ISTORIA CULTUREI NAȚIONALE

ISTORIA SCÓLELOR

DE LA

1800—1864

CU O SCURTĂ INTRODUCERE COPRINDÊND NOTE DIN ISTORIA CULTUREI NAȚIONALE ANTERIÓRE SECOLULUI AL XIX-LEA,

ȘI CU

NUMERÓSE FAC-SIMILE DE DOCUMENTE, SEMNĂTURĬ, AUTOGRAFE, ETC.

DE

V. A. URECHIA

MEMBRU AL ACADEMIEĬ ROMÂNE, PROFESOR DE ISTORIA ROMÂNILOR LA FACULTATEA DE LITERE DIN BUCURESCĬ,
MEMBRU CORESPONDENT AL ACADEMIEĬ SPANIOLE, MEMBRU AL INSTITUTULUĬ ETNOGRAFIC DIN PARIS, AL SOCIETĂȚEĬ ECONOMICE MATRITENSE DE AMICOS DEL PAIS, AL FELIBRILOR, MEMBRU DE ONÓRE AL SOCIETĂȚEĬ ÓMENILOR DE LITERE, DELEGAT GENERAL AL ASOCIAȚIUNEĬ INTERNAȚIONALE DE LITERE ȘI ȘCIINȚE, VICE-PREȘEDINTE ȘI MEMBRU FUNDATOR AL ATENEULUI ROMÂN, ETC.

TOMUL I

CU MAI MULTE FAC-SIMILE

OP INCORONAT DE ACADEMIA ROMÂNĂ

BUCURESCI

IMPRIMERIA STATULUI

1892

www.dacoromanica.ro

Istoriei noastre publicănd
și Sănător, Ion Panu,
Din partea
unui fără omenie.
V. A. Urechia

ISTORIA CULTUREI NAȚIONALE

ISTORIA SCÓLELOR

DE LA

1800—1864

CU O SCURTĂ INTRODUCERE COPRINDÊND NOTE DIN ISTORIA CULTUREĬ NAȚIONALE ANTERIOARE SECOLULUĬ AL XIX-lea,

ȘI CU

NUMERÓSE FAC-SIMILE DE DOCUMENTE, SEMNĂTURĬ, AUTOGRAFE, ETC.

DE

V. A. URECHIA

MEMBRU AL ACADEMIEĬ ROMÂNE, PROFESOR DE ISTORIA ROMÂNILOR LA FACULTATEA DE LITERE DIN BUCURESCĬ,
MEMBRU CORESPONDENT AL ACADEMIEĬ SPANIOLE, MEMBRU AL INSTITUTULUĬ ETNOGRAFIC DIN PARIS, AL SOCIETĂȚEĬ ECONOMICE
MATRITENSE DE AMICOS DEL PAIS, AL FELIBRILOR, MEMBRU DE ONÓRE AL SOCIETĂȚEĬ
OMENILOR DE LITERE, DELEGAT GENERAL AL ASOCIAȚIUNEĬ INTERNAȚIONALE DE LITERE ȘI SCIINȚE,
VICE-PREȘEDINTE ȘI MEMBRU FUNDATOR AL ATENEULUI ROMÂN, ETC.

TOMUL I

CU MAI MULTE FAC-SIMILE

OP INCORONAT DE ACADEMIA ROMÂNĂ

BUCURESCI

IMPRIMERIA STATULUI

1892

www.dacoromanica.ro

PREFAŢA

In anul 1889, Academia română a publicat concurs pentru scrierea unei istorii a scólelor nóstre, de la începutul secoluluĭ al XIX până la 1864.

Cred că ceea ce a îndemnat pre învĕţatul corp să publice asemenea istorie, este convingerea, că aprópe toţĭ aceĭ bărbaţĭ de Stat, carĭ îşĭ propuneaŭ să reformeze instrucţiunea nóstră publică şi carĭ, dintr'o ḑi în alta, inundaŭ arhivele ministeriale şi parlamentare cu proiecte de asemenea specie, probaŭ, în lucrările lor, o mare ignoranţă de tot ce s'a facut şi a existat în ţĕrile române, în direcţiunea scolară, în sfera acésta culturală a Românimeĭ.

Ca material, ca arhivă portativă, pentru luminarea presinteluĭ, a provocat Academia română scrierea ce daŭ aci.

Presintată la concursul publicat, în mod anonim, ea a avut onórea să fie distinsă de Academia română, care 'ĭ-a acordat premiul Eliad în anul 1890.

Strimtorarea budgetară a Academieĭ, ar fi lăsat, pe mulţĭ anĭ, să zacă, fără de profit, lucrarea mea, în arhiva eĭ, dacă în Septembre 1890, ministrul de culte şi instrucţiune publică, D. Teodor Rosetti, nu dispunea tipărirea „Istoriei scólelor“ la imprimeria Statuluĭ, procurând pentru acésta hârtia necesară, cu unica condiţiune, ca să las ministeruluĭ, pentru despăgubirea sa de hârtia cumpĕrată, un numĕr de exemplare echivalente cu suma cheltuită.

Graţie acesteĭ bine-voitóre disposiţiunĭ, astăḑĭ pot pune primul volum din lucrarea mea la disposiţiunea celor carĭ doresc a sci câte ceva din istoria nóstră culturală.

Sunt departe de a pretinde că lucrerea de faţă are alt merit de cât de a pune la îndemâna fie-cui, estrase, informaţiunĭ şi documente, greŭ de

www.dacoromanica.ro

consultat, în sute şi miĭ de dosare din arhivele publice şi private. Neuĭtatul meŭ magistru şi amic, *Mihail Kogălniceanu*, susţinênd lucrarea mea în sinul Academieĭ, ḑicea — cum mi s'a spus — între altele, că am dovedit, prin acéstă lucrare, că sunt un neobosit *şŏrece de arhive.*

Atât şi doresc să dovedéscă lucrarea de faţă, că este resultatul cercetărilor a uneĭ muncĭ de 30 de anĭ în arhivele publice şi private şi nu o elucubraţiune nedocumentată şi fantastică a crieruluĭ meŭ.

Aşĭa am procedat pentru cursul meŭ de istoria Românilor; aşĭa am urmat şi cu lucrarea de faţă, estrasă din chiar acel curs al meŭ de istorie.

V. A. URECHIA.

Bucurescĭ, 1892, luna Martie 12 (16).

www.dacoromanica.ro

INTRODUCERE

Cultura nóstră naţională este produsul a diferiţĭ factorĭ, precum se întêmplă cu orĭ-ce civilitare omenéscă.

Aceştĭ factorĭ sunt, séŭ *fatalĭ*, séŭ de carĭ naţiunea are consciinţă deplină.

Dintre factoriĭ pre carĭ 'ĭ numirăm *fatalĭ*, vom cita aci :

I) **Influinţa vecinătăţeĭ.** Cercetarea cât de suprafacială a produselor naţiuneĭ române, din direcţiunea culturală, pune în evidenţă influinţa ce aŭ avut asupra desvoltăreĭ nóstre culturale fie-care dintre naţiunile vecine séŭ conlocuitóre.

De aci unele deosebirĭ în produsele spirituluĭ şi ale arteĭ, în secoliĭ anteriorĭ, la românii din Transilvania, din Moldova şi din Ţéra Muntenéscă.

Tot de aci întârdiere séŭ grăbire maĭ mare spre cultură, a fie-căreia din aceste provinciĭ române.

Influinţa de vecinătate a fost mult maĭ bine-făcătóre pentru moldovenĭ decât pentru muntenĭ. Polonia, în secolul al XVII-lea, ba chiar şi în al XVI-lea, era o ţéră de la care Moldova putea primi înrîurire culturală destul de înaintată.

Renascerea italiană şi în genere apusénă, aŭ dus facla civilisătóre in Polonia prin scólele iezuiţilor şi prin universitatea Cracoviană *).

Consciinţa *origineĭ latine* s'a desvoltat în primiĭ noştri scriitorĭ din contactul lor cu învĕţătoriĭ italianĭ din Polonia. Frumosul avênt ce iè istoria încă cu cea maĭ veche scriere anonimă „*Letopiseţul nostru moldovenesc,*“ cum îl numesce Ureche, şi cu „*Letopiseţul latinesc*“ şi chiar cu „*Alte isvóde ale nóstre*“, îşĭ are, de sigur, explicaţiunea în influinţa bine-făcătóre a cultureĭ Polone.

In 1401, în Academia Cracoviană aflăm intemeiată o bursă specială pentru moldovenĭ, litvanĭ şi galiţianĭ. Acéstă bursă a fost întemeiată de Episcopul Cracovian Petru, cu scop de propagandă a catolicismuluĭ. Orĭ-cum, ea probéză, că la Academia Cracoviană urmaŭ şi tinerĭ moldovenĭ şi încă din secolul XV **).

Décă influinţa *slavonă* este un factor cultural necontestabil, acea influinţă, care de la slavoniĭ din Sud avea să aducă puţin bine cultureĭ naţionale române, din partea Galiţieĭ, din contra, acea influinţă slavonă, graţie scólelor din Polonia, urma să aducă în Moldova folóse marĭ culturale. Tot timpul cât galiţieniĭ ortodocşĭ fură persecutaţĭ de catolicĭ, băr-

*) Veḑĭ cursul de istoria română de V. A. Urechiă. Veḑĭ Schiţe de istoria literatureĭ, partea I. 8°, Bucurescĭ, 1885.

**) Veḑĭ Anuarul general al instrucţiuneĭ publice de V. A. Urechiă, 1864—65 la pag. XVIII.

www.dacoromanica.ro

baţiĭ de carte din Galiţia găsiră adăpost la curtea moldoveană. Eĭ intreţinură aci, pe mult timp, domnia limbeĭ slavone in biserică şi oficialitate ; dar, de altă parte, inavuţiră Moldova cu cunoscinţe reale şi cu deşteptarea gustuluĭ artelor puse in serviciul bisericeĭ.

Dupe ce galiţieniĭ ortodocşĭ se impăcară cu scaunul Papal, afluinţa galiţienilor cărturarĭ in Moldova incepe a scădea, şi atuncĭ limba slavonă perde iute stăpânirea cĭ, şi acésta in profitul desvoltăreĭ limbeĭ române.

Am demunstrat aiurea, in cursul meŭ, cum *diacilor* slavonĭ se substituesc diaciĭ moldovenĭ.

Diaciĭ moldovenĭ duc cu harnica lor pénă destul de departe limba românéscă, dar cine o inavuţesce, din respectul cugetăreĭ şi al sufletuluĭ, sunt scriitoriĭ moldovenĭ de la începutul secoluluĭ al XVII-lea. Apoĭ aceştĭ scriitorĭ maĭ toţĭ işĭ fac educaţiunea in scólele polone. Şi prin aceştia, decĭ, influinţa culturala polonă este necontestabilă in desvoltarea culturală moldovénă.

*

Munteniĭ nu aŭ beneficiat de un factor cultural atât de inaintat ca al Polonieĭ. *Vecinătatea* cea slabă in cultură, intârdie maĭ mult desvoltarea culturală a Munteniei.

Acéstă provincie românéscă are noroc cu tóte acestea din vecinătatea mediată.

Numaĭ *căderea* Constantinopoleĭ ocasionéză pentru munteni un factor neaşteptat cultural, prin emigraţiĭ grecĭ din Bizanţ.

Maĭ apoĭ Muntenia primesce inriurirĭ culturale şi de la un alt neaşteptat factor, din partea Transilvanieĭ. Aicĭ naţiunea româna 'şĭ menţine limba, nu invéţă ungurésce, intre altele, graţie şi impregiurăreĭ, ca oficialitatea unguréscă se servă de limba latină. Ast-fel, primiĭ cărturarĭ romanĭ din Transilvania se adapă in fóntâni latine, iar nu ungurescĭ. Nu târdiŭ, apoĭ, desvoltarea limbeĭ este patronata in Transilvania de necesităţile de propagandă ale reformeĭ religióse.

Racoţi, spre a face calvinĭ pre romaniĭ ortodocşĭ, patronéză el insuşĭ tipărirea primelor carţĭ in limba românéscă.

Orĭ şi cât a putut nelinişti conscinţa bisericéscă a Mitropoliturui Varlam, aflarea in biblioteca *slovesniciului* sĕŭ *prieten* Udrişte Năsturel, a *Catichismuluĭ creştinesc*, tipărit de calvinĭ in Ardeal, nu maĭ puţin era acésta o *carte românésca*, şi ca atare a avut influinţa sa deşteptătóre in sens românesc. Décá n'ar fi fost lucrul aşa, nu se emoţiona Mitropolitul Varlam la vederea acesteĭ cărţĭ, şi nu ajunge trébа sa se convóce Sinodul din Treĭ Erarchi. de la Iaşĭ.

Influinţele culturale in Muntenia şi Moldova s'aŭ concretisat in monumentele bisericescĭ, ba până şi în odăjdiile acestora. Ochiul ceva exercitat, numaĭ la privirea obiectelor servind cultului, distinge notabile deosebirĭ intre odăjdiile moldovene şi cele muntene. Tot asemenea architectura bisericilor din Moldova până dupe Petru Rareş şi a bisericilor din Muntenia din aceeaşĭ epocă, sunt docnmente plastice ale deosebiţilor factorĭ culturalĭ, carĭ aŭ inriurit in ambele ţĕrĭ.

Un fel de unificare a direcţiuneĭ culturale se impune ambelor ţĕrĭ numaĭ din ḑiua când incetéză inriurirea cultureĭ polone şi latine, substituindu-i-se inriurirea din ce in ce maĭ puternică, prin rézémul eĭ politic, a cultureĭ greco-bizantine.

II) **Originele**. Un alt factor *fatal* al cultureĭ naţiuneĭ române a fost, precum continuă şi adĭ a fi, *originea*. Orĭ cât de depărtaţĭ, în curgere de secolĭ, de tulpina latinităţeĭ, romaniĭ aŭ păstrat tradiţionalmente calităţile, dar şi defectele de stirpe.

www.dacoromanica.ro

Eĭ nu aŭ încetat de a fi latinĭ, chiar când consciinţa latinităţeĭ era aprópe stinsă dintre eĭ.

In ḑiua când, sub influinţa culturală a scólelor polone, consciinţa acesteĭ latinităţĭ se lumină din noŭ şi strĕluci cu vioiciune în operile luĭ Ureche şi ale Costinilor, cultura naţională află în insuşĭ indolul naţiuneĭ, scutul de apĕrare contra neţermuriteĭ maĭ apoĭ înrîurirĭ a greco-bisantinilor.

Décă neţermurita putere a Domnieĭ seculare fanariotice n'a isbutit să facă din ţĕrile române ţĕrĭ grecescĭ, o datorim, evident, desvoltăreĭ consciente a individualităţeĭ române, sprijinită nu numaĭ pe vechiul curent literar al secoluluĭ al XVII-lea, dar maĭ cu deosebire pe neadormitele aplecărĭ, provenind din *originea latină* a neamuluĭ românesc.

*

III) **Scóla**. *Un al treilea factor*, acela nu maĭ mult fatal, ci conscient, al cultureĭ naţionale din secoliĭ XV-lea până la XVIII-lea a fost *scóla*.

Psaltirea din timpul luĭ Stefan-cel-Mare, codicele voroneţian, codicele maḩacenc, şi orĭcâte alte de asemenea natură vor fi zăcênd uĭtate în praful secolilor, probéză *a priori* un ce, care e posibil ca studiul ulterior al documentelor să'l stabileze *a posteriori*, ca lucru nediscutabil. Acel ce este, că pentru ca românii să fie putut scrie asemenea codice, trebue să fie existat, unde-va, în ţĕrile române, scolĭ in carĭ să fie putut învĕţa scrisóre românésca.

*

Diaciĭ românĭ, adică scriitoriĭ de la divanurile domnescĭ, de şi scriŭ actele oficiale în limba slavonă, dar eĭ încă din secolul anterior luĭ Mateĭ Basarab şi luĭ Vasile Lupu, sciŭ scrie şi în limba românéscă. *Cuvintele din bĕtrânĭ* a D-luĭ B. P. Hasdĕŭ şi propriĭ documente din colecţiunea nóstră aduc *zapise* din secoliĭ anteriorĭ luĭ Varlam şi luĭ Ureche.

Diaciĭ sunt, cum am dovedit aiurea *), pioniĭ ceĭ maĭ activĭ aĭ limbeĭ române. Lor li se datoresce tótă propăşirea scrisoreĭ românescĭ. Eĭ nu eraŭ numaĭ caligrafĭ, ci şi concepiştĭ. Umilĭ şi necunoscuţĭ soldaţĭ aĭ triumfuluĭ limbeĭ române, eĭ meritá menţiunea istoriculuĭ literatureĭ naţionale.

Noĭ nu avem a face aci acéstă istorie, de aceea ne mărginim a recunósce în eĭ un important *factor cultural*.

Dar aceştĭ *diacĭ*, carĭ scriaŭ românesce, in acelaşĭ timp când se credeaŭ obligaţĭ a scrie slavonesce, la cancelarie, a totŭ trebuit să învеţe unde-va şi la cine-va. Şi iată cum *a priori* ajungem la conclusiunea, că a existat *scólă de limba românéscă în ţĕrile române şi că graţie acelor scóle avurăm pre diacĭ şi pre anonimiĭ scriitorĭ aĭ codicelor până astăḑĭ descoperite*.

O simplă aruncare de privire asupra acestor codice, cât şi asupra zapiselor celor maĭ vechĭ românescĭ, ne arétă, că exista *o direcţiune hotărîtă, fie grafică, fie ortografică*, încă în secolul al XV-lea. Apoĭ un asemenea resultat, proba unuĭ consens stabilit între scriitorĭ, nu e lucrare de o ḑi—duoĕ, ci a unuĭ timp îndelungat. Când vedem ce se întêmplă sub ochiĭ noştri, unde, nicĭ până astăḑĭ, de la Petru Maior şi *Tentamen criticum* până la ortografia hotărîtă de Academie, nu s'a ajuns la un *consens ortografic* între scriitorĭ, nu este óre un minunat document al vechimeĭ scriereĭ românescĭ cu litere ciriliane,

*) Veḑĭ Schiţe de istoria literatureĭ române. Bucurescĭ, 1885.

www.dacoromanica.ro

acordul tăcut, dar fără şovăire, al celor d'întêiŭ diacĭ şi al celor d'intêiŭ scriitorĭ de cărţĭ bisericescĭ, şi de *isvóde* de cronice?

Existenţa vechiă a scóleĭ cu limbă şi scrisóre românéscă o documentéză dar şi acest consens grafic şi ortografic din secolul XV şi de apoĭ.

Şi nu eraŭ în secolul al XV-lea numaĭ diacĭ orĭ traducĕtorĭ de cărţĭ bisericescĭ.

Inainte de ce Mitropolitul Ţamblac să'şĭ fie scris, orĭ numaĭ să'şĭ fie cuvêntat în românesce predicele séle, găsim numiţĭ prin diverse hrisóve bărbaţĭ din direcţiunea culturală. Aşa într'un hrisov de la 6931, Martie 31 (1423), se face menţiune de un moldovean numit *Moise filosoful* *).

*

Nicĭ cadrul lucrăreĭ nóstre, obligat de a coprinde numaĭ secolul al XIX-lea, nicĭ sărăcia relativă încă a colecţiunilor publicate de hrisóve şi documente vechĭ, nu ne permit să aducem aci, an dupe an, scólele carĭ aŭ existat înainte de epoca de care ne-am obligat a trata.

Credem totuşĭ a face un serviciŭ şi a inlesni viitórele colecţiunĭ de documente inserând aci câte-va date din istoria cultureĭ nóstre din secoliĭ XV—XIX.

Este o eróre aprópe generalmente rĕspândită, că primele scóle ale românilor aŭ fost înfiinţate pre lângă bisericĭ, şi că nu existară în secoliĭ XVI până la al XIX-lea decât *scolĭ bisericescĭ*, în care, maĭ întêiŭ se învĕţa numaĭ puţină carte slovenéscă *„cât era de nevoe pentru îndeplinirea slujbeĭ dumnedeescĭ“*.

O carte specială **), scrisă de un bărbat care prin posiţiunea sa în scólă dă deosebita putere afirmaţiunilor sale didactice, ḑice, că Stefan Tomşa Vodă, copil mic şi sĕrac, a învĕţat carte la *scóla din Rădăşenĭ*, şi că maĭ apoĭ ajungênd Domn, *„a venit la Rădăşenĭ şi a facut biserică* ***).“

Acéstă informaţiune, dupe noĭ, nu era proprie a intemeia conclusiunea de maĭ sus arĕtată, că prima nóstră scólă a fost o scólă bisericéscă.

Tomşa Vodă zidesce biserica la Rădăşenĭ, unde inainte de biserica existase scólă, la care învĕţase Tomşa, copil sĕrac.

De altmintrelea noĭ nu combatem aserţiunea D-luĭ Xenopol decât fiind-că este prea generală.

Admitem, fără dificultate, cá multe scóle vor fi existat şi înainte de Domnia luĭ Vasile Lupu şi dupe, pe lângă anumite bisericĭ, nu din altă împregiurare decât pentru că cine scia cea brumă de carte, eraŭ servitoriĭ altaruluĭ; dar susţinem lucrul cu acel temperament, că aŭ existat şi scolĭ *independente* de biserică.

Nu putem numi scólă bisericéscă orĭ-care scólă situată in curtea uneĭ bisericĭ. In aşa condiţiune a fost şi însăşĭ scóla cea mare infiinţată de Vasile Lupu in coprinsul monastireĭ Treĭ Erarchĭ, dar cine nu scie, că acea scólă nu avea de invĕţătorĭ maĭ mult din servitoriĭ altaruluĭ şi nicĭ o direcţiune preponderantă bisericéscă?

In decursul secoluluĭ al XVIII-lea devine, ce e dreptul, fórte frecuentă alipirea de scóle

*) Acest hrisov este menţionat în Anaforaua *No. 3.385 din 1838, păstrată in condica ministeruluĭ justiţieĭ din Moldova pe 1838. A se vedea condica în archiva ministeruluĭ justiţieĭ din Bucurescĭ.*

**) *«Serbarea scolară de la Iaşĭ»*, acte şi documente de A D. Xenopol şi C Erbiceanu, Iaşĭ, 1885.

***) Vedĭ Hrisovul de la Ioan Mavrocordat din 1743, carele amintesce acest fapt. Vedĭ Uricarul luĭ T. Codrescu, tom. V.

www.dacoromanica.ro

pe lângă biserici séŭ monastirĭ. Acésta se va ilustra destul de însemnata culegere de documente cu referinţă la scóle, ce vom aduce la vale, documente carĭ singure ne pot ajuta a face istoria cultureĭ nóstre naţionale.

Cadrul asemnat de Academie lucráreĭ nóstre nu ne permite să descindem mult şi cu stăruinţă în istoria scóleĭ române din secoliĭ anteriorĭ secoluluĭ al XIX-lea, dar nu maĭ puţin nu putem a ne ocupa de scóla secoluluĭ de faţă, fără a indica cât de sumarmente originile învĕţămêntuluĭ din anteriorii secolĭ.

Secolul XV. *1401—1433.* Ne de ajuns documentată este existenţa uneĭ scolĭ, ba încă a uneĭ Academiĭ de legĭ, la Suceava, pe timpul luĭ Alexandru-cel-Bun. Că va fi existat o scólă cu limbă românéscă pe timpul luĭ Alexandru-cel-Bun, lucru de şi nedocumentat, este probabil.

Nu putem însă cu aceaeaşĭ probabilitate înregistra existenţa uneĭ Academiĭ de legĭ. Se póte că introducerea unora din legile bisantine în Moldova, să fie necesitat traducerea lor şi e mult probabil, că codicele de legĭ, întocmit de Eustratie logofĕtul, sub Vasile Vodă, a coprins unele din vechile traducerĭ din legile bisantine, traducerĭ carĭ serviseră justiţieĭ ţĕreĭ până la Vasile Lupu, numaĭ ca manuscrise.

Secolul XVI. Acest secol până acum e representat prin scóla întemeiată de Despot Vodă la Cotnarĭ, la care, ḑice Miron Costin, «aduna dascălĭ din ţéra nemţéscă şi din ţéra leşéscă, papistaşĭ *).» Tot la Cotnarĭ Despot Vodă a înfiinţat şi bibliotecă, ḑice acelaşĭ cronicar. Despre aceste instituţiunĭ amintesce şi Anton Maria Graţian în istoria luĭ Despot Vodă. (Veḑĭ Aten. Rom. din Iaşĭ, pag. 97).

Din scrierea luĭ Graţian vedem că între învĕţaţiĭ aduşĭ de Despot a fost un óre-care Lismaniu, de lege calvină, adus din Polonia, nu numaĭ cu gând cultural, ci şi pentru a predica poporuluĭ reforma luĭ Ioan Calvin. Miron Costin ḑice, că ceĭ aduşĭ de Despot eraŭ papistaşĭ şi că de la domnia luĭ în ţéră s'aŭ înmulţit «iezuiţiĭ şi alţĭ popĭ de aĭ bisericeĭ apusene». Acéstă aserţiune a luĭ Miron Costin este în contraḑicere cu informaţiunea Memorialuluĭ bisericeĭ catolice din Iaşĭ, care scrie, cum că din causa necontenitelor rĕsbóie cu turciĭ, scaunul episcopal catolic Sereto-bacoviense «reste inde vacante, per un seculo incirca, cïoé nel seculo XVI **).»

Orĭ-cum fie, necontestabil este că, de şi resistând din punctul de vedere religios, societatea moldavă a trebuit să primésca óre-care îmbunătăţire culturală de la bărbaţĭ docţĭ, cum parŭ a fi fost maĭ mulţĭ din învĕţătoriĭ aduşĭ la scóla din Cotnarĭ. Şincai, dupe Ioannes Sommerus, amintesce între aceştĭ bărbaţĭ pre Lusinie Casper Peucer, ginerele luĭ Melancton, Ioachim Reticul, Ioan Sommer, care a fost şi biograful luĭ Despot Vodă, ş. a.

Dupre Sommer, la scólă eraŭ întreţinuţĭ pruncĭ moldovenĭ nu numaĭ cu învĕţătura, dar şi cu hrana. Aceştĭ scolarĭ eraŭ *siliţĭ* să urmeze la scóla din Cotnarĭ ***).

---

*) Miron Costin. Opere complete de V. A. Urechiă, tom. II, pag. 320.

**) Veḑĭ Atheneul român din Iaşĭ, semestrul al II-lea, pag. 109.

***) Iată ce ḑice despre acéstă scólă Sommer: «Laudis alioqui plus aequo fuit cupidus, quique omnem illustrandi nominis occasionem libenter arriperet. Unde etiam eximium illius in hac re extitit studium, ut quos doctrinae nomine commendari, et in pretio esse sciebat, undique ad se pertraheret: Casparum Peucerum Melanchtonis generum humanissime scriptis literis Witteberga evocabat, Ioachimum item Rheticum, in Mathematicis disciplinis virum celeberrimum, viatico misso, Cracovia excitare conabatur, plurimum omni studiis illis delectabatur, et instrumenta artis, magno undique precio conquirebat. Nec Bibliothecae construendae cogitationem abjecerat, quod principibus viris eam rem plurimum ornamenti et dignitatis adferre haberet persuasissimum: *Scholam item in oppido*

www.dacoromanica.ro

O altă scólă, de care se face menţiune în secolul al XVI-lea, este acea din *Rădăşenĭ*, (ţinutul Suceveĭ), de care am maĭ amintit ceva maĭ sus. Până astădĭ nu avem absolut de cât nedocumentate păreri asupra acesteĭ scóle. Chiar şi existenţa eĭ nu este documentată decât prin actul posterior, din 1743 de la Ioan Mavrocordat *).

Décă până astădĭ, nu avem de inregistrat scolĭ anumite, din secolul al XVI-lea, nu urméză, precum maĭ sus am ḑis, că de acestea n'aŭ existat, din moment ce găsim numeroşĭ mânuitorĭ de condeiŭ în limba românéscă şi la toţĭ aceştia stabilită ortografia ciriliană. Nu desperăm de a vedea, dupe o maĭ bogată publicaţiune de documente din acest secol, apărând nume de localităţĭ din Moldova, cu scólă românéscă şi cu învĕţătorĭ în limba românéscă, carĭ aŭ pregătit atâţia diacĭ aĭ cancelariilor domnescĭ.

Iată numele diacilor celor maĭ cunoscuţĭ din cursul secolilor XV, XVI şi al secoluluĭ al XVII-lea :

Diacĭĭ Moldoveĭ

Teodor Sacară 1453 (arch. stat. Buc.); Ivascu din Cotnarĭ 1454 (Doc. monast. Probota); Luca Gramaticu 1447 (Fund. relig. din Bucovina); Christofor 1439 (monast. Putna); Pascu Gramaticu 1437 (idem); Toader din Suceava 1488—1503 (monast. Putna); Mateiŭ 1498 (idem); Sandul fiul luĭ Cărjá 1497 (la fam. Sion); Costa 1488 (monast. Putna); Ión 1488 (idem); Bradu 1487 (idem); Borcea 1481 (Domeniĭ Nro. 7834); Borş 1479 (Putna); Ioan Dascălul 1476 (St. Spiridon, moşia Popricanĭ); Andreica 1472 (Fund. relig. Bucovina); Prodan Teodor 1465 (monast. Putna): Steaţico 1462 (fam. Sion). Petru 1458 (arch. stat. No. 1222); Alexa 1495 (monast. Neamţu).

Decĭ 20 de nume de Diacĭ pentru ultima jumĕtate a secoluluĭ XV. Puţine din aceste nume se par a fĭ străine şi intre aceste nume de Diacĭ avem de notat pe un invĕţător Ioan Dascălul.

Din secolul următor al XVI-lea consignăm numele acestea :

Vorescu 1552 (Sft. Spiridon); Vasile Buzdugan 1546 (cron. Huşilor); Luca Popovicĭ 1546 (arch. stat., dosar secretar. de stat); Macedon 1539 (fond. relig. Bucovina); Gregorie Bogza 1537 (monast. Putna); Ion Flocescu 1532 (idem); Dimitrie Popovicĭ 1529 (Putna); Nebojatcovicĭ 1527 (Putna); Oanţa 1520 (fund. relig. Bucovina); Dimitrie Popa 1524 (la general Cernat); Dumşa Cozmin 1513 (monast. Putna); Dumitru 1599 (monast. Neamţu); Ionaşcu 1595 (monast. Tasláu); Vasilie 1594 (St. Sava Iaşĭ) Alexa 1594 (idem); Michailescu 1578—1593 (monast. Cetăţuia); Marcu Pepelea 1593—1605 (monast. Galata); Petraşcu Boreanul 1572—1593 (ep. Roman şi St. Spiridon Iaşĭ); Prazicĭ 1590—1593 (monast. Pangaraţi); Eremia Baseanul 1584—1592 (Precista şi Raducanul T.-Ocneĭ); Blândea 1589 (monast. Galata); Roman 1581 (Dom.); Beléoa 1578 (dom. Scheuleţi); Brâledeanul 1577; Chrâstea Mustea saŭ Mustevicĭ 1575 (arch. stat. Iaşĭ dos. 598); Lucocĭ 1575 (monast. Pobrata); Stefănescu 1573 (idem); Andronic Hamza 1555—1569 (St. Spiridon, Popricanĭ); Gavril 1561 (Pobrata); Dumitru Duşca 1558 (dom. Vocătescĭ); Dumitru Vaşcă orĭ Vaşcanovicĭ sin Varnav Călugărul 1558 (monast. Voroneti); Luchian Popescu 1569 (arch. stat); Ion 1569 (dom. Scheuleţi); Trifan 1584 (Galata); Bucium 1558 (idem); Roşca 1575—1588 (St. Sava); Vâlcul 1584 (dom. 4567); Pitic 1589 (monast. Bistriţa); Ghenghea 1579 (cond. Episc. Roman) Dumitru 1580—1589 (St. Sava); Damian, fiul luĭ Chârstea 1586—1589 (monast. Bogdana); Popa 1591 (dom.); Gligore 1592 (monast. Veratic); Solomon 1593 (monast. Galata); Dumitru sin Filip saŭ Filipovicĭ (monast. Neamţu). Peste tot 45 de nume scóse din un numĕr fórte restrâns de documente, care şi aceste nume sunt maĭ tóte românescĭ şi co-

---

Cottanar, quod ferme à Saxonibus et Hungaris habitatur, erigere coeperat, collectis passim ex provincia pueris, quos docere, ali, vestiri ex suo curabat aerario, constituto satis liberali Magistris, pro ea discentium paucitate, stipendio, quo tempore et nos ad docendum illuc missi sumus, sex mensibus prioribus aulam inter scribas secuti».

Vita Iacobi Despotae Moldavorum reguli descripta a Iohanne Sommero. Witebergae, pag. 29—30.

*) Vedĭ uricarul luĭ T. Codrescu, tomul V, pagina 262

www.dacoromanica.ro

roboréză teza nóstră despre existenţa de scolĭ in Moldova, scolĭ în carĭ se învăţa şi românesce. Socotim util a da aci şi o listă de diacii séu grámăticiĭ orĭ logofeţiĭ din ţéra Muntenéscă până la secolul al XVII-lea, incepênd cu al XV-lea.

Diaciĭ munteni

Neagoe pe la 1497 (domeniĭ 7788); Radu Grămăticu 1487 (domeniĭ 7181); Marcu 1595 (dom. 7568); Neagu 1587—1596 (dom. 7333): Radu Fundeanu 1598 (dom. 6153); Stan Săvescu 1599 (cred. func. rural cart. 30); Dara 1588 (dom. 7554); Tudor 1588 (dom.6301); Radu cel mic 1588 (cred. func. rural); Cherchelan 1596 (dom. 7333); Neculcea 1588 (dom. 7181); Mogoş 1582 (dom. 7181); Resmeriţa Lascar 1578—1582 (dom. 7151); Radu Diacul 1580 (dom. 4883); Bonachi 1568 (arch. stat); Oprea 1532—1538 (cred. func. r. şi condica Buzĕŭ); Drăghicĭ 1580 (dom. 6153); Calotescul 1558 (dom. 7181); Hara 1575 (dom. 6153); Florea 1517 (dom. 8539); Badea Gramatic 1572 (dom. 9364); Andreĭ 1575 (dom. 7788); Radul sin Bratul 1575 (cred. func. r. 77); Stanciu (ot Miroş); 1559 (dom. 6153); Fiera 1574 (dom. 7181); Moisi 1516, 1518 (dom. 7181); Nestor 1599 (?) (dom. 4883); Bercea 1568 (dom. 9364); Stoicea 1569 (dom. 7277); Bodinescu 1560 (dom. 9246); Gheorghe Marzaj 1578 (la D-na Macedonski); Vasile 1578 (cred. func. r. cart. 77); Stanislas fecior Tatuluĭ 1575 (doc. episc. Buzĕŭ); Dragomir 1571 (episc. Buzĕŭ); Albul 1560 (episc. Buzĕŭ); Stoica 1559 (Episcop. Buzĕŭ); Stoian 1590 (episcop. Buzĕŭ); Stan Grămăticu 1565 (dom. 7181); Dan 1575 (dom. 4567); Petru Logofeţelul 1576 (dom. 4567); Oprea 1568 (dom. 8539); Dobrin 1561 (dom. 4567); Neagoe din Negomirescĭ 1565 (domeniĭ); Vlad 1578 (dom. 8539); Milnea 1568 (episc. Buzĕŭ); Badea 1593 (episc. Buzĕŭ); Cazan 1582 (episcop. Buzĕŭ); Vlad 1588 (dom. 7181); Vâlcul Mali 1581 (arch. stat. Iaşĭ); Voicu 1514 (dom. 4883); Michul 1558 (episcop. Buzĕu).

Prin urmare, pentru secolul al XVI puturăm aduce, numaĭ dupe hrisove cunoscute nouă, 50 de nume de scriitorĭ. Aceştia maĭ în unanimitate sunt cu nume românescĭ. Unde aŭ invĕţat eĭ carte română şi slavonă, de nu în ţéra?

Iată câte-va nume de diacĭ din secolul al XVII-lea, aprópe numaĭ pentru Muntenia:

Neagoe 1607 (dom. 10,875); Riz Grămătic 1611, (dom. 7120 şi 9364); Dumitru Stan ot Savesku 1608 (dom. 10.318); Stanciu ot Olănescĭ 1605 (dom. 8539); Radul Diacon 1601 (episcop Buzĕŭ); Pancul 1617 (episcop. Buzĕŭ); Stancu 1621 (cred. func. r. cart. XXX); Eremia 1608 (7116 Mart.) (dom. 6153); Lepedat 1614—1622—1639 (dom. 7333, 4883 şi 5238); Dragomir 1622 (dom. 7788); Drăghicĭ Logof. 1621 (dom. 7181); Stanciu 1603—1704 (dom 10.318); Vintilă Lepadat 1614 (dom. 5328); Stan 1648—1649 (dom. 7333, 4883); Dumitru Boldicĭ 1637 (dom. 10318); Dumitru Logof. 1651 (dom. 10318); Sóre Grămăticul 1630—1641 (episc. Buzĕŭ); Lepĕdat Logof. cel bĕtrân 1643, (Condica episcop. Buzĕŭ); Stoica Serbanovicĭ 1635 (dom. 7181) Dumitru Logof 1638, 1640, 1650, 1652 (dom. 5238); Dima 1645 (dom. 6153); Stan 1617 (dom. 3407); Serban 1624 (dom. 6153); Neagoe 1618 (episcop. Buzĕŭ); Dumitraşcu 1660—1665 (cred. fonc. Herescĭ.) Alexandru din Sávenĭ 1672 (dom. 7181); Mihalcea 1672 (dom. 10873); Badea 1673 (dom. 5095); Radu Logof. 1668 (dom. 7554); Michail Logof. sin Paraschiv 1646; Stanciu 1678 —1689 (dom. 8741); Goran Stanciovicĭ Olanescul 1665—1667 (dom. 6153); Dumitraşcu 1668 (D-na M. Macedonski); Stancu 1677 (D. senator Lerescu); Badea Grămăticul 1693 (dom. 5238); Isar 1696, 1702 (dom. 10318); Michaĭ Stan ot Tĕrgovişte 1692 (dom. 7788); Alexandru 1663—1672 (dom. 7978); Costea Logof. 1663 (dom. 7181); Goran Logof. 1660 (dom 7181); Zodian Dumitru 1657 (dom. 6153); Radul Szabin 1656 (dom. 10318); Stanciul 1617—1629 (dom. 6153); Radu Tudor Olánescu ot Craiova 1683 (dom. 8360); Neagoe Logof. 1687 (arch. cred. func. rural carton XXX); Dumitrascu 1681—1683 (dom. 7181); Radul sin Radul 1683 (cred. func. cart. 88); Pátrascu Post ot ţara Muntenéscă 1683 (arch. stat. mon. St. Ioan Zlatoust din Iaşĭ); Dumitru Boldicĭ (Tĕrgovişte) 1643—1656 (dom. 7181); Mateĭ sin Stan ot Tĕrgoviste 1673—1691—1707 (dom. 7554); Şerban Logofétul ot Fierescĭ 1613 (dom. 7181); Boldicĭ 1654, 1655 (dom. 7554); Nestor 1612 (dom. 7554); Radul Sĕrbul fost pe lângă marele vornic 1651 (m m. Dealul); Dumitru 1642—

www.dacoromanica.ro

1647 (dom. 10875); Udriste 1618 (episcop. Buzĕŭ); Vasile Damian 1685 St. Spiridon, (Dumesci); Corlat 1683 (arch. stat. Buc. St. Ioan Zlataust); Dumitrașcu 1663—1668 (dom. 10875); Dumitru 1654 (idem); Stan 1656 (dom. 6153) ;Mihaĭ 1656 (dom. 9364); Constantin 1654 (domeniĭ Nro. 7241); Preda 1656 (domeniĭ Nro. 10873); Dumitrașcu Dumbrăviţa 1654—1661 (dom. 8283); Ivasco 1673 (dom. 10318); Stan 1604 (dom. 5328); Dumitru Grămăticu 1627 (dom. 5238); Eremia 1692 (cred. func. rural cart. VI); Radu Popesccu Stoian 1634 (cred. func. rural cart. VI); Tudor Aramă 1632 (dom. 10875). Marmure (1610); Nebojatco, Vlasie (1628) Carstea Damian (1632), Romascul (sub Vasile Lupul), Contaș (sub Gh. Ghica), Sorocianul (Anton Ruset), Stratul (Dabija Vodă), Tiron (1653—1662); Corlat Pascal (Ales. Iliaș Vodă); Misail Călugărul (1676), Constantin Uricarul (Duca Vodă); Borileanu (1639), Axinte Uricarul (trece și în secolul XVIII), Mustea Diacul ș. a.

Decĭ pentru al XVII secol nu maĭ puţin de 86 de bărbaţĭ mânuitorĭ de condeiŭ slav și românesc, maĭ toţĭ românĭ, produșĭ de scolile din ţéră. Să adăugim puţinĭ din sèc. XVIII: Gheorghe Șufarul ot Têrgoviste 1722 (dom. 8379); Gheorghe Logofețelul vnuc Gheorghe Șufarul ot Têrgovisce 1714—1716 (dom.7181); Popa Stanciu 1733 (dom. 9225); Anghelache Logofĕt ot Têrgoviste 1734 (dom. 7181); Gherghe sin Iane Logof. vnuc Gheorghe Șufarul ot Têrgoviste 1700 (epis. Buzĕŭ); Gheorghe sin Iane Diac. 1708 (dom. 6764); Stanciu Logof. 1702 (dom. 8769); Radul Logof. fiul luĭ Badea logof. Vlădescu 1711 (dom. 9225); Mihaiŭ sin Stan 1703 (dom. 8379); Anghelache sin Mihaiŭ Logof. ot Têrgovisce 1714 (dom. 7181). Negreșit că am putea continua acéstă listă, dar ţinêm numaĭ să arătăm transiţiunea de la secolul al XVII-lea la al XVIII-lea.

In definitiv, repetim, istoria diacilor este istoria însășĭ limbeĭ române.

Negreșit că factorul cel maĭ puternic cultural in secolul XVI a fost *scóla polona*. D. B. P. Hasdĕŭ in articolul sĕŭ *„unde învĕţau românii vechĭ“*, (Anuar. instrucţ. publice din 1864-65), nu se înduoesce, că și în secolul al XVI-lea Academia cracoviană a fost frecuentată de moldovenĭ. Dintre ceĭ din urmă carĭ aŭ frecuentat in acest secol, fie Academia cracoviană, fie scólele fondate de iezuiţĭ, aŭ fost Nestor și Grigore Urechiă, negreșit Grigore depășind cu învĕţătura și in secolul al XVII-lea. Iezuiţii intunecă in secolul al XVI-lea, cu scólele lor, faima Universităţeĭ cracoviene și cum aceste scolĭ ale iezuiţilor eraŭ maĭ rĕspândite prin Polonia, ba unele așeḑate chiar in orașe aprópe de Moldova, este lucru cert că în secolul al XVI-lea, ca factor cultural al Moldoveĭ, devine in primul rang scólele direse de iezuiţĭ.

Secolul XVII. Pe lângă factorul acesta cultural, scóla iezuită, secolul al XVII-lea continuă a avea și factorul cultural intern, adică *scóla română*.

De astă dată scóla română se presintă bine caracterisată și de ajuns documentată. Impăcarea galiţianilor cu biserica Romeĭ răcesce și împuţinéză relaţiunile culturale ale Moldoveĭ cu Galiţianiĭ.

Apoĭ influenţa culturală grécă incepuse a lua ascendent. Lupta dintr'acești factorĭ culturalĭ contra limbeĭ slavone, favorisézā deplina emancipare a limbeĭ române. De signr că acéstă emancipare e maĭ vechiă decât Domnia luĭ Vasile Lupu. Minunatul și marele hrisov coprinḑênd legea monastirilor Chinoviĭ, descoperit de noĭ in Bucovina, scris peste tot în românesce cu o ortografie fermă, cu maĭ mulţĭ anĭ înainte de Vasile Lupu, probézā, ca și un numĕr destul de considerabil de alte acte, anterioritatea intrebuinţăreĭ limbeĭ române în cancelaria domnéscă.

Nu maĭ puţin însă triumful definitiv al limbeĭ române este concretisat prin scóla înfiinţată de Vasile Lupu, 1644, în coprinsul monastireĭ Treĭ Erarchilor și prin organisarea tipografieĭ cu scop de a tipări cărţĭ in limba românéscă.

Historia regni Hungariae a luĭ Francisc Kazi, tipărită în Cluj la 1742, vorbind în tomul

www.dacoromanica.ro

al II-lea, (pag. 119), despre faptele luĭ Vasile Lupu, menţionéză ambele instituţiuni ale celebruluĭ domnitor moldav, ḑicênd :

„*Iasiis, ludus literarius apertus. Quadriennio ante gimnasium nonnullo in Moldavia splendore, excitare coeperat, in quo juventus latinis litteris erudiretur. Addidit tabernam librariam cum formis Valachicis.*"

Kemeny Ianoş, in autobiografia luĭ *) descrie serbarea pompósă a nunţeĭ luĭ Razivil la curtea luĭ Vasile Lupu. Din acéstă descriere se vede, că nu era atât de barbară cum puteaŭ crede unia curtea moldoveană. Nicĭ că putea fi altmintrelea la o curte succedând, dupe destuĭ anĭ, Domnilor din familia Moghilă, a cărora cultură o represinta acum Petru Movilă archiepiscopul din Chiev. Călĕtoria luĭ Paul Aleppo ca şi autobiografia luĭ Kemeny dovedesc strĕlucirea cultureĭ moldovene in biserică şi afară din biserică în secolul XVII.

Acéstă strĕlucire o inmulţesce scóla luĭ Vasile Lupu. In acéstă scólă se invĕţa limba románéscă, limba slavonă, latină şi limba grecéscă, şi de bună sémă diverse obiecte de sciinţă in potrivire cu ce se făcea in scolile din Polonia vecină.

Alăturea cu scóla de la Treĭ Erarchĭ, cultura propăşa şi prin invĕţătoriĭ introduşĭ in familiĭ. Aceştĭ invĕţătorĭ continuă a fi aleşĭ maĭ mult din Polonia. Putem documenta acésta nu numaĭ prin faptul, că insuşĭ Vasile Lupu avé in casa sa un secretar polon, dar şi prin caetele de studiĭ ale chiar fiilor luĭ Miron Costin. Aceste studiĭ de scolarĭ se fac in limba latină şi polonă. Academia posede manuscrisul in quarto pre care noĭ l'am descris în operele complecte ale luĭ Miron Costin. Tom. II, pag. 151.

Influinţa grécă atât de mare şi spornică la curtea luĭ Vasile Lupu, in cât fetele luĭ nu invĕţară a scrie românesce, ci grecesce **), isbutesce, pare-se, a schimba chiar in scóla de la Treĭ Erarchĭ, direcţiunea slavo-română şi 'ĭ substitue limba grécă cu invĕţătorĭ grecĭ.

Rebelul contra luĭ Vasile Lupu, Logofĕt Stefan Gheorghiţă, dupe ce isbutesce a lua Domnia, se preocupă de cele intêmplate in Academia de la Treĭ Erarchĭ. Luĭ nu 'ĭ plac greciĭ şi póte că nu'ĭ plac din causă, că eĭ eraŭ in Constantinopole sprijinitoriĭ luĭ Vasile Lupu. De aceea Stefan Gheorghiţă manifestâ plecărĭ spre direcţiunea slavonă, înlăturând din scóla luĭ Vasile Lupu elementul grec şi favorizând revenirea la ea a profesorilor aduşĭ altă dată din Chiev. Cu hrisovul sĕŭ din Aprilie 1656, Stefan Gheorghiţă restabilesce pre dascălĭĭ de la Chiev. Eată acest hrisov precum l'a publicat G. Asaki in broşura „*Reclamaţia epitropieĭ scólelor*" in lupta memorabilă ce a ĭntreprins contra călugărilor grecĭ, revendicând moşiile lăsate de Vasile Vodă pentru scólă :

„Iată Domnia nóstră cercetând şi cu de-amăruntul citind documentele inaintea Domnieĭ nóstre aduse de călugăriĭ de la Sf. mănăstire din tĕrgul nostru, unde este hramul a treĭ sfinţĭ, marele Vasile, Grigorie Bogoslov şi Ión Gură-de-Aur, făcută de ctitorul eĭ *Vasilie Voevod*,-ce aŭ fost maĭ inainte de noĭ, şi dupe citirea documentuluĭ, *inţelegênd voinţa şi dorinţa celuĭ maĭ sus scris Domn, carele vĕḑênd mare lipsă de dascălĭ bunĭ invĕţătorĭ în ţĕra nóstră*, fără de care fórte mult pământul pătimesce şi se intunecă fără invĕţătura cărţeĭ, drept aceea, maĭ sus numitul ctitor *socotind impreună cu tot sfatul ţereĭ, şi dorind a face bine intru pomenirea pământuluĭ sĕu, au aşeḑat prin a sa chemare dascălĭ bunĭ şi rîvnitorĭ la invăţăturĭ de la Chiev Pecerschi a sfinteĭ Lavre, de la Preasfinţitul şi de Dumneḑeŭ temĕtorul părintele Patraşco Moghila, Arhiepiscopul Kievuluĭ, ca să fie spre invĕţătura şi luminarea minţeĭ copiilor pământuluĭ nostru, iară pentru acésta le-au lăsat lor treĭ sate, anume:* **Răchitenii, Tămăşenii şi Juganii**, *ca să fie pentru indestularea şi hrana acelor dascălĭ bunĭ invĕţătorĭ*, şi aŭ lăsat lor acele treĭ sate in pace despre tóte dările marĭ şi micĭ ce se vor afla in pământul nostru,

*) Veḑĭ Miron Costin (opere complete, de V. A. Urechiă), T. I, la domnia luĭ Lupu.

**) Veḑĭ documentele despre Domniţa Roxandra, publicate de mine, 4° Buçurescĭ, 1890.

www.dacoromanica.ro

afară de birul ocărmuireĭ de peste an, și afară de acele să fie scutiţĭ de óreș-care parte din goștina oilor pentru acele sate, și de altă parte pentru goștina porcilor precum este scris in acel document. *Iar apoĭ nu de mult acum, nicĭ un folos bun nu s'a facut dupre acel aședămênt, cacĭ dupe aceea dascălii aceia s'au izgonit de la mănastire, și in locul lor s'au adus din ţéra grecésca.* Drept acésta noĭ cu sfatul nostru cercetând, cât de bunĭ aŭ fost aceĭ dascălĭ de la Kiev in invĕţăturĭ, ce fusese la acea Sf. mănăstire, și mult lucru și mare folos rĕmânênd de la dênșiĭ pămêntuluĭ nostru din a lor invĕţăturĭ, și fiind-că acum călugăriĭ grecĭ nicĭ un folos de invĕţătură ca aceia pămêntuluĭ nostru nu aduc, pentru aceea Domnia mea cercetând pentru aceea și vĕdênd netocmala și lipsa lor, 'ĭ-am miluit pre dênșiĭ cu cele maĭ sus scrise *treĭ sate*, ca să le fie in pace și de la Domnia nóstră despre măruntele dărĭ de peste lună și de iliș, și de sulgiu, și de miere, și de unt, și de céră, afară de darea ocărmuireĭ și alte dărĭ așezate in pămêntul acesta ce se vor intêmpla ca să dee și eĭ impreună cu ceĭ-lalţĭ, iară cele de peste lună mărunte dărĭ să fie călugărilor de la Sf. mănăstire pentru hrană și imbrăcăminte nesmintit in vecĭ de vecĭ. Iară spre acésta easte credinţa Domnieĭ nóstre celuĭ maĭ sus scris *Gheorgie Stefan Voevod* și credinţa tutulor boerilor noștri: *Ionașco Rusul Vel Logofet, Stefan Boul Vel Vornic, Vasile Hatman i Parcalab Suceveĭ, Chiriac Sturza i Ioan Habăşescu Parcalabĭ de Hotin, Bantaş Parcalab de Neamţ, Goe Parcalab de Roman, Ilie Şeptelicĭ Vel Post., Grigorie Ruso Vel Spat., Mogăldea Vel Pahar., Solomon Barladeanul Vel Vist. Stamati Vel Stol., Darie Căreţi Vel Comis.*"

*

Nu posedem documente despre scólele ce aŭ putut existe in Ţéra românéscă in secoliĭ XVI și XVII. Nu maĭ puţin insă noĭ afirmăm existenţa lor, de óre-ce resultă pentru noĭ documentarea existinţeĭ de scóle, și aci ca și la Moldova, din numĕrul mare al grămăticilor (aduși la pagina 7 și 8), și din numerósele zapise și hrisóve scrise in limba românéscă anteriére luĭ Mateĭ Basarab, cât și din primele codice și din primele cărţĭ tipărite in secolul XVI *). Dăm in anexă o carte de judecată din 7151 (1643), in care se vorbesce de un *dascăl* Pahomie, *care au invĕţat carte* la mănăstirea Menedicul, (jud. Buzĕŭ) **).

Pe lângă zapise din secolul al XVI-lea, avem lucrările luĭ Coresi, carĭ sunt cel maĭ necontestabil document despre existinţa incă veche a limbei române scrise, decĭ invĕţată in scolĭ. *Tetravanghelul luĭ Coresi*, carte tipărită 7069 (1561), cartea cea maĭ veche ce avem in limba românéscă, presintă o grafie, care repetim, n'a putut fi lucrare inițiatóre in limba românéscă, a luĭ Coresi, ci resultatul la care ajunsese scóla română in scrierea limbei.

Existinţa uneĭ scóle in Bucurescĭ in acest secol o probéză sciinţa de carte românéscă a luĭ Pătrașcu Vodă. La acéstă scólă a trebuit să invețe și diacul luĭ Mihaiŭ Vodă, carele scrie despre acésta in 1581, Iunie in 22. Vadă-se de ambiĭ anexa B.

Diaconul Coresi tipărindu'și operile sale in Brașov, din lipsă de tipografie in Tĕrgoviște, a exercitat de sigur o influinţă deșteptatóre intre romániĭ din Ardeal.

Pentru estinderea limbeĭ române scrisă, in Ardeal lucréză apoĭ un factor neașteptat:

---

*) Primele cărţĭ române după Ciparin din secolul XVI, sunt: *Invătatura* creștinéscă (Sibiŭ 1546), Psaltirea de Coresi (Brașov), Tetravanghelul de acelașĭ (Brașov), Tâlcul evangeliilor (Brașov 1580), Evangelia cu tâlc (Brașov 1580), Palia II cărţĭ a luĭ Moisi (Orestia 1581). Dintre codice cităm: Letopristul moldovenesc, cel latinesc și unele *isvóde* de cronică utilizate de Urechiă în secolul XVII, etc. Datele tipăririlor din Ciparin nu sunt tóte exacte.

** Vedĭ anexa respectivă sub A. Vedĭ și *Codex Neagoianus* de I. Bian, în Col. Traj. 1883, pag. 322. — Evangeliarul din *Britisch museum*, de la 1574 de Radu Gramaticul transcris penrru Petru Cercel, (Col. Traj 1882, pag. 48). Idem Foro Miclauși, identic cu cel din 1574. — Coresi reproduce în parte acest evangeliar în «Omiliarul» sĕŭ din 1580.—Vedĭ Rĕvașul Banuluĭ Craioveĭ Giurgiu Raţ, din 1 Febr. 1600, scris românesce. (Vocea Romană-Craiova No. 16, Col. Traj. 1883, pag. 237.

www.dacoromanica.ro

calvinismul. In interesul propagăreĭ sale se inmulțesc iute tipografiile in Transilvania. Se scie că Ioan Honter, nascut in Brașov la 1498, a fost cel intâiŭ introducĕtor al tipografiei in Ardeal *) la 1553, Honter așeḑă prima tipografie in care incep a se tipări cărțĭ, mai vĕrtos latinescĭ. In interesul desvoltăreĭ acesteĭ tipografiĭ, prosperă și prima fabrică de hârtie de către Fuchs judele Brașovuluĭ și Ioan Benkner, 1546. Acest Iohanes saŭ Haneș Benkner, cum îl numesce Coresi in *Tetravanghel*, îndĕmnă pre diaconul Coresi din Tĕrgoviștea să scrie românesce impreună cu Tudor Diacul acĕstă carte, Tetravanghelul.

Cu deosebire e mare mișcarea in sensul limbeĭ românescĭ, sub impulsiunea propagandeĭ calvine in secolul al XVII-lea, sub Racoți. Cărțile tipărite cu scopul propagandeĭ, orĭ cât neprimite cu bună inimă de biserica ortodoxă română, probĕză un lucru, că românii din Ardeal sciaŭ cu mult maĭ d'inainte scrie și citi românesce, căcĭ de altmintrelea pentru ce s'ar fi tipărit asemenea cărțĭ de propagandă ?

D. Vasile Gh. Bărgovan in disertațiunea sa citită la Adunarea generală a asociațiuneĭ Transilvanieĭ pentru cultura și literatura poporuluĭ român, ținută in Gherla la 29 și 30 August 1885, ḑice, că românii din Ardeal abea de prin mijlocul veaculuĭ trecut începură de a avea scolĭ românesci **). Nu ne impacă acĕstă asertiune, căcĭ, încă o-dată, dĕcă n'aŭ existat scolĭ unde să invețe românii ardeleni a citi și scrie românesce, ore calviniĭ s'adresau la românĭ incă din secolul al XVI-lea cu cărțĭ in limba românĕscă ? Admitem că n'au existat scolĭ publice organisate; admitem că fiĭ de iobagĭ nu puteaŭ fi dațĭ să invețe carte la scolĭ cunoscute, cacĭ Domniĭ aveaŭ dreptul să'i ia de la scólă; dar acĕsta nu impiedică să fie putut românul invĕța a citi și scrie pe lângă popa sĕŭ dascălul de la biserică, cu mult inainte de ce la Mitropolia din Alba-Iulia a existat un fel de scólă pentru tineriĭ ce doreau să se preoțĕscă, și unde invĕțaŭ citirea cărților bisericescĭ, cântările și tipicul.

*

Secolul al XVII-lea este in definitiv destul de bogat și în scolĭ și in producerĭ culturale in Principate. Este secolul in care se tipăresc atâtea minunate cărțĭ în Iașĭ, in Bucurescĭ și in Brașov. Varlaam, Dositeiŭ, la Moldova; lucrările luĭ Radu și Șerban Greceanu la Muntenĭ, sunt de ajuns ca să ne probeze existența unuĭ cerc de ómenĭ carĭ puteaŭ citi *cărțile* tipărite. Apoĭ unde, de nu in scóle se putea invĕța citirea și folosirea cărților ce se tipăriseră ? Dăm in anexă prefețele minunate de la cărțile principale tipărite in secolul al XVII-lea, căcĭ ele tóte se ocupă de limbă, se interesĕză de desvoltarea și de istoria eĭ ***).

Finea secoluluĭ al XVII-lea introduce cu maĭ multă putere, ca factor cultural, scóla bisantină, in Principatele române. Marea scólă grécă de la Patriarchia din Constantinopole, are discipoli numerośĭ in Moldova și Țéra românĕscă.

D. profesor Erbiceanu, a dat la lumină, — și sperăm că va continua a maĭ aduce noĭ contribuțiunĭ intr'acĕsta,—numeróse informațiunĭ despre rolul dascălilor grecĭ și in genere a scólelor grece in Principate. Numele Spát. N. Milescu, a Cantimirescilor sunt legate de direcțiunea culturală grécă ****).

Principalii dascălĭ grecĭ de la finea secoluluĭ al XVII-lea citațĭ de Σαθα (*Νεοελληνικη φιλολογία, Αθήναις* 1868, pag. 448), sunt: Nicolae Cherameos, Teodor Trapezundul (invĕțător la Iașĭ până la 1695) și Eremia Cacavela, invĕțător la scóla domnĕscă din Iașĭ de la 1698 *****).

*) Veḑĭ Disertația despre tipografiile românescĭ de V. Popp. Sibiŭ, 1838, pag. 11.

**) Veḑĭ Preotul român, ḑiar bisericesc scolastic și literar din Gherla, 1886, pag. 178.

***) Veḑĭ anexa, litera C. La 1633 Dómna Elena scrie luĭ Racoți G. în românesce. (Bibl. Batthyaniana, T. I. Codex Authenticorum, pag. 62 și 64. — Column. Traj 1873/4, pag. 170.

****) Veḑĭ articolele publicate de D. Erbiceanu în Revista teologică din Iașĭ.

*****) Veḑĭ Sathas. Veḑĭ D. Cantemir în descrip. Moldoveĭ, pag. 154.

www.dacoromanica.ro

Secolul al XVIII. Vechia scóla a luĭ Vasile Lupu, continuă, transformată în scóla grecéscă, până la finea secoluluĭ al XVII-lea şi pâşeşce in secolul al XVIII-lea. In Ţéra românéscă nu maĭ puţin exista scóla domnéscă in Bucurescĭ. Un hrisov al monăstireĭ luĭ St. George, din 7216, Sept. 1, (1707), ne arétă pre Constantin Brâncoveanu interesându-se de acéstă scólă domnéscă, *care există* cel puţin de la Şerban Cantacuzino *).

Domnitorul acesta preface biserica St. George mărind'o şi o înzestréză depunênd iu *Zeca* din St. Marco de la Veneţia, 30.000 de galbenĭ, ca cu dobânda acestor banĭ, (care pe atuncĭ făcea 900 galbenĭ pe an, iar talere 810), să întreţină biserica. Din acéstă dobândă insă Domnitorul dispune să se dea talerĭ: 300 pentru intreţinerea a „duoĭ dascălĭ carĭ se va afla la scóla domnéscă, care s'aŭ făcut la St. Sava de aicĭ din Bucurescĭ....., care biserică este făcută şi innoită iar din ostenéla nóstră. La acéstă scólă să se dea talerĭ 300, insă dintre aceştia să aibă aşedare la dascălul cel mare talerĭ 200 şi la al duoilea dascăl talerĭ 100, carĭ aceştĭ duoĭ dascălĭ, câte invĕţăturĭ vor fi datorĭ să inveţe pre ucenicĭ şi in ce chip, lua-vor invĕţătură din patriarchicésca carte a prea fericituluĭ patriarch al Sfinteĭ cetăţĭ a Ierusalimuluĭ şi a tótă Palestina, duchovnicesculuĭ nostru părinte C. Hrisant". Domnitorul dispune incă ca scóla, saŭ cel puţin ceĭ duoĭ dascălĭ, să nu începă a fi plătiţĭ decât fórte târdiŭ şi anume la 1750, Septembre 1, până atuncĭ plătindu-se numaĭ servitoriĭ Sfântuluĭ George. Dăm in anexă întreg hrisovul dupre cum l'am aflat trecut în condica Brâncoveanéscă de cărţĭ şi hrisóve, la fila No. 410—411, care condică se păstréză la Archiva Statuluĭ **).

Din hrisovul citat aci vedem, că scóla Domnéscă *exista* la Sfântul Sava, şi că prin plata celor duoĭ dascălĭ numaĭ de la 1750, nu este a se inţelege, că până atuncĭ nu avea să maĭ se dea invĕţătură la ţisa scólă Domnéscă. Din istoriciĭ streinĭ despre cultura publică sub Domnia luĭ Brâncoveanu, aducem in anexe, la acéstă pagină, extracte diverse ***).

Programul de invĕţăturĭ al scóleĭ domnescĭ, recomandat de Const. Brâncoveanu este, precum din hrisov s'aŭ vĕdut, acel intocmit de patriarchul Hrisanti.

La ce se reducea acest program putem vedea din darea de sémă despre scóla din Constantinopole, ce o dăm în anexă, la acéstă pagină a nóstră ****).

Documentele ce posedăm cu referinţe la scolĭ, maĭ departe din acest secol al XVIII-lea, sunt, în ordine chronologică cele următóre:

Din 1736/7245, Noembre 23

Grigorie Ghica Voevod, prin Hrisovul sĕŭ din 7245, Noembre 23, ţice ca: scutesce Mitropolieĭ Iaşĭ maĭ multe bucate, care dintru intêmplarea vremilor şi nevoile acestuĭ pământ, ce este peste toţĭ de obşte, aflându-se la slabă stare, lipsită de podóba ce se cade.

---

*) Minunat document despre cultura română sub Şerban este prefaţa cărţeĭ «Cheia înţelesuluĭ, de mitrop. muntenesc Varlam, din 1678. Acesta arétă că a reinfiinţat tipografia mitropolieĭ, şi a adus «dascălĭ de tipografie». Veţĭ anexa lit. D, în care dăm şi altă minunată prefaţă a cărţeĭ „*Mărgăritar*" din 7199 (1691), cum şi lista tuturor publicaţiunilor din secolul XVII.

) Veţĭ anexa la acéstă pagină sub litera **E.

***) Veţĭ anexa respectivă sub litera **F.**

****) Idem sub litera **G.**

www.dacoromanica.ro

Pe lângă aceste scutirĭ de bucate dă Mitropolieĭ pe fie-care an 100 leĭ din vama cea domnéscă; $^1/_2$ la Crăciun şi $^1/_2$ la Paşce, să'ĭ fie de céră şi de untdelemn de candelă peste an, *„şi încă de vreme ce sunt 2 scólĭ, aicea în oraş în Iaşĭ, una grecéscă şi alta* slovenéscă, *să fie dator Mitropolitul cel dupe vreme, a avea purtare de grijă şi necontenită cercetare asupra dascălilor ca să pue nevoinţă asupra ucenicilor să'ĭ învețe precum se cade şi să'ĭ procopséscă, ca ceĭ ce se vor face preoţĭ dintre dênşiĭ să fie învĕţaţĭ şi pedepsiţĭ, să pótă citi orênduiala Bisericeĭ dupe cum se cuvine.*

Şi pentru ucenicii de la amênduoĕ scólele, ceĭ carĭ se vor sili cu învĕţătura şi vor fi săracĭ, lipsiţĭ de cele trebuinciose, încă să aibă grijă Mitropolitul a'ĭ ocroti şi a'ĭ chivernisi de cele ce le vor trebui, pre uniĭ cu léfă, pre alţiĭ cu îmbrăcăminte, pre alţiĭ cu hrană, pentru ca să nu lase învĕţătura dintru acea pricină.“ Urméză invocaţiunea la viitoriĭ Domnĭ să nu strice regularea şi adaogă blestemul. (Docum. l'am aflat în metr. Iaşĭ).

Boeriĭ martorĭ: *Sandul Sturdza Vel Logofĕt, Iordache Cantacuzino Vel Vornic, Iordache Roset Vel Vorn. visneĭ, Const. Ipsilante Hatman şi Parcalabul Suceveĭ, Grigoraşcu Vel Post., Toader Palade Vel Spăt., Gavril Costache Vel Pah., Costache Vel Vist., Lupul Gheuca Vel Stoln., Aristarche Vel Comis.*

1742. Un uric de la Ioan Constantin Nicolae Voevod din 7250, ridică dăjdiile de la preoţĭ şi cler, şi spre mulţămire pentru asemenea scutire cere, ca de acum înainte „Ceata bisericéscă avênd numaĭ de grija sfintelor biserici, să aibă a urma porunca sfinteĭ pravile, şi curaţi şi fără prihană să petréca şi cu tot felul de *învĕţăturĭ împodobiţĭ*, luminând vrednicia lor precum se cade“.

Cu tot felul de învĕţăturĭ împodobiţĭ, presupune existinţa de scóla. Ceva maĭ departe uricul dice, că fără de învĕţătură şi fără de cunoscinţa înţelesuluĭ taineĭ bisericescĭ, să nu se facă nimenĭ ţîrcovnicĭ şi ipo-diaconĭ şi diaconĭ, *„şi care se vor sili cu învĕţătura, făcêndu-se preoţĭ iscusiţĭ şi cu totul vrednicĭ, uniĭ ca aceia vor avea şi maĭ multă milă“*.

Te-aĭ aştepta, dupe asemenea apreţuire a învĕţătureĭ, să'ţĭ spue hrisovul cam unde şi cât să înveţe fie-cine, dar el îţĭ dă apoĭ o decepţiune, căcĭ pentru ceĭ ce doresc să intre în serviciul bisericeĭ, ca să'şĭ ajungă scopul, nu li se cere de cât o pregătire în *soroc* de 40 de dile *).

Trebuinţa de învĕţătură începe a o simţi într'a duoa jumĕtate a secoluluĭ al XVIII-lea, nu numaĭ Domnitoriĭ, ci şi simpliĭ particularĭ. Aşa aflăm între 1748 şi 1750 o danie în favórea uneĭ înfiinţărĭ de scóle în Ţéra românéscă. Sandul Bucşănescul biv Sărdar şi Jupâneasa sa Maria, zidesc biserică la moşia lor, Schit la Berislăvescĭ şi dându'şĭ tótă averea acesteĭ mănăstirĭ şi maĭ lăsând venit din maĭ mulţĭ munţĭ la mănăstirea Panteleimon, dispun:

„Incă maĭ orânduesc şi acésta, ca din copiiĭ săracĭ, fără părinţĭ, carĭ nu ar avea nicĭ un fel de chivernisélă, să se alégă 6 copiĭ, să se înveţe carte la Schit, la dascălul ce vor aşeda epitropiĭ, cu o îndnoită simbrie, pentru procopséla ucenicilor acestora, şi orĭ-care va învĕţa cum se cade, cine din aceia va vrea să rĕmână în schit pentru preoţie şi călugărie să fie primit, iar cine va vrea să iésă, să fie slobod să se ducă unde va vrea şi în locul fieş-căruia dintr'aceia să se găséscă altul, ca nicĭ odinióră 6 copiĭ din învĕţătură să nu lipséscă din orênduiala acésta şi hrana acelor 6 copiĭ să fie de la Sfântul Schit, atât chivernisela mâncareĭ şi a odihneĭ lor, cât şi tótă purtarea de grijă a îmbrăcăminteĭ lor, ca nu cum-va să se pricinuiască lipsirea vre-unuia din nechivernisela mâncareĭ séĭ a îmbrăcăminteĭ“. (Veḑĭ anexa la acéstă pagină a lucrareĭ sub H.).

*) Acest document se păstréză la Episcopia Roman în pachetul No. 49.

www.dacoromanica.ro

Limba elină intêmpină către finea jumĕtăţeĭ intâia a secolului al XVIII-lea resistenţa de a se estinde şi a inlocui limba slavonă din scólă. Istoria ne arétă lupta, când ascunsă, când făţişă, a boerimiĭ şi a ţĕreĭ contra Domnilor greciĭ, acéstă reacţiune trebuia să fie sporită, nu numaĭ din simţimênt naţional, dar şi din ḑiua când Rusia deveni un factor politic in Orient. Indărătnicia boerilor românĭ de a învĕţă grecesce o documentézä actul de la Constantin Nicolae Voevod Domnul Muntenesc, din 1746, Maiŭ 9, in coprinderea următóre:

„De vreme ce in pămêntul nostru vedem că de la o sémă de vreme toţĭ feciorii de boerĭ s'au răcit de către învĕţătură, la care maĭ inainte tótă boerimea avea multă plecare spre a'şĭ da pe fiiĭ lor, ca să inveţe şi să se procopséscă la carte elinéscă, iar acum nu ne putem pricepe din ce pricină s'aŭ lenevit atâta părinţiĭ cât şi feciorii lor a urma acesteĭ bunĕtate de folos şi de podóba nĕmuluĭ boeresc, in cât aŭ rĕmas maĭ proştĭ la învĕţătură decât alte trepte maĭ de jos; ce dar am socotit cu toţiĭ de obşte ca să innoim şi să aducem iar la starea cea de maĭ inainte pe feciorii de boerĭ, pentru ca să nu rĕmână de tot în prăpastia învĕţăturei şi să fie maĭ jos decât alte nĕmurĭ, dupe imprejurul ţĕreĭ nóstre; de vreme ce învĕţătura este podóba şi insufleţirea cea maĭ de cinste la feciorii de boerĭ, ca orĭ-care fecior de boer, aŭ din ceĭ cu părinţĭ, aŭ aceĭ fără părinţĭ, de nu se vor sili să mérgă la învĕţătură şi sá inveţe carte elinéscă cu tot temeiul eĭ pe deplin, să nu fie vrednic a se inălţa la stepena boerieĭ, nicĭ a se primi in orênduiala curţeĭ, că şi M. S. P. Inălţatul nostru Domn Io Constantin Nicolae Voevod, pentru folosul patrieĭ nóstre, iar maĭ ales pentru învĕţătura şi cinstea feciorilor de boerĭ aŭ aşeḑat şi aŭ intemeiat atâtea scóle de limba elinéscă, ca sá nu maĭ pótá gási nicĭ unul pricinä, cá nu are unde învĕţa. Ci dar, in scire tutulor de obşte să fie, căcĭ care din boerĭ nu se va sili să dea pe fiul seŭ la învĕţătură, séŭ din feciorii din boerĭ, carĭ vor fi fără părinţĭ, nu se vor sili spre invĕţatura elinéscá, a învĕţa pe deplin cu tot temeiul, acela va fi lipsit din orênduiala curţeĭ şi nu se va primi nicĭ odinióră la trĕptă de cinste. Iar carĭ vor fi sirguitorĭ şi vor sili la învĕţătură, acela să aibă a se cinsti cu diregătorie dupe invrednicia învĕţăturei. Care hotărire fiind alésă şi socotitá de tótă obştea boerimeĭ, dintr'a nóstră *buna-voinţa*, ne rugăm M. S. prea inălţatuluĭ nostru Domn ca să o intărescá şi M. S. cu pecetia şi iscalitura M. Sale, ca să fie nestrămutată. Maiŭ in 9 ḑile, leat 7254.

Domnitorul intăreşce anaforaua in aceiaşĭ ḑi de 9 Maiŭ 7524, ḑicênd cá: „*Acésta hotărire ce au făcut D-lor cinstiţii şi credincioşii boerii ceĭ marĭ aĭ Domnieĭ mele pentru feciorii de boerĭ, printr'acésta carte, cunoscênd'o Domnia mea, ca este bună şi de folos, o am intarit şi Domnia mea cu pecetia şi iscalitura Domnieĭ mele, ca să fie nestramutată*".

Actul acesta e semnat (lucru de mirare) de boeriĭ ceĭ maĭ bunĭ românĭ, ca Marele Vornic Iordache Creţulescu, Marele Ban Grigore Greceanu, fostul Marele Logofĕt Iordache Dudescu, fostul Marele Vistier Const. Năsturel, Marele Crucer C. Brâncoveanu, Marele Logofĕt B. Văcărescu, fostul Marele Paharnic Şerban Cândescul, fostul Mare Paharnic Ştefan Dudescu, fostul Mare Stolnic Radu Cornescu, fostul Mare Stolnic C. Obedeanul, fostul Mare Comis Stefan Văcărescu, fostul Mare Aga Const. Cornescu, fostul Mare Serdar Iordache Cantacuzino, fostul Mare Şatrar Const. Cândescu, fostul mare Şatrar Nicolae Creţulescu, Radu Văcărescu al duoilea Logofĕt, Toma Cantacuzino al treilea Vistier, Pană Filipescu Vătaf de aproḑĭ, Mihaiŭ Cantacuzino Ceauşĭ de aproḑĭ, etc., etc. Tot familiĭ curat românescĭ aŭ semnat acésta anafora, ḑicênd cá aŭ fácut acésta din *buna*

www.dacoromanica.ro

voinţa lor. Precauţiunea acésta de a declara actul eşit din propria lor voinţă, ne probéză tocmaĭ contrariul, că aŭ cedat stăruinţelor Domnitorului. Acesta deschisese numeróse scóle cu limbă elină şi boerii nu'şĭ trimeteaŭ copiiĭ la ele..... Vodă provócă anaforaua, ca să nu ia asuprăşĭ odiosul *obligaţiuneĭ*... Din chiar resoluţiunea ce pune pe anafora, unde ḑice că *„acésta hotarîre* ce aŭ făcut *D-lor cinstiţiĭ şi credincioşiĭ boerĭ.....“*, se vede domirit planul Domnitorului.

De altmintrele, noĭ nu suntem nemulţămiţi, că acest Domnitor indemna boerimea să înveţe carte, fie şi elinéscă, dar cine era să maĭ trimită pe feciorii lor la scólă decât chiar numeroşii subscriitorĭ aĭ anaforaleĭ? Afară de eĭ nu credem că maĭ rămâneaŭ prea mulţĭ boerĭ, şi decĭ, incă o-dată, anaforaua de maĭ sus o considerăm ca o invoială a ţăreĭ cu Domnul de a învăţa la scolile pre carĭ până acum le văḑuse boerimea română cu ochĭ răĭ *).

La aniĭ 1727 începuse domnia luĭ Gr. Ghica in Moldova. El se ilustrase reorganisând scólele. In domnia a treia, revenind asupra primeĭ organisaţiunĭ, Grigore Ghica dă un noŭ hrisov la 1747. Avênd a ne ocupa maĭ departe de acest al duoilea hrisov, nu facem aci speciala menţiune despre organisarea din domnia intêia, avênd a grăi maĭ incolo despre ambele acte.

1742. Const. Mavrocordat din Moldova, incă se ocupă de scolĭ. Ioan Neculcea scrie: *„Maĭ socotitau M. S. Constantin Vodă pentru scóle de învеţătură de le-au* maĭ **întărit**, *scólele cele elinescĭ şi cele slavonescĭ* **). *„Aşişderea au maĭ facut scóle de invеţatura latinescĭ şi arapescĭ, şi au dat scire tutulor mazililor in tóta ţéra, ca sa'şĭ aduca copiii la învăţătură la scólă, ca să înveţe orĭ-ce limbă ce 'ĭ-ar fi voia,* ***) *pentru ca să se afle ómenĭ învăţaţĭ şi în pământul nostru al Moldoveĭ, precum sunt şi prin alte ţerĭ şi parţĭ de loc; iar dascalilor li se da din visteria domnéscă“*.

Const. Mavrocordat de şi grec, Enache Cogălniceanu ni'l arată iubind cultura românéscă. „El s'a apucat de capul preoţilor să'ĭ inveţe carte, frământându-se în tot chipul; intâiaşĭ data aŭ poruncit de aŭ scos pe eromonaşiĭ călugărĭ grecĭ de prin mănăstirile cele marĭ, orânduind preoţĭ de mir, ḑicând că greciĭ când tămâiază in biserică, pe muierĭ staŭ câte un minut înaintea fieşte-căria muiere de o tămâiază şi o privesc din tălpĭ până în cap, punând gând răŭ în capul lor asupra acelor muierĭ“.

Domnitorul inbitor de carte aŭ pus pe ispravnicĭ să cerceteze in judeţe pre preoţĭ despre carte, hotărând să trécă la bir pe toţĭ ceĭ incapabilĭ. Umblaŭ preoţĭ învăţaţĭ prin tóte ţinuturile să vadă ce fel de cetenie fac preoţiĭ pe la bisericĭ. *„Nu putem scrie ce frică trăgeau bieţii preoţĭ, că se apuca la bătrâneţe sa inveţe carte* ****)“.

Dintre rariĭ Domn carĭ aŭ favorat cultura proprie română, Const. Mavrocordat, nu numaĭ nu impune in biserică limba grécă ci incă poruncesce *„de au adus şi cărţĭ pe înţeles din ţéra românésca, căcĭ în Moldova nu se afla evangheliĭ, apostoliĭ şi leturghiĭ,* *****) *dând poruncă Mitropolitul, acelea cărţĭ să le citéscă* **pe înţeles** *pe la biserici.“*

*) Acest document se păstréză în original la archiva Statuluĭ între actele diplomatice din secţiunea istorică, sub No. 20.

**) Nu urméză că de scóla moldovenéscă nu s'aŭ îngrijit, căcĭ E. Cogălniceanu ni'l arată tocmaĭ dând afară din biserică pe călugăriĭ grecĭ, (let. tom. III, pag 198).

***) *Ce le-ar fi voia* ne arétă puţină plecare a mazililor către limba grécă.

****) Let. III, pag. 198.

*****) In ţéra românéscă se ilustrase Antim Ivireanu fondatorul de tipografie.

La Buzĕŭ la 1702 se tipărise *Invеţătura preoţilor despre sépte taine*; la R.-Vâlcĭ în 1706 un *Molitfelnic*; la 1712 în Târgovişte, Octoichul; la 1741 Leturgiarul în R.-Vâlcĭ; apoĭ la 1742 Cazania în Bucurescĭ şi alt leturgiar, etc.

In Moldova literatura bisericéscă este la începutul secoluluĭ al XVIII-lea în mare scădere.

www.dacoromanica.ro

Şi nu numaĭ la atâta s'a mărginit bine-făcătórea impulsiune culturală a luĭ Const. Mavrocordat, ci aŭ ordonat Mitropolituluĭ şi Episcopilor *„să se facă tipografiĭ fieşte-care la eparchia luĭ, ca să tipărêscă cărţĭ pe înţeles, şi aşa s'aŭ apucat de aŭ făcut stampă.“*

Incă pe timpul luĭ E. Cogălniceanu funcţionaŭ tipografiile înfiinţate din ordinea luĭ Const. Mavrocordat.

*

Următorul Domn Ioan Mavrocordat *), dupre cum resultă din hrisovul scólelor luĭ Gr. Ghica din 1747 de care vom vorbi maĭ la vale, s'aŭ ocupat şi dênsul de scóle. Inbitor de lux, Ioan Mavrócordat aŭ îmbogăţit biserica cea mare a curţeĭ cu picturĭ, cu veşminte cu marca ţĕreĭ, etc. Neculcea nu ne spune însă ce anume aŭ făcut pentru scóle, iar Gr. Ghica care'ĭ urméză în tron, în hrisovul sĕŭ ne spune, că aŭ dispus şi el ca şi Constantin Mavrocordat fratele luĭ, să fie plătiţĭ dascălĭĭ din visterie, şi că acésta aŭ pricinuit căderea scólelor din neputinţa visterieĭ de a plăti lefile dascălilor.

*

Luĭ Ioan Mavrocordat succede întru a 3-a Domnie Gr. Ghica.

Fórte scurtă fu domnia acésta, abia numaĭ 8 lunĭ dură ea şi se sili să capete domnia Ţĕreĭ românescĭ. El isbuti a o dobêndi şi fu inlocuit in Moldova cu Constantin Voda Mavrocordat intr'a 3-a domnie.

Aŭ fost insă de ajuns luĭ Gr. Ghica aceste puţine lunĭ de domnie în Moldova ca sa'şĭ repórte atenţiunea asupra scólelor şi să dea în privinţa lor un hrisov important, de care e rêndul să ne ocupăm.

Hrisov de la Domnul Grigorie Ghica Voevod

„Noĭ, Grigorie Ghica Voevod Boj. Milost. Gospodar, zemlii Moldavscoi. Facem scire tutulor cuĭ se cade a sci pentru rêndul scólelor de învĕţătura cărţeĭ, de vreme ce în ţéra acésta din nepurtare de grijá a Domnilor, *neobicĭnuindu-se maĭ dinainte vreme a se ţinea scóle de învĕţătură,* era multă prostie, că *şi ceĭ puternicĭ, ce cu puterea lor ţinea dascălĭ pentru copiiĭ lor,* încă şi cu învĕţătura cea desăvêrşită nu se procopsea, rĕmâind ceĭ maĭ mulţĭ tot neînvĕţaţĭ, *iar prostimea cu totul se afla lipsită de podóba învĕţătureĭ.* Şi fiind-că scólele sunt ca o fóntână din care se adapă obştescul norod cu îndestularea învĕţătureĭ şi a înţelepciuneĭ, care învĕţătură îl face pe tot omul a cunósce dumneḑeirea, a pricepe legea cea pravoslavnieă, a procopsi pe ómenĭ cu înfrumuseţarea vorbeĭ şi practica cuvintelor, a învrednici a se face preoţĭ iscusiţĭ şi dascălĭ învĕţaţĭ, de la care curge mult folos, atât bisericesc cât şi politicesc. Cu puterea învĕţătureĭ şi sfinţiĭ părinţiĭ aŭ biruit eresurile şi aŭ luminat sfânta biserică, împodobind'o cu multe canóne de cântărĭ şi laude, şi pre toţĭ ne îndémnă şi ne învaţă a ne sili cu învĕţătura. Acésta rivnind şi Domnia mea, care dupe ce Dumneḑeiasca pronie aŭ rênduit a ni se da stepena domnieĭ acesteĭ ţĕrĭ, *îndată atuncea în domnia întâiŭ am cercetat şi pentru aşeḑămêntul scólelor, şi întâiŭ am fost făcut acest aşeḑămênt, rênduind şi aşeḑênd să fie patru scóle cu patru dascălĭ, una elinéscă şi alta grecéscă, şi alta slovenéscă, şi alta románéscă, iar léfa*

*) La Mitropolia de la Iaşĭ se conservă un hrisov de la Io Ioan Voevod, din 7252/1744, Aprilie 21, (f° mare în limba română, cu sigiliŭ mic roşu), prin care scutesce bucatele Mitropolieĭ, cu condiţie să pomenéscă pre părinţiĭ sĕĭ Nicolae V. V. şi Dómna aceluia Pulcheria şi să ţină celĕ duoĕ scóle, de care pomenesce aprópe în aceleaşĭ vorbe cum le-am aflat menţionate în hrisóvele anteriére.

www.dacoromanica.ro

dascălilor se rênduise asupra boerilor cu boerii și a dregătoriilor. Dar pe urmă cunosnoscênd, că cu acest așeḑêmênt nu vor putea sta scólele, fiind-că era cu supărare și boerilor se pricinuia smintélă și cu schimbarea boerilor, și neputéndu-se scóte baniĭ la vrême, nu lipsea jalobile dascălilor, și vêḑênd domnia mea cá se dă o pricină de stricare scólelor, și fiind trebuinţă a se găsi alt chip de așeḑêmênt scólelor maĭ intemeiat și stătătoriŭ, am socotit domnia mea, luând blagoslovenie și de la preaosfinția sa părintele Mitropolitul ţêreĭ și a sfinţiilor sale Episcopilor, și cu tot Sfatul nostru, D-lorsale boeriĭ ceĭ marĭ, am ales hotărind așeḑarea scólelor de s'aŭ făcut intr'acestașĭ chip. Fiind-că până la acea vreme preoţiĭ plăteaŭ dajdie câte patru galbenĭ pe an, duoĭ galbenĭ la Sfântul Gheorghie și duoĭ galbenĭ la Sfântul Dimitrie, s'aŭ ertat dajdia lor, ca să nu dea eĭ altă dajdie, fără numaĭ câte un galben de preot și de diacon, numaĭ o-dată intr'un an, scólelor, care banĭ să'ĭ strângă sfinția sa părintele Mitropolitul, și să plătéscă lefile dascălilor și din baniĭ ce maĭ prisosesc din lefile dascălilor, intêmplându-se la acea vreme aicea, și reposatul fericitul intru pomenire sfinția sa Patriarchul Sfântuluĭ Mormânt Kir Hrisantie, dupe cererea și pofta sfinţieĭ sale s'aŭ orênduit sá se dea una sută leĭ pe an ajutor și Sfântuluĭ Mormênt, pentru scólele de acolo, *și alţĭ banĭ ce va maĭ prisosi să fie de chivernisêla copiilor straini și saracĭ, pentru imbrăcămintea și hrana lor,* care așeḑêmênt s'aŭ intărit și cu hrisovul Domnieĭ mele, a nu se strămuta, și acéstă așeḑare fiind socotită cu bună rênduiala, nu era să dea nicĭ o-dată smintélă scólelor de vre-o zăticnire saŭ stricare. Numaĭ, *dupe mazilirea nóstră,* viind fratele nostru Domnia sa Constantin Voevod, și socotind să facă alt așeḑêmênt, făcênd rênduiala a se plăti lefile dascălilor de la visterie, și să nu se maĭ supere pe preoţĭ, cu o nădejde cá va putea birui visteria, aŭ stricat așeḑarea nóstră. Dar pe urmă viind fratele nostru Domnia sa Ioan Vodă și visteria, dupe cum pururea se află cu multe trebuinţe, nu s'aŭ putut plati lefile dascálilor de la visterie, și aŭ dat o pricină de strămutarea scólelor. Ci acum dar miluind Dumnedeŭ de *am venit și cu a treia domnie la stramoșesc scaunul nostru, și cercetând de rêndul scólelor, n'am suferit a remânea orașul acesta fara scóle de invêţatură, ci am tocmit și am așeḑat iarași acele patru scóle cu patru dascălĭ, precum au fost maĭ înainte, și lêfa dascalilor am orênduit'o iarasĭ de la preoţĭ,* ertându'ĭ pe dênșiĭ de alte dăjdiĭ, să dee eĭ numaĭ un galben intr'un an pentru scóle, insă ḑece potronicĭ la sfântul Gheorghe și ḑece potronicĭ la sfântul Dimitrie. Care banĭ să'ĭ strângă sfinția sa părintele Mitropoliul ce va fi, și de la sfinția sa să iée dascăliĭ lefile lor, *insă dascălul cel mare elinesc 360 leĭ, si al duoilea dascăl 120, și dascălul slovenesc 130 leĭ, și cel românesc 100 leĭ,* și acești banĭ pe jumêtate să li se dee la sfântul Gheorghie și pe jumêtate la sfântul Dimitrie, și din ceĭ-l-alţĭ banĭ ce maĭ prisosesc, tot pe rênduiala ce fusese maĭ inainte, 100 leĭ pe an, sá se dee la sfântul Mormênt pentru scólele de acolo, și să se chivernisêscă și copiiĭ ceĭ strainĭ și săracĭ cu hrana și imbrăcámintea, purtând de grijă să fie și acestora tată insușĭ sfinția sa parintele Mitropolitul. Insă ce va coprinde trebuinţa copiilor celor strainĭ și săracĭ, cu izvod gospod sa se rinduiască, sa'ĭ dea sfinția sa și sá facá căutare și scólelor, luând sama dascalilor de duoĕ orĭ intr'un an, cu ce fel de silinţá se pórtá asupra invêţăturei copiilor, și fiește-care copil cum se invaţá, și la ce sporesce. Datoria sfinţieĭ sale sá fie a cerceta aceste tóte și a le aședa. Insá socotindu-se cá unele ţinuturĭ fiind depártate, nu pot a ajunge toţĭ locuitoriĭ cu copiiĭ lor la scólele de la Iașĭ, și maĭ vêrtos ceĭ sáracĭ fára putinţa, și pentru ca să cuprindă, sá se impartășéscă toţĭ de acéstă milá, *s'au socotit la treĭ Episcopiĭ a ţereĭ sa se maĭ așeḑe treĭ scóle slovenescĭ si românescĭ, la treĭ Episcopiĭ: la Roman și Radauţĭ și Husĭ. Pentru care sa aĭba purtare de grija sfinţiile sale Episcopiĭ a găsi dascalĭ invêţaţĭ la slovenie orĭ și la românie, orĭ din ceĭ eșiţĭ din scólele de la Iașĭ, orĭ dintr'alţiĭ,* și sá se așede la fiește-care Episcopie câte o scólă de invêţatura copiilor, și aceĭ treĭ dascalĭ de la acele treĭ scóle, să fie datorĭ a se sili cu invêţátura copiilor, atât cu sêrbia cât și cu romania, și lêfa lor s'aŭ rênduit câte 80 leĭ de dascál pe an, care banĭ sa'ĭ ia pe jumêtate la Sfântul Gheorghie și pe jumêtate la Sfântul Dimitrie. Insă sfinția sa párintele Mitropolitul să dée aceĭ banĭ din baniĭ preoţilor, ce arată maĭ sus, la mâna Episcopilor, și Episcopiĭ sá platéscá dascalilor, și aceĭ dascalĭ să aibá și scutélá de birul visterieĭ, nicĭ un ban sá nu dée, numaĭ să păzéscá slujba lor grijindu-se de invêţatura copiilor, și iarășĭ sfinţiile sale Episcopiĭ, să facă necontenită

www.dacoromanica.ro

cercetare scólelor, adese luându-le séma, cum învaţă copiiĭ şi la ce se sporesc, ca şi dascăliĭ să se siléscă, şi copiiĭ să se procopséscă cu învĕţătura lor. Iar prăvitoriu şi zapciu cu puterea domnéscă a se împlini aceste tóte, să fie Vel Vist. şi când s'a plini anul, să aibă a lua séma acestor banĭ, ce, unde s'aŭ cheltuit, şi ce aŭ rĕmas, şi izvod lămurit să arate la domnie. Ci dar precum s'aŭ aşeḑat rênduiala acestor scóle, să stea nemutată şi nestrămutată; iar cine s'ar ispiti a sfătui într'alt chip, ca să mute şi să strămute acéstă pomană, ce s'aŭ făcut de folosul obştieĭ, care este podóba ţĕreĭ şi cu odihna şi nesupărarea boerimeĭ, şi cu odihna preoţilor, lipsindu-se de acea dajdie ce da maĭ înainte, şi fără paguba ţĕreĭ şi a visterieĭ, cine va îndrăsni a se atinge de stricarea acestuĭ aşeḑĕmênt, şi dintru a căruia pricină se va lipsi acest folositoriŭ izvorŭ, orĭ domn va fi, ori boeriŭ sfătuitoriŭ, uniĭ ca aceia să aibă blăstĕmul sfinţilor părinţĭ, celor 318 a Soboruluĭ a tótă lumea de la Nikea, şi de aĭ noştri a patru, a ţĕriĭ sfinţi Arhiereĭ, carĭ s'aŭ iscălit maĭ jos, ca de un Sobor să fie daţĭ anafemiĭ. Şi întărim hrisovul acesta, întâiŭ cu a nóstră încredinţare: Noĭ, Grigorie Ghica Voevod, şi cu a prea iubiţĭ fiilor domnieĭ mele, Scarlat şi Mateiŭ, şi cu tot sfatul nostru, boeriĭ Divanuluĭ Domnieĭ mele, D-lor Costachi Razu Vel Vornic de ţéra de jos, i Radul Racoviţă Vel Vornic de ţéra de sus, i Gheorghie Hatman i Pârcălab Sucevskiĭ, i Alistar Hrisoscoleu Vel Spat., i Enachi Hrisoscoleu Vel Post., i Dimitrachi Călmăşuĭ Vel Ban, i Dimitraşcul Paladi Vel Pahar., i Vasilie Roset Vel Vist., i Ilie Costachi Vel Stolnic, i Vasilie Razul Vel Comis. Şi pentru maĭ mare întemeiere am poroncit cinstit şi credinciosuluĭ boeruluĭ nostru D-sale Sandul Sturza Vel-Logofĕt, ca să scrie şi a nóstră pecete să pue şi s'aŭ scris hrisovul acesta aicea în oraşul Eşilor, în a treia domnie a domnieĭ mele, de Gheorghe Vrabie Logofĕt de taină. Velcat 7256 (1747), Decheinvrie 25.

Noĭ, Grigorie Ghica Voevod. (L. P. Gospod.)
Nichifor Mitropolit Moldaviei.
Iacov Episcopul Radauţuluĭ.
Ioanichie Episcopul Romanuluĭ.
Dorofeĭ Episcopul Husuluĭ.
Iscaliţĭ şi toţĭ boeriĭ de sus arĕtaţĭ.
Procit. Vasile Vasilev Buhiescu Biv Vel Vist.

In hrisovul acesta, Domnitorul constată lipsa de scóle publice *„neobicĭnuindu-se de maĭ înainte vreme a se ţinea scólele de învĕţătură“*, şi că *„şi ceĭ puternicĭ, ce cu puterea lor ţinea dascălĭ pentru copiiĭ lor, încă cu învĕţătura cea desăvêrşită nu se procopsea“*. Este cu bună sémă neintemeiată prima aserţiune, că moldoveniĭ n'aŭ avut scolĭ înainte de domnia acestuĭ Domn.

Necontestat, boerimea, ca şi până astăḑi, prefera să ţină guvernorĭ în casă pentru crescerea copiilor, dar acésta nu împedica invĕţătura publică, orĭ în scolĭ, orĭ cu plată. Un Axintie uricarul cel vestit, de la care avem atâtea documente scrise în românesce, de la începutul secoluluĭ al XVIII-lea, un Mustea diacul, un Roşca, etc., aŭ invĕţat carte românéscă în scólă românéscă. Este decĭ aserţiunea din hrisov o gólă curtenire a diaculuĭ,

De altmintrelea, Gr. Ghica, meritä tótă lauda, căcĭ el incă din domnia întâia, precum ne spune Nicola Mustea, *„aŭ aşeḑat scólă de învеţătura copiilor şi au adus dascălĭ elinescĭ şi slovinescĭ..... şi câtă sumă de banĭ au facut dascălilor pe an, au orênduit şi din visterie *) şi aŭ orênduit şi boeriĭ ceĭ cu boerie ca să dea aicea banĭ (la scólă) din an în an. Şi orĭ-cine vrea să'şi dea copiiĭ la învĕţătură, invaţă fără nicĭ o plată“.*

*) Mustea este în eróre: Nu din visterie hotărîse Gr. Ghica plata dascălilor, ci de la boerĭ şi câte duoĭ galbenĭ pe an dare de la preoţĭ şi diaconĭ, care banĭ aveaŭ să se adune la Mitropolitul şi acesta să plătéscă lefile dascălilor. Domnul care urmă luĭ Gr, Ghica, desfiinţă darea pentru scóle de la preoţĭ şi îĭ plăti din visterie.

www.dacoromanica.ro

Grigorie Ghica începe a domni în 1727. De sigur în urma evenimentelor memorabile de la finea secolului al XVII-lea și care se terminä cu pacea de la Carloviţ (1699), în urma invasiunilor polone, Moldova a trebuit să vadă închiidêndu-se momentan scólele, maĭ ales de pe la mónăstirĭ și schiturĭ. Un hrisov de la Antioch Cantemir din 1700, Iulie 3 *), ne arétä cum aceste monăstirĭ și schiturĭ se pustiiserä și se împräștiaserä cälugäriĭ și cälugäriţele..... Ast-fel, nu facem dificultate a recunósce domnieĭ luĭ Gr. Ghica, 1727, meritul de a fi restaurat scóla publică în Moldova **).

Intr'a treia domnie el dä hrisovul de care ne ocupäm, în care ne arétä, că la prima domnie organisase scóle cu patru dascälĭ pentru limbele elina, grécă, slavonä și românéscä. Boerinu voiaŭ să dea baniĭ pentru scólä și de la visterie nu era de unde și decĭ dascälii nu eraŭ plätiţĭ. Acum Domnitorul formézä un alt fond pentru întreţinerea celor patru scóle, rênduind, că tot preoţiĭ să dea câte un galben pe an, pentru scóle, în duoĕ rênduri, la Sântul Gheorghe și Sântul Dumitru, iertând clerul de orĭ-ce alte dărĭ.

Cu noul hrisov din 1747, Decembre 25, bunul Domnitor reînfiinţézä nu numaĭ cele patru scóle din Iașĭ, ci încä și câte o scólä cu limba slavonä și românéscä pe lângä Episcopiile Roman, Rädäuţĭ și Huși, pentru ca să pótä învéţa și copiiĭ din ţinuturile depärtate de Iașĭ.

Tóte scólele sunt puse de hrisov sub inspecţiunea prelaţilor. Eĭ plätesc lefile și anume: dascälului mare elinesc 360 leĭ, la al duoilea 120, dascälului slovenesc 130 și celuĭ românesc 100 leĭ, iar dascälilor de la Episcopiĭ câte 80 de leĭ pe an de fie-care. Marele Visternic are inspecţiunea supremä asupra scólelor și este însärcinat cu cercetarea semilor anuale.

Cu bunä sémä, în tóte aceste scolĭ, reorganisate la 1747, se învéţa nu numaĭ limbele, ci și ceva sciinţe, și maĭ ales socotelĭ. Nu avem însä nicĭ un document pentru programul acestor scóle.

Despre organisarea scólelor sub Gr. Ghica V.V. în 1-ia Domnie, pentru limbele elinéscä, slovenéscä și moldovenéscä, și despre prefacerea adusä aceleĭ organisärĭ de urmașul luĭ Gr. Ghica, Constantin Mavrocordat și apoĭ despre revenirea la vechea întocmire sub nuoa Domnie, a 2-a, aceluiașĭ Gr. Ghica, face menţiune Mitropolitul Gavril 1771, Aprilie, într'o scrisóre a sa cätre Feldmarechalul Rumanţiov. Vom aduce integralmente acest act ceva maĭ la vale ***).

*

La aniĭ 1749 Gr. Ghica fiind Domn în Ţéra muntenéscä, dete un important uric relativ la scólä; acest hrisov pre care îl aducem integral în anexa lit. K.***) arétä, cum scólele elinéscä și slovenéscä aŭ existat maĭ înainte de el, și cä le rênduesce ispravnic și purtätor de grijä pe Mitrop. Ungro-Valachieĭ Neofit. Acesta are să adune darea de la preoţĭ pentru scóle și să împarţă lefile la dascälĭ și anume:

Dascälului celuĭ întéiŭ al învéţäturilor celor filosofice, simbria cea dupe tocmélä, pe lunä 45 talerĭ.

Dascälului al duoilea de învéţäturile gramatice, pe lunä 20 talerĭ.

---

*) Dăm acest document în anexa respectivă.

**) Visita în ţéră a patriarchuluĭ Crisantie, credem că a putut contribui la reorganisarea scólelor în domnia de la 1727. Vedĭ Mustea let. tom. 3, pag. 81 și 82.

***) Vedĭ Archiva românéscă tom. I, pag. 231.

www.dacoromanica.ro

La scóla slovenéscă la duoĭ dascălĭ, din care unul pentru românesce, pe lună fie-care câte 10 talere.

Decĭ totala cheltuială a lefilor pe un an era de 1020 talerĭ.

Acest uric se păstréză la archiva Statuluĭ, în secţiunea istorică, sub No. 21.

*

La 1749, aflăm în Iaşĭ o mişcare scolară, care ne pune în mirare. De şi Mitropolia ţĕreĭ a încăput pe mânile unuĭ Mitropolit grec, în contra deprinderilor bisericeĭ moldovene, acesta, Nichifor Mitropolitul, stabilesce o specie de *obligativitate* a învĕţămêntuluĭ şi anume scrie la protopopĭ ca să facă catagrafie de copiĭ. *Copiiĭ prostimeĭ*, de la 3 anĭ în sus, să mérgă să înveţe carte la Sfântul Nicolae, la Sfânta Vineri şi la Sfântu Sava. Obligativitatea învĕţămêntuluĭ pentru *copiiĭ prostimeĭ* nu este indicată pe cât timp are a fi, iar pentru copiiĭ de mazil, de neguţător şi de alte bresle de cinste, obligativitatea va fi de 9 anĭ, adică de la 3 la 12. Pentru feciorii de preoţĭ obligativitatea va dura 17 anĭ, adică până la vêrsta de 20 de anĭ a copiilor.

Puţine exemple găsim în Europa întrégă de aplicarea obligativităţeĭ la epoca în care ea era aflată şi aplicată în Iaşĭ. In Franţa aŭ fost date ordonanţe, încă în 1695, 1698 şi 1724, de obligativitate la învĕţăturä, dar acéstă obligativitate era numaĭ pentru copiiĭ familiilor de religiune reformată, carĭ eraŭ aduşĭ cu de-a sila la scólele catolice, pentru a'ĭ converti la catolicism. Maĭ târdiŭ mult, constituanta se pronunţa chiar contra obligativităţeĭ. *Intrebarea obligativităţeĭ* este agitată în Franţa cu mult maĭ târdiŭ de 1749, adică de data actuluĭ luĭ Nichifor Mitropolitul.

Iată întreg actul important de la 1749, dupe copia ce noĭ maĭ întêiŭ am scos'o dupe originalul ce am descoperit într'o ladă de la Mitropolia din Iaşĭ. D. profesor Erbiceanu, dupe ce a fost făcut atent asupra existinţeĭ unor asemenea hrisóve la Mitropolia din Iaşĭ, s'a ocupat şi aŭ publicat unele din ele în Istoria Mitropolieĭ Moldoveĭ, dar publicaţiunea acestor documente, regretăm că o aflăm în cea maĭ mare parte greşită. Preferim decĭ, a da documentul de la 1749, dupe propria nóstră copie.

„† Nichifor, din mila luĭ Dumnedeŭ Arhiepiscop şi Mitropolit a tótă Moldova, Smerenia nóstră, dupe datoria părintéscă ce avem a purta de grijă şi a învĕţa spre cele folositóre ale sufletuluĭ; de vréme că omul din tinereţele luĭ spre cele réle iaste rîvnitoriŭ; iată că am socotit şi am orênduit pentru purtare de grijă oilor celor cuvêntăréţe, la Sf. Nicolae, şi la Sf. Vinerĭ, şi la Sf. Sava, să fie maĭ mare şi purtătoriŭ de grijă pentru tóte lucrurile cele necuviincióse, din care curg vĕtămarea sufletuluĭ, şi molifta ta preote . . . . . care te-am orânduit după învĕţătura nóstră, cu mare cercare să ieĭ aminte de aceste treĭ popóre într'o sĕptămână de duoĕ orĭ să întrebĭ şi să cercĭ, măcar că din inceput, de multe orĭ şi în câte-va rîndurĭ v'am învĕţat, iată şi acum iarăşĭ vĕ învĕţăm şi vĕ pomenim ântêiŭ pentru ceĭ ce vor avea ţiitorĭ şi pentru amestecarea de sânge şi pentru copiĭ nebotezaţĭ şi pentru altele câte sunt bisericescĭ; pentru ómenĭ străinĭ ce vor veni întru aceste popóre, atât pentru creştinĭ cât şi pentru ceĭ de némurĭ străine: pentru creştinĭ să aveţĭ a ne insciinţa pe noĭ, iar pentru ceĭ de neamurĭ străine să insciinţaţĭ pe D-niĭ boiarĭ, slujbaşĭ, adică la D-luĭ Vel Aga. Aşişderea şi pentru copiĭ ce s'ar afla întru aceste popóre, copiiĭ prostimeĭ din treĭ anĭ în sus, însă care nu va fi de hrană, să faceţĭ isvod anume, să mérgă să înveţe carte, adică învĕţăturĭ creştinescĭ; care vor fi de Mazil, de neguţătoriŭ şi de alte bresle de cinste, să mérgă să înveţe, însă de vêrsta de la 3 anĭ în sus până la 12 aĭ *(sic)* şi maĭ sus; iar care or fi feciorĭ de preuţĭ să înveţe până la 20 anĭ şi maĭ sus; şi pentru ostenéla Molifteĭ tale, am găsit cu cale, ca să ieĭ din tótă cununia 2 parale şi de tot copilul când îl botéză o para şi la ţi ântêiŭ a luneĭ patru banĭ, să împarţi cu preotul

www.dacoromanica.ro

poporuluĭ, adică 3 banĭ să ia cel ce botéză, şi 1 ban să ia molifta ta. Iar neurmând învĕţăturei nóstre şi se va întêmpla cât de puţină priciuă, te voiŭ canoni şi bisericesce. De acésta şi blagoslovenia smereniei nóstre să fie (sfie) pururea cu molifta ta.

U. Ias. Leat (7257) Iulie 6.

Nichifor Mitropolit Moldavieĭ.

(Archiva Mitropolieĭ de Iaşĭ)

Mişcarea scolară din prima jumĕtate a secoluluĭ al XVIII are influinţĭ culturale, ce suntem datorĭ a le documenta, maĭ cu sémă pentru Moldova.

Constatăm existenţa uneĭ tipografiĭ condusă de un harnic şi priceput bărbat *Duca Sotiriovicĭ* *). Iordache Cantacuzino, boer învĕţat, protege mult pe tipograful Duca, pre care îl şi cunună şi'l dăruesce cu maĭ mulţĭ ţiganĭ robĭ. Tot Cantacuzino recomandă pe tipograful Duca Mitropolituluĭ Iacob şi prin protecţiunea acestuiaşĭ Domnitoriĭ românĭ acordă luĭ Duca Sotiriovicĭ hrisóve de scutirĭ şi privileghiĭ. Aşa, noĭ maĭ âtêiŭ am aflat, la Mitropolia de Iaşĭ, hrisovul prin care Constantin Celian Racoviţă V. V. confirmă luĭ Sotiriovicĭ privileghiile acordate luĭ de către Domnul anterior Constantin Nicolae Mavrocordat. Va să ḑică tipograful Duca aŭ lucrat între 1744 şi 1754 cel puţin.

Dar ce aŭ lucrat el? Nu cum-va numaĭ cărţĭ grecescĭ, decĭ numaĭ latural folositóre cultureĭ române? Din chiar zapisul prin care boerul Cantacuzino dăruesce luĭ Duca ţiganĭ, la ocasiunea cununieĭ, cât şi din hrisovul luĭ Constantin Racoviţă aflăm, care aŭ fost lucrările luĭ Sotiriovicĭ. Duca poseda limba grecéscă, cea latinéscă şi cea românéscă; de şi de originä grec, din Tasos, el scia aşa de bine românesce, în cât putea traduce în limba acésta orĭ ce carte. Când Domnitorul Constantin Racoviţă voi să'ĭ acorde hrisovul de privilegiĭ pentru tipografie, supusă pe Duca Sotiriovicĭ la un adevĕrat examen de limba românéscă. O spune Domnitorul în hrisovul sĕŭ, că l'a *ispitit*, insărcinându'l cu tălmăcirea *octoiculuĭ celuĭ mare şi altele*. In adevĕr de la Duca Sotiriovicĭ şi din tipografia luĭ avem maĭ multe cărţĭ. Dăm în anexă, zapisul luĭ Cantacuzino şi hrisovul luĭ Constantin Racoviţă, dupe copiĭ făcute de noĭ, fiind că D. Erbiceanu le-aŭ publicat cu desăvirşire alterate la pag. 23 a Istorieĭ Mitropolieĭ Moldoveĭ.

Sincronistic cu tipografia luĭ Duca, exista în Iaşĭ tipografia Mitropolieĭ; în Rădăuţĭ de pe la 1744 o altă tipografie; în Bucurescĭ Mitropolitul Neofit cel numit ispravnic al scólelor de către maĭ mulţĭ Domnĭ, aŭ renouit tipografia Mitropolieĭ. Tot în Bucurescĭ exista sincronistic o altă tipografie ḑisă *„a scóleĭ Văcărescilor“* **).

Din tipografia acésta aşeḑată în St. Sava aŭ eşit intre altele: *„Liturghia“* cu cheltuiala Mitropolituluĭ al Chesarieĭ Palestinieĭ Chir-Anania la 1742. Din tipografia renouită de Neofit aŭ eşit: „Cazaniĭ de prăsnuire a luĭ Ilie Meniat, de pe limba grecéscă pe cea românéscă tălmăcită“.

Din tipografia Mitropolieĭ de la Iaşĭ, vom aduce în anexă titlurile cărţilor tipărite. ***) Asemenea cărţile de la tipografia din Bucovina.

Cităm dintre acestea cărţĭ pe următórele: *a)* Dumneḑeeştile leturghiĭ a celor dintre sfiuţiĭ părinţiĭ noştriĭ Ioan Zlataust, a luĭ Vasile cel mare, şi al prejdesfesteniei, acum într'acéstaşĭ chip tipărit de Duca Sotiriovicĭ, tipograful de la Tasos, în Iaşĭ, la anul de la zidirea lumeĭ 7256, Decemvrie 23 (decĭ 1747); *b)* Ceaslovul, cel citat de Vasile Popp, la pag. 79 din Disertaţia despre tipografiile românescĭ.

---

*) Cu greşala Vasile Popp în «Disertaţie despre tipografiile românescĭ» (Sibiŭ 1838)» numesce pe Sotiriovicĭ: Stoicovicĭ. Popp confundă tipografia luĭ Duca cu a Mitropolieĭ (pag. 76).

**) Veḑĭ «Disertaţie despre tipografiile românescĭ» de Vasile Popp, Sibiŭ 1838, pag, 64.

***) Veḑĭ anexa corespunḑĕtóre la acéstă pagină.

www.dacoromanica.ro

*

Este de mirare, când pe de o parte constaţĭ insemnaţĭ paşĭ inainte in direcţiunea culturală, fie prin scolĭ, fie prin tipografie, fie prin influinţa ce aŭ in societatea romănă mulţĭ bărbaţĭ învĕţaţĭ veniţĭ din Bisanţ, este, ḑicem, de mirare, să întêmpinĭ acte de natura celuĭ ce aducem la vale şi încă semnate de un Mitropolit atât de luminat ca Iacob. Acest Inalt Prelat cere Domnitoruluĭ, ca *togmelele* să nu se maĭ facă din viŭ graiŭ, ci în scris, căcĭ făcêndu-se numaĭ din graiŭ, împricinaţiĭ jură adesea pe strâmb şi cimitirile ajung pline de ómenĭ afurisiţĭ. Dăm întreg actul în notă maĭ la vale *).

Eată anaforaoa :

«*Prea Inălţate Dómne,*

«Vĕḑênd noĭ multe lucrurĭ bune şi indreptărĭ, care cu inaltă inţelepciune facĭ Maria Ta la patrie şi supuşiĭ Mărieĭ Tale, şi maĭ vîrtos rîvna şi osirdia Mărieĭ Tale cu care în tot chipul te silescĭ, ca să aducĭ tóte lucrurile la bună rinduială, îndrăsnim şi noĭ a aduce aminte Mărieĭ Tale pentru óre-care lucru. Adică aicĭ în pămêntul nostru s'aŭ obicĭnuit, atât partea politicéscă cât şi bisericéscă, la tóte tocmelile ce fac eĭ uniĭ cu alţiĭ, cât şi cu slugile năimiţiĭ şi păstoriĭ lor, când iĭ tocmesc cu sâmbrie şi alte pricinĭ, că acestea tóte le fac fără de scrisóre şi fără de marturĭ, şi când se intâmplă intre uniĭ ca aceştia vr'o pricină de judecată, nu aŭ cu ce să dovedi unul cu altul, şi judecătoriĭ încă n'aŭ de unde se lumina, nefiind nicĭ scrisóre, nicĭ marturĭ, pentru care cele maĭ multe judecăţĭ nu se pot îndrepta într'alt chip fără numaĭ cu jurămênt, orĭ cu cărţĭ de blastem, şi aşa pe tóte ḑilele pier multe suflete, după cum vedem că ţintirimurile *bisericilor se află pline tot de ómenĭ afurisiţĭ, căcĭ uniĭ pentru săracie*, iară alţiĭ nesciind ce este jurămêntul, îndrăsnesc de jură şi aşa uniĭ de alţiĭ se îndémnă a plini acest pĕcat, care este lepădare de Dumnedeŭ, care jurămênt vĕḑênd noĭ, că se face pe tóte ḑilele, ni s'aŭ părut, că este un lucru fórte straşnic şi păgubitor de suflete creştineştĭ. Pentru care, cu aducerea aminte îndrăsnim a ne ruga Inălţimeĭ Tale, de veĭ socoti şi Mária Ta, că este bine, să poruncescĭ să se facă un testament stătător la Mitropolie. Aşişderea şi cărţi de insciinţare pe la tóte ţinuturile cu hotărîtóre poruncă, ca de acum inainte orĭ-cine ar avea a face tocmélă cu alt om, saŭ cu sluga luĭ şi năimiţiĭ şi păstoriĭ lor, saŭ orĭ în ce chip ar fi, care se asémănă cu nisce pricinĭ ca acestea, fără de scrisorĭ şi fără de marturĭ, nicĭ o tocmélă să nu facă, iar care ar maĭ face de acum inainte tocmelĭ fără de scrisorĭ şi martorĭ şi i se va intêmpla să iasă la vr'o judecată, să nu i să ţie în sémă, ci încă să fie şi de pedépsă, şi acésta făcêndu-se, noĭ socotim că veĭ avea Mária Ta mare laudă de la toţĭ, şi vecinică pomenire pentru un lucru ca acesta de suflet folositor. Noĭ am îndrăsnit a aduce aminte Mărieĭ Tale, iară săvêrşirea o lăsăm la prea înalt şi lesne cunoscătórea inţelepciune a Mărieĭ Tale.

Iacob Mitropolitul Moldoveĭ.

Iordache Canta Logofet.

Ion Palade Vel Spătar şi alte 4 subscrierĭ.

(Archiva Mitropolieĭ din Iaşĭ).

Póte nu ni se va imputa, că inregistrăm un act străin istorieĭ cultureĭ naţionale, când vom aminti şi blăstemul de la 1 Ianuarie 1752, pentru neprimirea de străinĭ la tronurile Mitropolieĭ şi Episcopielor Moldoveĭ. Dându acestuĭ act un loc în anexă, **) vedem de-

*) Eată resoluţiunea Domnuluĭ pe anaforaoa Divanuluĭ: «Bine aŭ socotit Sf. Sa Párintele Mitropolit, împreună cu D-lor Veliţiĭ Boerĭ, care şi noĭ găsindu-o cu cale, o întărim, poruncind să se facă ispisoc stătător de acéstă pricină şi să se scrie cărţĭ pe la toţĭ ispravniciĭ de pe la ţinuturĭ, dând în ştire tutulor pentru una ca acésta să o ştie. Acésta poruncim, Iunie 5—1753». Sigiliul cu iniţialele: **Iω M. Voevod** şi mărcile ambelor ţĕrĭ şi data 1753.

**) Veḑĭ anexa corespunḑĕtóre la acéstă pagină.

www.dacoromanica.ro

curgênd din el consecinţĭ multiple pentru mersul culturei naţionale; bărbaţĭ ca Spătarul Ioan Canta, Enache Cogălniceanu, Vorn. Niculcea, carĭ scriŭ românesce şi carĭ nu sunt partizanĭ aĭ Grecilor, maĭ ales Niculcea, ne explică momentul psichologic in care soborul din Iaşĭ, sub preşedinţa luĭ Iacob Mitropolitul, aŭ semnat actul din 1752, Ianuarie 1. Trecerea prin scaunul Mitropolieĭ Moldoveĭ a luĭ Nichifor, Mitropolitul de originä grécă, a fost ocasiune numai de explosiune a sentimentului general, care se manifesta viŭ şi spornic in direcţiune cu totul românească.

*

Constatând asemenea avênt, care are culminanţa sa in actul de la 1752, Ianuarie 1, regreţĭ de a găsi o resistenţă din partea uneĭ părţĭ a clerului român de a'şĭ da birul destinat scólelor. In adevĕr, in Episcopia Romanuluĭ, pe la 7258 (1750), preoţiĭ domnescĭ şi boerescĭ făceaŭ greutăţĭ de asemenea naturä, aşa in cât Domnitorul Constantin Mihaĭ Cehan Racoviţă s'a vĕdut nevoit a da porunca următóre:

„Iŏ, Constantin Michail Cehan Racoviţă V. V., etc. De vreme ce ne-am insciinţat Domnia mea de la rugătorul nostru Sf. Sa Kir Ioanikie, Episcopul de Roman, cum că popiĭ domnescĭ şi boiarescĭ se pun impotrivă şi nu vor să dea baniĭ scólelor şi până intr'atâta uniĭ din boiarĭ s'aŭ ispitit să bată şi slugile Sf. Sale, pentru care dăm volnicie Sf. Sale să apuce cu mare tărie pe popiĭ domnescĭ şi boiarescĭ şi afară din ceĭ ce ar fi avênd cărţile Domnieĭ mele de scutélă, de pre la alţiĭ de pe la toţi nu maĭ de cât să plinéscă baniĭ scólelor. Intr'alt chip să nu fie.

Sigil octogon roşu. leat 7258. Iunie 2.

(Archiva Episcopieĭ de Roman, pach. No. 49)

La 1752 Mateiŭ Ghica incă se ocupă de scólele din Bucurescĭ ca şi tatăl sĕŭ rĕposatul Gr. Ghica. Cel puţin după o apologie a invĕţătureĭ cu care incepe hrisovul, apologie in care confunda pe apostoli cu Aristotel, cu Isus Christos, cu Solomon, dispune ca şi Gr. Ghica, că baniĭ biruluĭ scolastic de la cler să se adune in mâna Mitropolituluĭ iar nu la Vistierie *„fiind-că vistieria are multe trebĭ şi deosebite cheltuelĭ şi de multe orĭ nu le-au fost viind rênd dascălilor a'şĭ lua plata câte 4, 5 lunĭ.“* Mitropolitul va putea maĭ bine să platéscă simbriile dascălilor. De altmintrelea budgetul de pe 1752 este identic cu cel de la 1749. Dăm documentul intreg in anexă *).

Un an după aceea, la 1753, Octombre 18, popa Florea, dascălul de la scóla din Sfântu George, scrie hrisovul cel noŭ dat de Constantin Cehan Mihaiŭ Racoviţă V. V., care hrisov este aprópe identic cu cel anterior al luĭ Mateiŭ Ghica. In el budgetul lefilor dascălilor şi la 1753 este de 1020 talere pe an. Dăm documéntul in anexă **).

Mateiŭ Ghica, trecênd Domn Moldoveĭ, se ocupa in 1753, Septembre 25, de scólele din Iaşĭ. La Mitropolia din Iaşĭ se păstréză un fórte mare hrisov de la acest Domn, frumos scris de Petrache Macarescu, ce aŭ fost cămăraş de isvóde. Domnitorul, cu sfatul boerilor Radu Racoviţă Vel-Logofĕt, Veliţiĭ Vornicĭ Manolache Costache şi C. Balşe, Hatm. C. Razul, Post. Alex. Suţu, Spăt. Vasile Razu, Ban Dumitraşcu Calmâşul, Vist. Aristar Crisoscoleu etc., dispune scutirea Mitropolieĭ din birurĭ, cu obligaţiunea ca ea să intreţină cele duoĕ scóle.

---

*) Vedĭ anexa la acéstă pagină.

**) Vedĭ în anexă după documentul de la 1752, păstrat la arch. Statul I între actele din secţiunea istorică, sub No. 25.

www.dacoromanica.ro

La 1754, Martie, exista şi in Buzĕŭ scólă românéscă. Se vede acésta din testamentul ce am descoperit in condica Episcopieĭ, testament al Şetrareseĭ Caliţeĭ, scris de *dascălul* scóleĭ, anume Vasile.

*

In 7264 (1756) Aprilie, Constantin M. Racoviţă se ocupa şi dénsul de cele duoĕ scolĭ din Iaşĭ, scutind bucatele Mitropolieĭ, cu condiţiune, ca ea să intreţină cele duoĕ scolĭ. Actul acesta, conservat la arch. Mitrop. din Iaşĭ, este un F° mare, scris de *Tanasie Logof.* sigil roş mic cu mărcile ambelor principate şi dată 1753. Aduce credinţa *Boerilor: Ioan Bogdan Vel Log., Manol. Kostache Vel Vorn. de ţêra de jos, Ibrdache Balş Vel Vorn. ţĕreĭ de sus, V. Razul Hatm. şi pârc. Suceaveĭ, Lasc. Geni Vel Post., V. Roset Vel Spăt., Dum. Palade Vel Vist., Ioniţă Cantacuzino Vel Ban, Constantin Sturzea Vel Pah. Iord. Kostache Vel Stolnic.*

Importanţa invĕţăturei este arĕtată la 1756 de Mitropolitul Iacob prin următórea : «*Invĕţătură pentru ca să'şĭ dea fieşte-care om feciorii luĭ la carte* *).

«Nu se póte să fie maĭ fericit omul, ca şi când pune tot gándul şi purtarea luĭ de grijá, in ce chip şi cu ce mijlóce va putea să vadá copiiĭ luĭ rênduiţĭ spre procopsèla invĕţăturei; după cum vedem nu numaĭ in Sfánta Scriptură, ci şi la tóte istoriile, fericind pe parinţiĭ aceia, carĭ pun silinţa lor cu neadormiţiĭ ochĭ pentru invĕţătura copiilor lor. De vreme ce invĕţătura cea de Dumnedeŭ insuflată este lumina trupuluĭ şi cunoscinţa credinţeĭ ceĭ dumnedeescĭ, este o inălţare a fireĭ omenescĭ, este o dogmă a prea Inaltuluĭ şi ceresculuĭ Impĕrat şi o pază a tutulor poruncilor sfinţieĭ sale. Şi acéstă invĕţătură aŭ făcut pre filosofĭ de aŭ cunoscut tóte firile, nu numaĭ cele pămêntescĭ, ci şi cele cerescĭ. Acéstă invĕţătură este o icóna şi o inchipuire Dumnedeiască, şi o cârmă ce ocârmuesce pre sufletul ce se află intru acest vas pămêntesc; acéstă invĕţătură, sunt strunele minţeĭ, carĭ strune, lovindu-se cu credinţă şi cu frica luĭ Dumnedeŭ, slobod viersurile bunatăţilor şi ajung indulcirile lor până la scaunul cel Domnesc. Acéstă invĕţătură dar, vĕdêndu-o noĭ, că este adormită intru intunerecul lenevireĭ, ni s'aŭ rănit inima de fómetea acésta, ce se află inrădăcinată in sufletele a unora din părinţiĭ, carĭ 'şĭ cresc copiiĭ lor fără invĕţătură. Decĭ, fieşte-care om ce este invĕţat, se chiamă om cuvêntător ; iar cel neinvĕţat este asemenea dobitócelor. Şi de voiţĭ să vĕ fie feciorii voştri asemenea dobitócelor, este mare greşélă şi orbire ; căcĭ că se lipsesc de invĕţatura cu care fără de aceea cu greŭ este a cunósce pre Dumnedeŭ, numaĭ atâta 'l cunosc, precum 'l cunosc şi dobitócele cele nesimţitóre. Şi adevĕrat şi incredinţat lucru este, că invĕţătura este asemenea cu florile cele mirositóre, carĭ cu mirosul invĕţătureĭ tămăduesce tóte rănile cele trupescĭ, iar cel neinvĕţat este asemenea copaculuĭ celuĭ uscat, şi precum sórele incălţesce şi cresce tóte cele ce odrăslesc pămêntul, aşa şi invĕţătura dă priceperea omuluĭ spre tótă cunoscinţa. Şi iarăşĭ in ce chip depărtându-se sórele pe crugul ţileĭ, se face intuneric, aşa şi invĕţătura fiind depărtată de ticălosul acela om, se află la intunerecul necunoscinţeĭ, şi maĭ in scurt este orb: măcar de i se şi pare că vede, căcĭ ochiĭ celuĭ neinvĕţat şi nepedepsit sunt orbĭ, şi maĭ mult aĭ sufletuluĭ, că sufletul şi mintea sunt care vĕd, şi când mintea nu pricepe carĭ sunt de trébă, órbă este de tot. Vedeţĭ dar părinţilor, carĭ vĕ lăsaţĭ copiiĭ voştri nepedepsiţĭ, câtă stricăciune şi nepricopsélă pricinuesce feciorilor voştriĭ lipsa invĕţătureĭ. Pentru care iată dar, că vĕ indemnăm, ca să vĕ deşteptaţĭ inimile vóstre la bunătăţile cele

*) Vedĭ: Cerésca Flóre, orĭ cărţulie, de Iacob Mitropolitul, Iaşĭ. 1756.

www.dacoromanica.ro

sufletescĭ, carĭ curg din *sfânta învĕţătură*, şi să vĕ daţĭ copiiĭ fieşte-care părinte la învĕţătură, ca nisce desăvêrşiţĭ părinţĭ şi purtătorĭ de grije de cele de folosul feciorilor voştri. Şi urmând porunceĭ şi învĕţătureĭ nóstre, veţĭ avea nădejde a vĕ bucura şi a vĕ veseli de fiiĭ voştri, ca de nisce înţelepţiţĭ de Dumneḑeŭ, şi eĭ vĕ vor pomeni pre voĭ.

Domnul să vĕ blagoslovéscă pre voĭ, şi blagoslovenia să se adaugă spre voĭ şi spre feciorii voştri».

*

La 1757 Şcarlat Ghica, fiind Domn al Moldovei, scutesce clerul prin hrisovul din Iunie 12, acel an, de dajdia domnéscă şi de ploconul vládicesc, numaĭ sa'şĭ platéscă *dajdia scólelor* *).

*

Scarlat Ghica, fiul luĭ Gr. Ghica, in acelaş an 1757, la Iulie 6, maĭ dă un hrisov prin care acordá unele folóse Mitropolieĭ din Iaşĭ, cu condiţiune, *să întreţină cele duoĕ scoli*. Acest document, aflat iarăşĭ de mine, la Mitropolia din Iaşĭ, îl resumăm ast-fel:

Iŏ *Scarlat Ghica V. V., fiul luĭ Grigorie Ghica V. V., dăruesce în 7265 (1757), Iulie 6, câte 300 leĭ pe an Mitropolieĭ şi scutesce de biruirĭ tóte bucatele eĭ, cu condiţiune sa întreţină ea cele duoĕ scolĭ.* De acestea pomenesce intocmaĭ ca şi anteriórele hrisóve.

Hrisovul este scris de Ioniţá sin Pavel Cămăraş. Este ilustrat cu titlurĭ roşiĭ şi Vulturĭ negri. In frunte bourul cu iniţialele Domnuluĭ, în scut, care e suprapus pe topuz şi sabie.

Boeriĭ: Radu Racoviţă Vel Log., C. Balş V. Vorn. ţĕreĭ de jos, Vas. Ruset V. Vornic ţĕreĭ de sus, Alexandru Vel Post., Aristarh Hrisoscoleu Vel Vist., I. Palade V. Spăt., Panaiote V. Ban, Iord. Costache Vel Pah., I. Sturzea V. Hatman şi Pârc. Suceveĭ, V. Kostache Vel Stoln., Ianache V. Caminar, Mateiŭ Ghica V. Comis.

Mişcarea scolară, atât de vĕdită la 1757, ne va explica apariţiunea primeĭ gramaticĭ române, care in manuscris a străbătut până la noĭ, aceea a luĭ Dimitrie Eustaticvicĭ. Dám in anexá prefaţa acesteĭ importante şi încă needitata lucrare, cum şi o mică dare de sémá despre ea *). Cu gramatica acésta şi acéa luĭ Tóder Scolarul, se schimbă legenda, că primul gramatic român este Văcărescu la 1787.

Un decret domnesc, de o importanţă excepţională, avem de înregistrat la anul 1759, din Moldova **). Ioan Teodor Calimach, Domnul Moldoveĭ de la 1758, se preocupá de starea scólelor din Iaşĭ şi din tótă Moldova, negreşit solicitat de Mitropolitul Iacob.

Domnitorul numesce pe Mitropolitul Iacob şi pe „Vestitul la invĕţátura Chritean, marele clisiarch al bisericeĭ celeĭ marĭ a rĕsarituluĭ", ca să cerceteze starea scólelor din Iaşĭ. Comisiunea de anchetá raportézá Domnitorului, că scóla elinéscă se aflá în próstă stare, nu din pricina dascalilor (cum era sá acuze pe dascăliĭ grecescĭ marele eclisiarch al bisericeĭ grece?) ci din alte duoĕ cause: 1) Că „uniĭ din ucenicĭ iubind maĭ mult cinstea curţeĭ" şi alţiĭ fiind strainĭ, sĕracĭ, párăsesc scóla inainte de a termina studiile, şi 2) Causa provine din inmulţirea scólelor private, cu care se sparge scóla cea mare domnéscá. Constatăm cu regret că un Prelat ilustru ca Iacob propune, impreună cu grecul eclisiarch, ca

*) Veḑĭ anexa corespunḑĕtóre.

**) Se află la Mitropolia de Iaşĭ, unde l'am descoperit eŭ cel ântêiŭ. E un folio mare cu iniţiale roşiĭ şi sigiliul mic, octogon roşu.

www.dacoromanica.ro

mĕsurĭ de imbunătăţire a scóleĭ marĭ domnescĭ, nimicirea invĕţămêntuluĭ privat prin scóle organisate de dascălĭ, fie străinĭ, fie românĭ, ba chiar şi a scólelor de pe la monăstirĭ. Invĕţarea in casa părintêscă a fiilor de boierĭ n'a putut'o lovi deplin hrisovul de la 1759, dar şi aci a dispus, că invĕţătoriĭ luaţĭ de boierĭ prin casele lor să fie supuşĭ prealabil la un examen in faţa *dascăluluĭ cel mare* de la scóla domnéscă. Va să ḑică, cu alte cuvinte, cel care era interesat să nu maĭ existe invĕţămênt privat, avea să fie arbitru de a ingădui orĭ nu acest invĕţămênt până şi in casele particulare! O altă mĕsură din care Mitropolitul Iacob spera îmbunătăţirea scólelor din Iaşĭ era obligaţiunea pentru scolarĭ de a urma cursurile in timp de şése anĭ.

Din acest document resultă: *a)* Că nu exista in Moldova numaĭ scólele publice şi numaĭ scóle grecescĭ. Documentul insuşĭ constată, dupe cum se póte vedea din anexă, mărturisesce, că exista in ţéră *scóle atât moldovenescĭ cât şi slovenescĭ*; *b)* Că exista şi pe la mănăstiri scóle óre cum private; *c)* Că scóla grecéscă principală din Iaşĭ nu se bucura de opiniune bună, de vreme ce era hulită, că are dascalĭ neprocopsiţĭ; *d)* Că feciorii de boierĭ se grăbeaŭ să páraséscă scóla pentru a intra in vre-o slujbă; *e)* Că programul studiilor era pe şése anĭ; *f)* Că marele dascăl de la 1759 se numea Nicolae; *g)* Că eraŭ de toţĭ treĭ dascălĭ la scóla principală; *h)* Că maĭ existaŭ scolĭ domnescĭ şi prin judeţe.

De altmintrelea hrisovul luĭ Ión Teodor Calimach, cât privesce scólele din ţéră, se intemeia pe hrisovul anterior al luĭ Grigore Ghica, pe care hrisov 'l reintăresce.

O singură scólă aşeḑată la monastire scapă de sub lovitura dată invĕţămêntuluĭ privat prin hrisovul luĭ Ión Teodor Calimach: mitropolitul Iacob arétă Domnitoruluĭ, că la monastirea Putna exista scólă românéscă de maĭ mult timp, care are dascăl bun, care a strins mulţĭ ucenicĭ şi că alte scolĭ fiind depărtate, acéstă scólă este de lipsă pentru partea loculuĭ. Ast-fel scapă scóla din monastirea Putna, ce va ilustra-o nu târḑiŭ archimandritul Mazăreanul, ba chiar e transformată in scólă domnéscă de un rang cu cele prevĕḑute in hrisovul luĭ Grigorie Ghica. Se face chiar şi léfă dascăluluĭ de la monastirea Putna, din baniĭ scólelor, ce se aduna de la preoţĭ, câte 60 de leĭ pe an.

In budgetul lefilor dascălilor din Iaşĭ, dupe cererea Mitropolitului Iacob, Domnitorul Ioan Teodor Calimach ridică léfa dascăluluĭ al treilea (cel moldovenesc) de la 10 la 15 leĭ pe lună *).

*

Din acestaşĭ an 1759, Ioan T. Calimach maĭ da un hrisov prin care reinfiinţéză la Botoşanĭ, scóla domnéscă, care pare că incetase. Acéstă scóla se va plati din venitul Domnei de la târgul Botoşanilor, de către Vornicul de Botoşanĭ, insărcinat cu adunarea acestuĭ venit. Uricul insărcinéză pe Vornicul de Botoşanĭ să găséscă dascăl pentru scóla de acolo, căruia 'ĭ va plăti câte 5 leĭ pe treĭ lunĭ, acordându'ĭ Domnitorul şi diverscle scutirĭ pe bucate şi de bir, etc. Dăm in anexă acest document dupe Uricarul tom. II, pag. 51 **).

Scarlat Ghica trecênd apoĭ Domn in ţéra muntenéscă, s'a ocupat cu stăruinţă de scólele din Bucurescĭ. El a rezidit cu cheltuiala sa şi cu blagoslovenia Mitropoliturluĭ Filaret in-

*) Ocaua de carne, dupe nartul de câţĭ-va anĭ maĭ târḑiŭ, de sub Ipsilant, era în Bucurescĭ 2—3 parale; decĭ în comparaţiune cu preţul de astăḑĭ, léfa dascăluluĭ de 15 leĭ representa la 300 oca de carne, iar a celuĭ maĭ bine plătit profesor de liceŭ actualmente represintă cam la 150 ocale de carne, pe preţul de astaḑĭ din Iaşĭ şi din Bucurescĭ!

**) Veḑĭ anexa corespunḑĕtóre.

www.dacoromanica.ro

tăiŭ localul scóleĭ din S-tu George la 1759. Vestitul caligraf românesc și slavon, dascalul Florea, a fost *ispravnic* la zidirea localuluĭ acesteĭ scoli, unde el era invĕţátor. Indemnátor pe lângă Scarlat Ghica a fost Banu Constantin Brâncoveanu, care de sigur 'și-a amintit, că Domnitorul Brâncoveanu, la inceputul secoluluĭ al XVIII-lea, fusese și el unul din infiinţătoriĭ și sprijinitoriĭ acesteĭ scolĭ *). Exemplul dat de Scarlat Ghica găsesce imitatorĭ in ţéra. Așa Sandul Bucșenescul Biv-vel-Serdar cu femeia sa Maria daŭ averĭ frumóse monastireĭ Beresleveștĭ, și intre condiţiunile de inzestrare a monastireĭ pun, ca la monastire să fie tot-d'a-una un dascăl, ca să ţină scólă românéscă. Pe lângă plata dascăluluĭ șe vor intreţine in monastire și 6 scolarĭ internĭ cu cheltuiala monastireĭ.

La 1760, Aprilie 20, Domnitorul Scarlat Ghica, fiul luĭ Grigore Ghica Vodă, da uric de intărire a danieĭ luĭ Bucșănescu **). Din uric se vede, că la S-tul George in Bucurescĭ exista scóla publică. Uricul este scris cu frumósă scrisóre românéscă și cu pretenţiĭ caligrafice, de popa Florea, dascálul slavonesc de la S-tul George-cel-Vechiŭ.

Acest dascălul popa Florea de care maĭ sus vorbirăm este unul din caligrafiĭ ceĭ maĭ distinșĭ din Bucurescĭ spre aniĭ 1750—1770. Bănuim că scia puţină carte slavonéscă și că maĭ mult profitaŭ scolariĭ luĭ intru ce'irea și scrierea română ***).

*

Anul 1761 e semnalat in istoria cultureĭ naţionale, nu pentru că acum intâiași dată (cum ḑice D. Orĕscu, rectorul Universităţeĭ in discursul sĕŭ la ocasiunea serbăreĭ a 25-a a existenţeĭ Universităţeĭ, 1889 [4]) s'ar fi organisat scóla la S-tu Sava de către Const. Nicolae Mavrocordat, ci numaĭ prin reorganisarea acesteĭ scolĭ cu hrisovul din Decembre 28, 1761 [5]). In adevĕr, insușĭ hrisovul ce dăm in anexă [6]) arĕtă, că scóla exista la monastirea S-tu Sava de sub maĭ mulţĭ Domnĭ anteriorĭ, carĭ aŭ miluit monastirea pe cât s'aŭ putut, pentru ca să fie scólă elinéscă de invĕţătura copiilor. Const. Mavrocordat a aflat localul și chiar și biserica in próstă stare, decĭ dispune administrarea averilor monastireĭ de un comitet compus din egumenul monastireĭ Văcărescĭ și de acela al S-tuluĭ George. Din venitul monastireĭ, epitropia acésta să repare chiliile și biserica. Ca să fie maĭ mult loc pentru adăpostirea copiilor, carĭ vin la scólă, Domnitorul scóte, in inţelegere cu Mitropolitul, pe egumenul și ómeniĭ sĕĭ din chiliile de la S-tu Sava și le dă locuinţă la monastirea sa proprie la Văcărescĭ, iar in S-tu Sava să nu maĭ locuiască de cât dascălul și ucenicĭĭ. Ba până și preoţiĭ la biserica S-tuluĭ Sava să fie numaĭ dintre erodiaconiĭ sco-

*) Culegem acéstă informaţiune din vechea inscripţiune, care exista pe frontispiciul zidireĭ, în coprinderea următóre :

«Scóla acésta s'aŭ făcut cu cheltuiala Prea luminatuluĭ nostru Domn Ioan Scarlat Ghica VV. cu blagoslovenia P. S. Mitropolit al ţĕreĭ Chiriu Chir Filaret, cu mijlocirea blagorodniculuĭ Domnuluĭ Banu Const Brâncoveanu Vel-logofĕt, cu osârdia popeĭ Florea, dascălul slovenesc, 1759».

**) Bucșănescu fusese maĭ nainte orénduit de Grigore Ghica Vodă ispravnic la zidirea monastireĭ Pantilimon și a spitaluluĭ de acolo; de aceea pare-se are tragere de inimă și către Pantilimon și 'ĭ lasă o parte din venitul schituluĭ ce 'ntemeiază la Beresleveścĭ. Dăm în anexa de la acéstă pagină hrisóvele monastireĭ Beresleveștĭ.

***) Archiva Statuluĭ, dosarul ministeruluĭ de culte No. 249 din 1840.

4) Pagina 4.

5) Tóte aceste hrisóve relative la scolĭ s'aŭ publicat maĭ întâiŭ de V. A Urechiă în anuarul instrucţiuneĭ publice pe anul 1863/4, pag. 247 și cele următóre.

6) Hrisovul din anuarul instrucţiuneĭ publice de la pag 253.

www.dacoromanica.ro

lari. Domnitorul incheiă hrisovul sĕŭ maĭ luând şi o disposiţiune curiósă : aceea ca pe viitor la biserica S-tuluĭ Sava să nu maĭ pótă merge partea femeiască.

In revista nouă din 15 Octombre 1888, aflăm următórea curiósă notiţă dupe dascălul *Manasses Eliade,* de la St. Sava :

Un dascăl grec de la 1754—1761

«Intre dascăliĭ grecĭ, carĭ compuneaŭ falanga profesorilor de la scóla S-tuluĭ Sava din Bucurescĭ, in secolul trecut, era şi un *Manasses Iliade,* macedonean din satul Melenic, care 'şĭ făcuse studiile in universitatea din Bolonia. Sub Alexandru Ipsilante, el a fost trimis in Italia şi Germania, ca să se perfecţioneze in sciinţele fisico-matematice, şi ca sá cumpere instrumentele necesare pentru predarea acestor sciinţe.

De curiositate extragem câte-va din notele aflate intr'un portofoliŭ al seu :

«1754, Maiŭ 30, am inceput cu Dumneḑeŭ a preda Logica.

«1755, Iunie 10, am terminat Logica.

«1755, Iunie 19, am început Fisica cu Retorica luĭ Coridaleu.

«1756, Maiŭ 28, s'a intémplat epidemie in Bucurescĭ, şi de aceea am plecat la ţéră, apoĭ la Giurgiu şi maĭ târḑiŭ la Cernavoda, (probabil Cerna-Voda).

«1757, Ianuarie 13, ne-am intors, fiind-că a incetat epidemia, şi la inceputul luĭ Februarie, am reinceput lecţiunile.

«1757, Aprilie 9, terminând cele duoĕ retoricĭ, a luĭ Coridaleu şi a luĭ Ermogen, precum şi a luĭ Alex. Mavrocordat, consilierul intim, am inceput Cosmografia după eruditul domn Teofil Coridaleul, predându-o dupe terminarea Fisiceĭ.

«1759, pe la inceputul luĭ Decembre, am fost numit al treilea profesor la scóla de la Sfântul Sava, in ḑilele prea inălţatuluĭ şi bine-cuvéntatuluĭ de Dumneḑeŭ Domnitor Ión Constantin Mavrocordat, care a domnit pentru a 5-a óră in Dacia.

«1756, Decembre 11, am terminat despre Cer şi prima carte despre Suflet».

Următórele note arétă veniturile şi cheltuelile dascălilor de atuncĭ.

«1762, Maiŭ 15, am luat cu nutriment de la mine pe fiul boieruluĭ Cluceriu Constantin Zagorian, cu plată de treĭ leĭ pe lună.

«1762, Maiŭ 16, m'am tocmit cu Hagi Iani Boleţoglu pentru nepotul sĕŭ Dumitraki, ca sá manánce la mine, câte 50 leĭ pe an. Am luat de la el un leŭ.

«1762, Aprilie 26, am tocmit pe Manoil, ca sa'mĭ facă bucate şi să mă servéscă, cu 20 leĭ pe an şi alt nimic.

«1762, Maiŭ 3, am tocmit pe baba Nastasia ca bucătărésă, cu un leŭ pe lună.

«1754, Noembre 22, am tocmit pe bărbier cu 5 leĭ pe an, ca să vie să mĕ radă acasă.

«1755, Decembre, am tocmit pe spălătorésă cu un leŭ şi jumétate pe an.

«1761. Nutrimentul luĭ Eustati pe Martie şi Aprilie 2 leĭ. Cheltuiala a duoĕ anteree 10 leĭ şi 25 parale».

Acest dascăl a murit in Bucurescĭ, la 1785.

*

Din anul urmator 1762, la Iunie 2, Grigore Calimach, in domnia intâia, intăresce din noŭ hrisovul scólelor din Iaşĭ ; acest hrisov, aflat tot de noĭ la Mitropolia din Iaşĭ, amintesce existenţa uneĭ scóle grecescĭ şi alteĭ slavonescĭ, în care, in acéstă din urmă, precum urma şi la S-tu George din Bucurescĭ, avea locul eĭ şi limba românéscă. Domni-

www.dacoromanica.ro

torul moldovean dă unele folóse nouĭ Mitropolieĭ, ca să pótă fi aduse la starea cuvenită şi să intreţină şi cele duoĕ scolĭ. Printr'acest hrisov Mitropolitul este din noŭ insărcinat cu purtarea de grijă şi cercetarea asupra dascălilor, ca să pună nevoinţă asupra ucenicilor, să'ĭ inveţe şi să'ĭ pricopséscă precum se cade, ca ceĭ ce se vor face preoţĭ dintre dénşiĭ, să fie pedepsiţĭ cu invĕţătura la tótă rênduiala bisericeĭ şi pentru ucenicĭĭ de la amênduoĕ scolile, carĭ se vor sili cu invĕţătura, şi vor fi săracĭ, să'ĭ intreţină in socotéla scóleĭ *).

Din anul 1762, Iulie 6, tot de la Const. N. Mavrocordat posedem un document in formă de *pitac* către Mitropolitul, prin care amintindu'ĭ că dupe legile ţĕreĭ Domnitorul are dreptul să moştenéscă averile celor ce n'aŭ clironomĭ, Domnitorul renunţă la asemenea beneficiŭ şi dispune, ca averile fără clironomĭ să se dea in folosul obştesc, pentru facerea de podurĭ, la spitalurĭ şi *pentru scóle*. Dăm in anexă acest document maĭ intâiŭ publicat de noĭ in *Anuarul* instrucţiuneĭ publice, pag. 253 **).

*

Const. Mavrocordat, om cult, se preocupă de scóle şi caută a le asigura venituri proprii. Visteria, care plătea lefile dascălilor şi intreţinerea ucenicilor, de multe orĭ nu era în stare să dea baniĭ necesarĭ la timp. Const. Mavrocordat hotări să scutéscă monastirea Glavaciocu de orĭ-ce dărĭ pentru moşiile sale şi constitui aceste moşiĭ ca fond scolastic. Asemenea averĭ fură lăsate in administraţia Mitropolituluĭ cu sarcina de a intreţine biserica şi scolile din veniturile lor ***).

La anul 1763, Iunie 26, Const. Mihaiŭ Cehan Racoviţă V.V., fiind Domn a duoa óră la Muntenĭ, întăresce din noŭ disposiţiunea de maĭ sus a luĭ Const. Mavrocordat, prin hrisovul ce dăm in anexă [4]) şi fixéză iarăşĭ budgetul dascălilor din venitul monastireĭ Glavaciocu, ast-fel :

Dascăluluĭ cel mare de la S-tu Sava câte 40 talere pe lună ;
„ al duoilea, idem 30 talere pe lună ;
„ al treilea, idem 10 talere pe lună ;
„ ântêiŭ de la S-tu George câte 15 talere pe lună ;
„ al duoilea idem 10 talere pe lună.

---

*) Hrisovul din 1762, Iunie 2, pe care 'l copiarăm după original, este în format mare cu iniţiale roşiĭ şi cu sigiliul de mărime mijlocie: bourul între duoĭ leĭ ca suporţĭ şi data 1761 :

Iω Gregorie Calimah V.V. scutesce Metropolia de dărĭ... şi 'ĭ dă 160 leĭ pe an din vama domnéscă, ca să aducă Metropolia „la starea ce se cade. Şi încă de vreme ce sunt 2 scóle aicea în têrgul Iaşĭ, una grecéscă şi alta slovenéscă, să fie dator Mitropolitul cel dupe vremĭ, a avea purtare de grijă şi necontenită cercetare asupra dascălilor, ca să pue nevoinţa asupra ucenicilor, să'ĭ învete şi să'ĭ pricopséscă precum se cade, ca ceĭ ce se vor preoţi dintre dénşiĭ, sĕ fie pedepsiţĭ cu învĕţătura la tótă rênduiala bisericeĭ, dupe cum se cuvine. Şi pentru ucenicĭĭ de la amênduoĕ scólele, ceĭ carĭ se vor sili cu învĕţătura şi vor fi săracĭ, lipsiţĭ de trebuinţele lor, încă să aibă de grijă Mitropolitul a'ĭ ocroti şi a'ĭ chivernisi de cele ce le vor trebui..."

Hrisovul e scris la Iaşĭ de *Nicolai cămăraşul de isvôde.*

Domnul aduce credinţa fiuluĭ sĕŭ : *Ioan Voevod, Ioan Bogdan Vel Log., Andronake V. Vorn. de ţ.-de-Jos, Ioan Palade V. Vorn. de ţ.-de-Sus, Vasile Razul Hatman şi Pârc. Suceveĭ, Petrache Vel Post., Ioniţă Canta V. Vist., Const. Sturza Vel Spăt., Iordache Costache V. Ban, Costache Conache, V. Pah., G. Sturza, Vel Stoln.*

**) Vedĭ anexa.

***) Vedĭ anexa corespunderóre.

4) Vedĭ anexa.

www.dacoromanica.ro

Cheltuiala bisericeĭ domnescĭ pentru unt-de-lemn, céră, tămâie, etc., pe lună 20; pe an total, taleri 1.500.

Prin hrisovul acesta, Domnitorul continuă a lăsa asupra Mitropolituluĭ inspecţiunea scólelor.

*

Anul 1763 este plin de o mişcare religiósă excepţională, provocată de preămblarea prin ţările române a lemnuluĭ Sfinteĭ Crucĭ, pe care a fost răstignit Isus Christos. Acéstă preămblare a Sfinteĭ Crucĭ, ḑice un document din Iulie 8, acel an, de la Const. Mihaiŭ Racoviţă Voevod, scris de popa Florea, dascălul de la scóla din S-tu George, a fost ocasiune de *„s'aŭ arătat minunĭ şi bineşagurĭ“* in ţările române.

Călugăriĭ grecĭ culeg pe urma Sfinteĭ Crucĭ numeróse donaţiunĭ de averĭ şi inchinărĭ de biericĭ şi monastirĭ la monastirile din S-tul Munte şi de pe aiurea. Până şi buniĭ românĭ Slătinenĭ, fondatoriĭ bisericeĭ din Slatina, aŭ închinat'o la Xeropotamos, cu ţiganĭ, cu viĭ, cu moşiĭ, etc. Domnitorul Const. Racoviţă întăresce dania Slătinenilor: repausatul Vel Medelnicer Iane, frate-sĕŭ Nicolae, apoĭ a luĭ Radu Biv-Vel Comis şi scutesce monastirea din Slatina de orĭ-ce dărĭ. Intre obligaţiunile puse acesteĭ monastirĭ, însemnăm pe aceea de a ţine pentru tot-d'a-una la monastire în Slatina *„un dascăl de învĕţătura copiilor“*. Existinţa scóleĭ românescĭ din Slatina, asigurată ast-fel, o confirmă mărturiile boerilor din divanul luĭ Const. M. Racoviţă, şi anume: Pană Const. Creţulescu Vel Ban, Mihaiŭ Cantacuzino Vel Logofĕt, Dumitraşcu Racoviţă Vel Dvornic de ţéra-de-Sus, Pârvul Constantin Vel Dvornic de ţéra-de-Jos, Badea Ştirbeiŭ Vel Vist., Nicolae Caragea Vel Post., Constantin Catargiul Vel Clucer, Şerban Greceanul Vel Sluger, Mihaiŭ Ghica Vel Spătar, Grigoraş Balian Vel Stol. *).

La 1764 urmând în tronul ţĕreĭ românescĭ Ştefan Racoviţă, fratele luĭ Const. Mihaiŭ Racoviţă, reîntăresce disposiţiunea acestuia şi a luĭ Const. Mavrocordat, cât privesce consacrarea venituluĭ monastireĭ Glavaciocul· la scolĭ. Stefan Racoviţă însă introduce prin hrisovul sĕŭ din 30 Maiŭ 1764, scris tot de popa Florea, dascălul slovenesc, şi alte schimbărĭ. Aşa, biserica tutulor sfinţilor scutind'o de dăjdiĭ pentru averile sale, o obliga să dea la scólă câte 10 talerĭ pe lună, cu care să se plătéscă al treilea dascăl care s'a fost şters de Const. M. Racoviţă, din causă că léfa pentru al treilea dascăl s'a dat dascăluluĭ ântéiŭ, fiind acesta nemulţămit numaĭ cu 30 talere pe lună. Ba chiar s'aŭ luat şi din léfa dascăluluĭ al duoilea 10 talerĭ de s'a făcut léfa celuĭ ântéiŭ 50 pe lună şi cel de al duoilea a rĕmas cu 30 pe lună. Acum, Stefan Racoviţă, cu subvenţiunea ce pune tutulor monastirilor pentru scólă, reinfiinţéză dascălul al treilea cu talere 10 pe lună. Dascălilor de la S-tu George-Vechiŭ li se dă celuĭ ântéiŭ 15 şi celuĭ al duoilea 10 talere pe lună.

Acésta şi cheltuiala bisericilor domnescĭ ridică budgetul scolilor la 1.620 talere pe an.

Dăm în anexă întreg hrisovul luĭ Stefan M. Racoviţă, aflător in archiva Statuluĭ în secţiunea istorică, acte diplomatice sub No. 36 **).

---

*) Acest document, pergament mare, scris în Bucurescĭ, are în frunte armele ambelor ţĕrĭ încongiurate de buzdugan şi suliţă şi iniţialele I K. M. Ţ. în colorĭ diverse. Iniţialele aurite. Sigiliul cu data 1756 şi inscripţiunea: *Zemli moldavscoe*, coprinde în scut boiul şi corbul sub corónă. Se vede că Domnitorul încă nu avusese timp să'şĭ facă pecete pentru Domnia munténă, de aŭ întrebuinţat sigiliul ce 'l-a avut ca Domn al Moldoveĭ; In adevĕr, uricul este din primele ḑile ale domnieĭ luĭ în Muntenia. Uricul l'a descoperit V. A. Urechiă la Domeniĭ, unde este înscris sub No. 6.423.

**) Veḑĭ anexa corespunḑĕtóre.

www.dacoromanica.ro

*

Grigore Ghica, venind la 1764 Domn al Moldoveĭ, se preocupă de starea bisericeĭ şi a scólelor. Biserica o află in decădere şi atribue acéstă decădere la inmulţirea peste mĕsură a preoţilor, „carĭ se află fórte puţinĭ la numĕr, carĭ, dupe cum se cade, intră prin uşă la scaunul acesta, iar ceĭ maĭ mulţĭ sunt aceĭ ce se sue pe aiurea şi tâlhăresce, din carĭ pe unĭĭ 'ĭ indémnă nevrednicia, ticăloşia şi lenevirea, ca să răpéscă şi să apuce darul preoţieĭ, a cărora ródă este neaverea, sărăcia şi supĕrarea, neavênd de aiurea alt venit de chivernisélă a'l câştiga maĭ lesne şi fără ostenélă fără numaĭ pe biserică şi pe altar; iar pe alţiĭ iĭ invitéză (*sic*) iubirea de argint şi nesăţiósa avere...“.

Hrisovul Domnitoruluĭ, din 15 Iulie 1764, care se ocupă de biserică, citéză canónele pe baza cărora pe viitor nu se vor maĭ preoţi decât persónele cercetate, cu silinţă şi cu multă priveghiare, de insuşĭ Mitropolit sĕŭ de Episcopĭ, şi numaĭ dupe ce prin anafora la Domn persóna care este a se hirotonisi se va fi scădut din catastişele visterieĭ. Preoţiĭ carĭ se vor chirotonisi peste hotarele ţĕreĭ, pe furiş, nu vor fi consideraţĭ ca preoţĭ.

Hrisovul de care ne ocupăm, maĭ face o punere la cale fórte bună. Domnitorul consideră, că căderea bisericeĭ vine şi de la inmulţirea prea mare a bisericilor:

„Multă neorênduială curge despre zidirea bisericilor ce se zidesc aşa fiesce-cum şi unde vor, fără de trebuinţă, cu răpedire nesocotită şi cu cuget fără de trébă şi necuvêntător a multor creştinĭ, din carĭ uniĭ dintre ceia de mândrie şi de deşartă slăvire umflându-se şi de fandasie biruindu-se, poftesc cu acel chip ca să câştige lauda vecĭnică şi in viéţă şi dupe mórtea lor, şi cer maĭ mult slava lor decât slava luĭ Dumnedeŭ; iar alţiĭ din nesocotită rivnă a lor, saŭ din sfatul celor neinvĕţaţĭ şi fără de minte şi cu adevĕrat orbĭ.... din care se pricinuesce de sunt mulţime bisericile şi paraclisurile cele próste, şi la acele de obşte locaşurĭ nu se face acea de obşte adunare a noroduluĭ..... Insă mulţimea bisericilor pricinuesce, ca să se pustiască acele vechĭ bisericĭ şi să rĕmână locaşurĭ drumeţilor, saŭ a tâlharilor, saŭ cuibul dobitócelor, până când din vreme in vreme lenevindu-se grija lor, vor ajunge şi acele noue făcute spre pustiire..... Decĭ, dupe canonul al 5-lea al soboruluĭ de la Gangra şi al 25 de la Leodinat. («Unde ajunge un preot, episcop să nu se facă şi unde sunt bisericĭ de ajuns, biserică nouĕ să nu se zidéscă, ca să nu se micşoreze a bisericeĭ adunare şi numele)».

Domnitorul otărésce:

«De acum inainte nicĭ unul să nu cuteze să zidéscă din temelie biserică nouă fără de scirea şi voia Mitropolituluĭ, (canon al IV-lea al sobor a tótă lumea)..... Să nu zidéscă fieşte-cine biserică şi aceĭ ce n'aŭ putere să inzestreze biserica cu cele trebuitóre venituri... spre chivernisèla din tóte ḑilele a preoţilor şi a slujitorilor ce se află intr'ênsa.....»

Domnitorul maĭ opresce şi pre ceĭ ce se călugăresc, de a lipsi pe clironomiĭ lor de avutul lor, dându'l monastirilor şi bisericilor. «Decĭ, orĭ-cine va afiorisi ceva la monastire, să aréte intâiŭ luĭ Vodă, care va cerceta să vadă de nu face vre-o nedreptate uneĭ rude.»

Asemenea hrisov ce am aflat in archiva Academieĭ, Condica No. 1, *) a trebuit să aibă o inriurire in bine, obligând pe candidaţiĭ la preoţie să scie maĭ multă carte; oprirea de a se zidi bisericĭ nouĭ, inutile, s'ar cuveni să fie şi generaţiunilor nóstre de invĕţătură!

*) Vedĭ întreg hrisovul în Uricar, tomul I, pag. 147.

www.dacoromanica.ro

*

In anul 1765, venitul scólelor devine nesuficient din venitul monastirilor afectate la scolĭ. Lefile dascălilor nu maĭ sunt plătite regulat şi Mitropolitul arétă Domnuluĭ Stefan M. Racoviţă, care maĭ dă la scóle şi monastirea Dealuluĭ. Acésta resultă din hrisovul luĭ St. M. Racoviţă, 1765, Iunie 10, cel scris de popa Florea, dascălul de la S-tul George-Vechiŭ. Sporind venitul scólelor, se dispune a se reînfiinţa şi al treilea dascăl pentru *învĕţăturile gramaticeĭ.*

Anexăm hrisovul acesta care se păstrézĕ în archiva Statuluĭ, Secţiunea istorică, sub No. 39 *).

*

La 1765 se înfiinţézĕ la Galaţĭ, în monastirea Mavromolu, o scólă, prin hrisovul luĭ Grigore Alexandru Ghica, din August 13, acel an.

Domnitorul amintesce, că de curênd a dat o nouă aşeḑare scólelor din Iaşĭ şi că acum îndemnat, ḑice, de Mitropolitul Gavril, consacră venitul monastireĭ Mavromoluluĭ, ca să se organiseze acolo o scólă elină.

Institue o epitropie din pârcălabul de Galaţĭ şi 4 negustorĭ fruntaşĭ împreună cu egumenul monastireĭ. Dispune ca să fie duoĭ dascălĭ, din care credem; că Ipodidascălul urma să fie pentru limba românéscă; ḑicem că al duoilea trebue să fie fost de limba ţĕreĭ, pentru că chiar în hrisov se face o deosebire, ḑicêndu-se: «însă dascălul elinesc să fie nesupus şi întru a sa stăpânire... .» Dascălul elin va fi plătit de Epitropiĭ scólelor din Iaşĭ, câte 200 leĭ pe an, şi va avea maĭ multe scutirĭ arĕtate la finea hrisovuluĭ, de care ne ocupăm, şi pe care 'l anexăm aci **).

*

Despre Grigore alex. Ghica, Domnul Moldoveĭ, cronicarul Ión Canta, în cronica sa, ḑice, c'a fost om fórte înţelept şi invĕţat şi iubind ca şi alţiĭ să se îndestuleze cu învĕţatura, a fácut minunate scolĭ aprope de S-ta Mitropolie din Iaşĭ, întru care să se învĕţe multe felurĭ de învĕţăturĭ şi multe limbĭ. Adus'aŭ şi dascălĭ fórte invĕţaţĭ; făcut'aŭ şi orênduelĭ dascălilor şi ucenicilor, ca să'şĭ scie fieşce-care lĕfa şi orênduiala lor ***)».

Am aflat în archiva Episcopieĭ de Roman copiá vechiá, amintind hrisovul de organisare a scólelor sub Grigore A. Ghica; îl dăm aci în anexă ****).

Prin hrisovul acesta Gr. Ghica, dupe ce arĕtă importanţa şi scopul învĕţatureĭ, spune că: «Maĭ înainte se afla scóla necoprinsă cu cele trebuinciose spre pricopséla ucenicilor şi că decĭ dênsul vrea să aducă acéstă scólă la starea cea maĭ desavêrşită a învĕţatureĭ, prin înmulţirea dascălilor şi a ucenicilor; ca să ridice din ticăloşita stare şi vrednică de lacrămĭ a neinvĕţătureĭ pe norod şi maĭ vêrtos pe cinul preoţesc, s'a hotărît să zidésca «din temelie» acéstă academie lângă Mitropolie.

Inscripţiunea manuscriptuluĭ de retorică pe care aŭ învĕţat fiiĭ lui Miron Costin, amintesce de existenţa uneĭ scolĭ publice séŭ domnescĭ la Iaşĭ, care avea şi biblioteca eĭ.

---

*) Veḑĭ anexa la acéstă pagină.

**) Veḑĭ Uricarul Tom. I, pag. 113. Veḑĭ anexa la acéstă pagină.

***) Letop. Tom. III, pag. 187.

****) Veḑĭ la anexă hrisovul pentru scolĭ al luĭ Gr. A. Ghica, de la 1766.

www.dacoromanica.ro

Acest manuscript din secolul al XVII-lea (1664), era în posesiunea *scóleĭ celeĭ marĭ din Iaşĭ*, la 1714*). Decĭ, afirmaţiunea din hrisovul luĭ Gr. Ghica, că a făcut scólă «din temelie pe a sa cheltuială, slobodă, îndestulată şi cu tóte cele trebuincióse lucrurĭ», este a se înţelege cât privesce zidirea, iar nu că asemenea scólă n'a existat înainte de 1766.

Domnitorul amintesce apoĭ, că a orênduit dascălĭ nu numaĭ la Academia ce a zidit în Iaşĭ, ci şi în tótă ţéra, la fie-care eparchie şi ţinut câte un dascăl, ca toţĭ creştiniĭ ţĕreĭ acesteia mirenĭ şi copiiĭ preoţilor să se procopséscă cu învĕţătura şi fapte bune.

Domnitorul dispune prin acest hrisov, că din dajdea cea orênduită a preoţilor şi erodiaconilor din tótă ţéra, să se plătéscă lefile dascălilor. Dajdia de la preoţĭ pe an şi de la diaconĭ, va fi câte 4 leĭ nouĭ, plătiţĭ: 2 la S-tu George şi 2 la S-tu Dumitru. Hrisovul înfiinţéză o epitropie a scólelor, compusă din Mitropolitul, Hatmanul Ioniţă Cantacuzino, Vist. Iordache Costache, Vist. Hrisoscoleu, Pach. Manolache Bogdan, Visternicul ce va fi dupe vremĭ, Baş Costi Avram, Baş Sandul Panaite, Baş Costea Papafil şi Baş Coustantin Panaite. Aceştĭ Epitropĭ aŭ sarcina de a purta de grijă în tótă viéţa lor cu silinţă şi neadormire, de acéstă Domnéscă Academie, pentru cele căḑute şi trebuincióse. Când va muri unul din Epitropĭ, ceĭ rĕmaşĭ să'l înlocuiască, prin alegere, cu altul, cerênd aprobarea Domnéscă. Epitropia are a se aduna o-dată într'un an la Mitropolie, «şi să se caute de adunarea tutulor veniturilor şi cheltuelilor, şi care nu va fi luat sfêrşit şi nu s'a implinit dupe acest al nostru Domnesc hrisov, să le caute tóte cu cercetare bună şi cu silinţe».

Aplicaţiunea hrisovuluĭ urma a se face la 23 Aprilie 1766.

Urméză apoĭ budgetul Academieĭ **), care hotărasce lefile următóre:

Dascălul cel mare Epistimurilor (sciinţelor) pe an câte 1.500 leĭ şi dascăluluĭ celuĭ d'ântêiŭ elinesc 600 leĭ şi ipodascăluluĭ elinesc 300 leĭ şi dascăluluĭ ce învaţă carte grecéscă bisericéscă câte 180 leĭ şi dascăluluĭ latinesc câte 240 leĭ şi dascăluluĭ moldovenesc (120) leĭ, iar pentru 20 de ucenicĭ străinĭ şi sĕracĭ ce se vor afla la scólă, pentru mâncarea lor, hârtie şi cernélă, cu bucătariul şi apariul lor, prin purtarea de grijă şi economia epitropilor, să se dea pentru trebuinţa lor 1.000 leĭ şi la 30 care lemne; pentru toţĭ ceĭ ce vor locui în scólă 375 leĭ.

La Academie Domnitorul nu uită a orêndui la *bibliotecă* un bibliotecar, cu léfa 120 de leĭ pe an. Chiar şi de instrumentele pentru matematică şi altele, hrisovul dispune: «ce va prisosi din venituri şi din cheltuelile ce se vor economisi de către epitropĭ, să se cheltuiască la cărţĭ şi la organe matematice şi la cele-alte trebuincióse ale academieĭ».

Nu numaĭ de scólele din Iaşĭ se preocupă Gr. Ghica, ci şi de scólele din tótă ţéra. Se continua şi pe alocurea se infiinţéză din noŭ scolĭ. Numaĭ în Botoşanĭ şi Galaţĭ scólele sunt cu dascălĭ grecescĭ, iar alte 23 de scólĭ prin judeţe, şi cele treĭ scolĭ de la Episcopia Romanuluĭ, Rădauţuluĭ şi Huşilor continua a avea dascălĭ româuĭ, cu anume budget, ce se va putea vedea în anexă.

*

Alexandru Scarlat Ghica, cu pitacul din 1767, Octombre 5, numesce o comisiune compusă din Mitropolitul, Vornicul Racoviţă, Marele Spătar şi Marele Logofĕt, cu însărcinarea de

*) Veḑĭ Miron Costin, «Opere Complete» de V. A. Urechiă, Tom. II, pag. 151.

**) La Mitropolia de Iaşĭ există un zapis al Catrineĭ, nepóta Popeĭ Ursuluĭ, prin care vinde Mitropolituluĭ Gavril un loc *„fiind trebuitor scólelor ce s'aŭ facut acum, dând şi alţĭ megieşĭ locurile ce aŭ fost prin prejurul nostru.“* Acest zapis este din 1767, Iunie 4, şi probéză solicitudinea cu care Domnitorul şi Mitropolitul aŭ fost pentru a mări locul destinat la zidirea scóleĭ de lângă Mitropolie.

Acest sinet, aflat de mine, este publicat apoĭ de D. Erbiceanu, în istoria Mitropolieĭ Moldoveĭ, pag. 33.

www.dacoromanica.ro

a merge la S-tu Sava şi a inspecta scóla, sá vadă cum îşĭ fac dascălĭĭ datoria? Domnitorul cere raport de resultat, tot-d'o-dată ordonă, ca ucenicĭĭ sĕracĭ, să se aşeḑe prin monastirĭ, unde să li se dea hrană şi câte 2 talerĭ pe lună. Dăm in anexă pitacul domnesc, care se păstréză la archiva Statuluĭ, în secţiunea istorică, sub No. 41 *).

De abia se organizaseră scólele de către Gr. Ghica in Moldova, şi la 1769 rĕsboiul isbucnind între Rusia şi Turcia, invaḑiunea oştirilor rusescĭ şi ciuma ocasionéză invĕţămêntuluĭ public regretabilă incetare; in localul Academieĭ din Iaşĭ se mută cancelaria Divanuluĭ şi, de bună sémă, tóte localele publice de scolĭ păţesc aceeaşĭ sórtă, fiind ocupate in interesul oştireĭ de invasiune. Mareşalul Rumianţov, de la inceputul anuluĭ 1771, dintr'un îndemn pe care nu 'l putem documenta astăḑĭ, **) se preocupă de scólele cele inchise ale Moldoveĭ, şi provocă pe Mitropolitul Gavril să'ĭ dea un memoriŭ despre starea din trecut a acestor scóle.

Mitropolitul, cu anaforaoa din Aprilie 1771, iĭ spune, cum repausatul Gr. Ghica Vodă, la ântêia domnie, a aşeḑat in scóle dascălĭ de limbele elinéscă, slovenéscă şi moldovenéscă, rênduind léfa lor din darea boerilor cu dregĕtoriĭ şi maĭ apoĭ de la preoţĭ. Arétă că următorul Domn, repausatul Mavrocordat, a iertat birul scolastic al preoţilor şi a ordonat, ca lefile dascălilor să se plátéscă de visterie. Dar in urmă, revenind a duoa óră Domn Gr. Ghica, din noŭ s'aŭ aşeḑat scólele ca ântêia óră şi a stabilit budgetul scóleĭ din Iaşĭ, dând:

360 leĭ dascăluluĭ celuĭ ântêiŭ elinesc;
120 „ „ al duoilea;
130 „ „ slavonesc, şi
100 „ „ moldovenesc.

Acéstă disposiţiune a respectat'o Domniĭ următorĭ, până la Gr. Ghica, *care a adaus de prisosit léfă dascăluluĭ elinesc.* Mitropolitul arétă, că dascăliĭ aŭ fost toţĭ deplin până la inchiderea scólelor, în anul trecut.

«*De întêmplarea vremilor şi din-bóla ciumeĭ împrăstiindu-se atât dascăliĭ, cât şi ucenicii, aŭ rĕmas scólele fără de lucrare, neputêndu-se scóte şi baniĭ de la preoţĭ, tot din aceste pricini.*

«Acum, că aŭ maĭ contenit nenorocirile şi neodihnirile, ḑice Mitropolitul, voim ca iarăşĭ să se pună scólele la cea maĭ bună stare.» Deja Mitropolitul scrisese Episcopuluĭ de Roman, Leon, ca sá incépă a aduna birul de la preoţĭ, dar acesta intêmpina dificultăţĭ, pre carĭ Mitropolitul cerea luĭ Rumianţiov să le inlăture ***).

De observat este finea anaforaleĭ Mitropolituluĭ Gavril. El, fost archiereŭ la Salonic, unul din Mitropoliţiĭ ceĭ maĭ grecisaţĭ, da dovadă, că nu este prea exagerată iubirea luĭ de grecĭ.

Creḑênd că dupe invasiunea muscalilor influinţa grecilor in Principate a scăḑut, Mitropolitul Gavril voesce să o scadă şi in scóle şi decĭ, propune luĭ Rumianţiov, ca să se reducă lefile dascălilor grecĭ şi să li se dea dupe cum lua şi alţĭ dascălĭ, cu mĕsură şi pe dreptate, ca să pótă ajunge şi celor-alţĭ şi pentru chiverniséla ucenicilor sĕracĭ ****).

---

*) Veḑĭ anexa corespunḑĕtóre.

**) Din anaforaoa maĭ la vale analisată a Mitropolituluĭ Gavril s'ar părea, că acesta, cu de la sine impulsiune, a provocat redeschiderea scólelor în 1771.

***) Episcopul Leon arétă, că preoţiĭ doresc să se suprime limba elină din scólă, ca să se maĭ scaḑă şi din birul lor, de óre-ce copiiĭ ce 'ĭ-aŭ dat la scólă n'aŭ învĕţat aprópe nimica de la dascăliĭ grecĭ. Conf. rĕspunsul luĭ Rumianţiov către Mitropolit din 1771, Aprilie 22.

****) In timpul luĭ Gavril Mitropolitul, se pregătise spre tipărire şi gramatica românéscă de Archimandritul Macarie. Eată titlul acestuĭ manuscript *(Academie, Cod. No. 102, 1 vol. f°).*

www.dacoromanica.ro

Din actul ce analisăm maĭ sus, maĭ vedem, că la redeschiderea scólelor propuse în 1771, cursurile superióre de filosofie şi matematică nu se maĭ pot face momentan, pentru că nu aŭ scolarĭ, căcĭ *ucenicii străinĭ* ce le urmaŭ se duseseră din ţéră, din causa rĕsboiuluĭ. Nu ne putem de ajuns explica, cum de aceste cursurĭ aŭ fost urmate numaĭ de scolarĭ străinĭ. Póte că scolariĭ românĭ, începênd scóla la 1766, nu avuseseră timp în 3 anĭ să ajungă până la cursurile înalte şi dascăliĭ grecĭ de *epistemii*, adecă de sciinţe, îşĭ populaserä cursurile înalte cu scolarĭ aduşĭ de eĭ din Orient, pregătiţĭ în ţéra lor pentru asemenea cursurĭ.

Dăm în anexă anaforaoa acésta a Mitropolituluĭ Gavril *).

Feldmareşalul Rumianţiov, în Aprilie aceiaşĭ an 1771, rĕspunde Mitropolituluĭ, că nu este de părere să se suprime limba grecéscă, fiind cea maĭ mare parte a cărţilor bisericescĭ scrise în acéstă limbă, şi fiind-că dênsa este şi la alte Academiĭ, şi maĭ ales la acelea unde există o facultate de teologie. Mareşalul nu admite decĭ scăderea lefilor dascălilor elinĭ **). Cu tot nesuccesul rĕsboiuluĭ întreprins de Episcopul Leon şi Mitropolitul Gavril, contra limbeĭ grecescĭ, din scóle, istoricul cultureĭ nóstre naţionale e dator să înregistreze acéstă încercare, cu laudă din punctul de vedere al românismuluĭ, de şi nu ar putea-o justifica din punctul de vedere al cultureĭ şi al scóleĭ, cât privesce învĕţămêntul limbeĭ eline, ca limbă clasică, ce nu lipsea şi în alte scolĭ din Europa. Adevĕrat, că pe acolo limba elină nu se impuné ca vehicul de predare al sciinţelor; dar în locul limbeĭ eline, în câte Universităţĭ nu făcea acéstă funcţiune limba latină ?

O a treia corespondinţă în privinţa scólelor, din 1771, este în fine scrisórea Mitropolituluĭ Gavril către Feldmareşalul Rumianţiov, prin care îĭ cere intervenţiunea, ca să se

---

«Gramatica Română a Părintelui Macarie Arhimandritul

În ḑilele Prea luminateĭ şi de Dumneḑeŭ încoronateĭ nóstre Ecaterineĭ Alexievna a tótă Rusia şi a naslidnaculuĭ eĭ, a Mareluĭ cneaz Ţesarevicĭ Pavel Petrovicĭ, acuma cu mila Domnuluĭ Dumneḑeŭ şi a tóteĭ Moldoveĭ împărăţitóre fiind şi s'aŭ tipărit în Sfânta şi Dumneḑeiasca Mitropolia Iaşilor, cu blagoslovenia a Preasfinţituluĭ archiepiscopuluĭ şi Mitropolituluĭ a tóteĭ Moldavieĭ, Kirio Kir Gavril şi cu tótă cheltuiala a Preablagorodniculuĭ şi pravoslavniculuĭ mareluĭ cneaz al Moldoveĭ Ioan Cantacuzino Deleanul, a mareluĭ Vistier . . . . . (anul lipsesce).

In stihurile către Cantacuzino ḑice :

Stihurĭ adonicescĭ

„Numele tĕŭ
Prin mine fi-va
Sóre lumiĭ
Şi eşind din trup
Nu te va uita
Daţiia. Iaşiĭ
Muntele Corbul "

Autorul cunósce prosodia latină şi face la finele cărţeĭ stihurĭ cu un tratat de poetică, cu exemple de versurĭ.

Intre acestea este o poesie, dată ca model de vers *«alemanicesc»* şi adresată *către prea puternica de Dumneḑeŭ încoronata Augusta şi împeratricea a tótă Rusia şi a Volgaro-Serbo-Moldovlah Ugrovlahiilor Stăpânitóre, Ecaterina»*.

*) Veḑĭ anexa.

**) Dăm în anexă rĕspunsul Feldmareşaluluĭ Rumianţiov, către Mitropolitul Gavril, din 22 Aprilie 1771.

www.dacoromanica.ro

scótă din localul Academieĭ, Divanul Cnejieĭ Moldoveĭ, fiind-că ucenicii s'aŭ adunat şi dascălĭ s'aŭ aflat şi aŭ luat iarăşĭ începere Academia. «Sunt case boerescĭ deşerte destule pentru adunarea Divanuluĭ», ḑice Mitropolitul *),

*

Cu pacea de la Kiuciuk-Kainargi, din 1774, şi cu reîntórcerea in Moldova a luĭ Grigore Ghica ca Domn şi numirea la Domnia Munteană a luĭ Alexandru Ipsilante, cultura naţională face bunĭ paşĭ înainte, precum din actele ce maĭ la vale avem să aducem se va vedea.

Alex. Ipsilante, indată ce ajunge lângă Bucurescĭ, la 13 Februarie 1775, înainte chiar cu 2 ḑile până ce nu intră în Bucurescĭ, aşteptând să 'şĭ întocméscă alaiul de intrare, să şi grăbi a scrie un pitac către Mitropolitul, cerêndu'ĭ un memoriŭ despre starea scólelor din Bucurescĭ, din trecut şi actuală. Eată acest pitac Domnesc: «P. S. Ta Părinte Mitropolite, vrênd Domnia Mea a vedea scóla elinéscă la starea cea maĭ bună, care póte a fi, cu dascălĭ bunĭ şi cu ucenicĭ mulţĭ, carĭ prin silinţa dascălilor să se procopséscă atât feciorii de boiarĭ, cât şi alţiĭ de maĭ jos, eată rênduim pe Prea Sânţia Ta, să cercetezĭ ce rênduelĭ avea scóla elinéscă, adecă câţĭ dascălĭ era, câţĭ ucenicĭ avea, ce matemate le paradosea, câte clase, câtă léfă avea dascăliĭ şi de unde anume li se da? Asemenea şi pentru scóla slavonéscă, câţĭ dascălĭ era, până la câţĭ ucenicĭ avea, ce învĕţătură le da, şi léfa dascălilor de unde şi câte cât li se da? Dupe acésta să facĭ, Prea Sânţia Ta, cercetare de starea de acum, la ce rênduială se află, atât elinésca cât şi slovenésca, câţĭ dascălĭ sunt, şi de sunt bunĭ, învĕţaţĭ şi de se silesc spre procopséla ucenicilor? Câţĭ ucenicĭ aŭ şi ce învĕţăturĭ le paradosesc anume, cum am ḑis maĭ sus, câte câtă léfă se dă dascălilor, de unde anume şi de aŭ scóle, la ce locurĭ anume? De tóte cercetând, Prea Sfinţia Ta, cu anafora să însciinţezĭ Domnieĭ Mele. Acésta am scris Domnia Mea **).

Regretăm că nu ne-a venit la mână rĕspunsul Mitropolituluĭ la pitacul de sus, dar de sigur acel rĕspuns a fost unul din elementele, carĭ aŭ servit luĭ Alexandru Ipsilante pentru hrisovul de reorganisare a învĕţămêntuluĭ, din anul următor 1776.

Anul 1775 este bogat de documente din direcţiunea scolară. Inregistrăm aci câte-va, carĭ aŭ rĕmas necunoscute până astăḑĭ:

Boierul Mihail Cantacuzino Biv-vel Spătar, dupe ce a ridicat monastirea Colţea, a făcut lângă monastire şi o *scólă* ***). Domnitorul pentru cheltuiala ĭ consacră prin hrisov dijma de la ocna Slăniculuĭ.

In 26 Aprilie 1775, ****) Alexandru Ipsilante încuviinţéză, ca monastirea Obedeanul din Craiova, să nu maĭ fie mitoc al monastireĭ. Primesce acésta şi Episcopul Chesarie, măcar că Baluţă Obedeanul o închinase Episcopieĭ.

Localul din monastire se destină a servi de locuinţă doctoruluĭ, ce se va întêmpla dupe vreme în Craiova şi unuĭ seminar, care să pregătéscă candidaţiĭ la preoţie, *învеţând*

*) Anexa dupe Archiva istorică, tomul I, pag. 231.

**) Documentul e păstrat în archiva Statuluĭ, secţiunea istorică, sub No. 51.

***) Veḑĭ Condica Domnéscă de la archiva Statuluĭ, cu No. 3, pag. 20 verso, hrisovul monastireĭ Colţea.

****) Urméză în anexă hrisovul ce am aflat în Cond. Dom. de la archiva Statuluĭ, cu No. 3.

www.dacoromanica.ro

cele orênduite şi trebuinciose la acésta..... şi luând adeverinţă de la dascălii ce se vor orêndui la acéstă monastire, apoĭ să se arête la Archiereŭ spre chirotonisire. Domnitorul găsesce asemenea regulare conformă cu diata ctitoruluĭ Obedeanu, ca să fie în monastire: **„Spital nu numaĭ trupesc, ci şi sufletesc“.**

Ipsilante, ocupându-se, precum am vĕdut şi vom maĭ vedea, de scolile din ţéră, nu negligia, în interesul influinţeĭ ce voia să păstreze la Constantinopole, de a ajuta şi scólele din Orient; aşa în Cond. No. 3 de la archiva Statuluĭ, la pag. 35, din 1775 Aprilie, aflăm hrisovul pentru taleri 300, milă pentru Patriarchie, ca să ţină cele duoĕ scolĭ, elină şi arabă. Dice Vodă Ipsilant: «şi avênd noĭ mare dragoste, ca să vedem sporind şi isbutind invĕţătura, nu numaĭ *aicea*, unde Dumneḑeŭ ne-a dăruit acéstă oblăduire, ci şi la altă parte care are trebuinţă.....»

In 13 August 1775, Domnitorul Ipsilant se ocupă de scóla Domnéscă de la S-tu George-Vechiŭ. Din hrisovul de la acéstă dată, se constată, că acum nu maĭ trăesce dascălul Popa Florea, caligraful Domnesc cel vestit, ci că dascăliĭ actualĭ, amênduoĭ *pămênteni*, sunt Constantin şi Dragomir; că dascăliĭ rênduiţĭ aŭ plată de la Domnie, că între ucenicii scóleĭ sunt nu numaĭ copiĭ pămênteni, ci şi străinĭ de prin alte ţĕrĭ. In fine, Domnitorul acordă diverse scutirĭ celor duoĭ dascălĭ de la scóla slavonéscă şi românéscă de la S-tu George-Vechiŭ, dupe pilda vechilor şi bĕtrânilor repausaţĭ Domnĭ. Acest hrisov are de mărturie pe fiiĭ luĭ Vodă: Constantin şi Dumitraşcu şi pe boieriĭ următorĭ:

Pan Dumitrache Ghica Vel Ban, Pan Nic. Dudescu Vel Vornic de Ţéra-de-Sus, Pan Radu Văcărescul Vel Vornic de Ţéra-de-Jos, Pan Pană Filipescul Vel Logof. de Ţéra-de-Sus, Pan Stefan Pĕrşcoveanu Vel Logof. de Ţéra-de-Jos, Stefan Mişoglu Vel Spăt., Enache Văcărescul Vel Vist., Scarlat Caragea Vel Post., Dumitraşcu Racoviţă Vel Slug., Const. Ianolo Vel Pach., N. Bĕrseanul Vel Stol., Manolache Creţulescu Vel Comis, Barbu Ştirbeiŭ Vel Sluger, Nicolae Vel Pitar. Ispravnic al acestuĭ hrisov e numit Pană Filipescu, Logofĕt al Ţĕreĭ-de-Sus.

Décă la monastirea Obedeanu se institue un seminariŭ, putem constata cu document, că biserica tot maĭ numĕra în sênul sĕŭ şi uniĭ bărbaţĭ invĕţaţĭ. In documentul grec, donat Academieĭ române de D. N. Creţulescu în Maiŭ 1889, document scris în primiĭ anĭ aĭ secoluluĭ al XIX-lea, dupe Alex. Moruzi, se amintesce de decăderea bisericeĭ din causa abuzuluĭ Mitropoliţilor şi a Episcopilor, carĭ pentru banĭ preoţeaŭ sate întregĭ de ţĕranĭ nesciutorĭ de carte *). Totuşĭ vedem că cel puţin biserica Mitropolitană din Bucurescĭ, poseda un predicator în 1775, de care Mitropolitul era fórte mulţămit, şi Domnitorul Ipsilante, prin hrisovul din 20 Noembre (1775), iĭ acorda, ca rĕsplătire, scutirĭ şi patru liuḑĭ; acesta era cuviosul Alexi Erochirica, «carele fiind-că se află slujind de a pururea şi nelipsit, nevoindu-se a face didachiĭ, serbĕtorile şi Duminicele, pe la Sfintele bisericĭ, spre folosul sufletelor creştinilor, dupe cum ne adeverim Domnia mea, din anaforaoa Prea Sfinţieĭ Sale Părintele Mitropolit, cum că fără lenevire şi fără preget urméză acéstă bună

*) Eată acest pasagiŭ din actul citat: „Mitropolitul şi Episcopiĭ din vreme în vremĕ aflând prilej, maĭ cu sémă în vremurĭ încurcate şi în maziliĭ de Domnĭ, prin mijlocul Marilor Vistierĭ şi al Ispravnicilor de judeţe, făceaŭ diaconĭ şi preoţĭ nepricepuţĭ, maĭ cu sémă în judeţele mărginaşe: la Teleorman şi Oltenia (Olt), se găsesc sate, unde sunt ceĭ maĭ mulţĭ ţĕranĭ preoţĭ şi diaconĭ fără să scie carte, şi alţiĭ din fruntaşĭ şi nu numaĭ că eĭ însuşĭ se scutesc de dărĭ şi angarale, ci şi fiiĭ şi gineriĭ lor.

www.dacoromanica.ro

slujbă». Acest document pus în comparaţiune cu desfiinţarea din anul 1889 a Predicatoruluĭ Mitropolieĭ din Iaşĭ, lasă observatoruluĭ de gândit !..... *).

*

Către finele anuluĭ 1775, Ipsilaute hotărésce, să se zidéscă un noŭ local pentru scóla Domnéscă de la S-tu Sava. Cu câte-va ḑile înainte de darea hrisovuluĭ general al scólelor din Ianuarie 1776, în 10 Decembre 1775, Ipsilante organiséză o administraţiune specială, căria incredinţéză şi afacerea clădireĭ scóleĭ, cum şi administrarea pe viitor a tutulor scólelor.

Acésta este *Epitropia obştéscă*, compusă din 8 boierĭ, 4 din trépta a duoa şi 4 dintr'a treia, cu o cancelarie de 7 logofeţĭ. Lefile tutulor Epitropilor tae la 600 talerĭ.

Acéstă Epitropie are *epistasia* obşteştelor interese, şi anume are grijă :

1) Pentru meşteşugurĭ şi alte folositóre pământuluĭ şi pentru iznafurĭ;

2) Ingrijirea şi facerea podurilor oraşuluĭ Bucurescĭ ;

3) Ţinerea şi administrarea cutieĭ de milostenii ;

4) Epistasia scóleĭ, «*care cu ajutorul luĭ Dumneḑeu se va aşeḑa, ca să sĕvîrşiţĭ câte pre larg prin domnescul hrisov, pentru acésta vĕ arătăm. Fiind dar maĭ înainte trebuinţă ca să se zidéscă scóla, să îngrijiţĭ ca să se facă planul, care mi'l veţĭ arĕta şi să se gătéscă felurimile cele trebuincióse de materie, ca în vreme să se lucreze cu cele rênduite pe anul ântêiu, care de nu vor fi de ajuns să ne insciinţaţĭ, ca să punem la cale altele.....*»

In 22 Decembre 1775, Domnitorul numesce pe boierii epistaţĭ la *Obştésca epitropie*, şi anume pre Biv-Vel Sard. Ianache Lechliu, pe Biv-Vel Medel. Dumitrache (autorul istorieĭ evenimentelor de la 1769 la 1775, descoperită de noĭ), Biv-Vel Medel. Ianache Vilara, Biv-Vel Cluc. de arie Lupul, Biv-Vel Logof. Constantin, Biv.-Logof. de la visterie N. Piteşteanul, (copistul istorieĭ luĭ Medelnicerul Dumitrache), Post. Stef. Greceanu şi Mihalache Grămătic **).

In fine la 1776, în primele ḑile din Ianuarie, apare hrisovul obştesc al scólelor, care fiind scris in grecesce, il credem de insăşĭ mâna Domnitoruluĭ, care încă nu scia, probabil, românesce.

Anexăm acest hrisov în limba originală şi în traducere, iar aci il resumăm.

Domnitorul în preambulul hrisovuluĭ face apologia învĕţătureĭ şi folósele pentru direcţiunea economică şi politică şi superioritatea eĭ asupra folóselor materiale. Apoĭ ḑice, că a simţit de neapărată trebuinţă înfiinţarea şi **îmbunătăţirea** scólelor şi internatelor din ţéră.

Constată că aŭ găsit în scóla Domnéscă din Bucurescĭ, neglijată din causa întémplărilor timpuluĭ, numaĭ duoĭ dascălĭ, unul pentru limbă şi filologie şi altul pentru cursurile înalte. Domnitorul vrea să îndrepte acéstă stare de lucrurĭ, şi decĭ hotărésce, să maĭ înfiinţeze alte duoĕ scolĭ inferióre la cele 2 Episcopiĭ, una în Craiova şi alta în Buzĕŭ. De asemenea reorganiséză în Bucurescĭ scóla cea vechiă slavonéscă, fiind trebuinciósă acéstă limbă la căutarea hrisóvelor vechĭ Domnescĭ. Apoĭ şi în tótă ţéra în fie-care orăşel se înfiinţéză scóle, atât de limba ţĕreĭ, cât şi de limba slavonéscă, pentru ca să învеţe băieţiĭ cunoscinţele elementare, să nu fie ignoranţĭ.

Programa reorganisateĭ scóle din S-tul Sava coprinde materiile următóre, predate de

*) Archiva Statuluĭ, Condica Domnéscă No. 3, pag. 146 verso.

**) Condica Domnéscă No 1 de la archiva Statuluĭ, pag. 35.

www.dacoromanica.ro

6 dascălĭ : sciinţe gramaticale cu 2 profesorĭ ; matematicele (aritmetica, geometria, astronomia, cosmografia), un profesor. Istoria pare-se că a fost predată de profesorul de matematicĭ ; sciinţele naturale, un profesor ; teologia, un profesor ; limba latină şi italiană, un profesor.

Sciinţele naturale, urmând pe Aristot şi comentatoriĭ sĕĭ să se predea în limba elină. Cel de matematică, dascăl, de nu va sci elinesce, va preda, sĕŭ în limba latină, sĕŭ în cea italiană.

Lefile dascălilor le va fixa Domnitorul dupe aprecierea meritelor fie-căruia.

Se va organiza un internat pentru 60 scolarĭ, câte 12 de fie-care clasă (decĭ clase eraŭ 5). Dascăliĭ vor mânca împreună cu eleviĭ odată pe ḑi. Ceĭ 60 de scolarĭ vor primi de 2 orĭ pe an haine de uniformă. De fiă-care clasă va fi un efor, sĕŭ pedagog, sĕŭ supraveghetor al scolarilor. Admiterea scolarilor se va face de la 7 anĭ înainte, dintre fiĭ de boerĭ, orĭ de mazilĭ, dar şi dintre mojicĭ şi ţĕranĭ ; iar băeţiĭ de negutătorĭ şi meseriaşĭ, dupe ce vor căpĕta cunoscinţe elementare de carte, vor fi scutiţĭ de a urma maĭ departe la scólă, ca să înveţe meseria părintéscă, avênd în vedere înclinarea lor firéscă. Scolariĭ de ómenĭ cu prinsóre se primesc în internat ca solvenţĭ, plătind analogia mâncăreĭ, la epistatul scóleĭ.

Eleviĭ începĕtorĭ vor urma un curs de 3 anĭ cetirea, gramatica, apoĭ încep şi limba latină, ca în curs de treĭ anĭ în acelaşĭ timp să aibă destulă cunoscinţă de limba grécă şi de limba latină, dându-li-se de învăţat pe ceĭ maĭ însemnaţĭ autorĭ acesteĭ limbĭ. Dupe aceea urméză alt curs de treĭ anĭ în care scolariĭ sunt ocupaţĭ, diminéţa, cu poetica şi retorica şi fac teme de limba elină şi latină; maĭ cu sémă însă studiază morala luĭ Aristot. Dupe amiaḑă se predă limba italiană, care este facultativă. Ast-fel dupe 9 anĭ de pregătire la limbĭ, scolariĭ trec la alt curs de 3 anĭ în care diminéţă li se predă aritmetica şi geometria, iar dupe prânz elemente de istorie şi geografie istorică în orĭ-care din limbele învĕţate, iar nu numaĭ de cât în grecesce.

Scolariĭ maĭ ascultaŭ diminéţa şi filosofia luĭ Aristot, iar dupe prinz astronomia (cosmografia), în fine în ultimul an se învĕţa şi sciinţele naturale. Pe lângă aceste studiĭ, la mitropolie se rânduesce un dascăl pentru S-ta teologie, iar la S-tul Sava va fi şi un dascăl de musică.

Aşĭa dar un scolar care ar fi urmat regulat cursurile, trecea printr'un curs primar de 3 anĭ, urma apoĭ un al dueilea curs de 3 anĭ în care învĕţa limba latină, apoĭ un noŭ curs de 3 anĭ tot pentru limbĭ şi numaĭ în fine alţĭ 3 anĭ pentru sciinţe, adică în total 12 anĭ. Decĭ scolarul admis la 7 anĭ ajungea la 19 anĭ, ceea-ce numim noĭ astăḑĭ, bacalaureat, când ḑice hrisovul, putea să iasă din scólă şi să alégă fie-care viaţa ce dorea, orĭ bisericéscă, sĕŭ politică.

La cursul de teologie eraŭ admişĭ nu numaĭ scolariĭ, carĭ se destinaŭ la preoţie, ci şi orĭ-carĭ alţiĭ.

Intre studiile obligatoriĭ pentru toţĭ scolariĭ era şi gimnastica, în timp de o oră, în fie-care ḑi dupe prânz. Duminica eraŭ *cathichisiţĭ.*

Hrisovul coprinde şi regulamentul de ordine şi disciplină în internat şi scólă. E de remarcat cu deosebire, că bătaia şi biciul nu sunt îngăduite. Corectarea scolarilor, ḑice hrisovul, se va face prin miḑlóce potrivite cu împregiurările, dupe cum pedagogia ne învaţă."

Pentru întreţinerea scóleĭ, Domnitorul, găsind acésta conform cu disposiţiunile bine-făcĕtóre ale inzestrătorilor de monăstirĭ, impune tuturor acestora o dare, dupe analogia veniturilor, ceea-ce produce, pe lângă sumele prelevate de la monastirile consacrate scólelor, suma de 10.000 leĭ.

www.dacoromanica.ro

Apoĭ darea preoţilor şi diaconilor, carĭ sunt în numĕr de 3.500, plătind fie-care câte 3 leĭ pe an (din carĭ pe jumĕtate se daŭ la casa milelor), se urcă produsul la 15.000 leĭ.

Hrisovul dispune existenţa uneĭ bibliotecĭ pe lângă scólă, care va fi administrată de un epistat séŭ bibliotecar credincios şi ordonă să nu se dea cărţĭ decât cu adeverinţă şi să le reclame în timp îndărăt.

In fine hrisovul rânduesce o epitropie a scólelor compusă din mitropolitul, ceĭ duoĭ episcopĭ şi boerĭ din divan, de la marele ban până la marele postelnic *).

Din anexă se póte vedea numele boerilor, carĭ iaŭ parte la acéstă însemnată reformă. Văcărescĭ şi Creţulescĭ nu lipsesc dintre aceştĭ boerĭ.

Din acestaşĭ an 1776 aflăm câte-va documente, carĭ se cuvin a căpăta loc în acéstă istorie.

Aşa aflăm un proces în 12 Octombre 1776, între Ioan dascălul românesc din Cerna-Vodă şi Sterie Cămăraşul. Ioan 'ĭ-a învăţat copilul 6 anĭ de ţile. Sterie Cămăraşul s'a legat să plătéscă simbrie dascăluluĭ câte 50 talerĭ pe an. Acéstă simbrie Cămăraşul n'a plătit'o şi dascălul cere dreptate la Domnie. Sterie arĕtă, că copilul nu este al luĭ ci al luĭ Mihaiŭ Croitorul, care l'a rugat să'l dea la dascăl. Domnitorul hotărésce însă, că: „De vreme ce Sterie a dat copilul la dascăl, cu acelaşĭ aşeţămênt, precum nicĭ el n'a tăgăduit, s'a hotărât, ca Sterie să plătéscă dreptul dascăluluĭ şi în urmă Sterie, ce va avea să'şĭ caute cu Mihaiŭ Croitorul tatăl copiluluĭ **).“

Din acest zapis vedem, că limba românéscă avea învăţĕtorĭ până şi pe ţĕrmul drept al Dunăreĭ, unde, decĭ, populaţiunea română era destul de numerósă, ca să necesite aflarea în miţlocul eĭ de dascălĭ.

*

Din acestaşĭ an 1776 avem documentele înfiinţăreĭ scólelor domnescĭ de la Ploescĭ. Acolo exista maĭ dinainte scóle private românescĭ. Unul din dascălĭĭ, carĭ ţinea scólă privată, anume Dascălul Barbu, aflând că Domnitorul a hotărât să se înfiinţeze scólă publică domnéscă pentru limba românéscă în Ploescĭ, cere să fie recunoscută scóla luĭ ca atare. Domnitorul însărcinéză pe mitropolitul, să cerceteze despre scóla luĭ Barbu. Mitropolitul încă în 1776 a dat informaţiunĭ bune despre acéstă şcólă, despre capacitatea şi silinţa dascăluluĭ Barbu. Totuşĭ numaĭ în 1777 August 11, dupe o nouă anafora a mitropolituluĭ Grigore, prin care arĕtă Domnitoruluĭ, că dascălul Barbu *„se energhiseşte, adecă în tot chipul se silesce spre învĕţătura copiilor“*, dar că nu póte trăi numaĭ cu simbria de la părinţiĭ lor şi se află în scăpătăciune, fiind om cu copiĭ, Mitropolitul propune, că dupe cum este scóla publică la Tĕrgovişte cu léfă de 5 talerĭ pe lună, asemenea şi Ploescĭ fiind oraş ca Tĕrgovişteа, să se dea luĭ Dascălul Barbu câte 5 leĭ pe lună ***).

Domnitorul Alexandru Ipsilante la 26 August 1777, aprobă propunerea mitropolituluĭ Grigore al II-lea şi ast-fel, acum 122 de anĭ în urmá, se deschide în Ploescĭ prima scólă domnéscă, cu dascălul Barbu.

*

Domnitorul Ipsilante, organisator de scóle nu putea, să nu simţă nevoia de a protege tipografia şi de a încerca să introducă în ţéră fabricaţiunea hârtieĭ.

---

*) Arch. Stat., Condica domnéscă, pagina 301.

**) Condica domnéscă de la Arch. Stat, No. 5 şi No. 4 filele 178 şi 29.

***) Veţĭ în anexă documentul descoperit de mine, în cond. dom. No 6, fila 13.

www.dacoromanica.ro

La 1876, August, dascălul Constantin de la S-tul George scrie hrisovul domnesc prin care Ipsilante Vodă amintesce înfiinţarea pe moşia Fundeniĭ, la apa Colentineĭ, proprietatea visterniculuĭ Dumitraşcu Racoviţă, a uneĭ harturghiĭ şi autoriză înfiinţarea şi alteĭ harturghiĭ la apa Leuta, pe moşia Bătisteĭ, judeţul Prahova, a schituluĭ Turbaţiĭ. Domnitorul arĕtă că până acum n'a maĭ fost in ţĕră asemenea fabricĭ de hârtie, carĭ sunt de folos şi fórte trebuincióse *„atât politieĭ cu trebuinţa scrisorilor, cât şi bisericeĭ cu tipăritul cărţilor.“* Dăm întreg hrisovul acesta important in anexă *).

*

Scólele din Moldova funcţionéză sub Domnia luĭ Gr. Ghica pe la oraşe, eparchiĭ, şi chiar pe la unele sate; aşĭa aflăm scólă cu dascăl român la sat la Ruginósa. Capacitatea acestuĭ invăţĕtor sătesc o putem afla din frumósele versurĭ ce dênsul a scris pentru a deplânge uciderea infamă a Domnitoruluĭ Ghica, protestatorul contra răpireĭ Bucovineĭ **),

Cum că continuă scólele a funcţiona şi dupe tragica mórte a Domnitoruluĭ Gr. Ghica, resultă şi din sarcina ce are Arhimandritul Măzăreanul de *„îndreptător al scólelor domnescĭ, episcopescĭ şi monastirescĭ ale Moldoveĭ.“*

Intre scólele care le cercetéză inspectorul general Măzăreanu, este dóră şi acea scólă a monastireĭ Putna, unde dênsul funcţionéză şi ca profesor împreună cu Eromonachul Ilarion „mădular al filosofilor Patmosuluĭ“ precum se numesce însuşĭ ***).

In scóla de la monastirea Putna se învĕţa românesce şi dupe ultimul rĕsboiŭ al muscalilor contra Turcilor, Mazareanu introdusese şi puţină rusĕscă, apoĭ : „Ciaslovul, psaltirea, octoicul, catechisul moldovenesce şi rusesce, alcătuirea scrisoreĭ moldovenesce, psaltichia dupe melodia grecĕscă, Gramatica, geografia cea tălmăcită de episcopul Amfilohie, dupe Bouffier, retorica, peatra evangelieĭ, asupra despărţireĭ bisericeĭ rĕsărituluĭ de a apusuluĭ, epistolia arhiepiscopuluĭ Eughenie, istoria bisericeĭ dupe Eusevie şi alţĭ istoricĭ de la începutul creştinătăţeĭ până la soborul din Florenţia şi scurtată teologie platonĕscă.“

La predarea acestor obiecte Mazereanul şi Ilarion eraŭ ajutaţĭ şi de uniĭ *Vataji*, adeca pedagogĭ. Cum că acéstă scólă funcţiona de maĭ mult timp şi în regulă, póte să fie de dovadă diploma de absolvire a scóleĭ, dată la 1 Aprilie 1778, unuia dintre scolariĭ absolvenţĭ aĭ scóleĭ.

Acéstă diplomă care arĕtă ce studiĭ se făceaŭ in scóla de la Monastirea Putna, merită să ocupe loc aicĭ, şi o dăm intrĕgă :

„Smeritul archimandrit monastireĭ Putneĭ Vartolomei Mazeranul mădular academicesteĭ teologiĭ Chievuluĭ şi îndreptătoriŭ scólelor domnescĭ, episcopescĭ şi monastirescĭ a Moldavieĭ; aşisderea eŭ Ilarion ieromonach, mădular a filosofilor Patmosuluĭ şi învĕţătoriŭ psaltichieĭ scólelor Moldavieĭ, dăm adeverinţă cu acéstă carte a nóstră, cum că tinerelul Ioan, fiul preotuluĭ Gheorghi Vasilievicĭ Bălăşescul, de aicĭ, s'aŭ ţinut în grija nóstră, de la firea luĭ cea de 5 până acum la vêrsta luĭ cea de 12 anĭ şi s'aŭ învĕţat de noĭ şi prin aĭ noştri vătajĭ a scoliĭ de aicĭ: ciaslovul, psaltirea, octoihul, catehisul moldovenesce şi rusesce, alcătuirea scrisorilor moldovenesce, psaltichia dupe melodia grecĕscă, gramatica, geografia cea tălmăcită de episcopul Amfilochie, dupe Bouffier, retorica, peatra evangelieĭ asupra despărţireĭ bisericiĭ rĕsărituluĭ de a apusuluĭ, epistolia archiepiscopuluĭ Eughenie, istoria bisericeĭ dupe Evsevie şi alţĭ istoricĭ, de la începutul creştinătăţiĭ până la veacul

*) Hrisovul descoperit de mine în cond. dom. No. 3, fila 195.

**) Aceste versurĭ nefiind încă editate, socotim util a le reproduce în anexă.

***) Veţĭ Memoriĭ presentate la academie de V. A. Urechiă, în anul 1887/1888, pag. 26.

www.dacoromanica.ro

al IX, și până la soborul din Florența, și scurtata teologie platonéscă, tóte bine, unele și de rost și cu ințelegere, și astădĭ cu voia tatăluĭ sĕŭ ḑis maĭ sus și a maiceĭ sale Anastasieĭ născută Gherle și cu blagoslovenia părinților duhovnicĭ Gherman și Zenovie, s'a imbrăcat in cinul monachicesc, și i s'a pus numele din cin Isaie, așĭa décă și este el in vêrstă mică, dară in pricepere bun, il afiorisim noĭ pentru cinul ierodiaconieĭ, ca dupe aceea să fie și al duoilea dascăl in scóla de aicĭ.

S'a scris in monastirea Putna la 1 Aprilie 1778.

L. S. episcopieĭ de Rădăuțĭ. Am vĕḑut, blagoslovim și intărim: iscălit, *Dositeiu Episcop Rădăuțuluĭ.*

(L. S.). *Arhimandrit Bartolomeĭ Mazereanu.*

(L. S.). *Ilarion Ieromonah Mădulariu a Filosofilor Patmosuluĭ.*

Din diploma acésta aflăm, că geografia luĭ Bouffier a fost tradusă de Episcopul Amfilochie al Hotinuluĭ maĭ mulțĭ anĭ inainte de tipărirea eĭ. Tipărirea se face numaĭ la 1795, iar manuscriptul traducereĭ era așĭa dar in uz in scólele publice ale țĕreĭ cu maĭ bine de 17 anĭ inainte de tipărire.

De Amfilochie Hotiniul noĭ posedem și o aritmetică tipărită in quarto, la Mitropolia din Iașĭ, necitată in bibliografiiile de până acum, la numele luĭ Amfilochie. In volumul «Serbarea scolară de la Iașĭ cu ocasiunea implinireĭ a 50 anĭ de la înființarea invĕțămêntuluĭ superior in Moldova», de D-niĭ Xenopolu și Erbiceanu, la pag. 284, este insă citată acéstă carte, fără să se spună, că e de Amfilochie.

Credem că și acéstă carte a fost utilizată in scólele din Moldova, maĭ inainte incă de a fi fost tipărită, la 1795, ca și geografia.

Acéstă aritmetică coprinde și puțină geometrie și este recomandabilă in comparațiunea ce face intre mĕsurile cele romane și cele române. Studiul mĕsurilor dă ocasiune luĭ Amfilochie să constate, cu o vĕdită mulțămire, latinitatea neamuluĭ nostru.

Intre cărțile tipărite in uz in scólele din Moldova, dupe 1755 și inainte, să nu uităm de a înregistra:

«Buhvar-alfavetar pentru copiĭ, tipărit la Mitropolia din Iașĭ, la 7263 (1755), de Iacob Mitropolitul. Acéstă carte, D. Papadopol Calimach ḑice, că a fost impărțită gratis pe la scolĭ.

Maĭ e posibil, ca să se fi fost intrebuințat in scóle, tot ca manuscript, și gramatica romanéscă, de care maĭ in urmă am vorbit, aceea a luĭ Dimitrie Eustație Brașoveanul, din 1756 *).

La scóla de la monastirea Putna, este aprópe sigur, că a fost utilisată și altă carte a luĭ Amfilochie Hotiniul, intitulată «*gramatică teologhicéscă*», care s'a tipărit numaĭ maĭ târḑiŭ, la 1795, sub Alex. Ioan Calimach **).

Cât privesce cărțile orĭ manuscrisele utilisate de dascălĭĭ grecĭ, in țéră, noĭ dám in anexă, bibliografia intocmită de un bărbat fórte competent in acéstă materie, D. Erbi-

*) Veḑĭ «Serbarea scolară de la Iașĭ», pag 251 și 252.

**) Din epoca 1750 până la 1799, D Erbiceanu înregistrézĕ, la pag. 332 a «Serbăreĭ scolare», cărțile următóre: Tirnoșania tipărită la 1752 în Iașĭ; Sinopsis, adică adunare de multe învĕțăturĭ Iașĭ 1756; Liturghie, Iașĭ 1759; Ceaslov, Iașĭ 1763; Indreptarea păcătoșilor, Iașĭ 1766; Dumneḑeescile și Sfintele Liturghiĭ, Buzĕŭ 1799; Ceaslov, Iașĭ 1772. — Noĭ cunóscem dintr'acești anĭ maĭ multe cărțĭ tipărite, de carĭ aiurea avem a vorbi.

www.dacoromanica.ro

ceanu, pentru aniĭ de care ne-am ocupat până acum și apoĭ treptat pentru secolul al XIX-lea *).

*

In séma Visterieĭ Moldoveĭ pe 1776, de sub Grigore Ghica, la fila 41, se vede că s'aŭ cheltuit 69 de leĭ pentru «*gazăturile*« de la Brașov, prin Sandu Sardaru.

Nu scim la care anume gazete era abonat Domnitorul, dar nu putem contesta însemnătatea acesteĭ introduceri de jurnale în țéră.

Acest document de la 1776, important din multe privințe, de altmintrelea nu coprinde alte informațiunĭ relative la cultura publică.

Dintre ómeniĭ maĭ învețațĭ de la curtea luĭ Gr. Ghica, putem cita, dupe documentul de care ne ocupăm, pe doctoriĭ Drăcache Iacob, Caragea și Fotache, și pe dascălul Teodor. Dintre românĭ, Enache Kogălniceanu, carele primesce din condica Visterieĭ 6 liuḑĭ, pe când doctorul Fotache are 10.

Dascăliĭ scóleĭ grecescĭ din Iașĭ, de la 1776, sunt numițĭ în séma de la acest an, și anume Gheorghe dascălul și Evloghie dascălul, carĭ ambiĭ se bucură de câte 2 liuḑĭ scutițĭ. Maĭ este și un vătaf la scólă, nenumit în sémă, și care beneficiază de un liude **).

*

Dintre profesiunile carĭ se exercitaŭ de românĭ, maĭ cu sémă in Muntenia, la inceputul jumătățeĭ a duoa a secoluluĭ al XVIII-lea, se cade a nu uita să numerăm arta zugrăvireĭ. Sunt destul de numeroșĭ aceĭ carĭ se ocupă cu zugrăvia, pentru ca să pótă fi înființată din eĭ o adevărată bréslă, care se deosibea in brésla zugravilor de icóne și de portrete ctitoricescĭ pe la biscricĭ și în brésla zugravilor boiangiĭ și de case ***).

Unde învețaŭ a zugrăvi, *zugraviĭ de subțire?* Nu exista anumită scólă, ci fie-care zugrav avea ucenicĭ. La 1779, Iunie 10, Domnitorul judecă un proces între Const. Zugravu și între Radu copilul de casă. Aceste a dat pe fiul sĕŭ să inveațe profesiunea pictureĭ la Const. Zugravul, cu condițiune să'ĭ plătéscă câte 30 de leĭ pe an.

L'a învețat profesiunea in 5 anĭ și jumĕtate și «*'ĭ-a arĕtat tot meșteșugul și cu meșteșugul luĭ se hrănesce*». Dar ucenicul nu maĭ vrea să stea la lucru la Const. Zugravu, până la timpul cât se obligase a rĕmânea pe lângă învețător; de aci procesul.

Domnitorul hotărésce: «Negăsindu-se cu cale, om slobod a se ținea ca un rob, fără de voe, s'a hotărit să fie nesupĕrat fiul luĭ Radu copilul de către Constantin, hranindu-se cu meșteșugul luĭ unde va găsi aicea».

«Iar luĭ Constantin, căcĭ l'aŭ învețat meșteșug să'ĭ dea plată ceea-ce se va găsi cu cale de către meșteriĭ zugravĭ, socotindu-se către acésta talerĭ 30 pe an și care are să țină Constantin în sémă ****)».

*

La anul 1780 scólele din țéra românéscă, în urma hrisovuluĭ Domnitoruluĭ Ipsilante

*) Veḑĭ anexa dupe lucrarea din «Serbarea scolară» de la Iașĭ, de la pagina 351.

**) Acéstă sémă se păstrézĕ în archiva Academieĭ.

***) Dăm în anexă importante e documente relative la aceste bresle, descoperite de mine în Condica Domnéscă din archiva Statuluĭ.

****) Condica Domnéscă No. 4, actul din 1779, Iunie 10.

www.dacoromanica.ro

din 1776, sunt in prosperare. Posedem budgetul general al scólelor pe acest an, și îl dăm in tótă intregimea în anexă *).

Observênd budgetul acesta cu data 1780, Martie 17, aflăm că:

a) La S-tu Sava eraŭ dascălĭ: Manasi, Neofit, Teodor, Pantazi, și de limba latină, Anastasie;

b) La Eparchia Mitropolitană eraŭ 11 dascălĭ și anume: Const. Iloveanu, cu ipodidascălul, la scóla primară, (de sigur românéscă din Bucurescĭ), și 10 dascălĭ la scólele din județele: Ploescĭ, Tèrgoviștea, Câmpu-Lung, Slatina, Pitescĭ, Monastirea Argeș, Roși-de-Vede, Găesci, Gherghița și Urziceni;

c) In Eparchia Buzĕuluĭ eraŭ 5 dascălĭ și anume: unul de gramatică la Episcopie, unul la Râmnicu-Sărat, unul la Focșanĭ, unul (primar) la Buzĕŭ și unul la Saac;

d) In Eparchia Râmnicu-Válcea: un dascăl elinesc la Craiova, unul slavonesc tot acolo și cincĭ românescĭ, câte unul la Romanațĭ, Válcea, Gorj, Mehedinți și Craiova.

e) Se intreţineaŭ 44 de scolarĭ, costând fie-care câte 4 talerĭ. Numele acestor scolarĭ ne arétă la ce clase din societate aparţineaŭ și cam câţĭ eraŭ din orient, adecă străinĭ ţĕreĭ.

Totala cheltuială pe lună pentru scóle se urca la suma de 636 leĭ, adică pe an modica sumă de 7.632 de leĭ.

*

Fabrica de hârtie organizată sub Al. Ipsilante, se pare că nu prea lucra la 1783. Domnitorul obligă pe proprietar să producă hârtie. Eată actul din care vedem acest fapt:

«Astăḑĭ 5 Aprilie 1783, Miercurĭ, Nicola Lazăr (Vameșu), înaintea Mărieĭ Sale luĭ Vodă la Divan in Spătărie, de faţă s'aŭ pus soroc cum-că de astăḑĭ până în 30 ḑile soroc, va aduce Mărieĭ Sale ca să vadă, din cea maĭ bună și de frunte hârtie ce are a scóte din fabrica de aicĭ din ţĕră făcută.

Decĭ, din porunca Gospod. s'a făcut zapt trecêndu-se intr'acestă condică a Divanuluĭ sorocul ce are Dumnéluĭ Lazăr la acésta **)». *Post. Stanciof.*

*

In Moldova fondul scólelor sufere o scădere sub domnia luĭ Const. Moruzi, care urméza dupe tăiarea luĭ Grigore Ghica, la Beilic. Acest Domnitor dispune, ca preoţiĭ și diaconiĭ, sub pretext că le-a iertat unele dărĭ, să plătéscă pe tot anul câte 60 banĭ la Mitropolie, ca din baniĭ aceștia Mitropolitul să trimită câte 1.200 leĭ pe an la epitropiĭ scóleĭ din Ţarigrad, pentru ucenicĭ ce sunt la invĕţătură, dupe cum pe larg se arétă printr'un grecesc hrisov al domnitoruluĭ ***).

Cu asemenea dare în favórea uneĭ scóle grecescĭ se ingreuia clerul, de nu putea pláti apoĭ darea pentru scólele românescĭ.

*

Anul 1781 este semnalat prin bune progrese ale scólelor din Transilvania. Episcopul Aron capătă decretul aulic din 12 Decembre 1781, prin care cele duoĕ seminariĭ existente in Blasiu se contopesc in seminarul clerical existând până astăḑĭ ****).

---

*) Veḑĭ la archiva Statuluĭ, Condica Domnéscă Nò. 7, fila 186 și cl.

**) Condica Domnéscă No. 9, archiva Staluluĭ.

***) Acest hrisov a fost descoperit de mine într'o ladă de la mitropolia de Iașĭ.

****) Veḑĭ Ist. bisericeĭ unite de Dr. A. Grama. Veḑĭ Preotul român pe 1886 (Gherla) pag. 180.

www.dacoromanica.ro

*

Finea anuluĭ 1780 (Septembre), ne amintesce de tipărirea in Bucurescĭ a codiceĭ luĭ Alexandru Ipsilante, carea, Caragea Domnul următor ordonă in 25 Octombre 1782, a se aplica intocmaĭ *).

Acéstă pravilă este un in 4° de 48 file pe duoë colône, grecesce și românesce. Prefața dice că „cu cât este trebuincios povățuitorul la un călĕtor, ce va să trécă prin locurĭ pustiĭ, ca să nu rătăcéscă din drum in locurĭ neâmblate, și cu cât are trebuință de lumină unul ce âmblă intru intuneric, ca să nu dea peste prăpastiĭ și adâncăturĭ; atât sunt de trebuincióse și pravilele la o politie. . . . .“ Domnitorul in hrisovul sĕŭ, care constitue prefața la codice, dice, că inainte de el, avea putere pravilele impĕrătescĭ și obiceiurile pămêntuluĭ, de cât că „când cu pravilele stricaŭ obiceiurile, când iarășĭ cu obiceiurile se impotriveaŭ pravilelor.“ Domnitorul a pus în concordanță acestea tóte, până in al VI-lea an al Domnieĭ-Sale și a constituit noul codice. Cartea are la inceput armele țĕreĭ, iar la drépta ingerul dreptățeĭ cu cumpĕna in mână, cu inscripția: „Dreptatea“ și la stânga chipul St. Patriarch Alexandru. E opera unuĭ xilograf român.

Domnia luĭ Caragea in țéra românéscă ne-a lăsat din respectul cultureĭ, unele acte, nu tóte de natură a'l lăuda.

Cu pitacul din Septembre 22, anul 1782, către ispravnicĭ, el le recomandă pre protopopii numițĭ la județe, ca să fie ajutațĭ in misiunea lor de a cerceta de podóba sfintelor biericĭ, de a griji de sfintele taine, cum să le țină preoțiĭ, de botez, de slujba bisericéscă . . . . . de indemnarea creștinilor la paza bisericilor, de ispovedaniĭ și precestuit . . . . . „apoĭ aŭ și acéstă slujbă: a cerceta trebile bisericescĭ, adecă de curviĭ, de hrăpirea fetelor, de posatnice, de amestecarea singeluĭ, de paragoniciĭ nunțiĭ a patra, de fermecătorĭ, de vrajba intre bărbat cu soția luĭ, ...“

Iată cum societatea românéscă era aprópe intrégă lăsată in sêma protopopilor **).

*

Cu tóte acestea, Nicolae Const. Caragea, intrebat de Divan, décă admite ca judecățile și in genere administrațiunoa justițieĭ să se facă tot dupe codica luĭ Alex. Ipsilante din 1780, rĕspunde cu pitacul din Octombre 25, 1782 afirmativ. Intru cât se impacă justiția cu atribuțiunile acordate protopopilor, este lucru cam nedemonstrat. Se vede, că nicĭ țéra nu se prea mulțămi cu justiția luĭ Caragea, de óre-ce incă din primul moment, istoria constată multe agitațiunĭ și rĕsvrătirĭ.

Ca să se apere de acestea, Caragea avu recurs la multe mĕsurĭ, din carĭ unele fură in danna cultureĭ naționale.

Pitacul către Vel-Spătar și Vel-Aga, din 1 Septembre 1782, ordonă ca dupe ce bate toba de stréja de séră, orĭ-cine „curtean, séŭ de afară, să fie dator a âmbla cu felinar și numaĭ décă are nevoe a âmbla și să fie dator a rĕspunde strajniculuĭ și *rĕspântiașuluĭ*“ sub pedépsă de arestare și la recidivă și maĭ mult ***)

A cere lumină pe strade, nu era lucru rĕŭ; dar fórte rĕŭ este a impedica lumina mințiĭ. Apoĭ acest domnitor este primul care introduce mĕsurĭ contra libertățeĭ cugetăreĭ.

---

*) Dăm în anexă actul întreg al luĭ Caragea, din condica No. 9, fila 46.

**) Vedĭ anexa corespundĕtóre.

***) Cond. No. 9, fila 24.

www.dacoromanica.ro

Oposiţiunea ce se făcea Domnitoruluĭ rĕsufla prin cafenele. Domnitorul se grăbesce a o impiedica, dând pitacul din 1 Septembre 1782, către Vel-aga, prin care ameninţă cu straşnică pedĕpsa, pe proprietariĭ de cafenele, carĭ vor permite să se vorbĕscă rĕŭ de Domnie in stabilimentele lor *).

A duoa ḑi ordonă bătaia in vileag şi surgunirea apoĭ la Snagov, a luĭ Toma Călinescu, *„turburător şi amestecător“* **).

Dar cum oposiţiunea incepe a se servi de tipar, ca să exprime nemulţămirea sa de domnie, M. Suţu, ajunge in curênd dupe aceea, cum vom vedea, a lovi, libertatea tiparuluĭ, introducênd prima censură.

Tipografia nu pare să fie meritat acéstă sórtă. Insuşĭ Caragea iu 1783 incuragiază tipografia, ordonând epitropieĭ scólelor să cumpere de la Nicoli Lazăr Vameşu, proprietarul tipografieĭ din Bucurescĭ, pentru 250 talerĭ, filadre tipărite de el pentru invăţătura copiilor.

Nicoli Lazăr este acel bărbat, care, sub Ipsilante, infiiinţase duoĕ fabricĭ de hârtie. El utilisa o parte din hârtia fabricată, pentru tipăririĭ de cărţĭ şi altele lă propria sa tipografiă. In favórea tipografiilor române, Domnitoriĭ maĭ de curênd proibiseră aducerea de cărţĭ din Ardeal. Caragea insuşĭ amintind acésta în pitacul sĕŭ, recunósce, că tipăriturile luĭ Lazăr sunt *maĭ împodobite şi maĭ bogate decât cele vechĭ, ce se aduceau din ţĕrĭ streine* ***).

*

Din ale scólelor sub domnia luĭ Caragea, la Muntenĭ, vom menţiona următórele fapte :
In 1782 Septembre se petrece un mare scandal in internatul de la S-tul Sava. Un scolar cumpără de la un băcan, şoriciócă spre a o da la alt ucenic, (de nu la un dascăl grec !) Intervine Domnitorul cu pitac la Vel-spătar şi la Vel-aga, băcanul e pedepsit cu bătae la talpe inaintea prăvălieĭ. De sigur că şi scolarul culpabil a fost aspru pedepsit. In orĭ-ce cas, eşi acel resultat din acéstă afacere, că se regulamentă ţinerea şi vinderea otrăvilor numaĭ in spiţeriĭ ****).

In contra disposiţiunilor hrisovuluĭ scólelor din 1776, Nicolae Caragea ordonă in Decembre 1782 boerilor epitropĭ, să aşeḑe pe un Constantin, fiul luĭ Basilie barbier-başa, la scóla din S-tul Sava, unde să aibă tótă intreţinerea *****).

In 1783 Caragea prin circulărĭ către prefecţĭ, voesce să intărĕscă religiunea in sufletul locuitorilor din tótă ţĕra. In apropiere de postul mare (22 Februarie 1783), Caragea amintesce ţĕreĭ, că a pătimit in curgere de 7 anĭ „când locuste, când secetă, când piatră, când bólă in vite. . . . . dovadă, că creştiniĭ acesteĭ ţĕrĭ s'aŭ abătut diu calea cea bună.“ Domnitorul indĕmnă pe toţĭ să'şĭ facă datoria creştinĕscă: «pe lângă lucrul pămêntuluĭ, nu uitaţĭ biserica, iubiţĭ pe D-ḑeŭ din tot cugetul şi sufletul vostru şi 'ĭ arĕtaţĭ dragostea vóstră . . . . . fiţĭ curaţĭ de fapte rele, păziţĭ biserica însă in ḑilele de sĕrbătorĭ, cum şi in ḑilele lucrătóre, intêiŭ vĕ faceţĭ inchinăciunea şi luând numele luĭ D-ḑeŭ intru ajutor, apucaţi-vĕ de muncă, iar nu vĕ purtaţĭ dobitocesce; postiţĭ şi spoveduiţi-vĕ, grijiţi-vĕ voĭ şi

*) Veḑĭ în anexă acest ciudat pitac din cond. domn. No. 9, fila 23.
**) Veḑĭ în anexă pitacul de surguniré din cond. No. 9, fila 25.
***) Veḑĭ în anexă acest pitac din cond. No. 9, fila 117.
****) Veḑĭ în anexă 3 acte urmate în acéstă causă.
*****) Veḑĭ în anexă acest document din cond. domn. No. 9, fila 102 verso.

www.dacoromanica.ro

soţiile vóstre şi copiiĭ voştri ; nu faceţĭ de sila poruncilor nóstre datoria vóstră, ci înşi-vĕ fiţĭ cu fierbinţélă.“ *).

Proclamaţia acésta către locuitorĭ era alăturată pe lângă pitacul către ispravnicĭ, cărora li se ordona, să înfricoşeze pe locuitoriĭ ce nu'şĭ fac datoria de credincioşĭ, acum maĭ ales în post, *cu jugul şi alte pedepse!*

*

In 1783 aflăm un frumos document relativ la o scólă românéscă înfiinţată într'un sat, cu contribuţiune de la locuitorĭ. Pe moşia Hagiuluĭ Stan Jianu Biv-vel pach., acesta a clădit biserică de piatră şi chiliĭ pentru călugărĭ „şi alţĭ ómenĭ sĕracĭ neputincioşĭ, carĭ să'şĭ aibă hrana şi chiverniséla lor.“ Lângă acéstă biserică Jianu a făcut şi „scólă românéscă pentru a se învĕţa copiiĭ de pomană.“ Locuitoriĭ dupe moşie, carĭ aŭ bun câştig din meseria ce exercită cu tăbăcirea pieilor de capră, vĕdĕnd acéstă bună faptă a paharniculuĭ s'aŭ îndemnat şi eĭ pentru pomenirea lor şi aŭ dat zapis, în 15 Octombre 1783, prin care se îndatoresc, ca din câştigul meserieĭ lor, să dea ajutor câte 10 parale de fie-care sută de pieĭ ce vor lucra. Domnitorul întăresce în 12 Martie 1784, acéstă învoială şi maĭ adauge în favórea bisericeĭ şi a scóleĭ şi alte venituri, precum : din vama bâlciuluĭ, ce se va ţine pe acea moşie, să aibă a da vameşul din Craiova talerĭ 100, din orĭ-cât venit se va stringe din acel bâlciŭ, ca să fie acéstă milă pentru chiverniséla bisericeĭ, de făcliĭ, tămâie, unt-de-lemn şi pentru plata dascăluluĭ ce va învĕţa copiiĭ şi pentru hrana sĕracilor ce se vor ocroti în chiliile bisericeĭ şi treĭ preoţĭ şi un diacon să fie la biser.că **).

*

In 1783 începe Domnia luĭ Mihaiŭ Şuţu la Munteni.

La începutul anuluĭ 1784, (Ianuarie 24), aflăm un pitac Domnesc, care ordonă către Mitropolit, Episcopĭ şi Veliţĭ Boierĭ, de la Vel Ban până la Post., le ordonă a se aduna la S-tu Sava, a aduce pe boieriĭ epitropĭ şi să le céră socotélă de veniturile scólelor până acum dupe coprinderea hrisovuluĭ scólelor şi să facă anafora de resultat ***).

In condica No. 12, arch. Stat., fila 110, aflăm şi pitacul către veliţĭ logofeţĭ din 1784, Ianuarie 24, şi către Mitropolit i părinţĭ Episcopĭ, ca «adunându-se la monastirea S-tu Sava, sĕ aduceţĭ pe D-lor boieriĭ epitopĭ şi să le cereţĭ să ne dea socotélă de venitul şi de cheltuelile orfanotrofieĭ, până acum, care socotélă să theorasiţĭ cu de amăruntul, urmând dupe coprinderea hrisovuluĭ orfanotrofieĭ şi încheiând socotéla sub iscăliturile Sfinţiilor Vóstre şi ale D-vóstre, să ne arĕtaţĭ Domnieĭ Mele în scris prin anafora ca să vedem».

Din acelaşĭ an, iată-o :

Carte către boieriĭ epitropĭ

«Fiind-că pentru trebuinţa obşteĭ politeĭ acestia am rênduit Măria Mea Doftor pe Caracaş doftoru, poruncim că de la 1 Maiŭ a luneĭ ce vine, să aveţĭ a'ĭ da léfă pe lună po talerĭ 100.

1784, April e 25.

NB. Cu altă carte din aceeaşĭ dată, Caracaş e numit doctor şi la spitalul din S-tul Pantelimon, cu léfă talerĭ 50 pe lună de la 1 Maiŭ ****).

---

*) Arch. Stat. cond. No. 9, fila 90 verso.

**) Condica Domnéscă No. 20, fila 355.

***) Condica Domnéscă No. 12, fila 112.

****) Condica Domnéscă No. 12, fila 152.

www.dacoromanica.ro

*

Hrisovul scólelor de la 1776, dupe 8 anĭ de funcţionare, nu mulţămesce pe Domnitor. In Maiŭ 25, anul 1784, el adresézĕ Mitropolituluĭ şi la maĭ mulţĭ boierĭ din Divan un pitac, să facă anchetă la S-tu Sava, să vadă, cum se aplică hrisovul şi să propună îmbunătăţirile dorite. Domnitorul ḑice :

«Fiind-că ne adeverim Domnia Mea, cum că la scólele Domnescĭ de aicĭ, din oraşul Bucurescĭ, din rĕŭ obiceiŭ se urmézĕ un nizam *săzlac*, în urmă dupe atâtea cheltuelĭ ce se face pentru folosul obştieĭ, iată dar orênduim pe P. S. S. Mitropolitul, pe D. Vel Ban Ghica, Vel Logofĕt de Ţéra-de-Sus şi pe D. Vel Post., ca D-lor, adunându-se la un loc, să citéscă hrisovul Domnesc al scólelor, să vadă şi orênduiala ce se urmézĕ acum la scólă şi să socotéscă nizamul acela ce va socoti că va fi maĭ temeĭnic şi maĭ stăpânitor şi spre bine următor. Să ni se aréte în scris *).

Pe timpul acesta Patriarchul de la Ierusalim visitézĕ ţéra **). Noĭ bănuim, că pornirea luĭ Vodă Suţu în potriva scóleĭ Domnescĭ, n'a fost fără de legătură cu preâmblarea Patriarchuluĭ prin ţéră.

Nemulţămirea Patriarchuluĭ de resultatele ce se dobêndea în scóle, împinge pe Suţu Mihaiŭ contra lor, şi sub pretext de a le îmbunătăţi, ele sunt la un moment ameninţate de o maĭ mare grecisare.

Ele scapă, prin faptul, că nu rĕmâne mult Domn în Muntenia acest Mihaiŭ Suţu.

*

In 1784 se înregistrézĕ mórtea dascăluluĭ Neofit, de la S-tu Sava ***).

*

Pe de o parte Suţu dă carte de scutire luĭ Stanciu tipografu ****) de la tipografia Mitropolieĭ din Bucurescĭ, în 1784, Februarie 29, şi pe de alta, tot atâta urând tipografia cât şi scólele, lovesce libertatea tiparuluĭ prin următorul pitac cátre Mitropolit :

«Fiind-că se cuvine a sci Domnia Mea cele ce se daŭ în tipar la tipografia grecéscă, séŭ românéscă, atât de aicea din Bucurescĭ cât şi de afară, eată cu acest pitac dăm P. S. T. în scire, că de astăḑĭ înainte, fără de a nu ne arĕta P. S. Ta ântêiŭ cu anafora şi fără a nu se da ântêiŭ voia Nóstră, să nu se cuteze tipografiĭ, nicĭ vre-un vivlion, nicĭ óre-care alt-fel de scrisóre, séŭ hârtie ântêiŭ verĭ-cum a da în tipar. Acéstă insciinţare să o dea P. S. T. şi părinţilor Episcopĭ, cum şi tipografilor să le poruncéscă *****).

1784, Iulie 25.

*

Prin hrisovul de la 1776, s'a prevĕḑut un profesor special de musică. In anul acesta 1784, Decembre 1, acest curs se înfiinţézĕ la scólele din S-tu Sava, rênduindu-se învĕ-

*) Condica Domnéscă No. 12, fila 163.

**) Veḑĭ condica No. 12, fila 160.

***) Veḑĭ condica No. 12, fila 169.

****) Veḑĭ condica No. 12, fila 134.

*****) Condica No. 12, fila 180 verso. In August 1, Domnitorul ordonă acésta şi Episcopuluĭ Filaret Rômnic.

www.dacoromanica.ro

ţător de M. Suţu, pre dascălul Mihalache cântăreţul. Eată pitacul de rênduire a acestuĭ învĕţător, adresat către epitropiĭ scólelor :

„Fiind-că am hotărît Domnia Mea, dupe cum şi în hrisovul scólelor este orênduit, ca să aşeḑăm la scólele ot S-tu Sava şi un dascăl musicos, orênduim la acésta pe Mihalache dascălul cântăreţul, pentru a învĕţa ucenicii meşteşugul cântărilor ; eată vĕ poruncim, să cătaţĭ hrisovul scólelor, ca să vedeţĭ ce plată se rênduesce dascăluluĭ musicos, şi pe cât va fi scriind hrisovul, să ne arĕtaţĭ în scris; aşişderea să orênduiţĭ numituluĭ dascăl duoĕ odăĭ alăturea la un loc în lăuntru în monastire, dintre ale scólelor : una pentru şederea sa şi alta pentru ucenicii, carĭ sunt să vie spre învĕţătura cântărilor, care odăĭ gătindu-le, D-vóstră, să i le faceţĭ teslim ; însă ucenicii, carĭ vor fi la învĕţătura cântărilor, să sciţĭ D-vóstră, că n'aŭ să rĕmână cu şederea la scólă, nicĭ o altă rênduială maĭ mult n'aŭ de la scólă, fără de numaĭ pentru învĕţătură să mérgă şi să vie *)

1784, Decembre 1.

Deja în Noembre 29, acelaşĭ an 1784, Domnitorul adresasă către Mitropolit un *pitac* prin care îl invita, să însărcineze pe egumeniĭ de la monastirile din Bucurescĭ, ca să găséscă fie-care câte un scolar cu glas bun, şi să 'l întreţină cu tóte cele necesare pentru a urma la clasa de musică.

Eată acest ordin al Domnitoruluĭ **) :

«P. S. Ta Părinte Mitropolite, să adunĭ pe toţĭ egumeniĭ de la tóte monastirile de aicĕ din oraşul Domnieĭ Mele Bucurescĭ, cărora să le daĭ straşnică poruncă, ca fieşce-carele să aĭbă a găsi un copil cu glasul bun, căruia copil să'ĭ pórte de grijă pentru demâncare i pentru îmbrăcăminte şi pe aceştĭ copiĭ să'ĭ trămită pe tóte ḑilele nelipsit pentru învĕţătura cântărilor la scólă la S-tu Sava, unde s'a orênduit de Domnia Mea într'adins dascălul Mihalache, dascăl cântăreţ obştesc. Pentru care acéstă trébă, nu numaĭ acum să le daĭ poruncă straşnică egumenilor, ci să'ĭ şi silescĭ, fără voia lor, a fi următorĭ la acest lucru cu cale, ca să'l sĕvîrşéscă în faptă şi să se facă rod dintr'acésta, fiind-că avem a face cercetare pe urmă pentru acésta, de aŭ fost următorĭ egumeniĭ séŭ nu.'

1784, Noembre 29.

La Decembre 2, acelaşĭ an, Domnitorul trămite următorul pitac către epitropĭ : «Poruncim Domnia Mea, D-vóstră epitropĭ, fiind-că prin Domnescul nostru pitac către P. S. Mitropolit am dat poruncă la fieş-care egumen din monastirile din Bucurescĭ, să găséscă câte un copil cu glas bun, cărora copiĭ să le pórte de grijă egumeniĭ pentru hrana şi îmbrăcămintea lor, şi să'ĭ trămită în tóte ḑilele la S-tu Sava, unde am orênduit Domnia Mea dascăl musicos pe Mihalache, ca să le paradoséscă învĕţătura cântărilor, eată vĕ poruncim, că de acum peste 20—30 ḑile, să cercetaţĭ la dascăl de aŭ trămis egumeniĭ monastirilor din Bucurescĭ câte un copil séŭ nu, şi pentru aceia ce nu va fi trămis până atuncea, să ne însciinţaţĭ; cum şi peste tótă vremea să cercetaţĭ de urméză toţĭ egumeniĭ acéstă poruncă şi să aveţĭ a ne arĕta pe cel neurmător.“

1784, Decembre 2.

Cu tóte aceste ordine şi dispositiuni, clasa de musică întârḑie a se realisa, căcĭ egumeniĭ nu se supun ordinuluĭ dat, aşia că în 27 Februarie 1785, treĭ din epitropiĭ scólelor adreséză Domnitoruluĭ acéstă anafora :

*) Condica No. 12, fila 210 verso.
**) Idem.

www.dacoromanica.ro

P. I. Domne!

„Insciinţăm M. Tale, că dupe ce cu luminata poruncă a I. Tale, s'aŭ aşeḑat în S-tul Sava dascăl musicos Mihalache, s'aŭ făcut orânduiala iarăşĭ cu porunca M. Tale, ca peste copiĭ ce se vor stringe la învăţătura psaltichieĭ, de voie, să fie datóre şi 24 de monastirĭ de aicĭ din Bucurescĭ, cum şi cele din împregiurul Bucurescilor, să'şĭ trimită câte un copil spre învăţătura psaltichieĭ, care copil să'şĭ aibă mâncarea, alte trebuincióse din monastire, hotărîndu-se de M. Ta şi soroc de a trimite monastirile tóte copiiĭ, care soroc a şi trecut şi până acuma numaĭ duoĭ copiĭ aŭ venit la scólă, însă unul de la monastirea S-tul George şi altul de la monastirea Mărcuţeĭ. De acestea insciinţăm I. Tale.

1785, Februarie 27.

Semnaţĭ: *Ienache Leh.* (Lehliu?), *Nicolae Stolnic, Ioani Medel* *).

Numaĭ în 15 Aprilie 1785, Domnitorul dă o nouă deslegare în sensul primelor ordine şi osândesce la amende pe egumeniĭ recalcitranţĭ. Iată acéstă nouă ordine:

„Iŭ Mihail Const. Suţu VV. etc., de vreme ce într'atâta prelungire de vreme n'aŭ fost următorĭ egumeniĭ monastirilor la acest lucru cuviincios, arĕtându-se cu acésta neiubitorĭ de podóba sfintelor bisericĭ şi neurmătorĭ la domnésca hotărîre a nóstră; iată dar, pentru nesupunerea lor 'ĭ hotărîm să dea trépăd de tot egumenu de la sineşĭ po talerĭ 10, care trépăd să'l ia dascălul musicos; pentru care orânduim pe . . . . . să apuce pe fie-care egumen cu strînsóre să dea acest trépăd, şi apoĭ să le facă zeapcealic, ca să aibă câte un copil la învăţătura cântărilor, negreşit, dupe orânduiala ce am fost făcut."

1785, Aprilie 15.

Un alt pitac din 18 Maiŭ 1785 ordonă boierilor epitropĭ, să dea din baniĭ cutieĭ, luĭ Mihalache dascălul musicos, câte 15 talere pe lună, afară de orânduiala ce are de la biserica Gospod. I se va da acéstă léfă, nu numaĭ cât va şedea la S-tul Sava, ce şi dupe ce se va muta la mitocul episcopieĭ de Rŏmnic „fiind-că iarăşĭ are a urma învĕţătura cântăriĭ, însă din baniĭ scólelor."

1785, Maiŭ 18.

Apare de la acest pitac, că clasa de musică în fine a funcţionat şi că maĭ apoĭ dascălul Mihalache a trebuit să se stremute cu locuinţa de la S-tul Sava la mitocul episcopieĭ de Rômnic **).

Preda óre dascălul Mihalache numaĭ musichia bisericéscă? Ne este permis a crede, că ucenicĭĭ de la S-tul Sava invĕţaŭ în clasa de musică şi alt-fel de cântărĭ decât cele bisericescĭ. Deja musica instrumentală intrase în deprinderile societăţiĭ. Nu numaĭ tarafurĭ de ţiganĭ delectau boerimea şi pe Domnitor, ci şi musica ḑisă *nemţésca.* In *alaiurile* diverse de la acéstă epocă, găsim mereŭ luând parte şi o musică nemţéscă, organisată şi plătită de Domnitor. Ast-fel era natural, că alăturea cu metercheneaua imitată de la turcĭ, în óstea românéscă, să se introducă, prin imitaţie de la muscalĭ, musica dupe sistemul European. Numerósele baluri şi petrecerĭ, carĭ se introduc în societate, în timpul ocupaţiuneĭ rusescĭ, de la 1769, aŭ îmboldit desvoltarea cântărilor de danţurĭ europene şi decĭ aŭ introdus destul de iute musica européná.

*) Condica No. 13, fila 175.
**) Cond. 12, fila 259 verso.

www.dacoromanica.ro

*

Instituţiunea orfanotrofieĭ continuă a fi preocupaţiunea Domnitoruluĭ, dar dă ocasiunĭ şi de creărĭ de lefĭ pentru anumiţĭ boerĭ. Aşĭa vedem, că în 1 Februarie 1785, Domnitorul rânduesce special epitrop la orfanotrofiă pe Biv-Vel Pach. Enache Vilara şi'ĭ asemnéză léfă de 120 talerĭ pe lună, din baniĭ cutieĭ *).

De cât orfanotrofia încă nu exista, cum se probéză prin actul ce dăm maĭ la vale, din 20 Martie acelaş an.

*

In acestaşĭ an 1785, Iulie 24 Domnitorul voesce să introducă reducerĭ în budgetul scólelor, sub pretext, că prisosul să se intrebuinţeze la alte lucrurĭ folositóre. Ne cam îndoim de aceste bune intenţiunĭ, când vedem, că Domnitorul începuse aceste îmbunătăţirĭ prin a crea léfă luĭ Vilara.

Domnitorul rânduesce cu pitacul din 24 Iulie 1785 o comisiune compusă din episcopul Rômniculuĭ, Biv-vel Ban Ghica, Biv-vel Logof. Brâncoveanu şi Biv-vel Pach. Romaniti. Ordonă Domnitorul acestora, să mérgă la scóla domnéscă din S-tul Sava şi să aducă înaintea lor pe boeriĭ epitropĭ şi impreunând veniturile, atât ale scóleĭ, cât şi ale orfanotrofiieĭ, «să cercetaţĭ cu deamănuntul, atât veniturile cât şi cheltuelile lor, de peste an, a lefilor, a hraneĭ şi altele ce aŭ curs până acum şi dupe ce veţĭ face acéstă cercetare cu perierghie, să faceţĭ şi cumpĕtarea acestor tuturor cheltuelilor, ca numaĭ cât vi se vor părea şi buna pază a orânduleĭ scóleĭ şi pentru maĭ buna procopsélă a ucenicilor şi pentru orfanotrofie, cele cuviincióse cheltuelĭ, acelea să se hotăréscă de a se urma de aicĭ inainte, iar ce vi se va părea, că este zadarnic şi fără de folos, cum: hrana ce peste orânduială şi altele, să o scadeţĭ, ca prisosul acela să se metachirisescă la alte folóse iar de obşte şi pentru urmarea ce veţĭ face, în scris să avem însciinţare **)». 1785, Iulie 24.

*

Originea bibliotecei de la S-tul Sava este maĭ vechiă decât hrisovul scólelor din 1776, totuşĭ nu cunóscem până astăţĭ pe vechiĭ bibliotecarĭ. Cel maĭ ântêiŭ numit bibliotecar al S-tuluĭ Sava rĕmâne, până la descoperirea altor documente, dascălul Ambrosie. Acesta prin acelaş act cu care este numit de Domnitor în slujba de bibliotecar, este însărcinat şi ca pedagog al internatuluĭ. Pe lângă dascălul Ambrosie, *vivliotecar* şi purtător de grija ucenicilor, Domnitorul, in pitacul către boeriĭ epitropĭ, de la 14 Martie 1785, maĭ rânduesce un al duoilea pedagog. Atributele acestora se pot vedea în pitacul următor: «Fiind că la scóla domnéscă ot S-tul Sava am orânduit Domnia Mea pe Chir Amvrosie dascăl, a fi *vivliotecar* şi purtător de grija ucenicilor; aşişderea am maĭ orânduit Domnia Mea un al duoilea pedagogos peste ceĭ-alţĭ ucenicĭ aĭ scóleĭ, care să fie nelipsiţĭ între eĭ spre a'ĭ povăţui a'şĭ învĕţa matemele, cât şi întru a cerceta întru tótă vremea pe la tóte odăile lor, să vadă a nu lipsi din scólă nicĭ unul şi a nu se face între eĭ vre-o pricină de gâlcévă, cărora le-am orânduit Domnia Mea şi léfă din baniĭ scólelor, însă luĭ Chir Amvrosie po tl. 60 pe lună şi luĭ pedagogos po tl. 10, începêndu-se a li se da de la 15 ale trecutuluĭ Ianuarie înainte ***)». 1785, Martie 14.

*) Cond. 12, fila 259.
**) Cond. 12, fila 288.
***) Cond. 12, fila 235 verso.

www.dacoromanica.ro

Vilara are léfă ca epitrop al orfanotrofieĭ maĭ importantă mult decât dascăliĭ ce osteneaŭ in scólă, iar orfanotrofia, precum maĭ sus arĕtarăm, încă nu exista decât pe hârtie. In adevĕr Domnitorul însărcinéză la 20 Martie 1785 pe boeriĭ epitropĭ, să se ocupe de veniturile de creat pentru ţinerea orfanotrofieĭ şi să cerceteze şi despre modul cum biserica Tuturor sfinţilor a fost alésă din trecut pentru aşeḑarea orfanotrofieĭ. Iată pitacul domnesc în acéstă afacere, din care maĭ vedem, că Stol. Dumitrache, autorul istorieĭ evenimentelor de la 1769 la 1775, este om de încredere deosebită a luĭ Ipsilante:

«Pitac către boeri epitropĭ: Vĕ însciinţăm, că vrênd Domnia Mea a se tocmi şi a se pune în faptă orfanotrofia, ca un lucru sufletesc de obşte vrednic şi folositor, am orânduit câte-va venituri pentru cheltuiala eĭ, adecă din dajdia preoţilor, de la bragagiĭ, de la céră şi din altele ce se va găsi cu cale. Pentru care vĕ poruncim, ca dinpreună cu D. Stol. Dumitrache, adunându-vĕ la un loc, să socotiţĭ maĭ ântêiŭ pentru veniturile orfanotrofieĭ, al duoilea să socotiţĭ locul locuireĭ copiilor sĕrmanĭ şi pe lângă acéstă, să cercetaţĭ pentru monastirea Tuturor sfinţilor, cu ce hotărîre şi orânduială s'a făcut orfanotrofie şi mijlocul cu care se cade şi folosesce a fi acéstă monastire orfanotrofie? şi de tóte acestea să ne arĕtaţĭ în scris cu anafora *)».

1785, Martie 20.

Epitropii împreună cu Stol. Dumitrache presentează în 29 Martie 1785 anafora Domnitoruluĭ, prin care arĕtă: „că n'aŭ găsit locul maĭ bun pentru orfanatrofie, decât la monastirea Tuturor sfinţilor, *fiind în politie şi în îndemână a se putea găsi de tóte câte sunt trebuinciose, atât spre hrana şi crescerea copiilor sĕrmanĭ, cât şi acelor ce o vor posloşi* **)».

Boeriĭ cer însă strămutarea egumenuluĭ în alt local şi să se ia veniturile monastireĭ pentru întreţinerea bisericeĭ şi facerea coperişuluĭ odăilor şi să se dea şi duoĭ ţiganĭ de aĭ monastireĭ, unul pentru biserică, şi altul pentru portărie.

Domnitorul în 1785, Aprilie 24, găsesce bună şi cu cale anaforaua şi aprobă cererea din ea, adăogând că, „şi cântăreţiĭ să fie la biserică nelipsiţĭ“ ***).

*

Vacanţa făcută prin mórtea luĭ Neofit, din 1784, la scólele de la S-tul Sava, pare că este împlinită în 1785. In acest an 1785, Ipsilante trămise în Italia şi Germania pe dascălul Manasi Iliad, să aducă instrumente pentru scóla de la S-tul Sava.

Iată un pitac Domnesc, care ne arĕtă, cum în 11 Maiŭ 1785, se procedă la numirea dascăluluĭ de gramatică ce lipsea la S-tul Sava:

«Fiind că pentru a se face alegere de dascăl la gramatică a se aşeḑa la scóla domnéscă ot sfet. Sava, orânduindu-se de către Domnia mea, cu pitac, pre P. S. Păr. Mitropolitul ţĕreĭ, Dumnialuĭ Vel Log. de ţéra-de-sus şi D-luĭ Vel Post., ca să cerceteze din câţĭ se află aicĭ pe ceĭ vrednicĭ a lua dăscălia asuprăşĭ, aŭ arĕtat Domnieĭ-mele prin cuvênt 3 anume, ce'ĭ-aŭ găsit P. S. S. Părintele şi cu D-lor boeriĭ vrednicĭ, ca dintr'ênşiĭ să hotărîm unul. Decĭ iată am hotărât Domnia mea pe Paisie, pe care îl orânduim a fi obştesc dascăl la gramatică, cu hotărîre ca însuşĭ cuvioşia sa, să aibă a'şĭ alege pe care 'l va socoti vrednic de al duoilea dascăl, să ni'l arĕte ca să'l orânduim, dupe a sa alegere; şi iarăşĭ

*) Cond. 12, fila 236 verso.

**) Semnaţĭ: *Enache Lechliu, Pach. Ion Vilara, Stol. Dumitrache* şi alţĭ duoĭ.

***) Cond. 13, fila 176.

www.dacoromanica.ro

însuşĭ cuvioşia sa se facă alegere, prin fóe, de ucenicii ce sunt vrednicĭ a rĕmâne la învăţătură, să ni-ĭ arĕte; ce dar P. S. Ta Păr. Mitropolite, D-ta Vel Logof. de ţéra-de-sus şi D-ta Vel. Post., împreună şi cu boerii epitropĭ, dupe hotărîrea nóstră să'l şi aşeḑaţĭ, ca de mâne intrând la scólă să şi încépă tema, iar cel de al duoilea să paradoséscă iarăşĭ a luĭ matemă deosebit. Aşişderea, să aibă orânduitul dascăl cel mare, a *deorthosi* de duoĕ orĭ pe sĕptĕmână *themata*.

Aşişdere se urmeze a face şi *technologie*, pe tóte ḑilele nelipsit, silindu-se a ieşi rod dintr'acésta, urmând şi dupe cum deosebitul nostru pitac d'ântêiŭ aŭ poruncit *).

1785, Maiŭ 11.

*

In decursul anuluĭ 1785 aflăm menţiunĭ despre câte-va scolĭ de pe la sate. Aşia sunt cele următóre :

Scóla de la *Agescĭ*. In al treilea an al domnieĭ luĭ M. C. Suţu, la 15 Martie, acordă venitul din vinericiŭ, de la maĭ multe popóre, iubituluĭ sĕŭ fiŭ Gr. Suţu, sub pretext de intreţinere a scóleĭ şi a bisericeĭ de pe moşia Agescĭ, a acesteĭ bezedele **). Ḑice hrisovul, că aŭ acordat asemenea venit bisericeĭ, fiind-că s'aŭ aşeḑat la ea «*scóla pentru învăţătura de copiĭ pămêntenĭ, fără de plată şi fără simbrie.*» Iată pitacul cu care în 8 August 1785, Domnitorul *volnicesce* pe representantul Bezedeleĭ Gr. Suţu, de a percepe vinăriciŭ pentru scóla şi biserica din Agesci, judeţul Ilfov.

„Fiind-că vinăriciul din popor Putreda din Deal şi din Vale i Cherasci i Zaplaţi i Baducesci i Belciugata i Maxineniĭ sud Slam-Rîmnic, i din popor Ursoaia i Arva i Valea Humeĭ i Valea Urloia i Tocilele şi Ungureniĭ i Ceptura, sud Saac, este afiorisit cu hrisov la scólă şi la biserică de Agiesci, prea iubituluĭ nostru fiŭ Grigoraşcu Suţu, câte 5 banĭ de vadră, am dat Domnia mea, dupe hrisov, acéstă domnéscă a nóstră carte la mânile . . . . . ce s'aŭ orânduit din casa prea iubituluĭ nostru fiŭ, a strînge venitul acestuĭ vinericiŭ pe sêma numiteĭ scóle şi bisericĭ ***).

Cum că venitul vinericiuluĭ nu mergé tot la biserica şi la scóla din Agesci se vede şi de acolo, că în 8 Octombre 1785, maĭ dă Domnitorul tot scóleĭ şi vinericiul de la popórele Rogozele, Băneasa, Slăvitesci, i Bărzesciĭ din Creţesci. Câte 5 banĭ de vadră vinericiul de la atâtea popóre, e lesne de înţeles, că producea maĭ mult decât bieţĭ câţĭ-va leĭ pentru léfa dascăluluĭ şi pentru tămâie, unt-de-lemn şi plata servitorilor bisericiĭ !

Pe moşia Preajba din Dolj, a luĭ Hagi Stan Jianul, continuă vechea scólă românéscă de învăţătura copiilor părţeĭ loculuĭ. «Care acésta fiind lucru sufletesc şi de folos, ḑice hrisovul din 1785, a luĭ M. Suţu, pentru ca să lumineze prin scólă cunoscinţa copiilor . . .», Domnitorul întăresce scóleĭ din Préjba, veniturile dupe anterióre hrisóve.

Scarlat Greceanul Vel-Logof. de ţéra-de-sus, la strĕmoşésca sa moşie din judeţul Dâmboviţa, face scólă şi biserică de zid. In acéstă scólă vor învĕţa fără plată, cu întreţinere de la fundator, 20 de copiĭ. Domnitorul acordă pentru întreţinerea scóleĭ dreptul de bâlciŭ la moşie, prin următorul document: ****)

*) Condica No. 12, fila 258 verso.
**) Cond. No. 11, fila 107.
***) Cond. No. 11.
****) Cond. No. 12, fila 327.

www.dacoromanica.ro

«De vreme ce D-luĭ Cinstit şi credinciosu boer D-luĭ Scarlat Greceanu, Vel-Logof. de ţéra-de-sus, la strămoşésca D-sale moşie, ce se numeşce Cornesci ot sud. Dâmboviţa, făcênd biserică de zid şi imprejur chiliĭ şi scólă pentru învĕţătură de carte, cu plata de la D-luĭ, de învaţă copiĭ, cu orânduială ca tot-d'a-una să fie 20 de copiĭ nelipsiţĭ la învĕţătură, ne-aŭ făcut rugăciune, să dăm voie a se face bâlciŭ pe an odată la numita moşie, în 3 ḑile dupe Pascĭ, la Duminica tuturor S-ţilor, ca cu puţinul venit de vamă şi de alte obiceiurĭ, ce se vor stringe de la acest bâlciŭ, să se ajute scóla, spre a se putea ţine nestrămutată. Decĭ vĕḑênd Domnia mea, bun proerisis a D-luĭ Vel-Logof. şi silinţa ce a pus cu multă cheltuială de a făcut acest lucru fórte trebuincios şi folositor locuitorilor părţiĭ loculuĭ, am bine-voit, etc.» (Aprobă cererea de bâlciŭ, 1785, Octombre 20).

*

In 1785 Septembre 1, aflăm rânduit doctor la scóle, pe Ioan Manicat, cu următorul pitac către boeriĭ epitropĭ : *).

«Io Mihail Suţu VV., etc., fiind-că la scóla domnéscă ot. S-tul Sava am orânduit D. Mea doctor pe Ioan Manicat dohtor, poruncim D-vóstre boerilor epitropĭ, să fiţĭ însciinţaţĭ de acésta şi arĕtaţĭ *cazvach* orânduituluĭ doctor, cele ce coprinde în hrisov pentru datoria sa urmând darea lefiĭ de la acéstă ḑi înainte a i se da».

1785, Septembre 1.

*

Trimiterea de doctorĭ prin unele judeţe ale ţĕreĭ este incă un miḑloc de a pune in contact pe românĭ cu ómenĭ maĭ culţĭ. Intre judeţele favorisate din acest punct de vedere in 1785 şi 1786, sunt Craiova şi Rŏmnicu-Vâlcea. Incă de la Alex. Ipsilante am vĕḑut organisându-se spitalul de la biserica Obedeanu. La începutul anuluĭ 1786 (Martie 5), Domnitorul fixéză lefile doctorilor şi spiţeruluĭ din aceste judeţe prin pitacul următor **) :

«De vreme ce léfa dohtoruluĭ i spiţeruluĭ de la Craiova şi a dohtoruluĭ de la Rŏmnic sud Vâlcea aŭ fost orânduite atât de către Domnia Sa fratele nostru D-nu Alex. Ipsilante VV. cât şi de Domnia Mea, să se dea într'acestaşĭ chip, adecă :

Talerĭ 200 din vama Craioveĭ ;
„ 200 de la Ocnele-Marĭ ;
„ 200 din vîndarea oierituluĭ;
„ 200 „ „ dijmărituluĭ ;
„ 200 „ „ vinăriciluĭ.

Carĭ fac talerĭ 1.000, afară din baniĭ cămăriĭ, ce se vor da la vinḑare ; dér pliroforisindu-mĕ, Domnia Mea, de silinţa cę pun la trĕba acésta ceĭ ce sunt orânduiţĭ, care este al obştieĭ folos, ne-am milostivit, şi peste acésta 1.000 ce li se da până acum le-am maĭ adaos incă 100 talerĭ, tot din cestea maĭ sus numite slujbe, ca să li se dea de la ocne alţĭ 20 talerĭ peste 200 talerĭ, de la oerit incă 20 talerĭ, de la dijmărit 20 talerĭ, de la vinăricĭ 20 talerĭ, de la vama Craioveĭ 20 talerĭ, peste tot 200 talerĭ afară din baniĭ cămăriĭ . . . "

Aceştĭ banĭ aŭ a se impărţi la doctorĭ şi spiţerĭ.

1786, Martie 5.

*) Cond. No. 12, fila 342 verso.
**) Cond. No. 12.

www.dacoromanica.ro

*

Cu tótă propășirea necontestabil făcută de țéră în ultimi anĭ; cu toțĭ doctoriĭ trămișĭ în drépta și în stânga; cu tóte predicile, séŭ didachiile ținute la bisericĭ, duminecile și sĕrbătorile, în unele puncte extreme ale țĕreĭ, ba chiar și în Capitală persistă a domni prejudecățile și superstițiunile. O istorie nepărtinitóre a cultureĭ naționale nu póte să nu înregistreze cu regret un document, ca cel ce dăm aci, din 16 Aprilie 1785. Acest act constată existența credinței în strigoĭ și narĕză fapta impie, din Mehedinți, a violăreĭ mormintelor, a desgropăriĭ de morțĭ, bănuițĭ că sunt strigoĭ, a ardereĭ lor și aruncăreĭ cenușeĭ lor pe apă. Ne împăcăm întru cât-va cu M. Suțu pentru că inferéză asemenea faptă și caută să lumineze poporul asupra eĭ. Iată documentul *):

«Cincĭ cărțĭ legate la 5 județe de peste Olt și la caimacamul Craioveĭ.

«Am fost luat Domnia Mea insciințare, cum că întracestea trecute ḑile, la Mehedinți s'a întêmplat de aŭ murit câțĭ-va ómenĭ de peri-pleumonie, și ómeniĭ aŭ intrat într'o părere cum că ar fi eșit strigoi și dintr'acésta ar fi murit, dupe care părere a lor aŭ pus și aŭ și desgropat pe uniĭ, arḑênd și trupurile lor, dându-le pe apă. De care lucru ne-am mirat Domnia Mea, de ce să îngăduescĭ, D-ta, cât și ispravniciĭ, pe locuitorĭ a avea acest fel de ideie nebunéscă și cum să se cuteze la o faptă ca acésta, care este și împotriva legiĭ și vinovat de pedépsă cel ce o urméză. Acum fără a nu ne insciința, nicĭ D-ta, nicĭ ispravniciĭ, înțelesem, că și la Dolj s'a auḑit de una ca acésta; pentru care iată că scriem D-tale, să aibĭ a scóte pe ómenĭ din acéstă ideie și să'ĭ facĭ să înțelégă, că acésta este o părere nebunéscă și să nu maĭ cuteze la fapte de acestea, căcĭ cel ce va îndrăsni, va cădea în pedépsa aceea ce este rânduită dupe pravilă la săpătoriĭ de mormânturĭ; de care iată scriem și deosebit cărțile Domnieĭ Mele, către ispravniciĭ județelor, așișderea și P. S. S. Păr. Episcop de Rŏmnic aŭ scris cărțile S. S. către potropopĭ și preoțĭ, să dea noroduluĭ învĕțătură, care cele ce veĭ primi D-ta, să aĭ a le trimite la fieș-care județ, și fiind-că se află și de una dată, și doftorul Craioveĭ aicea, i se dete porunca Domnieĭ mele, ca să se scóle să vie acolo, ca să caute să vadă, ce este patima acésta și de va fi trebuință să mérgă și la Mehedinți, să vadă și să avem Domnia Mea insciințare cu pliroforie pe larg de patima acésta».

1785, Aprilie 16.

Să ne fie permis óre a ne indigna mult contra superstițiuneĭ poporuluĭ, când până și prelațiĭ bisericiĭ cred în farmece și aŭ rugăciunĭ de deslegare de ele? Iată anaforaua Mitropolituluĭ Grigorie al duoilea, un mitropolit care a patronat mult învĕțătura, conlucrând cu Ipsilante la hrisovul scólelor din 1776; iată, ḑicem, anaforaua acestuĭ Mitropolit, din 1776, din care este vĕdită credința luĭ în farmece:

«Dupe jalba ce aŭ dat către M. Ta Stoica, ce se află acum în Bucurescĭ, la S-ta Vinerĭ, pentru o nepótă a luĭ de soră anume Maria, tot de aicea, că sunt doĭ anĭ de când aŭ dovedit'o făcêndu-ĭ farmece și alte lucrurĭ drăcescĭ, luĭ și nevesteĭ luĭ, din care i s'aŭ întâmplat grea bólă trupuluĭ, încât și mințile și le-aŭ pierdut; întru a curma jalba, poruncescĭ M. Ta, să încunosciințăm curgerea acesteĭ pricinĭ. Veĭ sci M. Ta, că numitul Stoica a dat jalba și la noĭ, iarăși asemenea ne-aŭ arĕtat și aducênd pe acea numită nepótă-sa, unde față fiind amênduoĭ înaintea nóstră 'ĭ-am făcut cercetare, de ce pricină și cum s'a amăgit de a făcut acele lucrurĭ rele și netrebnice și singură ea nu tăgădui și mărturisi, în frica luĭ D-ḑeŭ, că fiind ea fată mare și șeḑênd tot într'o casă cu numitul Stoica, iar fi bătut capul multă vreme o mătușă a eĭ anume Zamfira, ce se află măritată în Têrgu-Vălenĭ Sud Saac, ce este

*) Cond. No. 12 fila 248.

www.dacoromanica.ro

nevasta luĭ Ion Vaşcu, fratele luĭ Stoica jăluitorul, învĕţând'o pe ascuns în ce chip să facă şi cum să le atingă acele farmece şi rele unsorĭ de amênduoĭ, adęcă de Stoica şi de nevasta luĭ, şi scoţênd'o din fire, ḑise, că 'ĭ-ar fi dat Zamfira dintr'acele rele lucrurĭ şi căutând prilejŭ ĭ'-a uns atât pe haine, cât şi pe la locurĭ pe unde le era umbletele şi de atuncĭ numaĭ decât bolnăvindu-se din acele lucrurĭ, încă până acum tot pătimêsc ; decĭ la acésta fiind-că numita Maria singură nu tăgădui, şi acea Zamfira nu se află aicea, ca să stea faţă amênduoĕ, să se descopere adevĕrul, cu cale ar fi să fie luminată porunca M. Tale către D-lor ispravniciĭ ot sud Saac, ca să o trimită aicea, să fie amênduoĕ faţă, să li se facă cercetare pre larg, măcar că ne arĕtă Maria, cum că acea Zamfira fórte se apără şi tăgăduesce, că n'a fost la sciinţa eĭ acest fel de lucru şi faptă, dar până nu vor sta amênduoĕ faţă nicĭ în un chip nu se póte dovedi, etc.

1777, Aprilie 4.

Domnitorul aprobă cererea Mitropolituluĭ, ca ispravniciĭ să trămită pe Zamfira la judecată *).

*

In Moldova, scólele reorganisate de Gr. Ghica cu hrisovul de la 1766, ar fi trebuit să prospere, cu atât maĭ mult, că şi Patriarchia aprobase organisarea lor, prin următorul act, ce din eróre de impaginare n'a fost dat ceva maĭ înainte :

«*Samuel cu mila luĭ Dumneḑeŭ Archiepiscop Constantinopoluluĭ, Romeĭ noua şi patriarch ecumenic.*

«Câte în adevĕr sunt bune şi plăcute luĭ Dumneḑeŭ din lucrurile sĕvîrşite cu dragoste către el, prin pronia mareĭ nóstre bisericĭ a luĭ Christos, introducêndu-se pentru siguranţa şi continuare în viitor, pe acestea nu numaĭ nu le refusăm spre a se îndeplini şi confirma prin autoritatea bisericéscă, dar şi pe ceĭ ce's dispuşĭ spre aceste, cu cuvenite laude fie-căruia şi cu rugĭ spirituale 'ĭ îndemnăm. Dar în o ast-fel de stare miseră de acum a némuluĭ, ce alt lucru ar fi de preferat, decât înfiinţarea şi ocupaţia despre scóle şi îngrijirea celor ce cugetă la instrucţie ? Séŭ cu ce cuvinte de laude anevoindu-ne am recompensa maĭ generos, dupe vrednicie, pe ceĭ ce 'şĭ iaŭ asupra lor o lucrare din cele atât de strelucită, atât de gloriósă, atât de bine-făcĕtóre şi maĭ cu sémă plăcută luĭ Dumneḑeŭ? Nu, negreşit, şi nicĭ n'am putea iubi când va alt-ceva maĭ mult decât instrucţia şi nicĭ am putea să'l înfrumuseţăm cu laude dupe vrednicie, pe cel ce se îngrijesce atât de ea, ci maĭ ales recunoscêndu'ĭ instrucţieĭ datoritul merit, fiind cea maĭ înaltă din bunurĭ, pe tóte înfrumuseţându-le, pe tóte stăpânindu-le şi care prestă înaintea luĭ Dumneḑeŭ şi a îngerilor pre cel ce se ocupă atât de generos despre ea, cât e posibil noă, să'l încuragiăm prin rugăciunĭ, iar fapta luĭ de acolo să o sprijinim şi cu întăritură s'o asigurăm, spre a rĕmânea cu ajutorul luĭ Dumneḑeŭ nestrămutată şi să créscă cu timpul. O ast-fel de îngrijire, mişcat cu zel spre obştésca folosinţă a némuluĭ, a pus prea înălţatul şi prea piosul Domn şi Egemon a tótă Moldo-Vlachia, Domnul Domn Ioan Grigore Ghica Voevod, fiŭ în S-tul Spirit iubit al modestieĭ nóstre, fiind din rădăcină bună, din nem strălucit, cu o veche şi prea renumită succesiune, escelând prin funcţiunĭ politice şi demnităţĭ şi cu deosebire maĭ însemnat decât toţĭ prin virtute şi religiositate, odrăslind ca ramura cea maĭ frumósă ; şi nu numaĭ succedênd glorieĭ strămoşilor, în tóte, dar încă ambiţionând să

*) Cond. No. 5, fila 437 verso

www.dacoromanica.ro

se arête maĭ puternică în el, maĭ mult decât în orĭ-care altul sĕvîrşirea virtuţeĭ; în cât reuşind deja în tóte, se admiră de către toţĭ. Uniĭ povestesc admirabil iubirea luĭ de dreptate şi între aceştia maĭ ales pioşiĭ sĕĭ supuşĭ, fiind administraţĭ cu cea maĭ mare dreptate; iar alţiĭ laudă cu surprindere înţelepciunea acestuĭ bărbat; uniĭ mărturisesc relativ de ceĭ loviţĭ de sórtă, că este uman şi dispus a ierta, ba încă şi cu blândeţe în tóte. Alţiĭ predicând purtarea sa liniştită şi domnéscă către toţĭ, Domnitor şi Părinte, cumpătat la viaţă, îl numesc îngrijitor al vieţeĭ în nevoĭ; realisând minunat până acum asupra celor presenţĭ tóte câte-s spre folosul comun a celor ce trăesc sub strălucita sa Domnie: înfiinţărĭ de spitale, vindecărĭ bolnavilor, celor lipsiţĭ întraripare, deposite de ape prea curate şi fórte abundente prin cismele, lucrate frumos, facerĭ şi nivelărĭ de drumurĭ ce duc spre scopul propus nu numaĭ mersul ómenilor celor ce călĕtoresc, dar şi uşurarea animalelor celor ce cară cele de trebuinţă.

Dovadă că aşa'ĭ acest bărbat cu virtutea şi maĭ cu sémă cu religiositatea, este şi prea renumita scólă (Μουσεῖον) înfiinţată acum în Iaşĭ, lângă Metropolie, care caracterisând puternica sa iubire de învĕţătură şi zelul dumneḑeesc pentru folosul némuluĭ, confirmă lauda după vrednicie a bărbatuluĭ. Căcĭ nimic alt nu este maĭ de respectat decât invĕţătura şi nicĭ maĭ însemnat, séŭ maĭ potrivit omuluĭ; căcĭ din cele-alte creaturĭ, unele sunt fără minte şi suflet, şi prerogativele unora dintre acele cu mult superióre, iar altora întru atâta le lipsesce învĕţătura, cât îşĭ-aŭ fiinţa, suflarea prea nesigură a valurilor din Evrip, şi le folosesce celor ce li se par că'ĭ obţin întrebuinţarea; iar învĕţătura însădeşte în noĭ minte, şi ne prepară a ne deosebi prin ea de cele-alte fiinţĭ necuvêntătóre; învĕţătura şi patimele le adórme, şi aprinderile corpuluĭ le linişteşte; învĕţătura şi moravurile le regulézǎ, şi nobleţea adevĕrată ne aduce; învĕţătura şi prudenţă produce şi egalitatea între toţĭ o predică; învĕţătura singură este asilul bogăţieĭ, şi avuţie nedeslipită; învĕţătura este ornament al sufletuluĭ, pentru care nu se schimbă nicĭ pentru tótă lumea, după cuvêntul Mântuitoruluĭ nostru; învĕţătura dar, este instructorul religiositătĕeĭ şi apĕrătorul Ortodoxieĭ.

Iubitorĭ a acestia aŭ fost nu numaĭ ómeniĭ laicĭ învĕţatĭ, dar şi însuşĭ Dumneḑeesciĭ părinţĭ aĭ bisericeĭ şi nicĭ voesc să expun acum laudele învĕţătureĭ, făcute prin scris de fie-care din aceştia; căcĭ nu ne este acum nouă intenţiunea de a înşira una câte una laudele instrucţieĭ, ca fiind cea maĭ superióră dintre bunurile cele recunoscute între ómenĭ, precum şi insuşĭ gura cea nemincinósă a Mântuitoruluĭ nostru Christos, adesea o confirmă.

Dar numaĭ pentru că acum pentru acest lucru bun să lăudăm dupe cuviinţă, îngrijirea sĕvîrşită de acest bărbat, fiind-că scim că se îngrijesce de învăţătură, dupe cum ne-aŭ arĕtat nouă în scris, trimiţêndu-ne copie de pe scrierea hrisovuluĭ întărit de către Inălţimea Sa. Maĭ ântêiŭ prin cheltuelĭ fără cruţare a ridicat din temelie in Iaşĭ scólă, făcênd'o totodată încăpĕtóre, înzestrând'o cu tóte cele necesare şi de trebuinţă, şi însuşĭ declarând biserica şi scóla din ea liberă, în care se prăznuesce amintirea Intrăreĭ în Biserică a Mântuitoruluĭ nostru Is. Christos. Apoĭ numind şi profesorĭ, nu numaĭ în acéstă scólă, dar şi în cele-alte scóle, din noŭ hotărite de el în tótă provincia (Egemonia) supusă luĭ, numită ţéră, în limba loculuĭ. Apoĭ a rânduit salarele profesorilor şi cele pentru nutriment elevilor lipsiţĭ, ca să dea neîntrerupt, din ceea-ce plătesc, dupe vechiul obiceiŭ, în tótă ţéra aceea, civiliĭ, preoţiĭ şi ierodiaconiĭ. Avênd îngrijire despre acestea i-a uşurat de aceea ce plăteaŭ la Visteria Domnéscă, ca nicĭ-de-cum de la acest timp să fie încărcaţĭ cu o supradare, séŭ pretestare. De aceea a rânduit: ca la 23 a luneĭ luĭ Aprilie, fie-care din dênşiĭ preoţiĭ şi ierodiaconiĭ, să plătéscă fără împotrivire câte duoĭ leĭ, numiţĭ nuoĭ, iar la 26 a luneĭ luĭ Octombre iarăşĭ câte duoĭ de asemenea, declarând că acéstă hotărîre să fie ne-

www.dacoromanica.ro

schimbată; dar incă preingrijindu-se a rânduit și recompense celor ce vor progresa la invățăturĭ, că décă s'ar aréta cine-va, din ceĭ ce se vor inainta in preoție, probat in cuvênt și invățătura să nu plătéscă dare, luând in scris de la Domnie; ba incă și din ceĭ maĭ d'inainte décă s'ar aréta aplicat la preoție, apoĭ va dovedi prin invățăturĭ că póte prin cuvênt să foloséscă pe evsevioșĭ și aceĭa de asemenea să nu plătéscă cele către Visteria Domnéscă, ca, ușurațĭ de ast-fel de sarcină, să fie maĭ dispușĭ spre invățătură și tot-odată maĭ gata ca să foloséscă pe alțiĭ. De asemenea rânduind a hotărît profesorilor salare anuale: profesorululĭ de sciințĭ 1.500 leĭ, iar profesorululĭ de gramaticĭ 600, celuĭ al II-lea profesor 240, iar celor de la scólele primare 180, celuĭ de latinesce 240, iar celuĭ de limba țĕreĭ 120, anual iarășĭ 1.000 leĭ pentru intreținerea și indestularea cu cele trebuitóre a 20 de elevĭ sĕrmanĭ, apoĭ pentru 1.000 care de lemne 375 leĭ. Bibliothecaruluĭ 120 leĭ, psaltuluĭ 250 leĭ, predicatoruluĭ în limba grécă apla 300, iar predicatoruluĭ in limba moldovenéscă 180, și tot asemenea profesorilor scólelor din țéră. Pentru care a aședat epitropĭ și supraveghetorĭ și pe Arhiereul loculuĭ Preasf. Mitropolit al Moldoveĭ, și pre prea nobiliĭ următorĭ boerĭ localĭ: pe Hatmanul Ioniță Cantacuzin și pe Vistierul Gheorgachi Costachi, pe Vistiarul Gheorgachi Hrisoscoleu, pe Paharnicul Manolachi Bogdan și pe vistiarul dupe vremĭ; iar dintre comercianțĭ pe Bașa Costa Avram, pe Costa Papa Filu, pe Constantin Panaghiot, și pe Sandul Panaghiotachi. Voind ca să aibă maĭ multă siguranță cele rânduite de El spre urmare neintreruptă a acestuĭ lucru bun obștesc, a cerut, să se intărescă și cu jurăminte bisericescĭ. Acéstă cerere a Inălțimeĭ sale cu cea maĭ mare bucurie primind'o, scriem prin acésta și ne pronunțăm sinodicesce impreună cu Prea S-ți Mitropolițĭ din jurul nostru in S-tul Spirit . . . . . ca amintita scólă . . . . . spre păzire neclintită a acestuĭ bun lucru plăcut luĭ Dumnedeŭ.

1767 în luna luĭ Decembre Indictionul al XV.

Subscrierile:

Samuel cu mila luĭ Dumnedeŭ Archiepiscop Constantinopoluluĭ, Romeĭ nouă și Patriarch ecumenic; Macarie al Cesarieĭ; Meletie al Efesuluĭ; Gherasim al Chiriculuĭ; Nicifor al Nicomidieĭ; Ioanichie al Halcedonuluĭ; Dionisie al Derculuĭ; Teodosie al Tesaloniculuĭ; Gherasim al Crituluĭ; Antim al Mitilineĭ; Iosif al Vidineĭ; Anania al Anchialuluĭ; Benedict al Nauplieĭ; Dionisie al Sandorineĭ.

(După traducerea D-luĭ profesor Erbiceanu).

*

In cursul Domniilor luĭ Const. Moruzi și Alex. Mavrocordat, suntem sĕracĭ de date scolastice *). Este neinduoios insă, că Alex. Ipsilante apucând tronul Moldoveĭ la 1785, acesta orĭ-cât de desilusionat de nerecunoscința Muntenilor, a nutrit vederĭ culte și pentru scólele din Moldova. Din nenorocire, de puțin timp se va bucura Alex. Ipsilante, căcĭ suntem in predia a nouĕ résbóie intre Rușĭ, Turcĭ și Austriacĭ.

Cum că instituțiunea scólelor era intrată pe deplin, între ale țĕreĭ, in Moldova, se póte vedea și din faptul că Logof. Gheorgache în «*Condica ce are întru sine obiceiurĭ vechĭ și nouĕ a Prea Inălțaților Domnĭ*» scrisă in Iașĭ la 1762, Noembre 5, dice, că scólele aŭ obiceiul de a'șĭ trămite ucenicĭĭ a duoa-dĭ dupe bobotéză, impreună cu dascălĭĭ de spun Domnitorilor engomiĭ. Acésta se repeta și la alte sĕrbătorĭ **).

---

*) Se scie că condicele Divanuluĭ domnesc din Moldova, în numĕr fórte mare, aŭ ars împreună cu curtea Domnéscă la 1827, Iulie 19. Noĭ am descoperit, totușĭ, câte-va acte la Mitropolia din Iașĭ, de care, maĭ ales pentru începutul secoluluĭ al XIX, ne vom folosi.

**) Letop. tom. III, pag. 309.

www.dacoromanica.ro

Progresul limbeĭ române in scóle ni'l demonstră nu numaĭ diverse lucrărĭ, carĭ aŭ străbatut pâna la noĭ, dar şi constatarea ce face Gheorgache, că chiar de la domnia luĭ M. Voda Racoviţă, nu se maĭ găseaŭ de cât dintre bétrânĭ şi fórte puţinĭ uricarĭ cunoscétorĭ de limba slavonă *). Din nenorocire, décă dascălul scóleĭ slavonescĭ nu maĭ pune la crăcium pe unul din ucenicĭ, să ḑică engomion slavonesc, in locul limbeĭ slavonescĭ, alăturea cu limba românéscă păşesce limba elinéscă. Ghorgache ne arétă, cum a dnoa ḑi dupe ḑiua nascereĭ, nu vine la curte in spătăria mare numaĭ dascălul românesc, cu ucenicul séŭ, să ḑică cuvéntarea românéscă, ce, se maĭ presintă, şi incă in prima linie, şi dascăliĭ intéiŭ şi al dnoilea grecesc, carĭ eĭ incă pun ucenicĭ de ḑic engomione in grecesce; de sigur că bacşişul ce Domnitorul, prin mâna visterniculuĭ dădea dascălilor grecĭ şi ucenicilor lor, era maĭ mare decât cele date dascăluluĭ şi uceniculuĭ care grăia românesce **).

*

Domnia atât de agitată a luĭ Mavrogheni in ţéra Muntenéscă, de la Maiŭ 1786 pâna la surprinḑétórea şi nedrépta ucidere a luĭ de către Turcĭ, ni'l aréta tot atâta de Domn brav şi deştept, cât şi partizan al invéţătureĭ. Nedréptă a fost uciderea luĭ de către Turciĭ pe carĭ 'í-aŭ servit cu credinţă; nedréptă tot atât şi istoria, care pâna acum s'a scris despre domnia luĭ Nicolae Mavrogheni.

Nu spre a reabilita memoria acestuĭ Domnitor (căcĭ acésta nu e trébа lucrăreĭ nóstre de faţă), ci pentru că oglindesce bine starea ţéreĭ şi in parte şi situaţiunea culturală a eĭ, incepem Domnia luĭ Mavrogheni, cu actul ce şi insuşĭ l'a semnat in prima ḑi a sosireĭ sale in Bucurescĭ, cu proclamaţiunea ce adreséză către ţéră:

«Iŏ N. Mavrogheni etc. D-lor boerilor ispravnicĭ, boierilor judecătorĭ, cuvioşilor egumenĭ, molitvelor vóstre potropopilor, preoţĭ, diaconĭ, mazililor, căpitanilor, neguţétorĭ, breslaşĭ, părcălabilor de prin sate şi tutulor locuitorilor ţăranĭ din judeţul . . . . . de obşte vĕ facem Domnia nóstră in scire, că cu mila şi ajutorul mareluĭ D-ḑeŭ aşeḑéndu-ne in domnescul scaun, al acesteĭ creştinescĭ ţérĭ, cea d'ântéiŭ râvnă şi grijă a Domnieĭ Mele este a se urma şi a se păzi dreptatea norodului şi a supuşilor ce ni s'aŭ incredinţat, intru tóte pricinele şi trebile lor, dupe cum aşía suntem povăţuiţĭ şi de la milostivul Dumneḑeŭ a tot ţiitorul, cela ce ne-a invrednicit la acéstă stăpânire şi spre acésta suntem orânduiţĭ şi de la prea puternicul impérat (a căruia stăpânire să o lăţéscă Dumneḑeŭ peste tot pământul), ca să curăţim tóte urmările cele fără de cale şi nedreptăţile; decĭ fiind-că din inceput n'a iubit sufletul nostru nedreptatea, şi este fórte nesuferită la firea Domnieĭ Mele, fiind inpotriva porunceĭ luĭ Dumneḑeŭ, iată ne facem datoria şi vĕ arétăm Dumneḑeiasca poruncă, dupe care asemenea este şi a nóstră poruncitóre, cea maĭ d'ântéiŭ voinţă a fie-eăruia din D-vóstre ispravnicilor, séŭ judecătorĭ, séŭ verĭ-ce zabet a orĭ-ce pricină a norodului, să vĕ purtaţĭ fórte cu dreptate dupe tóte şi cu frica luĭ Dumnezeŭ şi a Domnieĭ nóstre, să părăsésca fie-care de cele réŭ obicĭnuite trecute; hotăririĭ judecăţiĭlor, să le faceţĭ dupe Sfânta pravilă; de jafurĭ şi de hrăpirĭ să'ĭ diafendipsiţĭ şi nu numaĭ D-vóstre să fiţĭ curaţĭ de unele ca acestea, ci nicĭ pe ómeniĭ D-vóstre, carĭ 'ĭ aveţĭ orânduiţĭ cu zapcilicurĭ şi verĭ-cu ce epistasie asupra satelor, să nu'ĭ ingăduiţĭ a jăfui, ci fieş-care să se mulţămésca pe ceea-ce este hacul séŭ drept, fără de a se lăcomi, că aceea ce este drept este şi blagoslovit de la Dumneḑeŭ şi indestuléză atât pe dénsul cât şi pe fiul luĭ, iar ceea-ce este nedrept, este praf şi ca văpaia foculuĭ arde şi nu numaĭ nu se folosesce d'intru a-

*) Letop. T. III, pag. 305.

**) Gheorgache, Cond. de obiceiurĭ, letop. tom. III pag. 305 şi 306.

www.dacoromanica.ro

cest fel de nedreptate, agoneselĭ, dupe cum eĭ socotesc, ci și copiiĭ și casele lor rĕmân la pustiire, precum avem la acéstă pildă multe case, ce s'aŭ stins și aŭ rĕmas copiiĭ lor fórte sĕracĭ; pe locuitorĭ să'ĭ primiţĭ cu bună voire și cu blândeţe, când vin la D-vóstre de a se plânge pentru câte ceva și la cele ce vor fi cu cale să'ĭ ascultaţĭ, iar la cele făr de cale să le daţĭ rĕspunsul cu blândeţe, făcêndu'ĭ cu cuvênt și cu deslușire a urma a poruncilor luĭ Dumneḑeŭ și a pravileĭ, ca și înși eĭ să înţelégă și să pricépă bine; iar nu fără de cuvênt înfruntându'ĭ să'ĭ isgoniţĭ. Ușa să vă fie deschisă și auḑul deștept în tot ceasul; să nu ḑiceţĭ sĕraculuĭ: «Dute, că nu este vreme,» nicĭ să'ĭ ţineţĭ pe la curţile D-vóstre cu ḑile îndelungate, pân a vĕ găsi vreme de a vĕ împreuna, dupe cum am auḑit că pătimeaŭ locuitoriĭ, pentru că acésta fórte mult ne turbură duhul, când vom auḑi; luaţĭ pildă de la înșine noĭ și urmaţĭ, că ușa Divanuluĭ este deschisă a primi făr de preget în tot césul pe fie-care; și în scurt, întru tóte să păziţĭ dreptatea și buna orânduială și cel ce va sluji bine și cu credinţă, chivernisind și ocrotind pe locuitorĭ cu bună ocârmuire și dreptate, să fie încredinţat și cu totul adeverit, că negrеșit va dobândi mila luĭ Dumneḑeŭ și evnia Domnieĭ Mele, iar împotrivă, vaĭ de acela ce va călca poruncile S-teĭ pravile și ale prea puterniceĭ împĕrăţiĭ și ale Domnieĭ nóstre și 'l vom dovedi, că a făcut vre-o nedreptate, orĭ a jăfuit, orĭ n'aŭ păzit poruncile și povĕţuirile nóstre; unul ca acela nu numaĭ că va fi lipsit din slujba Domnieĭ mele și nu va maĭ fi învrednicit nicĭ odată la slujba și mila Domnieĭ Mele, ci va petrece și ceea-ce n'a socotit nicĭ a gândit.

«Poruncim Domnia Mea și voĕ tuturor breslașilor și ţĕranilor de obște, fie-care pentru păsurile și necaḑurile ce veţĭ avea, să vă plângeţĭ la ispravnicĭ și la judecătorĭ pentru judecăţĭ și alte nevoĭ ce veţĭ avea, și nădăjduim, că dupe povĕţuirile și poruncile ce aŭ de la Domnia Mea, a vĕ face tótă îndestularea și dreptatea; iar când de la ispravnicĭ, séŭ judecătorĭ, nu veţĭ afla dreptate, să năzuiţĭ cu bună nădejde și cu multă bucurie la mila Domnieĭ Mele și iată ușa Divanuluĭ nostru este pururea deschisă, de unde veţĭ afla tótă indestularea și dreptatea vóstră cu cale și . . . . , însă căutaţĭ de vĕ părăsiţĭ și voĭ de cele ce sunteţĭ rĕŭ obicĭnuiţĭ de maĭ nainte și rugându-vĕ milostivuluĭ Dumneḑeŭ pentru sănătatea prea puterniceĭ împĕrăţiĭ, voĭ cu soţiile și cu copiiĭ voștri, pentru sănĕtatea nóstră; să vĕ lăsaţĭ de minciunĭ, să umblaţĭ cu dreptate la tóte, să metacbirisiţĭ munca dréptă, ca să vĕ fie spre indestularea caselor vóstre; nu vĕ cutezaţĭ a face pârĭ și jălbĭ mincinóse și nedrepte; nu fiţĭ viclenĭ, pentru ca să vĕ ajute Dumneḑeŭ, și pentru ca să vĕ iubim și noĭ; purtaţi-vĕ cu ascultare și supunere la împĕrătescile poruncĭ și la ale nóstre, care le vom da în scris, prin ispravnicĭĭ judeţuluĭ, pentru că dupe cum voiŭ pedepsi pe cel ce va jăfuit, și v'aŭ luat adichisit, așĭa vom pedepsi și pe ceĭ ce vor cuteza dintre voĭ a umbla cu jălbĭ și cu pârĭ mincinóse, séŭ împotrivire către orânduiţiĭ noștri, și cu viclenie nu veţĭ putea îndrepta cu cuvêntul prostimeĭ și al nesciinţeĭ; și așĭa dregătoriĭ să se pórte către locuitorĭ cu troposul cel cuviincios, și locuitoriĭ să se pórte către dregătorĭ, cu căḑută orânduială și supunere la poruncile nóstre.

«Așișderea poruncim, molitvelor vóstre protopopilor, preoţilor, să căutaţĭ dupe cum sunteţĭ povăţuiţĭ de părinţiĭ arhiereĭ, să păziţĭ și să urmaţĭ slujbele sfiintelor biserici cu cea căḑută orânduiată, făr de cusur, și să vĕ petreceţĭ viaţa dupe orânduiala cinuluĭ, păzind cinstea daruluĭ ce aveţĭ, și să nu lipsiţĭ intru a sfătui cu învĕţăturĭ duchovnicescĭ pe locuitorĭ și însușĭ a îndemna spre cele ce sunt ale datorieĭ creștinescĭ, ca să le urmeze, să le păzéscă și să aibă evlavie către Dumneḑeŭ și fie curaţĭ ispovedindu-sĕ și grijindu-sĕ în vreme, și câte se cuvin la datoria-vĕ tóte să le sĕvirșiţĭ. Pentru care iată într'adins am trimis omul nostru . . . . . cu acéstă Domnéscă a Nóstră carte, ântêiŭ la D-vóstră is-

www.dacoromanica.ro

pravnicii, ca să le cetiţi şi să ne trămiteţi rĕspunsul în scris, că aţi înţeles, apoi să mérgă prin oraşele şi satele acelor judeţe, să o cetéscă întru auḑul tuturor de obşte, şi sa iscăléscă în dosul ei preoţii şi pârcălabii satelor întru adeverire, că aŭ înţeles'o toţi *).

1786, Maiŭ 21.

Slam Rîmnic Buzĕŭ Saac	Stoian Cafegiu Iamac.
Ialomiţa Ilfov Vlaşca Teleorman	Anastase Icioglan.
Prahova Dâmboviţa Muscel	Constandin Icioglan.
Romanaţi Olt Dolj Mehedinţi	Ioniţă Icioglan.
Vâlcea Gorj Argeş	Ştefan Icioglan.

Cu puţine ḑile înainte de acestă proclamaţiune, sosise Domnitorul în Bucurescĭ. In urma luĭ, la 16 Maiŭ, sosesce şi Dómna. Mavrogheni cu pitacul sĕŭ de la 15 Maiŭ 1786 ordonă însuşĭ alaiul de recepţiune al Dómneĭ. In acest alaiŭ aŭ loc şi scólele din Bucurescĭ.

Nesciutor de limba românéscă şi dorind de a cunósce de aprópe tóte pricinile, în interesul de a face dreptate tuturor, Mavrogheni, care însuşĭ pare că nu prea scia grecesce, ordonă cu pitac domnesc, ca anaforarele Divanuluĭ să se scrie în amênduoĕ limbile, grécă şi românéscă. Iată acest pitac, datat din 1786 Iunie 12 :

„Poruncă la veliţii boerĭ. Poruncim Domnia Mea D-vóstre cinstiţilor şi credincioşĭ boerilor veliţĭ aĭ Divanuluĭ Domnieĭ Mele, pentru orĭ-câte judecăţĭ căutaţĭ şi a'ţĭ căutat, a cărora anaforale, séŭ cărţĭ de judecată aŭ a veni înaintea nóstră să le auḑim, tóte acelea anaforale sĕŭ cărţĭ, induoind cóla de hârtie până în miḑloc, să se scrie de o parte românesce, iar la o parte grecesce şi aşĭa dedesubt să iscăliţĭ D-vóstre. Asemenea poruncim să urmeze şi boeriĭ judecătorĭ de la fiescecare depertament, negreşit, de care să arĕtaţĭ D-vóstre, veliţĭ boerĭ, porunca nóstră depertamenturilor tuturor. Care anaforale, séŭ cărţĭ, aveţĭ D-vóstre ale scrie cu miḑlocul care am arĕtat D-vóstre, pe scurt scriind temeiul în care spânzură tótă pricina şi hotărîrea dreptăţeĭ, care aveţĭ a face dupe pravilă. Şi într'acest chip este voia şi porunca nóstră să urmaţĭ.“

Introducerea în mod formal a limbeĭ grecescĭ pentru unele acte publice nu póte fi considerată de istoric, ca o premeditaţiune contra limbeĭ naţionale. Un Divan domnesc în care Enache Văcărescu avea aşĭa de important loc n'ar fi îngăduit asemenea lovire a limbeĭ române.

*) Cond. luĭ N. Mavrogheni, Arh. Statuluĭ No. 17.

www.dacoromanica.ro

De altmintrelea trebue să constatăm, că porunca luĭ Mavrogheni în acéstă privinţă n'a fost îndeplinită de cât la rare împregiurărĭ. In adevĕr importantele condicĭ din domnia luĭ nu ne-aŭ păstrat decât fórte puţine documente în ambele limbĭ, ci numaĭ în românesce, şi acelea póte datorite, cele maĭ multe, maĭ ales numeróselе proclamaţiunĭ din timpul resboiuluĭ Austro-Ruso-Turc, condeiuluĭ ager şi minunat românesc al luĭ Enache Văcărescu. Să scie că acest ilustru patron al limbeĭ române a fost până târdiŭ visternicul vitézuluĭ Mavrogheni şi că numaĭ către finea Domnieĭ, Mavrogheni a fost cu nedreptul abandonat de Văcărescu.

De scóle, în mod special, Mavrogheni nu putea să nu se ocupe, din moment ce dupe proclamaţiunile luĭ, îl aflăm interesându-se de îmbunătăţirea năravurilor ţĕreĭ. Unul din primele documente, cu referinţă la scólă, este acel din 21 Iunie 1786, prin care rânduesce doctor al scólelor pe un numit Constantin. Prin acest decret el numesce doctor politieĭ pe cunoscutul doctor Caracaş, iar la orfanotrofie recunósce ca doctor pre Silvestru, care deja funcţiona acolo. Acelaşĭ decret fixéză léfă profesoruluĭ de musică Mihalache şi bursele a treĭ coriştĭ, din Mitocul Episcopieĭ Rômnic şi a pedagoguluĭ, séŭ vătavuluĭ lor *).

In August 25, Mavrogheni numesce *Nazir* al scólelor Domnescĭ şi purtător de grijă pre Episcopul Rômniculuĭ Filaret, prin pitacul sĕŭ Domnesc, adresat către ucenicii de la scóla Domnescă din Bucurescĭ. Din acest pitac, ce dăm la vale, se póte presupune, că ucenicii internaţĭ la S-tu Sava manifestaseră nescaĭ-va nemulţămirĭ pentru modul cum eraŭ întreţinuţĭ. Domnitorul amintesce ucenicilor, că sunt datorĭ să se mulţăméscă cu ceea-ce li se dă, căcĭ ceea-ce li se dă nu este o datorie a Statuluĭ către eĭ, ci o milă, şi că decĭ pe cel ce se va arĕta nemulţămitor, «il vom lipsi şi îl vom isgoni».

Iată întregul pitac :

«Fiind-că D-luĭ iubitorul de Dumnedeŭ părintele Episcop de Rômnic Filaret este orênduit de Domnia Mea asupra scólelor Nazir şi purtător de grijă, poruncim tutulor ucenicilor de la scólă, să nu arĕtaţĭ împotrivire povăţuirilor Sfinţieĭ Sale, ce să fiţĭ următorĭ şi ascultătorĭ, mulţămindu-vĕ cu mila ce vĕ este orênduită de Domnia Mea, care să nu o socotiţĭ ca léfă şi datorie, ci să o cunósceţĭ o milă de la Domnia Mea, rênduită spre mângâierea şi ajutorul vostru, în vreme ce voĭ nu slujiţĭ Domnieĭ, séŭ altuia, ci însuşĭ voă vĕ slujiţĭ, pentru folosul şi procopséla vóstră. Pentru aceea dar, mulţămindu-vĕ la mila ce vĕ este orênduită, să fiţĭ sîrguitorĭ la învĕţătură, ca să arĕtaţĭ rod, pentru că cel nemulţămit şi neurmător, pre acela arătându-ni'l Sfinţia Sa, îl vom lipsi şi îl vom isgoni».

1786, August 25.

Orfanotrofia încă continua la 1786, dar pare, că fondurile speciale ale eĭ, nu sunt sufi-

---

*) Acest document îl împărtăşim dupe copia din cond No 17, fila 39 verso.

Pitac către boerii epitropĭ

«D-lor Boerilor Epitropĭ, fiind-că m'am pliroforisit Domnia Mea pentru Caracaş Dohtorul politieĭ de aicĭ, cum că este *practicos* şi *prothimos* la trebuinţele ţĕreĭ, de carele toţĭ sunt mulţămiţĭ, iată'l-orânduim şi Domnia Mea a fi iară doctor al politieĭ, căruia poruncim să daţĭ din baniĭ cutieĭ, pe lună câte 100 talerĭ; aşişderea să daţĭ şi luĭ Silivestru, ce este dohtor la orfanotrofie, pe lună câte 25 talerĭ şi luĭ Constantin, ce s'a orânduit dohtor *la şcólă*, pe lună câte 25 talerĭ. Aşişderea vĕ poruncim, să daţĭ luĭ Mihalache Dascălul cântăreţ, pe lună câte 40 talerĭ ; la 3 copiĭ cântăreţĭ de la Metohul S-teĭ Episcopiĭ Rômnic, pe lună 15 talerĭ. Cum şi vătafuluĭ copiilor, iarăşĭ de la Mitocul Episcopieĭ, pe lună 5 talerĭ, Toţi. . . . . etc.

1780, Iunie 21.

www.dacoromanica.ro

ciente, de vreme că, cu pitacul din Noembre 1786, Domnitorul Mavrogheni ordonă plata lefeĭ epitropuluĭ orfanotrofieĭ din baniĭ scólelor *).

Supravenind maĭ apoĭ resboiul, la care Mavrogheni ia o parte atât de insemnată, Visteria iș slei tóte resursele, cu inmulțirea oștireĭ și intreținerea eĭ. Intr'o proclamațiune către țéră, a luĭ Mavrogheni, acesta arétă, că pentru intreținerea oștireĭ, in interesul patrieĭ, 'și-a vindut propriele giuvaere ale Dómneĭ, ba chiar și imbrăcămintele sale. Dăm in anexă acest inedit și prețios document din 1788, Octombre 8. (Condica No 17 **).

Așĭa fiind lucrurile, nu e de mirare, că in timpul resboiuluĭ, scólele cele maĭ insemnate, intreținute din venituri propriĭ de pe la monastirĭ, etc., să fie fost inchise. Acésta se dovedesce și din pitacul următoruluĭ Domn M. Const. Suțu, din 1792, Februarie, (pe care il dăm maĭ la vale, la acest an), in care se amintesce, că «*s'aŭ stricat venitul scólelor in vremea repausatuluĭ Mavrogheni*».

Acestă isbire a cultureĭ naționale, prin incetarea scólelor, aŭ trebuit să urmeze numaĭ dupe ce prorupse resbelul in 1788.

In adevĕr, in anul 1786 aflăm pe Mavrogheni preocupat incă de cultura publică, ajutat la acésta de Enache Văcărescul.

Domnitorul intâlnind dificultate de a găsi in țéră romanĭ cunoscĕtorĭ de limba turcă, se hotărĭ să facă scólă la palatul țĕreĭ romanescĭ din Constantinopole, in care să trămită 7 tinerĭ muntenĭ ca să inveță acolo limba turcă „limba cea maĭ trebuinciósă intr'acéstă țéră". Prin pitacul sĕŭ din 1 Decembre 1786, Domnitorul scrie către boeriĭ epitropĭ, imputând predecesorilor sĕĭ, că n'aŭ ingrijit de acéstă invĕțătură. Intru acésta Mavrogheni se înșală, căcĭ Constantin Mavrocordat, la 1735, incercase să introducă studiul limbeĭ turcescĭ in scóla din Bucurescĭ ***).

Se vede insă, că incercarea de la 1735 nu isbutise. Dupe pitacul acesta al Domnitoruluĭ Mavrogheni, bursieriĭ de trimis la Constantinopole urma să fie aleșĭ dintre fiiĭ de boerĭ scăpătațĭ, cât și din ceĭ de trepta a duoa, orfanĭ sĕŭ și cu părințĭ.

Eĭ avĕŭ să fie intreținuțĭ cu cheltuiala domnéscă. Pitacul insciințéză pe epitropĭ, că Enache Văcărescul Marele Vornic, are insărcinare de la Domnitor, să examineze și să alĕgă tineriĭ, de la carĭ se cere să aibă cunoscință de gramatica grécă. Dăm in notă intreg acest pitac ****).

Din actul acesta se vede, că Domnitorul iș pusese in gând, să inființeze catedra de limba turcă chiar și in Bucurescĭ. Imprejurările rĕsboiuluĭ aŭ impedicat realisarea acesteĭ dorințe.

---

*) **Pitac către Epitropiĭ din 1786, Noembre**

«Fiind-că și maĭ înainte vreme nu ajungea baniĭ la cheltuielile și lefile ce se daŭ la orfanotrofie, fiind ierat mic, se da din baniĭ cutleĭ, și acum fiind-că nu se ajunge, poruncim Domnia Mea, D-vóstră boerilor Epitropĭ: léfa ce am orênduită boeruluĭ Epitrop al orfanotrofieĭ, talerĭ 120 pe lună, am orênduit Domnia Mea să o dațĭ din baniĭ cutieĭ scólelor și la socotélă vețĭ arĕta». (Condica No. 17, fila 118.

**) In proclamațiunea luĭ, Mavrogheni dice: tóte hasnalele nóstre am cheltuit și cheltuim până în sfêrșit tot ce am avut, și neputênd întempina grelele cheltuielĭ, am vîndut și tóte tacâmurile, rachturile și hainele Domnieĭ Mele... .»

***) Veți Tunusli, ediția grecéscă, pag. 294.

****) **Pitac către boeriĭ epitropĭ**

«De vreme ce între alte necuviincióse lucrurĭ, ce prin băgare de sémă am vĕdut Domnia Mea, că se afiă aicĭ în țéra Domnieĭ Mele, este unul și acesta, de a nu se afla între pămêntenĭ, nicĭ în

www.dacoromanica.ro

Continuarea scólelor în primiĭ anĭ aĭ Domnieĭ o probéză pitacul sĕŭ din 1787, Iunie 8 către boeriĭ epitropĭ aĭ scólelor prin care dispune, ca să se dea câte 15 talerĭ dascălilor *„ce s'aŭ orânduit cu deosebită carte a Domnieĭ Mele"* la Focşanĭ şi la Tîrgovişte din Dâmboviţa *).

*

Marile evenimente petrecute în Ardeal, revoluţiunea luĭ Horea, Cloşca şi Crişan, terminată cu tragica mórte a autorilor lor, în 1785, nu póte fi neconsiderată de istoricul cultureĭ naţionale. Orĭ cât ceĭ 20.000 de românĭ devastéză sate nemeşescĭ, derapănă curţĭ domnescĭ şi bisericĭ ungurescĭ, eĭ nu fac numaĭ a distruge, ci din mişcarea lor, din sîngele vĕrsat încolţesce nu tărdiŭ, o nouă stare de lucrurĭ pentru Ardeal, pentru ţĕranul, romȧn, pentru naţiunea română de acolo. Ba şi în principate strebate curentul în favórea sătènuluĭ. Fórte numeróse acte ale luĭ Mavrogheni oglindesc acest fapt: cuvintele de mângâere, promisiunile de dreptate, ce prin proclamaţiunile sale adreséză către sătenĭ, Domnitorul Mavrogheni, sunt inspirate în mare parte de evenimentele din Ardeal.

*

Dupe începerea rĕsboiuluĭ, prin intrarea muscalilor în Moldova, la 1788, scólele din Moldova un moment reînsufleţite pare-că sub Alex. Mavrocordat Feraru, aŭ trebuit să nu maĭ pótă funcţiona. Tot asemenea se va întêmpla cu scolile din ţéra Muntenéscă, dupe ce Coburg putu înainta spre Bucurescĭ şi Hohenloe ocupă Craiova. Nicĭ vorbă nu maĭ póte fi de scóle domnescĭ în principate, în ḑilele grele cât ţinu rĕsboiul şi până dupe pacea de la Şiştov din 4 August 1791!

*

Sub Domnia luĭ Mavrogheni, Enache Vacarescul tipăresce gramatica sa românéscă, la 1687 **). Episcopul Filaret Nazirul scólelor a simţit nevoia acesteĭ cărţĭ. Enăchiţă Văcărescul aduce editoruluĭ sĕŭ, ilustruluĭ Filaret, laude deosebite, în prefaţa gramaticeĭ sale ***).

---

orânduiala boerésca, nicĭ în cea de al duoilea, vre-unul, ca să aibă sciinţa de carte turcéscă, ce este limba *cea maĭ trebuinciósă întru acéstă ţĕră*, care se află sub stăpânirea Prea puterniculuĭ othomanicesc Devlet, şi socotind Domnia Mea, că şi la acésta nu este pricină alta decât neîmplinirea datorieĭ, ce se cuviné să aibă luminaţiĭ Domnĭ, selefiĭ noştriĭ, asupra acesteĭ facerĭ de bine, am cugetat Domnia Mea, din rîvnă părint'scă fiind porniţĭ, ca să împodobim ţéra întru care Dumneḑeiasca providenţă ne-aŭ orânduit otcârmuitor, maĭ vârtos pentru aceste facerĭ de bine şi cu învĕţătura acestuĭ cinstit şi trebuincios dialect, pentru ca să ne rĕmâe deapururea; drept acea deosebit de scopos ce avem, ca să aducem şi aicea dascălĭ de acéstă învĕţătură, fiind-că am hotărît să facem *scólă a ţĕreĭ la Ţarigrad, în saraiul ţereĭ românescĭ*, cu cheltuiala Domnieĭ Mele, unde să învеţe 7 pământenĭ acéstă limbă, poruncim D-vóstre, să cercetaţĭ fără zăbavă, ca să aflaţĭ 7 pământenĭ, atât din fiĭ de boerĭ scăpătaţĭ duoĭ, treĭ, cât şi din orânduiala de al duoilea treĭ patru, séŭ cu părinţĭ séŭ şi fără părinţĭ, carĭ să voiască a merge şi a dobêndi acest lucru rîvnit, după cum ḑicem, cu cheltuiala Domnéscă şi de vreme ce aceştĭ ucenicĭ, pentru ca să se îndestuleze fără zăbavă de acéstă învăţătură, face trebuinţa a avea óreşĭ-care însciinţare şi de gramatica grecéscă, am orânduit Domnia Mea, cercetător acesteĭ pricine şi purtător de grijă, pe D-luĭ Vel Dvornic Enache Văcărescul. Decĭ D-vóstre, aflând aceştĭ ucenicĭ, dupe miḑlocul ce vĕ poruncim, să i şi trimeţeţĭ la D-luĭ Vel Dvornic, ca urmând a face cuviinciósa cercetare, dupe porunca ce 'ĭ-am dat, a-ĭ griji şi a-ĭ găti dupre voinţa Domnieĭ Mele, şi aşĭa să'ĭ pornéscă la Ţarigrad, în numele luĭ Dumneḑeŭ şi cu blagoslovenia Domnuluĭ, ca să învеţe şi să se procopséscă, să fie folositorĭ ţĕreĭ, bucurie stăpânireĭ, pomenire Domnieĭ Mele de-a pururea». 1786, Decembre 1.

*) Cond. No. 17, fila 199.

**) «Observaţiĭ séŭ băgărĭ de sémă asupra regulilor şi orênduelilor gramaticeĭ românescĭ adunate şi alcătuite acum întâiŭ de D. Enache Văcărescul, cel de acum Dicheoflax al bisericeĭ ceĭ marĭ a rĕsărituluĭ şi mare Vistier al principatuluĭ Valachieĭ. In tipografia Sfinteĭ Episcopiĭ a Rômniculuĭ, 1787.

***) Veḑĭ anexa corespunḑĕtóre acesteĭ pagine.

www.dacoromanica.ro

De și chiar în titulatură Enache Văcărescul ḑice, că gramatica sa e cea dintâiŭ, astăḑĭ noĭ scim, că maĭ veche gramatică este cea de la 1757, de care maĭ sus vorbirăm. Nu maĭ puţin însă, de la anul acesta 1787, se înmulţesc gramaticele tipărite, în tóte ţĕrile române. Aşĭa este acea din 1788 a luĭ Molnar *).

In anul următor 1779, se tipăresce la Iaşĭ, într'o tipografie ḑisă politicéscă, de către *Tóder Scholeru*, o gramatică, prin care Moldoveniĭ să pótă învĕţa rusesce și Ruşiĭ Moldovenesce. Acéstă scriere, descoperită de noĭ în Octombre 1889, are o dedicaţiune a luĭ Tóder Scholeru către *învĕţătoriĭ sĕĭ*.

Decĭ, se constată existenţa de scólă românéscă, din care scólă era eşit scolar și Tóder Scholeru. O analisă din acéstă preţiósă carte dăm în anexă **).

*

La aniĭ aceştia, funcţionéză în partea Basarabieĭ o tipografie a Protocreuluĭ Mihail Strilbiţky. Acest preot este un agent al Ruşilor, și întreţine o corespondenţă fórte urmărită cu Mitropolitul Moldoveĭ, chiar înaintea isbucnireĭ resboiuluĭ 1788. Credem că acéstă tipografie există, nu atât în interesul cultureĭ naţionale, cât în acel al politiceĭ muscălescĭ.

*

Un factor important cultural se introduce treptat, în Principate, maĭ ales în cele treĭ ultime deceniĭ ale secoluluĭ al XVIII-lea; acesta este *limba francesă*, care pe tótă ḑiua se rĕspândesce maĭ mult în Principate ***).

Dupre cum Domnitoriĭ aŭ secretarĭ, ba și profesorĭ de limba francesă, acum și boieriĭ încep a da copiiĭ lor, nu maĭ mult grecĭ, ci francezĭ.

Introducerea limbeĭ franceze deschide minţeĭ române tesaure nouĭ, în cărţile scrise în acéstă limbă.

Deja sub Iacob I, Mitropolitul Moldoveĭ, boieriĭ nu voiaŭ să vorbéscă grecesce, scrie Raicevich (pag. 255). Acéstă indignare contra limbeĭ grecescĭ merge sporind, sub influinţa culturală a limbeĭ franceze. Ba nu târḑiŭ, încă la începutul secoluluĭ următor, începe boerimea a trămite copiiĭ lor la studiĭ în Francia.

*

In aniĭ aceştia cultura naţională în Ardeal este condusă de nemuritorul Şincaĭ. Reîntors in patrie, între aniĭ 1780—82, funcţioná maĭ ântêiŭ ca director al scólelor române din Transilvania, funcţiune ce ocupă până la 1794, în timp de 12 anĭ. Şincaĭ publică la

*) Veḑĭ anexa. Despre acéstă gramatică citim în «Beschreibung und Schicksale von Bender, Bucarest und Orsova (160 Wien 1790): «Eine Wallachische Sprachlere, so zu Blasendorf gedruckt worden, und Herrn Doktor Molnar's deutsch-wallachische Sprachlehre, welche im Iabre 1788 alhier in Wien die Presse verlassen hat.» (pag. 107).

**) Veḑĭ anexa despre gramatica românéscă a luĭ Tóder Scholaru. Veḑĭ ce am ḑis deja la pagina 35 despre gramatica luĭ Macarie.

***) Raicevich pe la 1788, scrie: „la Francese e molto in voga, e vi sono anche del le Dame che la parlano". Asemenea în «Beschreibung und Schisksale von Bender, Bukarest und Orsova» (Wien 1790) la pag. 109 citim: «In den Schuler ist auch ein lehrer der laternischen und **Französischen** Sprache. **Letztere ist stark im Schwunge, und wird auch von Damen geredet.** Französische Sprachlehrer sollen hier überhaupt sehr guten Verdienst haben, zum alen wenn sie des Wallachischen nicht ganz unkündig sind.»

www.dacoromanica.ro

1783, la Blaj, gramatica latino-română, în care şi regulile românescĭ eraŭ publicate cu litere latine. Este gramatica, care rĕmase în scólele ardelene până dupe începerea secoluluĭ al XIX-lea.

Tot la 1783, Şincaĭ tipări Catechismul cu litere ciriliane şi duoĕ Abecedare *), cum şi o Aritmetică la 1785.

Papiu Ilarian, din discursul căruia inaugurativ, la Academia Română, spicuim aceste date **), spune că sub directoratul luĭ Şincaĭ se înfiinţéză în Ardeal 300 de scolĭ. Orĭ-cât ar fi exagerare în acéstă cifră, nu e maĭ puţin de eternă, lauda, activitatea luĭ Şincaĭ, pentru cultura naţională a românilor de peste munţĭ.

*

In Principate, dupe pacea de la Şiştov, scóla este în scădere şi facla cultureĭ luminéză maĭ mult despre Ardeal. Cu tóte acestea, în 29 Octombre 1791, noul Domnitor al ţĕreĭ Muntenescĭ, M. C. Suţu prin pitacul către archiereŭ, ordona să ia socotéla Epitropieĭ Obştescĭ de tóte veniturile *până acum* ale cutieĭ de milostenie, ale podurilor, ale scólelor şi ale orfanotrofieĭ ***).

Dupe asemenea cerere de socotelĭ s'ar crede, că Suţu are gândurĭ bune pentru scóle, dar în 4 Septembre 1791 deja el dispusese să instaleze curtea în localul scóleĭ de la S-tul Sava şi însărcinéză prin pitac domnesc pe isprăvnicelul curţiĭ Vasile Logofĕtul, ca împreună cu boeriĭ epitropĭ şi cu cunoscutul Biv-Vel-Stol. Dumitrache, să repare localul scóleĭ din S-tul Sava *„unde este ca să fie mutarea Domnieĭ Nóstre“* ****). Scóla elinéscă se mută la Dómna Bălaşa.

Strĕmutarea Domnieĭ în localul scóleĭ, dă ocasiune Domnuluĭ a se ocupa de biblioteca scólelor. Insemnătatea eĭ o vedem din faptul, că epitropia întâmpina greutate de a'ĭ găsi local să o strămute.

De o-cam-dată, în Septembre 24, Domnitorul însărcinéză pe boeriĭ epitropĭ să inventorieze cărţile din „biblioteca *ce a fost* a scólelor şi să urmăréscă reintrarea în bibliotecă a tuturor cărţilor înstreinate „să se fasă căutarea cărţilor din vivlioteca ce a fost a scólelor ot St. Sava, dupe catalogul lor, ce este pentru tóte felurimile de cărţĭ anume, unde să mérgă cu un dascăl de sciinţă a multe felurĭ de limbĭ, la locul unde sunt puse în păstrare şi pentru cele ce vor lipsi să apuce pe ceĭ ce le-aŭ fost în păstrare să dea sémă de tóte, de care făcênd foie, să o aréte M. Sale.“ (Cond. No. 20, fila 34).

---

*) Veḑĭ anexa corespunḑĕtóre.

**) Veḑĭ anexa corespunḑĕtóre.

***) Condica No. 20, fila 151. Autorul anonim al scriereĭ «Descrierea şi evenimentele de la Bender, Bucurescĭ şi Orsova (Viena 1790) ne arétă, că la data acésta tot maĭ există ceva scóle în ţĕră: «Es ist hier (in Bukarest) eine Pflans Schule für Priester **und andere öffentliche Schulen,** wo von griechischen (?) Lehrern die gramatik und eine Logik des Aristoteles vorgetragend wird. In der Schulen ist auch ein Lehrer der lateinischen und französischen Sprache..» (pag. 108).

****) **Pitac domnesc de la Mih. Const. Suţu V. V.**

«Fiind-că scóla de la S-tul Sava, unde este ca să fie mutarea Domnieĭ Nóstre, are trebuinţă atât casele de meremet, cum paturĭ, uşĭ, ferestre şi altele, cât şi împregiur jos a se face un şopron, un grajd mic, şi curtea împregiur de lemn, iată orânduim Domnia Mea, pe Vasile logofĕtul isprăvnicel curţiĭ Domnieĭ Mele, care împreună cu D-vóstre boerilor epitropĭ, luând pe maĭ mare-başa cu meşterĭ lemnarĭ şi zidarĭ, să mergeţĭ la S-tul Sava, ca să faceţĭ *chefşu* de cele trebuincióse pentru lucru: câtă cherestea, heară, şi zidire? ca ce cheltuială de banĭ trebue la acésta? de care făcênd foie anume, să arătaţĭ Domnieĭ Mele şi vom porunci. La care chefşu se fiĭ şi D-ta Biv-Vel Stolnice Dumitrache şi să ne facĭ anafora.

Condica No. 20, fila 39. 1791, Septembre 4.

www.dacoromanica.ro

Se găsi în fine loc pentru strĕmutarea bibliotecei, la scóla de la S-tul Gheorghe-Vechiŭ. Domnitorul dispuse strĕmutarea bibliotecei, ajutându-se la inventoriare Panait Dascălul cu vre-unul, séŭ duoĭ din ucenicĭ procopsiţĭ, în presenţa unuia din epitropĭ. Acésta resultă din resoluţiunea Domnitoruluĭ Mihail Suţu, pusă asupra anaforaleĭ epitropilor, în 23 Noembre 1791.

Iată acéstă resoluţiune şi anaforaua :

Io Mihail Suţul V. V.

«Poruncim Domnia Mea, Dascăle Panaite, ca orĭ însuşĭ să mergĭ, séŭ să trimeţĭ duoĭ ucenicĭ procopsiţĭ, ca să facă alegerea acésta ce am poruncit Domnia mea.

1791, Noembre 23, V.-log.

Prea Inălţate Dómne,

«Dupe luminat Pitacul Inălţimeĭ tale, am găsit odae cu tóte cele trebuinciòse, în monastirea S-tuluĭ Gheorghe-Noŭ, pentru aşeḑatul vivliilor scólelor Domnescĭ ot. S-tul Sava, ci fiind-că trebuesce a se face alegere felurimilor de viviĭ, ca să se pună cu orânduială la locul lor, să fiă luminată porunca Mărieĭ Tale către Panait Dascălul, că, aŭ însuşĭ, séŭ vre-un ucenic a luĭ, séŭ duoĭ, ce'ĭ va sci că sunt procopsiţĭ, să mérgă împreună cu unul din noĭ epitropiĭ, ca să le facem alegere, şi prin catagrafiĭ să se pue pe la locul lor în numita odae. De acésta însciinţăm Inălţimeĭ Tale».

Costantin Clucer, Dumitrache Varlaam, Dumitrache Stol., Nicolache Stol. *)

Dascălul Panait şi uceniciĭ numiţĭ în pitacul de sus, sunt probă, că tot maĭ există în Bucurescĭ umbră de scólă domnésca. Maĭ există asemenea în Bucurescĭ scóla de la S-tul Gheorghe. Se constată acésta din pitacul luĭ M. C. Suţu, din 22 Ianuarie 1792. Aci se continuă învăţătura limbeĭ românescĭ şi aceleĭ slavone. Prin pitacul acesta dascălul Constantin şĭ *ipodidascălul sĕu*, amênduoĭ *pămênteni*, dobêndesc de la M. Suţu întărire pentru scutirile şi folosinţele ce le aveaŭ dascăliĭ de la S-tul Gheorghe, de la Domniĭ anteriorĭ.

„De vreme ce scóla slovenéscă, ce este aşeḑată aicea, în oraşul Domnieĭ Mele, Bucurescĭ, la S-tul Gheorghe-cel-Vechiŭ, care este de învĕţătură slovenéscă i românéscă, unde nu numaĭ din copiiĭ pămêntenilor se află la acéstă scólă, ci şi alţĭ străinĭ din alte ţĕrĭ sunt veniţĭ, care scólă este fórte trebuinciósă la tótă obştea acesteĭ ţĕrĭ, pentru învĕţătură, fiind metachirisit tot norodul cu acéstă învăţătură la tóte trebuinţele, spre a cărora dare de învĕţăturĭ, de vecĭ şi bĕtrânĭ reposaţĭ Domnĭ sunt orânduiţĭ, cu plată domnéscă, duoĭ dascălĭ, ca să se afle în tótă vremea, să înveţe copiiĭ, la care scólă se află Constantin dascălul slovenesc cu un ipo-didascăl al sĕŭ, carĭ fiind pămêntenĭ, cu cale socotit-am, Domnia Mea, trebuinţa ce ar avea şi nu 'ĭ-am lásat să fie de tot lipsiţĭ . . . . . «*Urmĕză scutirile ca în hrisóvele următóre din 1792, Ianuarie 22, în al duoilea an al domnieĭ luĭ Mihail Const. Suţu*« **).

Un alt act de la acestaşĭ Domnitor ne arĕtă, că dascălul Constantin a reclamat să i se

*) Cond. No. 19, fila 44. In Beschreibung und Schicksale von Bender, Bukarest und Orsova (160 Viena 1790) la pag. 106 se amintesce despre altă bibliotecă existând la Metropolia din Bucurescĭ, compusă din o parte din cărţile rĕmase în ţéră de la învĕţatul Domn fanariot N. Mavrocordat. Veḑĭ în anexa citaţiunea din acéstă operă.

**) Cond. 17, fila 599.

www.dacoromanica.ro

plătéscă léfa pe timpul de la stricarea veniturilor scólelor de către Mavrogheni. Domnitorul Suţu a trămis reclamaţiunea dascăluluĭ Constantin la boeriĭ epitropĭ, cerêndu-le informaţiunĭ. Prin anaforaua din 1792, Februarie 5, scrisă în dosul jălbeĭ dascăluluĭ Constantin, epitropiĭ spun, că aŭ plătit léfa acestuia câte 25 talerĭ pe lună *„de când s'aŭ orânduit rânduiala scólelor cu veniturile lor“*, adică de la 1776, dar că de la stricarea venituluĭ scólelor de către reposatul Mavrogheni nu i s'a maĭ dat léfa dascăluluĭ Constantin. Domnitorul pune resoluţiune pe anafora :

„Poruncim Domnia Mea, D-vóstră boerilor epitropĭ, să aveţĭ a da de la cutie dascăluluĭ Constantin slovanu, a câte 25 talerĭ pe lună, urmândui-se de la ţi ântêiŭ septem.“

Vel-Logof., 1792, Februarie 21.

Iată întréga anafora a epitropilor :

„Prea Inălţate Dómne!

«Ascultând luminată porunca Inălţimeĭ Tale, la acéstă jalbă, însciinţăm, Mărieĭ Tale, că precum să jăluesce aşĭa este cu adevĕrat: a avut léfă, pe lună câte 25 talerĭ, care i s'aŭ şi urmat de la epitropie de când s'aŭ orânduit rânduiala scólelor cu veniturile lor, iară de când s'aŭ stricat veniturile scólelor, în vremea reposatuluĭ Mavrogheni, de la epitropie n'a maĭ luat, ci rĕmâne cum Duhul Sfînt va lumina năstavu Inălţimi Tale, măcar că el arĕtă, că acea orânduiată de léfă, s'a urmat cu darea de către Prea Sfinţia Sa Părintele Mitropolit, până la buna venirea Inălţimeĭ tale.“ *).

Constantin Clucer, Dumitrascu Stol., Nicolae Stol. 1792, Februarie 5.

La Monastirea Motruluĭ exista scóla românéscă pe la 1793. Alexandru Moruzi V. V., în acel an, Martie 5, şi apoĭ la 1793, Septembre 8, Domnitorul Const. Ipsilante, daŭ dascăluluĭ de la Motru, hrisóve de scutire. Acéstă scólă continuă şi în 1813. (Condica No. 47, fila 121).

In 1792 Suţu regulĕză din noŭ darea preoţilor pentru scóle şi pentru cutia de milostenie. Prin pitacul către Mitropolit şi episcopĭ, din 11 Iunie 1792, se arĕtă ce sumĭ aŭ a plăti diversele eparchiĭ, darea fiind de câte 3 galbenĭ pe an. Se amintesce, că pe trecut asemenea dare nu s'a plătit regulat, din causa evenimentelor din urmă şi se regulĕză plata de acum, pe viitor, de câte duoĕ orĭ pe an. Documentul acesta spune că : „Din suma preoţilor şi diaconilor, ce se află în câte trele eparchiile, dupe catagrafia ce s'a făcut, la Noembre trecut, facem Domnia Mea musadea la plata banilor cutieĭ de milostenie şi aĭ *scólelor* şi scăţênd cu analoghie ţeciuiala fieş-căria eparhie, rĕmâne bunĭ la hrisov 5.000 tocmaĭ, adecă Mitropolia Bucurescĭ 2.450, Episcopia Rômnicu 2.020 şi episcopia Buzĕŭ 530, ca să rĕspunţă aceĭ câte talerĭ treĭ pe an, dupe coprinderea hrisovuluĭ, la cutia milosteniei şi la scóle. Din care banĭ sunt să se dea jumĕtate acum, aĭ anuluĭ acestuia, pentru S-tul George ce a trecut, iar jumĕtate la S-tu Dumitru ce vine. Decĭ fiind-că pentru alte multe trebĭ ale ţĕriĭ, cu carĭ am fost împresuraţĭ, zăbovindu-se nizamul acesta al preoţilor, nu este sciută şi hotărîtă suma ce are a se cere la împlinirea sfertuluĭ S-tuluĭ George trecut; acum dar, pe acéstă sumă s'a orânduit P. S. Vóstră a se face împlinirea banilor sfertuluĭ de S-tul George trecut, ca să se dea la epitropiĭ obştieĭ, urmând şi la al duoilea sfert asemenea, Iulie 23». Urméză poruncĭ legate, la amênduoĭ epis-

*) Cond. No. 19, fila 179.

www.dacoromanica.ro

copiĭ, ca să proftacsască a trimite baniĭ scólelor epitropieĭ, ce sunt hotărîţĭ a da din eparchiele lor, sfertul S-tuluĭ George trecut. *(Fag. 757, Cond. luĭ Suţu).*

Tot asemenea în 17 August 1792, Suţu scrie următorul pitac către Mitropolit:

„Io Mihaiŭ Const. Suţu V.V.

«Prea S. Mitropolite, sănĕtate, fiind-că monastirile de obşte sunt datóre a da la cutia scólelor baniĭ ceĭ orânduiţĭ după hrisov, scriem Prea S. Tale, ca ajungându-te şi cu părinţiĭ Episcopĭ şi făcênd drĕptă analoghie a banilor după hrisov şi după starea fieş-căruia, să orênduiţĭ mumbaşirĭ, ca să împlinĕscă de la monastirile Eparchieĭ P. S. Tale, cât şi de la monastirile eparchiilor episcopescĭ, spre a se da la epitropie, fiind-că în destul s'a zăbovit până acum».

Din aceste acte resultă, că scólele se redeschid deşi cu anevoinţă, în 1792.

De la M. Suţu maĭ avem de înregistrat un hrisov, cu data de la 1792, Iulie 19. Acesta este *):

«Hrisovul scóleĭ din satul sêrbesc Dragoiu-Chioiu, din drumul Ţarigraduluĭ, unde tot-a'a-una conăcesc şi găzduesc boeriĭ şi alţĭ slujbaşĭ Domnescĭ....., în care sat fiind-că locuesc şi mulţĭ creştinĭ pravoslavnicĭ bulgarĭ, care ţin neclintită credinţa biserieeĭ rĕsărituluĭ, a avut şi dascăl cu scólă în limba grecĕscă pentru învĕţarea şi procopséla copiilor, care dascăl a avut milă de la Domnia ţĕreĭ aceştia...» Domnul reînnoesce mila de la Ocne, talerĭ 60 pe fieş-care an, pentru dascăl.

Din nenorocire abĭa s'a proiectat deschiderea scólelor şi sbucnesce ciuma în ţĕră. Acum tótă activitatea Domnieĭ se concentrĕză pentru a combate flagelul. Condica e plină de acte relative la acĕsta, unele de o naivitate ce te miră. Aşĭa pentru combaterea ciumeĭ ca mijloc preventiv, încă din 5 Iunie 1792, Domnitorul a ordonat, să se facă în tótă ţĕra rugăciunĭ şi aiasmă.

Maĭ practic era combaterea bóleĭ prin arderea caseĭ şi a obiectelor din casa unde murea cine-va de ciumă. Dar ce îngrozitor spectacol era pentru aceĭ viĭ asemenea incendiĭ de bună voie. Dar apoĭ, când ciuma secera cumplit în Bucurescĭ, faptele oribile ale cioclilor! Par-că citescĭ o pagină din «*Promessi spozi*» a autoruluĭ italian, când citescĭ pitacul Domnitoruluĭ Suţu, din 1792, Iulie 7 **): o fată a fost rădicată ca bolnavă de ciumă, şi ciocli voia să o înmormênteze de vie!

Maĭ era timp de scóle în asemenea triste ţile? Cu tóte acestea, în 1792, August 28, M. Suţu autorisă pe boeriĭ epitropĭ, să cumpere 30.000 olane, din venitul scólelor, pentru învelitul caselor pentru scóla de la S-tul Sava.

Domnitorul Suţu plătea din casa scólelor acoperirea cu óle a localuluĭ scóleĭ din S-tu Sava, unde locuia el..... !

---

*) Condica No. 19, fila 760.

**) Ponturile nizamuluĭ, care găsim cu cale să se dea pentru paza de bóla ciumeĭ. Veţĭ şi Anaforaua Divanuluĭ din 1786, Noembre 26, ponturile şi resoluţiunea luĭ Nicolae Petre Mavrogheni Vodă.

Sunt 23 de articole. Cel întâiŭ poruncesce adunarea tutulor móştelor la Mitropolie, unde să se facă sfeştanie şi să se adune toţĭ ómeniĭ din mahalale la acéstă serbare, şi preoţiĭ să ia din aiasmă şi să boteze gratis tóte mahalalele şi în tóte dimineţele dupe leturghie preoţiĭ să citéscă molitfele pentru ciumă, şi la vecernie să facă paraclis. Din aiasma făcută la Mitropolie să se trămită în vase marĭ pe la sate în judeţe, la protopopĭ. Aceştia să maĭ înmulţéscă aiasma, ca să fie de ajuns pentru sate! (Condica No. 17, fila 111).

www.dacoromanica.ro

*

Stol. Dumitrache, vrednicul bărbat, care de la 1774, l'am aflat actor în tóte evenimentele, nu se sfiesce de cumplita bólă a ciumeĭ, pentru a obţine de la Domnitor un hrisov, care intereséză istoria scólelor din Têrgu-Jiu.

Acest hrisov, din 1792, intereséză de asémenea şi biserica Sfinţilor Voevoḑĭ, tot din Jiŭ. Stol. Dumitrache a restaurat acéstă biserică şi a întocmit scólă cu dascăl de românesce şi grecesce.

Ḑice hrisovul luĭ M. Suţu *):

„Tóte facerile de bine ce le sĕvîrşesc Domniĭ şi oblăduitoriĭ ţĕreĭ spre întărirea şi ajutorul sfintelor luĭ Dumneḑeŭ locaşurĭ, sunt dupe datoria şi evlavia creştinéscă, iar cele ce pricinuesc şi deosebit folos şi mângâere în parte norodului politicesc, cu atâta sunt maĭ mult vrednice şi bine primite luĭ Dumneḑeŭ şi ómenilor; drept aceea, fiind-că în oraşul Têrgul-Jiuluĭ din sud Gorj s'aŭ aflat o S-tă biserică, întru care se cinstea şi se prăsnuia hramul S-ţilor Voivoḑĭ Mihail şi Gavril, pustie, părăsită, dărăpănată şi lipsită de tóte cele trebuincióse, cum şi toţĭ orăşaniĭ din Têrgu-Jiuluĭ şi locuitoriĭ părţiĭ loculuĭ aflându-se lipsiţĭ şi depărtaţĭ de scóle cu dascălĭ, pentru învĕţătura şi luminarea copiilor lor, îndemnatu-s'aŭ D-luĭ cinstit şi credincios boer al Domnieĭ Mele, Dumitrache Biv-Vel Stolnic, ispravnicul judeţuluĭ, din râvna ferbinte creştinéscă, atât pentru S-ta biserică a o preînoi şi a o căpui şi a o aduce în stare de slujbă a S-telor leturghiĭ, cât şi pentru învĕţătura copiilor părţiĭ loculuĭ, fără de plată, a întocmi lângă acéstă S-tă biserică o scolă, cu dascălĭ românesc şi grecesc, spre mângâiere, luminarea şi bucuria oraşenilor şi locuitorilor părţiĭ loculuĭ şi aşĭa cu cheltuiala şi truda D-luĭ, s'aŭ apucat de lucru cu zidirea şi lucrarea în faptă, atât la S-ta biserică, spre noirea şi podóba eĭ, pe din lăuntru şi pe din afară, cât şi deosebite case de şedere, făcênd şi odăĭ de scólă, pentru dascălĭ şi ucenicĭ, silindu-se şi trudindu-se până la sĕvîrşirea a tóteĭ trebuincióseĭ împrejmuirĭ; de care acéstă faptă bună ce nu aduce numaĭ podóba şi înfrumuseţarea oraşuluĭ, ci şi folos sufletesc şi pomenire vrednică pricinuesce cu învĕţătura şi luminarea copiilor la cele Dumneḑeescĭ şi cu deschiderea şi luminarea unuĭ locaş Dumneḑeesc, care fără de cuviinţă şi fără de cinste se afla părăsit, pliroforisindu-ne Domnia Mea, am bine-voit, ca şi noĭ să facem ajutorul cel cuviincios, din domnescile milĭ, ca să se pótă ţinea acéstă faptă bună, dupe vremĭ şi lungă pomenire şi dupe acésta să facem şi o cuviinciósă întocmire de o bună orânduială a chivernisele şi a economieĭ venituluĭ, ce orânduim maĭ jos, la biserică i la scólă, ca să nu se risipéscă şi să scaḑă scóla şi biserica din starea şi orânduiala lor».

Urméză veniturile bisericeĭ apoĭ trece la scólă:

«Al duoilea, orânduim să aibă şi scóla vinericiŭ dintre aceste popóre, din sud Gorj, ce se numesc maĭ jos . . . . . câte duoĭ banĭ de vadră şi pîrpărul de la toţĭ ceĭ ce plătesc vinericĭ.

. . . «Aşişderea orânduim scóleĭ, de la bâlciurile ce se fac, de duoĕ orĭ pe an, unul la Cárbunescĭ şi altul la Têrgul-Jiuluĭ, ca să ia de la prăvălia d'ântêiŭ câte un leŭ, de la prăvălia a duoa câte 20 parale şi de la prăvălia a treia câte 10 parale.

. . . «Aşişderea orânduim la scólă câte 10 ludĭ scutelnicĭ . . . Şi fiind-că în casele ce deosebit de odăile scóleĭ sunt făcute, prin silinţa maĭ sus numituluĭ boer al Domnieĭ Mele, pot găsi odihnă şi şedere şi dregătoriĭ Domnieĭ Mele, ce vor fi ispravnicĭ, dupe vreme, ḑicem cu hotărîre, ca boeriĭ ispravnicĭ ce vor avea trebuinţă şi vor vrea şedere într'ênsele,

*) Condica Domnéscă din 1792.

www.dacoromanica.ro

să nu păgubéscă S-ta biserică şi scólă de folosul şi venitul chirieĭ, ce se cade a avea de la dênsele, ca de la un acaret al bisericeĭ şi al scoliĭ. Care acéstă S-tă biserică, ca o slobodă ce a fost din început, asemenea slobodă o facem şi Domnia Mea, d'impreună şi cu scóla, neînchinată şi nelegată nicăirea, ca să se iconomiséscă şi să se chivernisèscă veniturile lor şi buna orânduială a lor prin epitropĭ mirenĭ, adecă duoĭ dintre negu̯ţătorĭ şi orăşeniĭ ceĭ maĭ de frunte şi cu maĭ bună stare, aĭ Têrguluĭ-Jiuluĭ, prin naziret şi al D-sale dregătorilor Domnieĭ Mele, ispravnicilor, ce vor fi dupe vremĭ aĭ judeţuluĭ acestuia, ca prin aceştĭ epitropĭ şi prin purtarea de grijă şi epistasia lor, să se strîngă veniturile bisericeĭ şi ale scóleĭ, să dea tóte cele trebuincióse bisericeĭ, să se ţie pururea treĭ preoţĭ i un grămătic cântăreţ la biserică, un dascăl gresesc şi unul românesc, cu ucenicĭ îndestuĭ la scólă, pentru învĕţătura cărţiĭ, dupe starea şi mĕsura venituluĭ orânduit, de la care copiĭ şi ucenicĭ, să nu se céră nicĭ o plată.. Şi aşia acum să aibă maĭ sus numitul boer al Domnieĭ Mele Dumitrache Stol., ca un incepĕtor, lucrător şi sĕvîrşitor acesteĭ fapte bune, a socoti şi a orândui duoĭ din negu̯ţătoriĭ pre care 'ĭ va cunósce D-luĭ de ómenĭ credincioşĭ şi vrednicĭ, cu frica luĭ Dumneḑeŭ, dându-le în scris carte la mână de epitropie, şi făcĕndu-le teslim la mânĭ şi acest Domnesc al nostru hrisov, întru pază şi păstrare, carĭ să aibă a fi epitropĭ nelipsiţĭ, în cât se vor purta cu orânduială; iar murind aceştia, séŭ găsindu-se în vină, că nu economisesc bine, să se alégă alţiĭ, de către obştea negu̯ţătorilor i orăşanilor de acolo, iarăşĭ dintre pămêntenĭ, ca cu sfatul de obşte prin naziretul şi al ispravnicilor aĭ judeţuluĭ, să se orânduiască alţiĭ; care epitropĭ pe fieş-care an să'şĭ dea socotéla la toţĭ negustoriĭ şi orăşeniĭ de acolo şi înaintea ispravnicilor judeţuluĭ, şi acea socotélă să fie datorĭ a o trămite ispravniciĭ la Domnia Mea, ca să o vedem. Decĭ rugăm şi pre alţĭ Domnĭ, etc.

La 1797, iată budgetul scólelor muntene:

Iratul cutieĭ scólelor pe leat 1797, Ghenar

Talerĭ	
9.310	Sânta Mitropolie cu Episcopia Argeşuluĭ, însă:
5.710	Baniĭ monastirilor, cu talerĭ 30 a monastireĭ Glavaciocu, din Eparchia Argeşuluĭ.
3.600	Baniĭ preoţilor, lude 1800, po talerĭ 2, sfertul S-tul Gheorghe.
9.310	
4.820	Episcopia Rômniculuĭ, însă:
2.380	Baniĭ monastirilor.
2.440	Baniĭ preoţilor; lude 1.220 po talerĭ 2, sfertul S-tul Gheorghe.
4.820	
1 460	Episcopia Buzĕuluĭ, însă:
500	Baniĭ monastirilor.
960	Baniĭ preoţilor, lude 480, po talerĭ 2, sfertul S-tul Gheorghe.
1.460	
15.590.	

Cheltuelile acesteĭ cutiĭ a scólelor, cum arétă, pe acest lét 1797, 10.296. Lefile dascălilor elineştĭ şi a altor dascălĭ de aicĭ din Bucurescĭ, de pe afară de prin judeţe, ce se popresc de la S-ta Mitropolie, cu Episcopia Argeşuluĭ i de Episcopia Rômniculuĭ i Buzĕŭ i alte cheltuelĭ, de se daŭ, pe cum maĭ jos se arétă, însă:

www.dacoromanica.ro

Talerĭ

4.850 Léfa dascălilor elinescĭ de la monastirea Dómneĭ Bălașa, *) pe un an deplin, adică de la 1 Ianuarie, leat (17) 97 și până la sfârșitul luĭ Decembre, leat (17) 97, împreună cu emiclicul, însă :

1.880 La dascălul Lambru, pe un an, de lună po talerĭ 150.

1.500 „ „ Constantin filosof., pe lună talerĭ 125.

350 „ „ al treilea Gheorghe „ „ „ 29,20.

1.200 Emiclicul acestor dascălĭ, de lună talerĭ 100.

500 Léfa dascăluluĭ Iosif Misiodacos, pe 10 lunĭ, însă de la Martie și până la sfârșitul Decembre, pe lună po talerĭ 50 dupe porunca gospod.

160 Léfa dascăluluĭ Dragnea, ce învață copiĭ latina **) pe 8 lunĭ de la Maiŭ și până la sfârșitul luĭ Decembre, pe lună talerĭ 20 dupe porunca gospod.

360 Léfa dascăluluĭ slavon cu ipodi-dascălului i cu vătaf, pe un an depliu, pe luuă po talerĭ 30.

60 La dascălul de la Zemnicea, iar pe un an, de lună, tal. 5.

525 La ucenicĭi din scóla elinéscă, cu porunca gospod., însă :

120 La Manolache Tenedos, pe lună, po tal. 10 un an deplin.

200 La patru copiĭ aĭ Postel. Niculai Budișteanu, de la Martie și până la sfârșitul luĭ Decembre pe lună, po tal. 20.

105 La Grigore Sin Paharnicul Gheorghe Filipopolitu pe 7 lunĭ, însă de la Iunie și până la sfârșitul luĭ Decembre, po tal. 15.

70 La Serghie Andrei Metovitul; pe 7 lunĭ, po tal. 10.

30 La treĭ copiĭ aĭ Cluceresei Marieĭ Petreascăĭ, pe duoĕ lunĭ: Noembre și Decembre, po tal. 15 de lună.

525

1.400 S'aŭ dat de la S-ta Mitropolie, la acești maĭ jos arĕtațĭ, și a ținut epitropia in sémă la socotélă, însă :

500 La dascăliĭ elinescĭ, rĕmășița din léfa din trecut, leat (17) 86.

360 Léfa dascăluluĭ musicos, pe un an, de lună po tal, 30.

530 La 9 dascălĭ de prin județe, însă 6 din eparhia Mitropolieĭ, bez cel de la Vlașca, că lipsesce, și 3 din eparhia Episcopieĭ Argeșuluĭ, pentru un an deplin, de dascăl câte talerĭ 60 pe an.

1.400

1.400 S'aŭ dat de la Episcopia Rômniculuĭ la ceĭ maĭ jos arătațĭ, carĭ banĭ 'ĭ-aŭ ținut Epitropia în sémă la socotélă, însă :

500 La dascălul elin din Craiova, pentru un an deplin, de la Ghenar 1 și până la sfârșitul luĭ Decembre, leat. (17) 97.

300 La 5 dascălĭ din 5 județe, po dascăl talerĭ 60.

120 La dascălul slovean din Craiova, pe un an.

240 La alt dascăl elin la Rômnic, sud Vâlcea.

240 La un cirac, iar la Rômnic, tot pe un an deplin.

1.400

670 S'aŭ dat de la Episcopia Buzĕuluĭ la acești maĭ jos arĕtațĭ, tot pe un an deplin și 'ĭ-aŭ ținut Epitropia în sémă la socotélă, însă :

*) Așĭa dar la 1797 tot la Dómna Bălașa era vechia școlă din St. Sava.

**) Clasa de gradul I-iŭ, unde învița citirea, scrierea, etc.

www.dacoromanica.ro

Talerĭ

250 La dascălul grecesc, ce ţine scólă in Buzeu.
180 La treĭ dascălĭ din 4 judeţe, po tal. 60.
240 Baniĭ ce sunt orânduiţĭ de se daŭ ajutor pe tot anul la spitalul ce s'au făcut la Gărlaşĭ, sud Buzĕŭ.
670
371 S'aŭ maĭ dat şi s'aŭ făcut cheltuială la acest maĭ jos arĕtat, însă :
88 Imbrăcămintea uneĭ case in scóla elinéscă, la dascalul Lambru, cum este in pitacul domnesc.
130 Cu pitac gospod, s'a dat cheltuiala hrisovuluĭ depertamentuluĭ Epitropieĭ, care hrisov s'a făcut acum.
150 La meremetul scóleĭ sloveneścĭ de la S-tul Gheorghe-Vechiŭ, cu porunca gospod.
3 La legătorul de cărţĭ ce a făcut toc pentru un hrisov.
(Condică de copiĭ de documente, in posesiunea mea, pag. 198). Condica este din 1801.

Pe când in ţéra Munteneascĕ scólele dupe pacea de la Şiştov le aflăm in scădere, in Moldova, cu avenirea la tronul mitropolitan al cuĭ Iacob al duoilea, invĕţătura capătă un patron luminat şi energic, de şi Domnitoriĭ Alexandru Moruz şi succesorul sĕŭ Mihaiŭ Suţu nu pot fi consideraţĭ ca ajutătorĭ zeloşĭ aĭ cultureĭ naţionale.

De la Iacob al II-lea istoria scólelor posede o minunată anafora in chestiunea scólelor. Ea nu are dată in publicaţiunea făcută despre dénsa de D. T. Codrescu in uricarul sĕu şi este lucru regretabil.

Editorul ḑice, că originalul l'a aflat in archiva ministeruluĭ instr. publice din Moldova, dar nu indică dosarul sĕŭ numĕrul cartonuluĭ, unde se păstréză şi dupe tóte cercetările ce am intreprins inşine n'am dat in archiva ministeruluĭ, nicĭ in cea a Statuluĭ, de asemenea document. Totuşĭ autenticitatea luĭ nu o punem nicĭ un moment la induoială şi decĭ 'l anexăm aci *).

Orĭ-care fie data acesteĭ importante anaforale, ea se referă la aniĭ unde am ajuns cu naraţiunea nóstră şi ne arĕtă ceea-ce am afirmat şi maĭ sus, că scólele din Moldova functionaŭ dupe pacea de la Siştov. Mitropolitul Iacob, despre care Wolf Andreas, in «Beschreibung des Fürstenthumes Moldau» (Hermannstadt) aŭ adus multe laude meritate, s'aŭ ocupat de scólă cu multă inimă şi n'au negligiat, să inlesnéscă cultura naţională, reinnoind tipografia mitropolieĭ. In urma incendiuluĭ-de la 1797, sub Alexandru Calimach, incendiŭ care nimici şi mitropolia, Iacob o restaură şi de sigur restauraţiunea privi şi localul scólelor. Scóla de la S-tul Nicolae, cunoscută şi sub mitropolitul Nichifor, incă aŭ fost restaurată şi imbunătăţită de Iacob.

Dar principalul document, care face gloria luĭ Iacob va rĕmânea anaforaua de care vorbim maĭ sus. Conlucrătoriŭ la acéstă anafora a putut fi Gligoraş Logofĕtul Mitropolituluĭ **).

Să analisăm puţin acest document important. Maĭ ántêiŭ Mitropolitul cercetéză semele şi budgetele scóleĭ, apoĭ face istoricul zidireĭ localuluĭ, de Grigore Ghica Vodă, amintind de hrisovul acestuia, de care hrisov ne-am ocupat la locul cuvenit; descrie intinderea lo-

*) Anexa dupe Uricar, tom. III, pag. 12.
**) Veḑĭ Wolf, tom. I, 141, 284 şi tom. II, 19, nota *m*.

www.dacoromanica.ro

culuĭ scóleĭ, mărit de Mitropolitul Iacob; apoĭ arétă din ce și cum a constituit Gr. Ghica venitul scóleĭ și cum din acest venit s'a hotărit plata invĕţătorilor din tótă ţéra. Constată Mitropolitul Iacob, că „Venitul scóleĭ este hotărit a se stringe de la preoţiĭ și diaconiĭ ce sunt în Eparchia Mitropolieĭ și a Episcopiilor, carí aŭ să plătéscă nestrĕmutat fieşce-care preot și diaconiĭ (afară de sĕraciĭ și nevolniciĭ) câte 4 leĭ pe an și câte 4 parale la leŭ rasură, care aceste parale se daŭ pentru ostenéla protopopilor ce string aceştĭ banĭ, iar 4 leĭ se daŭ in venitul scólelor. Aceştĭ banĭ se string de duoĕ orĭ intr'un an, impreună cu obicĭnuitul plocon al Mitropolieĭ, adecă duoĭ leĭ la S-tul Gheorghe și duoĭ leĭ la S-tul Dumitru; iar episcopiĭ fieşce-care stringe insuşĭ la eparchia sa și adunándu'ĭ iĭ trimite la duoĭ logofeţĭ ce sunt rânduiţĭ asupra veniturilor și cheltuelilor scóleĭ.

Venitul acesta servă pentru plata lefilor tuturor dascălilor in genere din tótă ţéra „atât de limba elinéscă cât și de cea Moldovenéscă.“ Mitropolitul Iacov făcênd acest istoric, constată, că pentru scolile existente pe timpul luĭ acest venit era suficient, numaĭ din causă că eraŭ vacante maĭ multe catedre, séŭ scolĭ pe afară, adecă in ţéră; va să ḑică nu funcţionaŭ tóte scolile create prin hrisovul luĭ Gr. Ghica in tótă Moldova, *din lipsa de dascălĭ.*

Constatarea ce face Mitropolitul Iacob despre invăţĕtura elinéscă și despre dascălĭ de acéstă invĕţătură, este memorabilă. Insemnând principiul pedagogic atât de recomandat de moderniĭ pedagogĭ, că invĕţătura trebue să procédă *de la cele sciute la cele nesciute,* principiŭ care face onóre perspicacităţiĭ geniale a luĭ Iacob, el face minunat critica de modul de predare a dascălilor grecĭ, care proced „de la cele nesciute la cele nesciute“, incărcând mintea scolarilor „cu numirĭ și cu canóne și cu mulţime de cuvinte . . . . . și ca papagaliĭ să le inveţe de rost, nimica cu totul sciind, séŭ inţelegênd din cele ce invaţă, din care pricină maĭ și 10 și 12 anĭ imbătrânesc in gramatică ucenicĭĭ.“ . . . . . Mitropolitul Iacob compară metodele dascălilor din Europa cu a dascălilor grecĭ și condamnă practica acestor din urmă, dând povăţuirĭ minunate, cum să se urmeze in viitor.

Trecênd la invĕţătura sciinţelor ḑice, că o academie fără sciinţă este o casă fără ferestre. Necesitatea matematicilor și in special a geometrieĭ o demunstră cât póte maĭ bine. Te mirĭ insă cum un cap aşĭa de bine organisat ca a Mitropolituluĭ Iacob, ajunge aci la conclusiunea, că predarea geometrieĭ să se facă in limba elină!

Dupe asemenea eronată părere te mângâĭ, când la cap. V, Iacob recunósce apoĭ insemnătatea limbeĭ latine pentru invĕţătura pravilelor și inţelegerea S-teĭ Sscripturĭ și a bibliei *„și încă și spre îndreptarea și împodobirea limbeĭ moldovenescĭ“.*

Mitropolitul Iacob, om cunoscĕtor de ale ţĕreĭ, propune să se organiseze la Academia din Iaşĭ o clasă de inginerie practică, pentru formarea de ingineri, atât de necesarĭ la numerósele procese pentru pământ. Acéstă ideie a fost urmărită maĭ apoĭ de Gheorghe Asaky.

Cap. VII se ocupă de scolarĭ. Se organiséză un internat de 24 de ucenicĭ. Cursul este de 6 anĭ. Examene vor fi din 6 in 6 lunĭ. Scolariĭ sunt puşĭ sub jurisdicţiune specială chiar și pentru delicte sĕvirşite in afară din scólă.

Pe lângă scólă, cap. VIII prevede existenţa uneĭ bibliotecĭ, sub privigherea unuĭ epistat.

La bibliotecă sunt datorĭ toţĭ neguţătoriĭ, carĭ vor aduce cărţĭ in ţéră, să dea câte una gratis. Déca cartea este prea scumpă i se va plăti jumĕtate din preţ.

La 1793, Septembre 30, Mihaiŭ Const. Suţu reinnoesce scóla din Botoşanĭ pe lângă monastirea Adormirea Maiceĭ Domnuluĭ.

In acéstă scólă se va invĕţa carte bisericéscă, elinéscă și moldovenéscă. Domnitorul dupe

www.dacoromanica.ro

indemnul Mitropolituluĭ Iacob, constitue deosebite venituri bisericeĭ şi scóleĭ, dar léfa dascălilor să se plătéscă din venitul special al scólelor, de mitropolia din Iaşĭ *).

Scóla din Botoşanĭ capătă noŭ hrisov de intărire de la Alexandru Calimach, Domnul următor, în 1796, Februarie 15 **).

In anul următor constatând Domnitorul, cum că veniturile bisericeĭ Ospenia din Botoşanĭ nu ajung şi pentru scólă, iĭ maĭ constitue, ca venit, dreptul de a scutĭ 300 de boĭ de negoţ de vamă şi de cornărit. Acest hrisov este din Iuliŭ 1797 ***).

Vom vedea la începutul secolulnĭ XIX hrisóve nuoĭ in favórea scóleĭ din Botoşanĭ.

*

Nu putem părăsi secolul al XVIII fără de a'ĭ aduce, cu tóte scăderile luĭ constatate, şi o altă laudă.

Orĭ-care fie punctul de vedere din care, nu numaĭ Domniĭ românĭ, ci şi chiar Domniĭ fanarioţĭ, aŭ conservat organisarea corporaţiunilor (bresle, isnafurĭ), acestea încă aŭ fost un factor important pentru propăşirea cultureĭ naţionale. Neinstreinarea comerciulnĭ şi industrieĭ din mânile pămêntenilor, a contribuit mult la menţinerea, în actele breslelor, a limbeĭ române. Organisaţiunea tare şi neinstreinată a corporaţiuneĭ, a fost o cetate inconscientă a limbeĭ şi naţionalităţeĭ române. A putut strĕbate in cancelaria Divanurilor limba grécă, dar nu şi în cancelaria Stărostiilor de bresle. Dupe dreptul acordat bresleĭ, fie-care din ele era o scólă pentru meseria respectivă. Breslaşul a simţit nevoe de a invĕţa pe lângă mesărie şi carte şi acea carte a fost aprópe tot-d'a-una românéscă, fie la scóle domnescĭ, fie la dascălĭ particularĭ.

Dintre corporaţiunile, carĭ, în deosebĭ, a contribuit, la rĕspândirea cultureĭ, pe lângă corporaţiunea tipografilor în care intraŭ şi xilografiĭ, săpătorĭ de icóne pentru cărţile bisericescĭ, vom cita corporaţiunile nobile a zugravilor şĭ a săpătorilor de peceţĭ.

Sfragistica română meritá tótă atenţiunea cunoscĕtorilor moldovenĭ. Minunate sunt sigiliile Domnitorilor, maĭ ales in secolul al XVII-lea.

Nu putem admite aserţiunea unora, că Domnitoriĭ şi autorităţile 'şĭ făceaŭ sigiliile peste hotar, de óre-ce avem documente date numaĭ duoĕ, treĭ ḑile dupe întronarea unuĭ Domn, de la cariĭ conservăm sigiliĭ fórte frumóse, ce nu puteaŭ să fi fost comandate, fabricate şi sosite din strĕinătate în douĕ séŭ treĭ ḑile.

Sigiliile documentelor muntene sunt inferióre celor moldovene. Dăm un tabel de diferite sigiliĭ din diverşiĭ secolĭ ****)

Deprinderea strevechiă a Românilor de a zugrăvi chipul fundatorilor pe muriĭ bisericilor, a întreţinut gustul arteĭ pictureĭ in ambele principate.

La 1786 Suţu află monastirile rĕŭ ţinute, aşia în cât *„şi chipurile (titorilor) cele zugrăvite în biserică le-au lasat de s'au stricat şi unele de tot s'au şters, altele cu ochiĭ scoşĭ din vremea rĕsmiriţeĭ.“* Domnitorul provócă restaurarea monastirilor şi trimete

*) Dám în anexă acest hrisov dupe Uricar Tom. II, pag. 53.

**) Veḑĭ anexa dupe Uricar. Tom. I, pag. 55.

***) Veḑĭ anexa dupe Uricar, Tom. I, pag. 57

****) Veḑĭ şi lucrarea nóstră din 1891 despre sigilografia română, în 4° tipografia Statuluĭ.

www.dacoromanica.ro

înadins pre zugravul Iordache pe la tóte monastirile din judeţe, ca să restaure portretele titoricescĭ, dând pentru acésta următorul pitac *):

«Cuvioşilor egumenĭ, epitropiĭ, stariţilor de pe la tóte monastirile marĭ şi micĭ, din ţéra Domnieĭ mele, vĕ facem în scire, că între alte acatastasi şi rea chivernisélă ce vedem asupra monastirilor din ne economie şi ne purtare de grijă a egumenilor şi epitropilor, ne-am însciinţat, că şi pomenirea repausaţilor ctitorilor, ce cu a lor agonisită şi strădanie aŭ zidit şi aŭ întemeiat sfintele monastirĭ, s'aŭ dat la nebăgare de sémă, în cât şi chipurile lor cele zugrăvite în biserică le-aŭ lăsat de s'aŭ stricat şi unele de tot s'aŭ şters, altele cu ochiĭ scoşĭ din vremea rĕsmeriţeĭ, nu le-aŭ maĭ dres şi sunt fără nicĭ o cuviinţă, care acésta este un mare cusur şi mare nemultămită a Nóstră, de care vi se face şi pedépsă: cum nu vĕ temeţĭ de Dumnedeŭ? în vreme ce reposaţĭ aceĭ ctitorĭ 'şĭ-aŭ vĕrsat sudórea şi agonisita lor de aŭ zidit sfintele case şi le-aŭ înzestrat cu atâtea acareturĭ, din carĭ vĕ hrăniţĭ şi vĕ îndestulaţĭ cu tóte cele trebuincióse, şi apoĭ, nu aveţĭ nicĭ o grijă pentru pomenirea lor! Decĭ, nefiindu-ne acésta nicĭ într'un chip suferită, iată intr'adins am orânduit Domnia Mea pe Iordache Vechier zugravul, ca să vie pe la tóte monastirile de obşte din fie-care judeţ, unde să aibă a drege şi a îndrepta chipurile ctitorilor, pe unde vor fi stricate, nu numaĭ pentru podóba sfintelor bisericĭ, ci maĭ mult pentru neuĭtata pururea pomenire a ctitorilor; şi dar la acestea să vĕ arĕtaţĭ dar cu tótă supunerea şi protemia, şi plata zugravuluĭ să o aveţĭ a o rĕspunde şi a'l mulţămi cum se cade, ca pre un trămis al nostru».

1786, August 22.

Asemenea protecţiune acordată de Domnitor pictureĭ, încuragéză pre zugravĭ, aşĭa în cât eĭ acum solicită dreptul de a se constitui în corporaţiune. Mavroghieni, în 28 Noembre 1786, dă hrisovul de constituire a corporaţiuneĭ zugravilor, şi numesce pe Ioniţă Zugravu «care s'a arĕtat cu silinţă la lucru curţeĭ Gospod», să întrunéscă pe toţĭ zugraviĭ şi să constitue brésla, fiind el staroste, séŭ Ceauşĭ-başa.

Acest important hrisov credem util a'l aduce aci întreg:

«Cartea luĭ Ceauş-başa de zugravĭ din 1786, Noembre 28. Fiind-că Ioniţă Meşter Zugrav, s'a arătat cu silinţă şi slujbă la lucrul curţeĭ Gospod şi a poruncilor Domnescĭ, iată dar ca să fie de acum înainte cu maĭ multă silinţă, l'am făcut Domnia Mea **nacaşi-başa** (sic) peste toţĭ meşteriĭ zugravĭ, căruia 'ĭ-am dat acéstă Domnéscă carte la mână, prin care poruncim, ca maĭ ântêiŭ să cerceteze câţĭ sunt zugravĭ şi se hrănesc cu acest meşteşug, şi pentru câţĭ vor fi vrednicĭ de meşterĭ cu sciinţa meşteşuguluĭ deplin şi intraţĭ la vre-o orênduială de dajdie, să facă fóie de numele lor şi de mahalaua unde locuesc şi la ce orânduială de dajdie sunt fieşĭ-care aşedaţĭ, ca să fie sciuţĭ şi ca să nu fie volnic altul strein, fără scirea nacaşi-başi, până a nu intra la orênduiala bresleĭ lor şi la dajdie dupe putinţa luĭ, a metacherisi meşteşugul acesta, iar carele din meşteriĭ ceĭ sciuţĭ, nacaşi-başeĭ ce vor intra acum la orênduială şi vor fi primiţĭ bresleĭ lor, se va întêmpla a strica lucrul cuivaşĭ şi va înşela pe uniĭ alţiĭ, să aibă pentru unul ca acela însuşĭ nacaşi-başa şi a lucra la pagubă, fiind-că pentru aceea sunt opriţĭ alţiĭ fără de scirea luĭ a metacherisi şi meşteşugul acesta. Să aibă orênduitul nacaşi-başa d'impreună cu toţĭ meşteriĭ zugravĭ, a face între dênşii alegere de 3—4 fruntaşĭ, carĭ vor fi maĭ procopsiţĭ la sciinţa acestuĭ meşteşug, spre a se numi proestiĭ bresleĭ, cu care împreună sĕ facă **longe**, de a judeca pre ceĭ ce între dênşiĭ de brésla acésta vor avea pricină pentru ale meşteşuguluĭ lor şi pentru uce-

*) Condica No. 17, fila 72.

www.dacoromanica.ro

nicĭ și călfĭ, pe care dupe obiceiul meșteșuguluĭ acestuia și dupe dreptate să'ĭ îndrepteze, cum și dintre dênșiĭ ceĭ carĭ vor face stricăciunĭ la meșteșugul lor, să'ĭ judece dupe vina lor; la care longe décă vre-unul din zugravĭ nu se va supune de sineșĭ a veni chiămat fiind, sá aibă volnicie nacașĭ-basa și cu ceĭ-alțĭ proestĭ a'l aduce și fără de voia luĭ cu Ceaușul lor. Așișderea să aibă și eĭ a ține cutie, dupe cum tóte alte bresle urméză, în care să fie datorĭ meșteriĭ a da câte o para pe sĕptĕmână, să fie pentru milostenia celor scăpătațĭ, care banĭ cu scirea proestoșilor să se cheltuiască când va fi trebuință, la loc cuviincios, pentru ajutorul vre-unuia din brésla lor vrednic de milă, iar să nu se risipéscă în zadar.

«Pentru ucenicĭ să aibă a se urma dupe obiceiul lor, cum este și la alte meșteșugurĭ, a nu primi un meșter ucenicul altuia, până nu 'și va împlini sorocul luĭ. Și fiind-că dupe cum s'a dis maĭ sus, când se va întêmpla vre-o înșelăciune ver cuivaș, casașĭ-basa este dator a rĕspunde și a da sémă pentru una ca aceea,. dar poruncim ca tóte tocmelile de lucru zugrăvieĭ la verĭ-ce fel de binale, să se facă prin scirea și marafetul luĭ, și să aibă la cutia lor acel mester a da din tocméla prețuluĭ, talerĭ 3 la sută. De la ucenicul ce va eși calfă, adecă meșter, să aibă casaș-basa, când va eși calfă, a lua talerĭ 3, avaetul luĭ, și așia să intre la orênduiala meșteșugurilor a lucra de sineșĭ meșteșugul acesta, dupe cum se urméză și la tóte rufeturile de alte meșteșugurĭ, de daŭ la starostiĭ lor avaet când es calfă. Drept aceea, poruncim vouă tutulor meșterilor zugravĭ, să avețĭ a'l sci pe numitul Ioniță de casaș-baș, căruia să'ĭ avețĭ a'ĭ da ascultare, la cele ce se cuvin ale bresleĭ vóstre, dupe obiceiŭ și dupe orênduiala meșteșuguluĭ, cum și la vre-o trébă Domnéscă, când vĕ va chiăma numitul casaș să nu vĕ împotriviți, că pe unul ca acela are voe a'l duce și fără de voia luĭ *).

Constituțiunea acésta a bresleĭ zugravilor sub maĭmăria meșteruluĭ Ioniță nemulțămesce însă pre aceĭ din zugravĭ, carĭ nu sunt numaĭ *nacași*, adecă zugravĭ de binale, ci zugravĭ de icóne și chipurĭ, adecă ceea ce numim astădĭ pictorĭ-artiștĭ. Aceștia reclamă luĭ Mavrogheni și cer constituirea lor în bréslă deosebită. Mavrogheni, în 1 Februarie 1787, le acordă cererea. Maĭ-marele, séŭ starostele se numesce archi-zugrav. Primul archi-zugrav e ales de pictorĭ în persóna luĭ George Venier. Ca să se pótă constitui o bréslá din pictoriĭ-artiștĭ, avênd starostia și sfatul sĕŭ de bĕtrânĭ, cine nu înțelege că acestĭ pictorĭ eraŭ destul de numerośĭ în Bucurescĭ?

Este decĭ necontestat progres și în acéstă artă frumósă până la finele secoluluĭ al XVIII-lea**).

Iată intreg actul constitutiv al logeĭ, (numele de *loja* e consacrat chiar in actele de constituire a corporațiunilor pictorilor românĭ din 1787 ***):

«Intre alte meșteșugurĭ trebuincióse obștieĭ fiind și unul al meșterilor zugravĭ și nacașĭ, pe carĭ găsindu'ĭ Domnia Mea fără nicĭ un fel de rênduială, din care pricină mulțĭ din ceĭ ce aveaŭ trebuințe a lucra acest meșteșug se înșela, se păgubea și li se strica lucrul de către ceĭ ce numaĭ cu numele era meșterĭ și nu sciaŭ meșteșugul desĕvîrșit, vrut'am Domnia Mea, că dupe tóte alte brésle, să se pună și acest meșteșug în orânduiala, pentru folos de obște, spre a lipsi acele înșelăciunĭ și dupe a nacașilor jălbĭ și cererĭ, am fost

*) Condica No. 17, fila 117.

**) Posedem un tabel de zugravul Gregorie, represintând în 1789 pe N. Mavrogheni împărțind darurĭ la oștire și la scolariĭ de la S-t Sava, gata a merge la rĕsboiŭ contra Austriacilor. Opera e fórte naivă, negreșit, dar este prețióșă din multe privinte, (vedĭ icóna la museul din Bucurescĭ)

***) Condica No. 17, fila 128 verso.

www.dacoromanica.ro

orânduit nacaş-başa pre Ioniţă atât peste nacaş cât şi peste zugravĭ, dându'ĭ cartea Domnieĭ Mele cu ponturile şi povăţuire cuviinciósă.

«Dar dupe acésta, în urmă, meşteriĭ ce sunt zugravĭ, vin cu jalbă înaintea Domnieĭ Mele şi arĕtându-ne, că meşteşugul lor este deosebit şi că nu pot fi tot la o rânduiala cu nacaşi, cerênd a li se orândui lor un deosebit archi-zugrav, am cercetat Domnia Mea acésta şi am găsit cererea lor cu cale, pe carĭ deosebindu'ĭ din nacaşi, înaintea Domnieĭ Mele îşĭ aleseră pe Gheorghe Venier ca să fie archi-zugrav peste meşteriĭ zugravĭ, iar Ioniţă nacaş-başa să rĕmână peste nacaşĭ, fără de a nu avea a face cu zugraviĭ. Pentru care îĭ dăm volnicie numituluĭ archi-zugrav maĭ ântêiŭ să cerceteze câţĭ vor fi vrednicĭ de meşterĭ cu sciinţa meşteşuguluĭ deplin şi intraţĭ la vre-o orânduială de dajdie, să facă fóie de numele lor şi cu mahalaua unde locuesc..... *(restul este aprópe identic cu hrisovul dat luĭ Ioniţă; de cât se adaoge, că calfa care deschide prăvălie să dea la cutia bresleĭ câte 10 taleri. Să maĭ adauge încă obligaţiunea, ca atuncĭ când vre-unul din zugraviĭ ceĭ învĕţaţĭ desevêrşit vor tormi un lucru din cele maĭ marĭ, archi-zugravul să aibă a rândui lângă acel zugrav învĕţat şi calfa sĕu ucenicĭ din ceĭ maĭ proştĭ spre chivernisĕlă, a ajunge toţĭ, dupe cum şi prin cuvênt deosebit am poruncit»*.

1787, Februarie 1.

*

Architectura încă nu pare să fi rĕmas cu totul în urma pictureĭ. Dorinţa de înfrumuseţare a Bucurescilor se póte constata, nu numaĭ dupe bisericile zidite între a duoa jumĕtate a secoluluĭ al XVIII-lea *), ci şi prin maĭ multe decrete domnescĭ. Aci însemnăm pre a luĭ Ipsilante Alexandru, care vĕdênd imposibilitatea de a întreţine un oraş prea întins, opresce zidirea orĭ construirea de case preste linia ce determină prin crucĭ în jurul Bucurescilor **).

Cu alt pitac adresat la Marele Spătar şi Marele Agă, în 14 Septembre 1785, s'a proibit clădirea a orĭ-ce bina în Bucurescĭ *«de la Mitropolit până la cel din urmă negutetor»*, fără de scirea şi voia Domnuluĭ dată în scris şi cu pecetie Domnéscă ***).

Mavrogheni aducênd duoĕ sorginţĭ de apă în Bucurescĭ, zidi la casa apelor la capul poduluĭ Mogoşóieĭ un minunat chiosc, care deveni locul de preumblare al orăşenilor, cum era şi livedea de la S-tul Eleuterie.

Chronicele moldovene ne arĕtă şi ele năzuinţele Domnitorilor de a înfrumuseţa Iaşi: promenada de la Copou, palatul Domnesc, cişmele la pórta S-tuluĭ Spiridon, etc. ****).

---

*) Veţĭ în anexă principalele bisericĭ clădite în acéstă periódă de timp.

**) Veţĭ Pitacul din 1784, Iulie 19. Veţĭ Cond. 12, fila 179.

***) Cond. 12, fila 311.

****) Dăm în anexă pasagele principale din chronicĭ pomenind de acésta.

www.dacoromanica.ro

ISTORIA CULTUREI NAȚIONALE

1800—1864

DE

V. A. URECHIA

www.dacoromanica.ro

ISTORIA CULTUREI NATIONALE

SECOLUL XIX

Academia română a cerut, pe calea concursuluĭ, Istoria scólelor române din secolul al XIX-lea. Noĭ am crețut indispensabil, să punem în capul lucrăreĭ cerută de Academie, cu titlul de «*Introducere*», o prescurtare din Istoria cultureĭ naționale, din secoliĭ, carĭ preced pe al XIX-lea. Nu se pută esplica cultura manifestată chiar la începutul secoluluĭ al XIX-lea fără o cunoscință prealabilă a Istorieĭ cultureĭ anterióre.

De aci păşim în desfăşurarea documentată a Istorieĭ scólelor şi în genere a cultureĭ române din secolul XIX-lea.

www.dacoromanica.ro

CAP. I.

1800—1828

Maĭ mult de cât orĭ unde este locul să ne înscriem în contra aserţiuneĭ, că numaĭ de la Gheorghe Lazăr şi Gheorghe Asaki reincep scolile române, în acest secol. Că prin aceştia se organiséză scóla dupe un sistem europén, e lucru afară de ŏrĭ-ce contestaţiune; dar că n'aŭ existat înainte de eĭ scolĭ române, în acest secol, orĭ că aŭ existat numaĭ scolĭ grecescĭ, iată ce nu admitem şi ce vor dovedi maĭ la vale un şir destul de mare de documente.

*

In pragul secoluluĭ avem, în fruntea bisericeĭ muntene, pe Mitrop. Dositei (1793 până la 1810). Acest prelat 'şĭ-a câştigat nume bun, pentru cărţile românescĭ şi grecescĭ, a cărora tipărire a patronat'o, séŭ a provocăt'o *). El 'şĭ a consacrat averea, precum se scie, cultureĭ naţionale, dispunênd ca din venitul eĭ, să se trimită tinerĭ la studiĭ în străinĕtate.

Emul glorios al acestuia aflâm îndată, în Moldova, pe Mitropolitul Veniamin, despre care atâta avem a aminti maĭ la vale.

Pe o trĕptă ceva maĭ jos vom numi pe Iosif Episcopul de Argeş, între 1793—1820. Şi de la el avem de notat publicaţiunĭ diverse.

*

La 1801 fiind Domn Alexandru Moruzi V.V., cu puţin timp înainte de înlocuirea luĭ la munteni, prin Mihaiŭ Suţu, se preface din temelie scóla de la S-tul Gheorghe «cu îndemnarea şi sirguinţa Pr. Sf. Sale Mitropolit al Ungro-Vlachieĭ, Chiriu Chir Dositeiŭ şi cu cheltuiela M. S. şi a P. S. S. a Părinţilor Episcopĭ şi a altor boerĭ şi neguţătorĭ; fiind epistat Dimitrie Ghizdaväţ şi Dascălul Ioniţă.» **).

La 1802, Septembre, Caimacămia ţĕreĭ românescĭ, între care era şi Iosif de la Argeş, reinoieşte veniturile acordate din vinericiŭ scóleĭ şi bisericeĭ de la Agiescĭ, a luĭ Bezedea Grigore Suţu ***).

La 1802 bărbaţĭ fórte reputaţĭ, ca Dimitrie Bibescu, Nic. Brancovean, Scarlat Ghica, Manolache Creţulescu, Radu Golescu, Isac Ralet şi Scarlat Câmpineanu, presintă Domnitoruluĭ Constantin Ipsilante, anafora în care 'ĭ spun că, «dupe poruncă aŭ cercetat socotelile epitropieĭ obştescĭ» şi aŭ constatat rĕmăşiţa de banĭ de primit pe 1802 de la eparchiĭ, din veniturile scólelor pe anul 1802.

---

*) Veḑĭ principalele cărţĭ, în anexa la acéstă pagină.

**) Inscripţiunea care era în fruntea edificiuluĭ scóleĭ.

***) Cond. 48, fila 141.

www.dacoromanica.ro

Întârdiarea a provenit, dupe cum arétă archiereiĭ, din faptul, că uniĭ din egumeniĭ monastirilor ḑic, că li s'aŭ intêmplat pagubă din cutremur. Egumeniĭ refusaŭ de a plăti sumele hotărite de la fie-care monastire şi sub cuvênt, că in urma cutremuruluĭ unele scóle se închiseseră. Boeriĭ Divanişti, prin anaforaua acésta arétă, că egumeniĭ n'aŭ dreptate, căcĭ scólele sunt deschise, pentru care sunt canonisite aceste eraturĭ: «Scólele se află deschise invĕţênd copiĭ, atât acele de pe afară din judeţe, cât şi acelea de aicĭ din Bucurescĭ.»

Care eraŭ aceste scolĭ din Bucurescĭ? La S-tul Sava se mutase, dupe cum am vĕḑut, curtea la 1791/2. Scóla elinéscă de aicĭ insă se contopise intru cât-va cu scóla organisată la biserica Dómna Bălaşa. Decĭ veliţiĭ boierĭ numĕră scóla de la Dómna Bălaşa intre scólele domnescĭ; apoĭ numĕra scóla de la S-tul Gheorghe Vechiŭ «a cărora dascălĭ 'şĭ cer dreptul lor şi epitropia nu are de unde să le rĕspundă».

Veliţiĭ boerĭ se rog de Domnitor: «ca să oránduiască (Mitropolitul) mumbaşirĭ la amênduoĕ eparchiile, să stringă acéstă rĕmăşiţă de banĭ şi să'ĭ facă teslim la sameşul epitropieĭ, spre a'ĭ avea sub pecetie, ca un amanet, până se va da a duoa luminată poruncă a M. Tale».

«Către acesta arétăm Inălţimiĭ Tale, că din eratul scólelor opresc eparchiile pe an câte 2.670 talerĭ, insă Mitropolia i Episcopia Argeşuluĭ 600 talerĭ, pentru lĕfa a 10 dascălĭ de prin judeţe, cu unul din oraşul Pitescĭ; Episcopia Argeş 1.400 talerĭ, insă 500 simbria dascăluluĭ elinesc ot Craiova, 120 aĭ dascăluluĭ slovenesc ot tam, 305 dascălilor de prin judeţe, 240 un dascăl grecesc din Rómnicul-Válcea, 240 pentru Giarach de Rómnic şi 670 Episcopia Buzĕŭ, adecă 250 simbria dascăluluĭ ot Buzĕŭ, 240 simbria doftoruluĭ de la spitalul Gerlaşĭ, 180 simbria a 3 dascălĭ de prin judeţe. Incât pentru dascălul elin din Buzĕŭ şi pentru doftorul de la spitalul Gerlaşĭ scim şi noĭ, că aceştĭ duoĭ sunt şi acolo la eparchie şi 'şĭ fac slujba lor, iar aceĭ treĭ dascălĭ de prin judeţe, cum şi ceĭ-alţĭ dascălĭ i giarachi de la cele-alte treĭ eparchiĭ, nu scim de aŭ fost in slujbă, ca să aibă pentru ce li se da plată; maĭ vértos in eparchia Rómniculuĭ, din turburările ce aŭ fost in partea loculuĭ, este sciut, că dascăliĭ în Craiova, séŭ pe la judeţele ot peste Olt n'aŭ fost *). Cu tóte acestea făcêndu-se luminata poruncă M. Tale de a se cerceta, se va lua deplină pliroforie. 1802, Decembre 4.

La 1802, Maiŭ 19, fugise din Bucurescĭ Domnu M. Suţu sub pretext, că se temé de năvălirea turcilor din Oltenia. Pórta dă Domnia Valahieĭ, la Iunie 1802, luĭ Alexandru N. Suţu, deja Domn şi al Moldoveĭ, dar in August il mazilesce şi pe acesta şi numesce pe Constantin Ipsilante. Boeriĭ semnatarĭ anaforaleĭ de maĭ sus, sunt Caimacamĭ, până la sosirea luĭ Ipsilante, căruia adreséză anaforaua in Decembre 1802, dupe ce a sosit in scaun.

Ipsilante (Const.) pune pe anafora resoluţiunea următóre: «Dupe anaforaua ce ne făcu D-lor boerĭ veliţĭ, ce aŭ fost oránduiţĭ asupra socotelilor epitropieĭ obştescĭ, scriem P. S. Tale Părinte Mitropolite al Ungro-Vlachieĭ, să rânduescĭ mumbaşirĭ, ca d'impreună cu orênduitul Epitropieĭ, ce este la cutia scólelor, să implinéscă aceştĭ banĭ şi să ne aducă rinduitul Epitropieĭ rĕspuns, cum că s'aŭ făcut teslim, carele nu are a primi, séŭ a cere vre-o ḑeciuială de la aceştĭ banĭ eĭ scólelor.» **).

1803, Ianuarie 6.

---

*) 1801 Noembre, în locul luĭ Moruz a venit Domn Mihaiŭ Suţu. In domnia acestuia în cele 5 judeţe oltene aŭ năvălit de la Vidin bande turcescĭ şi aŭ pústiit ţéra până la Caracal, dar s'aŭ temut să trécă Oltul şi spre Bucurescĭ.

**) Cond. No. 45, fila 40 verso.

www.dacoromanica.ro

Din aceste acte se vede, că scólele din ţéră continuaŭ dupe organisaţiunea de la 1776. Intrerumperea invăţăturilor aŭ putut să se intêmple numaĭ in judeţele oltene invadate de bandele turcescĭ. Imulţirea chirurgilor, a doctorilor şi spitalelor prin ţéră, incă resultă din cetirea actelor de sus.

In 1803 constatăm existenţa uneĭ scóle «tocmită de invĕţătura copiilor fără de plată, pe moşia Tărtăşĕsci a postelniculuĭ al treilea Gr. Bujoreanu. Acéstă scólă a fost miluită şi de Alexandru Ipsilante. Acum Constantin Ipsilante fiul, intăresce dreptul de bálciŭ, pentru ca din venitul acestuia să se ajute biserica şi scóla *).

In urma cutremuruluĭ mare, la 1803, localul scóleĭ de la Dómna Bălaşa s'a dărăpănat, rĕmáind numaĭ o singură cameră, unde nicĭ se póte ţine clas, nicĭ pot locui ucenicĭĭ şi cu atát maĭ puţin dascălĭĭ. Deja Dositeiŭ Mitropolitul şi aţĭ membri din Epitropia obştéscă, inainte de Iulie 1803, aŭ fost cerut domnitoruluĭ, să fie obligată biserica Domniţa Bălaşa să restaure localul de scólă, dar ea a declarat că n'are de unde şi că chiar in trecut acest local 'l-a făcut pe datorie. Mitropolitul Dositeiŭ, ca să nu se piardă acéstă scólă «şi procopséla copiilor să se taie a nu maĭ fi . . . . . care nicĭ la auḑul M. Tale nu este primită una ca acésta, ca să nu se facă un acest fel de lucru necuviincios şi a se lipsi oraşul de acéstă podóbă , Mitropolitul s'a hotărit, să dea pentru scólă, mitocul de lángă biserica ce se numesce Măgureanu, «cu case inalte, cu beciurĭ şi cu deosebite odăĭ la pórtă şi cu tóte cele trebuincióse, cu indestulare la toţĭ dascălĭĭ i ucenicĭĭ strĕinĭ, pentru şedere, paradosit, pentru cuchnie, pentru slugĭ, şi pentru verĭ-ce, fără de a maĭ pătimi verĭ-o stenachorie».

Mitropolitul insă arĕtă, că aceste case aŭ nevoie de reparaţiunĭ, carĭ dupe devisul făcut de maĭ-mare-başa, vor costa 3.500 talerĭ. Mitropolitul se rógă, ca aceştĭ banĭ să se imprumute de la fondul spitalurilor noĭ, cu zapis, că la anul viitor se va restitui suma. Domnitorul aprobă acéstă punere la cale, cu resoluţiunea sa din 7 August 1803.

Din 1803, Februarie 10, avem o anafora arĕtând Domnitoruluĭ Ipsilante, istoricul bisericeĭ şi scóleĭ de la Slatina. Neaga soţia luĭ Ionaşcu Mazilu ziditorul şi inzestrătorul bisericeĭ şi scóleĭ din Slatina, a cerut de la Domnitor să i se lase eĭ o vie. Ipsilante, asupra petiţiuneĭ Neagăĭ, a insărcinat pe Şetrariŭ Constantin, să cerceteze cum stă afacerea şi décă scóla urméză şi in ce mod ? Const. Şetrariŭ, prin raportul sĕŭ din 10 Februarie 1803, arĕtă, că scóla funcţionéză cu dascălĭ nelipsiţĭ, plătiţĭ din venitul bisericeĭ ; că sunt 3 dascălĭ şi anume ; un preot călugăr grec, ce paradosesce matimile luĭ, altul iarăşĭ grec invĕţând latina pe feciori de boerĭ şi al treilea dascăl románesc pentru copiiĭ orăşenilor. Invĕţătura este gratuită şi Neaga plătesce prin chivernisĕla sa simbriile dascălilor.

Dăm in anexă acest raport, care ne confirmă existenţa uneĭ scóle la 1803, in Slatina **).

Altă scólă existând in 1803 este aceea de la moşia Şunţa, din jud. Dâmboviţa, intemeiată de rĕposatul Mateĭ Locusteanu Biv-Sluger, in timpul domnieĭ luĭ Mihaiŭ Vodă Suţu. Const. Ipsilante prin hrisovul din 1803, Iulie 14, amintesce, că acéstă scólă a fost inzestrată cu óre-carĭ veniturĭ de Mihaiŭ-Vodă Suţu 1792, Maiŭ, şi că aceste milĭ ar fi fost reinouite bisericeĭ şi scóleĭ acestia de pe moşia Şunţa, judeţul Dâmboviţa, de către Domnitorul Alexandru Moruzi şi de tatăl aceluia şi de ceĭ-alţĭ Domnĭ din urmă.

*) Veḑĭ în anexă hrisovul din 1803, Iuliŭ 8.

**) Condica No 45, fila 209 verso.

www.dacoromanica.ro

Iată acest hrisov *) :

Hrisovul rĕposatuluĭ Mateiŭ Locusteanu V.-Sluger

«De vreme ce credincios Boerul Domnieĭ Mele, rĕposatul Mateiŭ Lăcusteanul V.-Sluger, avênd o moşie ce se numesce Şunţa in sud. Dâmboviţa, pe care moşie fiind şi biserică unde se cinstesce şi se prăznuesce hramul Adormireĭ Prea-Sfinteĭ Stăpâniĭ nóstre de Dumneḑeŭ Născĕtóre, dupe ce aŭ inzestrat'o cu odăjdiĭ şi cu odóre, câte sunt trebuincióse, aŭ aşeḑat şi preot, care de apururea slujesce S-ta Leturghie. Şi osebit de acésta aŭ maĭ impodobit acéstă biserică şi cu dascăl, şi aŭ făcut oranduială de invaţă copiĭ sărmanĭ şi sĕracĭ fără de plată, având şi plata ostenelilor, atât preotul cât şi numitul dascăl de la numitul Boer, pentru care făcênd rugăciune numitul Boer Domnieĭ Sale fratelui Mihaiŭ Vodă Suţul, ca să facă ajutor şi milă acestiĭ bisericĭ spre a se ajuta atât la trebuinţele sale, cât şi aceĭ copiĭ sĕrmanĭ la imbrăcămintea şi cheltuiala ce vor avea trăbuinţe, vĕḑum Domnia Mea hrisovul Domnieĭ Sale cu l. 1792, Maiŭ, prin care oranduesce milă S-teĭ Bisericĭ, acel preot să fie scutit de tóte dăjdiile şi angariile, orĭ câte vor eşi pe alţĭ preoţĭ dajnicĭ, cum şi de poclonul vlădicesc, de nicĭ unile supĕrare să nu aibă, cum şi dascălul să fie scutit de tóte dăjdiile şi angariile orĭ câte vor eşi pe ţĕră de la visteria Domnieĭ Mele; Aşişderea să ia de la ocna Telega pe tot anul 100 bolovanĭ, pentru ajutorul bisericeĭ şi acelor copiĭ sĕrmanĭ, cum şi lude 6, ómenĭ strĕinĭ fără pricină, pe care găsindu'ĭ şi cercetându'ĭ D-lor ispravniciĭ dupe adeverinţele ce vor aduce, să li se dea şi pecetluiturĭ de la visterie, spre a fi in pace şi nesupĕraţĭ; asemenea şi slugĭ ce va avea S-ta biserică, să fie scutiţĭ şi apĕraţĭ de dijmărit, şi vinul de vinăriciŭ şi 300 oĭ de oierit; care aceste milĭ s'aŭ inoit in urmă, atât de la fratele Domn Alecsandru Muruzi Vodă, cât şi de Măria Sa părintele Domnieĭ Mele şi de ceĭ-alţĭ Domnĭ din urmă, precum din hrisóvele Domniilor-sale ne-am adeverit. Drept aceea şi Domnia Mea milostivindu-mĕ, intărim tóte aceste milĭ, ca să se păzéscă nestrămutat, să fie spre ajutor la cele trebuincióse. Adeverind hrisovul acesta cu insăşĭ credinţa Domnieĭ Mele Ioan Constandin Alexandru Ipsilant Voevod şi cu credinţa prĕ iubiţilor Domnieĭ Mele fiĭ : Alexandru, Dumitraşco, Gheorghe, Nicolae şi Ion Voevoḑĭ, martorĭ fiind şi D-lor cinstiţĭ şi credincioşĭ boerĭ veliţĭ aĭ Divanuluĭ Domnieĭ Mele, şi s'a scris *hrisovul* acesta la anul ântêiŭ dintru ântêia Domnie, aci, in oraşul scaunuluĭ Domnieĭ Mele Bucurescĭ, la aniĭ de la nascerea luĭ Isus Hristos, 1803, Iulie 14, de Chiriţă Logofĕt de Divan.

Un alt boer Dumitrache Locusteanu, sub Domnia luĭ Mihaiŭ Suţu, aŭ făcut biserica şi scóla pe moşia Greci, din judeţul Ilfov. şi «aŭ aşeḑat şi dascalĭ de invĕţătura sĕrmanilor copiĭ, fără de plată, cu simbrie de la sineşĭ. Ipsilante, la 1803 Iulie 31, intăresce tóte veniturile acordate scóleĭ şi bisericeĭ de Domniĭ predecesorĭ **).

Iată intreg documentul :

Cartea luĭ Dumitrache Lăcusteanu Sluger

«...*Zemli Vlascoi*. De vreme ce repaosatul Dumitrache Lăcusteanu in viĕţă fiind, din rivna creştinéscă a pus cheltuială şi ostenélă de a preinoit şi a dres sfânta biserică de la moşia sa, ce se numesce Greciĭ, ot sud Ilfov, la care dupe ce a dat zestrea ce trebuinciósa şi a pus preot de slujbă, a aşeḑat şi *dascăl de invĕţătura sĕrmanilor copiĭ, fără de plată, cu*

*) Condica No. 45, fila 222.

**) Cond. No. 45, fila 197.

www.dacoromanica.ro

simbrie de la sineşĭ; de aceea dară, şi fratele Mihaiŭ Vodă Suţul, vĕḑênd buna faptă a sa, a bine-voit şi prin hrisovul Domnieĭ-Sale a făcut milă sfinteĭ bisericĭ, pentru a putea ţine orânduiala ce a isvodit la acéstă biserică şi scólă, ca să iae de la Ocna Telega pe an câte una sută bolovanĭ de sare, şi lude 10 ómenĭ străinĭ, fără de nicĭ o pricină, făcênd nedajnic şi pe acel dascăl şi preot, scutiţĭ de tóte dăjdiile şi orânduelile Domnescĭ, Archierescĭ, stupiĭ şi vinul din drepte viile bisericeĭ, de dijmarit, de vinăriciŭ, şi oĭ 400 de oierit şi un sălaş de ţiganĭ anume Gafiţă, a inchinat Domnéscă danie sfinteĭ bisericĭ dintre ţiganiĭ Domnescĭ, carĭ aceste milĭ s'aŭ înoit de fraţiĭ Domnĭ din urmă, precum din Cărţile Domniilor Sale am adeverit; decĭ, invrednicindu-ne Domnul Dumneḑeŭ cu Domnia acesteĭ pravoslavnice ţĕrĭ, am bine-voit Domnia Mea de inoim şi intărim tóte acestea maĭ sus arĕtate milĭ, cu care să se pótă ţinea orânduiala sfinteĭ bisericĭ şi a scóleĭ de acolo; de care poruncim Domnia Mea şi la toţĭ, carĭ se cuvine să le păzéscă şi să le urmeze tóte acestea, *ii saam receh gospod*».

1803, Iulie 31.

Din 8 Iunie 1803, eată un hrisov relativ la scóla şi biserica din *Poiana*, judeţul Ialomiţa. Acéstă scólá continua a existe de la 1792, şi Domnitorul Constantin Ipsilante le-aŭ constituit unele venituri şi scutirĭ *).

«*Zemli Vlascoe.* Fiind-că sfânta şi Dumneḑeiasca biserică din Poiana sud Ialomiţa, unde se cinstesce şi se prăznuesce hramul sfântuluĭ şi făcĕtorul de minunĭ Ierarhuluĭ Nicolae, este la loc cu primejdiă de ale răsmiriţiĭ intémplărĭ, din care pricină rĕmăsese la derăpănare, şi prin silinţa ctitorilor s'a adus la stare, care fiind depărtată de oraşe s'a intocmit şi scólă de invĕţătura copiilor, şi pentru a se putea ţine *biserica şi scóla* in starea lor, avu mila Domnéscă, prin cărţile ce le vĕḑum, insă de la Măria Sa părintele Domnieĭ Mele, prin cartea de la lĕt 1797, Aprilie 10, i de la Domnia Sa repausatul Constandin Vodă Hangeri, prin cartea de la lĕt 1799, Septembre 16, ca să ţie duoĭ preoţĭ, ce se află, că fiind la numita biserică, anume Popa Iordache i Popa Mincul, scutiţĭ de tóte dările preoţescĭ, şi un dascăl al scóleĭ de la numita biserică, să fie scutit de tóte dăjdiile şi orânduielile ţĕreĭ, cum şi drepte bucatele preoţilor şi ale dascăluluĭ să fie scutite de vinăriciŭ şi dijmărit. Aşişderea să ţie şi duoĭ lude străinĭ şi fără de pricină de dajdie scutiţĭ şi apăraţĭ de tóte dajdiile şi orânduelile Visterieĭ, cărora, dupe cercetarea ce li se va face de către ispravniciĭ judeţuluĭ să li se dea şi pecetluiturĭ Domnescĭ. Decĭ invrednicindu-mĕ Domnul Dumneḑeŭ cu Domnia acesteĭ pravoslavnice ţĕrĭ, ne-am milostivit de am inoit mila acésta, dupe cum se coprinde maĭ sus, să se păzéscă nestrămutat, spre a fi sfinteĭ bisericĭ şi scóleĭ de ajutor şi de intărire, iar Domnieĭ Mele şi părinţilor Domnieĭ Mele, vecĭnică pomenire. Rugăm dar şi pe alţĭ fraţĭ Domnĭ, carĭ in urma nóstră se vor invrednici cu obláduirea acesteĭ ţĕrĭ, să bine-voiască a invoi şi a intări mila acésta, ca şi ale Domniilor Sale milĭ şi facerĭ de bine, să fie in urmă de alţiĭ ţinute in sémă. *ii saam receh gospod.*»

*

Altă scólă sătéscă existând in 1803, este acea de lângă biserica ce se numesce *Vaşianca* din Ilfov.

Acéstă scólă a fost deja miluită de Alex. Vodă Moruzi din ambele Domnĭ.

...*Zemli Vlascoe.* «Fiind-că sfânta şi Dumneḑeiasca biserică ce se numesce *Văsianca* ot sud Ilfov, unde se cinstesce şi se prăznuesce hramul prea sfinteĭ Născĕtóre şi pururea

*) Condica No. 45, fila 154.

www.dacoromanica.ro

feciòreĭ Marieĭ, la care se află şi *scólă de învĕţătură de copiĭ săracĭ*, a avut milă atât de alţĭ fraţĭ Domnĭ de maĭ înainte cât şi de la Măria Sa fratele Alexandru Vodă Moruzi, dintru amênduoĕ Domniile, a ţine lude 15, ómenĭ fără pricină de dajdie, precum şi duoĭ preoţĭ aĭ bisericeĭ, un dascăl şi un grămătic, scutiţĭ şi apăraţĭ de rêndul dajdiilor, precum şi drepte bucatele lor de dijmărit i vinăriciŭ ; drept aceea dar, şi Domnia Mea ne-am milostivit de am înoit şi am întărit mila acesteĭ sfiinte biericĭ, ca să i se păzéscă nestrămutat, şi poruncim, că găsind ómenĭ fără pricină, să'ĭ cerceteze ispravniciĭ, de orênduială, şi fiind cu adevĕr fără pricină, să le dea adeverinţă de numele şi chipul lor, dupe care să li dea şi pecetluiturĭ *gospod*, ca să fie sfinteĭ monastirĭ şi scóleĭ de ajutor.»

1803, August.

Din 15 Iulie 1803, Domnitorul Ipsilant Const. întăresce alt hrisov al luĭ Alexandru Moruz în favórea schituluĭ *Marculesci*, de lângă C.-Lung, şi a scóleĭ ce a înfiinţat reposatul Dumitraşcu Roset, titorul schituluĭ *).

«*Zem. Vlascoe.* Fiind-că reposatul Dumitraşcu Roseti ce era ctitor schituluĭ Mărculesci de lângă oraşul Câmpu-Lung sud. Muscel, prin jalbă aŭ fost arĕtat la Domnia-Sa fratele Alexandru Vodă Muruzi, cum că în oraşul Câmpu-Lung a făcut numitul reposatul òreşĭ-care zidire, un hănişor cu odăĭ de găzduire pentru folosul schituluĭ şi pentru òreş-ce ajutor *la scóla*, ce a întocmit de învĕţătura copiilor, fără de plată, şi pentru hrana sĕracilor, ce sunt a se ajuta de la acest schit la sĕrăcia şi neputinţa lor şi unde aştepta a se folosi schitul de la acest hănişor, ca să pótă sĕvîrşi acele ajutorurĭ sufletescĭ, carĭ sunt vrednice de pomenire, şi de împotrivă, că de pururea este supĕrată de către alţĭ boierĭ pentru conace, cât şi de însuşĭ ispravniciĭ judeţuluĭ, din care pricină nu numaĭ se folosesce cu nimic schitul, ci încă este păgubaş şi de cheltuiala ce a făcut, făcênd rugăciune Domnieĭ-Sale ca să dea poruncă de apĕrare, a căruia rugăciune fiind cu cale şi primită Domnieĭ-sale ca o dréptă, a dat Domnia-Sa carte de apĕrare. Pentru aceea şi Domnia-Mea ne-am milostivit, şi dăm acéstă Domnéscă nóstră carte, prin care poruncim să fie apĕrat acest hănişor de conace, atât de către alţĭ verĭ-cine, cât şi de către ispravniciĭ judeţuluĭ, ca să'şĭ pótă avea schitul folosul sĕŭ de la dênsul, spre a se ajuta şi scóla ce a întocmit de învĕţătura copiilor fără de plată, cum şi sĕraci ce sunt orênduiţĭ să se ajutoreze la sĕrăcie şi neputinţa lor. *ii saam-receh gospod.*»

1803, Iulie 15.

Iată acum alt hrisov care amintesce de scóla publică de la Florescii-din-Dél, judeţul Ilfov, scólă anterióră anuluĭ 1792 şi care continua la 1803, Iunie **).

Zeml. Vlashoe. «Datam Domnésca nóstră carte S-teĭ şi Dumneḑeescii biericĭ de la Floresci-din-Dél sud. Ilfov, unde se cinstesce şi se prăsnuesce hramul Adormireĭ Prea S-teĭ stăpâneĭ nóstre de Dumneḑeŭ născĕtóre şi pururea Feciórii Marieĭ, ca să aibă milă de la Domnia-Mea, a lua pe tot anul sare din ocne, câte 100 bolovanĭ ; aşişderea să fie lude 15, străinĭ fără pricină de dajdie, carĭ dupe cercetarea ce li se va face şi dupe pecetluiturile ce li se vor da, să fie scutiţĭ şi nedajnicĭ de orĭ-ce orânduelĭ şi podveze vor eşi pe ţéră; să aibă duoĭ preoţĭ, un grămătic, scutiţĭ de orĭ-ce; cu acéstă milă să pótă ţiné acéstă biserică şi scólă de învĕţătură săracilor copiĭ, fără de plată, pentru că acéstă milă aŭ avut'o atât de la fraţiĭ Domnĭ de maĭ nainte, cât şi de la Măria Sa părintele Domniĭ-Mele, prin cartea ce o vĕḑum, cu lét 1792. Drept acea învrednicindu-ne Domnul Dumneḑeŭ cu domnia acesteĭ

*) Cond. 47, fila 196.
**) Cond. No. 47, fila 238

www.dacoromanica.ro

pravoslavnice ţĕrĭ, ne am milostivit Domnia-Mea şi am întărit acéstă milă, ca să se păzéscă ne strămutat; pentru care rugăm şi pe fraţiĭ Domnĭ din urma nóstră, să bine-voiască a întări acest privilegiŭ, cu răvna aceea ce am avut şi noĭ spre întărirea privilegiurilor altor fraţi Domnĭ, ce aŭ făcut la asemenea Sfinte locaşurĭ, şi ale Domniilor-Sale să fie în urmă păzite. *ii saam recch. gospod.*»

1803, Iunie 8.

In satul *Furduescĭ* din Ilfov, la 1803, există scóla de învĕţătura copiilor. Domnitorul Ipsilant îĭ reînouesce milele şi scutirile, maĭ întêiŭ în 17 Iunie 1803 şi apoĭ prin hrisovul Septembre 7 acelaş an; din şése lude cât avea biserica şi scóla acésta 'ĭ dăruesce 12*).

«*Zeml. Vlashoe.* Fiind-că S-ta biserică de la satul Furduescĭ ot. sud. Ilf. şi unde este şi *scólă* de învăţătura copiilor, aflându-se fórte săracă şi dărăpănată, are milă de la fraţiĭ Domnĭ de maĭ nainte a ţiné 6 lude ómenĭ străinĭ, făr de pricină de dajdie, cum şi drepte bucatele sale scutite, pr. stupĭ i rămătorĭ de dijmărit şi vinul de vinăriciŭ, precum ne pliroforisim din cărţile Domniilor Sale, ce le vĕḑum. Decĭ, dupe pliroforia ce am luat şi Domnia Mea de scăpătăţiunea şi starea acesteĭ sfinte bisericĭ, ne milostivim şi peste lude 6, ce a avut până acum, i maĭ hărăzim încă 6, ómenĭ fără de pricină de dajdie, străinĭ, ca să aibă de acum inainte acéstă biserică lude 12; de care şi poruncim Domnia Vóstră ispravnicilor aĭ judeţuluĭ, supĕrare ómenilor acestora să nu faceţĭ, ca să'ĭ póţă avea biserica de ajutor.»

1803, Septembre 5.

Scóla de la monastirea Motruluĭ, din Mehedinţĭ, amintită la 1793, continuă la 1803. Domnitorul dă în 12 August, innoirea anteriórelor hrisóve pentru scutirile şi milele acordate **).

*

La 28 Decembre 1803, Const. Ipsilante numesce dascál la Craiova pe Dimitrie Gheorghiadis, dupe alegerea dascăluluĭ Lambru din Bucurescĭ.

Ḑice pitacul Domnesc:

«Intărim Domnia Mea alegerea ce printr'acéstă anafora ne arĕtă didascălul Lambru că a făcut de Protodascăl la Craiova pe Dimitrie Gheorghiadis, pre carele 'l şi rânduim Domnia Mea, şi poruncim sfinţieĭ tale iubitorule de Dumneḑeŭ Episcópe al Rômniculuĭ, Dumneavóstră cinstiţilor şi credincioşilor boierilor Domnieĭ Mele, Vechilule al Căimăcămieĭ, şi boierilor Divaniţĭ de la Divanul nostru ot Craiova, ca pre acesta să'l aşeḑaţĭ şi să'l metaherisiţĭ dascăl Protos al scóleĭ de acolo, şi pentru un ipodidascăl de se află acolea vre unul destoinic precum trebue, bine, iară de nu, să se insciinţeze iarăşĭ aicĭ la dascálul Lambru, ca să facă alegerea şi de ipodidascăl ***).

1803, Decembre 28.

La începutul anuluĭ 1808, Alex. Ipsilante numesce doctor al oraşuluĭ Craioveĭ pe Dr. Panait şi ca chirurg pe Moral, pe carĭ archi-iatros, adecă Doctorul principal 'ĭ-a examinat şi 'ĭ-a găsit vrednicĭ.

---

*) Cond. No. 47, fila 77 şi fila 169.
**) Cond. No. 47, fila 121.
***) Cond. No. 46, fila 172.

www.dacoromanica.ro

Iată pitacul Domnesc către Caimacamul Craioveĭ:

«Cinstiţilor şi credincioşĭ boerilor Domniel Mele, Dumnéta Vechilule al caimăcămieĭ şi D-vóstră boerilor divaniţĭ de la divanul nostru Craiova, am vĕḑut Domnia Mea înştiinţarea ce ne-aţĭ făcut pentru maĭ jos numiţiĭ Panaíot Dohtorul Politieĭ şi pentru Moral Gerahu; pe carĭ fiind că şi Dumnéluĭ Arhi-Iatros, prin cercetarea ce aŭ făcut, iĭ adeverĕză de vrednicĭ, iată dară 'ĭ orânduim şi Domnia Mea, dupe cererea Dumnévóstră, ca să fie numitul Panaiot dohtor al politieĭ acolé, cum şi pe numitul Moral Gerah, avêndu'şĭ orânduita léfă, dupe hrisovul Domnieĭ Mele *).»

In 15 Octombre, acelaş an 1803, domnitorul regulĕză veniturile din carĭ aŭ a se plăti doctorul şi chirurgul Craioveĭ. Iată acest hrisov **).

Hrisovul pentru orânduiala doftoruluĭ şi a giarahuluĭ de la Craiova

«Fiind-că într'acele-alte bune orânduelĭ şi întocmirĭ, carĭ voim Domnia Mea ale avea şi politia nóstră de la Craiova, pentru folosul de obşte, ca şi acésta de aice, este una şi trăbuinţa de un doftor i de un gérah, stătătorĭ pururea acolo, spre a se căuta la întêmplare de trebuinţe, atât familiile boerescĭ, cât şi ceĭ-alţĭ orăşenĭ; făcut-am Domnia Mea cercetare de orânduiala ce a fost maĭ înainte şi atât de la Dumnélor cinstiţĭ şi credincioşĭ boeriĭ Domnieĭ Mele, Vechilul Căimăcămieĭ, i boeriĭ Divaniţĭ de la Craiova, cât şi din condicile Divanuluĭ, ne adeverim, că se dă de la Domnie intr'un an 1.080 talerĭ, d'intr'aceste slujbe, peste baniĭ Cameriĭ: ad 220 talerĭ din vama Craioveĭ, 220 talerĭ din vinăriciurĭ, 220 talerĭ din oierit a cincĭ judeţe, şi 200 de la ocne, din carĭ lua un Doftor 1.000 talerĭ şi un spiţer 80 talerĭ. Care acéstă orânduială de darea numiţilor banĭ, nu numaĭ voim Domnia-Mea a se urma cu nestrămutare, ci încă, dupe rugăciunea ce ne-aŭ făcut Dumnélor boerĭ divăniţĭ, 'ĭ-am maĭ adaus peste numita sumă de 1.080 talerĭ, alţĭ 470 talerĭ pe an, adecă din vama Craioveĭ 310 talerĭ, din oierit 310 talerĭ, din dijmărit 310 talerĭ, din vinăriciŭ 310 talerĭ, şi din ocne 310 talerĭ, ce se adună peste tot 1.550, talerĭ, iarăşĭ peste baniĭ Cameriĭ, cum aŭ fost maĭ nainte, din carĭ aceştĭ banĭ orânduim să se dea la un doftor 1.200 talerĭ, şi la un Gerah 350 talerĭ, ca cu adausul de léfă, ce li s'aŭ făcut de Domnia Mea mulţămindu-se, să fie osărduitorĭ, atât doftorul cât şi gerahul, intru întêmplătórele trebuinţe, ce vor avea ceĭ neputincioşĭ de a'şĭ dobêndi îndreptarea şi tămăduirea lor; decĭ pentru a fi acéstă orânduială bine păzită şi a se urma darea acestor lefĭ pururea şi tot-d'a-una cu nestrămutare, pentru folosul cel de obşte, carele il voim Domnia Mea al Dumnélor boerilor şi al tuturor locuitorilor noştri din partea loculuĭ, am bine-voit a întări acésta şi printr'acest Domnescul hrisov, adeverit cu însuşĭ Domnésca nóstră iscălitură şi pecete, şi cu credinţa prea iubiţilor Domniĭ Mele fiĭ: Alexandru, Dumitraşco, Gheorghe, Nicolae şi Ioan Voevoḑi şi cu mărturia Dumnélor cinstiţilor şi credincioşilor boerĭ veliţĭ aĭ Divanuluĭ Domnieĭ Mele: Pan Dumitraşco Racoviţă, V.-Vist., Pan Scarlat Ghica Vel.-Spăt., Pan Constantin Creţulescu V.-Ban, Pan Gheorghe Mavrocordat Vel-Post., Pan Radu Golescu V.-Vornic, de ţéra-de-sus, Pan Isaac Ralet V.-Logof. de ţéra-de-sus, Pan Constandin Stoilescu Vel-Logof. al obştirilor, Pan Scărlat Câmpinénul Vel-Vornic de ţéra-de-jos, Pan Dumitrache Racoviţă Vel-Vornic, Pan Barbul Văcărescul Vel-Vornic, Pan Constandin Fălcoianul Vel-Vornic al obştirilor, Pan Istrati Creţulescu Vel-Logofĕt de ţéra-de-jos, Pan Mihălache Manu Vel-Vornic al politieĭ, Pan Iordache Filipescu Vel-Căminariŭ,

*) Cond. No. 46, fila 443.
**) Cond. No. 46, fila 164.

www.dacoromanica.ro

Pan Constandin Grădişteanu Vel-Paharnic, Pan Ienache Golescu Vel-Stolnic, Pan Scarlat Isvoranul Vel-Sluger, Pan Iancul Vel-Pitar şi Ispravnic Pan Isac Ralet Vel-Logofĕt de ţéra-de-sus; şi s'a scris hrisovul acesta la al duoilea an d'intru ântêia domnie a Domnieĭ Mele aicĭ în oraşul Domniĭ-Mele Bucurescĭ, la aniĭ de la nascerea luĭ Hristos 1803, Octombre 15.»

O nouă regulare într'acéstă afacere intervine la 1805, prin hrisovul de la 20 Iunie acel an, care este maĭ jos, în notă.

---

*) **Hrisovul doftoruluĭ şi spiţeruluĭ de la Craiova de plata ce aŭ.**

«Fiind-că între cele-alte bune orânduelĭ şi întocmirĭ pentru folosul de obşte, care voim Domnia Mea a le avea şi politia nóstră de la Craiova, precum se urméză şi la acésta de aicĭ, este una şi trebuinţa de un doftor şi de un gerah stătătorĭ apururea acolo, spre a se căuta la întêmplărĭ de trebuinţă, atât familiile boierescĭ, ca şi ceĭ-alţĭ orăşenĭ şi locuitorĭ aĭ noştri din partea loculuĭ, făcut-am Domnia Mea cercetare de orânduiala ce a fost maĭ înainte acolo, şi atât de la Dumnélor cinstiţĭ şi credincioşiĭ boierĭ Domnieĭ Mele Caimacamul şi boieriĭ Divaniţĭ de la Craiova, cât şi din Condicile Divanuluĭ, ne adevérim, că maĭ înainte se da de la Domnie, întru un an talerĭ 1080, dintre aceste slujbe, peste baniĭ Camereĭ, ad. talerĭ 220 din vama Craioveĭ, şi 220 talerĭ din dijmărit, şi talerĭ 220 din vinăriciŭ, din oierit a 5 judeţe, şi talerĭ 200 de la Ocne, din care lua un dohtor talerĭ 1.000 şi un spiţer talerĭ 80, care acéstă orânduială de darea numiţilor baní şi în vremea Domnieĭ Nóstre nu numaĭ am poruncit de s'a păzit, ci încă dupe rugăciunea ce din anul trecut ne-a făcut boieriĭ Divaniţĭ, am maĭ adaus pentru numita sumă de talerĭ 1.080, alţĭ talerĭ 470 pe an, ad. din vama Craioveĭ 310 talerĭ, din oierit talerĭ 310, din dijmărit talerĭ 310, din vinăriciŭ talerĭ 310, din Ocne talerĭ 310, ce se adună peste tot talerĭ 1.550, iarăşĭ peste baniĭ Camereĭ, cum a fost şi maĭ înainte; din care aceştĭ banĭ, am rânduit prin hrisovul ce am dat la lét 1803, Octombre 15, să se dea la un dohtor talerĭ 1.200 şi la un gerah 350. Acum iarăşĭ dupe arĕtarea ce nĕ face Dumnéluĭ Caimacam, cu Dumnélor boieriĭ Divaniţĭ, de acolo, prin Dumnéluĭ V. Ban, că după scumpetea lucrurilor ce se urméză acum într'acéstă vreme, a se ţine un dohtor bun trebue plată de simbrie până la talerĭ 4.000, şi cu tóte că şi iubitorul de Dumneḑeŭ Episcopul Rômniculuĭ şi Dumnéluĭ Caimacam cu Dumnélor boierĭ din bun proeresis, vor ajuta la plata de dohtor, iară nefiind de ajuns cu ceea-ce a fost orânduit până acum, făcutuneaŭ rugăciune, că dintru aceste huzmeturĭ, să se maĭ adauge la acéstă plată a dohtoruluĭ, spre uşurinţa Dumnélor, iară cu cea-altă plată se încarcă Dumnélor dupe făgăduinţa ce aŭ dat; am primit rugăciunea Dumnélor şi am adaus la dohtor talerĭ 200, spre a lua pe tot anul talerĭ 1.400, care aceştĭ talerĭ 200, să se dea tot dintru aceste cincĭ huzmeturĭ cu orânduiala ce se arĕtă maĭ sus, şi unde da până acum talerĭ 310, de acum înainte, fie-care cumpĕrător de hazmet să dea po talerĭ 350: iară ceĭ-alţĭ talerĭ 2.600, până la împlinirea sumeĭ de talerĭ 4.000, îndatorim pe Sfinţia Sa părintele iubitorul de Dumneḑeŭ Episcopul Rômniculuĭ a da talerĭ 250, şi pe Dumnéluĭ Caimacamul Craioveĭ talerĭ 250, şi pe Dumnélor ceĭ-alţĭ boierĭ toţĭ, ca după făgăduiala ce aŭ dat toţĭ, să dea cu analoghie suma ce se arĕtă maĭ sus, cu care adaus de léfă, ce s'a făcut de Domnia Mea, şi cu ceea-ce se va da de la numitele obraze, să se ţie dohtor bun, care dohtor mulţămindu-se cu acestea, să păzéscă legătura ce va face cu Dumnélor maĭ sus numiţiĭ boierĭ, şi să fie osârduitorĭ, atât dohtorul cât şi gerahul, ce are din venitul huzmeturilor, orânduit talerĭ 350 întru întêmplatórele trebuinţe ce vor avea ceĭ neputincioşĭ de a dobêndi îndreptarea şi tămăduirea lor, care acest ajutor 'l facem Domnia Mea, nu numaĭ pentru boieriĭ şi pentru ceĭ-ce le dă mâna a plăti vizitele în oraş şi pe afară, dupe trebuinţă, ci maĭ vêrtos pentru ceĭ sĕracĭ şi cu neputinţă de plată aĭ oraşuluĭ şi la ceĭ-ce vin la spitalul de acolo, unde să fie dohtorul îndatorat a merge fără plata; cu acésta dar orânduială, am făcut şi ajutorul d'ântêiŭ, şi acum am primit de am maĭ făcut prostichiu, cum se arĕtă maĭ sus. Decĭ, spre a fi

www.dacoromanica.ro

Relativ la scólele din Bucurescĭ, dam in anexă hrisovul din 1804, Iulie 10, prin care Const. Ipsilante, dupe anaforaoa Mitropolituluĭ şi a Episcopiilor, sporesce léfă dascălilor grecĭ, fiind-că s'a scumpit hrana. Spre a face asemenea sporirĭ, Domnitorul adaugă şi darea preoţilor pentru scóle şi ploconul Archiereilor *).

*

Ipsilante ajută din baniĭ ţĕreĭ scólele grecescĭ din Orient. Dăm in anexă hrisóvele relative, şi anume acel din 12 Iunie 1803, acel din 19 Februarie 1803 şi acel din 1 Decembre 1804.

*

In 1804, Iulie 21, Ipsilante Const. dă hrisov pentru ceĭ duoĭ dascălĭ de la scóla de la S-tu Gheorghe. Primuluĭ dascăl Chiriţă, «*dascăl slovenesc si românesc*», cât şi ipodidascăluluĭ sĕŭ, amènduoĭ pămèntenĭ.

Domnitorul le intăresce privilegiĭ şi scutire ca să'şĭ pótă căta in linisce de scólă.

Dăm în anexă acest hrisov cu numele tutulor boierilor aduşĭ de mărturie, intre care aflăm pe Marele Ban Enache Creţulescu şi mare Vornic de Ţéra-de-Sus Stefan Văcărescu **).

*

De la 1804, avem de inregistrat şi importantul hrisov al scóleĭ de la Cerneţĭ, din Mehedinţĭ, din averea reposatuluĭ Hagiu Iordache. Acesta prin diata sa a insărcinat pe Protopopul Gheorghe, care ţine în căsătorie pre Ilinca, nepóta rĕposatuluĭ, să infiinţeze in casele donatoruluĭ un dascăl de limba grecéscă şi o scólă românéscă, lângă biserica Domnéscă, pe locurile de prăvăliĭ ale rĕposatuluĭ şi o altă scólă românéscă pe moşia Bănoviţa, unde s'a ingropat rĕposatul, in mijlocul câmpuluĭ. Protopopul şi orăşeniĭ cerură întărirea acestor disposiţiunĭ in favórea scóleĭ, rènduindu-se epitropĭ Protopopu Gheorghe şi duoĭ negutitorĭ din Cerneţĭ. Const. Ipsilante ránduesce pe Biv-Vel Ban Const. Ghica epistatul Logofeţiilor marĭ, să facă cercetare la faţa loculuĭ despre impregiurărĭ. Acesta face raport cerènd intărirea donaţiuneĭ pentru cele treĭ scolĭ şi Domnitorul dă hrisovul ce analisarăm şi pe care 'l anexăm.

Aŭ urmat in privinţa legatuluĭ ce aŭ lăsat Medelniceru Ilagi Iordache Severinénul de care maĭ sus pomenim, lungĭ daraverĭ cu rudele rĕposatuluĭ, in anul 1805. Dăm in anexă tóte acestea documente, carĭ pot interesa istoria scólelor din Cerneţĭ ***).

---

acéstă orânduială bine păzită şi a se urma darea acestor lefĭ pururea şi tot-d'a-una cu ne strămutare, pentru folosul cel de obşte, care 'l voim Domnia Mea, al D-lor boierilor şi al tutulor lócuitorilor noştri din partea loculuĭ şi a sĕracilor căutare, care nu aŭ putinţă de plată la dolitor, am bine-voit a intări acésta şi printr'acest Domnescul nostru hrisov, adeverit cu insuşĭ Domnésca nóstră iscălitură şi pecete, cum şi cu credinţa prea iubiţilor Domnieĭ Mele fiĭ *)». 1805, Ianuarie 20.

*) Condica No. 46, fila 377.

**) Veḑĭ anexa corespunḑĕtóre.

***) Veḑĭ anexa corespunḑĕtóre.

****) Veḑĭ anexa.

www.dacoromanica.ro

*

Inainte de a trece la scôlele din Moldova, socotim util a aminti existenţa hrisovuluĭ interesând bisericele domnescĭ din Bucurescĭ, cu data 1803, Octombre 24. Din acest hrisov ce dăm in anexă, se pôte vedea existênd pe la aceste biericĭ *grămaticĭ*, a cărora slujbă interesêză de asemenea propăşirea cultureĭ naţionale*).

Cu hrisovul din 1804, Martie 18, Domnitorul face scutirĭ şi miluirĭ unuĭ legător de cărţĭ al Mitropolieĭ numit Tudor **).

*

In Moldova ceĭ d'ântêiŭ anĭ aĭ secoluluĭ al XIX aŭ mare insemnătate in istoria cultureĭ naţionale, maĭ ales in urma rădicăreĭ la scaunul Mitropolitan a luĭ Veniamin, la 15 Martie 1803.

Imediat dupe acéstă venire la tronul Mitropolitan a luĭ Veniamin, avem hrisovul Domnitoruluĭ Alexandru Const. Moruz relativ la scôle. Domnitorul s'a ocupat de aşĭa ḑisa Academie din Iaşĭ, printr'un hrisov special ce dăm in anexă ***).

Indată apoĭ în 29 Maiŭ 1803, Domnitorul aşeḑă scôlă de limba elinéscă şi moldovenéscă la Monastirea Mavromoluluĭ in Galaţĭ, precum aŭ fost şi maĭ nainte ****).

Anul 1804 numĕră intre ceĭ maĭ memorabilĭ aĭ istorieĭ culturale Moldovene.

Când amintim de documente referitôre la scôle, din acest an, pe dată condeiul vrea sà scrie numele Mitropolituluĭ Veniamin. Ne-am deprins cu toţiĭ a pune la numele luĭ tôtă mişcarea culturală de la aceştĭ anĭ.

Veniamin Costache (Negel) succede la Mitropolie luĭ Iacob Stamate. De aceea nu pot afirma, cu D. Erbiceanu *****) că «cel ântêiŭ fapt ce'l sĕvirşesce Mitropolitul Veniamin dupe suirea sa pe tronul archipăstoresc, este infiinţarea de scolĭ românescĭ, ca contra pond scôlelor aprôpe numaĭ grecescĭ şi din carĭ nu profitaŭ atât de mult fiiĭ românilor in desvoltarea simţuluĭ origineĭ nemuluĭ lor. Limba românéscă mărginită aprôpe numaĭ in biserică se considera pe atuncĭ ca ceva necivilisat, proprie numaĭ pentru ţĕranĭ; iar în casele şi salônele boierilor nu se auḑea pe acele timpurĭ decât grecesce şi franţuzesce».

Apoĭ realitatea nu era tocmaĭ aşĭa: din scôlele ce existaŭ (le-am vĕḑut in urmă), nu era isgonita limba românéscă şi ea era limba statuluĭ şi nu numaĭ a bisericeĭ. Duoĕ, treĭ hrisôve scrise grecesce nu pot proba contrariul, când avem cu miile de cele scrise românesce. Se pôte că salônele despreţuiaŭ limba românéscă şi iĭ preferaŭ limba grécă şi pe icĭ colea limba francesă; dar astăḑĭ incă puţine sunt salônele in carĭ nu tronéză aprôpe exclusiv limba francesă? Ba nu cum-va limba germană chiar şi dénsa ea stăpânire in casele românescĭ maĭ culte? Apoĭ de aci nu urméză ca Vlădiciĭ şi Mitropoliţiĭ, carĭ nu sciŭ încă franţuzesce sĕŭ nemţeşte şi de aceea grăesc numaĭ românesce, sunt *restauratori* aĭ limbeĭ naţionale. Departe de mine de a impuţina meritele şi laudele Mitropolituluĭ Veniamin; eŭ nu neg dragostea luĭ pentru limba românéscă; dar nu pot, ca istoric, conveni, că Venia-

*) Veḑĭ anexa.
**) Veḑĭ anexa de la acéstă pagină.
***) Veḑĭ anexa.
****) Veḑĭ anexa dupe Uricar, Tom. I, pag. 117.
*****) Veḑĭ Istoria Mitropolieĭ Moldoveĭ.

www.dacoromanica.ro

min, venit la Mitropolie, 15 Martie 1803, pe dată începe el curentul național, pre când acest curent exista deja: uitat'am meritele Mitropolitului Iacob Stamate, din acest respect?

Mitropolitul Veniamin se pune, dupe D. Erbiceanu, pe dată dupe ce ajunge la Iași, să înființeze scoli românesci. E de mirare numai, că nu'l găsim făcênd tot ast-fel în episcopatul sĕŭ de 4 ani la Hași și în episcopatul sĕŭ de la Roman. din Iunie 1796 pănă lă 1803 *).

In aceste Episcopate activitatea luĭ Veniamin este îndreptată la biserică și la spitale și alte bine-facerĭ. Nicĭ chiar ca scriitor român nu a debutat Veniamin până la 1803.

Conclusiunea nóstră este, că în Iași, Mitropolitul Veniamin află un *mediu ambiant* format, un curent însemnat cultural, datorit la toțĭ predecesoriĭ sĕĭ, fie din cler, fie din lumea civilă. Acest curent împingea scóla spre naționalisare încă de mult. Veniamin are meritul de a fi intrat cu tótă inima și cu tótă mintea în acest curent, și în curênd istoricul îl va afla pășind în fruntea luĭ.

Istoricul veridic nu póte nega nicĭ Domnitoruluĭ Alexandru Moruzi merite, în ramul scolar. El a provocat unele lucrărĭ relative la scolĭ de către divanul țĕreĭ, iar nu de către *Obștească Adunare* (cum scrie prin metacronism D-nu Erbiceanu). Insușĭ Moruz spune în hrisovul sĕŭ al scólelor, din 24 Maiŭ 1803, că: «*și noĭ din copilărie iubind învățatura*», acésta l'a indemnat să se ocupe de scóle. Apoĭ, ceva maĭ mult, în hrisovul sĕŭ nicĭ pomenesce de o prealabilă anafora a Divanuluĭ.

Moruz era obligat de a se ocupa de scólele din Moldova de chiar hatichumaiumul Porțeĭ de la 1803, al Sultanuluĭ Selim aĭ IV-lea. Acesta, la art. 44, se ocupă de scólele țĕrilor române și impune Domnitoruluĭ de a îngriji de ele, de spitale, de drumurĭ, etc., prin o administrațiune pămêntéscă și nu grecéscă.

*

Dar revenim la istoria anuluĭ 1804 pentru Moldova.

In 15 Februarie 1804, mișcarea culturală românéscă dobêndesce țĕriĭ, prin reorganisarea de către Mitropolitul Veniamin, o tipografie a Mitropolieĭ. Mitropolitul cere Domnitoruluĭ Moruz un hrisov în favórea acesteĭ tipografiĭ «*pentru tipărirea cărților de trebuința țĕreĭ*» **).

In acestașĭ an 1804, Alexandru Moruz înființéză o *orfanotrofie* în Iași, dupe exemplul celeĭ din Bucurescĭ, cu hrisovul ce dăm în anexă ***).

Dar cea maĭ importantă creațiune în acest an este aceea a seminarului de la Socola. Aci era o monastire de maicĭ. Acestea aŭ fost strĕmutate la Agapia.

O legendă ulterióră, raportată în «Fóia pentru minte, inimă și literatură», No. 34 din 1848, pretinde, că Mitropolitul Veniamin în pizma boierilor, carĭ nu puteaŭ suferi ridicarea la trépta de boier a fiilor din popor, s'a hotărît să facă seminarul de la Socola.

Adevĕrul este, că necesitatea rădicăreĭ cleruluĭ o indicase numerośĭ din Domniĭ anteriorĭ și însușĭ Mitropolitul Iacob Stamati. Veniamin sosesce la momentul psichologic și

*) D-nu Erbiceanu face o erére punênd data de 1792 la pagina LXIII din Istoria Mitropolieĭ Moldoveĭ pentru trecerea luĭ Veniamin la Roman.

**) Vedĭ anexa.

***) Vedĭ anexa dupe Uricar, Tom. I, pag. 158.

www.dacoromanica.ro

el obţine de la Moruz hrisovul de fundaţinne a acestuĭ seminar. Inregistrăm in totalitatea luĭ aci acest act important *).

«Décă cea maĭ mică vătămare a sănătăţiĭ, face pe om a nu'ĭ place, necĭ bunătăţile trupuluĭ, necĭ ale norocireĭ, cu cât maĭ ales cea maĭ mică vătămare intru cele duhovnicescĭ aduce cea maĭ mare bătae a cugetuluĭ, la aceĭ ce sunt bine credincioşĭ Domnĭ şi Ocărmuitorĭ norodelor. Intre alte domnescĭ şi părintescĭ a Domnieĭ Mele privegherĭ, pentru îndestularea buneĭ veţuirĭ a supuşilor, nu am trecut cu vederea şi aşeḑarea din noŭ a scóleĭ de la monastirea Socola, care acum s'aŭ alcătuit spre învĕţătura, indreptarea şi desĕvêrşita catihisie a celor, carĭ se vor invrednici prin bisericescile canóne a se hotări să primésca darul cinuluĭ preoţieĭ, cariĭ maĭ inainte lipsiţĭ fiind de acésta maĭ ântêiŭ trebuitóre la dénşiĭ învĕţătură şi sciinţă, era vĕḑută greşire intre cele duhovnicescĭ şi socotită vătămare, dupe insăşĭ arĕtarea Preasfinţituluĭ duhovnicesculuĭ nostru părinte a Mitropolituluĭ ţĕreĭ.

«Spre acésta dar, pentru ca să pótă avea şi cele trebuincióse a petrecereĭ vieţiĭ, cu tótă indestularea şi mulţămirea, aceĭ carĭ vor fi vrednicĭ a primi acel dar, şi maĭ nainte vor fi orânduiţĭ spre catihisie invĕţătureĭ la acéstă scólă, de la numita monastire Socola, iată bine-voind Domnia Mea, prin acest al nostru Domnesc hrisov, rânduim, pe lângă cele-alte venituri a numiteĭ monastirĭ, să se dea din Domnésca Nóstră Visterie, câte 2.500 leĭ pe tot anul, luându-se câte o a patra parte pe tot cĭfertul, precum in intăritura anaforaleĭ de obşte a biruluĭ pre larg se arĕtă. Şi hotărim Epitropia cea desĕvîrşit la Preasfinţitul alesul de Dumneḑeŭ duhovnicul nostru părinte Kirio Kir Veniamin Mitropolitul Moldoveĭ, pe care nu numaĭ 'l indatorim, ca să primésca baniĭ aceştia nestrămutat pe tot cĭfertul din Domnésca Nóstră Visterie, dar osebit să se ingrijască cu neapĕrata datorie şi cu rávna osârdnică pentru buna învĕţătură şi cu deplină sciinţă a catihisieĭ intru cele bisericescĭ a numiţilor aleşĭ şi rânduiţĭ către acésta, cât şi pentru ale vieţuireĭ lor trebuincióse, ca petrecênd cu îndestulare in vremea învĕţătureĭ, şi eşind destoinicĭ daruluĭ, să nu inceteze pururea a ruga, pe dătătorul bineluĭ, Milostivul Dumneḑeŭ, pentru acéstă ţéră, şi pentru ceĭ ce locuesc intr'ênsa.

«Acestea rânduindu-se şi hotărindu-se s'aŭ dat şi Domnescul nostru hrisovul acesta, intărit cu a nóstră Domnéscă iscălitură şi pecete, cu credinţa Prea iubiţilor noştriĭ fiĭ, luminatelor Beizadele: Constantin V.V., Dimitrie V.V. şi Nicolai V.V., şi mărturia Preasfinţituluĭ Mitropolit al Moldoveĭ Kirio Kir Veniamin şi iubitorilor de Dumneḑeŭ, Kir Gherasim Episcopul Romanuluĭ, Kir Meletie Episcopul Huşuluĭ şi a cinstiţilor şi credincioşilor boerilor Divanuluĭ Domnieĭ Mele, D-lor Costache Ghica Vel-Logofĕt de Ţéra-de-Jos, Iancul Razu Vel-Logofĕt de Ţéra-de-Sus, Nicolae Bals Vel-Vornic de Ţéra-de-Jos, Alexandrul Iancul Leo Vel-Vornic de Ţéra-de-Jos, Gavriil Conachi Vel-Vornic de Ţéra-de-Sus, Dimitrie Sturza Vel-Vornic de Ţéra-de-Sus, Dimitrie Ghica Vel-Vornic al obştieĭ, Lucachi Arghiropolu Vel-Postelnic, Alexandru Mavrocordat Hatman, Nicolae Biv-Vel-Postelnic, Epistat cămăreĭ, Iordache Roset Vel-Visternic, Alex. Balş Vel Agá, Grigorie Ghica Vel Vornic, de Aproḑĭ, Dimitrie Bogdan Biv-Vel Spătariŭ, Epistat Comisieĭ, Nicolae Balş Vel-Spătariŭ, Vasilie Roset Vel-Ban, Nicolai Dinache Vel-Caminariu şi a tutulor boierilor Domnieĭ Mele marĭ şi micĭ. Poftim frăţesce Domnia Mea şi pe alţĭ luminaţĭ Domnĭ, carĭ în urma nóstră vor primi din pronia cerésca ocărmuirea acesteĭ de Dumneḑeŭ păzite ţĕrĭ cu creştinesc cuget, pentru a Domniilor-Sale slavă şi vecĭnică pomenire, să adaugă şi să întăréscă acéstă milă, ca in vecĭ nestrămutată să se păzéscă. S'a scris la aniĭ de la Hristos

*) Uricar, tom. III, pag. 37.

www.dacoromanica.ro

1804, intru a duoa Domnie a Moldoveĭ, la anul al treilea in luna luĭ Octombre, intru al nostru domnesc scaun in Iaşĭ.

(Iscălit) *Iω Alexandru Constantin Moruzi Voevod.*

(L. S.)

Profesoriĭ rânduiţĭ la acest seminariŭ, care se redeschide în tómna anuluĭ 1804, luna luĭ Octombre, dupe Diptichul seminaruluĭ şi pre cât din tradiţiune raportéză D. C. Erbiceanu *), aŭ fost: Dascălul Constantin, Paharnicul Enache, Călugărul Ioil, dascăl de teologie. Va să ḑică, abea vre-o treĭ profesorĭ sunt cunoscuţĭ. De altmintrelea nicĭ credem că eraŭ cu mult maĭ mulţĭ şi gândim, că are dreptate George Asaki, când in broşura sa «Chestia invĕţăturei publice» la pagina 9, ne spune, că la seminarul din Socola, in 1804, se invĕţa dóră «gramatica română şi alte cunoscinţe, ce se socoteaŭ trebuitóre pentru epanghelma de paroch».

Orĭ cât de puţin se va fi fost invĕţat in seminarul de la Socola, la inceputul existinţeĭ luĭ şi pe mulţĭ anĭ incă, nu rĕmâne maĭ puţin un institut important. Din nenorocire evenimentele politice, carĭ succed neintárḑiat dupe înfiinţarea luĭ (d'intre carĭ invasiunea nouă a Ruşilor şi neintárḑiata inlăturare din scaunul Mitropolitan a luĭ Veniamin), n'a fost pentru puţin intárḑietóre desvoltăreĭ seminaruluĭ de la Socola.

La acéstă iutárḑiere de desvoltare a scóleĭ română, cât pe ce se contribue, chiar din anul inflinţăreĭ seminaruluĭ, şi imprejurarea cunoscută a impráştiereĭ in public, ba până şi in lăuntrul palatuluĭ domnesc şi al Mitropolieĭ, de satire politice in limba románéscă. Aceste satire de veneaŭ la cunoscinţa Domnitoruluĭ in urma organisăreĭ seminaruluĭ, cine póte sci ce isbirĭ avea să dea acesteĭ scolĭ chiar Moruzi! Din norocire pentru scólele romáue afacerea este din Martie şi Aprilie 1804. Divanul ţĕreĭ emoţionat de aceste pamflete, manifestaţiunĭ de altmintrelea ale oposiţiuneĭ naţionale, nu se dă in lăturĭ de a trămite la Pórtă un arz-magzar, prin care să 'şĭ arĕte indignaţiunea, şi să sprijine pe Moruzi Vodă.

Acest arz il dăm in anexă ca unul ce explică şi oglindesce situaţiunea ţĕreĭ chiar şi din respect cultural **).

*

In favórea seminaruluĭ de la Socola, intervine la 1806, un noŭ hrisov al luĭ Moruzi, din 3 August ***).

Interesézā istoria cultureĭ naţionale şi constatarea spirituluĭ de toleranţă religiósă, de aceea vom cita aci, ca acte probánd toleranţa religiósă in Moldova, la data unde am ajuns, pe cele următóre:

1) Hrisovul din 1803, Noembre 8, prin care acordă luteranilor un loc pentru facere de biserică şi de cimitir ****). Hrisovul aduce credinţa şi a Mitropolituluĭ Veniamin, şi a Episcopilor Gherasi de Roman şi Meletie de Huşĭ.

2) Hrisovul din 1805, Ghenarie 20, aflător in Uricar tomul IV, pagina 137. Insuşĭ Mitropolitul Veniamin, impreună cu boieriĭ: Postelnicul Lucache şi Visternicul Iordache Roset, intră cu anafora la Alexandru Moruzi, la 1804, Decembre 22, arĕtând că lipoveniĭ

*) Istoric. seminar. Veniamin din Iaşĭ, 1885, pag. 34.

**) Veḑĭ anexa corespunḑĕtóre.

***) Il dăm în anexă dupe Uricar, Tom. III, pag. 40.

****) Veḑĭ Uricarul tom. IV, pag. 170.

www.dacoromanica.ro

din tótă ţéra s'aŭ jeluit că sunt supăraţĭ şi eĭ şi preoţiĭ de către ispravnicĭ şi de către alţiĭ, carĭ nu o lasă să 'şĭ exerciteze în libertate cultul. Domnitorul se vede, că a rânduit pe Mitropolitul şi pe aceştĭ duoĭ boierĭ să cerceteze temeiul tânguireĭ lipovenilor.

Comisiunea acésta, prin anaforaoa de care ne ocupăm, arétă, că lipoveniĭ aŭ douĕ cărţĭ Domnescĭ anterióre, de la Alexandru Constantin Voevod şi de la Alexandru Ioan Mavrocordat Voevod, pentru nesupĕrarea bisericilor, a schiturilor, popilor şi călugărilor lor. Decĭ şi Alex. Moruzi le face hrisov în 1805, Ianuarie 20, ca să fie biserica lipovenéscă deplin tolerată, numaĭ să nu aibă voie de proselitism *).

*

Mitropolitul Veniamin, s'a preocupat şi de *musica bisericés·ă*, cerênd la 1805 înfiinţarea uneĭ scolĭ de psaltichie la Mitropolie, prin anaforaoa către Domnitor, care a primit resoluţiunea luĭ Moruzi, din 4 Octombre 1805. Dăm în anexă aceste douĕ acte **).

Invĕţător la acéstă scólă a fost orânduit Proto-psaltul Petrea, cu léfă de 300 leĭ pe lună, din carĭ 100 din budgetul general al scólelor.

*

Intrarea ruşilor în Moldova în 1806, Noembre, şi a turcilor în Bucurescĭ, acelaşĭ an şi aceeaşĭ lună, apoĭ proclamaţiunea rĕsboiuluĭ, în Decembre 1806, din partea Turcieĭ, aduc, repetim, împedicare mersuluĭ liniştit şi asigurat al cultureĭ naţionale, prin închiderea celor maĭ multe, décă nu a tóte, scóle Domnescĭ.

La 1806, August 5, Vel Vist. Const. Filipescu şi Radu Golescu, epitropĭ aĭ scóleĭ din Slatina, jud. Olt, supun Domnitoruluĭ o anafora prin care îĭ arétă, că în aceste scóle urméză aprópe 100 de copiĭ, învĕţând românesce şi grecesce, şi că aceste scolĭ nu maĭ aŭ venit suficient în urma evenimentelor din urmă, din care să se plătéscă simbrie dascălilor şi hrana lor şi cheltuiala bisericeĭ şi dresul fóntâniior de acolo din oraş. Epitropiĭ se rógă a se face scóleĭ milă vinariciŭ de la şése popóre din judeţul Oltuluĭ şi a li se maĭ da acelor scolĭ şi avaietul bâlciurilor din judeţ, maĭ hărăzăindu-i-se şi câţĭ-va luḑĭ străinĭ.

Domnitorul la 12 August acelaşĭ an, acordă o parte din vinăriciul cerut, şi 10 luḑĭ pentru scólă ***).

Eată resoluţiunea Domnitoruluĭ şi anaforaoa:

Io Costandin Alexandru Ipsilant Voevoda Gospodar Zemli, etc. . . . .

«Cât pe acele câte ḑece parale de prăvălia mare şi câte cincĭ de prăvălia mică, ce ni se arétă că se ia de Ispravniciĭ judeţelor, acésta fiind urmare ne canonisită şi nesciută Domnieĭ Mele este hrăpire a ispravnicilor, şi nu este cu cuviinţă să afierosim milă la scólá jafurile şi catahrisis ce se fac, şi necĭ sloboḑim Domnia Mea, de acum înainte o urmare ca acésta, fiind-că numaĭ stăpâniĭ moşiilor, unde se fac acele bâlciurĭ, séŭ târgurĭ, aŭ a lua obicĭnuitul avaet al pământuluĭ; iară pentru vinăriciul acestor cincĭ popóre ce se arétă maĭ jos anume: Comana, Ipoteşti, Alilapeşti, Viişóra şi Săranpoe ot sud Olt, bine-voim Domnia Mea a face acéstă milă şi ajutor şi scólelor din oraşul Slatina, spre a'şĭ putea întâmpina trăbuinciósele cheltuelĭ ce urméză a se face peste an la maĭ jos arĕtatele trebuinţe; îĭ hărăşim însă, din cincĭ banĭ, carĭ se iaŭ pe séma Domniĭ la vadră, să aibá a lua maĭ sus nu-

*) Veḑĭ Uricar tom. IV, pag. 137.

**) Veḑĭ anexa corespunḑĕtóre.

***) Condica No. 48, fila 50.

www.dacoromanica.ro

mita scólă numaĭ câte duoĭ banĭ; iară ceĭ-alţĭ toţĭ să se ia de vinăricerii Domnescĭ, care acéstă milă să aibă a strînge orânduitul om al scóleĭ tot cu aceeaşĭ orânduială, ce se urméză şi la alte milĭ monăstirescĭ; osebit maĭ facem Domnia Mea milă la acéstă scólă, ca să fie şi lude ḑece scutiţĭ, ómenĭ străinĭ fără pricină de dajdie».

1806, August 12.

Prea Inălţate Dómne,

«Cu plecată anafora arĕt Mării Tale, că şi scólele din oraşu Slatini ot sud Olt, unde învaţă aprópe de 100 de copiĭ grecesce şi românesce, asupra căreia suntem noĭ plecatele Mării Tale slugĭ epitropĭ, are numaĭ duoĕ moşiĭ într'acel judeţ, de la care abea se adună banĭ gata 1.000 talerĭ, căcĭ fiind în drumul trecĕtorilor şi întêmplându-se răsvrătirea trecută, nu numaĭ agonisita ce are pe dênsele s'aŭ prăpădit de către ostaşiĭ Bejenarĭ, ci şi satul, s'aŭ rĕspândit; iară simbria dascălilor, ce se dă peste an, sunt 920 talerĭ, afară din hrana cea trăbuinciósă din tóte ḑilele a dascălilor, şi chieltuiala bisericeĭ, şi dresul fântânilor de acolo din oraş, cu care aceste se încarcă cheltuiala de se fac maĭ mult de 1,000 talerĭ pe an; aŭ avut şi scóla 1.300 talerĭ strînşĭ de maĭ nainte, dară întêmplându-se de s'aŭ ucis duoĭ turcĭ în satul scoleĭ şi neputêndu-se dovedi ucigaşiĭ, s'a îndatorat scóla, stăpâna moşieĭ, de a dat rudelor acelor ucişĭ geremé pentru sat, şi cu aceea s'aŭ prăpădit şi maĭ sus numiţiĭ banĭ, şi încă a încăput şi scóla sub datorie, atât pentru neajungerea venituluĭ, cât şi pentru învelişul bisericeĭ, ce s'a făcut în trecutul an din noŭ; decĭ vĕḑênd, că nu se póte chivernisi scóla cu acel puţin venit ce are, alergăm la buna milostivire a Mării Tale şi ne rugăm, să bine-voescĭ la acest lucru folositor obştieĭ de acolo, a se face milă scóliĭ vinăriciul din şése poporaşe ce sunt într'acel judeţ al Oltuluĭ, care s'aŭ însemnat maĭ jos, neînchinat la alte monastirĭ, unde numaĭ acum de vre-o duoĭ-treĭ anĭ s'aŭ pus óreş-ce viişóră şi havaetul bâlciurilor ce se fac într'acel judeţ, însă ḑece parale de prăvălia mare, cincĭ parale de prăvălia mică, şi câte o para de vita ce se vinde la obor, dupe cum asemenea s'a făcut ajutor şi scóleĭ ot sud Gorjul, dându-se avaetul bâlciurilor ce'l lua; aşişderea să se hărezéscă scóleĭ şi niscaĭ ómenĭ străinĭ, fără paguba visterieĭ, şi va fi pomenirea Mării Tale.»

1806, August 5.

Constandin Filipescu Vel-Vistier, Radu Golescu.

Popóre:
Poporul Comana;
Poporul Ipotescĭ;
Poporul Alilăpescĭ;
Poporul Viişóra;
Poporul Saranpoé.

Sub domnia luĭ Ipsilant avem de înregistrat şi încercările de a pune stavilă luxuluĭ. Banul Dimitrie Ghica era în fruntea acesteĭ mişcărĭ şi împingea la o lege sumtuarie. Acésta nu izbuti din causa predicilor ce supraveniră prin invasiunile luĭ Pasvantoglu, incendiul din 1803, inundaţiile de la 1804, etc. *).

*

Între *dascălii* cariĭ se ilustréză pe la anul acesta, vom numi şi pe Preotul Polizu Conto, care la 1806 tipări unele cărţĭ *(veḑĭ anexa)*. Despre Conto aflăm menţiune

*) Veḑĭ art. D-luĭ Papadopulo Calimach despre legile somptuariĭ în «Revista Nouĕ», anul II, broşura 1, pag. 32.

www.dacoromanica.ro

în Colecţiunea luĭ Hurmuzachi, vol. II, supl. I, la pag. 319, însă nu în avantagiul luĭ. Se pare că Conto îşĭ dăduse singur decoraţiunea legiuneĭ de onóre dupe întórcerea sa din Franţa. Din Bucurescĭ în 13 August 1805, agentul frances S-te Luce, scria către Talleyrand, că : «Je dois prévenir V. E., que tous ces Grecs qui reviennent de France, se donnent pour des agents du Gouvernement. Ils parlent des premiers personnages de l'Empire comme s'ils avaient eu l'honneur de vivre dans leur intimité. Un certain moine, Polisoi Condou se donait aussi pour membre de la Légion.»

Pentru a servi ca îndemn Românilor în rĕsboiul ce Ruşiĭ pregăteaŭ contra Turcilor, în 1806, la Veneţia se imprima de ieromonachul Neofit, opul : «Vestitele vitejiĭ ale luĭ Mihaiŭ Vodă, ce aŭ stăpânit ţéra românéscă şi Ardealul de la anul mântuireĭ 1588, şi până la 1601, care maĭ întêiŭ s'aŭ tipărit în limba grecéscă *)».

*

Tot în 1806, la Viena, se imprima ediţiunea grécă a istorieĭ luĭ Tunnusli. In acéstă carte, Capitolul 26, este consacrat scólelor domnescĭ.

Lucrarea fraţilor Tunusli amintesce, că scóla de la S-tul Sava a fost fondată de Şerban Cantacuzino. Pe timpul autoruluĭ ea avea :

Un profesor primar la sciinţele filosofice.

Un profesor secundar la litere.

Un al treilea la cele ordinare.

Scóla slavonéscă a fost maĭ d'inainte în biserica vechiă a S-tuluĭ Gheorghe, susţinută de toţĭ Domniĭ următorĭ. Acésta are duoĭ profesorĭ, unul primar şi altul secundar».

Maĭ amintesce Tunusli, ceea-ce am vĕḑut, cum lefile dascălilor se plăteaŭ maĭ ântêiŭ din visterie şi apoĭ din veniturile monastireĭ Glavaciocul, care apoĭ s'a dat în administraţiunea Mitropolituluĭ.

Persistinţa uneĭ scóle la monastirea Colţea este de asemenea constatată şi în fraţiĭ Tunusli, la capitolul spitalurilor. Acesta consignéză de asemenea, de şi fórte scurt, reforma scolară a luĭ Alex. Ipsilante.

Tot asemenea scóla domnéscă din Têrgovişţea, la Capitolul 56 **).

*

Nu tóte scólele sunt închise din causa rĕsboiuluĭ. Aşĭa vedem, că la 1808 funcţionéză scóla de la Slatina *cu sporire*. Epitropiĭ Const. Filipescu Visternicul şi Radu Golescu, spun acésta Divanuluĭ ţĕreĭ Muntenescĭ, cu anaforaoa lor din 27 Maiŭ ḑisul an 1808, fiind ţéra ocupată de muscalĭ. Epitropiĭ cer Divanuluĭ o îndreptare la hrisovul de care maĭ sus vorbirăm, al luĭ Ipsilante, relativ la vinăriciul cu care a miluit scóla din Slatina.

Ḑic boieriĭ epitropĭ :

«Insciinţăm cinstituluĭ Divan, că *scóla* şi biserica, i cismelele de la Slatina, jud. Olt, la care suntem noĭ epitropĭ, avênd óreşĭ-care venit, dar pentru neajungerea cheltuielilor lor dintr'acel venit, *căcĭ scóla merge spre bună rodire şi sporire*, după arĕtarea ce am făcut

*) Tradusă din grecesce în românesce de Teodor M. Eliad, şi dată la tipar cu cheltuiala şi cu îndemnarea unor iubitorĭ de înmulţirea cărţilor în limba românéscă în anul 1837.

Pe contra-pagină, la fine, se citesce : «Citesce, frate române, şi gândesce la acest lăudat eroŭ şi udecă, că cu adevĕrat a fost al patrieĭ părinte».

**) Să se compare cele scrise la 1789, de Nicolae Lazăr, şi tipărite la Bucurescĭ cu titlul «Perigrafi tis Vlachias», la pag. 19, pe care am adus'o în anexă, la anul 1789, din acest studiŭ.

www.dacoromanica.ro

Măriei Sale Const. Vodă Ipsilante, a se hărăzi vinăriciul de la 6 popóre, unde aŭ început a se face viĭ multe, a primit Măria Sa arĕtarea nóstră şi a hărăzit vinăriciul, dar însă din greşéla scriitoruluĭ, de desubt, la numirea popórelor lipsesce unul şi sunt cincĭ, care acel popor ce lipsesce se chiamă Bălănescĭ, aşeḑat tocmaĭ în miḑlocul popórelor celor-alte, cu care se dă multă zăticnire vinăriciuluĭ acesteĭ scóle. Să bine-voiască cinstitul Divan a da poruncă, ca şi poporul acesta să fie împreună cu cele-alte la mila scóleĭ».

1808, Maiŭ 27.

Const. Vist., Radu Golescu.

Divanul «ca pentru un obştesc folos al oraşuluĭ Slatina ce este cererea. . . . .» o aprobă *).

In 1809, August 24, Domnul dá în privinţa vinăriciuluĭ scóleĭ de la Slatina, următorul ordin: «Fiind-că scóla din oraşul Slatina sud Olt, prin cărţĭ Domnescĭ are a lua milă de vinăriciŭ de la câte-va popóre dintr'acest judeţ, s'a dat acéstă carte a Divanuluĭ, Medelniceruluĭ Nicolae Gigârtul, ce s'a orânduit din partea scóleĭ, carele să aibă a âmbla împreună cu vinericeriĭ Divanuluĭ, să scrie vinăriciul acelor popóre ce sunt sciute. De care poruncim Divanuluĭ Domnieĭ Mele, taxildariuluĭ al acestuĭ judeţ, îndată ce se va isprovi scrisul, baniĭ ce se va face, partea scóleĭ, să se dea în mâna orânduituluĭ, fără de a pretenderisi vre-o ḑeciuélă séŭ cheltuială dintre aceştĭ banĭ» **).

1809, August 24.

*

Până după pacea de la 1812, ne lipsesc acte cu referinţă la scóle. Cu tóte acestea, acolo pe unde rĕsboiul a îngăduit, scólele tot aŭ trebuit să urmeze, de şi cu neînduoiósă scădere.

Aşĭa seminariul organisat la Socola, nu se închide între 1806 şi 1812 ***).

*

Dupe încheierea păceĭ, care la 1812 răpesce Moldoveĭ jumĕtate din teritoriŭ, Basarabia, Ioan Caragea, Domn al Munteniei şi Scarlat Calimach, al Moldoveĭ, îşĭ pórtă pe cât pot atenţiunea asupra scólelor, solicitaţĭ de Mitropoliţiĭ ţĕreĭ.

In Muntenia Domnitorul reorganizéză scóla de la Monastirea Obedeanu din Craiova. In acest act Domnitorul constată, că în Bucurescĭ continua scólele. Cât privesce scólele din Craiova, constată că «din trecutele resmiriţe ce aŭ fost în partea loculuĭ, aŭ lipsit acea sistemă a scóleĭ şi maĭ pe urmă şi a cutremuruluĭ ce s'a întâmplat s'aŭ fost zmintit şi unele din zidirile eĭ». Divanul Craioveĭ a cerut reînfiinţarea scóleĭ, şi vestesce Domnitoruluĭ, că este şi zidirea pusă în reparaţie.

Din actul ce dăm în anexă ****) se va vedea budgetul scóleĭ Obedeanu. Sunt 2 dascălĭ de grecesce şi unul de românesce. Se reînfiinţéză un internat de 12 ucenicĭ ţinuţĭ din budgetul scóleĭ. Vor maĭ fi 8 ucenicĭ internĭ, însă solvenţĭ. Domnitorul aştepta să iasă «*din*

*) Condica cit. 56.

**) Condica cit. 57.

***) D. profesor C. Erbiceanu, constată acésta în «Istoria seminariuluĭ Veniamin», din Iaşĭ, 1885, pag. 38.

****) Veḑĭ anexa corespunḑĕtóre.

www.dacoromanica.ro

silinţa şi osîrdia uceniciilor şi a dascalilor un roiu de învĕţatura şi de folos cunoscut.»

Tot prin acest hrisov Domnitorul redeschide şi scòlele românescĭ din cele 5 judeţe de peste Olt, dupe pilda judeţelor a celeĭ-alte părţĭ a ţĕreĭ românescĭ. In fine numesce o epitropie a scòlelor oltene, compusă din episcopul loculuĭ, Caimacamul Craioveĭ, şi din boieriĭ Divanuluĭ pre Biv-Vel Vist. Dimitrie Bibescu, Biv-Vel Cluc. Cornea Brăiloiu, cărora le dá povăţuirĭ în privinţa neîntârdiateĭ deschidere a scolilor *).

Din anul 1813, Maiŭ 25, scris de Kiriţă Logof. de taină, posedem un hrisov de la George Caragea V.V., al ţĕreĭ românescĭ, prin care se ocupă de scòla, nouă de mult cunoscută din Tîrgu-Jiuluĭ. Domnitorul amintesce restaurarea bisericeĭ şi a scòleĭ prin Stol. Dumitrache, în timpul Domnieĭ luĭ Mihaiŭ Suţu.

Ca să se pòtă ţine biserica şi scòla în starea şi podòba lor, Caragea reînnoesce vechile venituri şi privilegiurĭ acordate acestora. Domnitorul constată, că în timpul ultimilor resmiriţe, localul scòleĭ a ars. Se făcu constatarea acésta prin Logofĕtul Ţĕreĭ-de-Sus. Decĭ, ca să se pòtă restaura localul, acordă vinericiurĭ. Vorn. de Ţéra-de-Sus, este bunul român Radu Golescu.

Dăm în anexă acest document **).

*

Din 6 Martie 1813, avem de la Caragea un alt hrisov cu referinţă la scòla sêrbéscă şi românéscă din S-tu Gheorghe Vechiŭ. Domnitorul constată, că la acéstă scólă se învĕţă slavonesce şi românesce, prin 2 dascălĭ; primul dascăl este Chiriţă, cunoscutul scriitor de brisòve Domnescĭ, de origine română.

Acestuia şi dascăluluĭ al duoilea, Domnitorul acordă scutirĭ şi mile ***).

Tot în 1813, luna Martie 28, Caragea confirmă hrisòvele anterióre a scòleĭ şi bisericeĭ de pe moşia Grecii, din Ilfov.

Cu puţin înainte, la 1 Februarie 1813, confirmase hrisòvele anterióre ale bisericeĭ şi scòleĭ duprem oşia Şuţa ****).

Intr'un noŭ hrisov, Domnitorul Caragea iarăşĭ se ocupă de scòlele din Oltenia şi de modul cum va fi administrată averea bisericeĭ Obedeanu şi acordă diferite privilegiĭ şi milĭ *****).

In anul următor, luna Septembre (1814), Caragea dă o generală organisare a învĕţămêntuluĭ ******). El organisèză ca eforĭ aĭ gimnasiuluĭ pentru tot-d'a-una numaĭ un numĕr de patru membri. De astă dată sunt numiţĭ la eforia acésta : Episcopul de Buzĕŭ Constantie şi boieriĭ : Rasti şi Marele clucer Nestor şi cine va fi marele Postelnic.

Acéstă Eforie va primi veniturile hotărîte pentru scòle, (carĭ în timpiĭ din urmă se

---

*) Cond. cit., fila 162.
**) Vedĭ anexa.
***) Condica No. 19, fila 60.
****) Condica No. 19, fila 8.
*****) Vedĭ anexa după documentul copiat de D. senator Obedeanu, în 1888.
******) Vedĭ anexa după Condica No. 22, apud Anuarul instrucţiuneĭ publice, pag. 261.

www.dacoromanica.ro

adunaŭ la Vornicia politieĭ), şi le va administra ajutându-se la acésta de un secretar. Eforia va plăti onorariul profesorilor şi se va îngriji de tóte îmbunătăţirile reclamate de local. La fie-care 6 lunĭ Eforia va presenta Domnitoruluĭ socotelile.

Reorganisată scóla din S-tul Sava, va avea 4 profesorĭ, şi anume:

Pentru litere, sciinţe şi limbĭ străine.

Aceştia din urmă vor preda şi geografia şi istoria. Programul şi orariele se vor fixa de Eforie în înţelegere cu profesoriĭ.

Unul din Eforĭ va inspecta scóla în fie-ce săptămână.

Scóla va avea un doctor plătit din budgetul scóleĭ.

Eforia are grija şi inspecţiunea şi a scólelor din Craiova şi din tóte judeţele.

Vor fi duoĕ examine pe an, la 1 Decembre şi la 1 Aprilie. Scolariĭ bunĭ vor căpĕta premiĭ.

Părtaşĭ cu Domnitorul Caragea la confirmarea reorganisaţiuneĭ scólelor şi la hrisovul de care aci ne ocupăm, nu puteaŭ să nu fie bărbaţĭ ca Radul Golescul marele Vist., Banul Const. Creţulescu, Vorn. Barbu Văcărescu, etc.

In Februarie anul următor 1816, un noŭ hrisov al luĭ Caragea revine asupra organisăreĭ scólelor, cu gând a împinge maĭ departe învĕţătura în ţéră şi în particular în scóla Domnéscă de la S-tul Sava.

Dăm în anexă acest hrisov al luĭ Caragea, iar aci îl analisăm în scurt *).

Budgetul scóleĭ din S-tul Sava are la venituri:

	54.931	leĭ de la preoţĭ;
	12.000	„ de la monastirĭ;
Total	66.931	„ şi în plus veniturile monastireĭ Glavaciocul din Vlaşca.

Acéstă sumă a venituluĭ se împuţinéză însă prin înscrierea în budgetul cheltuelilor eforieĭ scólelor a sumeĭ de 12.250 leĭ subvenţiune acordată de Domnitor Vornicieĭ politieĭ.

Venitul îl va încasa Banul Grigorie Brâncoveanu şi'l va depune în casa scóleĭ. Tot acest boer va face şi cheltuelile în regulă prin înţelegere cu ceĭ-alţĭ eforĭ.

Eforĭ, pe lângă Gr. Brâncoveanul, maĭ se numesc Mitropolitul Nectarie, fostul marele Ban C. Filipescul, marele Vornic Const. Bălăceanu şi marele Postelnic actual.

Uniĭ din eforĭ continuă a avea inspecţiunea septemânală a scóleĭ.

Profesoriĭ vor fi de litere, de umanităţĭ, de filosofie şi de limbĭ străine. Eĭ vor trebui «să fie de o conduită bună şi nebănuită şi să aibă credinţă în religie . . . . .»

Singura inovaţiune adusă de acest hrisov, este aceea de la punctul 10, prin care recunoscéndu-se importanţa studiuluĭ dreptuluĭ, se decide introducerea acestuĭ studiŭ în scólá.

Marele Clucer Nestor este numit primul profesor de drept de la S-tul Sava.

*

In urma hrisovuluĭ de la 1816, avem budgetul general al scólelor de peste Olt şi al bisericeĭ Obedeanu.

Iată acest budget, care ne dă o lumină deplină asupra organisăreĭ scólelor în Oltenia:

*) Veḑĭ anexa după «Anuarele instrucţiuneĭ publice», pag. 263.

www.dacoromanica.ro

Venituri:

2.240 taleri de la casa scólelor ot Bucuresci *(va să dică subvenţiune).*
400 „ din vama Craioveĭ.
300 „ din venitul monastireĭ Obedeanu.
150 „ de la episcopul Rômniculuĭ.
150 „ de la D-luĭ Caimacamul *).
150 „ de la zapciiĭ Divanuluĭ po 50 taleri.
300 „ de la eratul podurilor Craioveĭ.
Total 3.690 tl., venitul scólelor din Oltenia.

Cheltueli :

1.750 taleri dascăluluĭ ântêiŭ **).
600 „ „ al duoilea.
240 „ la duoĭ dascălĭ românĭ în Craiova.
800 „ la ḑece ucenicĭ sĕrmanĭ.
300 „ la cincĭ dascălĭ românĭ în 5 judeţe.
Total 3.690 „

Budgetul cheltuelilor dupe hrisovul luĭ Caragea din 1816 :

2.000 taleri dascăluluĭ ântêiŭ. } elinĭ.
1.000 „ „ al duoilea } elinĭ.
500 „ „ al treilea } elinĭ.
1.000 „ „ frances.
300 „ la duoĭ dascălĭ românĭ din Craiova, câte 150.
500 leĭ la 5 dascălĭ românĭ din judeţe.
800 „ la 10 ucenicĭ sĕrmanĭ.
Total 6.100 leĭ.

Neajunsul din veniturile hotărâte maĭ sus pentru asemenea cheltuelĭ s'a acoperit cu o nouă taxă de câte 2 parale la leŭ.

Organisarea doctorilor din timpul luĭ Ipsilante se desvoltă sub Caragea.

Existenţa doctorilor în ţéră, dupe cum maĭ sus am arĕtat, este profitabilă, nu numaĭ din respect higienic, dar şi din respectul cultureĭ generale.

Iată decĭ budgetul doctorilor dupe Ipsilante, cu modificaţiunile luĭ Caragea :

1.750 leĭ de la 5 huzmeturĭ: ocna, vadra, oerit, dijmărit şi vinăriciŭ, po 350 tl.
250 „ de la Episcopia Rômniculuĭ.
250 „ de la (loc rĕmas liber).
2.000 „ din lefile judecătorilor Craioveĭ, câte 2 parale la leŭ.
1.250 „ adaus făcut de Caragea la cele 5 huzmeturĭ.
Total 5.950 leĭ.

*) Veniturile până la acesta le-aŭ stabilit hrisovul luĭ Ipsilante, iar cele următóre hrisovul luĭ Caragea din 1812.

**) Acéstă cifră aŭ stabilit'o Ipsilante ; cele ce urméză sunt disposiţiunĭ ale luĭ Caragia din 1816.

www.dacoromanica.ro

Spesele:

3.000 leĭ doctorul ântêiŭ.
1.200 „ „ al duoilea.
600 „ la un gerach.
Total 4.800 leĭ.

Excedentul venitului il lua archiiatros, iar maĭ apoĭ s'a dat scóleĭ, care avea lipsă dupe sporirea lefilor dascălilor *).

*

In Moldova, cu reintórcerea luĭ Veniamin la scaunul Mitropolitan, reincepe o lăudabilă mişcare culturală, dupe 1812.

Seminarul din Socola nu este uĭtat de Mitropolitul Veniamin.

Programul acesteĭ scolĭ să amelioréză.

Se predă ucenicilor gramatica română, simbolistica, catichisul, aritmetica, exegeza, ist. religieĭ, ist. universală, filosofia, limba latină, cântările bisericescĭ şi teologia **).

Nu exista numaĭ seminarul Veniamin ci continua şi cele-alte scolĭ din ţéră.

La S-tul Nicolae din Iaşĭ, scóla ḑisă normalnicéscă, era înzestrată cu profesorĭ românĭ şi anume : Hristea, Macarie şi Psaltul Constantin.

Iată orariul celor duoĕ clase de la scóla S-tul Nicolae Domnesc, séŭ «*Despărţirea césurilor*», cum ḑice documentul publicat de D. T. Codrescu în Uricar :

*) Dupe hrisovul monastireĭ Obedeanuluĭ. Acest hrisov maĭ coprinde şi hrisovul bisericeĭ Obedeanu, care îl suprimăm neinteresând studiul nostru.

**) C. Erbiceanu, în «Istoria Sem. Veniamin», pag. 37.

www.dacoromanica.ro

DESPĂRȚIREA CEASURILOR

Pentru invățăturile scóleĭ normalnicescĭ de la biserica Gospod a Sfântuluĭ Ierarh Nicolae din Iasĭ, 14 Ianuarie

DILELE	CEASURILE DE DIMINEAȚĂ A ÎNVĂȚĂTURILOR			CEASURILE DUPE AMIAȘĂ-ȘI A PARADOSIREĬ		
	De la 2 până la 3	De la 3 până la 4	De la 4 până la 5	De la 7 până la 8	De la 8 până la 9	De la 9 până la 12
Luni	**Hristea** cu clasis 1. Semnele cunoscereĭ literilor. **Macarie** cu clasis 2. Cetirea psalmilor în tact..	**Hristea** cu clasis 2. Tabela intâiŭ a ortoepieĭ. **Macarie** cu clasis 1. Poftorirea semnelor de litere.	**Hristea** cu clasis 2. Simvolul. **Macarie** cu clasis 1. Tabela ortopieĭ.	**Hristea** cu clasis 2. Nărăvirea. **Macarie** cu clasis 1. Tabela de slovenire în tact.	**Hristea** cu clasis 2. Tabela de inceputul Gramaticeĭ etimologhieĭ. **Macarie** cu clasis 1. Tabela intâiŭ de ortoepie.	Psaltul **Constantin**. Cântările cu tote clasurile, orânduindu-le în stărĭ.
Marți	**Hristea** cu clasis 2. Arilmetica. **Macarie** cu clasis 1. Semnele scrisoreĭ frumósă.	**Hristea** cu clasis 1. Osebirea semnelor de litere. **Macarie** cu clasis 2. Scrisóre de prube.	**Hristea** cu clasis 2. Tabela a doua a ortoepieĭ. **Macarie** cu clasis 1. Tabela intâiŭ de ortoepie.	**Hristea** cu clasis 1. Tabela intâiŭ de slovenire. **Macarie** cu clasis 2. Citirea psalmilor.	**Hristea** cu clasis 1. Tilcuire pe dinafară a religieĭ. **Macarie** cu clasis 2. Simvolul.	Psaltul **Constantin**. Cântările cu tote clasurile.
Mercuri	**Hristea** cu clasis 1. Semnele cunoscereĭ literilor. **Macarie** cu clasis 2. Cetirea psalmilor în tact.	**Hristea** cu clasis 2. Tabela intâiŭ a ortoepieĭ. **Macarie** cu clasis 1. Poftorirea semnelor de litere.	**Hristea** cu clasis 2. Simvolul. **Macarie** cu clasis 1. Tabela ortoepieĭ.	**Hristea** cu clasis 2. Nărăvirea. **Macarie** cu clasis 1. Tabela de slovenire în tact.	**Hristea** cu clasis 2. Tabela de inceputul Gramaticeĭ etimologhieĭ. **Macarie** cu slasis 1. Tabela intâiŭ de ortoepie.	Psaltul **Constantin**. Cântările cu tote clasurile.
Joi	**Hristea** cu clasis 2. Arilmetica. **Macarie** cu clasis 1. Semnele scrisoreĭ frumósă.	**Hristea** cu clasis 1. Osebirea semnelor de litere. **Macarie** cu clasis 2. Scrisore de prube.	**Hristea** cu clasis 2. Tabela a doua a ortoepieĭ. **Macarie** cu clasis 1. Tabela intâiŭ a ortoepieĭ.	**Hristea** cu clasis 1. Tabela intâiŭ de slovenire. **Macarie** cu clasis 2. Citirea psalmilor.	**Hristea** cu clasis 1. Tilcuire pe dinafară a religieĭ. **Macarie** cu clasis 2. Simvolul.	Psaltul **Constantin**. Cântările cu tóte clasurile.
Vineri	**Hristea** cu clasis 1. Forma cunoscereĭ literilor. **Macarie** cu clasis 2. Cetirea psalmilor.	**Hristea** cu clasis 2. Tabela intâiŭ a ortoepieĭ. **Macarie** cu clasis 1. Poftorirea semnelor de litere.	**Hristea** cu clasis 2. Simvolul. **Macarie** cu clasis 1. Tabela intâiŭ de ortoepie.	**Hristea** cu clasis 2. Nărăvirea. **Macarie** cu clasis 1. Tabela sloveniréĭ.	**Hristea** cu clasis 2. Tabela inceputul gramaticeĭ. **Macarie** cu clasis 1. Tabela de ortoepie.	Psaltul **Constantin**. Cântările cu tóte clasurile.
Sâmbătă	Recreație de diminéță, eară dupe amiașă-și poftorirea matimilor ca Marțĭ dupe amiașă-și.			Dascălĭĭ de la scóla Normalnicéscă din Sfântul Ierarch Nicolae, să aĭbă a da învățătură ucenicilor, dupe acéstă Dispărțire de ceasurĭ, până vor trece maĭ sus, și atuncea vor lua iarășĭ nouă povățuire. 1814, Ianuarie 24.		

In acéstă programă césurile sunt calculate dupe rĕsăritul Sóreluĭ, adică când dupe usul oriental se ḑicea șése césurĭ, se scie că era amiaḑă-ḑi. Așĭa în acéstă despărțire de césurĭ când se ḑice 5 césurĭ, era 11 dupe usul de astăḑĭ. Lecțiunile se începeaŭ tot la 8 ore diminéța, și se țineaŭ până la 7 séra. In dosul acestuĭ program se vede o iscălitură a luĭ Iordaki Balș; D. Beldiceanu 'mĭ-a procurat acest document scolastic important în maĭ multe privințe. Programa cuprinde treĭ profesorĭ, anume Hristea, Macarie și Constantin. Manuscrisul este în posesiunea D-luĭ Gr. Buțureanu. **Th. Codrescu.**

www.dacoromanica.ro

Din o jalbă adresată Epitropieĭ scólelor din Iaşĭ la 1835, Septembre 4, de către Ioan Silivescu, vedem, că acesta de la 1825 şi până la 1834, a funcţionat ca dascăl la scóla Domnéscă din Treĭ Erarhĭ. De la 1825—28 a fost singur dascăl la acéstă scólă, iar atuncĭ s'aŭ reorganizat, sub Ioniţă Sturdza, de G. Asaki, dupe cum vom vedea maĭ la vale.

La data acésta există in regulă, in Moldova, o epitropie a invăţăturilor publice. Mihaĭ Sturdza, fiind Domn maĭ apoĭ, în discursul de inaugurare a Academieĭ din Iaşĭ, amintesce, că pe la 1814 era epitrop scólelor şi că de atuncĭ chiar îşĭ pusese in gând şi meditase asupra «*mijlócelor de a intemeia o sistemă de invaţatura publică inlesnitóre, potrivită cu gradul luminăreĭ Europeĭ şi cu trebuinţa acesteĭ ţĕrĭ.*» Domnitorul M. Sturdza maĭ amintesce, că, incă la 1814 Epitropia scólelor incuviinţase «*de a paradosi invĕţăturile în limba naţionala cu ajutorul celor clasice.*» Confirmă arĕtarea luĭ M. Sturdza, programa ce am adus maĭ sus, a scóleĭ Domnescĭ din S-tul Nicolae.

Constatăm in Moldova o mişcare culturală, nu numaĭ prin scolĭ, la data acésta, ce şi din alte direcţiunĭ. Pe când la Bucurescĭ, doĭ anĭ maĭ târdiŭ, se infiinţéză cursul de drept al Cluceruluĭ Nestor, in Iaşĭ, la 1814, vestitul Andronache Donicĭ tipăresce la tipografia Mitropolieĭ, dedicând'o luĭ Veniamin : «**Adunare coprindĕtóre în scurt,** *din cărţile impĕrătescilor pravile, spre inlesnirea celor ce se indeletnicesc intru invĕţătura lor, cu trămiterea către cartea, titlul, capul şi paragraful impĕrătescilor pravile. Acum ântêiu tipărită cu posvolenia Prea Inălţatuluĭ Domn şi Stăpânitor Moldavieĭ Scarlat Alexandru Calimach Voevod şi cu blagoslovenia P. S. Mitropolit al Moldavieĭ Kirio-Kirio Veniamin, alcătuită cu ostenéla şi osîrdia de boiarul Moldavieĭ Andronache Donicĭ*».

Necesitatea de bărbaţĭ posedénd cunoscinţa dreptuluĭ, in preţiua predăreĭ codiceluĭ luĭ Calimach, se simte in Iaşĭ. Acésta ocasionéză aducerea din Austria a legistuluĭ *Christian Flechtenmacher*, incă la 1812 *).

In Basarabia cea intrupată la Rusia, pentru puţinĭ anĭ tot maĭ există o tipografie românéscă, in Chişinĕŭ, unde guvernul rusesc tipăresce in amênduoĕ limbile o serie de regulamente şi legĭ din cele rĕmase ţĕreĭ de la mama patrie.

*

Treĭ anĭ dupe intórcerea Mitropolituluĭ Veniamin in scaunul Mitropolitan al Moldoveĭ, seminarul de la Socola, adesea visitat de acest Prelat, care găsea cea maĭ deplină mulţămire sufletéscă in asemenea visite **), mergea prosperând. La esamenul din 1815, ţinut in faţa Mitropolituluĭ şi a celor-alţĭ epitropĭ aĭ scólelor, unul din scolarĭ rostea o cuvéntare de mulţămire. Intre altele ţicea acest scolar : «Duoĭ anĭ aŭ trecut de când ne aflăm in acéstă scólă, şi pofta de a pune la lumină atâtea inchipuirĭ inchise de o lungă vreme, rivna de a sci atâtea lucrurĭ şi adevĕrurĭ nesciute, totuşĭ aŭ putut a sĕvirşi atâta de am putut a ne face idee de gramatică, de simbol, de catihis, de aritmetică, de cartea facereĭ, de istoria religieĭ, de istoria profană, de cele treĭ lucrărĭ ale minţeĭ, de inceputul limbeĭ latinescĭ, inceputul bogoslovieĭ, cântările şi rânduiala bisericeĭ» . . . . . ***).

*) Veţĭ Albina Rom. din 1830, supl. la No. 33.
**) Veţĭ Ist. Semin. Veniamin de Erbiceanu, pag. 37.
***) Erbiceanu, în Ist. Seminariuluĭ Veniamin.

www.dacoromanica.ro

*

Sincronistic cu seminarul de la Socola și scóla de S-tul Nicolae Domnesc era deschise dupe 1812, și așia disa Academie, de la Mitropolia din Iași. G. Seulescu in scrisórea de dedicațiune către Mitropolitul Veniamin, a Gramaticeĭ românescĭ ce a tipărit in Iași la 1833, amintesce, că fiind el în vêrstă de 13 anĭ, la 1812, urma la scóla acésta in *cursul filologieĭ și al sciințelor*. Seulescu a frecuentat scóla acésta până la 1819; prin urmare, neindoios, scóla există până la eterie. Primiĭ profesorĭ aĭ scólelor naționale de dupe eterie sunt scolarĭ aĭ academieĭ de la Mitropolie, precum maĭ la vale vom vedea. Décă organisatoriĭ scóleĭ elene aŭ avut în gând, cum cred uniĭ, să desnaționaliseze prin ea noile generațiunĭ, s'aŭ înșelat: învățând grecesce, generațiunile de la începutul acestuĭ secol aŭ simțit românesce! Găina a clocit și condus puĭ de pasĕrĭ, carĭ aŭ lăsat pe vitriga lor mamă pe malul bălțeĭ.

Dintre scolariĭ Academieĭ de la Mitropolia din Iași, G. Sĕulescu a fost trimes dupe 1819, să studieze maĭ departe în scóla de la Chio. In urma evenimentelor de la 1821, Mitropolitul Veniamin a strĕmutat pe bursierul sĕŭ G. Sĕulescu, de la Chio în Austria. Aci Sĕulescu a continuat a studia filologia, în limbele moderne Europene și filosofia, până la 1827, dupe care s'a întors în patrie la 1828 *).

Incă la 1813, în 15 Noembre, sub domnia luĭ Scarlat Calimach, la Iași se inaugură de G. Asaki, chiar în sînul Academieĭ grecescĭ de la Mitropolie, clasa specială de ingineriă civilă. Acest studiŭ am vĕdut că exista în scóla grécă, dar ingineriĭ ce acéstă scólă a putut să producă nu eraŭ de nicĭ o trébă țĕreĭ, căcĭ nu sciaŭ limba hotărniciilor vechĭ Moldovene și decĭ nu putéŭ îndeplini hotărniciile, atât de numeróse pe atuncĭ, ale moșiilor împricinate. Insușĭ G. Asaki ne spune, că pentru acéstă clasă el a compus îndată în limba românéscă un tratat de aritmetică, de algebră, de geometrie, de trigonometrie și o geodezie practică. Dupe ce aŭ învățat teoria, desenul liniar și topografic, precum și architectonic, eleviĭ s'aŭ practicat la ridicarea planurilor cu instrumente geodezice.

Cincĭ anĭ aŭ durat aceste cursurĭ. Urmă atuncĭ un examen general, în 18 Iunie 1818. Se expuseră planurile topografice de architectură și de fortificațiunĭ. Examenul a încredințat despre cunoscințele positive ce eleviĭ aŭ fost câștigat în limba română, într'un ram ce s'a înțeles a fi maĭ folositor decât arta a scanda elinesce iambele, spondeele și horiambele versuluĭ Asclepiad și acesta a fost cel ântêiŭ succes al învățĕtureĭ în limba română **).

Dintre tineriĭ cariĭ aŭ frecuentat maĭ ântêiŭ cursul claseĭ de inginerie și carĭ apoĭ devin pionĭ aĭ cultureĭ naționale, alăturea cu Asaki și cu Mitropolitul Veniamin, fură Asaki Petru, Balș Alexandru (Logofĕt, Ministru), Balș Teodor (rĕpos. Kaimacam), Beldiman Vasile (Vornic), Bran Dumitrie (Vornic), Buchuș Mateiŭ (Vornic), Boean George (Postelnic), Vêrgolicĭ George, Gețu Fotache, Iamandi George, Greceanu Ioan, Greceanu Nicolae, Draghicĭ Vasile (Postelnic), Calimach Alexandru (Prinț), Carp Dimitrie, Cantacuzin Iordache, Cantacuzin Scarlat, Crupenski Alexandru, Kirangelu Teodor, Mavrodin Mihail, Panu Constantin, Pasti Dimitrie, Pazo Const., Schelet Alex., Schelet Antoni, Sturdza Alexandru (Logofĕt), Sturdza Constantin (Logofĕt), Sturdza Alexandru (Vornic), Scavînschi Daniil, Hristea Ioan, Osvald Scarlat. Dintre aceștia șépte aŭ implinit sarcina de ingineri ***).

---

*) Acestea ni le spune însușĭ G. Sĕulescu. Vedĭ prefața *Gramaticeĭ* séle.

**) Vedĭ «Chestia învățăture publice în principatul Moldoveĭ» de G. Asaki, Iașĭ 1858.»

***) «Chestia învățăture publice» de G. Asaki, pag. 11.

www.dacoromanica.ro

Negreşit nu toţĭ aceştia aŭ devenit ilustraţiunĭ, dar cu toţiĭ vor sprijini pre nemuritorul G. Asaki în luptele luĭ viitóre pentru scóla naţională.

G. Asaki este pentru Moldova maĭ mult decât ce a fost Lăzăr pentru Muntenia. El este apoĭ pentru toţĭ românii un personagiŭ de mare însemnătate.

Credem o datorie a da în anexă auto-biografia luĭ *).

La îndemnul luĭ G. Asaki, Mitropolitul Veniamin ia de coleg epitrop al seminaruluĭ de la Socola pre Vorn. M. Sturdza, de care maĭ sus vorbirăm.

Tot dupe sfatul luĭ Asaki, la 1820, să reorganiséză seminarul de la Socola. Asaki călĕtoresce în Transilvania, în curs de 6 lunĭ, ca să studieze organisaţiunea scólelor române de acolo, în vedere cu reorganisarea seminaruluĭ. Din Ardeal aduce cu sine cincĭ profesorĭ, între aceştia era Ioan Costea, pentru retorică şi poetică, Ioan Mamfi pentru gramatica română, Fabian Vasile séŭ Bob şi Doctorul Vasile Popp, care apoĭ deveni şi directorul seminariuluĭ.

*

Dar am sosit la ḑiua cea mare, scrisă cu litere de aur în istoria cultureĭ naţionale; ne-am apropiat de timpul sosireĭ în Bucurescĭ a luĭ G. Lazăr la 1816.

Décă istoricesce este necontestabil, că limba romanéscă n'a fost nicĭ odată înlăturată din scólele din principatele române şi décă, precum spune cu atâta *humur* D. I. Ghica, «la biserică la Udricanĭ, la S-tul Gheorghe şi la Colţea se auḑea (şi înainte de 1816) glasul ascuţit a câtor-va copiĭ, carĭ strigaŭ în gălăgie, «*on mislete, ucu : omu pocoiu, on, mislete, ucu* : pomu.»; décă la aceste scolĭ aŭ învăţat numeroşiĭ diecĭ de visterie şi calemgiĭ; décă la dascăliĭ Chiosea, Chiriţă, Stan, aŭ învĕţat să scrie românesce Logof. Greceanul, Văcărescĭĭ, Anton Pan, Vănescu, Paris Momuleanu, etc.; nu e maĭ puţin adevĕrat, că cum sosi G. Lazăr, limba romanéscă dobândi un loc cu totul altul în învĕţămênt, dobândi locul de onóre, care deja îl avea în Moldova, în scolĭ, altmintrelea organisate de cum eraŭ scólele de la Udricanĭ, S-tul Gheorghe Vechiŭ, Colţea şi de sigur aprópe în tóte judeţele Muntenieĭ.

Nu suntem din aceĭ, carĭ punem începutul existenţeĭ în scólă a limbeĭ române de la întrebuirea eĭ prin G. Lazăr în predarea aritmeticeĭ şi a geometrieĭ, sciinţĭ predate în limba romanéscă cu mult maĭ înainte în Moldova; dar aducem tributul nostru de laude şi de glorificare acestuĭ bărbat, care avu buna sórtă de a sosi în Bucurescĭ la momentul psichologic al lupteĭ românismuluĭ contra fanarioţilor; carele înţelese acest moment psichologic şi se puse, inteligent şi cu devotament, în fruntea mişcăreĭ; carele avu sciinţa necesară şi arta de a aduna în jurul séŭ tinerimea Bucurescianá din prima ḑi când apăru în capitala Muntenieĭ şi în puţiniĭ anĭ în câţĭ a putut sta in miḑlocul eĭ, o învĕţă, póte carte maĭ puţină, dar o exaltă prin farmecul simţimintelor naţionale.

Istoria luĭ G. Lazăr nu maĭ este de făcut astăḑĭ, dupe ce P. Poenaru ne-a dat'o la 1871, în Analele Academieĭ Române şi dupe câte ne-aŭ scris de dânsul I. Eliad, ilustrul séŭ scolar şi I. Ghica. «Când a venit în Bucurescĭ dascălul Lazăr, scrie I. Ghica **), băeţiĭ de la Udricanĭ, de la S-tul Gheorghe de la Colţea şi de la tóte bisericile aŭ golit acele scolĭ şi aŭ alergat la S-tul Sava, cu Petrache Poenaru, cu Eufrosin Poteca, cu Simion Marcovicĭ, cu Pandele, cu Costache Moroiu şi cu mulţĭ alţĭ tinerĭ din scóla grecéscă.»

*) Veḑĭ anexa.

**) Scrisorĭ către V. Alexandri de I. Ghica, Bucurescĭ 1887, pag. 57.

www.dacoromanica.ro

In însuşĭ faptul acesta al alergăreĭ uneĭ întregĭ generaţiunĭ la prima sosire a luĭ G. Lazăr, care de la Avrigul Transilvanieĭ nu aducé un nume deja ilustru şi cunoscut românilor, trebue să vedem confirmarea aserţiuneĭ nóstre, că Lazăr ajunsese la momentul psichologic al redeşteptăreĭ naţionale.

Acest lucru probéză şi buna primire ce Lazăr avu pe lângă eforiĭ scólelor: Mitropolitul Nectarie şi apoĭ succesorul sĕŭ Dionisie Lupul, Banul C. Bălăceanul, Vornicul G. Golescul şi jurisconsultul Logof. Nestor. Numele acestor bărbaţĭ, istoricul, nu le va despărţi necĭ odată de a luĭ George Lazăr. Eĭ învoiră luĭ Lazăr deschiderea, chiar în localul vecheĭ scóle ~~eline,~~ a uneĭ scóle *românescĭ «de deosebite învĕţăturĭ şi sciinţe predate românilor în limba lor.»* Legenda despre înfiinţarea acestor scolĭ lăsăm să se citéscă în anexa de la acéstă pagină dupe cum ne-aŭ păstrat'o P. Poenaru *).

Conclusiunea nóstră este, că nu G. Lazăr a putut să facă inutilĭ pentru românĭ profesorĭ renumiţĭ ca Lambru, Comito, Vardalach, Neofit Duca, etc. . . ., ci situaţiunea la care ajunsese cultura şi deşteptăciunea naţională. Deja în primul an al secoluluĭ al XIX, boierul Bogdan îşĭ trimisese pe fiul séŭ la studiŭ în Franţa; Profesorul Furnarachi, tatăl D-luĭ Furnurachi, actualul senator, a condus la studiĭ în Paris pe ceĭ ântêĭ ficiorĭ de boierĭ din Moldova, în primiĭ anĭ aĭ secoluluĭ al XIX; Mitropolitul Dositeiŭ, donând averĭ pentru acésta, îndreptase pe românĭ să'şĭ facă studiile, nu maĭ mult la scolĭ grecescĭ din Orient, ci in Europa apuseană; înşiĭ eforiĭ maĭ sus citaţĭ, cu puţin înainte de sosirea luĭ Lazăr, chibzuiseră să trimită la învĕţătură în Austria, în Italia şi în Franţa, pe călugărul Eufrosin Poteca, pe Pandele Stamate (care nu târdiŭ muri), pre C. Moroiu, pre S. Marcovicĭ şi ceva maĭ in urmă pe Petru Poenaru. Când G. Lazăr organiza în Bucurescĭ scóla sa memorabilă, la care în curênd va fi ajutat de I. Eliad Rădulescu, deja dintre ceĭ maĭ sus numiţĭ tinerĭ se găsiaŭ la învăţĕtură în streinătate.

Cincĭ anĭ cât ţinu scóla luĭ Lazăr, fie sub direcţiunea luĭ, fie maĭ apoĭ sub a luĭ I. Eliad, ea produse câţĭ-va ingineri hotarnicĭ, câţĭ-va profesorĭ, între carĭ la locul ântêiŭ va sta tot-d'a-una I. Eliad. Intre aceştia însă nu trebue uĭtat de a se numi cu recunoscinţă, pe T. Paladi, cel care, cum vom vedea la locul cuvenit, introduse cel d'ântêiŭ metoda lancastriană în scóla primară.

Incă odată, că G. Lazăr nu era numaĭ un dascăl, ci însuşĭ drapelul naţionale român o vedem şi d'intr'acea împregiurare, că pe dată ce isbucnesce mişcarea grecéscă şi dascăliĭ şi ucenicĭĭ de la scóla luĭ Lazăr merg să se pună în şirurile luĭ Tudor Vladimirescu. De aci scóla devine ţinta gónelor fanarioticescĭ.

La 1821, dice P. Poenarul, scóla luĭ Lazăr fu închisă şi marele dascăl isgonit: «*Intru ale sale aŭ venit, şi aĭ sĕĭ nu l'aŭ cunoscut*», esclamă cu indignare Eliad; noĭ din contră, vom dice, că: *Aĭ seĭ l'au cunoscut şi l'aŭ urmat.*

Lazăr, abia în vêrstă de 44 anĭ, a murit la Avrigu în Transilvania, la 1823, dar memoria luĭ, eternă a rĕmas şi va rĕmânea între românĭ, de şi nu (s'o mărturisim în trécăt) sub aspectul puţin simpatic al statueĭ ce i s'a ridicat în Bucurescĭ). **).

---

*) Vedĭ anexa.

**) Din activitatea literară didactică a luĭ G. Lazăr, vom cita aci:

a) «Povăţuitorul tinerimeĭ către adevĕrata şi drépta cetire». Abecedar lucrat de el şi tipărit numaĭ maĭ târdiŭ, la 1826, în Buda. Prefaţa acesteĭ cărţĭ, scrisă la Bucurescĭ la 1820 (o dăm în anexă), ne arétă, că la data acésta Lazăr nu avea încă multe cărţĭ scolastice gata. Cartea este editată de Z. Carcalechi, cu banĭ Vorniculuĭ Băleanu.

b) La biblioteca Muzĕuluĭ din Bucurescĭ, există de la G. Lazăr manuscriptele următóre: «*Aritme-*

www.dacoromanica.ro

*

Scóla grecéscă din Bucurescĭ se inchide în urma isbucnireĭ rĕscóleĭ, deja în Martie 1821. Am aflat acésta la Arch. Statuluĭ, in dosarul cu No. albastru 2.735. Clironomiĭ dascăluluĭ grec Vardalach reclamă in 1833, de la Kiseleff, să li se plătéscă léfa luĭ Vardalach, care maĭ apoĭ murise, pe lunile Decembre 1820 şi Ianuarie şi Februarie 1821 «*când facêndu-se resvrătirea şi împrăştiindu-se . . . . . nu a apucat numitul profesor să'şĭ primésca léfa*». Maĭ apoĭ Eforia nu voia să plătéscă léfa, sub cuvênt că în timpul rĕsmiriţeĭ s'aŭ risipit mobilierul scóleĭ. Dar dupe intervenţiunea luĭ Kiseleff, cu ordinul No. 143 din 5 August 1833, Eforia plătesce in fine clironomilor léfă de 225 de leĭ pe ḑisele lunĭ cât aŭ maĭ funcţionat scóla grecéscă, scuzindu'l că nu putea dânsul să supravegheze mobilierul în timpul rĕzmiriţeĭ.

*

Şépte anĭ de doliŭ şi de risipă a ţĕreĭ urméză apoĭ de la 1821 la 1828. Negreşit in jalnicile ḑile ale rĕzmiriţeĭ, scólele române cât şi grecescĭ aŭ incetat. Maĭ apoĭ piedică mare le-aŭ adus şi bóle epidemice, carĭ aŭ bântuit numeroşĭ anĭ ţĕrile române.

Totuşĭ, icĭ-colea, tot a licărit câte o lumină în nóptea négră din aniĭ carĭ succed imediat eterieĭ.

Aşĭa vedem funcţionând lângă episcopia de la Roman o scólă românéscă în 1823.

Am aflat în Arch. Episcopieĭ contractul prin care dascălul Teodor Verescu se invoesce a fi profesor la acea scólă. Din coprinsul acestuĭ contract, ce dăm maĭ jos in notă *) se póte vedea, că scóla exista şi *maĭ înainte* la biserica S-ţilor Voivoḑĭ din Roman; că programul acesteĭ scolĭ coprindea : 1) Cetirea regulată, 2) Scrierea, 3) Gramatica *românéscă*, 4) Catichisis cel mare 5) Cartea facereĭ tâlcuită, 6) Hristoitia, 7) Aritmetica, 8) Tălcuirea Psalmilor, 9) Cântările şi rânduelile bisericescĭ.

Cursul era de 4 anĭ.

---

tica Matematicésca, alcătuită acum ântêiŭ pe limba românés'a prin G. Lazar, întru folosul scolarilor sĕĭ, din scóla din S-tul Sava, Bucurescĭ 1821, Februarie 26.

Un alt manuscript se intitulézĕ :

«*Trigonometria cea drĕptă, alcătuită acum ântêiŭ în limba românéscă prin G. Lazăr, întru folosul scolarilor sĕĭ din scóla din S-tul Sava, Bucurescĭ 1821, Februarie 26.*»

Dupe Poenaru ar maĭ fi avut gata G. Lazăr şi alte manuale de scolă, precum : de filosofie, geografie şi istorie universală. Poenaru aduce şi unele cuvêntărĭ rostite la unele ocasiunĭ de G. Lazăr.

*) Iată contractul luĭ Verescu :

«Prin acéstă scrisóre eŭ cel maĭ jos iscălit adeverez cum că la scóla românéscă de la biserica sfinţilor maĭ marĭ Voivoḑĭ rânduit sunt dascăl din porunca In. P. S. Stăpân Kirio Kir Gherasim Episcop, unde sunt îndatorit a paradosi următórele învĕţăturĭ : 1) Cetirea regulată, 2) Scrierea, 3) Gramatica *românéscă*, 4) Catichisis cel mare, 5) Cartea facereĭ tâlcuită, 6) Hristoitia, 7) *Aritmetica*, 8) Tălcuirea psalmilor, 9) Cântările şi rânduelile bisericescĭ, dupe cuviinţă. Decĭ, dupe sĕvîrşirea acestor învĕţăturĭ, mĕ îndatoresc a paradosi şi altele maĭ nainte, dupe priceperea şi starea ucenicilor. Ucenicĭĭ carĭ vor începe aceste învĕţăturĭ să fie statornicĭ în scólă, în vreme hotărîtă prin zapis de 4 anĭ de ḑile, neavênd voĭe slobodă a eşi fără adeverinţă.

Intr'acéstă «*ishóla*» (sic) sunt îndatorit a primi copiĭ câţĭ vor voi a veni. Indatoriudu-mĕ şi pentru învĕţarea clericilor din eparchie, ce aŭ să se hirotonisésca, învăţându-ĭ tóte cele trebuitóre pentru catihisirĭ. Eŭ pentru paradosirea în numita scólă am rânduită léfă 600 leĭ pe an, din porunca In. P. S. Stăpân Kirio Kir Gherasim Episcop şi începerea învĕţăturilor va urma cu anul acesta 1823, Aprilie 1. adecă la facerea contractulnĭ cel bine adeverit prin a mea iscălitură

Teodor Verescu Dascal. 1823, Aprilie 1.

www.dacoromanica.ro

Se vor primi în scolĭ orĭ-câţĭ copiĭ vor veni.

Scolariĭ nu vor putea părăsi scóla înainte de a capăta certificat de absolvire.

Pe lângă scolariĭ din acéstă scólă, Teodor Verescu se obligă a învĕţa deosebit şi clericiĭ din Eparchiĭ destinaţĭ la preoţie.

*

Dám în anexă budgetul cu socotelile caseĭ scólelor muntene pe anul 1824 Aprilie până la Aprilie 1825.

Din socotéla caseĭ scólelor pe acest timp, se constată, că veniturile scólelor se urcaŭ la 149.007 leĭ şi 10 parale.

Acest venit resultă din următórele cifre :

Leĭ	B.	
2.663	—	rĕmaşĭ banĭ la casa scólelor la socotéla din anul 1823 *).
8.898	10	restituţiune de la casa doftorilor, banĭ împrumutaţĭ aceleĭ case fără dobêndă.
27.465	20	baniĭ preoţilor sfertuluĭ S-tul Gheorghe.
10.515	—	tot venitul moşieĭ Glavacioculuĭ, pe an, de la moşiile Glavaciocul, Fundul-Pâraŭluĭ, Cernătesci-cu-Via, Tâmpeni, Velea séŭ Nebuna, Siliştea, Faragelu, Romanaţi, Murta, Stoinesci séŭ Fôntânelele, Vârtópele, Ciocănesci, Poenile şi din birul ţiganilor.
12.000	—	baniĭ monastirilor din tótă ţéra.

Pe ce s'aŭ cheltuit acest venit în anul acesta ?

Iată lefile date la profesorĭ :

Leĭ	
1.200	dascăluluĭ Ioan Eliad
1.200	„ Răducanu Maĭnescu, inginer.
1.200	„ Chiriţă de la S-tul Gheorghe-Vechiŭ.
1.200	„ Ierotie al ţircovnicilor de la Antim.
1.200	„ Macarie Psaltul.
1.800	treĭ cântăreţĭ dupe treĭ poduri.
1.800	doctorul scólelor, Panaiotache.
1.800	Sameşuluĭ scólelor.
100	emiclicul ţiganuluĭ rândaş.
240	simbria chelaruluĭ scólelor.

Din aceste cheltueli în lefĭ se constată, că pe la 1824 exista un început de seminariŭ cu un singur profesor, dascălul Erotie, la Monastirea Antim.

Existenţa reînnoită a scóleĭ românescĭ de la S-tu Sava, se póte proba din lefile date dascăluluĭ I. Eliad şi inginerului Răducan Măinescu.

Pe lângă cheltuelile din lefĭ, séma pe acest an 1824—25, ne arĕtă spesele făcute cu întreţinerea la studiĭ în străinătate a următorilor bursierĭ :

*) Nu avem séma pe anul 1822—23, dar din acéstă aserţiune a semeĭ pe anul 1824—25, se vede, că aŭ existat scolile şi în anul acesta, de vreme că s'aŭ cheltuit veniturile scólelor.

www.dacoromanica.ro

Leĭ

a/ 5.530 destinaţĭ pentru Efrosin Poteca, însă :

3.500 leĭ bursa luĭ pe acest an la Paris.
500 „ ca să aibă pentru drum la întórcere.
598 „ tot pentru drum.
440 „ pentru strămutarea luĭ de la Piza la Paris.
312 „ ce s'aŭ dat mumeĭ luĭ Pandele (?).
Total 5.530 „

b/ 3.940 luĭ Simion Marcu (maĭ târţiŭ i se ţice Marcovicĭ), însă :

3.500 leĭ pe an la Paris.
440 „ ca să se strĕmute de la Piza la Paris.
Total 3.940 „

c/ 3.590 luĭ Costache Sin Popa Dumitru, însă :

2.000 leĭ bursa pe un an la Paris.
840 „ pentru examen la Piza.
750 „ pentru drum la întórcere.
Total 3.590 „

d/ 3.000 luĭ Petrache Poenaru, însă :

2.500 leĭ bursa pe un an la Viena.
500 „ să'şĭ cumpere instrumenturĭ de inginerie.
Total 3.000 „

Ar fi putut rĕmâne mulţĭ banĭ încă din venitul total al scólelor, décă nu s'ar fi distras acest venit pentru alte cheltuelĭ străine scólelor. Aşĭa de ex. fură cheltuiţĭ :

35.287 leĭ pentru prefacerea spitaluluĭ din Dudescĭ năprasniceĭ bóle.
15.223 lefĭ la lazareturile ţĕreĭ.
4.803 surpatul turnuluĭ cel mare şi porţile Monast. Glavaciocul şi reînfiinţarea lor.

Maĭ este o cheltuială de :

28.355 leĭ pentru cumpărarea a 1.000 de exemplare dintr'o Psaltire în treĭ volume, câte 30 leĭ exemplarul *).

Din acéstă sémă se vede că în 1824—1825, Eforia scólelor nu plătea nimic pentru scólele din judeţ.

In anul următor séma scólelor ne arétă schimbărĭ în budgetul lor.

Veniturile ar fi trebuit să fie aceleaşĭ ca în anul trecut cu deosebire a salduluĭ în plus banĭ ne cheltuiţĭ şi rĕmaşĭ în casa scólelor la Aprilie 1825. Totuşĭ aceste venituri sunt în scădere, dupe cum se póte vedea din anexa de la acéstă pagină. Suma veniturilor este numaĭ 97.762 leĭ, 26 banĭ.

Se cheltuesce acéstă sumă ast-fel :

6.290 leĭ bursieruluĭ Simion Marcu la Paris, diu carĭ 2000 leĭ pentru cumpărarea de instrumenturĭ pentru geometrie.

3.000 leĭ luĭ Petrache Poenaru la Viena.

Acum Efrosin Poteca, s'a întors din streinătate şi a fost numit profesor, de la 1 Iunie

*) Veţĭ anexa precedentă.

www.dacoromanica.ro

1825, cu 250 leĭ pe lună. In sémă i se ḑice Efrosin Filosoful. Se vede decĭ, că era însărcinat cu catedra de filosofie de la scóla de la S-tul Sava.

Tot acolo este şi Ión Eliad, care are léfă de 1.500 leĭ pe an.

Acolo şi Costache . . . . de la 1 Septembre 1825 cu léfă 250 leĭ pe lună. Apoĭ şi un inginer cu 1.500 leĭ pe an; 2.000 de leĭ primesce Hariton fiul Doctoruluĭ Teodorache; ca doctor al scóleĭ, cu tóte că maĭ este şi Doctorul Panaiotache al scóleĭ cu 1.800 leĭ pe an.

Tot la S-tul Sava e profesor acum şi Ioan Popp, de la 1 Septembre 1825.

Ieroteĭ continuă a catechisi la Antim pe candidaţiĭ la chirotonie şi are léfă 1.500 leĭ pe an.

La S-tul Gheorghe Vechiŭ nu maĭ e decât un singur profesor, Chiriţă, cu 1.200 leĭ pe an.

La biserica Albă, de pe Podul Mogoşóeĭ, se înfiinţéză o scólă începătóre, din primele lunĭ 1826, cu un dascăl român, plătit cu 50 leĭ pe luna Ianuarie, Februarie şi Martie.

In fine, pe Ianuarie-Martie 1826, se redeschid scolĭ, se redeschide scólă la Craiova cu Dascălul Stanciu, cu câte 125 leĭ pe lună.

Dascăluluĭ din Urziceni încă de la Ianuarie 1826 i se plătesce câte 125 leĭ pe lună.

Séma pe 1825—26, ne dă o informaţiune curióşă: Musica, şi în particular cea bisericéscă, ĭa un avânt extraordinar. Se înfiinţéză în loc de treĭ scóle pe treĭ strade deosebite ale Bucurescilor, pentru învĕţarea Psaltichieĭ, precum era în séma anuluĭ trecut, scólele următóre:

2.300 leĭ luĭ Macarie Psaltul «întocmitor cântărilor românescĭ al sistemeĭ nouĕ.»
2.400 „ la patru dascălĭ cântăreţĭ şi anume:
600 leĭ dascăluluĭ Costache Chiosea *), care avea scóla pe podul luĭ Şerban-Vodă.
600 „ dascălul cântăreţ Constandin, pe Podul-Têrguluĭ-de-Afară.
600 „ dascălul cântăreţ Ghiţă, pe Podul Mogoşóeĭ.
600 „ dascălul cântăreţ, Iancu Stan **), pe Podul Caliţilor.

Aflăm dascălĭ cântăreţĭ numiţĭ cu câte 300 leĭ pe lună şi în oraşele judeţene: Focşanĭ, Buzĕŭ, Ploescĭ, Têrgovişte, Câmpu-lung, Pitescĭ, Craiova, Vâlcea, Jiŭ şi Cerneţĭ ***).

Din séma anexată la pagina acésta se póte vedea şi alte cheltuelĭ făcute pentru întreţinerea materială a scóleĭ de la S-tul Sava şi a altora.

Un condeiŭ important, ce descoperim în acéstă sémă, este acel care ne arétă, că în acest an se introduce metoda mutuală în clasa I-a primară.

Se cheltuesce, prin Stolnicul Clinceanu. 2.000 leĭ «*pentru tipăritul imprumutateĭ învĕţăturĭ*» şi alţĭ 1.586 leĭ, 20 parale, pentru prefacerea claseĭ I-a şi înzestrarea eĭ cu aparatele necesare la aplicarea metodiĭ mutuale.

50 leĭ se cheltuesc pentru tipărirea foilor alelo-didactice; 65 leĭ se daŭ pentru ḑece gramaticĭ românescĭ pentru scólă.

---

*) D. I. Ghica ḑice, că la dascălul Chiosea se învĕţa nu numaĭ musica, ci şi carte românéscă (Scrisorĭ către Alexandri, pag. 51).

**) Despre Dascălul Stan, veḑĭ ce ḑice D. I. Ghica, (Scrisorĭ către Alexandri, pag. 56).

***) Aducem în anexă, ceea-ce ḑice despre avêntul musiceĭ din Bucurescĭ D. I. Ghica, la pag. 57, a Scrisorilor sale către Alexandri.

www.dacoromanica.ro

*

În 1825 avem de înregistrat, în istoria nóstră, înfiinţarea scóleĭ din Câmpina, în curtea bisericeĭ Adormirea Maiceĭ Domnuluĭ. Grigore Bujoreanu şi Marióra Bujoreanu, în 1825, Iulie 3, daŭ averea lor la acéstă biserică, unde aŭ clădit local special, ca să şédă în el ómenĭ sĕrmanĭ fără familie şi parte bisericéscă «*dascălii să învețe copiii de pomană*». Vor fi un dascăl românesc şi un dascăl grecesc. Se vor primi 30 de copiĭ de fiecare dascăl, copiĭ sĕracĭ, «iar venind copiĭ maĭ mult de peste 30 . . . . , să'şĭ ia plată de la părinţiĭ lor.» Bisericeĭ şi la scóleĭ lasă maĭ multe proprietăţĭ şi venituri.

*

Din mişcarea literară a anilor din începutul secoluluĭ al XIX-lea este cuviincios să amintim aci următórele opere:

1) Legiuirea a Prea Inălţatuluĭ şi Prea Pravoslavniculuĭ Domn şi oblăduitor a tótă Ungro-Vlachia, Iŏ Ioan Gheorghe Caragea V.V., cu tótă cheltuiala D-lor Const. Caracaş Doctor şi D-luĭ Răducanu Clincénu, Biv-vel Stolnic şi a D-luĭ D. Topliceanu Biv-vel Sluger.

Acéstă carte a fost tipărită la 1818, la tipografia înfiinţată de aceştia lângă cişméua zidită de reposatul Mavroghene V.V., la şoséua actuală.

Veḑĭ în anexă prefaţa acestuĭ op *):

2) Jucăria noroculuĭ séŭ istorisirea pentru principiul Mencicof, care pe vremea luĭ Petru-Cel-Mare a fost slăvit în Europa.

Acéstă broşură de 125 pagine s'a tradus în românesce «cu óreşĭ-care adăogite cuvinte, spre podóba limbeĭ şi a buneĭ înţelegerĭ, prin prea cucer. Protoiereu a tótă Moldova, Lazăr Asaki, în oraşul Iaşuluĭ, la anul 1816». Este un in 8⁰ de miḑloc, fără nume de tipograf.

Lazăr Asaki, tatăl luĭ G. Asaki, dedică lucrarea sa Mitropolituluĭ Veniamin.

Dăm în anexă prefaţa didacătoriă, din care se vede, cum pe când Lazăr în Bucurescĭ la acest an pleda causa limbeĭ românescĭ, la Iaşĭ curentul acesta exista maĭ d'inainte **).

3) Odă în limba românéscă, tipărită în Iaşĭ, la Octombre 1822, de G. Asaki.

Autorul G. Asaki salută, prin acéstă odă, ce Asaki o crede cea ântéiŭ în limba românéscă, evenimentul reînturnăreĭ către ţéră a dreptuluĭ de a avea Domnĭ pămênteni. O dăm în anexă ***).

4) Lucrarea cea maĭ importantă literară şi maĭ ales cu referinţă la limbă, este cea de maĭ mulţĭ anĭ începută, a dicţionaruluĭ în 4 limbĭ, care se publică la Buda-Pesta, în universitatea de acolo.

Dăm în anexă ****) bibliografia generală pentru aniĭ până la 1828. Printre cărţile orĭ manuscriptele deja cunoscute, din bibliografiĭ anterióre, aci vom maĭ aminti numaĭ pre cele încă neînregistrate în bibliografiile existente.

Intre acestea vom cita următórele:

a) Lucrările poetice ale luĭ Daniil Scavinski *****). De la el a rĕmas needitată până în

*) Veḑĭ anexa.

**) Veḑĭ anexa corespunḑĕtóre.

***) Idem.

****) Veḑĭ anexa de la acéstă pagină.

*****) Despre Scavinski a scris Costache Negruzzi, un articol plin de umur, relativ la biografia luĭ Veḑĭ opere complecte de Const. Negruzzi.

www.dacoromanica.ro

1889 o odă scrisă la ocasiunea căsătorieĭ fiiceĭ Domnitoruluĭ Ioniță Sturdza, în 18 Octombre 1825 *).

b) «Loghica care acum ântêiŭ s'a tălmăcit în limba patrieĭ, cu îndemnarea P. S. Mitropolit al Ungro-Vlachieĭ Kir Gregorie, în ḑilele bine-credinciosuluĭ și luminatuluĭ nostru Domn Grigorie Dumitru Ghica V.V., într'al patrulea an al domnieĭ Mărieĭ-Sale. Și s'aŭ tipărit cu cheltuiala iubitoruluĭ de D-ḑeŭ Episcop al Argeșuluĭ Kir Grigorie, de care este și tălmăcită» (8⁰ Bucurescĭ, în tipografia S-teĭ Mitropoliĭ, în anul mântuireĭ 1826, de ieromonahul Stratonic tipograful). In «Precuvêntare din partea tălmăcitoruluĭ acesteĭ loghice» ce o dăm întrégă în anexă, la acéstă pagină, Episcopul Grigorie trece răpede sub condeiŭ istoria literatureĭ române, până pe timpul luĭ, vorbind de lucrările Episcopilor de Rômnic Kesarie și Filaret, (contimporanĭ cu el), carĭ aŭ tradus și tipărit cele 12 minee și arĕtând că «Decĭ putem a ḑice, că râvna acésta a întemeereĭ Pravoslavieĭ în ţéra nóstră a fost pricina zăbaveĭ de nu s'aŭ tălmăcit și *cărţĭ ale înţelepciuneĭ ceĭ de afară*, (ad. laice V. A. U.), pentru ca să apuce inainte graiul ce s'aŭ ḑis : «Că începerea înţelepciuneĭ este frica Domnuluĭ.» Iar întru acéstă vêrstă de vreme, când ceĭ de bun ném boierĭ aĭ patrieĭ românescĭ, mișcaţĭ fiind de iubirea căminuluĭ strĕmoșesc, aŭ bine-voit de a face predanie și sciinţelor filosofescĭ în limba rumânéscă»..... «acum, ḑic, într'acéstă vêrstă de vreme s'aŭ ivit și acéstă loghică a S-tuluĭ Ion Damaschin, tălmăcită din limba elinéscă de mine cel maĭ jos numit patriot, carele și de nu m'am cunoscut în deprinderea altor destoiniciĭ, dar în trudirea cărţilor limbeĭ patrieĭ, cu saţiu am petrecut. Decĭ încă maĭ d'inainte sciind că uniĭ din dascăliĭ altor limbĭ, póte de vre-o patimă răpindu-se, nu lipsesc a ḑice, că cu neputinţă este a se muta filosofia în limba rumânéscă, pentru sĕrăcia ḑicerilor și a numirilor, am pus tótă osârdia de am tălmăcit și pre cele maĭ nelesnicióse graiurĭ și nume, păzind de aprópe pre înţelegerea tălmăcireĭ, pentru ca să rémâe greșită și deșértă părerea acelora, și să arĕte prin lucru dovedit, cum că tóte limbile fără osebire sunt îndemânate ce la tóte sciinţile. Că maĭ mult place muselor a vorbi în fieșce-care ném cu limba luĭ, de cât cu alta străină, fiind-că numaĭ limba Patrieĭ este destulă a invita pre ceĭ ce doresc a le sci, spre a le invĕţa cu deslușire, și cum că fără limba Patrieĭ nu numaĭ puţin folositóre s'aŭ arătat scólele și cărţile, ci și fără nicĭ un spor . . . . .

«Incetéze, exclamă intusiastul apĕrător al limbeĭ române, traducĕtorul logiceĭ, incetéze dar de acum înainte sfiala aceea, care se pricinuia nouă, séŭ de la dascăliĭ altor limbĭ, carĭ, precum am ḑis se îndărăcnea pentru câștigul lor, séŭ de la ceĭ ce învaţă câte cincișése franţuzescĭ, saŭ șépte-opt elinescĭ, și indată se umflă, căscând gurile spre a'șĭ defăima limba sa cé de patrie, fără a socoti că pre orĭ-ce meșteșug și pre orĭ-ce sciinţă, vremea le cresce și le măresce, când necurmat să pun în lucrare **).» .

*

Am vĕḑut năzuinţele din ţéra românéscă și din Iașĭ în favórea muziceĭ în genere și aceleĭ bisericescĭ in deosebĭ. Incă din secolul trecut lăutariĭ formaŭ corporaţiunĭ al cărora staroste séŭ vătaf avea dreptul de a preleva unele dărĭ de la nunţĭ și petrecerĭ ***).

*) Veḑĭ Memoriĭ presentate Academieĭ Române de V. A. Urechia, 1887—88, pag. 138.
**) Veḑĭ anexa.
***) Veḑĭ anexa corespunḑĕtóre.

www.dacoromanica.ro

G. Asaki, abia reîntors în patrie, a organisat pe a sa cheltuială, la 1817, un teatru de societate, în salonul Hatmanuluĭ Cost. Ghica în Iașĭ. Copiiĭ boierilor Ghica și Sturdza aŭ representat maĭ multe piese în limba română și francesă. Intre actoriĭ acești a introduce în Iașĭ gustul arteĭ dramatice și a musiceĭ culte, G. Asaki numesce pe D-nele Șubina născută Ghica, Agripina Sturdza și pre Iacovache Leon.

Adăpat la fôntânile arteĭ italiene, G. Asaki va aduce cu sine, de la Roma, nu numaĭ iubirea musiceĭ, ci și a pictureĭ. Numaĭ grelele evenimente, carĭ supravin la 1821 și apoĭ dupe avenirea la Tron a luĭ Ioniță Sturdza, îndepărtarea luĭ din țéră, fiind trămis în 1822 agent al țĕreĭ la Viena, unde rĕmase 5 anĭ, întărdie punerea în practică a frumóselor dorințĭ culturale ale luĭ G. Asaki. Rĕsboiul care urmă apoĭ între Rușĭ și Turcĭ și bóle epidemice vor prelungi starea de ațipire a cultureĭ naționale, atât în Moldova cât și în țéra Muntenéscă.

Din decursul acestuĭ period dureros pentru țéră am adus maĭ sus unele informațiunĭ propriĭ totușĭ a ne arĕta, că facla culturală nu a fost cu totul stinsă. Dar între 1825 și 1828, afară de cărțile arĕtate în bibliografia acestor anĭ și afară de unele proclamațiunĭ tipărite în timpul rĕsboiuluĭ, nu avem până acum alte documente de înregistrat. Trecem decĭ cu Istoria nóstră, la perióda de timp, care începe cu memorabilul an 1828.

www.dacoromanica.ro

CAP. II.

1828-1829

In curs de cincĭ anĭ cât G. Asaki petrecu la Viena, ca agent al Domnitoruluĭ Ioniță Sturdza, el descoperi și dobândi vechĭ documente originale, prin *care* se constată, că călugăriĭ grecĭ de la Monastirea Treĭ-Erarhĭ ș'aŭ fost apropriat și aŭ posedat în curgere de peste un secol și jumĕtate venitul a treĭ moșiĭ: Tămășeniĭ, Adjudeniĭ și Răchiteniĭ, din județul Roman, care moșiĭ le-aŭ fost donat Vasile Lupu Vodă, scóleĭ înființată de dânsul la Treĭ-Erarchĭ. Reîntors de la Viena pe la începutul anuluĭ 1827, G. Asaki 'și-a reluat locul de director séŭ referendar al scólelor, alăturea cu Mitropolitul Veniamin, cu M. Sturdza și cu Costache Mavrocordat și a reînceput a lucra pentru scóle *).

In «Chestia învățăturilor publice», G. Asaki ḑice, că: «In cursul desbinărilor politice între Turcia și Rusia, carĭ ținеaŭ în îngaimeală interesele țĕreĭ, până la convenția de la Akermann, la 1826, scólele publice, lipsite de tóte miḑlócele, aŭ rĕmas închise în șir de șépte anĭ, și profesoriĭ se rĕspândiră afară din țĕră, căutând alte îndeletniciri» **).

Acéstă aserțiune a luĭ G. Asaki o aflăm eronată. Acésta s'a vĕḑut din documentele aduse în urmă, documente carĭ ne-aŭ arĕtat funcționând în Moldova un numér de scóle.

In tot casul, Seminariul, séŭ *scóla pentru catichisie*, de la Socola, cum o numea hrisovul de la 1804, exista, orĭ-cu câtă scădere va fi fost, și în aniĭ imediațĭ d'inaintea convențiuneĭ de la Akermann. Aci predaŭ dascălul Enache, Archimandritul Gedeon Proca, dascălul Vasile Popovicĭ (repausat la 1827) și póte vestitul Pralea autorul Psaltirieĭ în versurĭ ***).

In 15 August, 1827, se simte deja în Iașĭ efectele reîntórcereĭ luĭ G. Asaki de la Viena. In adevĕr, cu ocasiunea cercetărilor de către Divan a semilor diferitelor case publice, cercetare ordonată de către Domnitorul Ioan Sturdza, se face întrebare la Mitropolie și despre venitul scólilor, dupe vechile hrisove. La data ce indicăm aci, Mitropolitul Veniamin împreună cu alțĭ boierĭ din Divan, relatéză luĭ Ioniță Sturdza, prin anafora, cele următóre:

Că de la începutul rĕsvrătireĭ și până la S-tul Gheorghe a următoruluĭ an necĭ un venit de al scólelor nu s'a strîns;

Că scóla elinéscă a contenit cu totul;

Că venitul acesteĭ scolĭ nu s'aŭ maĭ putut aduna de la Mitropolie, Episcopiĭ, Monastirĭ pămêntescĭ, Preoțĭ, diaconĭ și monastirĭ Grecescĭ, din causa împregiurărilor grele din timp;

Că nu se scie de s'aŭ strîns măcar venitul scóleĭ de la Telal-Bașa, chiria dugheneĭ

*) In 20 Septembre, 1827, Domnitorul Ioan Sturdza rĕsplătesce pe Gh. Asaki, ridicândul la rangul de Agă, din acel de Comis ce avea. (Veḑĭ decretul dupe Uricar, tom. VII, pag. 96).

**) Veḑĭ pag. 13 a acestuĭ op.

***) Istor'a seminaruluĭ Veniamin de C. Erbiceanu, pag. 55.

www.dacoromanica.ro

scóleĭ şi câte 500 leĭ din rusumaturile vămeĭ, Ocna, Goştina, Desetina şi vědrăritul. Nu se scie la ce se va fi întrebuinţat acest venit;

Că de la S-tu Gheorghe înainte Mitropolitul a pus iară în vigóre dajdia preoţilor pentru scóle.

Acum Divanul propune, să se reînfiinţeze scóla, însă nu în localul cel ars de la Mitropoliă, ci la Monastirea Golia, fiind maĭ potrivit. Influinţa luĭ G. Asaki se vede îndată aci în acéstă anafora, care dispunênd a se reînfiinţa scóla, altă-dată ḑisă Academie, adaugă că «*să se aşeḑe dascălĭ trebuincioşĭ spre învĕţătura scolarilor maĭ ântêiŭ în limba patrieĭ şi apoĭ în alte limbĭ ce se vor socoti maĭ folositóre, dupe îndemânarea ce va avea casa de plata lefiĭ dascălilor*» *).

Mitropolitul şi cu Divanul maĭ propun Domnitoruluĭ, prin acéstaşĭ anafora, complectarea epitropieĭ învĕţăturilor publice, care era compusă numaĭ din Mitropolitul şi Vornicĭĭ M. Sturdza şi Costache Mavrocordat. Domnitorul numesce al patrulea membru, pe Visternicul Costache Canta «bărbat potrivit şi în tot felul destoinic uneĭ aşa Epitropiĭ.»

Ioan Sturdza aprobă propunerile din anafora de şi evită de a dispune în favórea scólelor de localul de la Golia. Nu ezită însă a aproba predarea în scóle în limba romanéscă **).

Cu tóte aceste lucrărĭ, din August 1827, scóla nu póte fi deschisă imediat. Atuncĭ, se pare, G. Asaki, presintă actul luĭ Vasile Lupu, de la 1664, la Epitropia scólelor. Epitropia interveni pe lângă Domnitor. Sprijinită mişcarea provocată de G. Asaki, de bărbaţĭ ca aceĭ ce eraŭ epitropĭ aĭ scólelor, ea ajunsă la isbândă. Incă în 5 Ianuarie 1828, dupe cum spune G. Sĕulescu ***), Domnitorul Ioniţă Sturdza ordonă şi încuviinţă deschiderea scólelor de la Treĭ-Erarchĭ, asupra anaforaleĭ Epitropieĭ din 1 Ianuarie 1828.

Din acéstă anafora resultă că localul scóleĭ Domnescĭ de la Mitropolie a fost prada unuĭ incendiŭ în véra anuluĭ 1827 ****), şi că epitropia în lipsa aceluĭ local a propus Domnitoruluĭ să se stabiléscă în localul monastireĭ Treĭ-Erarchĭ, restaurându-se ad-hoc, o scólă normală şi gimnasiul. Acest din urmă va rĕmânea la Treĭ-Erarchĭ numaĭ provisoriŭ, până se va putea destina gimnasiuluĭ un anumit local, când apoĭ în Treĭ-Erarchĭ va rĕmânea numaĭ scóla normală.

Cursurile scóleĭ normale vor fi de duoĭ anĭ.

Programa va fi următórea: Limba romanéscă cu gramatica, caligrafia, catichisis, aritmetica şi niscaĭ-va începĕtóre învĕţăturĭ.

Cursul gimnaziuluĭ se fixéză pe patru anĭ cu următórele materiĭ: Limba latinéscă, «Maica limbeĭ nóstre, care şi de câte némurĭ se învéţă, ce nu aŭ altă legătură cu ea de cât a temeinicilor sale sciinţe, precum şi la tótă megieşita Rosie şi ţéra romanéscă să urméză»

*) Veḑĭ anexa de la acéstă pagină.

**) Veḑĭ anexa corespunḑĕtóre.

***) Veḑĭ anexa corespunḑĕtóre.

****) Albina Romanéscă, vestesce o pagubă fórte simţitóre ce a încercat literatura romanéscă: focul de la 1827 ce s'a întêmplat în Iaşĭ, ş'aŭ intins pustiirile sale şi chiar peste faptele duhuluĭ; dinpreună cu cele-alte câte a înghiţit, a mistuit şi ostenelile cele de 12 anĭ ale D-luĭ D. Aga George Asachi. Treĭ tragediĭ întregĭ manuscrise! Treĭ tragediĭ s'aŭ ars: Alzira, Saul, (traduse) şi Mihaiŭ Vodă Vitézul (originală)! S'aŭ maĭ ars încă o istorie a Impĕrăţieĭ Romeĭ, Versurĭ lirice, Un curs de Matematică, şi o culegere de fabule! Trebuie să tânguiască literatura ostenéla acésta mult preţuită, şi cu atâta maĭ mult, că trebuia să fie D. Aga Asachi ca să dea Românilor acest fel de poeziĭ. Şi maĭ vârtos Tragedia luĭ Saul trebuia un duh ca al sĕŭ italienesc, ca să o traducă bine şi frumos în Românesce. Acest articol l'am udat cu lacrămĭ, căcĭ am perdut, Românilor, ceea-ce trebuia ca să trécă vécurĭ ca să dobândim."

Din «Curierul Românesc» No. 31, Vinerĭ 26/7 Iulie 1829, corespond-nţa de la Iaşĭ, din 4 Iulie.

www.dacoromanica.ro

Cursul gimnaziuluĭ se fixéză pe patru anĭ, cu următórele materiĭ: Limba latinéscă, maica limbeĭ nóstre, care și de câte némurĭ se învéță, ce nu aŭ altă legătură cu ea decât a temeĭnicilor séle sciințe, precum și la tótă megieșita Rusie și țéra românéscă să urméză; religia, filologia, biografia, logica, retorica, poesia, istoria, matematica, moralul, economia pământéscă și politicéscă, istoria naturală, archeologia, tóte acestea predate în limba românéscă. Pe lângă acestea, limba elenă. Când scóla se va maĭ ușura de cheltuelĭ, se vor învăța și limbĭ străine, în mod neobligatoriŭ, plătindu-se profesorilor din cotisațiunile scolarilor ce vor voi.

Intêietatea în scólă a limbeĭ române o indică anaforaua Epitropieĭ învăț. publice dicênd, că este «*mai trebuitóre cultura limbeĭ vorbireĭ némuluĭ în care se fac S-tele rugăciunĭ, se tractarisesc tóte pricinile, și care este cea maĭ puternică legătură spre păstrarea și îmbunătățirea némuluĭ și însuflețirea de dragoste către patrie.*»

Un alt motiv ce dă epitropia pentru a preferi limba română ca organ de învățământ este căcĭ în cărțile din limbĭ străine, *tineriĭ nepractisiți* pot afla lucrurĭ vătămătóre, fiind acele cărțĭ *ca o cursă înșelătóre.*

De aceea Epitropia și hotărésce, ca cărțile ce se vor introduce în scóle și se vor tipări, să fie prealabil aprobate de ea, ca să nu coprindă lucrurĭ nepotrivite cu religiunea și cu aședămînturile Statuluĭ.

Pe lângă scólă se propune înființarea uneĭ bibliotecĭ naționale și a unor cabinete de colecțiunĭ sciințifice.

Epitropia cere Domnitoruluĭ *pământén*, pentru ca să se pótă așada o *scólă pământéscă*, îmulțirea veniturilor scólelor «prin hărăzirea statornicelor mile Domnescĭ și prin chibzuirea a se îmulți și dările ce eraŭ îndatorite a face monastirile închinate locurilor de jos, în vreme ce îmulțindu-se și a lor venitur, cu drept și fără îngreuere pot împlini sporul aceluĭ analogon.»

O ultimă măsură propusă de Epitropie, prin anaforaua din 1 Ianuarie 1828 este luată din hrisovul scólelor luĭ Gr. Ghica, din 15 Noembre, anul 1775. Se dispune, că tineriĭ carĭ vor termina cursul de cincĭ anĭ al gimnasiuluĭ «*și vor avea bune atestaturĭ, să se protimiséscă a intra pe la dregătoriile Divanuluĭ, Visterieĭ și a canțeleriilor pământescĭ, spre a le sluji acestea de resplătire, și altora spre maĭ mult îndemn.*»

La prima vedere, în acéstă disposițiune s'a pus originea *functionarismuluĭ* în scóla română. Cu tóte acestea, décă astădĭ scólele nóstre pot primi imputarea de a pregăti numaĭ solicitatorĭ la budgete, pentru aniĭ 1828 și ceĭ următorĭ, istoricul înțelege, că era o condițiune de reușire a înființăreĭ scólelor și de *naționalisare* a organelor administrative și judecătorescĭ ale țăreĭ.

Primiĭ învățătorĭ aĭ scólelor reorganisate la Treĭ-Erarchĭ, aŭ fost Iconomul Constantin, Iereul Ioan *), Vasile Fabian, cel adus de G. Asaki, din Ardeal, la 1820, și G. Seulescu.

La 23 Ianuarie 1828, dice G. Seulescu, s'a deschis scóla normală la Treĭ-Erarchĭ. Acesta a deschis acolea ântêiŭ un clas elementar dupe metodul luĭ Lankaster **).

La 1 Maiŭ 1828, G. Seulescu, semnéză cu Epitropia un contract prin care se légă, ca profesor al scólelor din Treĭ-Erarchĭ. Acéstă diferință de dată, se explică prin aceea, că gimnasiul s'a instalat maĭ târdiŭ decât scóla începătóre.

In adevăr, decretul luĭ Ioan Sandu Sturdza Voevod, pentru instalarea scóleĭ și preala-

*) Este Ioan Silivestru de care maĭ sus am maĭ vorbit.

**) Gramatica românéscă, Iașĭ 1833, pag. 2.

www.dacoromanica.ro

bila reparare a localuluĭ eĭ din Treĭ-Erarchĭ, este numaĭ din 28 Martie, anul 1828 *).

Negreşit că lucrărĭ prealabile se făcuseră de Epitrop. învĕţ. publice. Aşĭa în 1 Martie 1828 s'aŭ încheat contracte cu profesoriĭ Vasile Fabian, Iconomul Constantin, Preotul Ioan Silivestru. Dăm acestea contracte în anexă **).

La 4 Aprilie 1828, ţidula Domnéscă către Epitropie ordonă repararea localuluĭ de la Treĭ-Erarchĭ pe comptul venituluĭ monastireĭ, fiind acel local ars din anul trecut şi ruinele primejdióse pentru câte-va sute de scolarĭ ce o frecuentă ***).

*

Stăruinţele luĭ G. Asaki, pentru reorganisarea gimnasiuluĭ românesc din Treĭ-Erarchĭ se păreaŭ acum că vor fi încununate cu succes deplin, când iată că evenimentele politice, o nouĕ invasiune a muscalilor în principate, vin să împiedice în mare parte mergerea maĭ nainte a scóleĭ române.

Ruşiĭ trec Prutul la 7 Maiŭ 1828. Sosiţĭ în Iaşĭ, eĭ vor să înfiinţeze spitale şi deposite de rĕsboiŭ în localele de la Treĭ-Erarchĭ şi Socola. Pare că numaĭ intervenţiunea energică a Mitropolitului Veniamin scapă momentan scóla din Treĭ-Erarchĭ de a deveni spital rusesc. Lângă seminarul de Socola, ruşiĭ stabilesc manutanţe, care ocasionară, aprinţêndu-se, arderea seminariuluĭ şi a bisericeĭ. Prin acéstă întêmplare, se închise pentru maĭ mult timp vechea scólă patronată de Mitropolitul Veniamin.

Ceea-ce focul făcu pentru seminarul de la Socola, avea neîntêrţiat să o facă pentru tóte scólele din Moldova, ba şi pentru ţéra românéscă, epidemia ce neîntêrţiat sbucnesce, în anul viitor 1829, bóla ciumeĭ.

In puţinele lunĭ cât aŭ putut fiinţa scólele din Treĭ-Erarhĭ, în 1828 şi 29, ele arĕtaŭ că vor prinde rădăcină sănătósă: publicul, naţiunea, le urmăresce cu dragoste, ba chiar cu intusiasm.

Cu puţine ţile înainte de sbucnirea bóleĭ din 1829, s'a ţinut ântêiul examen la gimnasiul Vasilian.

Iată darea de sémă ce face o scrisóre din Iaşĭ, de la 28 Martie, pŭblicată de Eliad în *Curierul românesc* No. 2, din $^{12}/_{24}$ Aprilie 1829:

«O scrisóre de la Iaşĭ, de la 28 Martie, descrie ţeremonia se s'a făcut în acéstă Politie, la ântêiul examen dat în gimnaziul Vasilian, în Sf. M. a Tresfetitelor, la 20 ale trecutuluĭ Fevruarie, care s'a făcut în chipul următor... Eforiĭ scólelor naţionale din Moldova, Pr. S. Sa Părintele Mitropolitul Veniamin, D-luĭ Marele Vornic Costache Mavrocordat, D-luĭ Marele Vornic Mihail Sturdza, aŭ poftit pe tótă boerimea, la 19 Februarie, ca să vie a duoa-ţi la scólă, la 20. Dupe adunarea eforilor, şi a celor maĭ mulţĭ din boeriĭ pământenĭ, Prea Sf. Sa, P. M., maĭ nainte de începerea examenuluĭ, a făcut în vederea a tótă adunarea o sfinţire, în formă, a stéguluĭ scóleĭ, cu inscripţia următóre: «O tu, Sfinte adevĕr, luminéză-ne din Ceriŭ». Dupe acéstă Sânţire, s'a început îndată cercetarea la fiecare clas pe rând. Rĕspunsurile cele potrivite ale scolarilor la întrebările profesorilor aŭ împlut de o bucurie şi mângâere nespuse inimile privitorilor, şi aŭ încredinţat publicul pentru bunul metod întrebuinţat de profesorĭ, şi aŭ arĕtat invederat înlesnirea, ce simte tinerimea învĕţând sciinţele în limba maiciĭ lor. Dupe sfîrşirea cercetăriĭ Prea Sf. Sa P.

*) Veţĭ anexa dupe actul publicat de mine în Anuarul instr. publice, pag. 227.

**) Veţĭ anexa la acéstă pagină.

***) Idem

www.dacoromanica.ro

M., a împărţit însuşĭ premiile la scolariĭ ceĭ maĭ silitorĭ, şi a îndemnat pe toţĭ tineriĭ fără deosebire a se sîrgui din tótă inima la învĕţătură, ca să pótă fi folositorĭ patrieĭ la vremĭ cuviincióse. (Iată pastor vrednic de turma cuvîntătóre ce 'ĭ-a încredinţat pronia! Pastor carele 'şĭ pune sufletul pentru turmă, iar nu cu turma sa, Pastor născut şi făcut în politie spre îmbunătăţirea politieĭ creştinescĭ, iar nu venit din pustie spre pustiirea politieĭ...).

«La urmă de tot, D-luĭ D. Directorul scólelor din Moldova, Aga George Asaki, a cetit un sonet făcut într'adins pentru acéstă întêmplare, plin de ideĭ poeticescĭ fórte frumóse, carele s'a vĕḑut şi pe aicĭ tipărit..... Acest gimnaziŭ s'a întemeiat de Vasilie Vodă. Dar fiind-că Monastirea în care se afla, e închinată la altă monastire grecéscă, egumeniĭ dupe vremĭ aŭ năpustit gimnaziul de tot. Dupe intrarea oştirilor împĕrătescĭ în Moldova, luându-se scóla de la Socola pentru trebuinţele armieĭ, Eforiĭ scólelor aŭ prenoit monastirea Treĭ-Sfetitelor, şi aŭ aşeḑat iarăşĭ într'ânsa scólă. Acum de o cam-dată se învĕţă în acest gimnaziŭ: alilodidactica, aritmetica, geografia, istoria universală, istoria bisoricéscă, catihismul, limba latinéscă, rusésca şi franţuzéscă. Numĕrul scolarilor se urcă până la 300. Noĭ ne socotim îndatoraţĭ a împărtăşi tuturor românilor acéstă vestire veselitóre, pentru duoĕ pricinĭ: 1. Pentru că fraţiĭ noştri moldovenĭ, cu tóte necazurile, ce negreşit trebue să simtă într'acest fel de vremĭ grele, tot mângâe, dupe putinţă, muzele, ca să îndrăgéscă orizonul Moldavieĭ, şi să însufle încaĭ în inimile năpustiţilor strănepoţĭ aĭ mareluĭ Traian câte un scânteiŭ măcar de simţimênturĭ de patriotism, şi de omenire, vrednice de aducĕtorul lor aicĭ; 2. Pentru că noĭ româniĭ din Valahia, maĭ cu deosebire trebue să simţim maĭ multă bucurie şi să avem óreşĭ-care parte la folosul ce va eşi din acest gimnaziŭ, fiind-că duoĭ din profesori acestuia, Domnul Enache Halunga, şi Domnul Andreiŭ Moldoveanul, s'aŭ format în sînul patrieĭ nóstre, la scóla de la S-tul Sava».

Până şi jurnalele europene sunt pline de rĕsunete despre entusiasmul cu care s'a petrecut examenul acesta de la Iaşĭ.

Curierul românesc, No. 11, de Lunĭ $^{13}/_{25}$ Maiŭ, anul 1829, spune:

«Gazetele Europeĭ, sunt pline de însciinţarea examenuluĭ de la Iaşĭ, pentru care şi noĭ am vorbit în No. 2. Gazetele Petersburguluĭ, şi a Franţuzéscă, şi a Academieĭ, în numerile cele maĭ dupe urmă cu mare plăcere vestesc silinţa şi buna îngrijire a fraţilor noştri moldovenĭ, eĭ se silesc neîncetat a se împrieteni cu muzele, prin buna şi statornica lor căutare, pasurile lor sunt înfipte şi temeinice ca însăşĭ cugetările lor. Câtă mulţămire trebue să avem când vedem, că nêmurile strĕine caută şi la cele maĭ micĭ mişcărĭ ale nóstre, şi cer să afle pricinĭ ca să ne laude.»

*

Cu tótă invasiunea muscalilor în principate, mişcarea culturală este atinsă numaĭ în unele puncte şi ea, în genere vorbind, continuă activă şi tot maĭ naţională în tóte provinciile românescĭ.

Anul 1829 este memorabil pentru apariţiunea maĭ multor foĭ române.

Deja în 1817, Racocia K. K., translator românesc în Lemberg, publicase prospectul uneĭ foĭ periodice, ce era să iasă pentru ântêiaşĭ dată în limba românéscă.

1822, Z. Carcalechi cercă la Buda, pentru a duoa óră, să scótă o fóe românéscă, dar nu isbuti.

1827, I. Eliad vru să scotă o fóe românéscă, dar nu'ĭ dete voe ocârmuirea.

www.dacoromanica.ro

1828, Rĕpausatul C. Roset, publică la Lipsca câte-va numere din „*Fama Lipsceĭ*“ cea d'ântêiŭ fóe românéscă.

1829, 10 Aprilie, apare „*Curierul rom.*“, „Dacia Liter.“ se inşală ḑicênd că „Albina“ luĭ Asaki, a apărut maĭ naintea „Curierului“. Albina a apărut numaĭ la 1 Iunie 1829, adecă aprópe 2 lunĭ maĭ târḑiŭ decât „Curierul“.

In primul numĕr al Albineĭ, gazeta politică-literară, de la 1 Iunie 1829, citim următorul apel :

«Epoca in care trăim pórtă semne insuşite şi vrednice de mirare! Dorul invĕţăturilor nu numaĭ că infrăţesce pe locuitoriĭ uneĭ ţĕrĭ intru câştigarea acesteĭ moralnice avuţiĭ, prin care o naţie se face puternică şi fericită, ci încă şi ómenĭ neasemĕnaţĭ cu religia, cu limba şi cu legile sunt insuflaţĭ tot de aceeaşĭ simţire lăudată de a pofti unul altuia gradul deplinireĭ moralnice al invĕţătureĭ şi al măestrieĭ . . . . .»

George Asaki arĕtă apoĭ ce se face in tóte ţĕrile pentru cultură şi esclamă :

«Oare putem noĭ privi la aceste lucrărĭ urmate inaintea ochilor noştri fără a ne intrista că numaĭ naţia nóstră in cea maĭ mare parte este lipsită de aceste imbunătăţirĭ şi inapoiată decât tóte nemurile Europeĭ şi decât multe altele ce locuesc pre cele-alte părţĭ ale pământuluĭ ? . . . . .

»Imbunătăţirile şi inaintările minţeĭ omenescĭ cum şi cursul întâmplărilor lumeĭ le vor cunósce Românii prin publicaţia acesteĭ gazete, ce sub prea puternica pavĕḑă a impĕr. Rusieĭ, s'a privileghiat şi prin ajutorul evgheniştilor compatrioţĭ s'a infiinţat.

«Albina rom., astă-ḑĭ ântêiŭ vede lumina ḑileĭ şi tinerelele sêle aripĭ le cércă in ostenitórea sa călĕtorie; mĭĭ şi miĭ de florĭ cu felurite vopsele şi miresme impodobesc câmpul pre carele ea vrea să sbóre, insă numaĭ acele florĭ 'ĭ vor fi plăcute, care 'ĭ aduc mană şi vindecare; de insăşĭ blânda fire povĕţuită, se va feri de cele ce sub amăgitóre frumuseţe ascund farmec şi venin in sinul lor.

«Asemenea şi redacţia gazeteĭ nu se va abate de la acelea ce privesc către imbunătăţirea inimeĭ şi a minţeĭ; dogmele S-teĭ nóstre religie ortodoxe, sevas către ocârmuirea şi legile ţĕreĭ o vor povăţui in a sa lucrare; inştiinţărĭ adevĕrate pre cât vor ajunge la cunoscinţa sa, şi invĕţăturĭ folositóre vor coprinde filele sale.»

In primul numĕr, publică prima serie de abonaţĭ, toţĭ boierĭ, incepênd de la cele maĭ vechĭ familiĭ şi chiar nume de câte-va Dómne, precum Catinca şi Elencu Ghica.

Negreşit, Mitropolitul Veniamin şi câţĭ-va archimandriţĭ nu lipsesc in prima listă.

In acestaşĭ prim numĕr a primeĭ gazete moldovene, apare şi fabula luĭ Asaki *Albina şi trântorul* :

«Spune, spune mică-albină
In cotro mergĭ acum trĕḑă
Când a sóreluĭ lumină
Pe câmpiĭ nu scânteiază, etc.»

Din al duoilea numĕr, Asaki introduce o rubrică, aceea a *observaţiilor meteorologice*, facute la 12 ore din ḑi, şi numĕrul 2, coprinde o nouă listă de abonaţĭ iarăşĭ persóne cu rangurĭ boierescĭ, in frunte cu episcopul de Roman, Meletie.

In numĕrul 3, anunţă, că insuşĭ General-Major Mircovicĭ, vice-preşedintele divanuluĭ Moldoveĭ, «preţuind folosul moralnic ce va aduce naţieĭ nóstre publicaţia acesteĭ gazete, spre a da redacticĭ semnele inalteĭ sale plăcerĭ şi ale indemnuluĭ, aŭ bine-voit şi insuşĭ a se prenumĕra.»

www.dacoromanica.ro

*

In ţéra românéscă „Curierul românesc“ al luĭ Ión Eliad, nu este singurul care imprăştie lumină, căcĭ in curênd vom avea a semnala incercărĭ de jurnalism, ca *Muzeul naţional, Gazeta teatruluĭ, Curiosul, România, Pămênteanul, Mozaicul,* apoĭ şi ilustrul *Curierul de ambe-sexe, Vestitorul bisericesc, Cantorul de avise,* etc.

Chiar şi in Moldova, pe lângă Albina s'aŭ făcut incercărĭ cu *Alăuta românésca,* cu *Oziris* şi s'a publicat şi *Fóia sătéscă.*

Ardealul n'a rĕmas indărăt. Şi acolo in curênd vom avea a semnala apariţiunea Foeĭ literară, *Fóeĭ Duminiceĭ, Gazeteĭ Transilvanieĭ. Fóia pentru minte, inimă şi literatură,* va succede Foaeĭ literare.

Dar despre acestea tóte vom avea a ne ocupa maĭ la vale la alte multe ocasiunĭ.

*

Evenimentele ce avem de notat pentru aniĭ 1829, de pe timpul ocupaţiuneĭ rusescĭ, le aducem in mod chronologic.

La 1829, Maiŭ, epidemia, care incă până atuncĭ era la induoială, a sbucnit cu atâta furie, incât s'aŭ inchis şi tipografia, unde se imprima «Curierul», adecă tipografia Mitropolieĭ. In numĕrul sĕŭ 10, de la $^{10}/_{22}$ Maiŭ 1829, *Curierul românesc,* publică insciinţarea următóre :

«Bóla ceea-ce până acum era la induoială, atâta s'aŭ intins, incât s'aŭ inchis şi S-ta Mitropolie, unde să şi tipăresce «Curierul». Se face dar cunoscut la toţĭ rivnitoriĭ prenumeranţĭ, că suntem siliţĭ pentru acésta a trage teascul de aci, şi déca până se va aşeda aiurea, se va intêmpla să rĕmâe vre-o ḑi de expediţie, să bine-voiască D-lor, a crede şi a erta un lucru, ce nu este greşala a nimuluĭ, ci numaĭ a vremilor, carĭ s'aŭ conjurat (s'au jurat impreună), in potriva nenorocilor românĭ.»

Cu tóte acestea, *Curierul* nu va inceta şi se va tipări aiurea.

In Februarie 1829, se stabilesce in Bucurescĭ de librăria Thiern un *institut litografic «artă necunoscută în principate»,* ḑice «Curierul românesc» No. 37.

In Aprilie, acelaş an, Efrosin Poteca, eromonachul, profesorul de filosofie, la scóla din Bucurescĭ, insciinţéză din Pesta pe Eliad, care publică acésta în «Curierul românesc» din $^{12}/_{24}$ Aprilie, acelaş an, că a tipărit elementele filosofieĭ luĭ Ainechie, tradusă din limba grécă şi pe care traducĕtorul a predat'o in scóla de la Bucurescĭ. Eliad adaugă:

«De aceea, se face cunoscut de obşte, că câţĭ vor voi să dobêndéscă acéstă carte, şi să citéscă in limba maĭciĭ lor, ideile filosofilor celor vechĭ şi noĭ, să poftéscă a se prenumĕra la profesoriĭ scóleĭ, şi baniĭ 'ĭ vor plăti la cuvioşia sa, când va veni. Cartea este într'un tom de 23 de cóle in octav, mare. Preţul pentru un trup este 6 sfanţĭ, in hârtie de rând, şi 9, in hârtie fină. Cartea e legată.»

Dăm in anexă prefaţa acesteĭ cărţĭ a luĭ Poteca.

www.dacoromanica.ro

*

O notă caracteristică a mişcăreĭ literare din 1829, este că scriitoriĭ din tóte trele provinciile române, încep a lega tot maĭ strînse relaţiunĭ între eĭ. Aceştĭ pionĭ aĭ cultureĭ naţionale nu maĭ lucréză cu totul isolaţĭ unul de altul; eĭ sciŭ unul de altul; eĭ corespund; eĭ se stimă.....

Din acéstă stare de lucrurĭ se va folosi nu numaĭ limba românéscă, dar şi însăşĭ naţiunea, care va păşi cu spor şi consciinţă spre *unitate*.

Când în Iaşĭ apăru «Albina românéscă» a luĭ G. Asaki, Ioan Eliad în «Curierul» sĕŭ românesc, din $^{17}/_{29}$ Iunie 1829, vestesce cu sinceră bucurie acéstă apariţiune şi deschide prenumeraţiune pentru jurnalul din Iaşĭ. Curierul publică încă şi poesia luĭ Asaki din primul numĕr al foieĭ Ieşane: «*Albina şi trântorul.*»

Tot asemenea vom vedea făcêndu-se la apariţiunea orĭ-căruĭ jurnal, orĭ cărţĭ, fie în Ardeal, fie în orĭ-care altă parte a ţĕrilor române.

Din mişcarea bibliografică din acest an, vom aminti aci următórele:

Eliad în «Curierul românesc», No. 30, din $^{22}/_{3}$ Iulie 1829, deschide prenumeraţiune pentru un numĕr de opere ale sale. Iată însciinţarea luĭ Eliad:

«Un curs de poezie şi proză, Poetica luĭ Boalo, în versurĭ, cele maĭ frumóse bucăţĭ, din meditaţiile poetice ale luĭ Alfons de Lamartine, traduse în versurĭ, precum: Desnădăjduirea, Provedinţa, Lacul, Rugăciunea de séră, Tômna, Suvenĭrul şi altele, precum şi vre-o câte-va elegiĭ originale, sunt gata a se da în tipar. Dintr'acestea am alăturat cu foile Curieruluĭ, spre a vedea ceĭ ce vor voi să se prenumere, atât limba cât şi felul versificaţieĭ. Câţĭ din cinstiţiĭ prenumeranţĭ vor voi să aibă acéstă carte, îĭ rog să mĕ însciinţeze numaĭ. Baniĭ îĭ vor plăti când vor primi cartea, al căria preţ va fi 10 leĭ.»

Cele maĭ multe din aceste opere n'aŭ vĕḑut lumina ḑileĭ.

Un harnic învĕţător, care publică numeróse opere pentru scólă, este Grigorie Pleşoianu, profesorul de la Craiova.

Eliad dând sémă de lucrările din 1829 ale luĭ Pleşoianu, în Curierul românesc, No. 26, din $^{8}/_{20}$ Iulie, face şi una din primele critice literare *).

Iată darea de sémă acésta a luĭ Eliad:

«D. Grigore Pleşoianu, profesorul de împrumutata învĕţătură, din Craiova, s'a întors de la Sibiŭ, cu caligrafia sa în românesce, franţuzesce, grecesce şi rusesce. In vremea cât a şeḑut în Sibiŭ, a tipărit şi un abecedar românesce cu franţuzesce, a tipărit încă şi o istorióră adevĕrată «Aneta şi Lubin», tradusă din franţuzesce, de la Marmontel. La începutul eĭ are o vorbire între un om al trebi, care să chivernisesce cu zapcilâcurĭ şi altele, şi între autor însuşĭ, care precuvêntare pot ḑice, că ar fi fost un cap d'operă în stilul cel plin de rîs, şi de adevĕr, décă autorul nu ş'ar fi luat slobozenie, póte cu dreptul, ca să arĕte maĭ desĕvîrşit haractirul acestor fel de ómenĭ, şi n'ar fi întrebuinţat în vro treĭ locurĭ vorbe, carĭ rănesce urechia, pe care în vecĭ..... trebue să o cinstim.»

*) Intre cele d'ântêiŭ lucrărĭ de critică literară românéscă vom aminti şi corespondenţa luĭ Iancu Văcărescu cu Ioan Eliade din Iunie 1827, apropozit de un sonet scris de Văcărescu, relativ la *pace*, sonet publicat de Eliad în Curierul.

www.dacoromanica.ro

Lucrările didactice ale luĭ Pleşoianu, sunt încuragiate de Eforia scólelor naţionale. Tot Eliad ne spune, că :

«Cinstita Eforia scólelor naţionale ale căria mădulare sunt: Prea S-ţitul, D.D. Marele Ban C. Bălăceanu, Marele Vornic George Golescu, Marele Logofĕt Alexandru Filipescu, Marele Logofĕt Nestor, şi Directorul Obştesc D. Constantin Filipescu, pentru rĕsplătirea şi încuragiarea la ostenelile cele vrednice de cinste ale D. Profesor Grigore Pleşoianu, aŭ luat din tóte cărţile sale, ce de curênd le-aŭ tipărit, câte 20 de exemplare din fiesce-care şi le-aŭ hotărât a se împărţi în dar la şcolariĭ ceĭ sêrmanĭ din şcóla Craioveĭ, şi deschiţêndu-se şi în Bucurescĭ scólele vor urma iarăşĭ asemenea.

«Lângă acest ajutor aŭ maĭ adăogat încă câte 600 leĭ pe fie-care an la léfa ce până acum avea, pentru profesia sa, D. Pleşoianu.» *).

Logofĕtul Scarlat Tâmpeanul încă 'şĭ propusese să traducă o operă de literatură din limba francesă. Iată însciinţarea ce dă despre acésta Eliad în Curierul rom., No. 48 din 25 Septembre 1829 :

«D. G. Logofĕtu Scarlat Tâmpeanul, fiind unul dintre ceĭ doritorĭ de luminarea şi înflorirea neamuluĭ românesc aŭ introdus din limba frantuzéscă în cea românéscă, o carte ce o numesce *Curs de literatură*, în care se coprind bucăţĭ liricescĭ, apologurĭ, alegoriĭ, ritorica, bucăţĭ moralicescĭ şi filosoficescĭ, pline de înţelepciune şi de chibzuinţe înalte, din care nu numaĭ tinerimea, ci şi ceĭ maĭ în vârstă pot dobêndi învĕţăturĭ bune şi departe de năravurile cele rele ; tóte sciinţele acestea sunt culese din ceĭ maĭ înţelepţĭ autorĭ francezĭ, carĭ sunt: Şatobrian, Bufon, Fenelon, Lessing, Bosuet, Masilon şi alţiĭ, carĭ aŭ scris dupe vremĭ, pentru folosul némuluĭ omenesc, învĕţându'l să umble pe căile dreptăţeĭ şi ale înţelepciuneĭ.

«Decĭ, D. Tâmpeanul, voesce să dea la lumină acéstă carte folositóre némuluĭ, dar este trebuinţă de ajutor spre întêmpinarea cheltueleĭ tiparuluĭ, care vine câte 6 leĭ de o carte. Pentru aceea se dă în şcire tuturor iubitorilor de învĕţătură românĭ, ca orĭ-carele va dori să aibă acéstă carte, să bine-voiască a se îndrepta către însuşĭ Tâmpeanul, la casa sa, pe Podul Calicilor, No. 2.289, să se prenumere şi să plătéscă înainte baniĭ, pe câte cărţĭ va voi să ia fieş-carele, ca printr'acest mijloc să se pótă înlesni cheltuiala tipografieĭ. Iar ceĭ dupe afară, sĕŭ din alte părţĭ învecinate, de vor bine-voi, se pot prenumĕra, ceĭ de prin judeţele Valahieĭ, prin Dumnêlor . . . . . judeţelor. Iar ceĭ maĭ departe, prin corespondenţiĭ ce pot avea aicea în oraşul Bucurescilor.»

La Buda în 1829, se publică *Povăţuitorul tinerimeĭ* de D. Lazăr.

La Iaşĭ, apăru în 1829, un abecedar destinat scólelor române.

Ideea naţională şi consciinţa origineĭ, atât de puternică în Moldova în secoliĭ anteriorĭ, sunt conduse cu glorie de astă-dată prin bărbaţĭ ardelenĭ.

Din anul 1828, avem «*Rĕspundere cum că românii sunt adevĕraţii strĕnepoţĭ aĭ romanilor*» de Damaschin Bojinca, tipărit la Buda **).

Cu ocasiunea rĕsboiuluĭ dintre ruşĭ şi turcĭ, din aniĭ aceştia, atenţiunea Europeĭ se a-

*) Curierul rom. No. 45, din 13 Septembre 1829.

**) Mult contribui la rĕspândirea ideeĭ naţionale în principate lucrarea luĭ Gr. Pleşoianu, publicată şi în Curierul şi în No. 53 al Albineĭ din 1829, cu titlul «Idee răpede despre Istoria Românilor», din cartea «Intâile cunoscinţe.»

www.dacoromanica.ro

trage asupra principatelor române. Se produc numeróse scrierĭ, maĭ mult séŭ maĭ puţin favorabile românilor, in acéstă ocasiune. Vom cita in anexă principalele cărţĭ *).

Către finea anuluĭ 1829 se găsèŭ tipărite un numĕr destul de insemnat de opere didactice.

Iată insciinţarea despre aceste opere din «Curierul românesc» No. 58.

«Filosofia, D. Părinteluĭ Efrosin Poteca, in românesce, Cele d'ántéiŭ cunosciuţe pentru copiĭ, cu figurĭ, Caligrafie románéscă, un Abecedar românesc, şi altul românesc cu franţuzesc, o mică istoriòră, Aneta şi Lubin, de D. Pleşoianu şi Gramatica románéscă, sunt àicĭ, in Bucurescĭ, de vinḑare in destulă cătăţime. Care din neguţătorĭ de la oraşele de căpetenie ale judeţelor vor voi să aibă la prăvăliile Dumnélor de vinḑare aceste cărţĭ, să se indrepteze către redacţia Curieruluĭ, de unde se va insciinţa pentru preţ, şi va putea să primèscă orĭ câte trupurĭ va voi.»

In «Curierul românesc» No. 63, din anul 1829, $^{15}/_{27}$ Noembre, Eliad a publicat fabula *Corbul şi vulpea*, care deveni apoĭ atât de familiară scolarilor românĭ.

In No. 62 a aceleaşĭ foĭ, Ciocârdie, al duoilea Vist., publică o odă intitulată «*Recunoscinţa Valachieĭ*». In acésta autorul laudă pe impĕratul muscalilor, dar şi pe Franţa. Transpiră în aceste versurĭ, de alt-mintrelea nu tocmaĭ nemerite, ambele direcţiunĭ politice: iubirea unora pentru ruşĭ şi a altora pentru Franţa.

Din direcţiunea acésta din urmă vor fi negreşit in curênd şi toţĭ tineriĭ, carĭ işĭ fac educaţiunea in Franţa. La 1829 eraŭ, dupe «Albina románéscă», din Octombre acelaş an, următoriĭ tinerĭ la studiĭ in Paris: N. Baleanu, C. Brăiloiu, I. Vlădoianu, D. Golescu, Alexandru şi C. Lenşĭ, C. Filipescu.

Aceştĭ tinerĭ, adreséză luĭ Ioan Eliad o scrisòre de felicitare pentru publicaţiunea «Curieruluĭ românesc», în 4 Octombre 1829.

Iată acéstă scrisòre, care o aflăm publicată in No. 58 al Curieruluĭ, 28 Octombre acel an:

«*Bunule şi iubite compatriot!*

«Primeşce astăḑĭ mulţămirea ce prin acéstă acrisòre, iţĭ daŭ tineriĭ românĭ (căţĭ se aflä in Paris) pentru Curierul românesc, ce aĭ bine-voit a ne trimete. De prisos ni se pare să 'ţĭ descriem câtă bucurie am simţit toţĭ când am vĕḑut că se tipăresce şi in patria nóstră o gazetă. Destul este să sciĭ, că prin vinele nóstre circulèză singe românesc, şi este cu neputinţă să nu ne bată inimile de bucurie, când vedem şi auḑim, că să fie lucrurĭ şi aşcḑămênturĭ mântuitòre pentru patria nóstră, şi carĭ inlesnesc a se revĕrsa luminile şi cunoscinţele, carĭ contribuesc spre fericirea şi folosul Românilor. Tipărirea in limba románéscă a uneĭ gazete este negreşit intre cele-alte un miḑloc deosebit a lumina pe fieşce-care asupra drepturilor şi datoriilor sale. Şi în tot chipul orĭ-ce bun român este dator a'ţĭ mulţămi pentru buna incepere ce aĭ făcut, s. c. l.

Suntem aĭ Domnieĭ-tale,

ca nişce fraţĭ,

Coleschi Soveatnic Margeală, Alexandru Lenş, Nicolae Baleanu, C. Brăiloiu, Dimitrache Golescu, C. Lenş, I. Vlădoianu, Costache Filipescu».

Paris, 4 Octombre 1829.

*) Veḑĭ anexa.

www.dacoromanica.ro

În fruntea acestor tinerĭ pășea D. Golescu. Vedem acésta și din scrisórea, care cu o ḑi precede pre aceea a tinerilor din Paris, maĭ sus adusă.

Publicăm întrégă acéstă scrisóre adresată de D. Golescu luĭ Ioan Eliad și pentru că prin ea Golescu profetiséză cine va fi, nu târḑiŭ, *Petrache Poenaru*:

«Dămĭ voe, Domnule, a'ţĭ arĕta în deosebită scrisóre, sentimenturile de bucurie și de recunoscinţă ce am cercat, celind scrisórea care am avut cinste a primi. Tot-d'a-una îmĭ aduc aminte de strînsul prieteșug, care ne unea la Bucurescĭ, și îmĭ place crede că și Domnia-ta asemenea îţĭ aducĭ aminte. D. Petrache Poenaru nu se afla în Paris când am primit pachetul cu scrisorile Domnieĭ-tale, și incă nu se află; așĭa am luat eŭ îndrăznélă a face cunoscută gazeta Domnieĭ-tale, d'impreună cu scrisórea, scumpilor și dragilor meĭ compatrioţĭ, carĭ toţĭ cu o inimă aŭ voit să'șĭ arĕte printr'o scrisóre via lor mulţămire. Am trimis D. Poenaruluĭ hârtiile ce 'ĭ-aĭ adresat, carele numaĭ decât 'ţĭ va rĕspunde. Acest cinstit compatriot s'a jertfit cu totul la învĕţăturile cele maĭ folositóre pămêntul nostru. Sciinţele și meșteșugurile sunt tóte îndeletnicirile séle; și acum s'a dus să lucreze împreună cu scolariĭ din scóla politehnică, o hartă generală a Franţeĭ întregĭ. Acest tênĕr este din toţĭ noĭ, omul care va face maĭ multă cinste patrieĭ sale, și prin urmare cel maĭ vrednic de cinstirea și prieteșugul Domnieĭ-tale, s. c. l.

1829, Octombre 3. *Dimitrache Golescu.*» *)

*

Este de mare noroc pentru scólele din Moldova apreţiarea ce dobêndesce G. Asaki de la Kisileff, președintele Divanuluĭ ambelor principate. Putênd apropié pe acest ilustru bărbat, G. Asaki pledéză pe lângă el causa cultureĭ naţionale.

Când se înfiinţă, încă dupe ordinea luĭ Jaltucen, comitetul pentru redactarea *Regulamentuluĭ organic*, G. Asaki a fost propus de secretar al acestuĭ comitet.

In acest comitet, din partea Moldoveĭ eraŭ patru boierĭ, duoĭ aleșĭ de către Divanul Moldoveĭ și alţĭ duoĭ: Vor. M. Sturdza și Cantacuzino Pașcanu, numiţĭ direct de către Jaltucen. Din partea Muntenieĭ, ceĭ duoĭ boerĭ aleșĭ de Divan, fură Marele Ban Gr. Băleanu și Marele Logof. Stefan Bălăceanu, iară Marele Vornic G. Filipescu și Marele Hatman Alex. Vilara fură numiţĭ. Ceĭ 8 boierĭ românĭ se constituesc in comitet, sub președinţa luĭ Minciaki. Secretarul boierilor muntenĭ este Barbu Ştirbeĭ.

G. Asaki plecă din Iașĭ in Iuliŭ **) 1829, ca să'șĭ ia postul de secretar al comitetuluĭ Moldovenesc, care se adună la Bucurescĭ.

Deja scólele, la a cărora reorganisare Asaki muncise, sunt inchise din causa holereĭ și in curênd, la 14 Noembre 1829, un cutremur mare amenintâ de ruină localul de gimnaziŭ Vasilian de la Treĭ-Erarchĭ ***).

Cât a stat G. Asaki ca secretar al comitetuluĭ din Bucurescĭ, Alb. rom. n'a contenit de a apare în Iașĭ, dar numerile acesteĭ foĭ sunt destul de sĕrace. No. 53 al Alb., din 28 Noembre 1829, publică tratatul de pace de la Adrianopole și actul separat pentru principate.

---

*) Curierul No. 59. 13 Noembre 1829.

**) Veḑĭ Alb. rom., No. 11, din 4 Iuliŭ 1829.

***) «Goticele bolţĭ de 165 anĭ ale ghimnasieĭ nóstre Vasiliane . . . pe alocurea s'aŭ hâit,» scrie Alb rom, No. 50, din 17 Noembre 1829

www.dacoromanica.ro

Numerile *Albineĭ române*, în absenţa luĭ G, Asaki, apar sub direcţiunea luĭ G. Seulescu. Ele coprind abia vre-o douĕ fabule în versurĭ şi numaĭ dărĭ de sémă oficiale de victoriile muscalilor, orĭ despre Te-deumurĭ pentru acestea, orĭ pentru aniversările membrilor familiilor domnitóre în Rusia. In exemplarul «Alb. române» pe 1829, ce'l posedă Academia, cu No. 4.599, Seulescu a însemnat cu numele sĕŭ tóte articolele ce'ĭ aparţin şi carĭ nu sunt de alt-mintrelea decât traducerĭ din jurnale străine, séŭ scurte dărĭ de sémă despre mergerea bóleĭ din Iaşĭ şi din ţéră.

Noĭ credem că chiar puţinele fabule publicate, sunt de atribuit luĭ G. Asaki.

*

In dosarul No. 1 curent de la Archiva Statuluĭ, aflăm duoĕ acte ce le dăm în anexă *), relative la o donaţiune ce face scóleĭ din Iaşĭ, de câte 500 leĭ pe fie-care an, un grec numit Temelie Tadela. Mitropolitul Veniamin, dă sub-semnătura sa, o adeverinţă în limba grécă, prin care constată, că în 7 Iunie 1828, Tadela a depus la Mitropolie suma donată.

*

In Ardeal starea culturală a rămânilor între 1800—1828, este în spor şi calcă cu paşĭ siguri pe calea deja croită **).

«Scolile Blasiuluĭ, ale Năsăuduluĭ şi cele de pe marginile sudice ale Ardealuluĭ, deja existente, stâruiră şi produseră la românĭ un curent favorabil scóleĭ şi instrucţiuneĭ.»

Din primiĭ anĭ aĭ acestuĭ secol al XIX, (între aniĭ 1824—1825), sunt scolile din cele 44 comune ale regimentuluĭ al II-lea de graniţă ***).

De marĭ consecinţe pdntru cultura naţională din Ardeal, şi de reflex pentru cea din principate a fost înfiinţarea la 1812 a preparendeĭ române din Aradul-Vechiŭ. Acolo se denumiră ca primĭ profesorĭ: Ioan Mihuţ, nemuritorul Dimitrie Ţichindeal, Doctor Iolf Iorgovicĭ şi Const. Loga Diaconovicĭ.

Cine nu scie de ce preţ a fost pentru românĭ dăscălia luĭ Ţichindeal şi fabulele luĭ?

Alexandru Gavra, care urmă în scóla acésta luĭ Iorgovicĭ, la mórtea luĭ, a putut scie versurĭ nu tocmaĭ armonióse, dar n'a fost maĭ puţin un pion harnic al cultureĭ naţionale.

Din scóla acésta preparandă de la Arad, eşiră primiĭ învĕţătorĭ sătescĭ, bine pregătiţĭ,

---

*) Veḑĭ anexa.

**) Vasile Gr. Borgovan, în «Spicuire din ist. pedagogieĭ, din «Preotul român», 1886, pag. 183.»

***) In «Statistische skizze der Siebenbürgischen Militär Gränze» de I. H. Benigni Edlen von Mildenberg, Feld Kriegs-Secretär bei dem K. K, Siebenbürgischen General-Comando (Hermannstadt 1816), la pag. 89, ne dă informaţiunĭ despre aşeḑămintele culturale din regimentele de graniţa. In regimentul I românesc de graniţă, se găsiaŭ, la 1816, 8 scolĭ normale nemţescĭ, în Orlat, Hatzeg, Vaida-Rece, Sina, Kudsier, Vestem. Tohan şi Racoviţa. Aci urmaŭ 370 scolarĭ, la 1814. Pe lângă aceste scolĭ, ḑice acest autor, se găsesc şi maĭ multe scolĭ triviale românescĭ, carĭ sunt urmate de scolarĭ obicĭnuit maĭ mult iarna. In aceste scolĭ românescĭ se învaţă: religiunea dupe catichisul mare, cetirea pe bucóvnă, caligrafia, cele 4 speţiĭ, legile scolare şi un vocabular nemţesc. Dupe autorul acesta, pe la 1814, existaŭ deja scolĭ în regimentul al II-lea şi eraŭ maĭ bune ca ale celuĭ d'ântêiŭ El spune încă, că scolile din regimentele românescĭ daŭ maĭ bune resultate decât cele secuescĭ. (Weniger erfreuliche resultate liefert die Uebersicht der Schulanstalten bei den Sekler-Regimenten).

www.dacoromanica.ro

carĭ «toţĭ aŭ pus fundamentul solid pe care se clădi şi se maĭ clădesce şi astăţĭ edificiul cultureĭ românescĭ din acele părţĭ» *).

In părţile Biharieĭ séŭ ale Crişuluĭ, Samuil Vulcan, începênd de la 1807 şi trecênd peste data la care se opresce acest capitol al nostru, a fost ilustrul şi lăudatul conducĕtor al cultureĭ române. Gimnasiul din Beiuş şi fundaţiunea scolarilor sĕracĭ, sunt cele duoĕ opere marĭ ale acestuĭ neuĭtat episcop.

Graţie propăşireĭ pe cale normală a învĕţătureĭ în scolile de peste Carpaţĭ, la 1820, G. Asaki va afla bărbaţĭ pregătiţĭ pentru a lua profesoratul din seminarul de la Socola şi tot d'acolo, în curênd ţéra Muntenéscă va găsi demnĭ urmaşĭ pentru nemuritorul G. Lazăr.

Mişcarea culturală din Ardeal, pentru timpul de care acum ne-am ocupat, se resumă în bibliografia timpuluĭ ce am dat'o maĭ sus, împreună cu bibliografia principatelor.

---

*) V. Gr. Bargovan, loc. cit.

www.dacoromanica.ro

CAP. III.

1830 – 1831

«Albina românéscă» din Iaşĭ, în No. de la 1 Ianuarie 1830, publică în frunte versurile «*Anul noŭ al Moldo-Românilor*».

Urările luĭ G. Asaki, în parte tot el va cerca să le realiseze. In aceste urărĭ era negreşit o parte atribuită şi Rusieĭ. Puţinĭ, fórte puţinĭ, eraŭ pe la 1830, românĭĭ carĭ n'ar fi făcut ca şi G. Asaki. Insuşĭ Ioan Eliad în 1829, a adresat o odă mareşaluluĭ Dibitsch Zabalkansky, promiţêndu'ĭ luĭ şi Rusieĭ recunoscinţa eternă a românilor. Dibitsch rĕspunde luĭ Ioan Eliad, cu o scrisóre, de la finea luĭ Decembre 1829, pre care o publică «Curierul românesc», în Ianuarie 1830. O reproducem aci, dupe «Albina rom.», No. 4, din 23 Ianuarie 1830.

«*Domnule,*

«Am primit versurile ce aĭ bine-voit a'mĭ trimite, şi am citit cu mulţămire traducerea lor, întristându-mĕ în aceeaşĭ vreme, căcĭ n'am putut cu desĕvîrşire să preţuesc tot meritul literar, necunoscênd limba în care D-ta le-aĭ compus.

«Impĕratul Stăpânul meŭ, a stipulat în măritul tractat marĭ folosirĭ pentru patria Domnieĭ-tĕle şi sentimentul de recunoscinţă, care însuflă versurile D-tale, cinstesce, Domnule, caracterul D-tale.

«Din partea mea, nu poftesc altă slavă decât aceea, căcĭ am sĕvîrşit cu scumpĕtate înaltele scopurĭ ale Mărieĭ-Séle Impĕrătescĭ.

«Primesce Domnule, încredinţarea desĕvîrşiteĭ mele stime».

Burgal, 25 Decembre 1829. *Dibici Zabalkansky.*

Aceste laude la adresa Rusieĭ puteaŭ pe atuncĭ să se împace cu patriotismul cel maĭ neînduoios românesc. Aşĭa, în aceeaşĭ lună în care Eliad şi Asaki cântaŭ pe Dibici Zabalkansky, la Iaşĭ, de ḑiua serbăreĭ Treĭ-Erarchilor, se făceaŭ demonstraţiunĭ românescĭ în memoria luĭ Vasile Lupu, fundatorul gimnasiuluĭ din Treĭ-Erarchĭ. No. 6 al «Albineĭ» publică în 30 Ianuarie 1830, un articol amintitor faptelor luĭ Vasile Lupu şi o dare de sémă despre mersul reînfiinţateĭ scóleĭ normale şi a gimnasiuluĭ Vasilian, până la închiderea scólelor acestora din causa epidemiilor.

www.dacoromanica.ro

Tot asemenea Ioan Eliad măria, în 13 Martie 1830, formatul *Curierului românesc*, pentru ca maĭ cu înlesnire să servéscă cultureĭ naţionale; dar în acelaş timp, el Eliad, care nu târdiŭ va face resboiŭ alfabetuluĭ chirilian, acum, pentru *Curierul românesc* a pregătit litere nuoĭ «*în asemănarea celor rusescĭ*» *).

*

Dar să trecem de la aceste consideraţiunĭ generale, a cărora importanţă nu póte să nu o pricépă lectorul nostru, la istoricul propriŭ dis al scólelor în timpul ocupaţiuneĭ rusescĭ.

In 4 Martie 1830, general Kiseleff, sub No. 1.680, scrie Divanuluĭ Valahieĭ, că a întocmit o comisie sub preşedinţa Banuluĭ Brâncoveanu, avênd de membri pe Spăt. A. Ghica, Hat. Villara, Hat. Ştef. Bălăceanu, Clucier Stirbeĭ şi în slujba de procuror, Coleschi Sovetnic Mavro.

Datoriile comisieĭ vor fi: 1) Să cerceteze tóte catastişele caselor făcĕtóre de bine, până la 1 Septembre 1830; 2) Să aducă întru descoperire cea de acum stare a acestor case; 3) Să cerceteze tóte plăcutele luĭ Dumneḑeŭ aşeḑăminte . . . . .

Comisia acésta este chiămată să proiecteze îmbunătăţirea aşeḑămintelor de bine-facere; să împartă sume hotărâte pentru sĕracĭ, pentru spitalurĭ şi *pentru aşeḑarea de scóle*, cumpănite dupe capitalurĭ şi trebuinţa ce va avea acestea acuma.

Ofisul luĭ Kiseleff, hotărésce, ca lucrările să fie terminate până la finele luĭ Martie şi «*că trebile la comisie se pot căuta în limba românéscă, afară din raporturile către mine [Kiseleff], care, fiind-că nu sunt tălmacĭ [adică carĭ să le traducă în rusesce], se pot scrie în limba franţuzéscă.*»

Şcolile se pot redeschide în primă-véra anuluĭ 1830, dupe încetarea bóleĭ. Posedem budgetul, séŭ maĭ bine socotelile obştescĭ, de venitul şi cheltuelile scólelor din ţéra românéscă, pe anul 1830, cu începere de la 1 Aprilie.

Socotelile scólelor obştescĭ de veniturile şi cheltuelile lor pe anul 1830, cu începere de la 1 Aprilie acest an, în urma cercetăreĭ socotelilor anterióre, ne daŭ informaţiunile ce urméză;

A) *La venituri:*

131.266, par. 37. Acéstă sumă resultă din:

Leĭ 30.093, par. 37 aflătorĭ în casă la 31 Martie 1830.
„ 42.681, „ — baniĭ preoţilor şi aĭ diaconilor, de la 7.848 inşĭ din 4 eparchiĭ, câte 7 leĭ pe an. Aceştĭ banĭ se strîngeaŭ la Mitropolie în 2 câştiurĭ. Din totala sumă incasată se vĕrsa 12.250 leĭ la cutia milostenieĭ, pe tot anul.
„ 12.000 „ — Baniĭ ce se rĕspundea de monastirile din tótă ţéra, dupe disposiţiunea făcută de Ión Caragea Vodă, cu fóie

*) Alb. rom, No. 23 din 1830.

www.dacoromanica.ro

pecetluită de suma ce avea să dea fie-care monastire.

Leĭ 26.000 „ — Baniĭ arendeĭ a 15 moşiĭ a monastireĭ Glavacioculuĭ.

„ 1.800 „ — Birul robilor monastireĭ Glavacioculuĭ, afară de leĭ 300 ce se daŭ epistatuluĭ, care strînge pe fie-care an acest bir.

„ 7.900 „ — Arenda tutulor moşiilor monastireĭ Obedeanul din Craiova.

„ 4.300 „ — Arenda a 2 moşiĭ, Salcia şi Bănesciĭ, ale scóleĭ Ionaşcu din Slatina.

„ 600 „ — Procentele la capitalul de 7.500 leĭ donaţĭ de rep. Episcop Iosif Argeş, ca din dobênda acésta să se ţină un dascăl şi un doctor la oraşul Pitescĭ.

Total leĭ 134.374 par. 37

„ 3.108 „ — Se scade din veniturile de sus, din darea preoţilor şi diaconilor morţĭ peste an, şi

„ 830 „ — Neincasaţĭ de la monastirea Cotrocenĭ şi monastirea Motru.

Rĕmâne venitul net : leĭ 131.266 par. 37 pentru anul scolar de la 1 Aprilie 1830, la 23 Aprilie 1831.

B) *La ce servit'aŭ aceştĭ banĭ cultureĭ publice?*

Se plătiră lefile următóre profesorilor *scóleĭ* din Bucurescĭ :

Leĭ 3.000 par. — Profesoruluĭ Simion Marcovicĭ, de la 1 Aprilie până la finele luĭ Decembre 1830, decĭ, câte 333 leĭ şi 13 parale pe lună.

„ 2.000 „ — Profesoruluĭ Eufrosin Poteca.

„ 2.000 „ — „ Costache Moroi.

„ 1.250 „ — „ Iosif Genilie.

„ 1.250 „ — „ Theodor Palladi.

„ 1.250 „ — „ Ión Popp.

„ 600 „ — „ Gheorghe Popp.

„ 1.875 „ — „ de seminariŭ de la Antim, Erotheiŭ Ieromonachul *).

*) De 10 anĭ trecuţĭ, (la 1831, Noembre) era rânduit acesta profesor pregătitor al celor ce vor să ia darul preoţieĭ. La 1831, Noembre, el reclamă contra lefeĭ ce i s'a însemnat, prin acéstă petiţiune :

«Către cinstita Eforie a scólelor

«Prin zmerita mea jalbă arĕt cinstiteĭ Eforiĭ, că sunt acum trecuţĭ peste 10 anĭ de când, orânduit fiind de stăpânire, dascăl al celor ce se gătesc spre primirea daruluĭ preoţieĭ, am pus atâta silinţă şi ostenélă la acéstă slujbă, câtă socotesc că numaĭ acelora va fi necunoscută, cărĭĭ nu vor voi a o cunósce.

«Prea cinstiţilor boierĭ, cât despre stăpânire socotind eŭ întêmplările, strîmtorările vremilor, am fost mulţămit, nedeosebindu-mĕ însă stăpânirea întru nimic de ceĭ-l-alţĭ dascălĭ, adecă în léfă, lemne şi meremeturĭ, când făcea trebuinţă. Iar acum, când la toţĭ dupe înţelepciunea şi bună-voinţa

www.dacoromanica.ro

Leĭ 900 „ — „ slovan Vasile Nenovicĭ, de la scóla S-tul Gheorghe Vechiŭ, pe nouĕ lunĭ.
„ 1.875 „ — Profesoruluĭ din Craiova, Stanciu Căpăţineanu.
„ 1.350 „ — „ Grigore Pleşoianul, din Craiova.
„ 450 „ — „ Costache Poenaru, deto.
„ 450 „ — „ Barbu Vlădoianu, deto.
„ 675 „ — Profesorilor: Dumitrache, din Focşanĭ *), Popa Preda din Văleni-de-Munte, Mihalcea din Urziceni, a câte 225 leĭ pe lună.
„ 1.350 „ — „ Gheorghie din Slatina.
„ 375 „ 30 „ Alexe din Slatina.
„ 900 „ — „ Nicolae din Têrgu-Jiu şi profesoruluĭ Chiriţă Barbu din Cerneţĭ **).

Din condeele de maĭ sus, apare decĭ, că la Aprilie 1830, pe lângă scólele de un grad superior din Bucurescĭ şi Craiova, nu existaŭ plătite din budgetul Statuluĭ, decât şése scolĭ primare de judeţe. Pe lângă acestea se menţinuse încă scóla slavonă de la S-tul Gheorghe-Vechiŭ şi aşĭa ḑisul seminar din monastirea Antim.

Tot pentru scopurĭ scolastice s'aŭ maĭ cheltuit unele condee şi anume:

Leĭ 2.700 par. — Casieruluĭ scólelor, Stolnicul Dumitrache.
„ 600 „ — Epistatuluĭ scóleĭ.
„ 600 „ — La duoĭ scriitorĭ aĭ Eforieĭ.
„ 870 „ — Emeclicul, adecă tainul la 3 ţiganĭ rândaşĭ aĭ scóleĭ din Bucurescĭ, câte 30 de parale de om pe ḑi.
„ 1.200 „ — Lemne pentru scóla din Şerban-Vodă şi seminarul de la Antim.
„ 3.022 „ — Repararea camerelor de la hanul Şerban-Vodă ***).

Dumneavóstră s'aŭ îndoit lefile, numaĭ eŭ am rĕmas nesocotit. Pe lângă cele-alte nedându-mi-se necĭ lemne, silit fiind de mila grămăticilor le cumpĕr de la mine. De aceea, cu zmerenie rog, cinstita Eforie, a face chibzuire ca, de maĭ sunt trebuincios, să fiŭ şi eŭ socotit, spre a putea a 'mĭ împlini datoria mai cu desĕvîrşire».

1831, Noemvrie 17.

Al Dumneavóstră prea plecat,
Ierotheiŭ.

*) La finele luĭ Decembre 1831, directorul scólelor Efrosin Poteca, âmbla să dea Focşaniĭ la alt profesor. Dăm în anexă actele din care se póte vedea acésta.

**) In decursul anuluĭ 1831, orăşeniĭ Cernăţenĭ reclamă în contra acestuĭ institutor cu o petiţiune către Eforia scólelor, pe care o dăm în anexă la acéstă pagină.

***) Eată adresa «*Comisieĭ Revisieĭ şi aşeḑăreĭ caseĭ făcĕtóre de bine*», către Eforia scolelor obştescĭ, din 1830, Iulie 21, cu No. 78:

«Exelenţia Sa deplin împuternicit prezident al Divanurilor, prin graiŭ poruncesce Comisieĭ, ca fără maĭ multă prelungire să se deschidă negreşit scóla obştéscă, orânduind pentru acésta de o cam dată loc la hanul luĭ Şerban-Vodă, până va veni vremea a se sloboḑi scóla de la S-tul Sava. Comisia dupe datorie face cunoscut, cinstiteĭ Eforiĭ, porunca Excelenţeĭ Séle a o pune în lucrare cum maĭ fără de zăbavă şi deschiḑêndu-se scóla, să bine-voiască cinstita Eforie a însciinţa comisieĭ, ca să raportuéscă dupe cuviinţă Excelenţeĭ Séle, că s'aŭ sĕvêrşit porunca.»

Semnaţĭ: *Barbu Brâncoveanu.*
Alexandru Ghica.
Ştefan Bălăceanu.

Scóla de la S-tul Sava a fost închisă din causa ciumeĭ şi a resbeluluĭ de la 1828. Acum şi ciuma şi resbelul încetase şi Kisseleff, până să deşarte localul de la S-tul Sava de óste şi de spital, ordonă redeschiderea gimnasiuluĭ la hanul Şerban-Vodă

www.dacoromanica.ro

Leĭ 6.200 „ — Prefacerea scóleĭ slavonescĭ şi de muzichie din curtea St. Gheorghe-Vechiŭ, prin scirea presidentuluĭ.

„ 700 „ — Adăugire la léfa luĭ Chiriţă Barbu din Cerneţĭ, dupe cererea sa că nu 'ĭ ajunge 600 leĭ pe an.

„ 250 „ — Coruluĭ de 12 copiĭ care, cu psaltul Kiosea, a cântat la Sărindar faţă cu presidentul, în ḑiua de S-tul Nicolae. Conducëtorul coruluĭ ia 50 leĭ din acéstă sumă.

„ 200 „ — Luĭ Ion sin Popa Pavel, scolar de la seminar.

„ 389 „ — Mindire, perne, la scóla de la Şerban-Vodă.

„ 783 „ — Mobilier şi lucru de instalare a uneltelor dupe metoda Lancastriană.

„ 337 „ 20 Daţĭ pe 50 de gramatice francezo-românescĭ, de Grigore Pleşoianu. Aceste gramatice s'aŭ împărţit la copiiĭ săracĭ din Craiova.

„ 2.722 „ 20 Pe 80 de exemplare din «Mărimea Romanilor», 80 exemplare «Mithologhiĭ», 30 gramatice francezo-românescĭ, 80 dialogurĭ idem, 80 Bibliotecĭ, de Stanciu Căpăţineanu şi Grigore Pleşoianu. Aceste cărţĭ s'aŭ impărţit la uceniciĭ săracĭ din scóla de la Bucurescĭ.

„ 3.200 „ — Trămişĭ luĭ «Chir Petrache Poenaru» prin «Chir Zinovie H. Constantin Popp» din Sibiŭ, ca să i se rĕspunḑă la Paris.

Cele-alte cheltuelĭ privesc întreţinerea bisericilor : monastirea Glavaciocul, biserica scóleĭ Ionaşculuĭ, biserica Obedeanu şi 30.450 leĭ se plătiră pe 9 lunĭ la psalţiĭ, séŭ cântăreţiĭ următorĭ, învĕţătorĭ de copiĭ în arta muzichieĭ :

Leĭ 450 par. — Luĭ Costache Chiosea, pe podul luĭ Şerban-Vodă.
„ 450 „ — Luĭ Constantin, pe podul Tĕrguluĭ-de-Afară.
„ 450 „ — Luĭ Anton Pantaléon, dupe podul Mogoşóeĭ.
„ 450 „ — Luĭ Dobre, de pe podul Calicilor.
„ 450 „ — Luĭ Petrache Eliad, din Craiova.
„ 450 „ — Luĭ Theodorache, din Focşanĭ.
„ 450 „ — Luĭ Ghelase, din Buzĕŭ.
„ 450 „ — Luĭ Ioniţă Stoenescu, din Ploescĭ.
„ 450 „ — Luĭ Gheorghe Istrati, din Tĕrgovişte.
„ 450 „ — Luĭ Nicolae Pandele, din Câmpu-Lung.
„ 450 „ — Luĭ Nicolae Iane, din Pitescĭ.
„ 450 „ — Luĭ Costache, din Rômnicul-Vâlceĭ.
„ 450 „ — Luĭ Thoma, din Cerneţĭ (pe 6 lunĭ *).

---

*) Vĕḑênd aceştĭ vechĭ învĕţătorĭ că noiĭ profesorĭ sunt maĭ bine plătiţĭ, eĭ reclamă Eforieĭ aşĭa :

«Către prea cinstita Eforie a scólelor

Prea plecată jalbă,

«Noĭ de când suntem orânduiţĭ profesorĭ de muzică, sunt opt anĭ de ḑile, carĭ în acéstă diastimă de vreme nu puţinĭ uceniciĭ am scos desĕvîrşit în sistema musiceĭ, precum şi până în ḑiua de astăḑĭ, urmând drepteĭ datorieĭ nóstre, fără contenire ne îndeletnicim de a aduce şi pre alţiĭ în desĕvîrşire. Şi pentru tótă ostenéla nóstră cea până acum, nu ni s'a înmulţit léfa decât şése sute de leĭ pe an, care acéstă léfă póte judeca înţelepciunea D-vóstră de ne-aŭ fost îndestul pentru chivernisála nóstră; că în ḑiua de astăḑĭ un rândaş cel maĭ prost nu se póte îndestula cu venitul nostru, cu cât maĭ vêrtos noĭ, carĭ suntem maĭ cu deosebire de cât dênşiĭ ? Ci nădăjduim din ḑi în ḑi la

www.dacoromanica.ro

Să aducem deosebirile budgetare la venituri și cheltuelĭ pe 1831, de la Aprilie 28, până la 1832, Aprilie 23.

A) *Venituri:*

Leĭ 267.374, par. 17, este suma totală a veniturilor dacă se adună în acéstă sumă întrêga cifră a veniturilor din anul trecut 1830, în sumă de 131.266 leĭ și 37 parale. Suma în plus la venituri provine din următórele condee:

Leĭ 42.681 par. — Darea de la preoțĭ și diaconĭ pe 1831.
„ 12.000 „ — Baniĭ de la monastirĭ.
„ 29.250 „ — Arenda celor 15 moșiĭ a monastireĭ Glavacioculuĭ, de la 23 Aprilie 1831, până la 23 Aprilie 1332.
„ 1.800 „ — Birul robilor monastireĭ Glavaciocul.
„ 600 „ — Procentele la capitalul de 7.500 leĭ aĭ scóleĭ Pitesciuluĭ.
„ 7.900 „ — Arenda moșiilor monastireĭ Obedeanu.
„ 4.300 „ — Arenda a 2 moșiĭ a scóleĭ Ionașcu.

Din tóte aceste condee, în 1831 se scad numaĭ birurile preoților și diaconilor morțĭ și baniĭ 550 leĭ nerĕspunșĭ de monastirea Cotroceni, total 2.723 leĭ și 23 parale; decĭ totalul veniturilor rĕmâne de 227.074 leĭ și 17 parale.

Dupe glăsnirea nouluĭ regulament, visteria țĕreĭ începe acum a servi Eforieĭ o subvențiune anuală din care pe examenia din Iulie 1831, a dat Eforieĭ 41.300. Decĭ, totalul veniturilor în 1831 a fost de 268.374 leĭ și 17 parale.

B). Deosebirea de cheltuelĭ în 1831 este: în minus numaĭ cântărețul Toma din Cerneți; în plus:

Leĭ 30.000 par. — Reparațiunea scóleĭ de la S-tul Sava.
„ 2.500 „ — Reparațiunea scóleĭ din Craiova, așeḑată provizoriŭ la Biserica Maica Precista.
„ 428 „ — Pentru 16 semi-cercurĭ de fer și 16 table marĭ de tinichea și alte 16 maĭ micĭ care s'a trimis ca model la magistrațiĭ din 16 județe pentru întocmirea scólelor obștescĭ.
„ 273 „ — 60 de table micĭ de tinichea pentru clasa de caligrafie.
„ 6.300 „ — din porunca predidentuluĭ bursă de studiŭ în Grancia la 2 copiĭ aĭ paharniceseĭ Elenca Crețulescu.
„ 133 „ — pentru plata „Gazateĭ."
„ 1.000 „ — la cincĭ candidațĭ și anume: Gherasim Gorjanul, Mihalache Drăghicĭ, Costache Stanciovicĭ, Ion Poenarul și Vasilache Jorj.

Séma cheltuelilor la 24 Aprilie 1832 dă un excedent do 78.588 leĭ și 12 parale.

---

bunătatea D-vóstră. Am trăit cu familiile nóstre în cea maĭ mare greutate, și când acum vedem că s'aŭ sporit profesorilor de împrumutată învĕțătură, iar noĭ suntem lipsițĭ de acéstă mângâere, ca nisce fiĭ străinĭ. Pentru că un părinte pe toțĭ fiiĭ sĕĭ de o potrivă îĭ mângâe și îĭ iubesce prejudecând ostenéla unuia și altuia. De aceea ne rugăm înțelepciuneĭ D-vóstră, ca chibzuind, să binevoițĭ de a ne spori și noă o cuviinciósă léfă, cu care să putem de a întêmpina neajunsurile nóstre. Și cum Duhul Sfânt vĕ va lumina.»

1831, Decemvrie 26.

Aĭ D-vóstră prea plecate slugĭ,
Costache Kiose.
Constantin Chioru.
Anton Paannă.

www.dacoromanica.ro

*

Cu tôtă stăruinţa pusă scóla din Bucurescĭ nu a putut fi redeschisă în 1830. Numaĭ la finea anuluĭ 1831, scóla fiind strămutată la S-tul Sava, profesoriĭ acesteĭ scolĭ adresézā Eforieĭ raportul No. 9 (1831, Decembre 9), în coprinderea următóre :

Către cinstita Eforie a scólelor naţionale

Raport

«Cu mutarea nóstră la scóla cea mare din S-tul Sava, ne socotim îndatoraţĭ a da în cunoscinţa cinstiteĭ Eforiĭ, că ar trebui, dupe tôtă buna cuviinţă, arĕtat publiculuĭ printr'o programă învĕţăturile ce dupe coprinderea regulamentuluĭ *) aŭ să se înveţe la scóla centrală din acest oraş.

Acéstă programă socotim că s'ar putea publica prin gazeta obştéscă şi prin citirea pe la bisericile oraşuluĭ în Duminica viitóre.

Semnaţĭ : *Ef. Poteca*
Ion Popp
Gheorghiu Ioanid
Gheorghiu Popp
Costache Moroiu

Iată şi programa anexată de profesorĭ la acest raport :

Programa de învĕţăturile de la scola centrală din S-tul Sava

I. Metodul luĭ Lancaster.
II. Gramatica rumânéscă.
III. Geografia.
IV. Limba grecéscă, veche şi nouă.
V. Limba franţozéscă.
VI. Limba Slavonéscă.
VII. Aritmetica.
VIII. Istoria universală **).
IX. Caligrafia.
X. Pravila.

Eforia aprobă publicarea cerută de profesorĭ pentru ţiua începereĭ cursurilor.

*

Inainte însă de acéstă redeschidere a scóleĭ de la S-tul Sava, sunt importante acte de înregistrat, sĕvîrşite de Eforie, cu referinţă la instrucţiunea publică, pentru anul 1831.

*) Acest regulament la care se referă profesoriĭ de la S-tul Sava, îl reamintim în anexă.

**) Arh. Efrosin Poteca, director scólelor, nu este mulţămit cu programa pe anĭ a scólelor. Iată ce adresă trămite el Eforieĭ, în 26 Februarie 1831 :

«Către cinstita Eforie a scólelor

«Am citit otnoşenia cinstiteĭ eforiĭ, de la 26 Februarie 1831; am vĕţut şi regulamentul învĕţăturilor şi am primit clasa IV-a, unde este reînduită istoria Sfântă şi istoria neamurilor de obşte ale lumiĭ.

«Eŭ am cinste a arĕta cinstiteĭ Eforiĭ, întâiŭ că aceste duoĕ istoriĭ nu se pot isprăvi numaĭ într'un an, pentru că istoria cea maĭ pe scurt pe care o am alcătuit-o eŭ, coprinde precum se vede, 52

www.dacoromanica.ro

In 12 August 1831, Generalul Kiseleff cere Eforieĭ un raport detaliat despre starea scólelor *).

Eforia comunică ordinul luĭ Kiseleff, către profesoriĭ Ef. Poteca, Moroiu şi Simion Marcovicĭ, carĭ proced la redeschiderea scólelor şi vestesc acéstă redeschidere în 8 Septembre 1831. Scóla centrală, séŭ gimnasiul se aşéţă provisoriŭ în Hanul Şerban-Vodă, precum s'a putut vedea din budgetele de maĭ sus.

In 25 Noembre, profesoriĭ scóleĭ: Poteca, Marcovicĭ, I. Popp, Genilie, C. Moroiu, Iónid, G. Popp şi Al. Popp, cer Eforieĭ să se alégă dintre eĭ, dintre profesorĭ românĭ curaţĭ, un director al scóleĭ. Dânşiĭ propun şi regulamentul de atribuţiunile acestuĭ director *).

*

Fórte importante sunt lucrările înaintate de eforie pentru deschiderea de scolĭ în judeţe.

Cu otnoşania din 15 Septembre 1830, sub No 23, Eforia scólelor a scris Vornicieĭ din lăuntru:

«Fiind-că dupe organicul regulament urma a se aşeţa scóle obştescĭ încă de la 1 Iulie, în tóte oraşele de căpetenie a principatuluĭ, cu a Statuluĭ cheltuială, şi fiind-că acéstă întocmire a scólelor s'a întârţiat până acum, din pricina năprasnicеĭ bóle a holereĭ; acum, Eforia, vĕţênd că acest biciŭ Dumneţeesc s'a ridicat şi că o linisce deosebită împărăţesce întru tóte, fără cea maĭ mică întărţiere, se grăbesce a împlini a sa datorie şi spre acésta, a luat ce se atinge de a 2-a însărcinare cuviinciósele mĕsurĭ, dar o mare împiedicare la începerea învĕţăturilor în tótă ţéra, este lipsa de case obştescĭ, destoinice a sluji de scóle în oraşul de căpetenie al judeţelor. Pentru aceea, fiind-că maĭ în tóte oraşele de căpetenie urméză a se afla monastirĭ séŭ mitóce şi case monastirescĭ séŭ obştescĭ, Eforia pe de o parte, privind că cel d'ântêiŭ folos obştesc şi al adevĕrateĭ fericirĭ temeiŭ, este învĕţătura, iar pe de altă parte, luând maĭ cu osebire în băgare de sémă, cererile de scóle şi

istoriĭ din vechiul testament şi alte 52 din noul testament; pentru istoria neamurilor, am ales pe a luĭ Domeron, ce este tipărită românesce la Bucurescĭ, în 4 tomurĭ, iar pentru istoria Grecilor vechĭ şi a Romanilor, voiŭ lua pre a luĭ Goldsmith, în duoĕ tomurĭ pre care trebue să am vreme să o tălmăcesc din italienesce; şi aşĭa pentru tóte acestea nu ajunge un an al scóleĭ. Al duoilea, arĕt cinstiteĭ Eforiĭ şi mĕ rog să bine-voéscă a socoti ceva de cartea mea, de loghica şi ethică, pre care o am tipărită eŭ la Buda, cu voĭa şi cu îndemnul Prea cinstiţilor boierĭ, ca să fie pentru scólele nóstre, care carte, acum dupe cele ce am cetit în regulament, rĕmâind scósă afară din scólă, nu sciu câtă vreme, eŭ pentru acésta socotiĭ a avea cinste şi dreptate de a mĕ ruga de cinstita Eforie, să bine-voiască a mi se face o despăgubire şi a primi măcar 500 de exemplare, ca să se păstreze până când vor fi trebuinciósе. Eŭ cu umilinţă rugându-mĕ, aştept cinstit rĕspuns de la cinstita Eforie, al căria sunt prea plecată şi osârduitóre slugă.»

3 Martie, 1831. *Eufrosin Poteca.*

*) Eată acéstă adresă:

Ofisul luĭ Kisseleff, cu No. 80 din 12 August anul 1831, către Eforia scólelor

Aşĭ dori să mi se facă un raport cu amĕrentul asupra scólelor obştescĭ şi poftesc pe Eforie să 'mĭ dea asupra acesteĭ pricinĭ sciinţă curată atât asupra lucrurilor ce sunt acum în fiinţă, cât şi asupra celor ce maĭ rĕmân a se face dupe regulament.

Intru aceeaşĭ vreme maĭ poftesc pe Eforie a lua mĕsurile ce'ĭ sunt prin putinţă spre aflarea mijlócelor celor maĭ bune, ca să se câştige vremea ce s'a perdut din pricina încetăreĭ învĕţăturilor, fiind-că acest lucru este de neapărată trebuinţă pentru interesul obştesceĭ învĕţăturĭ; Eforia va pune tótă băgarea de sémă şi graba cuviinciósă.

Deplin împuternicitul President al Divanurilor, Gheneral Adjutant, *Kisseleff.*

www.dacoromanica.ro

râvna învăpăiată a tinerimeĭ, cu cinste, poftesc, pe cinstita Mare Vornicie, să bine-voiască a trimite cât maĭ în grabă poruncĭ pe la toţĭ ocârmuitoriĭ de judeţe, în coprindere, ca aceştia să adune fieş-care în parte pe locuitoriĭ ceĭ maĭ însemnaţĭ aĭ oraşelor de căpetenie şi făcêndu-se chibzuire obştéscă, dupe părerea celor maĭ mulţĭ, să botăréscă pentru scólă o căsă în fieş-care oraş, séŭ din cele monastirescĭ i obştescĭ, iar nefiind asemenea case, să se închirieze de către orăşenĭ o încăpere destulă, adecă 3 odăĭ, pentru locuinţa a 2 dascălĭ, şi alte 2 sălĭ măricele pentru învĕţătură. Dupe ce punerea la cale a cinstiteĭ vornicĭĭ va lua sĕvîrşire, Eforia plecat o rógă să bine-voiască a o însciinţa, ca să trimiţă dascăliĭ cuviincioşĭ şi să se încépă învĕţăturile.»

Vornicia, cu adresa No. 1.100, din 26 Septembre, 1831, începe a trimite rĕspunsurĭ de regularea de case la judeţe. Câmpu-Lungeniĭ şi Cernĕţeniĭ aŭ regulat case, decĭ Vornicia ḑice că : «Se pohtesce cinstita Eforie ca să facă punere la cale cu trimiterea profesorilor şi punerea în lucrare a cursuluĭ învĕţătureĭ.»

Puţina grabă ce pun magistraţiĭ de a da locale de scólă, obligă pe Eforie să înnoéscă cererea către Vornicie. Acésta, la 17 Noembre 1831, rĕspunde Eforieĭ, că a reînuoit poruncile la judeţe şi că sunt gata de o cam dată case de scólă în Câmpu-Lung, Cerneţĭ, Rômnicu-Vâlceĭ şi Ploescĭ *).

Dăm aci o serie de corespondenţe cu unele judeţe, relative la organisarea scólelor primare **).

Ispravnicatul judeţuluĭ Romanaţĭ

No. 113.

27 Maiŭ 1831.

Cinstiţĭ Eforĭ aĭ scólelor,

Primind cu cinste otnăşenia Cinstiteĭ Eforiĭ, scrisă din 13 ale următóreĭ, şi însemnată cu No. 15, am vĕḑut cele coprinḑĕtóre asupra cereriĭ ce aŭ făcut uniĭ din boerĭ, feciorĭ de boerĭ şi neguţĕtorĭ, cu jalbă, dupe care ni-se trămite alăturata copie, să le orânduiască un dascăl pentru învĕţătura copiilór în limba românéscă şi alte limbĭ, şi cele ce se scrie ispravnicatuluĭ să le arĕte împotrivă, dupe legătura ce aŭ, să ţie singurĭ asemenea dascălĭ vrednicĭ cu simbriĭ bune şi cu tótă odihna lor, i biserica Domnéscă, cu tóte orânduelile. Şi cu cinste ispravnicatul face cunoscut, că vestindu'ĭ pe toţĭ de obşte locuitoriĭ acestuĭ oraş, prin pitac glăsuit cu telal, dupe treĭ ḑile, când li s'aŭ pus soroc în ḑi de sĕrbătóre să se adune cu toţiĭ la ispravnicat, numaĭ din ceĭ maĭ însemnaţĭ locuitorĭ, boiariĭ şi neguţĕtoriĭ s'aŭ arĕtat, iar din prostime nicĭ unul măcar ; şi ceĭ ce aŭ venit arĕtând nĕtăgăduire la cele ce sunt datorĭ, aŭ dat aceste înscrisurĭ, făcênd rugăciune, ca atât acestea să se trămită de ispravnicat la cinstita Eforie, precum şi rugăciune să adaogă ispravnicatul din parteşĭ pentru miḑlócele şi nesupunerea prostimeĭ, carĭ déca aŭ făcut un puţin ajutor şi eĭ, de aŭ vĕḑut zidite curtea bisericiĭ, clopotniţa şi odăile de scólă şi s'a aşeḑat un chip de dascăl, care de limba luĭ cea próstă românéscă, are puţină, apoĭ socotesc că 'şĭ-aŭ împlinit datoria, şi maĭ multe povĕţuirĭ nu ascultă, nicĭ se unesc. La care ispravnicatul, luând indrăzuire, face dovadă că din băgarea de sémă ce aŭ făcut, aŭ dreptate partea boierilor şi neguţĕtorilor celor maĭ de frunte la cererea şi rugăciunea ce fac asupra prostimeĭ, cunoscênd maĭ vêrtos pe prostime, din nebăgarea de sémă ce aŭ arĕtat la chiăma-

*) Dosarul No. 1.775, din Arhiva Statuluĭ.

**) Copiĭ din dosarul No. 10, din anul 1831.

www.dacoromanica.ro

rea ce li-s'aŭ făcut de cătră ispravnicat. Pentru acésta, cinstita Eforie bine-voind a arĕta milostivire asupra cunoscĕtorilor de datorie, facere de bine obştéscă, va arĕta înlesnind miḑlócele prin carĭ, duoĕ bunătăţĭ pot cresce de odată, adecă pe de o parte locuitoriĭ aceştia, rĕmânênd tot în ceea-ce din vechime aŭ fost, şi pe de alta cu puţina mişcare a lor, care din nesimţirea cuviincióselor mĕsurĭ, o socotesc lucru mare, de o vor face, să se deplinéscă cu tótă orânduiala şi legăturile sub carĭ sunt supuşĭ, şi care vor fi folositóre maĭ înainte lor de cât altora.

Dimitrie Clinceanu.

Către cinstita eforie a scólelor

Plecată carte de rugăciune

«Duoĕ datoriĭ netăgăduite şi neapĕrate, una însă a mareĭ trebuinţe pentru dascălii de învĕţătura copiilor noştri, că le trece vremea şi rĕmân neluminaţĭ, şi cea de al duoilea, că dupe următórea linişte de împăciuirea marilor împĕraţĭ, să ne împlinim şi datoria sub care ne cunóşcem supuşĭ, cu a aduce dascălĭ la oraşul nostru Caracalul, cu cheltuiala nóstră, locuitorilor moşieĭ Caracalul. Aceste, ḑicem, duoĕ datoriĭ ne-dându-ne loc de astâmpărare, am orânduit câţĭ-va din noĭ locuitoriĭ, pe unul din noĭ D-luĭ Ioniţă Perieţénu, de aŭ venit aicĭ în Bucurescĭ, pe vreme împotrivă, astă primă-vĕră şi cu grele cheltuelĭ, numaĭ şi numaĭ pentru a găsi acest fel de dascăl întemeiat în şciinţe naţionale şi cu limbĭ străine, şi dupe tótă silinţa ce aŭ pus, nu aŭ putut găsi, aflând lipsă aicĭ în Bucurescĭ de acest fel de dascălĭ. Martoriĭ şciutorĭ bine de acestea, pot fi singuriĭ D-lor profesoriĭ aĭ scóleĭ centrale din Craiova, *Mosiu* Stanciul Căpăţînénu şi *Mosiu* Grigore Pleşoianu; póte încredinţa acésta şi D-luĭ Slugeru Costache Petrescu, carele a fost rugat îndestul şi prin graiŭ şi prin scrisorĭ de D-luĭ numitul de sus, orânduitul din partea nóstră pentru pricina acésta; de la care voind cinstita Eforie póte lua aceste încredinţătóre sciinţe.

Dupe ce am vĕḑut că ne-am zădărnicit din tóte nădejdile în pricina acésta, alt nu ne maĭ rĕmăsese decât pe la începutul următóreĭ lunĭ, am alergat către cinstita Eforie, prin jalbă, de aicĭ, rugându-ne să chibzuiască şi pentru noĭ, precum îngrijesce pentru tóte politiile, să ne trămiţă nişte asemănaţĭ cu dorinţa nóstră dascălĭ, nu precum este acel care 'l-am avut şi 'l avem şi acum, ci din aceïa carĭ cinstita Eforie a orânduit cu sciinţă în limba naţieĭ şi pe la alte politiĭ, rugând pe de altă parte pe D-nu Sluger Petrescu a fi şi însuşĭ silitor pentru acésta, şi deosebit de ceea-ce ar voi, să dea în puterea scrisoriĭ nóstre léfă din partene, până la talerĭ treĭ miĭ, bez altele din câte se găsesc pe la casele nóstre, înlesnirĭ de cele trebuincióse şi ajutóre; şi unde nădăjduiam a arĕta şi pentru noĭ pronia acésta cinstita Eforie, vedem altele nenădĕjduite, scris adecă hotărît către cinstitul ispravnicat de aicĭ, coprinḑĕtor, că în soroc de o lună, mult duoĕ, de nu ne vom aduce dascălĭ vrednicĭ şi cu sciinţe bune de învĕţăturĭ, ni se va lua moşia cu şcirea deplinuluĭ împuternicit prezident, dupe cunoscinţa ce se va da acolo de tótă curgerea pricineĭ, de către cinstita Eforie. Fierbinte rugăm cinstita Eforie, nu numaĭ să nu îngăduiască a se face una ca acésta, lucru nenădăjduit tocmaĭ acum în vremea Eforieĭ cinstitelor D-vóstre persóne, ci încă să bine-voiască a lua cu denadinsul pronie pentru a ni se trămite dascălĭ dupe cum sunt orânduiţĭ pe la alte politiĭ, cu plata de la noĭ orăşeniĭ, fiind-că noĭ nu 'l-am putut găsi; şi deosebit fiind-că din ceĭ împreună cu noĭ locuitorĭ aĭ acestiĭ moşiĭ, partea prostimeĭ (care pretotindenea înţeleg anevoe datoriile lorŭ), nu s'a unit cu noĭ, şi nicĭ se unesc, în nişce cuvinte netemeĭnice şi próste, precum este obiceiul a unor aşĭa ómenĭ de aşĭa stare, în cât la multe neapĕrate cheltuelĭ ale facereĭ curţiĭ de zid, clopotniţiĭ, odăi-

www.dacoromanica.ro

lor de scólă, la biserica centrală a nóstră, și altele, am dat numaĭ uniĭ mult, iar eĭ prea puțin și alțiĭ nimic. Pentru acești a ne rugăm fierbinte, să se supue prin stăpânire a se uni cu noĭ la tóte cele de o potrivă datoriĭ, subt care cu toțiĭ suntem de o potrivă supușĭ, spre a împlini tóte cele de trebuință; când s'ar înțelege o nedreptate, să ḑicem așĭa, pe lângă aceĭ neînțelegătorĭ să perdem și noĭ ceĭ supușĭ și cunoscătorĭ datoriilor nóstre, strămoșescile lucrurĭ, pe care nebântuițĭ le-am avut din ném în ném până în noĭ?

Semnațĭ: *Dimitrie Jianu, Stefan Jianu, Dumitrache Greceanu, Mihalache Jianu, Petrache Deleanu, Nica Pârvuleţu,* trete vistier, *Andreiŭ Prejbeanu, Boruzescu, Petre Popescu, Ioniță Cândea Poenaru, Ioan Varlaam, Dumitrache Florovicĭ, Pârvu Florariu, Dincă Vasilescu, Ioan Perieţeanu, Ioan Popovicĭ, Mihalache Moţea, Ioan Kyru, ș. c.;* iar afară de noĭ maĭ sunt și alțiĭ mulțĭ, carĭ nu s'aŭ întêmplat aicĭ, lipsind pe afară, dar sunt unițĭ cu noĭ de o potrivă.»

«Printr'acest înscris facem cunoscut că noĭ ceĭ maĭ jos iscăliți am auḑit și am înțeles, tótă coprinderea cărțiĭ de la 13 ale următóreĭ, cu No. 15, ce a trămis cinstita Eforie a scólelor, către cinstitul ispravnicat acestuĭ județ Romanațĭ, dar fiind-că maĭ urméză și altele, pe carĭ le făcem cunoscute cinstiteĭ Eforiĭ printr'acéstă deosebită carte de rugăciune pe larg coprinḑătóre pentru tóte, nu lipsim pe de o parte a iscăli acest înscris uniĭ, iar pe de altă parte a însoți cea-l-altă«.

1831, Maiŭ 26.

Semnațĭ: *Dimitrie Jianu, Ştefan Jianu, Dumitrache Greceanu Sluger, Mihalache Jianu, Petrache Varlaam, Costandin Varlaam, Nica Pârvuleţu,* treti vistier, *Boruzescu, Andreiŭ Prejbeanu, Petrache Popescu, Ioniță Cândea Poenaru, Ioan Varlaam, Dumitrache Florovicĭ, Părvu Florariu, Ioan Perieţénu, Joan Popovicĭ, Mihalache Moţea, Ioan Kyru, Dincă Vasilescu.*

Către prea cinstita eforie a scólelor naționale

«Noĭ boerĭ, boernașĭ i negutătorĭ, împreună și toțĭ locuitoriĭ din orașul Cerneţiĭ sud Mehedinţiĭ, cu multă plecăciune, facem prea plecată arĕtare prea cinstiteĭ Eforiĭ, că dupe întocmirile ce sunt făcute din partea stăpânireĭ, sub îngrijirea prea cinstiteĭ Eforiĭ, ca la fieș-care oraș în judeţe, să fie câte un dascăl național pentru învĕţătura copiilor la carte românéscă și altul dintre psialtis, pentru învĕţătura cântărilor, aŭ fost împărtășit și orașul nostru cu asemenea dascălĭ, cu plată de léfă de la prea cinstita Eforie, precum și acum avem dascăl de învĕţătura cărțiĭ pe un Kiriță Berbovicĭ Brabeţeanu, iar dascăl de cântărĭ, din vremea ce ne-aŭ ars orașul, în lét 1828, aŭ lipsit cu totul, ne maĭ trimițându-ni-se altul în loc.

Dascălul Kiriță, ne-aŭ arĕtat, că fiindu'ĭ léfa puțină de la Stăpânire și trebuință avênd să maĭ aĭbă și un ipodidascăl, pentru că s'aŭ strîns mulțĭ copiĭ în scólă, nu maĭ póte sluji, de nu i se va da simbrie maĭ multă peste aceea ce are, și așĭa urméză să ne rĕmâe copiĭ fără învĕţătură. De aceea, fierbinte rugăciune facem prea cinstiteĭ Eforiĭ, să aréte milostivire și pământéscă îngrijire pentru tinerimea și copiiĭ orașuluĭ și judeţuluĭ nostru, să bine-voiască, pe de o parte, să se maĭ îmulțéscă léfa dascăluluĭ de învĕţătura cărțiĭ, cu aceea ce se va găsi cu cale, ca să pótă să'șĭ aĭbă înlesnirea de ajuns, și un ipodidascăl și a'șĭ întêmpina cheltuelile ce are. Și pentru că dascăluI Kiriță nu maĭ voĭesce să fie dascăl, să se chibzuéscă de către prea cinstita Eforie a se alege un bun dascăl cu șciință de învĕţătura cărțiĭ românescĭ, de va fi cu putință să șcie și carte grecéscă i franțozéscă; iar

www.dacoromanica.ro

pentru cartea grecéscă i se va da de noĭ pămênteniĭ talerĭ una mie duoĕ sute pe an, din venitul scóleĭ elinescĭ, ce este afierosit de reposatul Medelniceru Hagi Iorgake Severineanu, cum şi pentru franţozéscă, ne vom tocmi cu dascălul, părinţiĭ copiilor, cu ceea-ce vom putea să ne învoim; iĭ dăm dascăluluĭ şi una-mie oca zaherea i casa de şedere pentru învĕţătura copiilor. Asemenea cu umilinţă ne rugăm să ne orânduiască şi dascal de cântărĭ un bun psialtis, căruia iar şi prea cinstita Eforie 'ĭ va maĭ îmulţi léfa, şi de către oraş i se va a talere treĭ sute pe an din venitul bisericiĭ Domnescĭ, S-ta Troiţă. Prea cinstita Eforie va bine-voi a lua în băgare de sémă supusele nóstre rugăciunĭ şi fără perdere de vreme să ne învrednicim a dobêndi amênduoĭ dascăliĭ, spre luminarea némuluĭ şi îndrăznim a ḑice, că nemuritóre pomenire veţĭ sevêrşi cu acéstă părintéscă îngrijire şi în faptă sprijinire.»

Prea plecaţĭ, supuşĭ slugĭ:

Stefan Miculescu Serdar, Stefan iuzserdar Jianu, Mihalache Ciupagea Sluger, Vtori Logofĕt Petre Burileanu, Vasile Strâmbeanu Cluceru za arie, treti Logofĕt Ioan Gărdăreanu.

Vechiliĭ şi din partea celor-alţĭ boierĭ din Cerneţĭ sud Mehedinţĭ.

Stamatie, staroste de negustorĭ, vechil şi din partea tuturor negustorilor.»

Către cinstita Eforie a scólelor naţionale

Prea plecată cerere,

«Gândindu-ne la buna întocmire de tóte aşeḑămênturile politicesci, de la care va câştiga patria nóstră o viitorime atât de norocită, pre cât străşnicia d'a se conforma toţĭ dupe noua organisaţie şi de a se păzi prăvilele, va fi maĭ slăvită, şi înalta stăpânire judecând la exposiţia judeţuluĭ nostru, şi prin urmare la nevoile şi patimile ce necurmat aŭ cercat maĭ vêrtos oraşul acesta, avem cea maĭ drĕptă nădejde, că cererea nóstră va fi primită. Noĭ încă dinaintea rĕsmiriţeĭ am cerut la Cinstita Eforie un profesor dupe sistema cea nuoă, ca să deschidă şi scólă obştéscă în oraşul Cerneţu, care cerere primindu-se de către Cinstita Eforie, ne-aŭ orânduit pe un Kiriţă Barbu; s'aŭ şi deschis de atuncĭ óreşĭ-care scólă, însă nu cu metodul ce cerém; care profesor dupe ce că cu nicĭ cu o faptă n'aŭ făcut dovadă despre meşteşugul şi iscusinţa sa, dar de sunt 25 de ḑile, fără de nicĭ un cuvênt şi fără să aibă voia Cinstiteĭ Eforiĭ, ne-aŭ lăsat copiĭ în lipsă de învĕţătură, şi s'aŭ făcut nevĕḑut din oraşul nostru. Prea Cinstiţĭ Boerĭ Eforĭ, mila ce ne pĕtrunde, privind la maĭ mult decât 150 copiĭ de învĕţătură, ce s'aŭ adunat în oraş, cu ceĭ de pe afară, ne sileşce să ne grăbim a pune înaintea Cinstiteĭ Eforiĭ, şi a cere îngrijirea ce aţĭ avut şi aveţĭ pentru acéstă tinerime, întocmindu-se şi la acest oraş câte duoĭ profesorĭ, dupe cum s'aŭ întocmit la tóte judeţele. De aceea fierbinte ne rugăm, să ni se trămită profesorĭ cu sciinţă, spre a se întêmpina maĭ curênd perderea vremeĭ la atâta tinerime ce se rătăceşce fără de nicĭ o educaţie, şi décă nu se vor găsi acum de loc amênduoĭ, să bine-voiască a se trimite încaĭ unul.

Asemenea cu umilinţă ne rugăm a ni se orândui şi un dascăl de cântărĭ, dupe cum am avut şi maĭ nainte şi vom rĕmânea în cea maĭ adâncă mulţămire şi recunoscinţă către buniĭ noştri patrioţĭ şi către cinstita Eforie, de părintésca îngrijire.

Prea plecaţĭ slugĭ,

Semnaţĭ: *Stefan Runcu, Petre Beliu, Ioan Grecescu, Mihalache Ciupagea, Evstratie Călătescu biv-céuş, Costandin Hristescu. Stamate Starostea,* împreună cu toţĭ neguţĕtoriĭ şi locuitoriĭ din oraşul Cerneţu.

www.dacoromanica.ro

Eforia urmărind pregătirea caselor de scólă, dispune ca cheltuiala pentru întocmirea scólelor, odată pentru tot-d'a-una, urméză să fie pe sêma fieşce-căruĭ oraş; dupe ce se vor primi respunsurile, li se va arĕta ce material trebuesce pentru sistemul lancastric. Li se va scrie a îngriji să aibă gata suma de scânduri trebuincióse, dupe felurimea şi grosimea lemnelor, ce li se va arĕta de aicea, cu deslușire, cât şi semi-cercurile şi cercevelele de tinichea în numĕrul trebuincios, socotit pe 8 băeţĭ în fie-care din 2 *paradosis*. Eforia va trimite modele de semi-cerc şi de cercevea. Aceste modele sunt deja prevĕḑute în budgetele de maĭ sus.

«Cu acest chip, ḑice Eforia, îndată ce se va trimete de aicĭ profesorĭ, aceştia găsind tot materialul gata pe loc, vor îngriji ca în puţine ḑile să se lucreze băncile, cum vor povĕţui şi să se aşeḑe tóte cele trebuincióse, fără a se pricinui perdere de vreme la deschiderea scólelor.»

Eforia dispune ca scaunele să fie dupe metoda lancastriană şi dă planul uneĭ clase de scolarĭ, ast-fel:

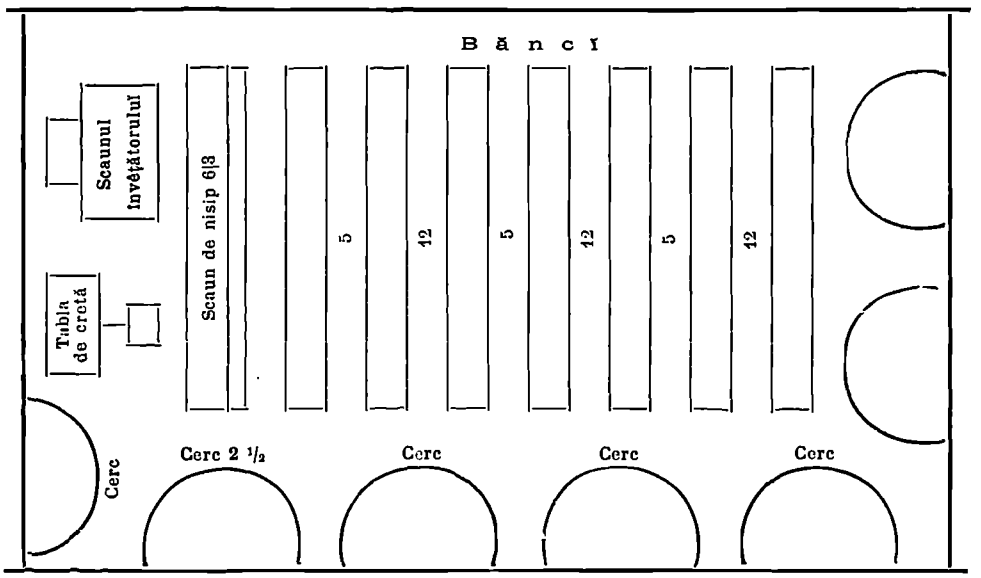

Tot mobilierul uneĭ clase lancastrice avea să coste 520 leĭ, 20 parale.

Intârḑierea ce intâmpină Eforia in corespondinţa sa cu judeţele, servindu-se de intermediul Vornicieĭ, o decide a se adresa, cu incepere de la 20 Noembre 1831, (adresa către Vornicie cu No. 12), direct către isprăvniciĭ şi către sfaturile orăşenescĭ, despre tot ce privesce scólele «*ce sunt a se întocmi pe la oraşe.*» Acéstă disposiţiune Eforia o comunică Vornicieĭ, care o aprobă, rĕspunḑênd cu adresa No. 1.561, din acelaş an 1831, sub No. 24.

*

Pe de o parte Eforia se preocupă de cestiunea localelor scólelor judeţene şi pe de alta nu perde din vedere nicĭ acel al 2-lea important factor al scóleĭ: profesorul séŭ institutorul. Eforia a cerut profesorilor scóleĭ secundare din Bucurescĭ, încă în 1831, să'ĭ recomande dintre scolariĭ ceĭ maĭ bunĭ, institutorĭ pentru judeţe. Profesoriĭ scóleĭ naţionale şi anume: Efrosin Poteca, Simion Marcovicĭ, Gheorghe Iónid, Costache Moroiŭ, Iosif Ge-

www.dacoromanica.ro

nilie, Ion Popp şi Gheorghe Popp, cu raportul lor No. 2, din 14 Octombre 1831, recomandă Eforieĭ pe :

Dumitru Jianu	pentru	Vâlcea
Mihalache Drăghicĭ	„	Dâmboviţa.
Ion Gherassim	„	Judeţul Secueni.
Nicolae Simonide	„	Argeş.
Costache Jorj	„	Prahova.
Costache Petrovicĭ	„	Muscel.
Gheorghe Pesiacov	„	Jiu-de-Sus.
Dimitrie Constandin	„	Brăila.
N. Gheorghiu	„	Ialomiţa.

Dumitru Serghie pentru Elinesce la Craiova.

Prin raportul lor, profesoriĭ scóleĭ naţionale din Bucurescĭ, întrébă pe Eforie : 1) Décă tineriĭ ceştia pentru a se îndemna să priméscă posturile, n'ar putea să cumuleze şi funcţiunea celuĭ al 2-lea institutor (se hotărîse de fie-care judeţ câte 2 învĕţătorĭ). Profesoriĭ punea insă la acest cumul restricţiunea : «*când insă va putea să împlinéscă trêba lor fără a pricinui cea maĭ mică zăticnire la cursul învĕţăturilor.*» 2) Raportul profesorilor ḑice, că recomandaţiĭ tinerĭ maĭ aŭ nevoïe să maĭ înveţe «*vre-o câtă-va vreme la scóla, ca să se deprindă cu orânduiala împrumutateĭ învĕţăturĭ şi altor sciinţe.*» Pentru ca să pótă aceştĭ tinerĭ sĕvîrşi maĭ în grabă acésta «*este trebuinţă neapĕrată a părăsi tóte cele-alte îndeletniciri*», de aceea profesoriĭ rógă Eforia «*a li se face o lĕfă cuviinciósă cu care să pótă întâmpina trebuinţele hraneĭ într'acéstă curgere de vreme.*» 3) Raportul maĭ cerea ca Eforia să grăbéscă a fixa lefĭ statornice pentru fieşce-care învĕţător «*că nu pot face nicĭ o mişcare până când nu se va hotărî lĕfa fieş-căruia pe an, cu statornicie.*» 4) Paportul profesorilor maĭ ḑice că : «*cunoscênd prin auḑire că lĕfa a 2 profesorĭ de judeţ este de 3.600 leĭ pe an, socotesc cu cuviinţă : 1.200 leĭ, să se dea profesoruluĭ, care va învĕţa cetitul şi scrisul şi 2.400 celuĭ ce va învĕţa iarăşĭ cu metodul luĭ Lancaster, geografia, aritmetica, catechismul, etc.*» 5) In fine raportul cere ca lefile profesorilor de judeţ să se rĕspundă de către ocârmuirea judeţeană respectivă.

Eforia, ca rĕspuns la raportul ce am analisat aci, închee în 30 Octombre 1831, un jurnal (Dosarul No. 1.676, de la Arch. Stat., fila 13), în care dispune că : «*pe tótă sĕptămâna dascăliĭ scóleĭ din Bucurescĭ să se adune într'o ḑi şi cés hotărît . . . ca toţĭ împreună închipuind un consiliŭ, să facă examen celor ce se vor arĕta cu dorire de a fi profesorĭ la scólele de prin judeţe sĕŭ din Craiova,* şi fiind-că învĕţăturile la aceste scóle trebue să se urmeze dupe metodul luĭ Lancaster, şi să se asemene întru tóte cu duhul osebituluĭ regulament ce este întocmit *), de aceea : 1) Profesoriĭ Bucurescilor se vor îndeletnici a închipui proiect de învĕţăturile ce se vor cere de la fieş-care candidat, spre a fi dascăl la judeţ şi asupra acestor învĕţăturĭ şi se va face aicea examenul. Care dintrênşiĭ se va cunósce destoinic i se va da înscris, iscălit de profesoriĭ ce vor alcătui consiliul, şi în urmă va fi primit de a asculta cursul normal spre a învĕţa metodul luĭ Lancaster, dupe care mergênd la judeţ să urmeze învĕţăturile. 2) Cursul normal nu va ţine maĭ mult de duoĕ lunĭ. Candidatul de dascăl va primi câte leĭ 100 pe lună, într'acéstă vreme, din casa scólelor, însă candidatul bez cursul normal va fi dator a merge în tóte ḑilele, ca să fie de faţă la paradosis de alilodidactică, atât la 1-a clasă, cât şi la a 2-a şi a practisi, făcêndu-se monitor între ucenicĭ.

*) Veḑĭ anexa corespunḑĕtóre.

www.dacoromanica.ro

3) Cursul normal va începe de la 1 Noembre şi va urma în tóte ḑilele. Dascăl al acestuĭ curs va fi D. Gheorghe Popp, cu léfă pe lună talerĭ 200, însă nu la aceste césurĭ când este paradosis la 1-a şi la a 2-a clasă de alilodidactică.»

Eforiĭ Alexandru Filipescu, Stefan Văcărescu şi Dimitrie Stirbeiŭ dispun finalmente, că cuprinderea jurnaĭuluĭ maĭ sus rezumat să se dea «*în cunoscinţa profesorilor scóleĭ spre respuns la raportul dat Eforieĭ la 14 Octombre 1831, sub No. 2 şi spre a fi următorĭ, iar pe de altă parte se va da de către Eforie în cunoscinţa ocărmuitorilor de judeţe, ca să se publiciuéscă de obşte acéstă punere la cale, dându-se şi prin gazete.*»

Conformându-se ordinuluĭ Eforieĭ, profesoriĭ scóleĭ naţionale, în 18 Noembre 1831, raportéză Eforieĭ, sub No. 3, (dosarul supracitat, fila 25) întocmirea ce aŭ făcut prin jurnalul semnat de dênşiĭ, la 8 Noembre. Eĭ dispun programa cunoscinţelor de cerut la examene candidaţilor de profesorĭ de judeţe. Eată aceste cunoscinţe :

Gramatica ;

Geografia politicéscă pe scurt, adecă : împărţirea pământuluĭ în staturĭ, oraşele de căpetenie, relighia şi stăpânirea fieş-căreĭ ţĕrĭ, munţiĭ, mările şi rîurile cele maĭ însemnate. *Teoria numerilor* întregĭ şi a frîngerilor. *Catehismul.*

Eată tot bagajul sciinţific reclamat la 1831 de la profesoriĭ, adecă institutoriĭ din judeţe !

Ba chiar şi acest maximum intelectual putea să se facă în treĭ lunĭ de ḑile, căcĭ profesoriĭ scóleĭ naţionale, tot prin jurnalul, de care facem menţiune, dispusese că : «*pentru înlesnirea candidaţilor, se va face în scóla naţională din Bucurescĭ, un curs normal al acestor sciinţe de către profesoriĭ scóleĭ, carĭ sunt însărcinaţĭ cu dênsele, care curs nu va ţine maĭ mult de treĭ lunĭ,*»

Eforia aprobă în 1831, Noembre 23, cu adresa No. 23, cele propuse de profesoriĭ scóleĭ naţionale, de cât adaugă a cere, ca să fie exercitaţĭ candidaţiĭ şi la practica metodeĭ Lancaster, dupe ce vor termina cele 3 lunĭ de studiĭ.

Ast-fel sunt pregătirile celor d'ântêĭ institutorĭ de judeţ în ţéra românéscă. Ceĭ d'ântêĭ, carĭ învĕţară cursul întocmit şi metodul Lancaster fură : Jianu D., N. Simonide, Dionisie Erodiaconul şi Gh. Mălureanu, înscrişĭ de la 1 Noembre 1831.

Dintre vechiĭ învĕţătorĭ de judeţe, carĭ pare-se că nicĭ atât nu sciaŭ cât se cerea acum de la candidaţiĭ nuoĭ, se presentéză la examen Chiriţă Barbovicĭ, ce a fost profesor la Cerneţĭ. Eforia scrie profesorilor să'l examineze «*de formă*» şi profesoriĭ scóleĭ 'l examinéză, în 29 Noembre anul 1831, «*numaĭ pentru formalitate*» ḑic eĭ. Atât era de mare lipsa de personal didactic primar pregătit !

*

Intre îmbunătăţirile aduse la programa scóleĭ secundare din S-tul Sava, la finea anuluĭ 1831, să nu uităm de a înregistra şi întroducerea limbeĭ francese.

Profesoriĭ scóleĭ naţionale, cu raportul lor din 22 Decembre 1831, arétă Eforieĭ importanţa studiuluĭ limbeĭ franceze. Raportul lor (dosarul supra-citat, fila 31), amintind, că odinióră Platon scrisese pe faţada scóleĭ : «Μηδεις ἀγεωμέτρητος ἐισιδω» ḑic că astăḑĭ se pôte scrie pe faţada orĭ-căreĭ scolĭ : «*Cel ce nu scie franţuzesce să nu intre.*» Profesoriĭ, recomandă pentru scolariĭ înaintaţĭ pe Simeon Marcovicĭ şi pe Ion Popp pentru ceĭ începĕtorĭ.

www.dacoromanica.ro

*

Dupe ce vĕdurăm cum s'a procedat în Muntenia la reorganisarea învĕţamêntuluĭ primar judeţén şi secundar din Bucurescĭ şi Craiova, este locul să amintim şi despre acéstaşĭ intrebare cu referinţă la Moldova.

Am vĕdut in capitolele precedente, cum atât în secolul XVIII-lea, cât şi in primiĭ anĭ din cel al XIX-lea, scóla moldovenéscă a avut o organizare superióră celeĭ muntenescĭ. Vecinĕtatea Moldoveĭ, de ţéra relativ mult maĭ cultă a Polonieĭ, a inlesnit Moldoveĭ propăşirea culturală, ce Muntenia nu o putea dobêndi de la toţĭ veciniĭ sĕĭ. Reorganizarea scólelor prin stăruinţa luĭ Veniamin şi a luĭ Gheorghe Asaki şi mersul acestor scolĭ până la finea domnieĭ luĭ Ioniţă Sturdza, sunt cestiunĭ pe carĭ le-am deshătut maĭ sus. Invaţiunea ruséscă de la 1828, când deabea se redeschisese scóla Vasiliană (7 Maiŭ 1828), apoĭ epidemia din 1829, epidemie care ţinu până la inceputul anuluĭ 1830 *), puse stavilă fatală mersuluĭ inainte al reinfiinţatelor şi reorganisatelor scolĭ de la Socola şi de la Treĭ-Erarhĭ. Scólele acestea se şi închiseră maĭ ales din causa bóleĭ **). Gheorghe Asaki, fiind numit secretar al comisiuneĭ pentru lucrarea regulamentuluĭ organic, petrece de la finea anuluĭ 1829, până în primăvéra anuluĭ 1830, in Bucurescĭ. Aci de sigur, Gheorghe Asaki, avu contact cu bărbaţiĭ, carĭ lucraŭ pentru învĕţamênt in Muntenia. Năzuinţele din 1830 de la Bucurescĭ, pentru a se deschide scóla din Bucurescĭ şi necontestabila protecţiune ce Kiseleff dădea cultureĭ publice, a putut avea óre-carĭ influinţe asupra luĭ Gheorghe Asaki.

*

Scolile din Moldova se redeschid maĭ anevoie decât cele din ţéra románéscă. G. Asaki se intórce de la Bucurescĭ la Iaşĭ la 7 Aprilie 1830, d'impreună cu M. Sturdza şi Visternicul Iordache Catargiu. La 16 Aprilie sosesc de la Bucurescĭ in Iaşĭ şi ceĭ-alţĭ duoĭ boierĭ din comitetul regulamentuluĭ organic: Vist. C. Cantacuzino şi la 18 Aprilie Vorn. C. Conachi ***).

Conachi era amicul luĭ G. Asaki. El ajută incă din Ianuarie 1830, publicarea «Albineĭ románescĭ», abonându-se la un numĕr de 10 exemplare.

Cum sosi în Iaşĭ, referendarul scólelor se pune pe lucru, pentru a redeschide scólele. In 13 Aprilie 1830, se publieă de la Direcţiunea *învĕţăturilor publice* următórea insciinţare:

«Prin Dumneḑeeasca indurare şi sirguinciósa lucrare a guvernuluĭ, curmându-se rĕul omorâtóreĭ bóle, ce aŭ certat, pentru care se inchisese scóla naţională, acuma din porunca Epitropieĭ invĕţăturilor publice, avênd a se deschide şi scóla, se face sciut tuturor scolarilor şi stipendiştilor, carĭ aŭ in gimnasiŭ locuinţa şi brana, cum şi acelor ce vor urma de acum inainte, că la 1 Maiŭ viitor se va incepe cursul public al invĕţăturilor orânduite, în monastirea S-ţilor Treĭ-Erarchĭ» ****).

---

*) Despre încetarea bóleĭ în Iaşĭ la începutul anuluĭ 1830, se citesce în «Alb. rom.» No. 3 din 19 Ianuarie acelaş an: «La 5 ale acesteia, din orênduirea In. Ocârmuirĭ, dupe o aprópe de duoĕ orĭ făcută total revisie, s'aŭ publicat, ca să se deschiḑă oraşul şi tóte dughenele cele de 3 lunĭ închise, ce este o urmare a încetărĭĭ rĕuluĭ omorîtóreĭ bóle, prin sirguinţele şi strînsele mĕsurĭ întrebuinţate în aceste primeḑióse împregiurărĭ apropiată acum de stârpire.»

**) Seminarul de la Socola a fost închis din causă, că la 22 Iulie 1830 aŭ ars împreună cu monastirea, din causa manutanţiuneĭ rusescĭ. (Alb. rom., No. 56, din 24 Iulie 1830).

***) Alb. rom., No. 26, de la 10 Aprilie 1830.

****) Alb. rom., No. 27.

www.dacoromanica.ro

O altă însciinţare publică G. Asaki, ca referendar al scólelor, câte-va ḑile dupe aceea, la 22 Aprilie 1830, prin care dă o nuoă impulsiune studiilor de la gimnasiul Vasilian :

«*Gimnazia Vasiliană*

«Epitropia învĕţăturilor naţionale a Moldoveĭ îngrijindu-se, dupe mărginirea miḑlócelor sale de a îmbunătăţi şi a spori ramurile învĕţăturilor publice, afară de acelea ordinare învĕţăturĭ, aŭ luat aminte şi la neapĕrata trebuinţă şi folosul de a îndemna doritorilor de sciinţa legilor cbipurile de a o câştiga prin metod înlesnitor, spre a o aplica la deosebite dregătoriĭ ale Statuluĭ. Drept aceea, privind la vrednicia şi deplinătatea învĕţăturilor D-sale legistuluĭ (Nomicos) Chr. Flecbtenmacher, din Transilvania, care în curgere de 18 anĭ n'a încetat a da aicea publice doveḑĭ de cunoscinţa legilor, fiind asemenea şi la alcătuirea condiceĭ politicesci împreună lucrător, Epitropia împărtĕşindu'l cu titlul de profesor extra-ordinar al gimnasieĭ Vasiliane, l'a împuternicit a descbide în limba românéscă un curs privat de sciinţa legilor române, ce se va încbeia în diastimă de duoĭ anĭ, pentru un hotărît numĕr de tinerĭ, din starea boierésca, carĭ vor îndeplini condiţiile pentru aceste statornicite.

«Aşa dar, iubitoriĭ de acéstă sciinţă, să arĕte dorinţa lor în scris către Epitropia scólelor, de unde, prin Direcţie, făcêndu-se maĭ ântêiŭ cercetare de însuşirile cerute ale ascultătoruluĭ, se va orândui către profesorul legilor, unde părinţiĭ, séŭ maĭ mariĭ tênĕruluĭ să iscăléscă în fóia ascultătorilor, cu îndatorire de a îndeplini numitele condiţiĭ, a cărora cuprindere se póte vedea la cancelaria Direcţieĭ gimnasieĭ». Asemenea extraordinar a se paradosi Epitropia a orânduit şi acestea următóre :

Limba grecéscă prin D. Căminar G. Terapianul, care o va paradosi de 3 orĭ pe septĕmână: Lunĭ, Miercurĭ şi Vinerĭ de la 11 până la 1 d. a. ;

Limba franţuzéscă se va paradosi în tóte ḑilele de la 4—6 d. a. ;

Limba rusésca se va paradosi de D. V. Peltichi, de 3 orĭ pe sĕptĕmână: Marţĭa, Joia şi Sâmbăta, de la 11—1 d. a.

Spre înlesnirea învĕţăreĭ acestor limbĭ strĕine, atât gramatica cât şi tablele se vor tălmăci în limba românéscă.

Invĕţarea însemnăreĭ planurilor va urma Lunea, Mercurea şi Vinerea, de la 11—1 d. a., prin D. G. Filipescu.

Afară de acestea se póte învĕţa în gimnasie privat limba germană şi musica vocală.

Aga G. Asaki, referendarul scólelor ale Moldoveĭ.» Iaşĭ, 24 Aprilie 1830 *).

*

Kiseleff a cerut în Maiŭ, atât în ţéra Românéscă, cât şi în Moldova, (de la tóte Epitropiile caselor publice) socotelĭ pentru întrebuinţarea veniturilor şi de situaţiunea caselor la acea dată. Intre aceste Epitropiĭ de case publice se numĕră : scólele, spitalele, podurile şi apele **).

Aceste semĭ s'aŭ trimes în cercetarea Comisieĭ ad-hoc (de cercetare a semilor caselor obştescĭ). In 15 August 1830, comisia acésta scrie Epitropieĭ scólelor, cu adresa No. 18 ***):

«Comisia acésta încbeind cele d'ântêiŭ lucrărĭ ale séle spre a le supune prin pristavlisire către Inalt Ex. Sa Imputernicitul prezident şi urmând ca acéstă închiere a lucră-

*) Alb. rom. No. 33, de la 4 Maiŭ 1830.
**) Alb. rom. No. 39, de la 25 Maiŭ 1830.
***) Dos. No. 1 corent de la Arch. Stat.

www.dacoromanica.ro

rii maĭ ântêiŭ să se tălmăcéscă în dialectul rusesc, cât de îngrabă, spre împlinirea datorieĭ acestia, apoĭ spre plata tălmacilor ce s'aŭ găsit, acéstă Epitropie va da 10 la sută din veniturile caseĭ, spre mulţămirea osteneleĭ lor, întru cea fără nicĭ o întârţiere gătire a hârtielor acestora şi aceştĭ banĭ eĭ va trece în socotelile cele-alte a Epitropieĭ în séma următoruluĭ an, ca să se scadă.»

•

Abia avu timp G. Asaki să pună în mişcare scolile din Iaşĭ, iată că împregiurările 'l silesc să absenteze din Moldova pentru maĭ multe lunĭ, mergênd cu deputaţiunea moldovénă, trămisă de ţéră la St.-Petersburg. Asaki însoţesce pe Vorn. M. Sturdza representant al Moldoveĭ; din partea ţĕreĭ românescĭ merge Hatmanul Villara; toţĭ aceştia plecă la 13 Maiŭ 1830.

Numaĭ la 21 Noembre 1830 se întórce G. Asaki din Petersburg, la Iaşĭ, împreună cu Villara *), iar Vorn. M. Sturdza, revine numaĭ la 25 Ianuarie 1831.

In lipsa luĭ din ţéra, scólele din Treĭ-Erarchĭ continuâră, cum continuâ şi fóia luĭ «Albina românéscă». Mişcarea era dată şi încă din Ianuarie acelaşĭ an 1830, s'aŭ putut vedea, că deja existaŭ în Iaşĭ bărbaţĭ cu simţirĭ românescĭ în stare a urmări lucrarea naţională a luĭ G. Asaki. D'abia încetase epidemia şi la ocasiunea serbăreĭ hramuluĭ Treĭ-Erarchilor (30 Ianuarie), «Alb. Rom,» publică articolele despre Vasile Lupu. In acest articol **) mergea până a sublinia cu laudă entusiastică încercarea de a uni ambele principate «*Mântuitor lucru lăsat la altă epocă şi la maĭ puternice mijlôce.*» Amintesce de aducerea móştelor S-teĭ Paraschiva şi maĭ ales înfiinţarea scóleĭ domnescĭ sub nume de gimnazie; face istoria acesteĭ scóle, şi reînfiinţarea eĭ prin stăruinţa luĭ Veniamin Costache, a Vorniculuĭ Mihail Sturdza şi Hatmanuluĭ C. Mavrocordat, epitropiĭ scólelor naţionale şi prin purtarea de grije a referendaruluĭ Aga G. Asaki, dând sémă de învĕţăturile din noua scólă de la Treĭ-Erarchĭ până la isbucnirea epidemieĭ, cum s'a făcut examene în 1828 Iulie, şi în 20 Februarie 1829, examene despre carĭ aŭ vorbit «*Gazeta oficială de Petersburg, asemenea gazetele franţuzescĭ şi cele ale Germanieĭ.*»

Ce este de mirare decĭ, că scólele din Iaşĭ merg înainte şi în absenţa ilustruluĭ referendar al lor? G. Asaki rĕscolise cu entusiasmul sĕŭ naţional chiar şi stratul cel maĭ cult al societăţiĭ Ieşane.

Vorbind în articolul de la 30 Ianuarie despre zidirea monastireĭ Treĭ-Erarchĭ, amintea că epistasia acesteĭ construcţiunĭ a fost avut'o un spătar Catargiu. Pe dată Visternicul Iordache Catargiu, scrie luĭ G. Asaki o scrisóre ***) în care se vede impresiunea bună ce făcuse asupră'ĭ lucrarea luĭ G. Asaki. Când citescĭ scrisórea luĭ Iordache Catargiu, simţĭ tot ascendentul moral, ce un moment avu G. Asaki între boierime şi cum graţie acestuia reînvie în câţĭ-va din eĭ simţul tîmpit al naţionalităţeĭ.

La munteni acest simţ era exaltat în scóle, dar şi afară din scóle, prin versurile luĭ

*) Alb. rom. No . . din Noembre 1830 şi No. 109 din 25 Ianuarie 1831. In No. 100 al Alb. rom: de la 26 Decembre 1830 se face menţiune de decoraţiunea acordată de Impĕratul rusesc luĭ G. Asaki; S-tul Vladimir cl. IV.

**) Alb. rom. No. 4.

***) Alb. rom. No. 15 din 1830.

www.dacoromanica.ro

Logof. I. Văcărescu. O simplă îmbrăcare de uniformă oştenéscă de către un numĕr de românĭ, face pre poetul renaşcereĭ române să strige:

«Slava strĕmoşilor vestiţĭ *)
In cale vĕ aştéptă . . . . .
La rênd, Românilor, eşiţĭ
Mergeţĭ pe cale dréptă» **).

E timpul când un tênĕr abia de 20 anĭ, Vasile Cârlova, adreséză odele sale duióse la ruinele Têrgovisteĭ:

«O ziduri întristate! O monument slăvit» ***).

De sigur nu preste tot întâlneaĭ în societatea română boierĭ ca Văcărescu şi poeţĭ ca Cârlova.

Eraŭ şi de aceĭa carĭ 'şĭ petreceaŭ ḑilele şi nopţile numaĭ în intrigĭ, sĕŭ în viţiĭ.

Jocul de cărţĭ ajunge la atâta împătimire, pe la 1830, încât generalul Kiseleff reînnoesce porunca dată la 1828 de Contele Palin, predecesorul sĕŭ. Prin acéstă mĕsură proprietariĭ de tractirurĭ, strĕinĭ, la carĭ se găseaŭ jocurĭ de cărţĭ, urmaŭ să fie surghiuniţĭ din oraş peste graniţe, iar ceĭ pămêntenĭ surghiuniţĭ afară din oraş.

Dar să revenim la G. Asaki.

Din o dare de sĕmă asupra scólelor, semnată de Vornicul M. Sturdza, dar care neînduoios este opera luĭ Asaki, culegem informaţiunile următóre, cu referinţă la aceste scolĭ ****):

In cursul elementar *****) se propunea de profesoriĭ Teodor Verescu şi I. Nanu: citirea românéscă, scrierea şi socotéla. Clasele cele-alte primare ******) se numea scóla normală şi se învĕţa în ele: începuturile catechismuluĭ, gramatica, geografia, aritmetica, caligrafia, citirea latină. Aceste materiĭ se predaŭ de părintele Ion Silvan Sachelarie şi Gheorghe Filipescu *******).

Din compararea acesteĭ programe cu programa scólelor primare munţene, evidentă este superioritatea scóleĭ moldovene. In Moldova nu s'a înfiinţat imediat numeróse scolĭ judeţene, dar scóla din Treĭ-Erarhĭ, era maĭ bună decât tóte scolile normale muntene din 1830 şi 1831, precum şi seminarul de la Socola era cu totul superior pretinsuluĭ seminar de la Antim, cel dirigiat de Ieromonachul Ierothei.

Cam acelaş lucru putem ḑice şi despre reorganisarea gimnasiuluĭ din Iaşĭ. In 1830—31, ce e dreptul, nu esistă de cât clasa I-a, dar aci se învĕţa: Sintaxul românesc, Gramatica Latină, Istoria vechiă a Persieĭ, Palestineĭ, Francieĭ şi a Staturilor Asieĭ-Micĭ; din geografia: Germania şi Austria, din Aritmetică: numerile complexe şi frângerile.

Aceste obiecte eraŭ predate de profesoriĭ: Economul Constantin, George Sĕulescu, Va-

---

*) Alb. rom. No. 48 din 26 Iunie 1830.

**) Alb. rom. No. 27 din Aprilie 1830.

***) Alb. rom. No. 67 din 31 August 1830, anunţă curîndu apariţiune a poesiilor mareluĭ Logofĕt Văcărescu.

****) Pag. 74 a Alb. românescĭ. Veḑĭ întréga lucrare în anexă.

*****) In 1881 se afla în acéstă clasă 136 de elevĭ.

******) Populate în 1830—1831 cu 65 de elevĭ.

*******) La 23 Ianuarie 1828, Gheorghe Sĕulescu, ḑice că a deschis la Treĭ-Erarchĭ, întâiŭ un clas elementar dupe metodul luĭ Lancaster (prefaţa gramaticeĭ românescĭ de Gh. Sĕulescu, Iaşĭ 1833).

www.dacoromanica.ro

sile Fabian şi George Filipescu, la 20 de scolarĭ, atâţia câţĭ fuseseră apţĭ de a urma cursurile claseĭ I-iŭ gimnasiale *).

•

Preocupaţiunea reorganizăriĭ legislative a ţĕreĭ cerea imperios pregătirea de impiegaţĭ pentru magistratură şi administraţiune, de aceea, Gheorghe Asaki, dupe reîntórcerea sa din Bucurescĭ, stărui să se adaoge, precum se făcu apoĭ şi la Bucurescĭ, cursurĭ complimentare şi anume: Dreptul privat al Românilor, un curs practic de legĭ, încredinţat luĭ Hristea Flechtenmacher, care lucrase la codica luĭ Calimach la 1817 **); Limba elinéscă, predată de Căminarul Gheorghie; Limba franceză, predată de Etienne Marius Mouton, consul al Franţeĭ ***); în fine limba ruséscă, de Vasile Peltichi ****).

Negreşit aceste clase complimentariĭ, maĭ ales cursul de legĭ, eraŭ pripit introduse şi nu puteaŭ să aibă auditoriŭ pregătit. O recunósce acésta însuşĭ G. Asaki, în darea de sémă de care maĭ sus vorbiĭŭ, a luĭ Mihail Sturdza; dar introducerea acestor studiĭ era o necesitate urgentă a situaţiuneĭ ţĕreĭ.

In 1830 Septembre, Epitropia adaose între studiile neobligatoriĭ ale gimnasiuluĭ Vasilian şi limba germană. Anunciul publicat în Alb. rom. No. 68 (17 Septembre 1830), vestesce, că Samuel Botezatu, *român* sosit de curênd din Bucovina, fost profesor de limba nemţéscă la scóla normală din Cernăuţĭ, în provisornicul reglement al gimnasieĭ Vasiliană va paradosi acéstă limbă, ca un obiect extra-ordinar în gimnasiu, de la 11—1 d. a. Decĭ, toţĭ tineriĭ doritorĭ a învĕţa acéstă limbă, să se înfăţoşeze la acéstă Direcţie spre a li-se face cunoscut condiţiile sub carĭ pot urma acest curs.

Despre învĕţămêntul sătenilor în scolĭ ale Statuluĭ *****) nu aflăm nicĭ o urmă pentru aniĭ 1830 şi 1831. Ba acum scólele de prin unele sate şi monastirĭ pe la carĭ, în secoliĭ trecuţĭ aŭ putut învĕţa băeţiĭ de ţĕranĭ, ba până şi în primiĭ anĭ din aceştĭ seculĭ, precum am arĕtat în prima parte a acesteĭ lucrărĭ, începe ca să nu le recunóscă Eforia scólelor naţionale, séŭ le ignoră existenţa. De alt-fel nicĭ chiar regulamentele organice ale Moldoveĭ şi ale Muntenieĭ nu aŭ creat învĕţămêntul de la sate.

Regulamentul Muntenieĭ la secţiunea IV, cap. VIII, art. 306, se ocupă numaĭ de scólele începĕtóre pentru ambe sexele de prin capitalele judeţelor.

Regulamentul Moldoveĭ şi el, şi încă în termenĭ maĭ puţin limpeţĭ, la anexa lit. *F*, secţiunea I, art. 66, abea indică decisiunea de a se înfiinţa scolĭ începĕtóre prin capitalele judeţelor, (Veţĭ şi art. 420) ba încă nicĭ nu cere pentru tóte judeţele scolĭ, ci numaĭ pentru Roman, Huşĭ, Galaţĭ, Focşanĭ, Bêrlad şi Botoşanĭ.

---

*) Veţĭ Alb. rom. din 1831, pag. 221.

**) In No. 38 al Alb. rom. din 22 Maiŭ 1830, se vestesce că s'aŭ înscris de ajuns doritorĭ de a învĕţa legile şi că la viitórea lună Iunie în 3, diminéţa la 10 ore, profesorul va începe paradosirea printr'un discurs, continuând apoĭ dupe amiaţă de la 4—6 ore; se invită înaltul cler şi boieriĭ la inaugurarea cursuluĭ de legĭ.

***) Acesta ţinea şi o băcănie; el muri în Noembre 1831 şi fu înlocuit de C. Tissot.

****) Veţĭ Alb. rom. 1831, pag. 221.

*****) Scolĭ înfiiinţate de particularĭ, maĭ ales în Muntenia, am arĕtat că existaŭ. La 1830, există şi încă cu mare progres scóla înfiinţată la Golescĭ, avênd de profesor pe F. Aaron. Veţĭ darea de sémă a examenuluĭ din 31 Martie 1830, în Alb. rom. pag. 141.

www.dacoromanica.ro

*

Pe când Statul nu avea nicĭ o îngrijire de învĕţătura sătenilor, îngrijaŭ óre de ea scolĭ private ?

Am adus maĭ sus preţióse documente inedite, care rĕspund afirmativ pentru un numĕr óre-care de sate. In Moldova, maĭ puţine scolĭ sătescĭ înfiinţate prin fondurĭ private am putut constata. Graţie existenţeĭ acelor scolĭ private de pe la sate, putură găsi Domnitoriĭ de la Alexandru Ipsilant încóce, numĕrul de impiegaţĭ şi maĭ ales de condicarĭ de judeţe, cu cunoscinţe de carte românéscă.

Care era regimul acestor scolĭ, fundate de particularĭ, pe la sate ? Cum le priveaŭ guvernanţiĭ de la centru ?

In Moldova nu aflăm nicĭ o disposiţiune faţă cu asemenea scolĭ. Chiar şi în Muntenia, numaĭ prin Regulamentul organic, alin. 3 al art. 364, se hotărî, că învĕţătura privată să stea sub privigherea Eforieĭ scólelor, şi maĭ ales în privinţa metódelor de învĕţămênt.

Vom vedea, nu târdiŭ, Eforia scólelor închiţênd scolĭ private, maĭ ales dupe la bisericĭ din oraş. Cât privesce scólele private din sate, Eforia mult timp n'are nicĭ o şcire despre dênsele.

*

Din respectul cultureĭ generale, Moldova încă face paşĭ necontestaţĭ. Musica capĕtă un clas special, la scóla din Treĭ-Erarchĭ *); la începutul anuluĭ 1831, profesorul Paulicec, harpist însemnat, este însărcinat cu clasa de musică vocală, dupe stăruinţele luĭ Asaki, aşa că 22 de elevĭ formară un cor, care acompaniat de harpă, cântâ la împărţirea premiilor, din 1 Iunie 1831, imnul scris de G. Asaki în limba românéscă, pe o arie din opera «Moise» a luĭ Rossini.

*

In Sept. 1830 s'aŭ înfiinţat prima musică a miliţieĭ pămêntescĭ, prin subscripţie. Dintre ceĭ subscrişĭ notăm : Mitropolitul Veniamin 1.000 de leĭ, General Major Mincovicĭ 1.000, Hat. Efrosina Rosset 315, Vorn. Ecaterina Ghica 200, Post. Elenca Mavroieni 200, M. Logof. C. Cantacuzino 500, Vorn. A. Cantacuzino 500, Hat. C. Pallade 1.500, Vist. A. Sturza 500, Vorn. C. Sturza 300, Hat. Th. Balş 200, Spăt. D. Cantacuzino 400, Aga T. Ghica 320, Aga Alecu Roset 200, Aga Alecu Balş 300, Aga C. Sturza 300, Aga Iordache C. Lăţescu 1.000, Aga Th. Balş 300, Căm. Spiridon A. Pavlu 315. In No. 77 al Alb, rom. din 5 Octombre 1830, se publică o scrisóre a redactoruluĭ «Curieruluĭ rom.», către redactorul Albineĭ, prin care felicită pre înfiinţătoriĭ musiceĭ şi 'ĭ comunică că «acésta arĕtă trépta de civilisaţie a naţieĭ.»

D. Theodor Burada, membru corespondent al Academieĭ, în excelentul sĕŭ calendar musical pe 1877, aduce precióse informaţiunĭ despre încercările musicale de la 1830—31. (Veţĭ şi Alb. rom. pe acelaş an, pag, 112).

---

*) Despre avêntul luat de musica vocală, să se vaţă ce scrie D. Ion Ghica în «Scrisorĭ» pag. 57. — Veţĭ în acéstă scriere a nóstră îndĕrăt, pag. 48 et seq.

www.dacoromanica.ro

*

Paralel cu încercările musicale, să nu negligem de a însemna importanţa crescêndă a producţiunilor tipografieĭ, în aniĭ 1830—31. Décă, ca foĭ periodice, la 1830—31 nu avem de înregistrat de cât: «Albina românéscă»*) a luĭ G. Asaki, din Iaşĭ şi «Curierul românesc» a luĭ I. Eliade, din Bucurescĭ, pe lângă *Gazeta oficială a ţĕreĭ Munteneschĭ*, de care se pomenesce în raportul profesorilor scóleĭ din S-tul Sava, de la 1831, Decembre în 9, adus maĭ sus, de care ne-am ocupat, avem însă de notat şi următórele cărţĭ **):

1) *Biblioteca românéscă sĕŭ adunărĭ de multe lucrurĭ folositóre, întocmite în 12 părţĭ, ântĕia óră tălmăcite de prea învĕţaţĭ bărbaţĭ şi tipărite pentru némul românesc prin Zaharia Karkaleki. Buda 1830, in 4°.*

Autorul acesta a început publicaţiunea de faţă în 1829, dând în acel an partea 1-ea şi a duoa; în 1830 a dat partea a 3-a şi a 4-a, care aŭ fost şi ultimele.

Lucrarea sa a dedicat'o luĭ Veniamin Mitropolitul, pe care 'l laudă pentru că: «*scóle naţionale aĭ ridicat, cu profesorĭ învĕţaţĭ le-aĭ întemeiat, gimnaziumul strĕmoşesc ce se derăpănase, iarăşĭ cu triumf l'aĭ introdus în cea maĭ mare luminare, şi nicĭ munţiĭ carpaticescĭ aŭ putut opri înaltele învĕţăturĭ ce isvorĕsc dintr'ênsul, a nu se ivi şi pe aicĭ.*» Maĭ departe 'l numesce «*tatăl cultureĭ românescĭ.*»

La pag. 25 a acesteĭ publicaţiunĭ se aduce urmarea vieţeĭ luĭ Mihaiŭ, iar la pag. 33, sub titlul «*Dialog între duoĭ tinerĭ românescĭ*» Karkaleki ne-aŭ păstrat frumóse notiţe despre istoria cultureĭ şi a scolilor românescĭ. Aci putem culege informaţiunĭ despre principaliĭ bărbaţĭ, carĭ la anul 1830 lucréză pentru cultura naţională;

2) *Poesiĭ de Ion Văcărescu*, despre care Karkaleki ḑicea că: «este întru învĕţătura şi poesia românéscă un Anakréon Românesc.» (Bibl. rom. part. IV, pag. 36);

3) *Cântece de stea, de Anton Pan.* Anton Pan şi cu Costache Kiosea, lucréză pentru muzica bisericéscă, fiind învĕţătorĭ de acésta în Bucurescĭ. Anton Pan va deveni din an în an, scriitorul cel maĭ popular;

4) *Dregătorul buneĭ cresceri, de Damaschin Bojinca.* Buda-Pesta;

5) *Gramatica franceso-română, de Grigore Pleşoianu* ***). Sibiŭ, vol. in 12°;

6) *Gramatica franceso-română, de acelaş.* Sibiŭ, 1 vol. in 12°;

7) *Învĕţătura pentru minte, de Mitropolitul Grigore.* Bucurescĭ;

8) *Anul mănos, bucuria lumeĭ, de Vasile Aron.* Sibiŭ;

9) *Triumful virtuţeĭ în potriva patimeĭ amoruluĭ, sĕŭ viaţa Comiteluĭ de Cominy, traducere din limba francesă, de Simion Marcovicĭ*, 1 vol. in 12°, Sibiŭ;

10) *Biblioteca desfătătóre, de Stanciu Căpăţîneanu* ****). Sibiŭ.

11) *Mitologhia elinilor şi a romanilor*, cu 68 de figurĭ, un vol. in 12°, din franţuzesce, de acelaş. Sibiŭ;

12) *Mărirea şi căderea romanilor*, de Montesquieu, traducere de acelaş. Sibiŭ;

---

*) Gheorghe Seulescu în prefaţa gramaticeĭ sale din 1833, ḑice, că gramatica sa a fost, norma corecţieĭ filologice în foile «Alb. românéscă», de la începutul înfiinţăreĭ sale, cu a căreĭ redacţie şi corecţie, am fost însărcinat în diastema de duoĭ anĭ şi a căruĭ stil şi probă de compunerea cuvintelor ce se urméză până astăḑĭ d'ântêia dată s'aŭ urat (urmat?) cu plăcerea filologilor naţieĭ». Vasile Fabian, încă era redactor. (No. 6, Alb. rom. 1830).

**) Veḑĭ şi anexa corespunḑĕtóre.

***) «Un tênăr prea învĕţat şi scolar al rĕposatuluĭ Lazăr şi acum o să tipăréscă tot acest tênĕr şi Telimahul românesce cu 24 de icóne.»—Karkaleki. Bibl. rom., pag. 35, partea a IV-a.

****) Acesta ca şi Grigore Pleşoianu, eraŭ profesorĭ la Craiova.

www.dacoromanica.ro

13) *Antropologie, prelucrată de Paul Vasicĭ.* Buda;
14) *Calendar românesc pe 1830,* cu tabloul luĭ Ioan Huniad;
15) *Istoria Biblicéscă,* in 8°. Buda;
16) *Culegere din nopţile luĭ Jung,* de Simion Marcovicĭ. Bucurescĭ;
17) *Regulele séŭ gramatica poesieĭ,* de I. Eliade. Bucurescĭ;
18) *Abecedar ruso-românesc, de Vasile Peltechi.* Iaşĭ;
19) *Calendar pe 1831, de Stefan Neagoe.* Sibiŭ;
20) *Calendar de perete pentru 20 de anĭ, de G. Gorjan;*
21) *Zadik séŭ urzitórea, din Voltaire,* 1 vol. in 12°, de Stanciu Căpăţîneanu. Sibiŭ;
22) *Heraclie, tragedie în 5 acte, trad. de I. Roseti.* Bucurescĭ;
23) *Fanatismul séŭ Mohamet, din Voltaire,* trad. de Heliade. Bucurescĭ;
24) *Pavel şi Virginia, de Bernardin de S-t. Pierre,* tradusă de Iancu Busnea. Iaşĭ;
25) *Iubitorul de înţelepciune, de Sergie Mecreul,* tradus din grecesce de V. C. M. M. Iaşĭ;
26) *Intêmplările luĭ Telemac, în 4 tomurĭ,* trad. de Grigore Pleşoianu. Sibiŭ;
27) *Diatetica, de Paul Vasicĭ Ungureanu.* Bucurescĭ;
28) *Bordeiul indienesc,* in 8°. Iaşĭ;
29) *Culegere de înţelepciune,* nouă ediţiune dupe cea din 1827. Iancu Busnea. Iaşĭ;
30) *Ermiona séŭ mirésa lumeĭ celeĭ-alte;*
31) *Florăriĭ pentru folosul iubitoruluĭ de învĕţătură.*

Pe lângă aceste cărţĭ a maĭ apărut diferite opere eclesiastice, precum: *Aghezmătarul portativ,* tipărit la Iaşĭ; *Funia întreită dogmatică,* idem; *Acaftisterul Episcopuluĭ Neofit,* la Bucurescĭ; *Mineiul pe 12 lunĭ,* la Mon. Némţuluĭ; *Psaltirea şi ohtoicul mic,* la Ion Barţ, în Sibiŭ; un céslov şi catehismul mic din Buda, etc.

Aŭ maĭ apărut şi unele publicaţiunĭ oficiale, precum: *Băgărĭ de sémă asupra plugărieĭ,* proect la obştésca Adunare, tipărit la tipografia Eliad; *Hrisovul luĭ Mateiŭ Basarab,* Bucurescĭ, (Clinceanu); *Cuvêntul generaluluĭ Kiselef la deschiderea obşteşteĭ adunărĭ a Valahieĭ,* din 1831, Martie 10, Bucurescĭ; *Povĕţuire pentru holeră,* Bucurescĭ.

NB. Aci e locul de a anunţa că lipsa de cărţĭ didactice era mare la data acésta. Eforia scólelor din ţéra românéscă, scrise către profesoriĭ scóleĭ naţionale, în 1831 Noembre 23, sub No. 32: «*ca eĭ să se îndeletnicéscă a alcătui fiieşce-care în parte un curs prescurt de tôte acele sciinţe ce este neapĕrată trebuinţă să le învĕţe candidaţiĭ profesorĭ ce vor merge pe la judeţe şi aceste alcătuirĭ să le înfăţişeze gata până la 15 ale următóreĭ lunĭ Decembre.*» Mirabile dictu! se cer cărţĭ didactice de la 23 Noembre, până la 15 Decembre *).

*

Tipografiile carĭ funcţionaŭ în principate aŭ fost, în Moldova: Tipografia Monastireĭ Neamţuluĭ, aceea a Albineĭ a luĭ G. Asaki şi aceea a Mitropolieĭ în Iaşĭ. Karkaleki scrie că eraŭ numaĭ 2 tipografiĭ, nepomenind de aceea a luĭ Asaki. La Bucurescĭ, funcţiona tipografia luĭ Eliad şi a Mitropolieĭ şi cea a Eforieĭ scólelor. Şi aci Karkaleki nu înregistréză tipografia luĭ Eliade, ci ḑice că se tipăresce Curierul românesc, la tipografia Mitropolieĭ.

*) Veḑĭ anexa corespunḑĕtóre.

www.dacoromanica.ro

*

Cărțile și publicațiunile acestea unde se vindeaŭ ele?

In Iași, numaĭ târdiŭ se înființéză o librărie specială. Pe la 1830 încă se vindeaŭ cărțĭ la dugheana de brașovenie a Companiștilor Dimitrie și Gavril de lângă pórta Mitropolieĭ. Aci, dice «Alb. rom.» din 1830, se putea căpăta «de curênd tipăritul micul calendar de buzunar, in 16⁰, intitulat Calendar dilnic pentru tot-d'a-una.» Către finea anuluĭ 1830, Ion Boguș, asociatul luĭ Wild, librar din Lemberg, deschide librărie în casele Vorniculuĭ N. Pașcanu de la Iași, «avênd cărțĭ în felurite limbĭ, stampe botanice de florĭ și ierburĭ, stampe zoologice, architectonice, portrete a felurimĭ de persóne însemnate.» Se fac abonamente de lectură cu 12 leĭ pe lună. Se vînd instrumente musicale, clavire, flaute, ghitare . . . . . papeterie, etc. *).

Librăria era ținută și în Bucurescĭ în mare parte de brașovenĭ; eĭ aduceaŭ maĭ cu sémă cărțile din Ardeal.

Bětrânul Hâșdeu a publicat la 1830, în «*Véstnic Evropěi*», cântece istorice a Moldoveĭ și povestea luĭ Duca Vodă. In *Molva* din 1834 a publicat o legendă asupra luĭ Petriceicu Vodă: judecata la Sardaria de Orcheĭ și cugetărĭ moldovenescĭ, In Telescop: Despre literatoriĭ Basarabieĭ 1834, cântecele populare ale Moldoveĭ, în privire istorică 1833. și scrisóre asupra importanțeĭ limbeĭ românescĭ, etc. **).

*

Déca, precum věḑurăm, catalogul cărților românescĭ s'aŭ maĭ îmulțit până la 1830, presa s'a îmbunătățit și ea. Albina românéscă începe a publica unele articole originale. Vom menționa acelea semnate de anonimul *Călĕtor moldovean.* Acest anonim este neînduoios G. Asaki, carele publică călĕtoria sa proprie în Rusia.

In No. 12 a Alb. rom., din 1830, se publică un alt articol «*despre literatura română.*» In acest articol ***), care este ca o prefață la publicațiunea «*Odeĭ către D-ḑeŭ.*» versurĭ scrise de Const. Stamate din Basarabia ****), ne arĕtă pre autorul acestuĭ articol, destul de cunoscĕtor de istoria veche literară a românilor. Autorul, fie Seulescu, séŭ G. Asaki, cunósce și pre moderniĭ scriitorĭ și din alte țĕrĭ române. Dintre aceștia citéză pe Banul I. Văcărescu și pre Ioan Budescul séŭ Budaĭ, cu care știm positiv că G. Asaki a stat în corespondență și ale căruĭ opere numaĭ în aniĭ aceștia din urmă, încă cele maĭ multe netipărite, aŭ fost cumpĕrate de guvernul Românieĭ de la clironomiĭ luĭ de peste munțĭ *****).

«Curierul românesc» al luĭ I. Eliad, din 1830, nu este superior cu mult «Albineĭ ro-

*) Alb. rom. No. 96 din 1830. Din acésta se vede, că este în erére D-nu Xenopolu, când dice că Bell a fost primul librar în Iașĭ.

**) Dacia literară, pag. 349.

***) Veḑĭ anexa la acésta pagină.

****) Este o imitațiune dupe poetul rus Darjavin.

*****) In 1831 G. Asaki fiind numit archivist de Stat, se ocupâ cu adunarea documentelor privitóre la drepturile țĕreĭ. Așa el are ocasiune să facă maĭ de aprópe cunoscință cu trecutul glorios al Românilor.

www.dacoromanica.ro

mânescĭ». Semnalăm în anexă principalele articole din acest an, cu referinţa la mişcarea culturală.

Nu numaĭ literatura începe a se împămênteni în ţĕrile române; sciinţa încă se manifestă prin unele lucrărĭ. Aşa vedem publicaţiunea doctoruluĭ Zotta despre apele minerale din Moldova. Doctorul Zotta amintesce de o altă publicaţiune analogă din 1811. Acésta era a doctoruluĭ Plusk, din Iaşĭ, care a făcut ântêia sistematică cercare a apelor minerale de la Borca, din ţinutul Suceveĭ.

Doctor Zotta dă la 1830, Maiŭ, o analisă anterióră a doctoruluĭ Plusk *).

*

Nu trebue a se uita, că G. Asaki a făcut cele ântêiŭ observaţiunĭ metereologice şi le-a publicat în Alb. rom., începênd cu No. 2, din 6 Iunie 1829.

*

Higiena publică preocupă pre guvernele din Bucurescĭ şi Iaşĭ. Din lucrările anterióre aduse, s'a vĕḑut că existaŭ spitale şi doctorĭ în unele oraşe. In Moldova exista la 1830/31 «*o epitropie a caseĭ doctorilor*,» care avea venituri destul de marĭ.

Intre acestea era venitul măjărieĭ de la Galaţĭ.

*

Artele 'şĭ şi daŭ mâna. Am constatat progrese, séŭ măcar názuinţĭ către progresul musiceĭ. Egalmente am constatat reale progrese în poesie. Nu va fi de mirare, décă în 1831 semnalăm apariţiunea unora din primele lucrărĭ în arta pictureĭ. Tênĕrul Const. Leca, atrage atenţiunea lumeĭ române la aceştĭ anĭ, prin lucrările sale în pictură. «Curierul românesc» vorbesce de Const. Leca în maĭ multe rênduri. Pe la începutul anuluĭ 1830, Curierul rom., scrie următórele:

«O scrisóre din Buda vestesce, că tênĕrul român Constantin Leca, care se îndeletnicesce la meşteşugul cel frumos al zugrăvieĭ, sĕvêrşind o icóná pe care înfăţoşéză mórtea luĭ Mihaiŭ Vodă cel Vitéz, a început o altă icóná pe care închipuesce pe Eroul Stefan-Vodă al Moldoveĭ şi sĕvîrşindu-le, se gătesce a veni cu amênduoe in Bucurescĭ, cu gând, ca pe cea d'ântêiu să o închine şi s'o dăruiască scóleĭ Naţionale din Bucurescĭ, iar pe cea de al duoilea să o închine gimnazieĭ Vasiliane din Iaşĭ» **).

Despre acesteaşĭ lucrărĭ ale luĭ Leca, maĭ scrie şi Karkaleki în Biblioteca românéscă, a sa, partea a IV, pag. 31, cele următóre:

«*Aprins fiind de zelul patrioticesc şi vrênd dupe putere a sluji nĕmuluĭ, a zugrăvit trista şi lăcrămósa mórte a vitézuluĭ principe Mihaiŭ, pe o pânză de un cot şi jumĕtate de mare şi spre vecĭnica aducere aminte, ca un suvenir, a dat'o la scólele naţionale din Bucurescĭ, ca să se pună în scóle înaintea tinerimeĭ. . . .*» Karkaleki care ast-fel grăesce despre junele pictor propune «*a se patroni de naţionalişti, ca cu ajutorul neamuluĭ să pótă merge în Italia şi Franţa pentru întréga procopsire şi*

*) Alb. rom. No. 44 din 12 Iunie 1830.

**) Veḑĭ şi Alb. rom. de la 19 Ianuarie 1830, care reproduce cu bucurie informaţiunea de maĭ sus din Curierul rom.

www.dacoromanica.ro

covêrşireĭ acesteĭ măestriĭ, care apoĭ să pótă sluji neamuluĭ ca maister temeĭnic şi profesor tinerimeĭ românescĭ în acéstă măestrie».

In curênd şi în Iaşĭ G. Asaki va provoca o mişcare culturală a pictureĭ prin înfiinţarea claseĭ de zugrăvie, care îndată va produce următoriĭ elevĭ eminenţĭ :

Lemni Gheorghie;
Panaiteanu Gh.;
Asaki Alexandru ;
Giuşcă Gheorghie;
Anastasianu Ioan;
T. Codrescu.

In afară din aceştĭ elevĭ, din carĭ numaĭ câţĭ-va vor rĕmânea cu specialitatea pictureĭ (Lemni, Panaiteanu, Anastasianu), se maĭ aşeḑă în Iaşĭ, şi Ioan Stavsky, care în publicaţiunile sale din «Albina română» ḑice, că *«are cinstea a insciinţa pre iubitoriĭ de măestria de zugrăvie»*, că este dispus să facă portreturĭ de persóne.

*

Mijlocul social în Moldova, cât şi în ţéra românéscă, începe a se îmbunătăţi nu numaĭ prin scolile naţionale, dar şi prin câte-va bune pensionate private, cum şi prin întórcerea de la studiĭ din străinĕtate a primilor feciorĭ de boerĭ şi a tinerilor foştĭ bursierĭ aĭ Eforieĭ scólelor din Muntenia şi carĭ aŭ devenit deja profesorĭ la S-tul Sava, precum vĕḑurăm maĭ sus.

In Iaşĭ, pensionatul privat al luĭ Victor Cunin, atrăgea atenţiunea societăţeĭ Ieşane.

In 1830, cetim în Albina română No. 102, următorul avis : Pensionatul privat al luĭ Victor Cunin «face în deosebit cunoscut numele scolarilor, carĭ în examenul şése-lunieĭ din urmă s'aŭ învrednicit de laudă pentru buna lor sîrguinţă şi zelul în felul de învĕţăturĭ, nădăjduind prin acésta, ca părinţiĭ acelor scolarĭ, vor vedea cu bucurie numele fiilor sĕĭ însoţite de laudă, ca o urmare ce ar putea de-a îndemna de acum înainte acelora carĭ n'aŭ avut aceeaşĭ tragere către învĕţăturĭ.»

In clasul al IV-lea era **Vasile Alexandri**, care, cu Mihail Roset şi C. Vârnav, s'aŭ deosebit la gramatică, Ist. naturală, mitologhie, cele ântêi datoriĭ ale fiilor, la analisă *).

Dintre primiĭ feciorĭ de boierĭ munteni, carĭ se întorc din străinĕtate şi anume de la Paris, a fost fiul Hatmanuluĭ Nicolae Filipescu **). El reveni cu diplomă de studiĭ în legĭ. Sentimentele filogalice a caseĭ Filipescu sunt cunoscute încă de pe timpul Domnieĭ luĭ Alexandru Suţu şi a invasiuneĭ rusescĭ, care se termină cu pacea de la 1812.

Scirea despre întórcerea în patrie a tênĕruluĭ Filipescu, este dată cu mulţămire în No. 3 al Albineĭ rom. din 1830, după informaţiunea «Curieruluĭ românesc.»

*

Din efemeridele anuluĭ 1831, notăm aci unele, carĭ, direct orĭ indirect, ating cercetarea istorieĭ cultureĭ naţionale :

---

*) Despre pensionatul luĭ Victor Cunin grăesce D. I. Ghica în Scrisorĭ către Alexandri, la pag. 73. Ilustrul acest bărbat încă a frecuentat pensionatul din Iaşĭ. D-luĭ spune, că se învĕţa acolo «un pic de franţuzéscă, un pic de nemţéscă, un pic de grecéscă şi ceva istorie şi geografie pe d'asupra».

**) Ceĭ ântêĭ feciorĭ de boierĭ din Moldova fură duşĭ la Paris de dascălul *Furnarache*, tatăl D-luĭ senator actual (1891), cu acestaşĭ nume. Intre aceia era şi *Alexandri*.

www.dacoromanica.ro

La 1 Ianuarie 1831, scrie «Albina Română» No. 102 că :

«Intru serbarea strălucitei ḑile a nascereĭ Mântuitoruluĭ Nostru Isus Christos, corposul personaluluĭ şi junimeĭ gimnasieĭ Vasiliane urmând învechitelor datoriĭ, aŭ înfăţişat în 26 ale acesteia, urarea sa aniversală In. Pr. Sf. Arhipăstor D. Veniamin, înviitorul acesteĭ gimnasie, scutitorul eĭ, părinte şi întêiul epitrop al scólelor publice naţionale a Moldoveĭ, carele cu părintésca blândeţe şi bunătate primind rostirile tinerimeĭ, înfăţişătóre mulţămireĭ pentru revărsatele spre dênsa facerĭ de bine, prin bună crescere şi învĕţătură.

«Pe lângă înalta mulţămire ce aŭ arĕtat, aŭ bine-voit a orândui, ca spre mângâerea tênĕruluĭ orator şi a conscolarilor sĕĭ stipendiştĭ, să li se împartă 100 de leĭ. Vederată a fost într'acéstă înfăţişare bucuria şi mângâerea adunăreĭ care, nădăjduim, că se va adăogi în ḑiua apropiatuluĭ public examen.»

La Martie 1831, Kiseleff dă proiectul de regulamentul organic în desbaterea Obşteşteĭ extraordinareĭ adunărĭ, convocată în Februarie.

La finele luĭ Maiŭ 1831, s'a făcut cercetarea examenuluĭ claseĭ gimnasiuluĭ Vasilianu în mod maĭ precipitat din causa sbucnireĭ holereĭ.

La 1 Iunie, s'a făcut promoţiunile şi împărţirea premiilor. In clasa elementară frecuentată de 106 scolarĭ, s'aŭ dat 24 premiĭ. In clasa normeĭ, frecuentată de 65 scolarĭ, s'aŭ împărţit 14 premiĭ, şi în clasa I gimnasială frecuentată de 20 scolarĭ, s'aŭ dat 3 premiĭ.

Aceştĭ 3 premianţĭ fură : Teodor Popescu, (maĭ târḑiŭ Scriban), Alexandru Costinescu, (maĭ târḑiŭ inginer şi profesor), şi Iancu Stavrat, (maĭ târḑiŭ profesor la Academia din Iaşĭ). La ocasiunea solemnităţeĭ acesteia, publicul a aplaudat un cor vocal din scolarĭ, condus de profesorul de musică Paulicec *).

In August 1831, dupe încetarea epidemieĭ, notăm înfiinţarea în Iaşĭ a unuĭ pensionat privat de fete de către slugerul Teodor Burada şi soţia sa.

Iată însciinţarea de deschidere a acesteĭ scolĭ private :

«Domnul Slugerul Teodor Burada, cu a sa soţie, nepóta D. Serdaruluĭ Chiriac, aŭ cinste a face cunoscut, cum că aŭ aşeḑat în casa lor o Pansione de nobile Dimoazele, fiĭce de boierĭ; în acéstă Pansione, dupe bune regule orênduite, pre lângă tóte îndemânările cuviincióse, vor primi tinerile persóne o deplină educaţie în moral, în învĕţătura limbeĭ grecescĭ şi franţozescĭ, în sciinţă şi în muzică.

«Numĕrul din care se va alcătui Pansionea este de 15 persóne, iar preţul pe an şésedecĭ galbenĭ. Până acuma s'aŭ adunat următórele Dimoazele : fiica Dumisale Vornicul Sandu Crupenschi, duoĕ nepóte Dumisale Vor. Casandra Negel, duoĕ fiĭce a Dumisale Aghi Mihail Veisa, fiĭca Dumisale Spătar C. C. Rocsanda Mălăésa.

«Drept aceea, toţĭ boieriĭ, ce vor dori a folosi pe copiiĭ lor cu buna educaţie, spre a afla tot planul şi condiţiile cu amĕruntul, vor bine-voi a se adresui în persóná, séŭ în scris, către sus-numitul, al căruia locuinţă este în sărărie, pe muchea dealuluĭ, şi în faţa bisericeĭ numită Vulpe **)».

In Septembre, se hotărésce şi deschiderea scólelor publice de la Treĭ Erarhĭ, la 8 Octombre. Direcţia scólelor vestesce acésta prin următorul avis :

«După orênduirea Cinstiteĭ Epitropiĭ învĕţăturilor naţionale, Direcţia scólelor face cu-

*) Veḑĭ anexa după Albina română din 4 Iunie 1831.

**) Albina română No. 28 din 20 August 1831.

www.dacoromanica.ro

noscut, că la 8 ale viitóreĭ lunĭ Octomvrie, se va începe cursul învĕţăturilor publice în Ghimnazia Vasiliană. Drept aceea, tineriĭ ce aŭ urmat până acuma în una din clasurĭ, şi aceĭ ce acuma vor voi a intra, se vor înfăţoşa maĭ nainte la Direcţie, spre a fi înscrişĭ în fóia scólelor, şi a primi cuvenita adeverinţă *)».

In Octombre 25, Epitropia învĕţăturilor naţionale din Iaşĭ autoriză deschiderea la Miroslava, lângă Iaşĭ, a unuĭ pension «pentru tineriĭ nobilĭ».

«Regulile ţinereĭ şi învĕţătureĭ vor urma în coprinderea condiţiilor arĕtate în un înadins tipărit prospect, sĕŭ plan iscălit de D-lor Lencourt, Şefneu şi Bayard, întreprinḑĕţoriĭ, şi directoriĭ acestuĭ institut. Stima şi reputaţia ce 'şĭ-aŭ câştigat în Moldova, D-lor directoriĭ în curs de mulţĭ anĭ, minesc doritul sporiŭ acestuĭ Pansion **)».

In Noembre 26, «Albina Română» anunţă deschiderea acesteĭ scóle, sĕvârşite la 23. Pe lângă profesoriĭ francezĭ, predă limba elină şi religiunea Căminarul Costache Atanasiu, D. Hönig limba nemţéscă şi începuturile zugrăvieĭ, iar D. Stamati, corectorul «Albineĭ românescĭ», va preda limba românéscă.

Iubirea ce începe a câştiga scóla din Treĭ Erarchĭ, o probéză şi unele donaţiunĭ ce ea dobândesce. In 1831, Octombre 22, «Albina română» No. 44, da sémă despre o asemenea donaţiune în modul următor:

«O persónă anonimă din Botoşanĭ, perḑênd în epidemia holereĭ din véra trecută pe unicul sĕŭ fiŭ, ce'l avea, aŭ afierosit la scóla naţională din Iaşĭ 60 tomurĭ cărţĭ scolastice, un sunduc, o vióră cu tocul eĭ şi un galon, i opt sorocoveţĭ, ca să se împarţă copiilor sĕrmanĭ şeḑĕtorĭ în scólă, pentru pomenirea rĕposatuluĭ sĕŭ fiŭ şi scolariŭ, învĕţătureĭ asta pilduită facere de bine naţională se face cunoscută patrioţilor prin foile publice, recomendându-se acéstă faptă».

*

Intre scolile private din Bucurescĭ, de la data acésta, D. I. Ghica pune pensionatul deschis de Vaillant. Despre acesta avem a vorbi maĭ pe larg în viitor.

*

Adunările extraordinare terminând cu cercetarea şi votarea Regl. organic, către finele anuluĭ 1831, Divanul împlinitor al Moldoveĭ, la 22 Decembre, se gândesce a pregăti punerea în aplicare a disposiţiunilor regulamentuluĭ în privinţa scólelor. Deja în 31 Martie 1831, s'aŭ fost publicat în Moldova jurnalul încheiat de Obştésca Adunare, prin care se arĕtă ţĕreĭ îmbunătăţirile principale ce avea să'ĭ asigure Regulamentul organic ***).

In acéstă publicaţiune imprimită a obşteşteĭ adunărĭ, la punctul B, se ḑicea «aşeḑarea deosebitelor scóle pe la maĭ multe locurĭ a principatuluĭ, va înfăţoşa tinerimeĭ, prin miḑlocul luminăreĭ, o nuoĕ fiinţă.»

Iată acum, la 22 Decembre 1831, ce ḑice Divanul în circulara sa către ispravnicĭ:

«Crescerea copiilor este de D-ḑeŭ părinţilor încreḑută, dar fiind-că multor părinţĭ lipsesc însuşirile cerute de asemenea grea şi însemnĕtóre însărcinare, iar alţiĭ prin ale lor trebĭ sunt împedicaţĭ a stărui la crescerea fiilor sĕĭ, alţiĭ încă rĕposéză până a nu le da

*) Albina română No. 36 din 24 Septembre 1831.

**) Idem, idem.

***) Veḑĭ anexa la acéstă pagină.

www.dacoromanica.ro

cuvenita crescere și învățătură, drept aceea ocârmuirea a căreia fericire și siguranță se rademă pe întemeiata crescere și luminarea cetățenilor săĭ, ca o maĭcă a tuturor, s'aŭ îngrijit cu obștésca crescere și învățătură, prin aședarea și a scólelor publice, între nenumăratele îmbunătățirĭ ce prin org. Reglement se revarsă asupra tuturor stărilor locuitóre în cuprinsul Moldoveĭ; una din acelea de frunte este statornicirea în capitala Iașĭ, a uneĭ Academiĭ, spre învățătura celor maĭ folositóre sciințe, și prin politiile și târgurile de prin ținuturĭ, aședarea scólelor începătóre pentru de a putea tineriĭ câștiga acea ântêĭ învățătură neapărată, ca prin cunoscința creștinescilor datoriĭ să pótă aduce ziditoruluĭ săŭ cuvenita laudă și mulțămire, înlesnindu-se încă prin sciința de carte la interesele viețuireĭ sale. Iar alțiĭ avênd talent și mijlocire, să pótă păși în Academia Iașuluĭ, către maĭ înalte învățăturĭ, întrebuințându-le spre folositóre meșteșugurĭ și industriĭ, aducătóre obștieĭ și în particular statornicirea fericireĭ; iar alțiĭ din evlaviósa plecare să aibă îndemnare a îmbrățișa sfințita tagmă a preoțieĭ cu tótă creștinésca rênduială în seminaria de la Socola. Pre lângă aceste, întru a sa părintéscă îngrijire, ocârmuirea va pregăti acea maĭ mântuitóre resplătire și mulțămită pentru aceĭ ce vor sluji pe Stat în publice deregătoriĭ, îndemânând pentru un însemnat număr al fiilor lor, pre rând șederea și hrana în Academie, unde cu a obșteĭ cheltuială vor putea câștiga acea maĭ statornică și folositóre învățătură. Tot acolo se vor primi și fiĭ sărimanĭ, séŭ a părinților scăpătațĭ, de și n'ar fi slujit în Stat, numaĭ décă tineriĭ vor avea plecare și talent în cuvênt spre a putea cu sporire a se folosi de acest mântuitor aședământ, potrivit cu cuprinderea rênduelelor întru tóte acestea de Epitropia învățămintelor publice statornicite; drept aceea legiuindu-se prin regulament precum maĭ sus s'a dis a se statornici prin orașe și târgurĭ ale principatuluĭ, scóle începătóre cu cheltuiala Statuluĭ, și trebuință fiind spre acésta de o casă îndemânatică, Divanul pune îndatornicirea aceleĭ Isp., ca ea îndată dupe primirea acestia, adunând în cancelarie pre celea ântêiŭ fețe ale ținutuluĭ din boierĭ, și alte clasurĭ și împărtășindu-le asemenea bine-cuvêntat scopos, să facă punerea la cale a se găsi o casă cu 4 odăĭ, din carĭ în duoĕ vor locui învățătoriĭ ce se vor trimite de către Epitropie, iar în alte duoĕ vor învăța pe tinerime dupe instrucțiile ce vor avea. Se înțelege că în orașele unde se vor găsi case obștescĭ statornicite din vechime nu va urma vre-o greutate în urdirea acestuĭ aședământ și că acolo unde asemenea nu vor fi, va trebui ca D-lor ținutașiĭ să găsésca o casă séŭ din acelea monastirescĭ, séŭ particulare, pe care îndată închiriind'o pre vreme de treĭ anĭ, cu de la sine mijlocire să încheiă, în una séŭ altă întêmplare, jurnal lămurit rostitor acesteĭ încheierĭ, pre care jurnal isprav. îl va înfățișa pe lângă al săŭ raport fără întârdiere, ca pe temeiul acestuia să se facă închipuire în trimiterea dascălilor, carĭ vor urma a se îndestula cu lefĭ de la stăpânire.

*

Inainte de a păși maĭ departe cu înșirarea analelor cultureĭ naționale, se cade să amintim principalele puncte din regulamentul organic al ambelor țărĭ române, relative la învățământ.

Regulamentul organic muntenesc, consacră în secțiunea IV-a a capit. VIII, șépte articole la învățământ *).

Negreșit, nu în 7 articole se putea cuprinde o lege pentru scóle, dar n'am fi drepți ca istoricĭ, décă n'am recunósce în aceste 7 articole enunțarea a câtor-va marĭ și mântuitóre

*) Dăm în anexă aceste 7 articole.

www.dacoromanica.ro

principiĭ. Aşa bună-óră art. 364 ne spune că «învĕţătura publică trebue să fie obiectul îngrijireĭ şi privighereĭ stăpânireĭ.»

Art. 366 prevede scolĭ pentru ambele-sexe în fie-care reşedinţă judeţiană, cum şi un institut superior de fete în capitală *).

In ce a păcătuit regulamentul, înscriind aceste 2 primordiale principiĭ, a fost în neprevederea de scolĭ pentru sate. S'ar părea că pentru boierĭ carĭ aŭ redactat regulamentul organic, poporul începe abia cu têrgoveţiĭ! . . . . .

Un al treilea mare şi mântuitor principiŭ înscris în regulamentul de la 1832, a fost proclamarea limbeĭ românescĭ ca limbă a Statuluĭ, a bisericeĭ, a justiţieĭ. Alin. II de la art. 366, prevĕdênd acest mântuitor pentru naţiune principiŭ, se intereséză de însăşĭ progresele de desvoltare a limbeĭ. Generalul Kiselef admiţênd asemenea principiŭ naţionalisător, merită tótă recunoscinţa istoriculuĭ cultureĭ române.

O altă dobêndă naţională din regulamentul organic este înscrierea în el a dreptuluĭ celor carĭ aŭ învĕţat de a fi admişĭ la funcţiunile publice de preferinţă celor neînvĕţaţĭ. E posibil ca din acestŭ privilegiŭ acordat sciinţeĭ să se producă în mare parte plaga funcţionarismuluĭ, ce subsistă până astădĭ, dar nu este maĭ puţin adevĕrat că, prin acéstă disposiţiune s'a dat o democratică şi neresistibilă lovitură dărăpănătóre oligarhieĭ boerescĭ.

Noĭ credem insă că acéstă importantă mĕsură nu este tocmaĭ datorită influinţeĭ generaluluĭ Kiselef, ci o reproducere din anaforaua şi hrisovul de la 1828 din Moldova, în carĭ acte G. Asaki, insinuase disposiţiunea că: «*toţĭ tineriĭ pămênteni ce vor petrece cursul public al scólelor naţionale şi vor avea bune atestaturĭ, să se protimisésca a intra în cancelariile pămêntescĭ, spre a le fi ca o drĕptă mulţămită a ostenelilor lor şi înlesnire la împlinirea slujbelor*» **).

O altă disposiţiune bună din regulamentul organic, pune scólele private sub controlul Statuluĭ. Cine scie ce influinţĭ exercită şi astădĭ între românĭ scóla privată, maĭ ales în urma uneĭ rele interpretărĭ date aşa ziseĭ libertăţĭ a învĕţămêntuluĭ înscrise în Constituţiunea de la 1866, va fi recunoscĕtoriŭ celor carĭ la 1832 aŭ dispus prin Regul. org. ca Statul să vegheze asupra învĕţămêntuluĭ privat.

Regulamentul organic nu a inventat, precum uniĭ cred, Eforia scólelor orĭ Epitropia învĕţăturilor publice. Din documentele ce am adus în partea I a lucrăreĭ de faţă se póte vedea, că instituţiunĭ analóge aŭ existat în Iaşĭ şi în Bucurescĭ înainte de 1830. Ca orĭ şi care instituţiune omenéscă, Eforia şi Epitropia aŭ avut scăderile lor. Felix Colson în lucrarea sa de la 1837, ***) critică instituţiunile acestea, carĭ ar fi absorbind a 10-a parte din fondurile anuale. El găsesce că ceĭ 3 boierĭ eforĭ, sunt o superfetaţiune, şi maĭ ales fiind-că nu pot fi Eforĭ de cât boieriĭ marĭ.

De sigur, că alegerea Eforilor şi Epitropilor exclusiv dintre boierime, era un lucru rĕŭ, care s'aŭ alinat numaĭ prin faptul că acestor boierĭ, adesea ignoranţĭ, li s'aŭ dat, în Mol-

*) Vedĭ pe lângă art. 366 şi alin. III al art. 367.

**) E posibil ca Gheorghie Asaki să fie justificat înaintea boierimeĭ acéstă democratică disposiţiune, arĕtându-le că ea exista deja în hrisovul scólelor luĭ Grigorie Ghica din 1775, ce am adus în partea I.

Voiŭ adăogi observarea, că înscrierea acesteĭ disposiţiunĭ democratice este imediat paralisată de art. 367 din regulamentul organic, care prevede înfiinţarea internatuluĭ gimnasial şi al scóleĭ de fete în favórea fiilor de boierĭ şi a funcţionarilor.....! Acéstă disposiţiune, maĭ ales la Moldova, a fost înlăturată în practică de abilitatea luĭ G. Asaki, precum maĭ sus s'a vĕdut.

***) Etat présent et de l'avenir des Principautés Danubiennes.

www.dacoromanica.ro

dova, un referendar ca Gheorghie Asaki, şi în Muntenia *un colaborator*, orĭ *un director al scólelor, ca Efrosin Poteca, şi maĭ ales ca P. Poenaru.* Introducerea boierimeĭ în Eforie şi Epitropie era de bună politică însă, căcĭ era mijlocul de a interesa câtuşĭ de puţin boierimea la cultura naţională. Revenind asupra lor laudele opiniuneĭ publice, provocate de lucrările referendarilor, orĭ a colaboratorilor şi directorilor scólelor, uniĭ din Eforĭ şi Epitropĭ 'şĭ-aŭ luat în serios rolul şi aŭ isbutit a bine merita de la istoria cultureĭ naţionale pentru protecţiunea energică ce aŭ dat acesteĭ culturĭ.

*

Regulamentul organic al Moldoveĭ prevede şi dênsul principiile maĭ sus enumerate. Şi aci constatăm marea lacună a învĕţămêntuluĭ sătenilor. Art. 421 coprinde disposiţiunea din aliniatul al II-lea, a art. 366 din regulamentul organic muntenesc, relativă la limba românéscă.

De asemenea se dă administraţiunea scólelor uneĭ Epitropiĭ, (Art. 418 şi 419) care va face ulteriormente legile şi regulamentele necesare scólelor.

Art. 422, alin. al II-lea dispune înfiinţarea privilegiatuluĭ institut de educaţiune pentru 50 de fete de dregătorĭ aĭ Statuluĭ. Alin. I-iŭ de la acestaşĭ articol reguléză zidirea unuĭ colegiŭ pentru 100 de fiĭ de dregătorĭ...

Şcólele aceste aŭ a se ţine, ḑice art. 423, cu venitul produs din ḑeciuiala lefilor dregătorilor Statuluĭ şi din pensiunĭ.

*

O disposiţiune care onoră pe legiuitoriĭ de la 1832, este acea prin care se dă profesoratuluĭ o situaţiune onorabilă în Stat. Se dispune că profesoriĭ de facultăţĭ să fie consideraţĭ pe aceeaşĭ trĕptă ca directoriĭ de minister; profesoriĭ de gimnasiŭ, adecă secundarĭ, sunt puşĭ pe trépta şefilor de secţiune din minister; iar profesoriĭ primarĭ sunt pe o linie cu *Stolnacialniciĭ*, adecă capĭ de biuroŭ din minister. Puţin timp, ce'ĭ dreptul, s'a ţinut sêmă de asemenea frumósă îndeptăţire a profesoratuluĭ, căcĭ nu târḑiŭ lefile impiegaţilor din ministere s'aŭ urcat în desproporţiune tot maĭ vĕdită cu ale profesorilor asimilaţĭ cu posturile din minister *).

Regulamentul organic fixéză câte-va puncte numaĭ cu referinţă la şcólele din ambele Principate.

Art. 418 pune învĕţămêntul în grija şi privegherea guvernuluĭ, spre a fi basat pe principiile moraleĭ sănĕtósă. Acestaşĭ articol prevede studiĭ de drepturĭ de sciinţe şi aplicaţiunea lor la artele cele maĭ folositóre.

Se vor redacta speciale statute de către Epitropie pentru şcolĭ. Aceste statute vor fi supuse aprobareĭ Domnitoruluĭ. Epitropia corĕspunde cu Domnitorul prin mijlocirea ministruluĭ din lăuntru.

Guvernămêntul promite protecţiune deosebită corpuluĭ Academic şi şcolarilor carĭ aŭ dat dovadă de talent şi de bună conduită.

Art. 419 păstréză urma vĕdită a conlucrăreĭ luĭ G. Asaki, căcĭ se recunósce în vigóre actul de donaţiune al luĭ Vasile Lupu, de la 1664, în favórea Academieĭ de la Treĭ E-

*) Veḑĭ în anexă articolele din Regulamentul organic, relative la scólă.

www.dacoromanica.ro

rarhĭ. Fiind-că însă în localul de la Treĭ Erarhĭ nu încape decât şcóla normală, se hotărésce, prin acestaşĭ art. 419, aşeḑarea Academieĭ în monastirea Golia, în local specialmente construit.

Cu art. 420 se dispune înfiinţarea de şcolĭ primare pentru amênduoĕ secsele, la Roman, Huşĭ, Galaţĭ, Focşanĭ, Bêrlad şi Botoşanĭ.

Prin art. 422 se decide înfiinţarea unuĭ internat de 100 de băieţĭ orfanĭ, copiĭ de impiegaţĭ. Asemenea un internat într'o monastire apropiată de Capitală, pentru 50 fete şi orfane de impiegaţĭ aĭ Statuluĭ.

Pentru intreţinerea acestor internate, se va preleva câte 10 la sută din lefile impiegaţilor civilĭ şi de la tóte pensiunile, (art. 423).

In secţiunea a III-a de la cap. IX, la art. 415, se dispune de a nu se maĭ facè preoţĭ decât din ceĭ ce vor termina studiile la Socola. Provisoriŭ însă, până vor eşi candidaţiĭ din seminariŭ, se vor utilisa şi din preoţĭ supranumerarĭ actualĭ, neeşiţĭ adecă din seminariŭ.

www.dacoromanica.ro

CAP. IV.

ANUL 1832

In 12 August 1831, Generalul Kiselef adresèză Eforieĭ şcôlelor din Muntenia, ofisul sub No. 80, în coprinderea următóre :

„Je désirerais avoir un rapport détaillé sur la situation des Ecoles publiques et j'invite l'Ephorie a me donner à ce sujet des renseignements exacts, tant sur ce qui existe, que sur ce qui reste a faire d'après le règlement.

Je l'invite en même temps à prendre toutes les mesures, qui peuvent dépendre d'elle à l'effet d'aviser aux moyens les plus propres à réparer le temps perdu par suite de la suspension des études. Cet objet, étant de la plus grande importance dans l'intérêt de l'Instruction pulique, l'Ephorie doit y mettre toute l'attention et toute la célérité possible."

Eforia cea nouĕ a şcôlelor, constituită din D-niĭ Alexandru Filipescu, E. Bălăceanu şi Ştirbeĭ, rĕspunde luĭ Kiseleff, tocmaĭ la 24 Septembre 1831, sub No. 24, în modul următor :

Á SON EXCELLENCE MONSIEUR LE PRÉSIDENT

l'Ephorie des Écoles

Rapport

«La nouvelle Ephorie des Écoles, dès l'instant de sa nomination, mit le plus grand empressement à faire reprendre aux études, dans les Écoles publiques, leurs cours ordinaires, que des circonstances graves et extraordinaires avaient fait suspendre.

Votre Excellence, ayant bien voulu mettre à sa disposition le Han de Serban-Voda, l'Ephorie fit de suite faire les réparations necessaires ; une école centrale fut aussitôt ouverte, et bientôt les élèves y affluèrent de toute part. L'ardeur avec la quelle la jeunesse reprit des études trop-longtemps interrompues, son assiduité, le zèle des professeurs, tout promettait des progrès rapides, qui auraient pu réparer en quelque sorte le temps perdu. Malheureusement ces espérances s'évanouirent bientôt. L'apparition du choléra vint de nouveau nous forcer de suspendre des cours, qui avaient commencé sous de si heureux auspices; dans cet intervalle, Votre Excellence voulut bien ordonner de mettre l'ancien local de St. Savva, destiné aux cours publics, à la disposition de l'Ephorie ; celle-ci s'occupe d'y faire des réparations importantes à l'effet de remplir le but auquel il est destiné, en y établissant les trois classes ci-désignées : savoir : L'École première, l'école centrale, qui en attendant ont ouvert leurs cours à Serban-Voda et l'école complémentaire qui sera ouverte dans les premiers jours de Novembre.

L'Ephorie s'est en même temps occupé des écoles de districts ; le local destiné à cet

www.dacoromanica.ro

effet, a Kraiova, ayant reçu différentes destinations dans le cours de la guerre, vient seulement d'être mis à la disposition de l'Ephorie, qui va s'occuper de le faire réparer immediatement; elle ose se flatter, que sous peu il sera à même de recevoir des élèves.

L'Ephorie s'occupe en même tems de se procurer des bâtiments dans les autres villes des districts; plusieurs ont deja été trouvés, les autres le seront sous peu, mais le besoin de professeurs se faisant sentir pour ces diférents établissements d'éducation première, l'Ephorie s'occupe en ce moment de l'établissement a Bukarest d'une école normale d'enseignement mutuel, qui ouvrira dans peu ses cours.

L'Ephorie se trouve heureuse de pouvoir annoncer à Votre Excellence que, jusque à ce jour, elle ne s'est pas vue dans le cas de disposer des fonds, qui sont assignés aux écoles par le réglement organique, sur les caisses de la Vestiairie ; elle a pu suffire à tout par les fonds disponibles, qui se trouvaient dans ses propres caisses.

Cependant elle ne peut dissimuler à Votre Excellence, qu'elle éprouve en ce moment quelque embarras par suite des arriérés qui lui sont dus par la métropole : ces arriérés présentent un capital de 6.300 piastres pour l'année 1829, de 26.198 pour l'année 1830 et la totalité des sommes pour l'année 1831. Quelsqu' aient été les efforts de l'Ephorie jusqu'à ce jour pour se procurer la rentrée de ces fonds, tout à été inutile, La Métropole néglige même de répondre depuis quelque temps aux invitations, qui lui sont faites. L'Ephorie a cet affet ose solliciter les ordres de Votre Excellence, seul moyen de donner de l'efficacité à ses reclamations.»

Signés : *Alexandru Filipesco, E. Balaceano, Stirbey.*

Acest rĕspuns al Eforieĭ nu pare să fi fost deplin mulţămitor pentru Kiseleff; el decĭ, pe de o parte se gândi la înţestrarea învĕţămêntuluĭ cu o lege speclală, iar pe de alta, ajunse la convingerea, că trebue a se rândui o comisiune, care să studieze maĭ de aprópe starea scólelor şi nevoile lor. Vom grăi maĭ la vale despre acéstă comisiune, dupe ce maĭ întâiŭ vom arĕta, cu acte, principalele imbunătăţirĭ, aduse scólelor, de către Eforie, în anul 1832.

In Ianuarie 1832, magistratul oraşuluĭ Buzĕŭ, raportéză Eforieĭ că a aflat casă de scólă dupe poruncă. Eforia n'a putut rândui institutor la acéstă scólă, decât în Martie 12, pre Dionisie Erodiaconul, care, ţice ordinul Eforieĭ, are sciinţă elementară de tóte învĕţaturile cerute, şi a învĕţat desĕvêrşit cursul normal dupe metodul luĭ Lancaster *).

In 10 Martie 1832, se deschide scóla de băieţĭ de la Câmpu-Lung.

In 29 Martie acelaşĭ an, Eforia rânduesce institutorĭ la 3 scolĭ nouĕ :

La Caracal pre Mihail Drăghiceanu ;

La T.-Jiu pre Costache Stanciovicĭ ;

La Vălenii-de-Munte pre Gherasim Gorjan.

Tuturor acestora li se fixéză léfa de 200 leĭ pe lună **).

Negreşit că deschiderea acestor scóle se face numaĭ în primele ţile din Aprilie 1832 dupe sosirea la judeţe a institutorilor.

*

Scóla secundară mutată în St. Sava la Martie 1832, a primit şi ea unele îmbunătăţirĭ

*) Arhiva Statuluĭ, dosar No. 32.

**) Dosarul supra-citat.

www.dacoromanica.ro

prin *„deschiderea de cursurĭ noĭ şi dându-se fie-căreĭ ramurĭ de învĕţătură o întocmire maĭ regulată* *).

Tot o-dată: „s'a întocmit în St. Sava un pension, unde se dă copiilor o îngrijire maĭ de aprópe la a lor purtare şi învĕţătură. Intr'acest pension, se păzesce acum o bună orânduială, şi póte sluji drept model şi pentru alte asemenea aşeḑĕmênturĭ **).

In 1 Maiŭ 1832, Eforia angagiază cu contract pre francesul Vaillant ca director al pensionuluĭ din St. Sava. El se obligă a ţine un internat de 50 de pensionarĭ, şi Eforia va stipendia 12 bursierĭ în acest pensionat, plătind câte 100 de leĭ pe lună de fie-care.

La descbiderea scóleĭ se otărisă ca să se stipendieze ca internĭ numaĭ 5 bursierĭ, decĭ, la Maiŭ 1832, s'aŭ maĭ adaos şépte.

Toţĭ scolariĭ internĭ de sub direcţiunea luĭ Vaillant, eraŭ obligaţĭ să urmeze cursurile ce se făceaŭ la St. Sava.

Luĭ Vaillant nu 'ĭ convine acéstă disposiţiune, şi începe a lucra în sensul de a adăogi cursurĭ deosebite pe lângă internat, cercând să impedice bursieriĭ sĕĭ de a merge la scóla publică naţională. Eforia se supără şi publică prin „Curierul Românesc" No. 13, o desaprobare a încercăreĭ luĭ Vaillant ***).

Mare svon face Vaillant, ajutat de uniĭ părinţĭ, carĭ doreaŭ ca copiiĭ lor să înveţe materiile în limba francesă pentru a se întări în acéstă limbă.

Eforia *tient bon*... In locul bĕtrânuluĭ profesor Efrosin Poteca, care avea să abandone şi profesoratul din causa vêrsteĭ şi să trécă ca egumen la o monastire, ****); director sĕŭ provisor cum se maĭ ḑicea al scólelor, intrase de puţin timp Petru Poenaru *****).

Acesta scrie luĭ Vaillant :

„L'Ephorie des écóles vous fait savoir, Monsieur, une fois pour toute, que la pension n'a été établie dans St. Sava, que comme une annexe au Collége national et par conséquent les règles de la pension doivent être en conformité avec celles du collége. Les élèves internes ainsi que les externes doivent suivre régulièrement les études qui ont été établies dans le collége et d'après le sistême adopté par le gouvernement.

Vous voulez etablir la pension sur d'autres bases, en écartant les conditions de votre engagement, mais l'Ephorie qui doit veiller à ce que la règle établie soit religieusement

---

*) Veḑĭ discursul rostit de Vornicul Stirbeĭ, Eforul scólelor la 1833, Februarie 11, în Obştésca obicĭnuita Adunare. Veḑĭ anexa.

**) Idem.

***) Veḑĭ ce ḑicea Eforia în „Curierul Românesc » Veḑĭ anexa.

****) L'Ephorie, prenant en considération d'un côté les honorables services rendus aux écoles depuis longues années par un des professeurs, le père E. Potéca. et de l'autre son âge avancé qui ne lui permet plus de vaquer à ces pénibles fonctions, a l'honneur de le recommander à la bienveillante sollicitude de Votre Excellence, et de la supplier de daigner, dans le cas où Elle le jugerait convenable, lui accorder l'Egouménat d'un Monastère parmi ceux qui se trouvent vacants. Ce Monastère, vu les qualités qui distinguent le révérend père, pourrait devenir un exemple des améliorations dont est susceptible la gestion des domaines Ecclésiastiques »

Aléxandre Philippesco.
Etienne Ballaciano.
Le Vornic B. Stirbey.

No. 357
ce 5 Septembre 1832.
Bukarest.

*****) Veḑĭ despre Poenaru rĕspunsul ce i s'a făcut la Academie la discursul sĕŭ de recepţiune şi discursul D-luĭ Odobescu la serbarea de 25 anĭ a Universităţeĭ din Bucurescĭ.

www.dacoromanica.ro

observée, vous fait savoir, que si vous croyez, que votre plan soit le meilleur, vous pouvez sur ces bases établir une pension partout ailleurs que dans le collège de St. Sava."

Petru Poenaru adaoge, că dècă acésta nu convine luĭ Vaillant: „Votre engagement doit cesser et l'Ephorie se croit en droit de déclarer a son tour définitivement que votre pension cesse d'exister dans St. Sava et qu'elle est considérée comme fermée dès aujourd'hui."

Pour les membres de l'Ephorie, le directeur des écoles: **P. Poenaru.**

La acéstă energică adresă, din 11 Maiŭ 1832, Vaillant rĕspunde ḑicênd, că Eforia n'are dreptul să'l alunge din internat decât dupe 6 lunĭ.

Eforia, cu adresa din 20 Maiŭ, No. 154, recunôsce luĭ Vaillant dupe contract acest drept, dar adauge: „jusqu'à ce terme cependant les élèves de la pension devront continuer à suivre leurs études dans les cours publics et se conformer entiérement aux règles de l'école."

Ast-fel, românésca şi bărbătésca direcţiune a luĭ Petru Poenaru, opresce lovitura ce un strĕin şi câţĭ-va părinţĭ inconscienţĭ eraŭ să dea, de abea reînfiinţateĭ scolĭ naţionale de la St. Sava *).

Intre cursurile adanse la scóla din St. Sava, în Martie 1832, aŭ fost: cursul de geografie, încredinţat luĭ Genilie; acel de limba franceză, cerut de profesorĭĭ scóleĭ în 22 Decembre 1831, precum maĭ sus arĕtarăm, şi cursul de fisică şi geometrie, încredinţat luĭ Petru Poenaru, îndată dupe întórcerea luĭ din Paris.

Pentru acordarea celor 5 d'ântêiŭ burse în pensionul alipit de St. Sava, s'a ţinut concurs înaintea membrilor Eforieĭ, a colonelului Fanton, şi a Marelui Logofĕt, la finele anuluĭ scolar 1832. Acel juriŭ a deliberat asupra celor de admis ca bursierĭ, şi Eforia raportéză resultatul către generalul Kiseleff, adăugênd că: „Il ne reste plus qu'à obtenir le consentement de leurs parents par un écrit revêtu de leur signature, déclarant que, conformément aux dispositions du règlement des écoles, leurs fils exerceront les fonctions de professeurs pendant dix ans, après avoir terminé leurs études aux frais et sur les fonds de la caisse des écoles.

Dans le cas ou les parents de quelques uns de ces boursiers refuseraient d'accepter cette condition pour leurs enfants, ceux-ci seront remplacés, par d'autres élèves qui se sont montrés également dignes de ce choix."

Vĕḑurăm maĭ sus că prin contractul luĭ Vaillant s'a promis sporirea bursierilor plătiţĭ de Stat de la 5 la 12.

*

Comisiunea rânduită de generalul Kiseleff, ca să cerceteze starea scólelor, a fost compusă din: Locotenent-colonel Fanton de Verrayon, asesorul de colegiŭ Suţu, consilierul onorar Dendrino şi doctorul în medicină N. Piccoló, medicul favorit al luĭ Kiselef.

Dosarul de la arhiva Statuluĭ cu No. 3.279, arĕtă, că acéstă comisiune 'şĭ-a terminat lucrările şi a depus raportul sĕŭ. Generalul Kiseleff îl comunică cu ofisul No. 403 din 18 Iunie 1832, din Rŏmnicul-Vâlcea, prin Logofeţia treburilor bisericescĭ, către Eforia instrucţiuneĭ publice. Eată adresa luĭ Kiseleff către Eforie:

*) Veḑĭ dosarul No. 3.279 de la arhiva Statuluĭ.

www.dacoromanica.ro

„A l'Ephorie de l'Instruction publique de Valachie.

«La comision chargée d'examiner l'état de l'instruction publique dans la P-té de Valachie, vient de m'adresser par un rapport en date du 31 Mai, le résultat de ses recherches, qui conformément aux directions transmises à cet égard ont du être dirigées, sur l'application que les dispositions du réglement ont pu trouver jusqu'ici, sur l'emploi du budget alloué a cette branche du service public et particulièrement sur l'état actuel de l'enseignement et les améliorations dont il est susceptible.

En transmettant, aujourd'hui, ci-joint ce rapport, je crois devoir, avant tout, applaudir à l'esprit qui a guidé la commission dans l'accomplissement de la tâche, qui lui a été reservée et reconnaître le zèle tout-à-fait honorable, que ses membres ont deployé pour remplir mes vues et atteindre le but qui leur a été indiqné.

Les premiérs pas faits dans la carrière de l'instruction publique, considérée surtout sous les rapports de son ensemble et de la briéveté du temps qui s'est écoulé depuis l'époque de son institution, n'ont pu que produire en moi un véritable sentiment de satisfaction; l'honneur de cet heureux début rejaillit entièrement sur les membres de l'Ephorie, comme sur le directeur, et nul doute qu'en s'attachant à amelliorer de plus en plus le régime scholaire, l'Ephorie ne parvienne a se concilier la confiance du gouvernement et la gratitude publique *), le moyen d'ailleurs le plus sur pour atteindre ce but, serait, ce semble, de s'appliquer particulièrement à organiser et à coordonner la marche de l'instruction, de manière que les élèves distingués des secondes classes des écoles primaires des districts, puissent passer successivement aux écoles centrales et complémentaires, et qu'en acquérant, dans ces derniers établissement les connaissances nécessaires, ils puissent y être suffisament preparés, soit pour aller poursuivre, avec fruit, leurs études dans les Universités étrangères, soit pour former une pepinière d'hommes propres aux différents services, et exigeances du pays, d'après le dégré de sa civilisation actuelle.

Je crois en conséquence devoir recommander le rapport précité et mes observations mises en marge, à l'attention toute particulière de l'Ephorie, en l'engageant de me faire connaître le résultat de ses déliberations et ses déterminations, sur ce qu'il y aurait à adopter des améliorations proposées par la commission et qu'en mon particulier, je considère comme essentiellement utiles.

A cette ocasion, et afin que le public puisse se convaincre de la sollicitude que le gouvernement apporte dans l'amélioration de l'instruction et apprécier ainsi les efforts tentés dans ce but par l'Ephorie, il ne serait pas sans utilité, qu'un extrait de ce rapport soit livré a l'impression et publié par la voie de la gazette Valaque.»

Le président plénipotentiaire des Divans, aide de camp, *General Kiseleff.*

No. 402. Rômnic sur l'Olto, le 18 Juins 1832.

Aci s'a pus cu slovă ciriliană resoluţia cu creionul: «Περελήψης din raportul comisieĭ să se facă şi să publicuiască prin Gazetă.»

Eforia primind asemenea ofis, s'a povăţuit de resoluţiunile puse cu creionul de către însuşĭ Generalul Kiseleff. Eată aceste diferite resoluţiunĭ :

«Ce rapport est remarquablement bien fait et je commence par remercier les membres de la commission et le rédacteur du zèle tout à fait honnorable qu ils ont mis à remplir mes vues.

---

*) Aci este însemnată cu creionul în slove chirilice acéstă resoluţie: „Domnul provisor va închipui instrucţiĭ pentru profesorĭ, spre a se întocmi desĕvârşit învĕţăturile cu chipul ce se arétă într'acest period."

www.dacoromanica.ro

Après cela je ne puis qu'être très-satisfait de la marche de l'instruction publique en général, eu egard surtout au peu de temps qui s'est ecoulé depuis son institution et j'en donne tout l'honneur aux membres de l'Ephorie et au directeur, qui seront remerciés par mes offices publics dans la gazette.

En. . . . . il faut chercher a coordonner les études de la haute classe de manière que les écoliers distingués des écoles des districtes puissent passer a l'Ecole centrale et que de l'Ecole centrale les élèves supérieurs soyent suffissamment preparés pour aller continuer leurs études aux Universités étrangères. Enfin que la masse des écoliers soyent instruits de manière à pouvoir former des hommes utiles pour le pays, selon le dégré de sa civilisation actuelle.

En conséquence je recommande ce rapport et mes observations aux méditations de l'Ephorie et j'attendrai ce qu'elle décidera et adoptera des rectifications projetées par la commission, que pour ma part je trouve essentiellement uliles.

J'aurais à désirer de plus qu'un extrait de ce rapport fut rendu public, afin de montrer aux habitants, que l'éducation publique, n'est pas oubliée et que l'Ephorie a droit à la reconnaissance publique.»

Fanton de Varrayon, unul din membriĭ comisiuneĭ de anchetă a stăreĭ scólelor, a comunicat în Noembre 1832, cu adresa No. 80, luĭ P. Poenaru, directorul scólelor, originalul raport al comisiuneĭ către Kiseleff, cum şi budgetul i regulamentul scólelor din acel an. Eforia a fost invitată însă să trimită copiĭ vidimate pentru cancelaria luĭ Kiseleff. *)

Dăm aci dupe chiar originalul raport, întocmaĭ reproducţiune în limba franceză, însemnând în note şi specialele resoluţiunĭ ale luĭ Kiseleff relative la materie :

Fila 35.
No. 974.

RAPORTUL COMISIUNEI

Reçu le 22 Juin.

A son Excellence le Président plénipotentiare des Divans, etc., etc.

Rapport de la comission des écoles

«La comission chargée d'examiner les écoles a l'honneur de soumetre son rapport à Vótre Excellence.

D'après les directions qui lui avaient été données elle a comparé en premier lieu les dispositions arrêtées par l'autorité dans l'exposé du budget avec les mesures d'execution prises par l'Ephorie.

Elle a cherché en second lieu à constater l'état actuel de l'enseignement dans la principauté en se faisant donner communication d'une partie de la correspondance de l'Ephorie relative à l'instruction primaire dans les districts. Quant à l'école de Bukarest elle a acquis, par des inspections répetées à plusieurs reprises, les données qui lui étaient nécessaires pour asseoir à cet égard une opinion positive et pouvoir ainsi offrir à Votre Excellence quelques considérations sur les améliorations dont l'Enseignement public pourrait se trouver encore susceptible.

D'après l'ordre ci-dessus exposé, la commission en s'empressant aujourd'hui, de sou-

*) Veḑĭ fila 25 din dosarul de la arhiva Statuluĭ cu No. 3.279. La dosarul No. 27, (Arhiva Statuluĭ), se află o copie dupe raportul comisiuneĭ acesteia, din 31 Maiŭ 1831, către Generalul Kiseleff. Se vede că a fost trimisă luĭ G. Asaki.

www.dacoromanica.ro

mettre à Votre Excellence le résultat de ses recherches, a cru devoir diviser son travail en trois parties.

1) Emploi des fonds alloués pour les dix mois de l'année courrante, d'après le projet d'organisation approuvé par V. E.

2) Etat actuel le l'Enseignement.

3) Améliorations désirables.

Pour ce qui concerne la première partie, la commission s'est assurée que sur le fond de 330.200 pt. accordé par ce budget, 170.600 pt. ont trouvé jusq'à ce moment une application conforme aux dispositions du budget ; la somme restante de 155.600 pt. se divise ainsi qu'il suit :

Instruction primaire

Écoles vacantes dans les districts de Telleorman, Ourjitscheny, Brayla, Fokchani, Tergovichte et Pitecht. . . . . pt. 27.000

Observation : D'après les renseignements obtenus :

1) Les administrateurs de ces districts n'ont point encore préparé de local. Ils attribuent cette lenteur au refus les habitants de concourir pour les frais de construction ou de loyer.

2) l'Ephorie n'a pas désigner encore les professeurs nécessaires par manque d'individus capables.

2 des classes vacantes dans les écoles primaires de districts restants, et de la ville de Craïova 28.000

Observations : Mêmes motifs que ceux énoncés dans la remarque précédente.

1-ères et 2-ème classes vacantes dans les écoles des quatre arrondissements de Bukarest. 24.000

79.000

Observation : D'après les renseignements obtenus, l'Ephorie s'est occupée avec zèle de l'organisation de ces écoles d'arrondissement. L'imposibilité d'en venir à quelque resultat, à moins d'entreprendre de nouvelles bâtisses lui ayant été démontrée, 12.000 piastres prises sur la somme de 35.000 affectées pur le budget à des constructions à ajoutter à l'école St. Sava, ont été employés à préparer l'installation de 3 de ces écoles dont l'une devant être composée de deux classes et deux par une classe, seront incessament ouvertes; quant à la quatrième, ainsi que pour les clases vacantes dans les deux écoles ci-dessus désignées, l'Ephorie à donné l'assurance qu'elle s'occupera sans délai.

Écoles centrales

Pour la ville de Bukarest, chaires vacantes de langue russe, de langue turque et de dessin 9.100

Observation: D'après les renseignements obtenus, l'Ephorie avec la quantité du traitement fixé, n'a pu se procurer un professeur pour la langue russe, dans la quelle plusieurs élèves ont témoigné le désir de s'instruire.

Quant à la langue turque, l'on n'a pu de même trouver un professeur ; mais aussi aucun élève ne s'est présenté pour demander à suivre ce cours.

Pour la ville de Crajova, deux chaires de grec et trois de français vacantes . . 9.500

Observation : l'Ephorie déclare n'avoir pu jusqu'à présent se procurer des professeurs avec les traitements fixés.

www.dacoromanica.ro

Dépenses extraordinaires

Entretion de cinq boursiers qui manquent :

5.000 piastres.

Observation: Le local et les accessoires à l'établissement d'un pensionnat n'ont pu être jusqu'à présent préparés, vu que l'allocation de 5.000 ptres se trouve insuffisante pour organiser un pensionnat spécial et que l'antreprise particulière qui devait servir de base à cet établissement n'a point encore été essayée *).

Observation : Cette somme originairement portée au budget à 30.000 ptres se trouve réduite ainsi à cause de la nécessité ou l'Ephorie s'est trouvée de distraire 12.000 ptres comme il a été dit plus haut, pour organiser trois écoles d'arrondissement et la somme actuelle de 18.000 ptres, devra servir suivant les renseignements obtenus, à compléter autant que possible cette partie du service **).

Frais de bâtisse pour l'école de Crajova.

35.000

Total . . . 155.600

Observation: L'Ephorie déclare qu'elle s'occupera successivement des moyens d'appliquer cette somme conformément au budget.

Il résulte des observations qui précèdent, que la non application des sommes ci-dessus dénombrées doit être atribuée :

1) Au peu de temps qui s'est écoulé depuis la mise à exécution du règlement des écoles ;

2) A ce que les administrateurs des districts ne montrent pas une égale activité, pour l'organisation et l'inspection des écoles, qui leur sont exclusivement confiées; et à ce que le choix de l'Ephorie, qui ne dispose que d'un seul réviseur pour les 12 districts, est tombé sur une personne recommandable il est vrai, pour les moeurs et pour les connaissances, mais qui jusqu'à ce moment ***) ne s'étant point rendu sur les lieux, et ne possédant pas la langue du pays, se trouve être complètement étranger aux fonctions qui lui sont confiées, et qui demandent indispensablement activité et connaissance parfaite de la langue valaque ;

3) A ce que d'après l'Ephorie la quotité des traitements fixés pour les professeurs se trouve inférieure aux émoluments que différentes ****) administrations offrent dans leurs buraux. Pours obvier à ces inconvénients et mettre l'éphorie plus en mesure d'activer l'organisation du système approuvé par V. E., la commission croit devoir proposer :

1) De créer trois nouveaux réviseurs*****) dont les deux pour la grande et le 3-ème pour la petite Valachie. Le 1-er résidera a Pitesti, le 2-ème a Bouzéo et le 3-ème a Craiova. Ces agents, relevant de l'Ephorie seule, auraient à exercer dans l'arondissement universitaire

*) Aicĭ pe margine Kiseleff scrie cu creionul : «Ne pourrait on pas engager un professeur à se charger de ces 5 boursiers ? Quant au choix des boursiers l'on se conformera à l'article du réglement et à cet effet il y aura un concours auquel assisteront le Comte Fanton, Picolo et Soutzo.»

**) Resoluţiune marginală a luĭ Kiseleff cu creionul : «C'est indispensable, car l'école est très mal placée.»

***) Pe margine, aicĭ, Kisseleff scrie cu creionul : «C'est toujours la maladie des protégés qui en est cause.»

****) Pe margine, Kiseleff scrie cu creionul : «L'on peut faire des inscriptions en faveur des professeurs pour les . . . . . Nu se póte vedea bine, cred că e *„sciences spéciales"*.

*****) Cu creionul : «Je le veux bien si l'on choisit des hommes capables et non tels que celui qui se trouve en ce moment.»

www.dacoromanica.ro

une surveillance active, nécessaire au maintien du bon ordre, et connaîtraient exclusivement de tous les délits contraires aux bonnes moeurs dans l'interieur des écoles ; ils seraient en même temps chargés immédiatement de mettre à exécution les ordres de l'Ephorie *) en s'entendant avec les autorités du lieu, et recevraient un traitement mensuel de 250 piastres ; un supplement de 4.400 piastres pris sur les épargnes existentes et réunis aux 4.600 piastres actuellement fixés par le budget pour traitement du réviseur, suffirait à cette dépense ;

2) Que l'Ephorie soit autorisée à assurer des avantages honorifiques aux personnes qui se voueraient à la carrière de professeur pour l'instruction primaire**).

Pour ce qui est relatif à la seconde partie du travail de la commisssion, concernant l'état actuel de l'enseignement, il appert des recherches faites à ce sujet, que dans les districts, l'instruction se borne actuellement à la lecture et à l'écriture, enseignées avec beaucoup de succès par la méthode Lancastérienne ***), que dans l'école centrale de Crajova ****) les cours de grammaire, de géographie, d'arithmétique et de langues valaque, grecque et française, sont suivis avec un succès égal et reunissent de nombreux éleves.

Quant à l'école de Bucarest, la commission en ayant visité toutes les parties à plusieurs reprises, à acquis la certitude que les deux premières classes où la lecture et l'ecriture, l'arithmétique pratique; le catéchisme, les principes de la géographie et les principaux faits de l'histoire valaque sont enseignés d'après la méthode Lancastérienne, se trouvent sur un bon pied, et promettent les résultats les plus satisfaisants ; ces deux classes réunissent 421 élèves. Les clases de l'école centrale, qu'elle à également visitées, se suivent avec succès; l'arithmétique raisonnée, la géographie, les grammaires valaque, grecque et française et la calligraphie y sont enseignées avec une bonne méthode et d'après les ouvrages les plus convenables ; le seul cours d'histoire *****) sacrée ne remplit à aucun égard le but que le gouvernement doit se proposer de cette partie si importante de l'enseignement public : les extraits tirés de l'ancien testament sont offerts à la jeunesse sans ces explications qui seules peuvent rendre le vrai sens des apologues eminemment moraux de ces inapréciables traditions, qui inculquées aux exprits vierges de corruption, réussissent à former des hommes religieux à l'état. Cependant en général toutes ces études présentent des progrès remarquables si l'on a surtout égard au peu de temps qui s'est écoulé depuis l'institution de chacune de ces classes ; 139 éleves fréquentent maintenant l'école centrale.

Les cours suivis à l'école complémentaire sont ceux du droit, de la littérature française et latine et des langues allemande et slavonne ; bien peu d'élèves les fréquentent.

D'après ces différentes données, la commission s'est remise à l'avis suivant :

1) Que la jeunesse de Valachie, et principalement celle de Bucarest, nourrit le goût des bonnes études et possède les qualités intellectuelles qui peuvent promettre des talents distingués au gouvernement qui s'occupe sans relâche des progrès de la civilisation du pays; que le provisseur de l'école, Mr Poenar ******) remplit ses devoirs avec un zèle digne d'élo-

*) Pe margine cu creionul : «Il faut qu'ils soient assez instruits pour corriger les bévues des maîtres d'école et des soi-disants professeurs, que j'ai eu l'occasion de voir.»

**) «Que l'Ephorie fasse un projet pour l'assemblée.»

***) «Pas tout à fait, par ce que les instituteurs ont mieux compris les formes que le sens de cette méthode, ce qu'il faudra redresser par les révisseurs.»

****) «L'ecole de Craiova est plus en arrière que toutes les écoles.»

*****) «Il faudrait faire là dessus un bon ouvrage concis.»

******) Pe margine de Kiseleff : «Remerciements publics.»

www.dacoromanica.ro

ges ; qu'il serait seulement à désirer que l'Ephorie soit invitée a se conformer dorénavent à l'art. 122 du règlément, qui vent que les membres se réunissent à des jours fixes *) pour expédier les affaires et vaquer aux devoirs des fonctions que l'amour du pays les a porté à accepter de votre confiance.

La commission en abordant la question des améliorations à introduire, se fait un devoir d'exposer qu'elle a été guidée par les ordres spéciaux de V. Ex. relativement: 1) à la formation d'opérateurs praticiens, capables de remplacer utilement les empiriques qui exploitent la bonne foi des populations des campagnes; 2) d'une pépinière d'arpenteurs **), possédant la théorie de l'art, en etat d'offrir à la propriété des services réels et moins dispendieux, et de parvenir successivement a faciliter le cadastre général, bienfait dont l'obtention ferait cesser les innombrables procés d'empiétement, qui retentissent continuellement dans les tribunaux ; 3) d'architectes assez pénérés des principes de l'art, pour réussir à faire prédominer le goût du beau et de l'utile dans les constructions privées et publiques.

La commission à cru également se conformer aux vues de V. Ex., en soummetant son avis sur la manière de compléter l'enseignement publié de Valachie, en coordonant les études entre elles et en remédiant aux omissions que l'expérience a fait ressortir; ces améliorations auraient d'ailleurs pour but d'offrir à la jeunesse Valaque des moyens de perfectionnement, sans sortir du pays***) pour se transporter à grands frais et le plus souvent sans guide dans les universités étrangères, où plus d'une fois l'élève à perdu, contre les brillantes espérances d'une haute instruction, le fruit d'une première éducation morale et pure.

D'après cet exposé la commission à l'honneur de demander pour la médecine une chaire de pharmacie, comprenant les éléments de la botanique et la matière médicale. Une seconde chaire de petite chirurgie et pathologie spéciale, fort abrégée ; une troisième chaire d'anatomie et de physiologie, et une quatrième d'hygiène et d'histoire naturelle****) ces différents cours dureraient trois ans et les étudiants commenceraient à suivre les hôpitaux dès la seconde année, à la fin de la troisième ils subiraient l'examen pour le diplôme ; après quoi ils fréquenteraient encore les hôpitaux pendant un an. En proposant ce projet la commission ne s'en dissimule point les inconvénients, à cause de la difficulté de controler les officiers de santé exerçant à la campagne.

Observation: Le laboratoire qui doit être établi à la pharmacie centrale, pourrait être assis à l'école complémentaire de Bukarest, pour servir à ces différents cours. On pourrait en outre établir un jardin botanique ; indépendamment de son utilité pour l'étude de la médecine, cet établissement contribuerait encore à répendre le goût des jardins, très favorable à la santé et facile a satisfaire dans une ville où la plupart des maisons sont entourées de vastes cours. Ce serait d'ailleurs un des moyens d'assainissement pour la ville.

Pour l'arpentage: une chaire pour le maniement de la plume et du pinceau à l'usage des plans; une seconde chaire de trigonométrie rectiligne et sphérique accompagnée de leçons d'astronomie, autant que l'application de cette dernière serait indispensable ; une troisième chaire de géodésie, qui se diviserait en trois parties : la première contiendrait

*) «Et surtout jusqu'à l'entier établissement des écoles.»

**) «Et ingénieurs civils» (pe margine de Kiseleff),

***) «C'est bien vrai».

****) «Il faut préparer au moins des chirurgiens et des vétérinaires, et faire tous les sacrifices pour y parvenir» (Kiseleff, cu creionul).

www.dacoromanica.ro

la manière de faire les fonds d'une carte, l'explication des différentes projections à l'usage de la trigonométrie dans le calcul des distances, la seconde où l'on s'occuperait d'enseigner les diverses méthodes de lever les détails d'un lieu quelconque, et ainsi que l'emploi pratique des instruments, tel que le théodolithe, le sextant, l'astrolabe, la planchette et la boussole; la troisième où l'on donnerait un apperçu sur l'utilité de cet art dans son application à des procès pour des terrains contentieux, éclaircie par des exemples, on y donnerait aussi des notions sur les lois d'arpentage usitées par les nations de l'Europe, en les comparant aux usages du pays *).

Observation: Pour faciliter ce plan d'études, le cours de dessin des figures, actuellement marqué à l'école complémentaire, serait remplacé par un cours complet de dessin topographique et des principes de la perspective.

Pour l'architecture une seule chaire divisée ainsi qu'il suit:

1) Apperçu sur la naissance de l'art et les 5 ordres étudiés séparément dans leurs détails; connaissances des matériaux, manière de les employer;

2) Principes de construction; manière de bâtir sur des terrais différents, édifices simples et composés, privés ou publics, manière de dresser les devis;

3) Application aux moyens du pays, but que l'instruction doit montrer aux élèves en préférer l'utile au beau absolu, pour évitér les hautes théories de la mécanique; comparaison des beaux résultats de l'art avec les constructions défectueuses qui couvrent le pays **).

Pour ce qui est des moyens de compléter l'enseignement public à l'ecole complémentaire, la commission propose d'instituer une chaire de belles lettres comprenant les principes du beau, du style, de l'eloquence et de la poésie, avec une histoire abrégée de la littérature, une chaire de philosophie qui comprendrait l'analyse des facultés et des idées, leur déduction ou la logique, la morale, la science des principes et une chaire de physique et de chimie expérimentales; en même temps le cours de droit actuel serait remplacé par un cours de l'histoire du droit romain ***).

La commission propose en outre de retrancher le cours de la haute littérature française et latine, marqué au budget, mais n'existant pas de fait, le cours de langue turque et le cours de slavon pour lesquels il n'y a pas d'élèves. Avec le produit de ces économies, les améliorations proposées ne coûteraient qu'un excédent de dépenses de 40 à 50 mille piastres ****).

La commission en terminant son rapport se fait un devoir d'assurer V. Ex. qu'elle a remarqué, autant que les recherches le lui ont permis, le meilleur ordre dans l'administration intérieure de l'école St. Sava, résultat dû principalement au zèle des fonctionnaires et à la docilité remarquable des élèves.»

Le lieuteuant-colonel, *Fanton de Verragon.*
L'assesseur de collège, *Soutzo.*
Le conseiller honoraire, *Dendrino.* *N. Piccolo*, D. M.

Le 31 Mars 1832.
Bukarest.

---

*) «Ceci est très facile» (notă mărginară a luĭ Kiseleff).

**) «Indispensable et facile; un peu de mécaniquo pratique ne serait pas de trop.» (Nota luĭ Kiseleff).

***) «Tout cela est fort bien rendu» (ou pensé). Nota luĭ Kiseleff.

****) «On peut retrouver cette somme ou une partie du moins par les inscriptions pour les cours supérieurs.» (ou spéciaux). Kisseleff.

www.dacoromanica.ro

La fila 53 a dosaruluĭ supra-citat am decopiat raportul Eforieĭ, provocat de lucrareà de măĭ sus a comisiuneĭ. Pe acest raport cu No, 279, din 18 Iuliŭ 1832, Kiseleff a pus resoluţiunĭ directe pe margine. Le reproducem întocmaĭ.

Eată şi acest important document:

A Son Ec. Monsieur de Kiseleff, lieut.-général, aide-de-camp général de S. M. l'Empereur de toutes les Russies, président plénipoten. des divans de Moldavie et de Valachie, chevalier grand croix de plusieurs ordres, etc., etc., etc.

L'Ephorie de l'instruction publique

RAPPORT

«J'aprouve parfaitement ce rapport mais j'aurais desiré qu'il fut suivi d'un autre avec le programme ou le réglement définitif concernant l'instruct publique en Valachie.»

Le 22 Juillet. *Kisseleff.*

«L'Ephorie des écoles a reçu l'office de V. E., en date au 18 Juin, No. 402; après avoir pris connaissance elle a lu attentivement le rapport de la commission des écoles qui y était anexé, ainsi que les apostilles apposées en marge de ce rapport.

En conséquence l'Ephorie s'empresse de porter à la connaissance de V. E. conformément aux ordres qu'elle en a reçus, le résultat de ses travaux et celui de ses délibérations sur les améliorations proposées, en suivant pour plus de clarté l'ordre et la marche du rapport de la commission:

1) Depuis que la commission a adressé son rapport a V. E., deux écoles primaires ont été ouvertes dans deux arrondisements de la ville de Bukarest, elles sont en pleine activité, et l'Ephorie s'occupe sans relâche du soin de faire préparer les locaux nécessaires aux deux autres;

2) Les cours de langue russe et de dessin ont commencé a l'Ecole St. Sava; le premier a été confié a Mr Konintzky, le second a Mr Valenstein;

3) Les deux clases de langue grecque qui restaient vacantes a Craiova sont ouvertes; les cours ont commencé, ainsi que celui pour l'une des trois classes de français; le manque de professeurs a pu seul retarder l'ouverture des cours des deux autres classes dans cette langue, et l'Ephorie s'empressera de satisfaire à ce besoin, dès l'instant qu'elle en aura acquis les moyens;

4) Quant aux boursiers, on se conformera a l'appostille de V. Ex. Un concours sera ouvert le 15 Août pour l'admission des cinq bursiers qui seront choisis parmi ceux des élèves qui se distingueraient le plus par leur progrès et leur aptitude dans les études, réunissant d'ailleurs les qualités réquises et sans préjudice de deux autres qui vout être admis dans quelque jours par l'Ephorie, l'un fils de Gardăranu de Cernetz et l'autre de Kineso administrateur du distr. de Valcea, que votre Ex. a eu lieu de distinguer dans sa visite aux écoles pendant sa tournée dans differents districts;

5) Les accessoires nécessaires à l'établissement d'un pensionat ayant été préparés, ce pensionat à été ouvert aux élèves; il est en plaine activité sous la direction de Mr Vaillant, avec des clauses arrêtées par l'Ephorie; il compte aujourd'hui 15 élèves, tous de bonné famille. L'Ephorie à cru devoir faire cet essai, pour servir ensuite de base à un établissement définitif, et satisfaire en même temps à des demandes réitérées qui lui étaient adressées de tous côtés;

www.dacoromanica.ro

6) Les fonds destinés à la construction d'une grande salle à l'école St. Sava, ainsi que ceux pour la construction d'une école à Craiova, étant assignés, le seul retard apporté est le défaut d'un plan arrêté, et d'un devis dressé par une personne de confiance, vu que tout ce que l'Ephorie a pu obtenir à cet égard n'a pu la satisfaire, aussi l'Ephorie ose supplier votre Ex. de vouloir bien transmettre ses ordres où elle jugera convenable*), à l'effet de désigner un ingénieur, qui a cet égard s'entendrait avec l'Ephorie, pour arrêter le plan et le devis que l'Ephorie se ferait un devoir de soumettre ensuite à l'approbation de V. E.

A ce sujet l'Eph. se fait un devoir de porter à la conaissance de votre Ex., que le besoin de construction de deux grandes salles**) dans chaque chef-lieu de district se fait éminemment sentir, vu que l'avantage esentiel résultant de la méthode Lancastérienne, savoir celui d'enseigner un grand nombre d'élèves au moyen d'un seul professeur, est perdu à cause du peu d'espace des locaux. Les plus grandes salles ne peuvent aujourd'hui contenir au de là de 50 élèves. Il sagirait de faire dans ces chefs-lieux des constructions à peu de frais, soit en clayonnage, s'il était possible de les rendre tenables pendant l'hiver, soit de tout autre manière, qui pourrait présenter le plus d'économie. Les plans et le devis une fois arrêtés, les habitans des villes pourraient se cotiser pour subvenir aux dépenses; ce que l'on pourrait peut-être facilement obtenir, vu qu'il ne s'agit que de la construction de deux grandes salles propres à recevoir chaqu'une 400 élèves et d'une simple chambre pour le portier, les proffesseurs n'étant pas logés dans l'intérieur; ce moyen facilité, l'Ephorie emploirait tous ses efforts pour en activer les constructions dans le plus bref délai;

L'Ephorie sent toute la sagesse de la disposition proposée par la commission relativement à la nomination de trois nouveaux réviseurs, dont deux pour la grande, et le troisième pour la petite Valachie. Cette disposition serait éminemment utile, et l'Ephorie s'empressera de s'y conformer dès l'instant qu'elle en aura les facilités: mais le peu de ressources qu'offre le pays en fait de sujets capables et dignes de toute confiance pour remplir des fonctions de cette importance, lui laisse peu d'espoir de pouvoir combler aussitôt cette lacune dans la direction de l'instruction publique; un seul sujet avait paru propre à l'Ephorie a remplir cet objet, puisqu'il avait exercé l'état de professeur plusieurs années et qu'il réunissait à l'instruction les qualités morales requises ***). Néamoins il manque à cet individu, l'Ephorie n'a pu se le dissimuler, la connaissance approfondie de la langue du pays, quoique la parlant avec facilité.

Rélativement aux récompenses et avantages honorifiques propres à encouraper les professeurs et a soutenir leur zèle, l'Ephorie pense qu'on pourrait, comme récompense, leur appliquer les dispositions de l'article 24 du réglement sur les pensions à accorder aux fonctionnaires publics****); sauf a établir que l'on ne comptera que les années de service, ainsi que les dispositions des articles 25, 28, 30, 31 qui régularisent le mode d'exercer ce

*) «Inviter de ma part Blaremberg à soigner cette affaire.» Kiseleff.

**) «Préalablement réunir les renseignements sur les bâtiments que l'on pourrait... et en attendant avoir des maisons pour que l'étude marche.» Kiseleff.

***) «La chose est si essentielle qu'il faut y mettre tous les soins pour trouver ces gens là et je crois que la chose est possible.» Kiseleff.

****) Article 24. Celui qui aura honorablement servi l'état durant 8 ans, recevra en cas de retraite et à titre de pension viagère, le tiers du traitement de ce qu'il avait touché dans son dernier emploi, les deux tiers s'il a servi 16 ans et enfin la totalité du traitement s'il a servi 24 ans. Les années de service ne commenceront à compter qu'après la publication de ce réglement.

www.dacoromanica.ro

droit, et comme avantage honorifique leur appliquer les dispositions de l'art. 351 du reglèment organique *), et en conséquence établir que tout professeur qui aurait exercé ses fonctions durant 30 années consécutives, aurait des droits incontestables à des titres de noblesse, soit personnels, soit transmissibles, d'après le degré de ses services. Si ces bases sont agréées par V. E. elle daignera permettre a l'Ephorie de préparer uu projet pour être présenté à la prochaine Assemblée générale ordinaire.

9) Pour ce qui est relatif aux améliorations proposées par la commission et que V. E. desirerait voir s'établir, l'Ephorie s'estime heureuse de pouvoir porter à sa connaissance qu'elle s'est empressée de se conformer aux dispositions du rapport relatives à l'arpentage et qu'un cours de dessin topographique et de perspective est déjà ouvert. Que le professeur G. Popp continue son cours d'arithmétique raisonnée. Que Mr Poenariu le professeur de l'école, dont le zèle est infatigable pour tout ce qui peut contribuer aux progrès de l'instruction et qu'on trouve toujours prêt a faire l'offre de ses bons offices, s'est chargé provisoirement du cours de géometrie, qui est suivi par G. Popp, l'un des professeurs les plus instruits sur ces matières, dans le but de succéder a Mr Poenariu en 1833. Celui-ci se chargerait alors des cours d'algèbre et de trigonométrie appliquée a l'arpentage et après avoir formé un professeur qui puisse le remplacer, il commencera en 1834 le cours de géodésie accompagné d'observations astronomiques, autant que l'application de cette science y est indispensable; au reste quand même des professeurs se présenteraient en ce moment pour faire ces cours, il n'y aurait pas d'élèves préparés pour les suivre; ainsi l'Ephorie croit avoir rempli, autant qu'il était en elle, l'objet indiqué par le rapport de la commission.

Mais pour pouvoir faire avec succès un cours pratique de la géodesie et de la topographie, l'Ephorie supplie V. E. de vouloir bien l'autoriser de faire l'acquisition pour l'école, des instruments suivants, dont le prix d'achat coûterait la somme de 6.200 francs, savoir: 1) Un cicle répétiteur Théodolite de 0 metre, 22 centimetres de diametre, 2.200 fr.; 2) 1 Chronomètre de Breget, 1.200 fr.; 3) 1 Baromètre portatif, 120 fr.; 4) 1 Thermomètre, idem, 50 fr.; 5) 2 Graphomètres, 550 fr.; 6) 4 Planchettes à rouleaux, 400 fr.; 7) 4 Alédades à lunettes achromatiques, 320 fr.; 8) 4 Boussoles, 320 fr.; 9) 4 Equerres d'arpenteurs, 240 fr.; 10) 2 Equimètres, 400 fr.; 11) 1 Lunette de Prachon, 300 fr.; 12) 1 Mesure de 100 mètres, 100 fr. **).

Francs 6.200.

10) Quant aux autres améliorations a introduire relativement à la formation d'opérateurs praticiens et autres ***), dont l'Ephorie apprecie toute l'utilité, elle n'épargnera rien pour s'y conformer; mais a cette fin elle osera prier V. E. de daigner leur adjoindre Mr. Piccolo, de même qu'il a été placé a l'Ephorie des hôpitaux; ses connaissances étendues seraient d'un grand secours aux autres membres de l'Ephorie, et dans le cas où leur de-

*) «Tout valaque qui sans apartenir a la classe nobiliaire, se distinguera par des services publics, sera signalé par le Prince a l'Assemblée générale, afin que des droits personnels ou transmissibles lui soient accordés d'après l'importance des services rendus.»

**) Tóte aceste instrumente sunt indicate necesare de P. Poenariu în un raport la Eforie, din 16 Iulie 1832, alipit la dosarul din care estragem actele de maĭ sus. fila 9—15.

***) «Je desirerais et j'invite l'Ephorie a rédiger un *règlement complet* qui soit pour l'avenir l'arche de l'instruction publique et quant a Piccolo j'approuve parfaitement.» Kiseleff.

www.dacoromanica.ro

mande sera agreée, l'Ephorie peuse qu'il serait juste de lui allouer sur les fonds de l'école un traitement mensuel de 400 piastres, à l'effet de le mettre à même de subvenir aux différentes courses qu'il serait dans le cas de faire pour le service.

Signé: *Alexandre Philippesco.*
Etienne Ballatzano.
Le Vornik B. Stirbey.

No. 279. Bukarest, le 18 Juillet 1832.

Unul din membriĭ comisiuneĭ de anchetă scolară, Constantin Suţu, a presentat acesteĭ comisiunĭ un memoriŭ deosebit *). Prin acesta arétă care sunt, dupe părerea luĭ, scăderile culturale române şi care apoĭ sunt, dupe opiniunea luĭ, îndreptările de adus.

Prima causă de scădere este ignoranţa şi obiceiurile lumescĭ ale cleruluĭ de jos. A doua causă este lipsa de grijă a părinţilor de a face educaţiunea morală a copiilor, dându-le rele pilde din căsnicia proprie. A treia causă este lipsa de carieră pentru un têuĕr de talent şi de onóre. El aflá tóte căile inchise, eşind din scólă: In administraţiune, lepra clientelelor; în elecţiunĭ, lipsa uneĭ opiniunĭ publice sănătóse; in industria moşieră, aviditatea nepricepută a proprietaruluĭ; în comerciŭ, réua credinţă...

Pentru îndreptarea tuturor acestor rele, Suţu propune:

1) Ca invĕţămêntul primar să fie incredinţat exclusiv cleruluĭ, de îndată ce seminarile ver fi dat numĕrul necesar de preoţĭ invĕţaţĭ;

2) In loc de opt clase umanióre să fie ḑece, spre a putea reduce de la 5 la 9 ore invĕţămêntul oral. Pentru studiul limbeĭ naţionale să se dea scolarilor cărţĭ scrise dupe unul şi acelaş sistem. Cât privesce invĕţămêntul istorieĭ, evangeliul să se ea de bază, *iar nu marea admiraţiune a faptelor grecilor şi romanilor. Să se introducă studiul filosofieĭ fără de care nu se vor putè pricepe operele antice.*

Dam in anexă acest act.

*

Regulamentul organic al ţêreĭ muntenescĭ nu dădea o lege suficientă pentru scolĭ; ca şi in Moldova, se ceru redactarea uneĭ legĭ, séŭ a unuĭ regulament spacial al scólelor.

Dăm in anexă acest regulament, pe care generalul Kiseleff, vĕḑurăm că'l cerea prin resoluţiunea de maĭ sus, pe raportul Eforieĭ **).

Dupe acest regulament ***), instrucţiunea este împărţită în: Scolĭ începĕtóre, umanióre, invĕţămênt complimentar şi cursurĭ speciale.

Scolile incepĕtóre sunt pe curs de 4 anĭ cu următórea programă:

Clasa I şi II. Citirea şi scrierea dupe metodul Lancastric, cele patru lucrărĭ ale aritmeticeĭ din gând, cu numere simple;

Clasa III. Catichismul, elem. gram. rom., geografia, elem. arit. practică până la fracţiunĭ inclusiv;

Clasa IV. Inceputul de geometr. şi de mecanică practică, scriere prin regule gramati-

*) Veḑĭ anexa.

**) Veḑĭ anexa de la acéstă pagină.

***) Nu este exact ceea-ce ḑice D. profesor Vitzu, că regulamentul era lucrat în 1831. Apare acésta evident din faptul că Kiseleff 'l cerea încă în Iuliŭ 1832.

www.dacoromanica.ro

ceşcĭ, desemn liniar şi cântarea bisericéscă. Noţiunile de geometrie şi de mecanică vor avea în vedere meseriile, dulgheria, zidăria, etc.

Umaniórele se împart în 4 clase:

Clasa I. Gram. rom. complectă, caligrafia, desemnul, elem. de l. francesă;

Clasa II. Gram. rom. (theme), elem. de geografie şi chronologie, desemn, analis. gram. de limba francesă ;

Clasa III. Partea I, din istoria universală, arit. raţionată până la fracţiunĭ inclusiv, limba francesă (analis logic), limbele grécă şi latină ;

Clasa IV. Terminarea ist. şi aritmeticeĭ, ţinerea registrelor, l. francesă (literatura), l. grécă şi latină.

Invĕţăturĭ complimentare urméză apoĭ în 3 clase :

Clasul I. Retorica şi învĕţ. slobode, geometria, algebra, limba grécă şi latină ;

Casul II. Ist. literatureĭ, logica şi fisica ;

Clasul III. Morala, archeologia şi chimia.

Cursurile speciale vor coprinde: legile, matematecile aplicate şi agricultura practică.

Cursul legilor este pe treĭ anĭ:

Anul I. Dreptul civil şi comercial ;

„ II. Dreptul criminal şi procedura;

„ III. Istoria dreptuluĭ şi economia politică.

Cursul de matematicĭ va fi de 3 anĭ:

Anul I. Trigonometria aplicată la arta ridicăreĭ planurilor şi algebra sup.

„ II. Calculul diferenţial şi intregal; apoĭ geodezia în vedere cu triangulaţia;

„ III. Mecanica şi architectura.

Cursul de agricultură, iarăşĭ pe 3 anĭ:

Anul I. Principiile cultureĭ de obşte, botanica şi mineralogia aplicată la agricultură;

„ II. Veterinăria şi economia forestieră ;

„ III. Economia industrială şi practică şi tot felul de lucrărĭ folositóre ce se pot da pămêntuluĭ românesc.

Se maĭ vĕd pe lângă aceste categoriĭ de scolĭ şi *cursurĭ slobo 'e;* acestea vor fi cursurile de ist. naturală, de limbele grécă modernă, slovenéscă şi ruséscă.

Scolile primare din judeţe vor avea local şi mobilier de la primăriile locale şi învĕţătoriĭ lefile de la Stat.

Tóte scolile judeţene afară de cele din Bucurescĭ şi Craiova, vor avea numaĭ cele d'ântêiŭ treĭ clase.

Umaniôre vor exista numaĭ la Craiova şi Bucurescĭ.

Invĕţăturile complimentare şi cursurile libere se vor face numaĭ în Craiova şi Bucurescĭ.

Regulamentul prevede maĭ departe la cap. II, povăţuirile pentru aplicarea metodeĭ lancastriene în scolile începĕtóre şi regulamentarea primireĭ şi trecerea scolarilor dintr'o

www.dacoromanica.ro

clasă in alta. Se maĭ face indemnărĭ institutoruluĭ de clasa a IV-a să nu pérdă din vedere a aplica invĕţătura spre meseria ce aŭ să exercite uniĭ din scolarĭ.

Secţiunea a II-a dă povăţuirile pedagogice pentru predarea materiilor in umanióre. Remarcabile sunt vederile autorilor regulamentuluĭ cu referinţă la studiul l. românescĭ. Le vom aduce maĭ la vale, unde avem a vorbi despre progresele culturale din acest an.

Invĕţăturile complimentare impărţite in 3 clase, se vor face in 2 anĭ.

In secţia III a regulamentuluĭ se daŭ programele cursuluĭ şi povĕţuirĭ pedagogice.

La cursurile de agricultură se dispune alipirea uneĭ moşiĭ pentru fermă model in apropiere de Bucurescĭ. Numaĭ pe anul I, se va libera din casa Statuluĭ 150.000 leĭ pentru cheltuelile de instalare a scóleĭ de agricultură şi a fermeĭ model, iar pe aniĭ viitorĭ spesele se vor preleva din fondul scólelor, iar beneficiile fermeĭ vor servi la imbunătăţirea exploatăreĭ.

Cap. III, din regulament vine, cam târţiŭ, să arĕte organele administrative ale scólelor.

Eforia este in frunte şi se compune din 4 eforĭ, 1 director şi 1 revisor. Treĭ eforĭ se aleg din boieriĭ pămêntenĭ; al patrulea avênd a implini slujba de inspector pentru scólele din Bucurescĭ, trebue să fie om cu sciinţă. Eforiĭ aŭ vot deliberativ şi 'şĭ împart lucrările intre eĭ.

Atributele Eforieĭ sunt:

Administrarea avutuluĭ mişcător şi nemişcător al scólelor;

Privighiarea şi imbunătăţirea invĕţătureĭ;

Alegerea şi numirea profesorilor şi privighiarea asupra lor;

Privighiarea asupra scolilor in genere;

Adăugirile de făcut in invĕţămênt, cu anafora, séŭ raport din partea Eforieĭ către stăpânire.

Eforul însărcinat cu partea economică va implini funcţiunea şi de director general al caseĭ scólelelor.

Inspectorul şi un membru al Eforieĭ vor ingriji de mersul invĕţăturilor, de modul cum profesoriĭ 'şĭ implinesc datoriile, vor corespunde cu judeţele, vor inspecta clasele, vor dojăni profesoriĭ abătuţĭ de la datorie, insă in mod secret.

Ceĭ 3 membri dintre boierĭ nu vor primi léfă.

Budgetul şi socotelile se supun Domnitoruluĭ pentru fie-care an, impreună cu un raport despre starea scólelor şi de noile trebuinţĭ ale lor. Socotelile se cercetéză de control.

In judeţe se vor organisa comitete de inspecţiune dintre orăşenĭ maĭ învĕţaţĭ, sub preşedinţa ocârmuitoruluĭ judeţuluĭ.

Secţia II de la cap. III, aduce atribuţiile directoruluĭ scólelor.

El ajută eforiĭ la punerea in lucrare a intocmirilor pentru scolĭ;

Va fi provizoriŭ in colegiul S-tuluĭ Sava;

Va cârmui cancelaria scólelor;

Va avea scire de tot ce se petrece in scolile din ţéră, prin inspecţie personală, séŭ corespondenţă;

Va raporta Eforieĭ despre tóte băgările luĭ de sémă şi imbunătăţirile dorite;

www.dacoromanica.ro

Va da profesorilor instrucţiunile necesariĭ;
Ca provisor la colegiul din S-tul Sava, va îngriji de scolarĭ şi de internat.

Secţiunea III, se ocupă de cancelaria scólelor, compusă din un secretar, un casier, un registrator şi 2 copiştĭ. Urméză atribuţiunile şi îndatoririle acestora.

La secţiunea IV, cap. III, se daŭ instrucţiunile pentru revisor, pentru inspectorul scóleĭ din Craiova, care va fi unul dintre profesoriĭ scóleĭ şi pentru *epistatul* materialuluĭ din colegiul din S-tul Sava, însărcinat cu îngrijirea materială a scóleĭ.

Cap. IV, tratéză despre profesorĭ şi scolarĭ.
Alegerea profesorilor şi învĕţătorilor este lăsată în séma Eforieĭ. Cel numit profesor, sĕŭ învĕţător, nu póte fi întărit definitiv prin decret Domnesc de cât dupe un an de încercare.
De la învĕţătoriĭ de scóle judeţene nu se cere alte cunoscinţĭ decât studiile începĕtóre şi metodul lancastric, ce'l vor putea învĕţa la S-tul Sava, primind pe timpul cât vor învĕţa o léfă de ajutor de traiŭ pe 6 lunĭ.

Cumulul a duoĕ catedre este îngăduit. De la o a treia catedră, pe care nu o póte ocupa de cât ca suplinitor, va primi numaĭ jumĕtate din léfă.

Secţiunea II, tratéză despre datoriile profesorilor şi le dă povĕţuirĭ didactice.

La acestaşĭ capitol, în secţiunea a III, se tratéză despre rĕsplătirile de dat profesorilor. Se cere pentru eĭ, să fie boeriţĭ şi bine consideraţĭ şi la bĕtrâneţe să li se dea pensiunĭ. Dupe 24 de anĭ de serviciŭ vor primi întrégă léfa.
Corpul învĕţătorilor se împarte în 3 clase:
Clasa I. Profesoriĭ de studiĭ complimentare şi speciale, directorul şi inspectorul;
Clasa II. Profesoriĭ de umanióre şi revisorul;
Clasa III. Invĕţătoriĭ de clasele începĕtóre.

Secţiunea IV, de la acest capitol se ocupă de scolarĭ, de admisiunea lor, şi de obligaţiunile lor.
Pentru clasele de umanióre scolariĭ vor plăti câte 15 leĭ pe trimestru şi câte 30 pentru cursurile speciale.
Suma adunată va servi pentru tipărirea de cărţĭ didactice.
Scolariĭ carĭ aŭ învĕţat în scolĭ private vor fi admişĭ fără plată numaĭ la examenele de clase primare. Eĭ vor trebui să posédă şi atestate de unde aŭ învĕţat. Invĕţătorul lor trebue să fie persónă cunoscută Eforieĭ.
Pentru admiterea în clasa II-a până la a IV-a umanióre, scolarul plătesce jumĕtatea inscripţieĭ luĭ pe aniĭ trecuţĭ şi un galben împĕrătesc pentru examen.
La cursurile complimentare plătesce a treia parte din inscripţiile pentru clasele umaniore şi un galben pentru examen.
Pentru cursurile speciale, a treia parte din inscripţiile umanióre lor şi a complimentarilor, duoĭ galbenĭ pentru examenul de umanióre şi 3 galbenĭ pentru complimentare.

Secţiunea a V, se ocupă de examene şi de promoţiunĭ.
Sunt duoĕ examene publice pe an.

www.dacoromanica.ro

Notele se însémnă de la 1—4.

Scolariĭ carĭ capĕtă nota 4, pot da maĭ apoĭ un al duoilea ba şi un al treilea examen de corigere. Cu nota 4 rĕmâne repetent.

Dupe examenul al duoilea semestrial se face un examen general cu solemnitate, în Bucurescĭ sub preşedinţa Logof. bisericesc iar în judeţe sub aceea a ocârmuitoruluĭ.

Urméză aci programa solemnităţeĭ.

Examen general de umanióre şi complimentare, séŭ cum îl numim astădĭ bacalaureatul, e prevĕdut la art. 184.

Acest examen se face înaintea profesorilor cursurilor speciale, sub preşedinţa celuĭ maĭ în vêrstă. Acest examen dă dreptul la diploma de laureat în învĕţăturile slobode, pentru umaniore; de laureat în sciinţe şi meşteşugurĭ pentru învĕţăturĭ complimentare; de advocat pentru cursul legilor şi de inginer civil pentru cel de matematicĭ aplicate.

Diplomile se plătesc de la 2—8 galbenĭ.

Urméză disposiţiunĭ relative la liberarea diplomelor.

Secţiunea a VI tratéză de vacanţiĭ: 15 ḑile la Pascĭ şi o lună pentru scólele începĕtóre, de la 15 Septembre la 15 Octombre; pentru scólele umanióre de la 1 Septembre la 15 Octombre şi pentru cursurile speciale de la 1 August până la 15 Octombre.

Deschiderea cursurilor se face cu solemnitate religióşă.

Cap. V tratéză de internat séŭ de pension de băeţĭ, de organele de administraţie a acestuia (provisor, censor, econom, casier), de scolariĭ bursierĭ gratuiţĭ 10 la numĕr, décă vor fi 50 de solvenţĭ, 20 la numĕr, de vor fi solvenţĭ 100. Pe lângă solvenţiĭ întreţinuţĭ din venitul solvenţilor se vor întreţinea ca bursierĭ gratuiţĭ 12, direct din casa scólelor, luaţĭ prin alegere dintre ceĭ maĭ bunĭ, pentru a deveni profesorĭ în scólele naţionale.

Se cere de la bursierĭ şi solvenţĭ vêrsta minimă 8 anĭ şi maximă de 15.

Se admit semi-bursierĭ, adecă carĭ nu dorm în internat, ci aŭ numaĭ prânzurile.

Internatul se aşéḑă provizoriŭ la S-tul Sava.

Urméză fórte pe larg regulamentul internatuluĭ cu budgetul de veniturĭ şi cheltuelĭ.

Secţiunea a II de la acestaşĭ capitol se ocupă de organisarea unuĭ pensionat pentru fete.

Programa scóleĭ alipită la acest internat de fete este pe 5 anĭ, şi anume :

In anul I:
Cetirea şi scrierea,
Lucrul de mână;
In anul II:
Caligrafia,
Inceputurĭ de gramatică,
„ „ aritmetică,
Lucrul de mână;
In anul III: .
Elemente de geografie,
Ortografia limbeĭ francese,
Cetirea şi scrierea în limba română,

www.dacoromanica.ro

Catechismul legeĭ creştinescĭ,
Continuaţie de aritmetică, desemn, lucru de mână ;
In anul IV :
Elemente de istorie, compunere în limba francesă,
Exerciţiĭ de scriere în limba românéscă,
Aritmetica aplicată, desemn,
Lucru de mână ;
In anul V :
Elemente de istoria naturală, învéţăturĭ morale,
Composiţie în limba românéscă,
Ţinerea registrelor,
Meşteşugul cuchnieĭ, lucru de mână, desemn.

Fetele carĭ aŭ terminat cursul de 5 anĭ vor rĕmâne încă în pensionat maĭ mult timp» îndeletnicindu-se la crescerea copiilor şi economia casnică.

Limba de învĕţămênt în scóla de fete va fi cea francesă ! !

Internele fiind solvente vor plăti câte 65 galbenĭ pe an. Din economiile de la solvente se vor putea ţinea până la 20 fete gratis, alese dintre cele maĭ cu merite, fiice de funcţionarĭ.

Admisiunea fetelor de la vêrsta minimă de 7 anĭ, până la maximă de 12.

Secţiunea III cu titlul : «Intocmirĭ deosebite», prevede organisarea bibliotecеĭ de la S-tul Sava şi din Craiova, consacrând pentru acésta 5.000 leĭ pe an, pentru cumpĕrarea de cărţĭ. Se vor concentra la biblioteca S-tul Sava : tóte cărţile şi manuscriptele existând acum în diferite locurĭ publice, precum : Mitropoliĭ, Episcopii, Monastirĭ, etc. Se dispune ca autoriĭ şi editoriĭ să dé, din orĭ-ce opere vor publica, câte 5 exemplare, din carĭ 3 pentru biblioteca din S-tul Sava şi 2 pentru biblioteca din Craiova.

Unul din profesorĭ va fi bibliotecar la fie-care.

Cincĭ miĭ leĭ se vor întrebuinţa pe fie-care an pentru cabinetul de fisică, chimie, geometrie, mecanică, modelurĭ de architectură, agricultură, colecţiĭ pentru istoria naturală, stampe şi altele.

Duoĕ-ḑecĭ miĭ leĭ pe tot anul se destină pentru tipărirea cărţilor didactice. Aceştĭ banĭ se iaŭ din inscripţiile scolarilor, precum s'aŭ vĕḑut maĭ sus. Dintr'acéstă sumă Eforia va hotărî premiĭ pentru traducţiunĭ şi alte lucrurĭ folositóre la instrucţiunea publică.

Se dispune trămiterea din când în când a unor tinerĭ în strĕinătate pentru complectarea studiilor, cu obligaţiune de a deveni la întórcere profesorĭ la scólele publice.

Venitul total al scólelor este cel fixat de regulamentul organic în sumă de 350.000 leĭ.

Regulamentul noŭ se mulţămesce cu acéstă sumă până la 1840, iar de atuncea speră a dobêndi adăugirĭ.

In fine noul regulament anexéză statul general al tuturor scólelor şi instituţiunilor prevĕḑute maĭ sus.

Urméză în fine, ca anexă, un program indicând ḑilele şi orele de predare a materiilor în tóte categoriile de scolĭ maĭ sus arĕtate, afară de cursurile libere.

www.dacoromanica.ro

*

Intru cât cele proectate maĭ sus aŭ rĕspuns cu realitatea, ne póte arĕta compararea budgetuluĭ întocmit pentru timpul de la Martie 1832—1833, comparaţiune, ce lectorul o va face lesne cu prevederile din budgetul anexat la regulament.

Acest budget pe 1832 se resumă ast-fel:

A/ La scolĭ primare s'a prevĕḑut cifra de 90.000 de leĭ, câte cu 2 profesorĭ plătiţĭ, cel de la clasa I, cu 150 leĭ şi cel de la clasa II, cu 200; fieş-care d'intraceştĭ profesorĭ o să aibă numaĭ un clas în care va fi dator să dea lecţie (sic) duoĕ césurĭ înaintea prânḑuluĭ şi duoĕ dupe prânḑ *).

Scolile ce avĕŭ să fie plătite cu aceştĭ 90.000 de leĭ sunt următórele: Cerneţĭ, T.-Jiu, R.-Vâlceĭ, Caracal, Slatina, Teleorman, Giurgiŭ, Urzicenĭ, Brăila, Focşanĭ, Buzĕŭ, Săcueni, Ploesci, Têrgovişţea, Piteştĭ şi Câmpu-Lung.

Tot în suma de 90.000 leĭ intră şi onorariile unuĭ revisor, ca să mérgă să cerceteze învĕţăturile pe la deosebitele scóle ale Prinţipatuluĭ **), cu léfă de 300 leĭ pe lună.

Nu mult dupe redactarea acestuĭ budget, in 1 Noembre 1832, Eforia scólelor luând în băgare de sémă că îndeplinindu-se numĕrul scólelor de prin judeţe un revisor numaĭ, nu va putea fi de ajuns ca să facă cuviinciósă inspecţie pe la tóte aceste scóle «maĭ înfiinţéză al duoilea revisor de judeţe şi numesce în acest post pe D. Nicorescu, tot cu léfa de 300 leĭ pe lună» ;

B/. Scóla centrală din Bucurescĭ.

Sub acéstă rubrică budgetul pe 1832 cuprindea o scólă primară cu duoĭ profesorĭ, unul de clasa I, plătit 250 de leĭ, şi altul pentru al duoilea cu 350. Se maĭ prevĕd organizarea încă a patru scóle primare în 4 *plăşĭ* ale oraşuluĭ, dându-se 200 de leĭ profesoruluĭ de clasa I şi 250 celuĭ al duoilea.

Profesoriĭ gimnasiuluĭ urméză apoĭ ast-fel prevĕḑuţĭ:

Caligrafia cu 2 cursurĭ pentru scolariĭ de la I-iul şi al II-lea clas, 150 leĭ pe lună profesorul de gramatică, «va preda închipuirea ***) limbeĭ românescĭ, va avea numaĭ un clas şi va da lecţie 2 césurĭ înaintea prânḑuluĭ şi 2 dupe prânḑ», 400 leĭ.

Profesorul de aritmetică şi de geometrie «va avea iarăşĭ 2 clasurĭ, unul pentru scolariĭ de la al 3-lea şi altul pentru ceĭ de la al 4-lea, va preda în fie-care d'intrênsele câte 2 césurĭ», 500 leĭ.

«Profesorul de limba românéscă va face analisul cărţilor carĭ pot sluji drept pildă despre stil şi va deprinde pe scolarĭ la chipul scriereĭ (dans l'art d'écrire). Acelaş va da lecţie şi de istoria generală. Acest profesor va avea 2 cursurĭ pentru scolariĭ de al 4-lea şi al 5-lea clas şi va da 2 lecţiĭ pe tótă ḑiua», 500 leĭ léfă.

«Profesorul de limba grecéscă pentru începĕtorĭ va preda scolarilor de al 4-lea şi al 5-lea clas şi dupe urmare va avea 2 cursurĭ pe ḑi», 400 leĭ.

«Profesorul de limba franţuzéscă pentru scolariĭ începĕtorĭ; va avea numaĭ un clas de 2 césurĭ pe ḑi.»

---

*) Notă aflată în chiar budgetul original.

**) Notă, idem.

***) Notă din budgetul original, precum sunt şi cele ce urméză la vale, închise între ghilimele. Veḑĭ în anexă întregul budget.

www.dacoromanica.ro

«Profesorul de desemn va avea 2 clasurĭ, pentru scolariĭ de la al 4-lea și al 5-lea. 300 leĭ léfă.» *).

«Profesorul de limba franțuzéscă pentru scolariĭ ceĭ maĭ înaintațĭ va avea numaĭ un clas de 2 césurĭ pe ḑi», 200 leĭ léfă.

Profesorul de limba slavonéscă, 250.

„ „ „ rusésică 250.

„ „ „ turcéscă, 300.

„ „ „ nemțéscă, 250.

Totalul lefilor acestor profesorĭ de la S-tul Sava, era de 85.200 leĭ pe an.

C) Pentru scóla centrală din Craiova s'aŭ prevĕḑut condeile următóre:

a) O scólă primară cu 2 profesorĭ, ca la Bucurescĭ;

b) Profesor de gimnastică, ca la Bucureccĭ, cu léfă de 150 leĭ pe lună;

c) Profesorul de geografie «va avea numaĭ un clas în care va întrebuința 2 césurĭ pe ḑi», 150 leĭ;

d) Profesorul de aritmetică «va avea numaĭ un clas la care va întrebuința 2 césurĭ pe ḑi», 150 leĭ;

e) Profesorul de limba grecéscă «2 clasurĭ câte 2 ore pe ḑi de fie-care» 200 leĭ;

f) Profesorul de limba franțuzéscă «duoĕ cursurĭ de câte 2 ore pe ḑi», 200 leĭ;

g) Profesorul de limba românéscă «va urma precum s'a ḑis de cel de la Bucurescĭ» 350 leĭ léfă;

h) Profesorul de geografie «la clasul II, 2 cursurĭ pe ḑi», 150 leĭ;

i) Profesorul de limba grecéscă «un clas de 2 ore pe ḑi», 150 leĭ;

j) Profesorul de limba franțuzéscă «numaĭ un clas de 2 ore pe ḑi», 200 leĭ;

l) Profesorul de algebră și de geometrie «numaĭ un clas de 2 ore pe ḑi», 200 leĭ;

m) Profesor de limba franțuzéscă (superior), 200 leĭ;

n) Profesor de grecesce, 150 leĭ.

«Unul din profesorĭ va locui în scólă și va implini slujba de inspector, léfa 100 leĭ.»

D). Scóla complementară din Bucurescĭ.

Totalul speselor prevĕḑute pe 1832, a fost de 39.000 leĭ. Iată condeiele principale:

a) «Un provisor însărcinat cu orĭ-ce privesce direcția învĕțăturilor și materialul scólelor centrală și complimentară din Bucurescĭ, precum și cu inspecția tuturor scólelor Principatuluĭ, va avea cancelaria sub a sa direcție», léfa 750 leĭ pe lună;

b) Profesorul de limba franțuzéscă și latinéscă «duoĕ clase», 500 leĭ;

c) Alt profesor de acestéșĭ materiĭ «pentru scolariĭ maĭ înaintațĭ, 2 cursurĭ», 500 leĭ;

d) Profesor de limba grecéscă «2 cursurĭ», 500 leĭ;

e) Profesor de algebră și de trigonometrie aplicată la meșteșugul de a ridica planurĭ topograficeșcĭ, 500 leĭ;

f) Profesor de legĭ «2 cursurĭ pe ḑi», 500 leĭ.

E) Cancelaria scólelor cu un casier, secretar, 3 scriitorĭ, 6 ómenĭ de slujbă și spese diverse, se urca la suma de 31.200 leĭ.

---

*) Kiseleff a pus la acest condeiŭ din budget observarea: «*Dans le dessin il faut..... surtout la topographie et l'architecture civile.*» Se scie că profesorul de desemn era Valenștein care s'arĕtă nemulțumit cu léfa ce i se dădea, ḑicênd că nu'ĭ rĕmâne timp să se ocupe cu portrete în uleiŭ. (Petițiunea sa din 20 Septembre 1832).

www.dacoromanica.ro

F) Sub titlul de cheltuelĭ extraordinare se prevĕd întreţinerea a 12 copiĭ cu cheltuiala scólelor câte 1.200 leĭ pe an, «aceştia vor fi primiţĭ în vêrstă numaĭ de la 7 până la 12 anĭ *) ;

G) Pentru cumpĕrătórea cărţilor trebuincióse şi pentru tălmăcirea acelor care se vor socoti tinerimeĭ trebuincióse s'a prevĕḑut 4.000 leĭ, dar în budgetul definitiv s'a redus la 2.000 ;

H) Pentru 2 tinerĭ scolarĭ, ce se vor trimite a se desĕvîrşi pe la universităţĭ strĕine, 12.000 leĭ pe an amênduoĭ **).

Totalul speselor proiectate pe 1832 a fost de 350.000 leĭ, iară în budgetul rectificativ (Anexa b.), a fost de 370.400 leĭ.

Veniturile declarate prin acest budget din 1832, eraŭ următórele:

78.588 leĭ excedentul din trecut;
350.000 „ alocaţĭ pentru scólele publice din veniturile vistierieĭ;
7.900 „ veniturile Monastireĭ Obedeanu ;
4.300 „ de la cele 2 moşiĭ a scóleĭ Ionaşcu, din Slatina ;
600 „ dobênda capitaluluĭ de 7.500 leĭ, dăruit de rĕposatul Episcop de Argeş pentru scóla din Piteştĭ ;
133.700 „ Arierat de primit din ultimul semestru al anuluĭ 1831, din suma de 175.000 leĭ ce a fost destinată scólelor şi din care nu s'a primit de cât suma de 41.300 leĭ.

Peste aceste condeie budgeţul definitiv pe 1832, a maĭ înscris sumele următóre :

3.000 leĭ pentru 10 candidaţĭ, carĭ vor învĕţa metodul Lancastricesc. la scóla normală din Bucurescĭ, ca să dea maĭ la urmă lecţie în oraşele judeţelor, câte 100 leĭ pe lună, în curgere de 3 lunĭ pentru fieş-care ;

4.000 leĭ pentru mobilele trebuincióse la 4 scolĭ ce se vor înfiinţa în plăşile Bucurescilor ;

30.000 leĭ construirea unuĭ zid în jurul scóleĭ şi a uneĭ mare sălĭ de 500 de scolarĭ şi alte reparaţiĭ ;

35.000 leĭ zidirea uneĭ scolĭ publice în Craiova, pe locul oferit de oraş. (Anexa B.).

La finea budgetuluĭ de venituri, Eforiĭ scólelor : Alexandru Filipescu, Ştefan Bălăceanu şi Dimitrie Stirbeiŭ, aduc următórea însemnare :

«In anul 1791, Mihaiŭ-Vodă Suţu, aŭ dăruit moşia Caracalul, D-luĭ Banuluĭ Constantin Filipescu, carele a lăsat'o maĭ pe urmă pe sêma scóleĭ acestuĭ oraş ; dar fiind-că dupe aceea aŭ trecut multă vreme şi locuitoriĭ Caracalenĭ nu 'şĭ-aŭ împlinit legătura, D-luĭ Vornicul Grigore Filipescu 'ĭ-a tras la judecată, în ḑilele luĭ Grigore Ghica ; atuncĭ printr'o anafora a Divanuluĭ s'aŭ îndatorat locuitoriĭ Caracalenĭ să dea de isnóvă în scris, că în curgere de 2 anĭ vor împlini legătura ce făcuse maĭ nainte, iar de unde nu, să fie supuşĭ osândeĭ dupe judecată. De atuncea aŭ trecut 6 anĭ şi nicĭ o urmare despre acéstă legătură nu s'aŭ făcut, dupe cum se vede din documentul ce se află în cancelaria scólelor.»

---

*) In budgetul definitiv fu prevĕḑută întreţinerea numaĭ de 5 copiĭ urmând a se adăugi ceĭ-alţĭ bursierĭ la următorul an scolar, cum explică P. Poenaru în cuvêntul sĕŭ de la 28 August 1832, cuvênt ce dăm integralmente maĭ la vale.

**) Kiseleff amintesce cu creionul pe margine, pe bursierul Văcărescu, dupe ce la condeiul celor 12 bursierĭ a pus întrebarea: «*Qui les 12?*» care a provocat reducerea numĕruluĭ la 5.

www.dacoromanica.ro

*

Pe proiectul de budget trimis în observarea luĭ Kiseleff, pentru 1832, Generalul preşedinte al Divanurilor a însemnat, precum vĕḑurăm, pe margine, cu creionul unele observărĭ pre carĭ ne credem datorĭ a le aminti pre cât aŭ fost posibile cetirea lor.

La paragraful scólelor primare :

«Il faut être très-actif dans la surveillance des modèles qui peuvent être mal rédigés et avoir des conséquences funestes.»

La nota budgetuluĭ că profesoriĭ din judeţe vor avea de predat câte 4 ore pe ḑi, Kiseleff întreba: «Qui dans les districts est tenu de surveiller les écoles ?»

Kiseleff putea să afle trecută maĭ la vale léfa unuĭ revisor.

La condeiul cu léfa profesoruluĭ de aritmetică şi geometrie de la gimnaziul S-t Sava : «Il faut que cette place tende a former des arpenteurs».

Iată ideea urmărită apoĭ de Petru Poenariu, precum maĭ sus s'a vĕḑut.

La profesorul de limba românéscă : «Il faut surtout pour cette classe indiquer les cours et les ouvrages a suivre et a consulter.» *).

*

Despre starea scólelor din ţéra românéscă, «Curierul rom.» publică o dare de sémă pe care o reproduce «Alb. rom.» din 15 Maiŭ 1832.

De asemenea informaţiunĭ se pot culege şi în dările de sémă de la ocasiunea solemnităţilor de examene,

Iată naraţiunea, dupe «Curierul rom.», a solemnităţeĭ de Duminecă 28 August 1832 din Bucurescĭ, solemnitate încununând anul scolar 1831—32 **).

«Duminică la 28 August : de faţă cu Prea Sf. Părintele Ocârmuitorul Sf. Mitropoliĭ, Prea Sf. Sa Părintele Episcopul Buzĕuluĭ, tótă boierimea şi o mulţime de privitorĭ, s'aŭ făcut examenul public scólelor naţionale, dupe chipul următor:

«Sala cea mare a scóleĭ era împodobită de cununĭ şi gherlande de florĭ, în partea cea d'inainte sta înaltul cliros, şi boieriĭ de ântêia tréptă ; in miḑlocul saleĭ, dinaintea uneĭ mese era DD. Eforiĭ scóleĭ şi Ministrul celor Bisericeşcĭ şi al Instrucţiuneĭ publice ; şi D. Colonelul Fonton, Unul din mădularile Comisieĭ orânduite spre revizarea scólelor ; în faţă se afla orânduite tóte câte eraŭ de trebuinţă la cercetare, precum sfere, harte, ş. c. l., şi de aicea se incepea cea-l-altă adunare şi se sfirşea până in fund cu mulţimea de scolarĭ, unde era orinduit un cor de cântăreţĭ.

«De odată cu baterea césuluĭ ḑece, corul începu să cânte Cântarea dimineţiĭ, dupe muzica Evropienéscă, de D. Esse.

«Dupe acésta D. Poenariu Provizorul scólelor aŭ spus un cuvênt fórte elocuent şi simţitor, in care aŭ dat o răpede idee despre istoria şi începutul scóleĭ românescĭ, şi urma-

*) Veḑĭ anexa la paginile acestea A şi B. Aceste anexe sunt un concept în limba francesă, din 3 Martie 1832, raportuluĭ Eforieĭ cătră Kiseleff, supunêndu'ĭ :

1) Comptul venituluĭ şi al cheltuelilor pentru 9 lunĭ din urmă, din 1830, pentru anul 1831 şi pentru cheltuelile a duoĕ lunĭ ântêi din 1831 ;

2) Budgetul pe ultimile 10 lunĭ din 1832 şi

3) Statul definitiv al speselor scólelor aşeḑate dupe veniturile lor, ca să serve de basă la budgetele anilor viitorĭ.

**) Veḑĭ «Alb. rom.» No. 75 din 22 Sept. 1832.

www.dacoromanica.ro

rea invĕţăturilor până acum, şi pe urmă aŭ arĕtat rodul invĕţăturilor de 5 lunĭ de când s'aŭ inceput cursurile dupe intocmirea cea nouă a scôlelor.

«Dupe acest cuvênt plin de energie, ce aŭ pătruns până la lacrimĭ pe privitorĭ, indată s'a inceput cercetarea scolarilor, scoţêndu-se din fiesce-care clas câte duoĭ scolarĭ.

«Aşa, maĭ ântêi începură a se cerceta scôlele incepĕtôre, dupe metodul lancasterian, la cetit, scris, la catechism. Pe urmă clasul II dupe metodul luĭ Lancaster, la inceputurĭ de aritmetică, de geografie şi catihism, la care examen a fost şi D. G. Popp.

«Apoĭ se aduseră in cercetare DD. Sholeriĭ scôleĭ centrale, şi s'aŭ examinat la cele următôre :

«Clasul III. Caligrafie, profesor D. A. Popp.

«Gramatică, analis: Gramatica şi logica, adecă desfacerea periôdelor in propoziţiĭ. Examinator D. I. Popp. Geografia pe larg; Examinator D. If. Genili. Aritmetica inaltă, fracţiĭ, puterĭ ş. c. l. Examinator D. G. Popp;

«Clasul IV. Geometrie, examinator D. Provizorul Poenariu.

«Istoria sacră, examinator D. Ef. Poteca;

«Clasul V. Gramatica limbeĭ franţeze, examinator D. S. Marcovicĭ.

«Desenul, séŭ zugrăvitul, profesor D. Valenstein ;

«Clasul VI. Legile, dreptul civil al pămêntuluĭ, Examinator D. C. Moroiŭ.

«Limba grecéscă veche, in care tălmăcirea s'a făcut d'a-dreptul in limba romanéscă, iar nu dupe chipul d'inainte, dintr'o limbă strĕină in alta iar strĕină, care se dicea că se chiamă Ecsitisis! Examinator D. G. Ioanid.

Sfêrşindu-se intr'acest chip cercetarea, s'aŭ chiămat inaintea adunăriĭ toţĭ tineriĭ, carĭ s'aŭ arĕtat vrednicĭ de silinţele profesorilor lor, şi li-s'aŭ impărţit premiurĭ (darurĭ) din mâna D-luĭ Ministruluĭ Instrucţiuneĭ Publice, strigându-se pe nume de D. Provizorul scôlelor, şi făcênduli-se cunoscut in obşte asemenea pe anume darurile ce primesc, carĭ aŭ stătut in cele următôre :

«Atlasurĭ geografice, gramaticĭ romanescĭ, gramaticĭ de poezie, gramaticĭ de limba franceză. Mărimea romanilor, Biblioteca instructivă. Contes moraux de Marmontel, Discours de l'hist. Universelle et Oraisons funèbres de Bossuet, Petit carême de Masillon, Plutarque de la jeunesse, Morceaux choisi de Buffon, Traité d'arpentage, geometriĭ franţuzescĭ, Aritmeticĭ, Algebre, Modele şi isvôde de zugrăvie, Istoriĭ, Dicţionare ale Academieĭ.

«De aicea aŭ trecut DD. Eforiĭ scoleĭ d'impreună cu Ministrul Instrucţiuneĭ publice şi D. Colonelul Fonton, in altă sală deosebĭ, şi dând hotărire despre rezultatul ezamenuluĭ, aŭ ales dintre tineriĭ eminenţĭ ce s'aŭ cercetat, cincĭ, carĭ aŭ a se ţine cu cheltuiala scôlelor până ce vor sĕvirşi cursurile ce aŭ să maĭ urmeze.

«Nu pôte cine-va să descrie mulţămirea şi bucuria aceştiĭ adunărĭ ; vedea cine-va tinerĭ uĭmiţĭ şi afară din sine, de coraj, bucurie şi de nădejde, alţiĭ vestejiţĭ cu totul căcĭ n'aŭ eşit şi eĭ la cercetare, alţiĭ arţênd de cel maĭ nobil foc, să se invrednicéscă şi eĭ odată, de atâta laudă. Vedea cine-va părinţĭ cu lacrimĭ pe ochĭ privinduşĭ fiiĭ lor, singura nădejde a bĕtrâneţelor lor, că li-s'aŭ deschis un drum prin părintésca ingrijire a guvernuluĭ, ca să se pôtă creşce ast-fel cum să fie odată creştinĭ adevĕraţĭ dupe duhul evangheliei, cetăţenĭ bunĭ, folositorĭ Statuluĭ, şi lor spre mângâere. Vedea cine-va pe pricinuitoriĭ acestor inceputurĭ mântuitôre, insuşĭ in acel Raiŭ pămêntesc, a fi atât de fericiţĭ, singurĭ a'şĭ culege rodul faptelor şi blânda lor consciinţă, ca un ânger ceresc a vĕrsa mângâerea in inima lor cea infrântă. Vedea cine-va pe vrednicĭi de tôtă lauda Profesorĭ, rĕs-

www.dacoromanica.ro

plătiţĭ de ostenelele lor prin mulţămirea şi bine-cuvêntarea obştéscă că dobêndea o altă fiinţă şi rĕmânea fără a şci ce să rĕspundă la mulţămirile părinţilor. In sfêrşit vedea cineva un public, din gurile căruia rĕsuna bine-cuvêntarea, vĕdênd o generaţie nouĕ că să înalţă, o tinerime, ce este flórea némuluĭ românesc, că să desvoltă cu norocire ca să dea rodul uneĭ societăţĭ temeĭnice şi fericite.

«Desfăcêndu-se adunarea, Prea Sfinţia Sa Părintele Ocârmuitorul Sf. Mitropoliĭ, aŭ bine-cuvêntat pe DD. Profesorĭ şi rodurile ostenelilor, chĭămând ajutorul Ceriuluĭ, ca în vecĭ să'ĭ sprijinéscă şi să'ĭ întăréscă întru a lor folositóre şi strălucită carieră. Şi pe urmă D. Vornicul pricinilor din läuntru aŭ mulţămit tuturor profesorilor din partea a tótă boierimea pentru sporul şi silinţa ce aŭ arĕtat.

«Dupe acésta, tuturor scolarilor ce s'aŭ înălţat la alte învĕţăturĭ maĭ marĭ li-s'aŭ dat atestaturĭ de învĕţăturile ce aŭ urmat dupe a lor silinţă, însemnând la fie-care dupe meritul sĕŭ, la uniĭ arĕtând că aŭ urmat învĕţăturile cu silinţă, la alţiĭ cu multă silinţă, la alţiĭ cu bună purtare, şi la alţiĭ cu buna purtare şi cu silinţă, sĕŭ cu multă silinţă.»

*

Iată discursul luĭ P. Poenarul, din 28 August, dupe «Curierul rom.» No. 61, din 4 Septembre 1832 :

Cuvênt dis în scóla Naţională din Sf. Sava, la examenul public, de D. P. Poienarul Provisorul scólelor, la 28 August 1832

«Tótă adunarea ce astă-dĭ face cinste şcólelor cu a sa înfăţişare aicĭ, precum tot omul simţitor de folosul obştesc, este bine încredinţată, că creşcerea şi învĕţăturile ce se daŭ tinerimeĭ, sunt ast-fel de legate cu sórta orĭ-căruia Stat, în cât tótă fericirea unuĭ ném atârnă de la buna creşcere a tinerimeĭ; aşa dar buna educaţie fieş-căruia în parte şi fericirea tutulor de obşte se ţin de mână.

De aceea Naţia Românéscă trebue să simţă, că pe lângă alte facerĭ de bine, ce s'aŭ rĕvărsat peste dênsa, de când se află subt sprijineala maĭ de aprópe a Augustuluĭ protector al Prinţipaturilor Românieĭ, şi încredinţată îngrijireĭ prea vredniculuĭ şi îmbunătăţituluĭ sĕŭ vechil, cea maĭ mare dovadă de îngrijirea părintéscă ce are stăpânirea de acum pentru folosul obştesc, este aşedarea şcólelor Naţionale pe un bas maĭ temeĭnic ; căcĭ cu tóte că acéstă trebuinţă a fost simţită aicĭ maĭ de demult, până acum încă tóte strădaniile ce se făcuse din vreme în vreme pentru şcóle nu putuse dobêndi urmarea dorită ; felurimĭ de neînlesnirĭ şi de întêmplărĭ aŭ fost până maĭ dĕunădĭ protivnice întemeerĭĭ uneĭ şcóle Naţionale. La cea maĭ d'ântêiŭ a eĭ întocmire acéstă şcólă a avut a se lupta cu ideea ce predomnea pe atuncĭ, că nimic nu se póte învĕţa în limba românéscă şi multă vreme încă nu s'ar fi putut apĕra de acéstă năpaste de nu ar fi avut pe cel maĭ vrednic de laudă român, despre ale sale şciinţe şi patriotism, pe George Lazăr Doctor de Teologie şi de Legĭ, care el ântêiaşĭ dată, a propus ideea de a se întocmi o şcólă în limba Patrieĭ, şi el singur s'a luptat cu tóte neînlesnirile, făcênd în limba românéscă cursurĭ de filosofie şi de matematică. Acest învĕţat bărbat, prin a sa nepregetare şi înfocată iubire de ném, îşĭ dobêndise, dupe a sa dorire, sprijinitorĭ, pentru cultura limbeĭ româneşcĭ, pe câţĭ-va din ceĭ maĭ cu râvnă boierĭ patrioţĭ, şi maĭ ales pre rĕposatul Banul Constantin Balăceanu. Cu al acestor bunĭ patrioţĭ ajutor şcóla românéscă în puţină vreme a dat dovadă netăgăduită de înlesnirea cu care se pot urma învĕţăturile în limba patrieĭ, căcĭ din şcolariĭ d'atuncĭ aŭ eşit bărbaţĭ, carĭ acum fac cinste némuluĭ: D. Eliad proprietarul tipografieĭ, şi D. Paladi In-

www.dacoromanica.ro

ginerul; urmându'şĭ amênduoĭ învĕţăturile sub rĕposatul Lazăr, în puţină vreme s'aŭ făcut vrednicĭ de a împlini şi slujba de profesorĭ publicĭ, şi ale lor osteneli aŭ dat iarăşĭ mult rod. Dar nu a ţinut mult aşa, căcĭ şcólele peste puţin aŭ avut a suferi felurimĭ de împiedicărĭ, în cât într'o vreme rĕmăsese tótă greutatea eĭ pe singur D. Eliad, care, pentru o singură dragoste a'şĭ împartăşi învĕţătura tinerimeĭ a suferit tot felul de strîmtorărĭ; acest nepregetat tênĕr nu numaĭ că a scos şcolarĭ, carĭ astădĭ sunt profesorĭ vrednicĭ de acest nume, ci a cultivat şi limba prin multe lucrărĭ ce s'aŭ dat la lumină, între care este şi Gramatica limbeĭ româneşcĭ, şi printr'acésta tinerimea învĕţă acum în şcólă cu înlesnire a'şĭ regula ideile şi espresiile în limba părintéscă.

Maĭ la urmă şcóla se întocmise de isnóvă şi prin încuragiarea ce dobêndise sub domnia bunuluĭ patriot Grigorie Ghica, se aşedase iarăşĭ cursul de filosofie, de matematică şi de legĭ şi se urma cu bun spor, dupe cum s'a vĕdut la examenul public ce s'a dat pe atuncĭ faţă cu Domnul şi cu tótă boierime. Puţin însă dupe aceea s'a intêmplat iarăşĭ, dupe cum este şciut tuturor, împrejurărĭ protivnice, carĭ aŭ fost maĭ sus de voia omuluĭ şi aşa şcólele, precum tóte cele alte instituţiĭ publice, nu aŭ putut maĭ nicĭ odată să se bucure de un şir de anĭ liniştiţĭ, tóte aŭ fost fără de nicĭ un căpătêiŭ până maĭ deunădĭ, când o pré înaltă îngrijire ce ocroteşce Naţia românéscă a dat, ca să dic aşa, o suflare de viaţă omeniriĭ dupe aceste locurĭ, şi dupe ce tóte furtunile s'aŭ potolit, aflându-se căpetenie a ocârmuireĭ D. de plin împuternicit President Generalul Kiseleff, care s'a ivit ca un lucéfĕr ca să lumineze pasurile tuturor dregătoriilor pentru înaintarea némuluĭ spre fericire, s'a pus între altele şi şcólele la orânduiala, şi acum tinerimea se póte lesne împărtăşi de învĕţătură în orĭ-care parte a Principatuluĭ, căcĭ s'a făcut chibzuire ca în tóte oraşele de căpetenie ale judeţelor să se afle câte o şcólă de metodul Lancasterian, avênd fieş-care câte douĕ clasurĭ, unul pentru deprindere la citire şi la scriere şi altul pentru învĕţăturile elementare de catechism, de aritmetică, de geografie şi de gramatică. Douĕ-spre-ḑece dintr'aceste şcóle s'aŭ şi deschis, şi peste o mie de tinerĭ s'aŭ împărtăşit până acum de învĕţăturĭ; iar cele-alte şépte şcóle s'aŭ întărḑiat a se aşeḑa din pricină că nu s'aŭ dat încă pe la acele locurĭ încăperĭ cuviincióse pentru şcóle; pilda însă de sporul ce fac şcólele ce s'aŭ aşeḑat prin cele-alte judeţe, va face şi pe locuitoriĭ dupe la locurile pe unde nu sunt şcóle să simţă folosul ce póte isvorî dintr'o îngrijire părintéscă, precum este acésta ce are acum stăpânirea pentru împărţirea luminilor, şi se vor îndemna a înlesni împlinirea acestuĭ sfêrşit de folos obştesc.

Pentru învĕţăturĭ maĭ înalte s'aŭ aşeḑat douĕ alte şcóle centrale, una în Craiova şi alta aci în Bucurescĭ, fieş-care cu câte douĕ-spre-ḑece catedre, adecă pentru gramatică, aritmetică, caligrafie, istorie, composiţie, geometrie, pentru limba franţuzéscă, pentru cea grecéscă şi pentru desen.

In cea dupe urmă, pentru ca să se îndeplinéscă óreşĭ-ce maĭ mult învĕţăturile, s'aŭ adăogat la şcóla din Bucureştĭ şi cursurile de legĭ, de trigonometrie aplicată, de literatura franţuzéscă şi de limbile nemţéscă, latinéscă, ruséscă şi slavonéscă.

Dupe ce s'a întocmit într'acest chip educaţia tinerimeĭ de obşte, care este cea maĭ d'ântêiŭ îngrijire ce trebue să aĭbă o naţie, şi cea maĭ sântă datorie a stăpânireĭ către fieş-care familie, s'a făcut chibzuire încă şi pentru aşeḑarea unuĭ pensionat, unde un óre-care numĕr de copiĭ aleşĭ să se afle sub o îngrijire maĭ de aprópe la a lor educaţie, şi să se dea

www.dacoromanica.ro

printr'acésta înlesnire părinţilor ce sunt şedĕtorĭ cu depărtare de acéstă capitală; dintr'aceştĭ tinerĭ pensionişti unii se ţin cu a lor cheltuială, iar alţii cu ajutor din casa şcólelor.

Aceştĭ dupe urmă s'aŭ hotărît a fi în numĕr de duoĭ-spre-ḑece, carĭ toţĭ se vor alege din şcolariĭ carĭ vor face maĭ mult spor la învĕţătură in vremea urmăreĭ lor la şcóla Naţională; de astă-dată însă trebue să se alĕgă numaĭ cincĭ şcolarĭ, pentru ca să rĕmână şi la alt examen mijloc a se încuraja şcolariĭ printr'acest fel de alegere.

Acum, dupe sfĕrşitul anuluĭ scolastic, s'a făcut cercetare publică şcolarilor la învĕţăturile ce aŭ trecut, ca să se clasificeze fieş-care pe potriva urmăreĭ luĭ la învĕţătură şi purtăriĭ sale în şcólă. Resultatul acestor cercetărĭ puindu-se acum înaintea aceştiĭ cinstite adunărĭ, se va face cunoscută tótă urmarea ce s'a făcut la învĕţăturĭ în şcólele Naţionale, şi de se va găsi că acest resultat nu rĕspunde la tóte dupe dorinţă, se face rugăciune cinstiteĭ adunărĭ a lua în băgare de sémă, că acesta este rodul numaĭ de cincĭ lunĭ; căcĭ numaĭ de la Aprilie 1 s'aŭ început cursurile în şcólă dupe orânduiala cea nouă, fiind-că maĭ nainte a trebuit să se dea şcólelor o întocmire maĭ temeĭnică, să se facă meremeturile ce era trebuincióse, dupe ce s'a primit şcóla din Sf. Sava pe sĕma Eforiĭ; aceste chibzuirĭ, şi vremea ce a rĕmas fiind fórte scurtă nu s'a putut întinde şi desluşi tóte învĕţăturile dupe cum trebuia.

Cu tóte acestea, cinstita adunare bine-voind a face cercare de sporul învĕţăturilor prin cercetarea unora din şcolariĭ fieş-căruia clas, se va încredinţa, că atât învĕţătoriĭ s'aŭ străduit cu multă râvnă a face pe tinerime să înainteze la învĕţăturĭ, cât şi din şcolarĭ ceĭ maĭ mulţĭ aŭ urmat cursurile cu multă silinţă, şi că uniĭ sunt vrednicĭ de cea maĭ mare laudă; cu un cuvĕnt tinerimea ce a urmat în şcólele Naţionale meritéză încurajare. De aceea s'a facut rugăciune acestiĭ cinstite adunărĭ să cinstéscă şcóla cu a sa înfăţişare, şi dupe ce se vor cerceta înainte-ĭ şcolariĭ ce se vor înfăţişa de aĭ lor învĕţătorĭ, să binevoiască a alege dintr'ĕnşiĭ cincĭ pentru a se ţine la învĕţătură cu cheltuiala şcólelor până ce 'şĭ vor sĕvĕrşi cursurile ce aŭ a urma; şi atât aceştĭ cincĭ şcolarĭ ce se vor alege, cât şi ceĭ-alţĭ ce meritéză încurajare vor primi din mânile Dumnĕluĭ Marelui Logofĕt al trebilor Bisericeşcĭ şi al învĕţăturilor, premiile ce s'aŭ hotărît pentru fie-care dupe al sĕŭ merit.

Aceştĭ şcolarĭ sunt:

Turnavitu Scarlat, cu premiul I-iŭ la geografie şi la istorie;
Ghica Ioan, cu premiul I-iŭ la geometrie şi accesit la aritmetică;
Turnavitu Ştefan, cu premiul al II-lea la geografie;
Calinescu Alecu, cu premiul al II-lea la geometrie;
Papadonatu Nicolae, cu premiul I-iŭ la aritmetică şi accesit la geografie;
Dragodan Spirache, cu premiul al II-lea la aritmetică, şi accesit la gramatică.
Călinescu Costache, cu premiul I-iŭ la gramatică;
Donescu Costache, acsesit la geometrie;
Boerescu Scarlat, cu premiul al II-lea la gramatică;
Panait George, cu premiul al II-lea la istorie;
Basarabescu Alecu, cu premiul I-iŭ la caligrafie;
Popa Gheorghe Ioniţă, cu premiul al II-lea la caligrafie;
Constantin Grigorie, accesit la istorie;
Lahovari Nicolae, cu premiul I-iŭ la gramatica limbi franţuzeştĭ;
Florescu Iancu, cu premiul al II-lea, idem;
Bălcescu Nicolae, accesit, idem;

www.dacoromanica.ro

Georgie Costache, cu premiul I-iŭ la gramatica grecéscă;
Nenovicĭ Nicolae, cu premiul al II-lea, idem;
Sălacolu Dumitru, acsesit la gramatica grecéscă;
Adolf Şteghe, cu premiul I-iŭ la desen;
Costaforu Iorgu, cu premiul I-iŭ la învĕţăturile începĕtóre în clasul II;
Popa Şărban Dimitrache, cu premiul al II-lea, idem;
Nae Scarlat, accesit, idem;
Isvoranu Manolache, cu premiul I-iŭ la învĕţăturile începĕtóre de clasul I;
Băjăscu Iorgu, idem, idem;
Lambru Iorgu, idem;
Pandele Georgie, cu premiul al II-lea, idem;
Ştefan Scarlat, idem;
Ruset Iorgu, idem;
Gronau Adolf, accesit, idem;
Iorgu Iancu, idem;
Petrescu Iancu, idem.

«Acesta este rodul învĕţăturiĭ de cincĭ lunĭ. Cu atâta numaĭ nu ar fi îndrăznit şcóla să iasă înaintea publiculuĭ; însă trebuia să se facă un început ca să se legiuiască pe tot anul acéstă cercetare la sfêrşitul anuluĭ scolastic; de aceea se face rugăciune cinstiteĭ adunărĭ, să aĭbă pentru astă-dată indulgenţă, şi printr'acésta vor dobêndi atât şcolariĭ cât şi învĕţătoriĭ încurajare de a se sili maĭ cu d'inadinsul şi arĕta la anul maĭ mult spor. Iar Eforia şcólelor însufleţită şi ajutată fiind de zelul ce arĕtaţĭ Dumnévóstră toţĭ pentru o bună întocmire a învĕţăturilor publice, se va strădui a înlesni din ce în ce maĭ mult înaintarea tinerimeĭ nóstre la învĕţăturĭ, ca să ia şi şcólele desvoltare şi înaintare progresivă, de o potrivă cu tóte cele-alte ramurĭ ale administraţieĭ ce a început o nouă epocă sub părintésca oblăduire a înalteĭ Excelenţeĭ sale deplin împuternicituluĭ President Pavel Dimitrievicĭ Kiseleff, al căruia nume cât va fi némul românesc se va afla tipărit în adâncul inimeĭ românilor. Vremea nu este departe în care vom putea vedea şi în şcolile nóstre învĕţăturile trebuincióse; şi acum tinerimea póte privi în viitorime cu drag, căcĭ tóte se gătesc pentru o viaţă maĭ ticnită şi fericită. Şcolile vor deşchide cărarea ce duce la fericire şi o bună cârmuire va fi stréjă pentru a opri pe orĭ-care de a se abate dintr'acéstă cale.

Tinerimea dar, să îngrijéscă a se folosi de acéstă epocă ce zîmbeşce, să nu lase să'ĭ scape din mână o vreme ce'ĭ dă atâta înlesnire a apuca calea cea dréptă; să se străduiască a dobândi cunoşcinţe spre folosul eĭ şi al Statuluĭ, însă temeiul învĕţătureĭ trebue să'ĭ fie totd'a-na deprinderea în fapte bune, căcĭ numaĭ într'acestea se razimă fericirea particulară şi obştéscă.»

*

Eforia scólelor în urma examenuluĭ din August presintă raport luĭ Kiseleff de resultatele dobêndite în anul încetat scolar. Kiseleff, rĕspunde Eforieĭ cu adresa acésta:

A l'Ephorie des écoles

«J'ai reçu le rapport que l'Ephorie des écoles m'a adressé, en date du 5 Septembre relativement à l'examen des élèves qui a eu lieu à l'école de St. Sava. L'heureux résultat de cet examen m'était dejà connu: c'est le plus bel éloge que l'on puisse faire du zèle

www.dacoromanica.ro

éclairé et du dévouement des membres de cette Ephorie, dans la tâche pénible qui leurs a été confiée.

Les âmes généreuses, trouvant leur plus dome récompense dans la reconnaissance publique, je me fais un devoir de lui signaler les titres que s'y sont acquis MM. Alexandre Philipesco, Etienne Ballatzano et Barbo Stirbei, chargés de l'organisation et de la direction des écoles dans toute l'étendue de la Principauté, en ordonnant que le présent témoignage de ma satisfaction soit publié dans la gazette.

Je me fais un égal plaisir de reconnaitre le dévouement du Sieur Poénari, Proviseur des écoles, pour la surveillance active qu'il déploie au maintien du bon ordre et de la subordination parmi les élèves, ainsi que pour la régularité qu'il a su introduire et conserver dans les cours.

Je saisis, en même temps cette occasion, pour rendre justice au zèle, à l'activité et à l'assiduité des professeurs : Siméon Marcovicz, Jean Popp, Ioseph Genilie et George Popp, dont les élèves des classes qui leur sont confiées ont fait preuve.

Le Président plénipotentiaire des Divans, Aide-de-camp, *Général Kiseleff.*

No. 663. Bukarest le 20 Septembre 1832 *).

*

Se pôte observa că impărţirea premiilor cea ântêia nu s'a făcut in ḑiua de S-tu Petru şi Pavel. In Moldova, precum vom vedea, asemenea solemnitate s'a făcut iarăşĭ in altă ḑi. Numaĭ in aniĭ următorĭ, prin o curtenire către Kiseleff, s'a ales ḑiua de 29 August pentru solemnitatea scolară. In aceeaşĭ ḑi avea aniversarea sa onomastică şi directorul scôlelor Munteniei, P. Poenariu.

Intre persônele carĭ aŭ dăruit cărţĭ pentru premiĭ in 1832 a fost şi Ion Eliad. In August 2 acelaş an el a donat cu acest scop câte-va cărţĭ greceşcĭ şi câte-va exemplare din «Gramatica poesieĭ» lucrată de dênsul.

In 5 Septembre 1832, D. director al scôlelor şi profesor din trecut Efrosin Poteca se retrage din ambele insărcinărĭ din causa vêrsteĭ.

Generalul Kiseleff scrie in modul următor Episcopuluĭ de Rômnic, să dea bĕtrânuluĭ Poteca o monastire, unde să petrécă ca egumen. Noĭ scim că a fost numit neintêrḑiat la Motru.

A Monseigneur l'Evêque de Rômnic, faisant les fonctions de Métropolitain.

«L'Ephorie des écoles par son rapport du 5 Septembre, No. 357, porte à ma connaissance les services rendus par le père Euphrosinne Potéca, comme Professeur à l'école St. Sawa, et son âge avancé qui ne lui permet plus de vaquer à ses pénibles fonctions.

En conséquence, désirant, en récompence de ses services, assurer une retraite paisible au susdit père, je vous invite Monseigneur, à me faire connaitre avant le 15 du courant, quels sont les Egouménats vacants, en me désignant celui des monastères, où le susdit père pourrait être convenablement placé.»

Signé : Le Président Plénipotentiaire des Divans, Aide-de-camp, *Général Kiseleff.*

No. 614. Bukarest, le 9 Septembre 1832 **).

*) Dos. No. 50 curent, din 1832, (Arch. Stat.).

**) Dos. Nr. 50 curent pe 1832.

www.dacoromanica.ro

*

Redeschiderea anuluĭ scolar 1832—1833, se face în Bucurescĭ cu mare solemnitate. Asistă la acea solemnitate Generalul Kiseleff cu, tóte autorităţile înalte ale ţĕreĭ. Logof. dreptăţeĭ A. Filipescu, ţinu o cuvêntare la acéstă ocasiune, în care aduse laude şi mulţămirĭ Generaluluĭ Kiseleff şi apoĭ arétă modul cum s'aŭ organisat scólele, etc.

Iată discursul acesta :

Cuvênt la deschiderea scólelor, ţis de D. Logofĕtul dreptăţeĭ A. Filipescu.

«Puţine ţĕrĭ s'aŭ îmbogăţit din natură cu atâta îmbelşugare precum este ţéra Romanéscă, şi cu tóte acestea nicăirea fericirea n'a fost maĭ rară decât într'acest pământ.

Acéstă tristă nepotrivire este acum depărtată de noĭ ; istoria o va descrie, şi va arĕta pricinile aceştiĭ nenorocirĭ, iar noă acum nu ne rĕmâne alt decât a mulţămi Provedinţeĭ pentru bunătăţile ce se rĕvarsă peste noĭ.

De când sórta Patrieĭ nóstre s'a încredinţat înalt Ex. Sale D. deplin-împuternicituluĭ Prezident Generalul Kiseleff, cea maĭ nepregetată îngrijire a sa a fost să ştérgă tóte relele ce ne încutropise din vechime, şi să ne pregătéscă o viitorime de fericire.

Nicĭ odată nu s'a arĕtat dragostea de binele obştesc cu maĭ multă căldură, şi maĭ adâncă înţelepciune. Tóte trebuia să se prefăcă, tóte să se îndrepteze, şi tóte s'aŭ împlinit cu mĕsură, cu dreptate, şi liniştit ; acésta este un fenomen fórte rar în istoria némurilor, şi ce este maĭ de mirare, tóte aŭ dobêndit, în puţină vreme, cele maĭ bune resultaturĭ ; acésta este o dovadă netăgăduită de buna întocmire a nuoilor aşeḑĕmênturĭ, şi o chiăzăşuire temeĭnică pentru a eĭ urmare în viitorime. Prin a Ex. Sale îngrijire tóte s'aŭ îndreptat : Legislaţia, Miliţia, Tribunalele, Administraţia, Poliţia, Spitalurile, Inchisorile, Carantinele Industria, Neguţĕtoria, nimic n'a rĕmas afară din îngrijirea Ex. Sale.

Tóte aŭ simţit că se cârmuesc de un duh înalt şi pătrunḑĕtor. Pe lângă aceste bunătăţĭ instrucţia publică nu putea să rĕmâe maĭ îndărăt.

Inalt Ex. Sa, dintr'un început a avut îngrijire pentru acéstă parte a Administraţieĭ : sub a Ex. Sale bună protecţie s'aŭ biruit multe neînlesnirĭ, şi s'aŭ deşchis tinerimeĭ isvorurĭ de o învĕţătură temeĭnică şi folositóre; dovadă sunt, rodurile ce s'aŭ arĕtat din vremelnica întocmire a şcólelor.

Acum Ex. Sa, covêrşind dorinţa nóstră, voeşce să întemeĭeze maĭ cu dédinsul acéstă facere de bine, şi hotărît să aşeḑe şi instrucţia publică în rêndul instituţiilor nóstre celor maĭ de temeiŭ.

Şcólele naţionale s'aŭ aşeḑat pe acelaşĭ temeiŭ, precum sunt ale némurilor luminate. Tinerii de orĭ-ce stare vor putea găsi într'ênsele învĕţăturĭ potrivite cu mijlócele ce va avea fieş-care. In şcólele începĕtóre, ce se aşéḑă prin tóte oraşele de căpetenie ale judeţelor, se vor da tinerimeĭ cunoscinţele ce sunt maĭ de trebuinţă fieş-căruia om în societate; dintr'aceste şcóle eşind tênĕrul, şi avênd mijloc a'şĭ urma învĕţătura maĭ departe, va putea păşi în şcóla de umanióre în Craiova, séŭ aicĭ în Bucureşcĭ, unde 'şĭ va putea întinde şi adăoga cele d'ântêiŭ cunoscinţe ce va dobêndi în şcólele începĕtóre. Apoĭ din şcóla de umanióre intrând în şcóla de filosofie, se va pregăti acolo tênĕrul în învĕţăturile ce'ĭ sunt trebuincióse pentru a putea urma în vre-una din facultăţĭ : învĕţătura doftorieĭ, orĭ a legilor, séŭ a matematiceĭ aplicate.

Printr'acéstă nouă întocmire, ce se dă acum şcólelor, instrucţia va dobêndi tótă întinderea ce i se póte da în pământul nostru. Părinţiĭ nu vor maĭ fi siliţĭ a'şĭ înstreina copiiĭ încă într'o vĕrstă fragetă, maĭ nainte de a se pregăti printr'o educaţie cuviinciósă şi a se

www.dacoromanica.ro

face printr'acésta vrednicĭ de a dobêndi din a lor înstreinare un folos potrivit cu atâtea jertfe ale părinţilor; nădějduindu-se că fără de a se depărta din casa părintéscă copiiĭ vor putea găsi, în şcólele nóstre, tóte învĕţăturile câte sunt trebuincióse a împodobi duhul şi a insufla bune simţimênturĭ.

O generaţie nuoă, povĕţuită fiind de învĕţătorĭ cu bună şciinţă şi cu bune obiceiurĭ, aflându-se sub protecţia legilor, ce ne cârmuesc, se va deprinde din vreme a simţi folosul acestor aşeďămênturĭ, a le iubi, a le cinsti ca pe cea maĭ temeĭnică siguranţă spre paza fericireĭ némuluĭ.

Fericită tinerimea căria se dă acum mijlóce a'şĭ desvolta ale lor fireşcĭ aplecărĭ la orĭ-ce învĕţăturĭ, şi prilej de a'şĭ arĕta fieşce-care vrednicia sa în slujbele Patrieĭ şi prin lucrărĭ folositóre omenireĭ.

Străduiţi-vĕ dar, tinerilor, din tóte puterile, a vĕ folosi de înlesnirile ce vi se daŭ la învĕţătură, şi pe lângă mulţămirea ce veţĭ avea a pricinui cea maĭ mare bucurie părinţilor ce jertfesc tóte pentru sporirea vóstră la învĕţătură, veţĭ dobêndi şi de la patrie rĕsplătirea cuviinciósă. Aţĭ vĕďut cu cât entusiasm s'a primit la examenul trecut sporirea ce aţĭ putut arĕta la învĕţătură; şcolariĭ ceĭ dintre voĭ carĭ s'aŭ arĕtat óreşĭ-ce maĭ cu silinţă aŭ dobêndit încurajare şi ajutor, fieş-care dupe al sĕŭ merit. Acum iarăşĭ vedeţĭ câtă dorire învăpăiază inima tutulor pentru înaintarea tinerimeĭ la învĕţătură. Inalt Ex. Sa D. Generalul Kiseleff, deplin-împuternicitul Prezident, insoţit de prea cinstitul Cliros, de cea maĭ înaltă nobilitate, şi de un public din ceĭ maĭ doritorĭ patrioţĭ pentru luminarea némuluĭ, a bine-voit a da astăďĭ cinste şcólelor, sĕrbătorind cu a sa înfăţişare aicĭ, începutul anuluĭ şcolastic.

Ex. Sa, vĕ dă astăďĭ, iubiţĭ tinerĭ, incredinţare publică de a sa părintéscă protecţie; prea cinstitul Cliros vĕ blagoslovesce chiămând Duhul Sfânt să vĕ lumineze, şi toţĭ patrioţiĭ vĕ uréză din inimă cel maĭ bun spor la învĕţătură.

Bucuraţi-vĕ, tinerilor, că v'aţĭ născut într'o epocă în care vedeţi că tóte vi-se pregătesc pentru o vieţuire fericită; o cărare nuoĕ spre slavă vi-se deschide, pe care părinţiĭ noştri n'aŭ păşit încă.

Siliţi-vĕ dar, fiţĭ fără pregetare la ostenelĭ; drumul vĕ este deschis; la mâna fieş-căruia tênĕr este acum a se vedea încoronat de cea maĭ mare cinste. Astăďĭ vi se arĕtă învederat sprijinirea oblăduireĭ; vedeţĭ subt a cuĭ ocrotire se face acéstă serbare; tipăriţi-vĕ în adâncul inimeĭ chipul Sĕŭ; va veni vremea să vĕ făliţĭ la generaţia viitóre, că a'ţĭ avut norocirea a vĕ afla la începutul cărăriĭ spre fericire povĕţuiţĭ şi cârmuiţĭ de acela chiar, care împlinind, cu vrednicie, gândul prea inaltuluĭ şi mărinimuluĭ împĕrat, s'a făcut regenerator al Patrieĭ nóstre. Numele sĕŭ se va pomeni tot-d'a-una însoţit cu orĭ-ce lucru bun s'a făcut spre folosul Patrieĭ nóstre; acest nume încunjurat de bine-cuvêntărĭ, şi pomenit, dintr'un véc într'altul, ca un simbol de isbăvire, va fi vecĭnic în inima tutulor românilor.

«Acésta va fi, Excelenţă! monumentul ce'ţĭ vor rădica toţĭ românilĭ; acésta este care se cuvine făcĕtorilor de bine aĭ omenireĭ.».

Dăm în anexă *) traducerea în limba francesă a acestuĭ discurs destinată Generaluluĭ Kiseleff, dupe chiar conceptul corectat.

Kiseleff fórte mulţămit şi de laudele ce i se aduc şi de realul resultat dobêndit prin scóle, adreséză Eforieĭ scólelor următorul oficiŭ sub No. 731 din 18 Octombre 1832:

*) Veďĭ anexa la acéstă pagină.

www.dacoromanica.ro

Tablica despre cât s'a dat la bizuirea Muzeului din Cl.-Cluj de D. Dr. Elie Măcărescu Președintele Societății Regale la 18: 8 Sept. 1832:

DD. Profesori	Lei	
D. Baltheu Sup.	250	Am primit Baltheu Sup.
D. Sonig Popp	300	J. Popp
D. Fogarasi	350	am primit J. Fog.
D. Ioan Pop Profesor de Fizica și matematice	400	'l am primit. Ioan Pop.
D. Iosif Genilie, Profesor de Fizica	400	am primit I. Genilie
D. S. Marcovici Profesor de limba Franceză	500	S. Marcovici
D. Sp. Aaron Profesor de Istorie	400	am primit Sp. Aaron
D. I. Ioanid Profesor de limba Franceză	500	a le primit: I. Ioanid
M.r Vailliant chef de la pension	800	
[illegible]	600	Vailliant
	14 00	

Tablița despre cât se va da la bizuirea Muzeului din Cl.-Cluj de D. Dr. Elie Măcărescu Președintele Societății Regale la 18: 8 Sept. 1832.

Numele Muzeului		Cât se va da la bizuire	Numele și semnătura primitorilor la Muz.
N. Niculae	Muzeul cu D. D. George Pop. p. Kl. I. și II.	200:	
	id. cu D. J. Popp Sup. Kl. III.	200	
D. Timpelea	id cu D. I. Roth Kl. IV.	200:	
D. Roth Erpon	Muzeul cu D. I. Roth Sup. p. clasele Reale I. de sm.	200	
D. Erpenbeck	Muzeul cu D. J. Genilie, Prof. Kl. II de sm.	200	
J. Fogarasi	id. cu D. S. Marcovici Sup. Kl. III.	200.	
D. Ranschner	id. cu D. A. Florian Prof. Kl. IV.	200	
I. Blaziu	id. cu D. I. Ioanid Prof. Kl. I. de limba Copii	200:	

www.dacoromanica.ro

A l'Ephorie des Écoles

«Dans la visite que j'ai faite le 17 de ce mois à l'Ecole de S-t Sawa, ayant eu lieu d'être pleinement satisfait de l'ordre observé dans les études, de la régularité et de la bonne tenue que j'ai eu occasion de remarquer dans l'ensemble et dans les différentes classes en particulier, je transmets ici aux membres de l'Ephorie, ainsi qu'au Proviseur de l'Ecole, l'expression de ma satisfaction.

Il est mis à la disposition de l'Ephorie la somme de *six mille cent* piastres, dont *trois mille cent* piastres montant d'un mois des traitemens des professeurs: B. George, I. Poénar, G. Popp, I. Popp, I. Généli, S. Marcovitz, Aaron et G. Ioannidi, dont j'ai eu occasion de visiter les cours, pour leur être distribuée à titre de gratification. *Huit cents* piastres seront mises à la disposition du chef de la pension, comme équivalent d'un mois de traitements pour les huit boursiers. La somme de *deux mille deux cents* piastres sera remise au Proviseur de l'Ecole, pour le compte des onze éléves, qui m'ont été recommandés par les Professeurs respectifs et par le chef de la pension, comme s'étant plus particulièrement distingués dans les études.

Ces différentes sommes seront prises sur l'excédant de l'ancienne caisse des traitemens, d'après les ordres transmis à la Vistiarie.

L'élève Charles Tournavito étant l'un de ceux qui se sont plus particulièrement recommandés, il sera admis parmis les boursiers.

En conséquence l'Ephorie est invitée à procéder à la mise à exécution du présent office.

Le Président plénipotentiaire des Divans, Aide-de-camp-général *Kiseleff*.

No. 731. Bukarest, le Octombre 1832.

Iată fôia pe care aŭ subscris de primire a gratificaţiunilor Generaluluĭ Kiseleff, profesoriĭ. O dăm şi in fac-simile ca să se eternizeze autografele: (Veḑĭ facsimile).

Gratificaţia ce s'a dat la vizitarea şcóleĭ din St. Sava, de D. deplin împuternicitul Prezident General Kiseleff, la 18 Octombre 1832

DD. PROFESORI	Leĭ	
D. Vasilache Jorj	250	Am primit, *Vasilache Jorj*
„ Ioniţă Poenaru	300	Am primit, *I. Poenaru*
„ Gheorghe Pop	350	Am primit, *G. Popp*
„ Ioan Pop, profesor de gramatica rumânéscă. .	400	Am primit, *Io n Pop*
„ Iosif Genilie, profesor de geografie	400	Am primit, *I. Genilie*
„ S. Marcovicĭ, profesor de limba franţuzéscă. .	500	Am primit, *Simeon Marcovicĭ*
„ F. Aaron, profesor de istorie	400	Am primit, *F. Aaron*
„ G. Iónid, profesor de limba grecéscă	500	Am primit, *G. Ioanid*
Mr. Vaillant, chef de la pension.	800	*Vaillant.*
et pour les récompenses au trois élèves presentés	600	
	1.400	

www.dacoromanica.ro

Gratificaţia ce s'a dat la vizitarea scóleĭ din St. Sava, de D. deplin împuternicitul Prezident, şcolarilor ce s'aŭ presintat de la fie-care clas de DD. profesorĭ.

Numirea şcolarilor		Suma banilor primiţĭ	
N. Nicolae.	Scolar sub D. B. George, profesor cl. I şi II.	200	Pentru aceştĭ banĭ li-s'aŭ dat cărţĭ fiind maĭ de trebuinţă.
	Idem, sub D. I. Poenaru, profesor cl. III .	200	
D. Bilciurescu	Scolar sub D. G. Pop, profesor clasa IV. .	200	
D. Popa Şerban. . . .	Scolar sub D. I. Pop, profesor cl. I de um.	200	
S. Şerbănescu.	Scolar sub D. I. Genilie, prof. cl. II de um .	200	
I. Florescu.	Scolar sub D. S. Marcovicĭ, profesor cl. III.	200	
S. Paleologu.	Scolar sub D. A. Florian, profesor clasa IV.	200	
G. Spahiu	Scolar sub D. G. Iónid, prof. cl. I de filologie.	200	

*

Generalul Kiseleff 'şĭ esprimă satisfacţiunea sa de mersul scólelor sub administraţiunea Eforieĭ şi prin mesagiul de deschidere a generalniceĭ Adunărĭ, în Noembre 1832 *). Iată pasagiul din mesagiŭ relativ la Eforie şi scolĭ:

«Stăpânirea preţuind folosurile ce s'aŭ născut din aşeḑarea Eforieĭ scólelor, aŭ alcătuit pentru spitalurĭ şi pentru casele făcătóre de bine, alte duoĕ Eforiĭ **), puind tóte casele de obştescul folos, întru atribuţiile Departamentuluĭ pricinilor bisericeşcĭ. Boieriĭ carĭ sub nume de Eforĭ chivernisesc maĭ cu osebire aceste case, s'aŭ arĕtat cu toţiĭ destoinicĭ de credinţa ce am întru dênşiĭ, şi prin a lor osîrdie s'aŭ făcut vrednicĭ de recunoscinţa ţĕriĭ. Iar maĭ ales învĕţătura obştéscă a făcut înaintărĭ carĭ prevestesc o viitorime roditóre de tóte darurile ce şciinţele folositóre făgăduesc societăţeĭ, şi pociŭ arĕta chiar din césul acesta folosul cel de mult preţ ce'l va dobêndi ţéra de la acéstă tinerime, care alérgă din tóte părţile la scolile ce'ĭ sunt deschise, învĕţătura şciinţelor celor maĭ de ântêia trebuinţă, dând omuluĭ o meserie hotărîtă prin care dobêndind el miḑlóce statornice de vieţuire, împărtăşeşce fericireĭ obşteşcĭ tótă liniştirea şi buna orênduială, ce póte să făgăduiască societăţiĭ o creşcere morală, întemeiată pe credinţă şi îndreptată maĭ cu deadinsul spre industrie şi meşteşugurile cele folositóre.»

*

Se cade a constata, că dupe cum Reglementul organic, tot asemenea şi noul regulament al scólelor nu s'aŭ preocupat de loc de învĕţătura ţĕranuluĭ. Maĭ esista óre măcar acele

*) «Alb. rom.» No. 93 din 24 Noembre 1832.

**) In 30 Martie anul 1832, Kiseleff a provocat pe sfatul adm. extraordinar să se institue Eforiĭ speciale pentru spitale şi pentru casa de bine-facerĭ, din 3 membri dupe pilda Eforieĭ scólelor. Dăm în anexă 3 documente relative la acéstă afacere. Instituţiunea Eforielor s'a născut din vechia *Epitropie obştéscă* esistând încă sub Alex. Ipsilante. Veḑĭ tom. I din „*Ist. Românilor*" de V. A Urechiă, Bucurescĭ, 1891.

www.dacoromanica.ro

scolĭ înfiinţate de generoşĭ particularĭ pe la moşiile lor? Nicĭ un act din numerósele dosare ce am consultat nu maĭ pomenesc de ele. E probabil că promulgarea Reg. organic, introducênd o altă aşeḑare financiară şi de dărĭ, a isbit indirect esistenţa acelor scóle sătescĭ, carĭ trăiaŭ din *luḑĭ*, vinăriciurĭ, venituri din bâlciurĭ, etc.

Cred util de a înregistra aci în anexe şi documentele deja publicate de mine, cu referinţă la scólele primare din ţéra românéscă din 1831—32, dupe *Istoria scólelor sătescĭ* a mea.

*

Inainte de a termina cu anul 1832 al ţĕreĭ românescĭ, vom menţiona încă următórele acte:

Ocârmuirea judeţuluĭ Ialomiţa, 30 August 1832, cu raportul către Eforia scólelor, sub No. 3.016, arĕtă «că Mihalcea dascălul slovenesc din Urzicenĭ, s'a jeluit, că el pe temeiul cărţilor de orânduire ce are la mână, a învĕţat pre sîrmaniĭ copiĭ şi pe acei ce aŭ vrut să vie spre învĕţătură *na-prestan*, iară a sa dréptă simbrie câte leĭ 25 pe lună de la prima Octombre şi până acum la sfêrşitul luĭ August nu 'şĭ-ar fi primit'o de nicăirĭ, cerênd deslegare, să maĭ înveţe copiĭ sĕŭ nu? şi fiind-că numitul veni acolea la cinstita Eforie a'şĭ primi dreptul, ocârmuirea spre dovadă a încredinţăreĭ sale că a învĕţat copiiĭ nelipsit până acum, nu lipsi a'ĭ da la mână acéstă însciinţare*).»

Va să ḑică şi în August 1832, maĭ exista icĭ colea din vechile scóle slavono-române, dar abandonate, uĭtate de Eforia scólelor.

La 21 Noembre 1832, Eforia numi profesor de limba grécă vorbitóre pe Costache Aristia şi îndată apoĭ 'l însărcină şi cu limba francesă, dându'ĭ câte 200 leĭ pe lună de fiecare catedră.

*

Nu numaĭ prin comisiune se încredinţă Kiseleff de mersul scólelor, ci şi prin visită directă. Aşa, posedem un raport cu No. 7, din 15 Iulie 1832, al profesoruluĭ Constantin Stanciovicĭ din T.-Jiuluĭ, către Eforia scólelor naţionale, prin care dă sêma despre visita generaluluĭ Kiseleff, la şcóla din acest oraş

Din acest raport culegem o informaţiune nouă, aceea că la şcóla primară din acest oraş eraŭ admise şi fete, de óre-ce douĕ din ele iaŭ parte la solemnitatea recepţiuneĭ în scólă a generaluluĭ Kiseleff.

Iată raportul în cestiune:

Către cinstita Eforie a scólelor naţionale

«Fac şciut Cinstiteĭ Eforiĭ, că Vinerĭ la 10 ale aceştiĭ lunĭ, fu norocit şi acest oraş cu venirea D. deplin-împuternicit Prezident General aghiotant şi cavaler Kiseleff, şi între cele-alte vizite ce făcu D. Prezident, fu norocită şi acéstă şcólă cu vizita Excelenţieĭ sale; unde eŭ bucurat fórte, l'am întâmpinat cu destulă slavă, adecă: cu 3 băeţĭ şi 3 fete, îmbrăcate cu haine albe de batistă până la genuchie, cu coróne de florĭ în cap şi cu câte un crin în mână, aceştĭ băeţĭ şi fete, nu fură aşa de vêrstă mare, de cât de câte 7 anĭ.

*) Veḑĭ anexa corespunḑĕtóre.

www.dacoromanica.ro

«Maĭ pe urmă dupe ce stătu Excelenţa sa în şcólă, începură pe rând pomeniţiĭ şcolarĭ şi douĕ din şcolăriţile pomenite, a propune înaintea luminatuluĭ Prezident câte un mic cuvênt, dar prea frumos. Şi afară de acestea, făcuiŭ şi eŭ deosebit cuvênt, pe care îl luă Excelenţa sa cu sine; aceştĭ şcolarĭ, care cum isprăvia propunerea sa, da cuvêntul (care erea prescris de mine), în mâna Prezidentuluĭ; şi deosebit de acésta, când isprăvia fişcecare cuvêntul sĕŭ, ceĭ-alţĭ 50 şcolarĭ, într'un ton striga: Să trăescĭ Excelenţă! Maĭ pe urmă, dupe sĕvêrşirea acestor cuvinte, mulţămind D.D. împuternicit, dete şi dar, atât la şcolariĭ carĭ propuseră cuvintele, cât şi la ceĭ-alţĭ toţĭ scolariĭ.

«D. deplin împuternicit, rîvnitor fiind ca să vadă înaintarea tinerilor, îmĭ porunci ca să fac tótă lecţia lancastriană, care dupe ce începuiŭ, merse singur Excelenţa sa din şcolar în şcolar şi cercetându'ĭ atât la scris, cât şi la citit, rĕmase fórte mulţămit.

«Şcóla încă fu prea curată şi prea bine mobilarisită, adecă spălată, spoită; cum intri în şcólă, drept vizavi cu privirea, o tablă de batistă zugrăvită şi scrisă cu bucuria care o simte şcolariĭ din voiajul Excelenţieĭ sale. Pe d'asupra fereştrilor coróne de felurimĭ de florĭ; telegrafurile înflorate iarăşĭ cu felurimĭ de florĭ, pe jos aşternut deosibite florĭ mirositóre; din sala scóleĭ până la pórtă aleĭ de braḑĭ înfloraţĭ şi la pórtă deosebite coróne de trandafirĭ; pe tabla nisiparilor scrie: **VIV.**, şi literile cele maĭ lesne pentru începĕtorĭ; séra luminaţie; la plecarea Excelenţiĭ sale, fiind-că drumul era p'aci am scos toţĭ şcolariĭ la pórtă, şi puindu'ĭ rând când a trecut Excelenţa sa, aŭ începutără a ḑice într'un ton: Să trăescĭ Excelenţie! şi aŭ început a cânta cântarea dimineţiĭ, unde stând Prezidentul în loc bucurat fórte a mulţămit. Tóte aceste mobile s'aŭ făcut numaĭ cu strădania şi cheltuiala mea, de care nu mĕ tem nimic, socotind că a rĕmas Prezidentul mulţămit.

«Am primit porunca Cinstiteĭ Eforiĭ cu No. 224, d'impreună şi cu alăturata poruncă către ocârmuitorul, tocmaĭ astăḑĭ la 15 ale aceştiĭ următóre, unde înţelegênd cu deslușire, voiŭ urma întocmaĭ cu chipul acela. Cu cinste arĕt, că magistratul de aicea, mĭ-aŭ cerut mie voĭe ca să facă analoghie pă şcolarĭ, să plătéscă tótă cheltuiala ce aŭ făcut până acum cu şcóla, ḑicênd: Că, Marea Dvornicie a trebilor din lăuntru, porunceşce, ca magistratul să nu se amestice în cheltuiala şcoleĭ, şi că acéstă cheltuială ce aŭ făcut'o pe neşcire, să o ia de la şcolarĭ. Dar, eŭ cu totul am stat împotrivă la acésta, ḑicênd: Că nu se póte fără şcirea Cinstiteĭ Eforiĭ, să facă ast-fel de analog; de aceea nu lipsiĭ a raportui, dupe datorie, ca să bine chibzuiască Cinstita Eforie, pentru acest analog, a nu mi se sparge şcóla, din pricină că, de va fi una ca acésta ceĭ maĭ mulţĭ dintre şcolarĭ, nu aŭ stare nicĭ de 10 leĭ.

Aşa dar, eŭ rog pe cinstita Eforie, ca să bine-voiască, a'mĭ trimite rĕspuns să şciŭ ce să rĕspunḑ magistratuluĭ.

Plecat, *Costandin Stanciovicĭ.*

No. 7.—15 Iulie 1832, Târgul-Jiuluĭ.

*

Sub impulsiunea lucrărilor comisiuneĭ scolare şi a resoluţiunilor generaluluĭ Kiseleff, Eforia activéză prin nuoĭ circulărĭ construirea de locale de scóle prin capitalele judeţelor.

De la uniĭ magistraţĭ din judeţe se cerură Eforieĭ planurĭ dupe care să se facă aceste construcţiunĭ *).

---

*) Veḑĭ dosarul din Iulie 1842, No. 46.

www.dacoromanica.ro

IN MOLDOVA.

Ca şi în anul 1831, «Alb. rom.» începe anul 1832 cu următorul:

Imnul moldovenilor la anul noŭ 1832

Din tronul cel de stele,
O Dómne iė aminte!
A fiilor părinte,
Ascultă ruga 'n cer.

Pe anul, ce acuma
Din sînul Tĕŭ derėză,
Il bine-cuvintėză
Cu ceĭ ce'l vor urma.

Nicĭ marea, nicĭ câmpia,
Cu grindină, furtună
Cu fulger ce detună
Nu ni le maĭ certa.

Pre vasul noŭ ce duce
A patrieĭ nóstre sórte,
Lin zefir ca să'l pórte
Spre ţĕrmul cel dorit.

Moldoviĭ fericirea,
O Dómne 'ntemeĭaz'o,
Urmaşiĭ noştriĭ vaḑ'o
Din ḑi în ḑi sporind.

Pe-augustul Protector
Tot harul, ş'acel bine
Ce de la el ne vine
Rĕvarsăl înmiit!

Simţimintele exprimate de G. Asaki în aceste versurĭ eraŭ ale uneĭ mare părţĭ din societatea română, orĭ-cât astăḑĭ nu le am afla pe deplin corespunḑĕtóre intereselor naţionale.

Dar în aceste versurĭ nimic relativ la scóla. In adevĕr, scóla în Moldova se desparte fórte curênd de boierime în privinţa simţimintelor şi a aspiraţiunilor politice. Nu tărḑiŭ, o vom vedea, póte chiar nedréptă uneorĭ faţă cu Rusia, dar împinsă spre Franţa de consciinţa deşteptată a originelor latine a némuluĭ românesc.

*

In 15 Ianuaria 1832, Epitropia învĕţăturilor publice dă o insciinţare prin care arĕtă noua situaţiune făcută scólelor prin Regulamentul organic. Prin acéstă publicaţiune ce dăm în anexă *), Epitropia (Mitropolitul Veniamin, Vornicul C. Mavrocordat şi Vist. M. Sturdza), arĕtă protecţiunea ce se acordă corpuluĭ academic, care este scutit de orĭ-ce dărĭ şi situaţiunea făcută absolvenţilor scólelor, carĭ aŭ a fi preferiţĭ la dregătoriile poli-

*) Veḑĭ anexa la acéstă pagină.

www.dacoromanica.ro

ticescĭ *) şi militare, pe lângă că aŭ a fi crescuţĭ cu întreţinerea pe comptul Statuluĭ.

Epitropia promite curênda deschidere a internatuluĭ de băeţĭ şi aceluia de fete, cum şi a unuĭ institut *agronomo-iconomicesc.* Nu maĭ puţin se va deschide şi seminarul de la Socola destinat pentru candidaţiĭ la preoţie.

Vom vedea întru cât în cursul anuluĭ 1832 Epitropia a realisat asemenea promisiunĭ; aci vom maĭ aminti una de importanţă deosebită.

Epitropia spre a se conforma disposiţiuneĭ Regulamentuluĭ organic se preocupă de mĕsurile ce sunt de luat pentru scólele începĕtóre din câte-va judeţe, şi anume de la Roman, Botoşanĭ, Bêrlad, Galaţĭ şi Focşanĭ.

Pentru pregătirea institutorilor necesarĭ la aceste scolĭ, Epitropia anunţă că la 1 Februarie se va deschide la Treĭ-Erarchĭ o scólă *pregătitóre.*

Acéstă scólă a fost provocată de referendarul G. Asaki prin raportul sĕŭ către Epitropie, prin care 'ĭ ḑice, la 15 Ianuarie 1832 :

«Pentru pregătirea candidaţilor la profesoratul scólelor începĕtóre de pe la ţinuturĭ, trebuinţă fiind a se urma un curs de pedagogică şi cu acéstă trebuinţă extra-ordinară avênd a se însărcina toţĭ D-niĭ profesorĭ aĭ gimnasieĭ, fieş-care pentru ramul sĕŭ, iar pentru paradosirea cursuluĭ de pedagogică propuind jos iscălitul pe D-luĭ Samoil Botezatul, carele a împlinit în Bucovina acéstă sarcină, Cinst. Epitropie va bine-voi a rêndui pentru toţĭ profesoriĭ un adaus către lefile lor, iar D-luĭ Botezatul o din nouă léfă, care lefĭ provizorie să fie până la ḑiua de 1 Maiŭ, când se va putea pune în lucrare noul regulament special al scólelor **).»

Pentru a fi admis în scóla pregătitóre de institutor pentru judeţe, condiţiunile cerute aŭ fost: Deplină sciinţă de limba românéscă, de catechis, sciinţă de istorie, geografie şi aritmetică.

Scóla a funcţionat până în 15 Maiŭ, deschisă fiind la 15 Februarie. Iată raportul presentat de referendarul Asaki, către Epitropie pentru facerea definitivelor examene a candidaţilor :

Către Epitropie

«Dupe punerea la cale a cinstiteĭ Epitropie, urmându-se în gimnasie, de la 15 Februarie până la 15 Maiŭ, un curs pedagogic pregătitor candidaţilor pentru posturile de profesorat pe la ţinuturĭ, cu cinste arĕt că acest curs s'a încheiat şi că făcêndu-le cercetare 'ĭ-am aflat pregătiţĭ în cunoscinţele începĕtóre. Drept aceea, punênd acestea sub vederea cinstiteĭ Epitropiĭ, rog să bine-voiască a hotărî ḑiua examinăreĭ candidaţilor, spre a putea fi, dupe a lor vrednicie, rânduiţĭ la posturile cuvenite.» (17 Maiŭ 1832).

Asupra acestuĭ raport Epitropia ordonă:

«Semişia. Cu unita socotinţă şi a P. S., se va da de la 1 Iunie câte 100 leĭ pe lună léfă acestor candidaţĭ în vremea îndeletnicireĭ lor aicĭ în gimnasie, unde în fiinţa profesorilor vor paradosi în tóte ḑilele spre practisirea metoduluĭ, dupe care vor urma învĕţătura pe la scólele începĕtóre, urmându-se acésta până la viitorul examen, când eĭ cercetându-se se vor trămite la a lor destinaţie ***).»

*) G. Asaki în 12 Iulie 1832 cu raportul No. 15, cere Epitropieĭ să miḑlocéscă a împedica admiterea prin cancelariĭ a scolarilor carĭ n'aŭ terminat deplin cursurile gimnasiuluĭ. (Pag. 15, dosarul 20, Arh. Stat.).

**) Dos. de la Arh. Stat., No. 20, fila 13.

***) Maiŭ 27, Dos. No. 18 curent, Arch. Stat., fila 134.

www.dacoromanica.ro

La Iulie în 16, s'a făcut examenul candidaţilor de institutorĭ pe la judeţe *).

Prin jurnalul Epitropieĭ de la 16 Iulie 1832, (Dosar No. 20 curent Arh. Stat.), se dispune, că înainte de examenul public făcut la gimnasiul din acea ḑi, «Epitropia în complect a păşit întru cercetarea candidaţilor pentru profesoria scólelor ţinutale, spre a cărora deprindere în metodica şi paradosire s'aŭ fost rênduit un curs înadins de la 1 Februarie anul curgĕtor. Decĭ examinând cu amĕnuntul pe Antonie Gheorghiu, C. Zefirescu, Ion Zaharescu, Alexandru Corlăţeanu, V. Pavlovicĭ, Toma Giuşcă şi Th. Stamate, din rĕspunsurile lor s'aŭ socotit în stare a putea paradosi în limba românĕscă, învĕţăturile începĕtóre, ş'anume: Clasul elementar şi clasul normal. Aşa dar, din aceĭ candidaţĭ s'aŭ ales ceĭ maĭ în vêrstă 6, care numĕr este legiuit prin organicescul regulament a se aşeḑa pe la 6 têrgurĭ jos însemnate. Insă, fiind-că maĭ nainte s'aŭ fost arĕtat la Epitropie D-luĭ Ion Nanu, prof. clasuluĭ elementar din Iaşĭ cu rugăminte, ca în privirea casnicilor sale interesurĭ să fie rânduit profesor la scóla de Roman, apoĭ întru mulţămirea ce are Epitropia de slujbele sale, i s'a învoit acéstă cerere, rânduind aicea în locul sĕŭ pe candidatul Teodor Stamati. Iar rânduirea la cele-alte posturĭ, s'a făcut precum urméză:

Anton Gheorghiu la Botoşanĭ;

Costache Zefirescu la Huşĭ;

Ion Zaharescu la Bêrlad;

V. Pavlovicĭ (Paulini) la Focşanĭ;

Toma Giuşcă la Galaţĭ,

Numiţiĭ până vor da viĭ doveḑĭ a vrednicieĭ lor se vor rândui împlinitorĭ profesorieĭ la acele posturĭ şi prin formalnic decret li se va rândui léfa 2.500 leĭ pe an din casa scólelor şi încă la ceĭ de la ţinuturĭ câte 500 leĭ pe an pentru vatavul şi simbria argatuluĭ scóleĭ aceleia şi primind de la municipalitatea loculuĭ locuinţă în casa scóleĭ, lemne de foc şi lumînare, avênd întru cele ale învĕţăturеĭ a se povĕţui dupe înadinse instrucţiĭ **) ce li se vor da din partea Epitropieĭ, care va adeveri şi exemplarele manuscriptelor de pe care sunt datorĭ a face parados, iar trimiterea acestor împlinitorĭ de profesorie se va face fără întărḑiere. Apoĭ pentru că prin organicescul regulament, la fieş-care din scólele ţinutale se legiuesce câte un inspector din persónele cele maĭ alese a loculuĭ, cunoscute prin a lor plecare pentru sporirea bunelor învĕţăturĭ a tinerimeĭ, Epitropia a ales de inspector scólelor ţinutale:

Pe P. S. Sa Episcopul Meletie, efor la Roman;

Pe P. S. Episcopul Sofronie, efor la Huşĭ;

Pe D-luĭ Spătarul Iordachi Iamandi, inspector la Bêrlad;

Pe D-luĭ Spătarul Sandul Stamatin, inspector la Focşanĭ;

Pe D-luĭ Aga Dimitrie Iamandi, inspector la Galaţĭ;

Pe D-luĭ Postelnicul Alecu Ralet, inspector la Botoşanĭ.

Acestor inspectorĭ, prin înadins scrisóre a Epitr. se va face hărăzire acesteĭ însemnate cinstitóre vrednicĭĭ, păstrând Epitr. drit a le împărtăşi întru acésta povĕţuirile cuviincióse.»

*

La anexa respectivă dăm «instrucţiile pentru scólele ţinutale» întocmite de Epitropie la 20 Iulie 1832.

Din acestea vedem, că scólele începĕtóre din judeţe sunt deschise pentru «*tineriĭ fără*

*) «Alb. rom.» pag. 292, (1832).

**) Să se vaḑă aceste instrucţiĭ in anexa de la acéstă pagină.

www.dacoromanica.ro

osebirea stăreĭ şi a religieĭ», cu esclusiunea numaĭ a celor infirmĭ de bóle lipicióse şi cu rele purtărĭ.

Admisiunea este de la 7—13 anĭ. In clasa elementară admisiunea este peste tot anul scolar iar in cel normal numaĭ la inceputul cursuluĭ de iarnă.

Anul scolar incepe la 1 Septembre şi dură până la 1 Iunie, când urméză vacanţa.

Vor fi două examene publice pe an «ambele cu ceremoniĭ şi serbarea cuvenită dupe inainte publicaţie de 8 ḑile.»

Orele de studiŭ de la 8—11 şi de la 2—5 séra în timpul vereĭ, iar iarna de la 2—4.

Institutoriĭ sunt datorĭ să insufle scolarilor curăţia cugetărilor, dragostea către D-ḑeŭ, către aprópele, indatoririle către patrie, respect şi credinţă către Domnitorul ţĕreĭ şi către legiuirile sale.

Catechismul va fi predat la scolarĭ de preotul loculuĭ, care va fi şi confesorul profesoruluĭ şi al scolarilor.

Invĕţătoriĭ şi scolariĭ vor merge la biserică sĕrbătorile. Implinirea datoriilor religióse se va vesti in raport către Epitropie, iscălit de inspector, confesor şi institutor.

Scóla ţinutală se împarte in clas elementar şi clas normal.

In clasul elementar se invĕţă citirea şi scrisórea dupe metoda luĭ Lancaster, pe tabele ad-hoc tipărite, asemenea numĕrarea şi rugăciunile.

Cetirea şi rugăciunile se vor invĕţa dupe cartea *Intêile cunoscinţe.*

In clasul normal scolariĭ vor invĕţa pe scurt gramatica românéscă a luĭ G. Seulescu, adeverită de Epitropie;

Aritmetica până la impărţire esclusiv, dupe manuscrisul prof. Filipescu, adeverit de Epitropie;

Geografia generală dupe manuscrisul prof. Fabian. Intêile cunoscinţe de la faţa 24 până la finea cărţeĭ.

Ca mĕsură escepţională la deschiderea scólelor judeţene se dispune, că pe lângă clasul elementar institutorul va putea deschide şi clasul normal, de se vor găsi scolarĭ ceva pregătiţĭ; institutorul va ţine cu aceştia clas dupe amiază şi se va sili să formeze dintre scolarĭ un supleant pentru clasa normală, un supleant de la inceputul anuluĭ viitor. Acest suplinitor va fi plătit din casa scólelor cu câte 500 leĭ pe an.

Intre pedepsele admise este ingenuchĭarea, şederea la locul defăĭmăreĭ şi in casurĭ maĭ grave aplicarea de la 5—20 lovituri de vargă, dupe virsta scolaruluĭ şi dupe prealabila insciinţare a părinţilor, séŭ epitropieĭ scolarilor.

In anexă se póte vedea «tabla ḑilnică a paradosireĭ la clasul normal pe treĭ anĭ.»

In genere instrucţiunile de la 20 Iulie 1832 sunt bune şi afară doară de pedépsa cu bătaia, corespunḑĕtóre principiilor pedagogice.

In decursul anuluĭ 1832 s'aŭ deschis de la 1 Septembre treptat scólele judeţene.

«Albina românéscă» No. 98 scrie despre acestea:

«Din raporturile primite de la ţinuturĭ rînduite a avea scóle incepĕtóre, se insciinţéză, că dupe cuvenita sfinţirea caselor unde avea a se aşeḑa aceste folositóre aşeḑĕmânturĭ, tóte acestea s'aŭ inceput şi se află în deplină lucrare.

«La Botoşanĭ s'a inceput paradosul cu 103 scolarĭ.

www.dacoromanica.ro

«La Galaţĭ cu 44.
«La Bêrlad cu 50.
«La Huşĭ cu 15.
«La Focşanĭ cu 16.
«La Roman cu 56.

«Numĕrul scolarilor sporesce din ḑi în ḑi, din tóte părţile se adună tinerĭ de tótă starea spre a se adăpa la isvorul cel mântuitor, cu care organicescul reglement inrouréză patria nóstră *).

Măcar că scólele se deschid numaĭ la Septembre 1832, profesorii sunt numiţĭ încă de la 1 Iulie, ca să mérgă la judeţe să pregătéscă localurile în timp oportun.

Dăm aci în întregime un ordin de numire al luĭ Toma Giuşcă, rînduit institutor la Galaţĭ. Din el se va vedea carĭ eraŭ avantagiele asigurate primilor institutorĭ judeţenĭ. Eată-l transcris în litere latine :

«Epitropia învĕţăturilor publice în Principatul Moldoveĭ

Către D. Toma Giuşcă

«Intru încredere că principiile mântuitóre a sfinteĭ nóstre religiĭ şi mărimile bunelor învĕţăturĭ, te vor povĕţui în tóte urmările D-le, spre a fi drept pildă altora prin cuvênt şi prin fapte, acum, la aşĕdarea Scólelor ţinutale, pentru paradosirea cunoscinţelor începĕtóre, Epitropia pune asupra D-tale sarcina de împlinitor profesor la politia Galaţĭ, unde, de la 1 Iulie, anul curgĕtor, este rânduită D-tale locuinţa în casa scóleĭ publice, încălḑit, luminare, şi pe lângă acestea, din casa scólelor o léfă de duoĕ miĭ cincĭ sute leĭ pe an, şi încă 500 leĭ pe an, pentru vătaful şi argatul scóleĭ aceea.

Ce să atinge de îndatoririle profesorieĭ, aşa te veĭ povĕţui intocmaĭ dupe instrucţiile scolastice, de la a cărora cu sfinţenie plinire deréză înfiinţarea scoposuluĭ Epitropieĭ ţintitor către folosul obştesc, şi întăritura D-tale in postul sus însemnat» **).

Datu-s'aŭ la Iaşĭ, în 10 Septembre 1832.

Veniamin Mitrop. Moldoveĭ, *Ghica Hatm.,* *Mih. Sturza,* G. Asaki *Referendar*

No. 35.

*) La Botoşanĭ, institutorele fu Ion Gheorghiu, la Galaţĭ Toma Giuşcâ, la Bêrlad Ioan Zăhárescu, la Huşĭ Costache Zefirescu, (care maĭ tărḑiŭ fu trămis împreună cu Teodor Stamate (1834) în strĕinătate la studiĭ), la Focşanĭ *Vasile Pavlovicĭ* (carele maĭ apoĭ, sub influinţa directiveĭ romanizatóre de atuncĭ îşĭ ḑise *Paulini*), la Roman trecu Ioan Nanu, (carele la 1831 era învĕţător la Treĭ-Erarhĭ, împreună cu T. Verescu.

**) Acéstă scólă se deschise la 5 Septembre 1832; Giuşcă era decĭ, acolo la 5.

www.dacoromanica.ro

La scóla elementară din Iaşĭ a fost rênduit Teodor Stamati, numit prealabilmente învĕţător la alt judeţ, la Roman, cum se póte vedea în Dos. No. 20, de la Arch. Stat., pag. 10. Luĭ Stamate nu se fixéză léfă maĭ mare şi el locuesce în casele gimnasiuluĭ Vasilian. In locul ocupat acum de Stamate fusese Ioan Nanu, care acum trecu la Roman.

*

Indată ce scolile judeţene se înfiinţéză, Epitropia se ocupă cu organisarea comitetelor de inspecţiune judeţeane. Chiar în 1832 adreséză la maĭ mulţĭ cetăţenĭ din judeţele cu scóle, următórea :

Carte de rânduire a inspectorilor pe la scólele ţinutale

Epitropia învĕţăturilor publice în Principatul Moldoveĭ

Către cinstit D-luĭ . . . . . , la . . . . . .

«Cu aşeḑarea scólelor începĕtóre pe la 6 têrgurĭ ale Moldoveĭ, legiuindu-se tot-odată prin organicescul reglement la fieşĭ-care din aceleaşĭ şcóle şi câte un boier inspector, locuitor în acel têrg, carele, preţuind folosurile mântuitóre a buneĭ educaţie, despre o parte să privegheze cea întocmaĭ împlinire a datoriilor cu carĭ sunt însărcinaţĭ D-lor împlinitoriĭ profesorĭ rînduiţĭ la acel ţinut, éră despre alta să apere interesurile scólelor, în puterea legiuirilor statornicite ; Epitropia, întru încredere ce are în principiile morale şi în aplicările D-tale către sporirea învĕţăturilor în patrie, încredinţéză D-tale acéstă însemnătóre şi cinstitóre sarcină, de inspector, începĕtóre de la . . . . . , cu îndatorire ca împreună cu cel de acolo profesor să îndemănezĭ şi să înlesniţĭ atât pregătirea şi deschiderea aceleĭ scóle în coprinderea instrucţiilor ce s'aŭ dat numituluĭ, a cărora copie D-tale se vor împărtăşi, cât şi urmarea paradosireĭ, dupe înadinse povĕţuirĭ, care pe rând încă se vor sloboḑi întru acestea de Epitropie.

«Drept aceea, îmbrăţişând cu bine-voitóre plecare acest interes obştesc, Epitropia aştĕptă cu a D-tale intrare în lucrare şi doritul rĕspuns *)».

*

Trecênd de la învĕţămêntul primar la acel secundar, aflăm gimnasiul Vasilian primind la 1832 un noŭ contingent de 21 tinerĭ bursierĭ printre carĭ aflăm şi fiĭ de boierĭ, ca Alecu Catargiu, fiul Vorniculuĭ Iordache Catargiu, Alecu Mavrocordat, fiul Vorniculuĭ C. Mavrocordat, Nicolae Manu, fiul Hatmanuluĭ Manu, etc.; ceĭ-alţĭ sunt fiĭ de neguţătorĭ, de preoţĭ şi de boierĭ maĭ micĭ. Din acest contingent de scolarĭ, Alecu Catargiu deveni în ḑilele nóstre preşedintele curţiĭ de casaţiune, Mavrocordat fu mare Şambelan al M. S. Carol, iar George Stichi şi Iancu Vitzu ajunseră în timp profesorĭ.

*

Incă de la finea anuluĭ 1831, la 29 Decembre, generalul Mircovicĭ, cu adresa către G. Asaki, sub No. 8.090, din ordinea preşedinteluĭ plenipotenţiar 'ĭ cere «in cel maĭ scurt timp posibil despre scolĭ o dare de sémă şi despre starea caseĭ scólelor până la 1 Ianuarie 1832.»

*) Dos. No. 18 curent, Arch. Stat. (fila 612)

www.dacoromanica.ro

Din acéstă dare de sémă a referendaruluĭ scólelor se póte vedea, că maĭ cu dinadinsul institutul Vasilian propășesce numaĭ de la 1832 înainte.

In scóla Vasiliană de la Treĭ-Erarhĭ, în anul 1832, aŭ frecuentat cursul începĕtor 129 de scolarĭ, iară norma aŭ avut 47 și gimnasiul 29, din care 21 eraŭ bursierĭ, iar 8 solvenţĭ adecă pe propriile lor spese admișĭ în internat.

De la reorganisarea scóleĭ vasiliane din 1828 până la finea anuluĭ 1832, scóla Vasiliană și anexele sale fură populate rânduri-rânduri, cu un total de 875 de scolarĭ. Jurnalul «Albina românéscă» ne-aŭ păstrat preţióse informaţiunĭ despre mersul treptat al scólelor din Moldova.

*

Gimnasiul Vasilian primesce în 1832 un puternic factor de desvoltare prin un început de aplicare a art. 422 din Regulamentul organic. Prin acest articol se hotăria organisarea uneĭ colegiĭ pentru crescerea a 100 de copiĭ, fiĭ și orfanĭ de funcţionarĭ aĭ Statuluĭ. Acestor 100 de copiĭ urma să li se dea întreţinerea complectă din Budgetul scólelor, ca rĕsplătire pentru părinţiĭ lor, carĭ dupe art. 423 din Regulament sufereaŭ o reţinere de 10 la sută din lefĭ, în profitul fonduluĭ scólelor.

In anul 1832, ca început de aplicare a acestor disposiţiunĭ ale Regulamentuluĭ, se primesc 20 de bursierĭ, séŭ cum le ḑicea Gh. Asaki, *alievĭ* séŭ *alumni*. Referendarul scólelor Gh. Asaki, aplicând disposiţiunea Regulamentuluĭ organic, care creă un privilegiŭ maĭ mult pentru boierime*) simţi nevoia a face ceva asemenea și pentru fiiĭ poporuluĭ. In ḑiua decĭ, când primi ca alievĭ pe Theodor Balș, Dimitrie Miclescu, Alecu Mavrocordat, Ilie Hermeziu, Iancu Alexandri, Constantin Duca, Constantin Vârnav, Theodor Iamandi, Ion Crupenschi, Petrache Veissa, etc., admitea sub denominaţiunea de stipendiștĭ, din clasa de jos, pe Anastasie Fĕtu, Dimitrie Gusti, Iancu Albineţ, Iorgu Stihi, Iancu Stavrat, Alecu Costinescu, Vasile Popescu (maĭ tărḑiŭ ḑis Scriban), Dimitrie Grigoriu Văsescu, etc.

Pe când fiiĭ de boierĭ și de funcţionarĭ eraŭ admișĭ în internat prin tragerea la sorţĭ a numelor tuturor celor care cereaŭ acéstă favóre, stipendiștiĭ din clasele ḑise de jos, eraŭ admișĭ în internat în urma unuĭ examen. Ce a resultat din acéstă diversitate de origine a elevilor internaţĭ, o spune istoria ulterióră a cultureĭ naţionale: cine nu scie ce aŭ devenit «*stipendiștiĭ din clasa de jos*» Fĕtu, Dimitrie Gusti, Costinescu, Albineţ, Popescu Scriban, etc., și câţĭ din ceĭ 20 fiĭ de boierĭ, séŭ de funcţionarĭ superiorĭ aŭ dobêndit vre-o însemnătate sciinţifică, séŭ literară ?...**).

*

Intre mĕsurile de îmbunătăţirĭ a institutuluĭ Vasilian în decursul anuluĭ 1831—1832, se cuvine a se înregistra cele următóre, dupe publicaţiunile «direcţieĭ scólelor» din Alb. rom.»:

*) Veḑĭ anexele la acéstă pagină.

**) In 7 August 1832, Epitropia, (Veniamin Mitropolitul Moldoveĭ, Sturza Mihaiŭ și Vornicul C. Mavrocordat) închee jurnalul cu No. 27 (Dosarul No. 20 curent, Arch. Stat.), prin care hotărĕsc ca: «Prin înaintarea scolarilor deschiḑêndu-se câte-va posturĭ de stipendiștĭ, fiĭ sêrmanĭ, séŭ de părinţĭ scăpătaţĭ, carĭ cu cheltuiala Statuluĭ aŭ a lor locuinţă și hrană în gimnasie,» Epitropia, pentru a acorda aceste îndemănărĭ la ceĭ maĭ vrednicĭ, înzestraţĭ cu talent însemnat și cu bune plecărĭ, dispune facerea unuĭ concurs de admisiune.

www.dacoromanica.ro

No. 1. *).

«La institutul aflător alăturea cu gimnazia, şi hotărât pentru creşcerea fiilor nobilĭ, trebuinţă fiind de treĭ pedagogĭ, însărcinaţĭ cu priveghiarea şi purtarea de grije acestor tinerĭ, cu care vor avea împreună locuinţa, hrană şi lumînare, primind cel ântêiŭ o léfă de 3.000 leĭ pe an. Iar ceĭ-alţĭ duoĭ câte 2.000 leĭ, se face cunoscut ca persônele de bună crescere carĭ vor avea plecare pentru acéstă însărcinare şi cerutele însuşirĭ, să se adresuiască către cinstita Epitropie a învĕţăturilor, cu dovedĭ şi chiezăşiĭ de vrednic haractir, sub care condiţie numaĭ vor putea câştiga acele posturĭ.»

No. 2. **) **Direcţia scólelor**

«Din orênduirea cinstiteĭ Epitropiĭ a învĕţăturilor publice, se face cunoscut, că la postul de profesor a limbeĭ franţeze în Gimnazia Vasiliană, rânduindu-se D-luĭ Şarl Tiso, cursul acesteĭ învĕţăturĭ se va începe lunea viitóre în 2 Maiŭ.

«La învĕţătura acestuĭ obiect extraordinar, se vor primi scolariĭ din clasul gimnasieĭ, cariĭ vor urma cu spor lecţiile cele rânduite.

«Asemenea se vor putea împărtăşi de acéstă învĕţătură persônele de din afară care, spre îndeplinirea sciinţeĭ lor ar dori să câştige acéstă limbă.

«Spre înlesnirea paradosireĭ s'aŭ rânduit, în cursul de véră, ceasurile dupe amiaţăţi de la 4 până la 6 evropene.

No. 3. ***).

«Invoindu-se D-séle C. Botezatu, profesorul limbeĭ germanice, (nemţescĭ) a deschide un curs extraordinar a limbeĭ acestia, se face cunoscut, că învĕţătura eĭ în gimnazie se va începe Lunĭ în 2 Maiŭ, asemenea în césurile de la 4 până la 6 dupe amiaţi.

«Drept aceea, doritoriĭ de acéstă limbă, se vor înfăţoşa maĭ nainte la numitul, spre a le face cunoscute condiţiile sub care vor putea urma acest curs de învĕţătură.»

No. 4. ****).

Referendarul Asaki, cu raport către Epitropie din 1832, Septembre 24, propune că «*Intre mĕsurile privitóre către ţinerea buneĭ rânduelĭ şi sporirea învĕţăturilor*» să se introducă bilete de dat la mâna scolarilor înscrişĭ pentru admiterea fie-căruia în anume clas, indicând materia ordinară, séŭ extra-ordinară.

Fiind-că din nesciinţă, părinţiĭ împing pe fiiĭ lor a urma materiĭ extra-ordinare în paguba învĕţămêntuluĭ sistematic ordinar, Asaki propune: 1) «La fieş-care *aliev* al institutuluĭ stipendist, séŭ scolar extern (afară de clasul elementar)» să se dea în fie-care an de la Direcţie biletul de urmare la clas, fără de care bilet profesoriĭ să nu'l admită; 2) Toţĭ scolariĭ sunt datorĭ a urma obiectele ordinare, iar din cele extraordinare pot învĕţa desemnul, (ceĭ din normă şi gimnasiĭ), care 'şĭ împlinesc a lor datorie; 3) Numaĭ alieviĭ din institut şi şcolariĭ din gimnasiŭ aŭ voie să învеţe pe rând una din limbele moderne, séŭ şi douĕ, décă aŭ talant şi începuturĭ întru acésta.

*) «Alb. Rom.» No. 63, 1832.
**) «Alb. Rom.» No. 34, 1 Maiŭ 1832.
***) «Alb. rom.», No. 34, 1 Maiŭ 1832.
****) Dosar No. 20, Arch. Stat. pag. 3.

www.dacoromanica.ro

Dupe propunerile luĭ G. Asaki, prin acestaşĭ referat, sunt admişĭ să învețe una din sciințele extraordinare, séŭ din limbele strĕine.

*

Examenul de semestru de iarnă se ţinu la 13 Februarie 1832 în Iaşĭ, cu sciuta solemnitate. Aceste examene se făceaŭ şi véra.

Iată publicaţia despre examenele publice din Moldova prin «Alb. rom.» No. 13, din 14 Fevruarie 1832 :

Ecsamen

«Erĭ aŭ urmat publicul Ecsamen în Gimnazia Vasiliană, dupe cum în Programă se arĕtă. Prea Sfinţia Sa Arhipăstorul nostru, cu înaltul cliros şi boieriĭ iubitorĭ de cultura patrioţilor, aŭ cinstit acest ecsamen cu a lor fiinţă, şi aŭ fost martorĭ sporiuluĭ, ce, potrivit cu împregiurile, Sholeriĭ aŭ făcut întru învĕţătură. D. vel. Vist. Mihail Sturdza, unul din Epitropĭ, aŭ rostit la acéstă împregiurare următorul cuvênt :

«Cu simţirile uneĭ adevĕrate mângâerĭ, ne vedem întruniţĭ în acest locaş, hărăzit învĕţăturilor, când astădĭ tinerimea are să'şĭ dee sémă despre bunele sale îndeletniciri, de unde atârnă a sa fericire şi a părinţilor bucurie.

«Indelungate şi întristate împregiurărĭ, de care patria nóstră aŭ fost certată de la ceĭ din urmă public ecsamen, aŭ pricinuit, şi moralicéscă vătĕmare, curmând cursul învĕţăturilor uneĭ tinerimĭ menite a lucra în cele de obşte folositóre.

«Asemenea pricinĭ silind pe Epitropie a ţine Shólele publice închise, în deosebite rĕstimpurĭ, în curgere de 25 lunĭ, de la anul 1829, mult aŭ oprit sporirea învĕţăturilor.

«De aceea astădĭ nu se pot înfăţoşa decât niscaĭ-va prube care, dupe felul lor, vor sluji de dovadă de acele ce ar fi putut urma până acuma, de ar fi fost împregiurărĭ maĭ priinciòse şi potrivite cu dorinţa Epitropieĭ.

«Pătrunşĭ de credinţă, că pronia, îmblândită prin fierbintele rugĭ a Pre o Sfinţituluĭ nostru Arhipăstor, ântêiul Epitrop învĕţăturilor publice, ni va feri de noae certărĭ, Epitropia are bună nădejde, că puindu-se în lucrare regularisirea Shólelor după legiuirile nouluĭ aşeḑămênt, junimea va putea găsi înbelşugat izvor de învĕţătură, şi patria mângâitóre mulţămită a jertfi pentru folosul fiilor sĕĭ.

«Iară tóte stările se cuvine a aduce prinosurĭ a ceĭ maĭ vie cunoscinţă pentru cele de faţă şi viitóre faceri de bine, ce se revarsă din înalta îndurare Argustuluĭ nostru Protector, prin organul D. Deplin-împuternicituluĭ Prezident, acestuĭ strălucit bărbat, a căruia pomenire întru noĭ păşeşce în vecinicie.»

Semnele de mulţămirea Cinstiteĭ Epitropiĭ şi Adunărĭ, aŭ fost DD-sale Profesorilor o nouă dovadă de a lor sîrguinţă, iar premiile împărţite pe la ceĭ maĭ silitorĭ Sholarĭ, aŭ aprins în aceĭ-l-alţĭ o dorinţă de a se învrednici şi eĭ de asemenea har.

In alt articol vom tractarisi maĭ pre larg pentru acéstă materie».

*

Articolul promis maĭ sus, îl aflăm în Alb. românéscă, No. 14 din 18 Februarie.

Fiind-că nimenea maĭ cu competinţă decât G. Asaki, directorul Albineĭ, nu putea să dea informaţiunĭ despre scóle, până la 1832, înregistrăm aci întrégă informaţiunea luĭ :

www.dacoromanica.ro

Statistica învĕţăturilor publice în Moldova

«Intêmplările anuluĭ 1821, aŭ fost adus desfiinţarea ramuluĭ de învĕţătură, a căruĭa lipsă astădĭ cu întristare am simţit. La anul 1828, aŭ fost Epitropieĭ cu putinţă a aşeda de noŭ Sholile în învechita Gimnazie Vasiliană, întemeiată la anul 1644, de Domnul Vasilie Voevod. Grele împregiurărĭ, carĭ aŭ înpovorat pe Moldova, prin inuoirea ciumeĭ şi ivirea holereĭ, aŭ nevoit, la deosebite rĕstimpurĭ, a ţiné Shóla în 26 de lunĭ închisă, şi în acest chip, aŭ împedicat înaintarea învĕţăturilor ce se putea aştepta de la metodul rênduit de cinstita Epitropie prin paradosirea în limba patrieĭ, care este acel maĭ înlesnitor mijloc al sporireĭ şciinţelor.

«De atuncea Shóla începĕtóre aŭ urmat după metodul luĭ Lancastru, cunoscut în lume de cel maĭ nemerit, şi în clasul acela până acuma aŭ învĕţat 411 Sholarĭ, deprindêndu-se a ceti, a scrie, a numĕra şi a rosti Sfintele rugăciunĭ.

«In clasul Normeĭ, aŭ petrecut până astădĭ 166 Sholarĭ, învĕţând începuturile gramaticeĭ Românescĭ, a istorieĭ, geografieĭ, aritmeticeĭ, catihisis şi caligrafia, (formoasa scriere). In clasul Gimnazial, aŭ petrecut 103 Sholarĭ, şi aŭ învĕţat Sf. Scriptură şi catihisis, etimologia şi sintacsul românesc, limba latină, geografia generală şi a Evropeĭ, istoria vechiă, din aritmetică fracţiile şi ḑecimalele.

«Pre lângă aceste, ca obiecturĭ ecstra-ordinare, s'aŭ învĕţat legile, limba elinéscă, Rosiana, Franţeza, şi musica vocală (Cânticul).

«In acest de pe urmă curs, aŭ urmat din ceĭ vechĭ şi ceĭ noĭ, la shóla începĕtóre 129, la Normă 47, la gimnazie 29 Sholarĭ. Numĕrul stipindistilor ce se ţin cu cheltuiala shóleĭ şeḑĕtorĭ în institut, este de 25 ; alţĭ 8 sunt cu a lor cheltuială, iar numĕrul peste tot din acest an, este 227 Sholarĭ; în cât numĕrul celor ce s'aŭ împărtăşit de acest folositor institut se sue de la 1828, până acuma la 680 tinerĭ.

«Pentru paradosirea învĕţăturilor, D-lor Profesoriĭ aŭ compus (alcătuit) cărţile elementare şi anume: D. Sĕulescul, Profesor filologieĭ, un abecedar (azbucoavnă), Gramatica limbeĭ Romanescĭ, o istorie universală şi o Mitologhie. D. Fabian Profesor limbeĭ latine şi a Geografieĭ, o Gramatică Romano-Latină şi o Geografie, care tóte acestea cărţĭ, acuma gata fiind, pe rênd se vor tipări împreună cu alte de folos învĕţăturilor începĕtóre.

«De mângâere aŭ putut fi compatrioţilor prubele ce aŭ dat la ecsamenul din 13 Februarie, din care se arĕtă, că sĕmînţa cea semĕnată n'aŭ căḑut tótă pe un pămênt sterp; asemene doveḑĭ mărturisesc cele ce ar fi câştigat tineriĭ, carĭ în vremĭ liniştite, ar fi putut urma în ghimnazie învĕţăturile publice.»

Examenul de vĕră s'a ţinut în 16 Iulie 1832, dupe programul aci următor :

PROGRAMA
de
ECSAMENUL PUBLIC ÎN GIMNASIA VASILIANĂ, PE SEMESTRUL DE VĔRĂ 1832, IULIE 16

MATERIILE CERCETĂREI

I

Operaţiile Lancastruluĭ.

PROGRAMME
de
L'EXAMEN PUBLIC AU GIMNASE BASILIEN A JASSY, SÉMESTRE D'ÉTÉ 1832

MATIÈRES

I

Opérations élémentaires d'après le système de l'enseignement mutuel.

www.dacoromanica.ro

II

Din catehisis

Partea I. Pentru credinţă.

Partea II. Pentru dragoste către Dumneḑeŭ şi către aprópele.

III

Din gramatica latină

Clasul I. Despre nume substantive şi adjective cu declinările lor.

Clasul II. Din etimologie, părţile cuvêntuluĭ, numele, pronumele şi verburile, împreună cu perfectele şi supinele lor.

Clasul III. Tălmăcirea din istoria naturală în 28 lecţiĭ, cu analis· etimologic şi sintactic.

IV

Din aritmetică

Fracţiile fracţiilor, rădăcina cvadrată, rădăcina cubă, proporţiile.

V

Din geografie

Asia. Staturile : Turkia asiatică, Rusia asiatică, Tătaria, Mongolia, Imperia Chineĭ, Japonu, Ost-India, Persia, Arabia. Despre Africa în deobşte, despre America în deobşte.

VI

Din logică

Elementele logiceĭ curate, pe scurt şi ale Metodologieĭ.

VII

Din istorie

Istoria Imperieĭ Macedonice şi a staturilor Grecieĭ până la căderea lor sub domnirea universală a Romanilor, de la 360 până la 87 inainte de Hristos.

II

Catéchisme

I-re Partie. De la Foi en général, unité de Dieu dans la Trinité.

II-éme Partie. De l'amour envers Dieu et le prochain.

III

Langue latine

I-re Partie. Des substantifs et adjectifs avec leurs déclinaisons.

II-éme Partie. Etymologie, parties du discours jusqu'aux supins.

III-éme Partie. Traduction d'histoire naturelle, analyse étymologique et syntaxe.

IV

Arithmétique

Fractions de fractions, racine quarrée, cubique et les proportions.

V

Géographie

Asie. Etats de la Turquie asiatique, Russie asiatique, Tartarie, Mongolie, Empire de la Chine, Japon, Indes-Orientales, Perse, Arabie. De l'Afrique et de l'Amérique en général.

VI

Logique

Abrégé des élémens de logique pure et de Méthodologie.

VII

Histoire universelle

Empire de Macédoine et de Gréce, jusqu'à leur décadence, et à la domination universelle des Romains, depuis l'an 360 jusqu'à 87 avant l'ère chrétienne.

www.dacoromanica.ro

VIII

Din legĭ

Practica judecătorescă în materia politică.

IX

Limba Rosiană

Ecserciţiĭ din gramatică.

X

Limba Franţeză

Ecserciţiĭ din gramatică.

XI

Limba Germană

Ecserciţiĭ gramaticale.

VIII

Jurisprudence

Pratique judiciaire en matière civile.

IX

Langue Russe

Exercices de grammaire.

X

Langue Française

Exercices de grammaire.

XI

Langue Allemande

Exercices de grammaire.

Ambele serbărĭ scolare sunt relatate în Alb. rom., şi anume: Serbarea din Februarie în Alb. rom. No. 12, şi aceea din Iulie, în Alb. rom. No 54 şi 57 *).

Epitropia invită, prin Albina, pre «Iubitoriĭ de învĕţătură compatrioţĭ şi străinĭ a fi de faţă la acéstă cercetare şi a hărăzi a lor impărtăşire unuĭ asemenea folositor aşeḑĕmênt.»

Dupe examenele speciale ce se ţineaŭ maĭ multe ḑile, se făcea un examen public general solemn, care, în 1832, avu loc la 9 ore diminéţa.

Dăm în anexă **) lista persónelor carĭ eraŭ invitate în 1832 la solemnitatea din Iulie. Numele din listă vor arĕta starea generală a societăţeĭ moldovene şi cum G. Asaki căuta să o intereseze la mersul invĕţămêntuluĭ public.

In urma examenelor din Iulie 1832, de la scólele din Iaşĭ, Mihaĭ Sturdza a adresat referendaruluĭ scólelor G. Asaki o scrisóre, prin care arétă satisfacţiunea sa de progresul constatat, şi infiinţéză un premiŭ de 1.000 leĭ de acordat la treĭ ceĭ maĭ bunĭ scolarĭ, în 3 anĭ consecutivĭ.

Pentru 1832, acest premiŭ a fost câştigat de Alexandru Costinescu şi alţĭ duoĭ.

Reproducem scrisórea luĭ M. Sturdza, care se păstréză la dos. No. 18 curent, arhiva Statuluĭ, fila 2; maĭ reproducem şi darea de sémă de pe examenele din Albina românéscă de la 21 Iulie 1832 ***).

*

Asemenea resultate dobêndite de liceul Vasilian, îndemnaŭ pe Asaki să nu peardă din vedere creaţiunea cât maĭ curênd a învĕţămêntuluĭ superior, carele să justifice şi titlul pompos de Academie, prevĕḑut prin Regulamentul organic.

*) Veḑĭ anexa de la acéstă pagină.

**) Veḑĭ anexa la acéstă pagină.

***) Veḑĭ anexa la acéstă pagină.

www.dacoromanica.ro

Cu acest scop Epitropia, căută personalul profesoral pentru asemenea cursurĭ superiore, încă din Februarie 1832.

Iată o publicaţiune a Epitropieĭ, prin care, pentru Academia ce are a se înfiinţa la Iaşĭ, cere să se presinte cincĭ profesorĭ de diferite sciinţĭ şi limbe:

PUBLICAŢIE

EPITROPIA ÎNVĚŢĂTURILOR PUBLICE ÎN PRINŢIPATUL MOLDOVEĬ.

«Crescerea şi invĕţătura publică a tinerimeĭ, întârdiată în Moldova din nefavorisătore întâmplărĭ, aŭ ajuns a fi astădĭ obiectul ceĭ maĭ viĭ doririĭ a părinţilor şi a tuturor ce priesc fericirea Patrieĭ. Aşeḑĕmêntul noŭ al ţĕriĭ aŭ hărăzit acestuĭ ram însemnătoriŭ mijlôce cuviincióse şi înţelepte punerĭ la cale.

Spre înfiinţarea unor asemene mĕsurĭ, se cuvine a se întrebuinţa bărbaţĭ cu temeĭnice şciinţe, şi înzestraţĭ cu însuşirĭ ce aŭ putut câştiga numaĭ la locurile unde de demult se află statornicite Instituturile de învĕţătură.

Drept aceea, Epitropia face obştesce şi la toţĭ cunoscut: că la Academia ce are a se înfiinţa în Iaşĭ, sunt încă vacante următorele cincĭ posturĭ de profesorat:

1. Profesoratul de filosofie, logică, metafizică, etică şi dreptul natureĭ, cu léfă de 200 galbenĭ pe an.

2. De sciinţele matematice-teoretice, de fizică teoretică şi experimentală, chimie, istorie naturală, cu léfă de 250 galbenĭ pe an.

3. De sciinţele matematiceĭ practice, de geometrie, arhitectură civilă, idraulică, mecanica facereĭ drumurilor şi podurilor cu léfă de 350 galbenĭ pe an.

4. De economia rurală (a câmpuluĭ) cu tôte părţile eĭ, şi veterinăria (doftoria vitelor), cu léfă de 200 galbenĭ pe an.

AVIS

LA CURATELLE DE L'INSTRUCTION PUBLIQUE EN MOLDAVIE

L'éducation de la jeunesse, entravée en Moldavie par les événements, devient aujourd'hui l'objet de la plus vive sollicitude des parens et de tous ceux qui sont animés des sentiments du bien public.

Les nouvelles institutions du pays, en allouant à l'instruction publique les moyens convenables, statuèrent à cet égard de sages dispositions.

Pour pouvoir mettre à exécution les mesures y relatives, la Curatelle réclame aussi la coopération des hommes instruits, qui n'ont pu se former que dans les pays, où les sciences et les arts sont depuis longtemps cultivés.

A cet effet, la Curatelle de l'instruction publique en Moldavie, porte à la connaisance des hommes versés dans les sciences et les arts, que l'Académie, qui doit être fondée à Jassy, offre encore cinq chaires vacantes, savoir:

1. La chaire de philosophie, logique, méthaphisique, morale et droit naturel; les émolumens de cette chaire sont de 200 ducats d'Hollande par année.

2. Celle de la théorie des mathématiques, histoire naturelle, physique et chimie théorique et expérimentale, aux émolumens de 250 ducats par année.

3. Celle des mathématiques appliquées, géométrie, arpentage, architecture civile, hidraulique, mécanique et construction de ponts et chaussées, aux émolumens annuels de 350 ducats.

4. Celle d'economie rurale avec toutes ses branches et l'art vétérinaire, aux émolumens annuels de 200 ducats.

www.dacoromanica.ro

Toţĭ aceştia, afară de insemnatele sciinţe, se cuvine să scie limba românéscă şi latină.

5. De limba şi literatura franţeză, cu léfă de 300 galbenĭ pe an.

Pre lângă aceste, DDlor profesorii vor avea in Academie, locuinţă, lemne de foc şi luminare.

Aşa dar, aceĭ cu temeĭnice sciinţe, insemnate pentru fiesce-care profesorat, vor impărtăşi Epitropieĭ in scris cererea lor, adăogênd copiĭ legalisate (intărite) de atestaturĭ şi vrednice de credare recomendaţiĭ, precum şi óre-care probe literare, séŭ dovedĭ de implinirea insărcinărilor potrivite cu a lor sciinţe, prin care să se pótă adeveri cerutele insuşirĭ.

Numaĭ dupe plinirea cerutelor condiţiĭ, doritoriĭ a se aşeda in acéstă ţéră de ospitalitate, vor primi rĕspunsul Epitropieĭ, şi urmând inchierea tocmeleĭ, vor lua şi banĭ pentru cheltuiala drumuluĭ.»

Iaşĭ, 18 Februarie 1832.

(Iscălit): *Veniamin*, Mitropolitul Suceveĭ şi Moldoveĭ.

Vornic, *Constantin Mavrocordat.*

Vel-Vist., *Mihail Sturdza.*

Intocmaĭ după original,

Aga G. Asaki.

Referendar invĕţăturilor publice.

Les professeurs, outre les connaissances ci-dessus indiquées, doivent connaitre le latin et le valaque.

5. La chaire de langue et de littérature française, aux émolumens annuels de 300 ducats.

Indépendamment des traitemens, MMrs les professeurs auront dans l'Accadémie : logement, chauffage et éclairage.

Ceux qui ont des connaissances solides relatives à cbacune des chaires désignées, pourront s'adresser à la Curatelle de l'instruction publique à Jassy, en communiquant copie légalisée de leurs diplomes, ainsi que d'autres attestats dignes de foi, où des produits littéraires et certificats de gestion d'un emploi constatant leur état, et qui viendraient à l'appui de leurs concours.

Ce n'est qu'après avoir rempli les conditions voulues, que les candidats désirant s'établir dans ce pays hospitalier, auront de la part de la Curatelle une réponse definitive, et, à la suite des engagements arretés, il leur sera transmis des frais de voyage.

Jassy, le $\frac{\text{18 Février}}{\text{1 Mars}}$ 1832.

(Signe): *Benjamin*, Métropolitain de Moldavie.

Le Vornik, *Constantin Mavrocordate.*

Le Vistiar, *Michel Stourdza*, Ministre des finances.

Pour conforme à l'original,

L'Aga G. Asaky.

Référendaire de l'instruction publique.

*

Regulamentul organic, precum am vĕdut, prevedea un statut special pentru scóle. In 1832 acel statut fu redactat. Noĭ reproducem in anexă *) Regulamentul instrucţiuneĭ publice din Moldova şi chiar in limba francesă, cum a fost presentat luĭ Kiseleff încă inainte de finea luĭ Martie. Acest regulament confirmă existinţa uneĭ Epitropiĭ compusă din treĭ membriĭ, carĭ aŭ un vot legal deliberativ.

Epitropia reguléză partea sciinţifică, administrativă, a poliţieĭ interióră a scólelor publice şi private, incaséză veniturile, fixéză budgetul anual, numesce impiegaţiĭ, profesoriĭ şi personalul scólelor şi iĭ destitue in cas de neimplinirea datoriilor lor.

Epitropia reguléză cursurile lecţiunilor, priveghéză redacţiunea şi privighérea operelor elementare şi ingrijesce să introducă în ţéră artele folositóre.

*) Vedĭ Dos. 29 curent (arch. Statuluĭ). Vedĭ anexa.

www.dacoromanica.ro

Direcţiunea specială a instrucţiuneĭ publice este încredinţată referendaruluĭ, sĕŭ directoruluĭ numit de Epitropie.

Acesta are vot consultativ în desbaterile Epitropieĭ şi este şeful cancelarieĭ şi executorul disposiţiunilor Epitropieĭ.

Referendarul priveghéză pe profesorĭ cum 'şĭ îndeplinesc datoriile. Pentru acésta inspectéză scolile din Iaşĭ în fie-care ḑi şi presintă Epitropieĭ raport lunar.

Inspecţiunea scólelor din provinciĭ este încredinţată comitetelor speciale.

Va maĭ existe şi un Comitet Academic din profesoriĭ Academieĭ, după înfiinţare; de o cam-dată va fi singurul profesor ce există (cel de drept), duoĭ profesorĭ din clasele umaniòre şi unul din clasa normală. Preşedintele acestuĭ comitet academic va fi referendarul.

Intre atribuţiunile acestuĭ comitet, regulamentul pune revisiunea manuscriselor compuse, sĕŭ traduse pentru scólele elementare;

Studiul limbeĭ românescĭ, alegerea *neologismelor* indispensabile, silindu-se «*ca aceste cuvinte să fie făcute dupe spiritul limbeĭ moldovenescĭ şi în mod de a putea fi adoptate de majoritate*;»

Disciplina din institut;

Recompensele şi pedepsele scolarilor.

Comitetul academic presintă Academieĭ raport despre tóte lucrările luĭ.

Acestea sunt organele de administraţiune a scólelor Moldoveĭ dupe regulamentul noŭ pregătit în Martie 1832. Iată acum şi disposiţiunile esenţiale relative la scolĭ:

Secţiunea a duoa tratéză de scolĭ; la art. 12, se arétă carĭ sunt scolile existente: gimnasiul Vasilian, alăturea cu el un institut provisoriŭ pentru crescerea fiilor impiegaţilor şi a copiilor săracĭ, şése scolĭ elementare la Roman, Huşĭ, Botoşanĭ, Bêrlad, Galaţĭ şi Focşanĭ, un seminariŭ la Socola pentru formaţiunea preoţilor.

Pe lângă acestea se va zidi o Academie şi lângă ea un institut pentru o sută de copiĭ de impiegaţĭ şi o casă de educaţiune pentru fete. Dupe înfiinţarea Academieĭ institutul Vasilian, va rĕmânea scólă elementară.

Programa gimnasiuluĭ Vasilian coprinde: o clasă elementară, una normală şi patru clase de umanităţĭ.

In clasa elementară în timp de şése lunĭ se va învĕţa dupe metoda mutuală: lectura, scrierea, rugăciunile, numeraţiunea şi memorisaţiunea.

In clasa normală, al căruia curs va fi de 2 anĭ, se învĕţă primele cunoscinţĭ dupe cartea ad-hoc, catichisul, dupe cartea tipărită la Mitropolie, prescurtare de gramatica română, cele patru regulĭ şi aplicaţiunea lor practică, extrase din cursul de matematicĭ a luĭ *Rezout*, tradusă de D. Aga Asaki, elemente de geografie generală şi cunoscinţa chartelor, extrase din geografia luĭ Stein, traduse de profesor Fabian, cunoscinţa literilor, scrisórea şi lectura latină.

Aceste materiĭ se vor învĕţa provisoriŭ pe manuscrise aprobate de Epitropie, până se vor tipări cărţile elementare.

Scolile din judeţe se compun asemenea din o clasă elementară şi 2 normale pe 2 anĭ de ḑile după instrucţiunile speciale ale Epitropieĭ.

Programa gimnasiuluĭ compus din 4 clase, durând 4 anĭ, coprinde materiĭ ordinare şi extra-ordinare.

www.dacoromanica.ro

Materiĭ ordinare sunt: catichisul, gramatica şi sintaxa românéscă, gram. şi sint. latină, elem. de ist. univer., elem. de matematicĭ, elem. de retorică, elem. de poesie, elem. de logică.

Tóte aceste materiĭ se vor preda dupe manuscrisele aprobate de Epitropie, dupe orariul întocmit de comitetul profesoral şi aprobat de Epitropie.

Materiile extra-ordinare sunt: limbele elenică, francesă, ruséscă şi germană, desemnul topografic, cunoscinţa practică a coduluĭ civ. Moldovenesc.

Scolariĭ din gimnasiŭ pot urma unul séŭ duoĕ din cursurile extra-ordinare, décă aŭ talent şi timp.

In secţiunea III-a regulamentul se ocupă de internat provisoriŭ aşeḑat la Treĭ-Erarchĭ.

Vor fi douĕ felurĭ de bursierĭ: 21 vor fi feciorĭ de impiegaţĭ şi vor locui în catul de sus (!) şi în catul de jos vor fi primiţĭ 40, de părinţĭ orfanĭ, séŭ de părinţĭ săracĭ.

Primirea va fi de la 7—15 anĭ.

Primirea fiilor de funcţionarĭ se va face prin tragere la sorţĭ. Funcţionarul care a dobêndit sorţiul bun, póte ceda dreptul acesta fiuluĭ altuĭ funcţionar.

Bursieriĭ de părinţĭ săracĭ se aleg prin concurs dintre scolariĭ claselor a II-a şi a III-a.

Urméză apoĭ regulĭ pentru administraţia lăuntrică a internilor. Noroc că pentru a stabili maĭ plastic diferinţa dintre eleviĭ fiĭ de funcţionarĭ şi stipendiştĭ săracĭ, legiuitorul n'a hotărît şi o hrană diferită!

La 15 Aprilie, Epitropia (Veniamin Mitropolitul şi Canta Logof.), dispun că «spre a se putea lua drept temeiŭ în lucrare regulamentul alcătuit, comitetul scolastic va pofti pe D-lor Pach. Damaschin Bojincă, Dr. Cihac şi pe D. doctorul Cuciuran, carĭ împreună cu mădularele comitetuluĭ să facă observaţiile cuviincióse într'aceea ce s'ar atinge de maĭ nemerite întocmirĭ, şi ceea-ce vor socoti de cuviinţă şi neapărat pentru adăogire, scădere séŭ prefacere, să 'şĭ dea socotinţă osebit, care se va supune Epitropieĭ spre regularisire *).

*

In virtutea acestuĭ regulament, populaţiunea internatuluĭ în Septembre 1832, se póte vedea din anexele de la acéstă pagină **).

Deja maĭ în urmă am arĕtat ce avea de revoltător divisiunea scolarilor în *alievĭ* şi stipendiştĭ. Tot acolo am arĕtat cum din alievĭ n'aŭ eşit aprópe nicĭ un bărbat de Dómne ajută şi cum din contra pionĭ aĭ cultureĭ naţionale în tóte direcţiunile aŭ eşit dintre stipendiştĭ.

*

Numaĭ la 23 Decembre 1832, Epitropia pâşesce la înfiinţarea nouluĭ comitet academic, în conformitatea noueĭ legĭ a scólelor. Acest comitet se compune din: referendarul G. Asaki, ca preşedinte, profesorul de legĭ Flechtenmacher, duoĭ profesorĭ de gimnasiŭ: G. Seulescu şi V. Fabian şi un profesor din normă Iconomul Constantin Ioan.

Scólele cu internatele, precum le vĕḑurăm, pe anul 1832, trăesc din venitul hotărît pentru învĕţătură publică din Moldova prin art. 419 din Regl. org. Acest venit era fixat la 200.000 leĭ din Visterie şi ḑeciuiala de la lefile funcţionarilor civilĭ.

---

*) Dos. No. 20 curent, pag. 25.

**) Veḑĭ anexa.

www.dacoromanica.ro

*

Din efemeridele scolare ale anuluĭ 1832, aducem aci următórele :

«După cel din învechime obiceiŭ, junimea sholastică din Eşĭ, aŭ plinit erĭ, la ajunul Duminiceĭ Floriilor, pregătirea evlaviósei ţerimoniĭ urmate întru aducerea aminte a intrăreĭ Mântuitoruluĭ nostru D. Isus Hristos în cetatea Ierusalimuluĭ. Sub povăţuirea DD-sale profesorilor, păşind după steagul Gimnazial tineriĭ, în şirurĭ rênduite, aŭ plecat la 9 diminéţa din Gimnazie cătră Biserica St. Nicolai, vechea Catedrală a Capitaleĭ; aicĭ, din mâna Sf. S. Păr. Catihetuluĭ şi a clirosuluĭ primind fieş-care tênĕr un stâlpar, cu asemenea orînduială s'aŭ dus la Mitropolie, unde după Arhipăstorésca bine-cuvêntare a Prea o Sfinţieĭ Sale Păr. Mitropolituluĭ, aŭ depus aceste ramurĭ, care astădĭ s'aŭ împărţit între evlavioşiĭ creştinĭ» *).

S'a proiectat în 1832, înfiinţarea uneĭ scolĭ militare pentru Moldova, proiectul acesta, pe 38 de pagine, se află în Dos. cu No. 27 din 1832, de la arch. Stat.

Nu scim însă pentru ce nu s'a realisat acest proiect.

*

Invĕţămêntul privat la 1832, continua a fi dat în pensionate private şi de către guvernorĭ, «în genere francezĭ, prin casele boierescĭ». In ţéra muntenéscă Eforia scólelor începea a nu prea vedea cu ochĭ bunĭ invĕţămêntul privat, maĭ ales pentru cursul secundar. Pe când cu âtâta energie refusa luĭ Vaillant introducerea unuĭ curs secundar în limba francesă la internatul de la St. Sava, pe atuncĭ Eforia fu chiămată a se rosti şi asupra alteĭ cererĭ de scóla secundară privată.

A. Sarail, pastor luteran, prin suplică către preşedintele Kiseleff, cere voie să deschidă scólă privată în Bucurescĭ. Suplica luĭ e trimisă la Eforie, care o comunică consiliuluĭ scóleĭ din St. Sava. Acesta propune a nu se da voia cerută, de óre-ce Statul are scóle. Consiliul e de opiniune ca Sarail să deschidă maĭ bine un pension de fete, décă însă Eforia nu are de gând să întocméscă însăşĭ o asemenea scólă publică.

In orĭ-ce cas consiliul pretinde să se impună la fie-ce scólă privată ca «Limba patrieĭ să fie domnitóre, ca pre dênsa maĭ ântêiŭ învĕţând'o, printr'ênsa să se înveţe cele-l-alte sciinţĭ şi limbĭ străine... Religia şi moralul să fie cele maĭ de căpetenie..., Catechismul să se înveţe dupe dogma rĕsărituluĭ în limba patrieĭ» **).

La Iaşĭ continuă însă a existe pensionate importante ca ale luĭ Victor Cunin, Chefneuf Lincourt, Bagarre, etc. ***).

*

Scóla provócă, direct séŭ indirect, o mişcare nu numaĭ literară, ci şi naţională.

Din acest an, vom raporta un curios episod propriŭ a documenta acésta, cum şi insolenţa cu care încă se purtaŭ câţĭ-va călugărĭ grecĭ faţă cu românismul în deşteptare.

Cine póte să'şĭ închipuiască că acum 59 anĭ se petrecea în biserica românéscă din Iaşĭ

*) Alb. rom. No. 27 din 3 Aprilie 1832.

**) Vedĭ dosarul No. 1.677 de la archiva Statuluĭ.

***) La examenul de la 1832, aflăm premiaţĭ la acest institut pe eleviĭ: Mihail Kogălniceanu Grigore Studza, etc. (Vedĭ Albina românéscă din 1832, pe pagina 245.

www.dacoromanica.ro

de la Treĭ Erarchĭ, scene sĕlbatice ca acele carĭ preoţiĭ grecĭ le fac şi astădĭ în bisericele din satele românescĭ din Macedonia! Egumeniĭ grecĭ de la acéstă biserică împiedica cu ameninţare de bătaĭe şi isgonire pe orĭ-cine cerca să citéscă Apostolul şi Evanghelia măcar în limba românéscă.

Iată unele acte ocasionate de asemenea necalificabile purtare a popilor grecĭ.

Le extragem din condica lucrărilor comit. academic, de la Dos. No. 18 curent, (arch. Statuluĭ), fila 613 şi 628.

Jurnalul No. 3

«In urmarea cereresĭ din partea tinerimeĭ şi a personaluluĭ scolastic, ca în biserica S-ţilor Treĭ Erarchĭ, fiind şi biserica scóleĭ, să se citéscă maĭ ales Apostolul şi Evanghelia nu numaĭ elinesce, ci şi românesce, spre înţelegerea tinerimeĭ ascultătóre aicea Sfintelor rugăciunĭ, împărtăşindu-se rugămintea către S. S. Egumenul acesteĭ monastirĭ, numitul aŭ dat rĕspuns, că S-ţiĭ Treĭ Erarchĭ, fiind monastire grecéscă, voinţa sa este a isgoni cu totul din acéstă biserică cetirea în limba patrieĭ.

Decĭ îndreptându-se rugămintea tinerimeĭ şi a personaluluĭ către P. I. Archipăstor, a sa părintéscă îngrijire de mântuirea cuvêntătóreĭ séle turme a bine-voit a îndatori pe numitul egumen de a împlini drépta şi cuviinciósa rugăminte, punênd la cale a se ceti în limba patrieĭ, drept acésta în ajunul epifanieĭ Domnuluĭ, unul dintre scolarĭ mergênd să citéscă paremiile, părintele egumenul cu ocară l'aŭ înterit din mijlocul bisericeĭ, orânduind a se ceti elinesce.

De acésta însciinţându-se D-luĭ profesorul G. Seulescu, însărcinatul cu supravegherea şi poliţia din lăuntrul, aŭ îndatorit pe D-lor pedagogiĭ scóleĭ, ca maĭ mult să nu lase pe verĭ-unul din scolarĭ să citéscă la biserică în limba românéscă, spre ferirea uneĭ urmărĭ scandalóse. In ḑiua de S-ta Epifanie, aflându-se toţĭ aĭ scóleĭ la biserică, dupe cântarea trisaghiuluĭ, unul din scolarĭ, îndemnat de preotul bisericeĭ Neofit, nu se scie dupe a cuĭ punere la cale, se înfăţişéză cu Apostolul în mijlocul bisericeĭ, la care părintele Egumenul sărind din strană turburat, dupe ce cu ameninţărĭ a alungat pe scolarĭ şi aŭ orânduit pe unul din greciĭ sĕĭ să citésce numaĭ elinesce, tot într'acéstă vreme, întorcêndu-se către D-luĭ prof. Seulescu, ce sta aprópe în strană, 'ĭ-aŭ ḑis în glas mare:...

(Lipsescŭ vorbele grecescĭ).

Şi ceea-ce covêrcesce, precum s'aŭ oblicit, egumenul a fost orânduit pe vre-o patru din ómeniĭ sĕĭ, că de va maĭ cuteza vre-un scolar să se ispitéscă a ceti ceva românesce, cu necinste se să scótă pe tot personalul afară din biserică, fără a privi că asemenea faptă atacarisesce dritul şi cinstea naţieĭ şi vatămă folosul mântuireĭ sufletescĭ, a nu îngădui să se citéscă în limba patrieĭ, maĭ vêrtos Apostolul şi Evanghelia, care se póte maturisi de tot poporul bisericeĭ şi însuşĭ preoţiĭ slujitorĭ, cărora cu ameninţare le poruncesce să nu sĕvârşéscă S-ta Leturghie în limba patrieĭ; iar de altă parte atacul ce aŭ făcut persóneĭ profesoruluĭ prin sus arĕtatele cuvinte şi ameninţărĭ, Comit. scolastic cu cinste raportuind prea cinstiteĭ Epitropiĭ, se rógă a se face cuviinciósa punere la cale pentru a se urma cu cetirea Apostoluluĭ şi Evangheliei la Sf. Leturghie, dupe orînduirea P. I. Sf. Archipăstor, că precum poporul, de asemenea şi tinerimea să se adape din învĕţătura S-telor Scripturĭ înţelese şi tot o-dată a se face satisfacţia cuviinciósă ataculuĭ făcut de către S. S. P. Egumenul, şi punerea la cale a nu se maĭ întêmpla asemenea scandalóse urmărĭ din partea S. S.

Către acestea se rógă Comitetul ca S. S. Sachelarul Ioan prof. clasuluĭ normal, socotit

www.dacoromanica.ro

şi ca un capelan al scóleĭ, să se învoiască a sluji, ca pentru tinerime, S-ta Leturghie, măcar la a duoa Duminică, în biserica acésta scolastică...

Ianuarie 1833».

Ce timpurĭ!

Ce asemĕnare cu ceea-ce acum se petrece in Macedonia!

Dar «Vicit amor patriai» la 1832, şi tot aşa va învinge românismul şi in Macedonia!

De astă dată limba română va avea în ajutorul eĭ un putinte factor: «*cartea*», mereŭ înmulţită de la 1832. Mişcarea literară o aflăm represintată prin următórele opere apărute în cursul anuluĭ 1832, în diferitele provinciĭ române:

«*Dascăl pentru limba francesă*» *D. I. G. Gorjan* (Sibiŭ).

«*Antêiele cunoscinţe de litere şi de ideĭ pentru tinerimea scólelor începĕtóre*» de G. Sĕulescu, (Iaşĭ).

Geografia, gramatica românéscă, aritmetica, dupre metod (pedagogic,) de G. Sĕulescu şi V. Fabian.

NB. Acesta este un manuscript oficialmente adoptat maĭ apoĭ de Epitropia învĕţăturilor publice din Moldova, cu resoluţiunea din 15 Septembre 1835, ca dênsul să servéscă pentru «paradosire pe la scólele ţinutale.»

Acest manuscris se află în biblioteca centrală din Iaşĭ.

In Reglem. scólelor din 1832, s'aŭ vĕdut maĭ multe de aceste manuscrise didactice aprobate de Epitropie, cât şi unele cărţĭ elementare *).

Anticele romanilor acum ântêia óră românesce scrise de Damaschin Bojinca, (Pesta).

Istoria Imperieĭ rosiene a luĭ Ivan Caidanov, tradusă de Aga G. Asaki, (2 volume Iaşĭ).

«*Enhirid, adecă mânĕnic al provoslavniculuĭ Christian*» în grecesce de Alexandru Sturdza, traducere de Alexandru Filipescu, eforul scólelor Vahahieĭ (Bucurescĭ).

---

*) Alb. rom. No. 60 din 1832, publică acest avis:

Inşcilinţare Literarie

«Lipsa cărţilor elementare séŭ începĕtóre în limba patrieĭ, este una din cele simţitóre pedicĭ care oprise până acuma sporirea învĕţăturĭ. Spre întêmpinarea unuĭ asemenea neajuns, s'aŭ pregătit cărţile trebuincióse care pe rênd se vor tipări Aceea ântêiŭ eşită la lumină, este:

«*Intâele cunoscinţe de litere şi de ideĭ pentru tinerimea shólelor începetóre*, compusă de D. G. Sĕulescul, profesor filologieĭ în gimnazia Vasiliană, coprindênd abeţedarul, rugăciunile, datoriile sholarilor. Despre timpurĭ, elemente, pământul, soţietatea, naţiile cele vechĭ, naţia romanilor, fabule, sentenţiĭ, constelaţiunĭ, tabla pitagorică şi alte îndeletnicitóre şi folositore alcătuirĭ. Cartea acésta, tipărită în tipografia Albineĭ, se află acolo legată în preţ de 5 leĭ exemplarul.

Albina Românéscă, No. 84 din 23 Octombre 1832:

Epitropia Invĕţăturilor Publice

Eşĭ.

«Preţuind tóte cele câte privesc către înlesnirea şi înaintarea învĕţăturilor folositóre ce sunt temeiul fericireĭ şi a îndemânăreĭ, Epitropia, cu mulţămire aŭ primit hărăzirea de cincĭ-sute cărţĭ, numite Cunoştinţele începĕtóre, care D. Aga G. Asaki, shólelor aŭ adus spre a se împărţi copiilor săracĭ doritorĭ de învĕţătură, din Eşĭ, şi acelor din shólele ţinutale.

«Decĭ, rênduind a se trimite pe la shóle câte un numĕr de acele cărţĭ, spre întêmpinarea de catahrisis, Epitropia aŭ rênduit a se însemna pe titlul cărţeĭ cuvêntul «Gratis» (în dar), cu carele aceĭ sholarĭ le vor primi fără nicĭ o dare.

www.dacoromanica.ro

«*Aritmetica luĭ L. B. Francoeur*» tradusă pentru scóla din S-t. Sava, de I. Eliad, (Bucurescĭ).

«*Eliezer şi Neftalie*» poemă tradusă din Florian de Gr. Alexandrescu, (Bucurescĭ).

»*Calendar pe 1832, de G. Pleşoianu*».

«*Epistolie*» de obşte către scaunele arhieraticescĭ ale rĕsăritului, de Fotie patriarchul Constantinopolĭĭ şi «*Douĕ cuvinte*» doveditóre pentru purcederea prea S-ft Duh al prea S-ft. Grigore Palama, Arbiep. Tesaloniculuĭ, tălmăcite din limba elinéscă de cel de acum Mitrop. al Ungrovlachieĭ Chir Grigorie, (Buzĕŭ).

— Se face cunoscut, că în litografia Albineĭ s'aŭ făcut Calendar, de un noŭ fel pe anul 1833, care, pe o mare fóe, cuprinde tóte ţilele şi sĕrbătorile anuluĭ, schimbările luneĭ şi alte insemnărĭ. Acest Calendar, care in forma hârtieĭ se pune la perete, este indemânatic maĭ ales pentru Canţeleriĭ; preţul este un sorocovĕţ, şi pe la ţinuturĭ se află la D-lor profesoriĭ shólelor.

Asemenea Calendare sunt tipărite şi pe basmale de modă, cu preţurĭ deosebite *).

«Epitropia scólelor urmărea şi ea inmulţirea operelor didactice, insărcinând cu traducerea lor dintre profesorĭ. Aşĭa găsim in dosar No. 21, (archiva Stat.), rĕspunsul către direcţia învĕţăturilor publice, al profesor. V. Fabian, din 1832, Februarie 25.

Direcţia l'a intrebat, in 19 Februarie, de se insărcinéză a traduce din latinesce cartea de teologie numită: «*Orthodoxae orientalis ecclesiae dogmata*».

Fabian ţice: «Mĕ grăbesc a rĕspunde că voiesc a o primi. Mărimea şi sfinţenia acestuĭ lucru, afară de greutatea materială, cere o necontenită şi adâncă luare aminte, a căreia tălmăcire va să fie curată şi pe înţeles dupe proba ce am dat intr'acésta, va avea trebuinţă nu maĭ puţin de 12 lunĭ şi 150 galbenĭ ostenéla, prescrisul şi hârtia.

«Acestea fiind de primirea cinstiteĭ Epitropiĭ 'mĭ vor da nouă insufleţire spre a sluji maĭ departe intr'acele de care mĕ vor socoti vrednic, iar cu acest prilej innoesc mulţămirile mele pentru imbrăţişarea ce aŭ bine-voit a'mĭ deschide in acest pământ de ospitalitate». *Vasilie Fabian.*

Din mişcarea literară a anuluĭ 1832, rĕsare o notă caracteristică: propăşirea spornică a limbeĭ române. Décă in scóla proiectată pentru fete la Bucurescĭ limba francesă este organ de invĕţământ, pretutindenea aiurea triumfă limba românéscă.

In reg. scol. cel noŭ, cel ântêiŭ obiect de invĕţătură în umanióre este l. românéscă, (§ 59). «Limba părintéscă de tot simplă, ţice noul regulament, cu care tinerimea vine in scólă, este fórte neregulată şi greşită, de aceea trebue a se indeletnici fieş-care spre a o invĕţa, a o curăţi, *fără a sili duhul eĭ*; intrebuinţând maĭ cu deosebire cuvintele cele maĭ obicĭnuite ale eĭ, iar cuvintele ce vor lipsi, precum sunt cele technice şi de ideĭ inalte, să se ia numaĭ dintr'o limbă hotărită o-dată pentru tot-d'a-una, precum este cea franţuzéscă, apropiindu-se de cea latinéscă, firéscă mumă a limbeĭ românescĭ; pentru aceea se va aşeda câte-va regule, dupe care să se pótă deosebi limba corectă de cea greşită. Aceste regulĭ însă, nu trebue să fie nicĭ prea multe, nicĭ prea abstracte...»

Eforia scólelor insăşĭ, 'şĭ impunea sarcina de a se ocupa de limba românéscă. Ioan Eliad publică in Curierul român din Maiŭ 1832, articole despre limba şi începutul românilor, articole memorabile şi carĭ vor provoca studiĭ analoge in Moldova şi in Ardeal **).

*) Alb. rom. No. 100 din 18 Decembre 1832.

**) Vedĭ articolul luĭ Eliad în anexa de la acéstă pagină.

www.dacoromanica.ro

La acéstă dată se ocupă cu gramatica şi lecsiconul românesc patriotul boier Vornicul Iordache Golescu.

Cu petiţiunea din 15 Octombre 1832, către Eforia scólelor, Golescu 'ĭ presintă manuscriptul gramaticeĭ cu titlul «Băgărĭ de sémă asupra canónelor gramaticescĭ». Dăm în anexă în fac-simile dupe original acéstă petiţie incă necunoscută *).

Lecsiconul românesc încă 'l avea gata boierul Golescu, dar n'aŭ voit să'l dea Eforieĭ, hotărit fiind să'l complecteze cu explicaţiunea în grecesce a vorbelor românescĭ.

Golescu dedică lucrarea sa patriotică luĭ Kiseleff, terminându-şĭ dedicaţiunea cu versurĭ **).

Eforia scólelor cu adresa No. . . . . din 1832, Octombre, laudă pre Vornicul Iordache Golescu, dar 'ĭ cere manuscrisul pentru al supune uneĭ prealabile cercetărĭ la o comisie de profesorĭ, conform regul. noŭ.

Lucrul, se vede, rămase baltă, căcĭ *Gramatica* luĭ I. Golescu nu se tipări de cât 8 anĭ maĭ târdiŭ, la 1840, la tipografia luĭ Eliad, cu spesele propriĭ ale autoruluĭ.

Prefaţa opereĭ luĭ Golescu, coprinde o constatare, care este şi o judicióşă critică a mişcăreĭ literare din 1832, cum şi o frumóşă şi profetică propunere.

Golescu constată, că «una din împedicările spre înaintarea limbeĭ românescĭ, este şi «acésta, adecă acéstă limbă, vorbindu-să în ţéra Românéscă, în Moldova, în Basarabia, în «Bucovina, în multe părţĭ ale Transilvanieĭ şi în Banat, nu se grăesce prin tóte părţile «tot intr'un feliŭ, ci cu óre-care deosebire, cum ceĭ din Transilvania multe cuvinte ne«regulate, le fac regulate, ḑicênd: *mânc*, mâncĭ, mâncă, în loc de: *mănânc*, mănâncĭ, «mănâncă, precum ḑicem noĭ. Şi moldoveniĭ ḑic: *Kicior*, kiept, în loc de: picior, pept şi «şepte în loc de şépte şi alte asemenea la multe părţĭ. Cum şi la scrisóre fac óre-ce «deosebire, scriind uniĭ cu slovele cele vechĭ românescĭ, alţiĭ cu slove latinescĭ, *şi alţiĭ* «*prefăcêndu-le în chipul slovelor rusescĭ*, iar ceĭ maĭ mulţĭ, o amestecătură din tóte.»

Ca să înceteze asemenea babilonie, Iordache Golescu propune facerea uneĭ gramatice unice pentru toţĭ româniĭ.

Cine s'o facă?

«Acésta socotesc că cu mare înlesnire s'ar sĕvêrşi, când din fieş-care ţêră (unde se «grăesce acéstă limbă), *s'ar aduna la un loc* câte unul, séŭ duoĭ din ceĭ maĭ învĕţaţĭ pro«fesorĭ aĭ scólelor de sciinţa canónelor grămăticescĭ şi cu toţiĭ într'o glăsuire ar canonisi «şi gramatica şi slove obştescĭ, silindu-se ca şi cuvintele să le aducă cât va fi prin putinţă, «la o regulă, a lipsi neregularitatea lor, şi slovele să le asemeneze cu cele latinescĭ, ce «sunt slove obştescĭ. . . . . O! ce coloson vor lăsa spre pomenirea lor ceĭ ce se vor întrece «a îmbrăţişa asemenea lucrare pentru patria lor!»

Ceea-ce la 1832 visa marele vornic Golescu, s'a realisat prin înfiinţarea Academieĭ române, cu membri din tóte ţĕrile române!

«Curierul românesc» nu e prea mulţămit cu sprijinul ce'ĭ dă publicul şi anunţă că décă nu va afla maĭ mulţĭ abonaţĭ va înceta.

Iată ce ḑice Ioan Eliad cu desperare în jurnalul sĕŭ pentru a doua óră ***):

*) Veḑĭ anexa de la acéstă pagină.

**) Idem, idem.

***) «Alb rom.», No. 102, din 29 Decembre 1832.

www.dacoromanica.ro

«A doua óră redacţia «Curieruluĭ românesc», maĭ face cunoscut cinstiţilor prenumeranţĭ că, câţĭ doresc, ca să nu înceteze pe anul viitor acéstă fóie, să bine-voiască a înşciinţa cel mult până la 20 Decembre, cu tóte că este prea târdiŭ.

«Ar voi redacţia să se mărginéscă numaĭ cu acéstă mică însciinţare, fără să maĭ facă nicĭ o altă cercare, dar socotindu-se drept datóre a face odată cunoscut, că acéstă gazetă este a Naţieĭ, al căria pórtă şi numele de «Curierul românesc», face o mică însemnare, că de va lăsa naţia să cadă acest început, ce a fost şi va fi o şcólă, ea 'şĭ părăsesce lucrările sale. Naţia la începutul Curieruluĭ ḑicea: Noĭ nu avem gazetă! şi iarăşĭ Naţia va ḑice: Noĭ nu avem gazetă. Redacţia este un om, şi a făcut maĭ mult de cât póte un om spre sprijinirea eĭ. Curierul este fapta luĭ, ce a înfiinţat'o, ca să ḑic aşa, din nimica, aŭ botezat'o de la început cu numele Naţieĭ, aŭ închinat'o eĭ şi a lăsat'o în trufia eĭ ca să o créscă. Cadă acum, desfiinţeze se şi rĕmâie numaĭ pomenirea!

«Curierul în 4 anĭ aĭ sĕĭ, a arĕtat românilor ce a fost şi ce este gazeta; printr'o prescurtare de geografie a pregătit pe cititorĭ a înţelege cele ce'li se vor vesti, făcêndu'ĭ a cunósce împĕrăţiile şi stăpânirile lumeĭ, cum şi felul lor de ocârmuire. A introdus pe românĭ în relaţie cu întêmplările lumeĭ, şi 'ĭ-aŭ făcut a ţine un şir de cele întêmplate, 'ĭ-aŭ făcut să cunóscă ostenelile celor ce aŭ asudat şi asudă pentru naintarea lor. Glasul luĭ adesea a fost rĕsplătirea şi cununa faptelor celor lăudate şi pedépsa, séŭ osânda faptelor celor rele. El însărcinarea sa a sĕvîrşit'o. De nu va maĭ fi trebuincios, el cu sfêrşitul anuluĭ va sfêrşi şi alergarea sa, va ḑice adio, şi póte maĭ târdiŭ sub alt nume va fi maĭ bine primit.»

«Alb. românéscă» din Iaşĭ pare că merge maĭ bine, din respectul financiar. G. Asaki cércă a dobêndi şi înlesnire în privinţa censureĭ. El cere vice-preşedinteluĭ sfatuluĭ Moldoveĭ, ca jurnalul sĕŭ să fie censurat de către Epitropia scólelor. Sfatul în 12 Ianuarie 1832, a aprobat cererea şi a supus'o încuviinţăreĭ Generaluluĭ Maior Mircovicĭ, încă în 15 Ianuarie cu raportul No. 77. Acesta a dat aprobarea sa sub 197, în coprinderea următóre:

«Unindu-mĕ cu socotinţa acestuĭ sfat pentru aceea ce se atinge pentru însărcinarea Epitropieĭ scólelor cu censura «Alb. rom.», eŭ puiŭ înaintea Sfatuluĭ administrativ ca să se corespunduéscă cu cine se cuvine pentru acest predmet, luându-se drept temeiŭ a censureĭ instrucţia dată de D-nul plenipotent Divanuluĭ împlinitor, care instrucţiĭ trebue să se afle în delele încredinţate Sfatuluĭ administrativ.» *).

Nu scim décă până in fine, G. Asaki a învins resistenţa ce pare că o află la Mircovicĭ in privinţa înlesnireĭ censureĭ.

*

In direcţiunea artelor, avem de înregistrat unele informaţiunĭ pentru anul 1832.

Architectura şi pictura se încércă a produce câte ceva, care pe atuncĭ se părea lucru mare. Architectul Fraivald construesce casele din Iaşĭ ale Vist. George Roset Rosnovanu. De S-tu George se inaugurézĕ acest palat printr'un bal, în care societatea Iaşană proba muscalilor cum că nu este aşa de barbară pe cât o credéŭ în Europa.

In cuprinsul caselor acestora fiind şi un paraclis, fu zugrăvit de pictorul *Balomir*, un ascedent al mult cunoscuţilor farmaciştĭ şi doctorĭ cu acest nume.

*) Dosarul No. 26 curent din 1832, Arch. Stat.

www.dacoromanica.ro

Camerile aŭ fost insă zugrăvite de artistul Stavsky de care am făcut deja menţiune in urmă *).

La Bucurescĭ Walstein face portrete in uleiŭ şi predâ desemnul. In Iaşĭ G. Asaki este şi el un patron zelos al pictureĭ. Prin tipografia sa privilegiată de Stat, Asaki imbunătăţeşce in cât-va iconografia naţională din cărţĭ. In curênd el se va gândi la crearea chiar a uneĭ clase de pictură.

Clasa de musică vocală infiinţată la anul 1831 la Vasiliana, continuă a existe şi vom afla resultatele eĭ la examenele generale din 1833 **).

Concerte in salóne private incep a fi ascultate cu plăcere. Iată dupe «Alb. rom.» No. 70, din 4 Septembre, o dare de sémă despre concertul din 31 August a cântăreţeĭ *Dona Esse* cu concursul luĭ Hefner, capelmaistru bandeĭ moldovene şi a unor diletanţĭ strĕinĭ:

«Academia musicală de instrumenturĭ şi de cântare, s'aŭ făcut Miercurĭ 31 August, in casele D-luĭ Spăt. Vasilică Beldiman, in fiinţa uneĭ adunărĭ alese şi iubitóre de armoniósă indeletnicire. Madama Esse a infiinţat şi aicea laudele carĭ aŭ propăşit'o din ţĕrile strĕine, iar acuma de curênd de la Bucurescĭ. In cântecele sale, Madama Esse a arĕtat ceea-ce póte un glas bine organisat şi indeplinit cu măestrie prin metodul musiceĭ Europene.

Curăţia, uşurătatea, virtutea şi armonia versuluĭ rĕsunător, aŭ adus mirare şi plăcere ascultătorilor, din carĭ uniĭ, de şi nedeprinsĭ cu musica italiană, n'aŭ putut rĕmâne nesimţitorĭ in mijlocul uneĭ armoniĭ, care fermecă simţirile nu numaĭ a omuluĭ ci şi a fiarelor, precum mitologia dice:

«De cântarea luĭ Orfeos, munţiĭ Trachieĭ s'umplea,
«Şi de sunetul cel dulce, crude fiare se'mblândea.

«Care poetică cimilitură insemnéză, că muzica imblândesce năravurile ómenilor, 'ĭ face simţitorĭ şi politiciţĭ.

«Maĭ cu sémă aria luĭ Belini, din opera «Il Pirato», şi variaţiile luĭ Lafon, le-aŭ cântat cu aşa măestrie, in cât une-orĭ semâna organ, alte-orĭ privighetóre, care, când rĕvarsă primĕvéra riurĭ armonióse insufleţesce natura cea mută, şi deştéptă sunetul luĭ Eho, prin carele işĭ rĕspunde insăşĭ laudele sale. In partea instrumentală a conţertuluĭ, Domnul Esse a cântat pe vióră cu dibăcie şi cu sentiment; asemenea şi Mademoazela Esse, in dueto cu a sa maĭcă, aŭ vĕdit bune inceputurĭ in muzica vocală. In a lor bună-voinţă D. Hefner, capelmaisterul bandeĭ moldovene, D. I. Cernevschi, D. Maer şi D. Verner, ca diletanţĭ, aŭ impreună lucrat, cu talentul lor, spre a face plăcută acéstă Academie, a căria inoire este dorită de toţĭ iubitoriĭ de armonióse petrecerĭ.

«Spre indeplinirea plăcuteĭ petrecerĭ, lipsea numaĭ pămêntésca banda militare, care de datoriile slujbeĭ s'aŭ impedicat astă dată a veni spre cântarea uverturilor prin afişul conţertuluĭ insemnate».

In Bucurescĭ, Ioan Eliade, cugetă să infiinţeze teatrul românesc. In No. 2 al Curieruluĭ rom. din 1832, el declară, că impreună cu familia sa şi cu alţĭ prietenĭ, «aŭ botărit de duoĕ orĭ pe lună a se sui pe scenă, (a parastisi pe teatru) in limba românéscă, pentru

*) «Alb. rom.» din 1832, pag. 132
**) «Alb. rom.» din 1833, pag. 117.

www.dacoromanica.ro

ajutorul scolarilor sĕrmanĭ». Eliade anunţă că se pregătesce o tragedie în versurĭ, fórte cunoscută, intitulată «Fanatismul», unde fiind lipsă de o persónă care să facă pre Zeid, se dă de scire, că cine se simte a putea face acéstă rolă, să se aréte la redacţie. Décă acéstă persónă va fi întrebuinţată va primi pentru a sa ostenélă dar 300 leĭ *).

La Iaşĭ, încă vor avea, pentru iarna din 1832—33 un teatru, de şi nu românesc.

Iată ce scrie Alb. rom. No. 74 din 1832:

«Dorinţa nobleţeĭ şi a publiculuĭ cultivit a acesteĭ Capitale, de a avea un teatru, se înfiinţéză. Trupa D-lor Furo face acéstă întreprindere şi lucrul urméză în casele D-sale Talpan, cu acea sporire, în cât deschiderea teatruluĭ se va putea face pe la mijlocul luĭ Octombre.»

*) Veḑĭ Alb. rom. No. 12 din 11 Februarie 1832.

www.dacoromanica.ro

CAP. V.

ANUL 1833

Nouele regulamente ale scólelor din ambele principate vor avea putere de lege numaĭ in 1833.

Regulamentul intocmit pentru ţéra Muntenéscă este supus la cercetarea adunăreĭ obştescĭ şi să ia in desbatere de acésta la 11 Februarie 1833.

Iată darea de sémă ce aflăm despre acéstă lucrare in Buletinul ţereĭ rom. No. 10, din 19 Februarie 1833.

La 11 Februarie s'aŭ infăţişat intru cercetarea obicĭnuiteĭ obştescĭ adunărĭ, proiectul de regulamentul scólelor publice, şi cu prilegiul acesta D Vornicul Stirbeiŭ, ca mădular al Eforieĭ scólelor, a rostit următórea cuvêntare :

«Maĭ inainte de a da in cunoscinţa cinstiteĭ adunărĭ regulamentul ce s'a fácut pentru o nouă intocmire a scólelor publice, socotesc de datorie a supune cinstiteĭ Adunărĭ cursul lucrărilor Eforieĭ, adecă starea intru care s'aŭ primit scólele întru a sa ingrijire, mijlócele ce a intrebuinţat, pentru inaintarea lor, resultatul ce a dobêndit şi in sfêrşit intinderea ce se nădăjduesce dupe noua intocmire.

«La sfêrşitul anuluĭ 1830, când eforia cea de acum s'a insărcinat cu îngrijirea de învĕţătura publică, douĕ scóle eraŭ intocmite numaĭ: una in Bucurescĭ şi alta in Craiova care şi acestea se află inchise din impregiurările vremiĭ. Atuncĭ cea d'intêiŭ ingrijire a Eforieĭ a fost a se deschide indată scóla din Bucurescĭ, care a şi inceput de loc in hanul luĭ Şerban-Vodă, primind maĭ la urmă pe sémă şi scóla din Sf. Sava, s'a indeletnicit cu tótă silinţa a face meremeturile şi a găti incăperĭ nouĭ potrivite cu intinderea invĕţăturilor ce trebuinţa cerea, şi când eforiĭ chibzuiaŭ a aşeda invĕţătura publică pe temeiurĭ maĭ statornice, şi a inlesni mijlócele pentru intinderea acesteĭ invĕţăturĭ a dat peste noĭ bóla holereĭ, şi Eforia a fost silită să inchiză scóla.

«Indată. însă dupe încetarea acesteĭ bóle s'a deschis scóla in *Sf. Sava* în luna luĭ Noembre, urmându-se până la 1 Martie 1832 cursurile ce aŭ fost maĭ de trebuinţă a se deschide atuncĭ îndată pe potriva scolarilor ce se adunase.

«Iar de la 1 Martie s'a dat invĕţătureĭ publice o nouă desvoltare; intracea vreme s'aŭ deschis in Sf. Sava cursurĭ nuoĭ, dându-se fieş-căria ramură de învĕţătură o intocmire maĭ regulată.

«Intr'acea vreme s'a intocmit *scóla centrală în Craiova*, şi tot in acea vreme s'aŭ aşedat scóle începĕtóre maĭ pe la tóte judeţele, şi astăjdĭ numaĭ patru judeţe sunt la care nu s'aŭ aşedat încă scóle, adecă Slam Rimnicu, Dâmboviţa, Ialomiţa şi Teleormanul.

www.dacoromanica.ro

«Atuncĭ s'a întocmit în Sf. Sava un pension unde se da copiilor o îngrijire maĭ de apróp̂e la a lor purtare şi învĕţătură. Intr'acest pension se păzesce acum o bună orânduiala, şi póte sluji drept model şi pentru alte asemenea aşeḑămênturĭ.

«Atuncĭ iarăşĭ s'a făcut punere la cale de a se aşeḑa în Bucurescĭ *scóle începĕtóre* în fieş-care plasă a oraşuluĭ pentru mulţimea scolarilor ce nu pot încăpea în Sf. Sava, şi pentru ca să le fie maĭ cu apropiere a'şĭ urma învĕţăturile în acele scóle.

«Dintr'acestea una s'a aşeḑat în Sf. George cel vechiŭ, alta la Biserica Amzi, cele-l-alte duoĕ nu s'aŭ deschis încă, pentru că nu se găsesc încăperĭ; Eforia însă, îngrijesce a se împlini acéstă trebuinţă cât maĭ fără zăbavă.

«Pe lângă altă înlesnire ce Eforia a întêmpinat în cursul lucrărilor sale, cea maĭ mare a fost lipsa profesorilor la întocmirea scólelor începĕtóre, şi nicĭ s'ar fi putut birui acéstă neînlesnire, décă nu s'ar fi întocmit aicĭ un *curs normal* spre deprinderea acelora ce se arétă cu dorinţa a se pregăti pentru a fi profesorĭ, hotărindu-se pentru aceştia, spre încurajare, şi câte leĭ una sută pe lună pe o vreme mărginită de treĭ şi patru lunĭ.»

«Deosibit de maĭ sus arĕtata înlesnire ce a încercat Eforia la întocmirea scólelor este şi lipsa de *încăperile trebuincióse* pe la oraşele din judeţe; s'a făcut însă îndemnare dregătoriilor precum şi orăşenilor din partea loculuĭ a chibzui miḑlócele de înlesnire, şi pentru punerea în lucrare ce s'a făcut la acésta pe la unele locurĭ; Eforia se simte datóre a mulţămi dregătorilor şi orăşenilor dupe la acele locurĭ, căcĭ prin a lor râvnă s'a dat scólelor bune încăperĭ, unele prin închiriere şi meremeturĭ şi altele prin clădirĭ într'adins: precum s'a urmat maĭ cu sémă la oraşul Giurgiŭ, unde prin silinţa ce are ocârmuitorul de acum al aceluĭ judeţ, pentru câte privesc la obştescul folos, a îngrijit şi pentru a înlesni tinerimeĭ din partea loculuĭ miḑlócele de învĕţătură, şi din a sa râvnă s'aŭ îndemnat orăşeniĭ, precum şi alţĭ iubitorĭ de luminarea tinerimeĭ, şi aŭ ajutat de s'a făcut o zidire într'adins pentru scóle cu duoĕ sălĭ marĭ ce pot coprinde fie-care câte 200 de scolarĭ.

«Peste cincĭ lunĭ dupe acéstă nuoă întocmire a învĕţătureĭ publice s'a dat obşteĭ dovadă de urmarea învĕţăturilor prin examenul general ce s'a făcut la 9 ale luĭ Septembre în scóla din Sf. Sava. Atuncĭ cercetându-se câte 2 scolarĭ în fieş-care clas, s'a dovedit sporirea răpede ce făcuse ucinicĭĭ într'acéstă vreme de cincĭ lunĭ. La acest examen dupe chibzuirea ce se făcuse pentru îndemnarea ce trebue să se dea scolarilor la învĕţătură, s'a făcut alegere prin concurs de opt tinerĭ din ceĭ maĭ silitorĭ, şi maĭ sporiţĭ la învĕţăturĭ ce s'aŭ aşeḑat pansionarĭ aĭ Statuluĭ cu îndatorire ca desĕvîrşindu-se în învĕţăturĭ să predea în scólele publice acea ramură la care se vor găsi destoinicĭ.

«La acéstaşĭ epocă făcêndu-se examen şi la scólele din Craiova, precum şi la cele-l-alte scóle ce se află aşeḑate prin judeţe, pe la tóte s'aŭ dat doveḑĭ, că şi învĕţătoriĭ aŭ împlinit cu râvnă şi vrednicie slujba lor, şi scolariĭ aŭ făcut mult spor la învĕţătură.

«Pentru înaintarea învĕţăturilor, Eforia a avut necontenită luare aminte a se povĕţui prin esperienţă de miḑlócele cele maĭ înlesnitóre şi când dupe cea din urmă vacanţie s'aŭ deschis iarăşĭ scólele, s'a dat învăţĕturilor o maĭ mare întindere, aşeḑându-se în sfêrşit pe temeiurĭ statornice, potrivite cu trebuinţa ce s'a cunoscut, şi dovedite prin cercare, temeiurĭ dupe carĭ s'a alcătuit regulamentul ce acum să înfăţişéză cinstiteĭ adunărĭ.

«Pe aceste nuoĭ temeiurĭ se urméză acum învăţĕturile în tóte scólele, cu bună orânduială şi dupe starea lor de acum tóte daŭ bune nădejdĭ de sporire spre desĕvîrşire.

«In 12 scóle începĕtóre ce s'aŭ aşeḑat până acum pe la judeţele dupe afară dobêndesce

www.dacoromanica.ro

tinerimea cele d'ântêiŭ cunoscinţe printr'un metod fórte înlesnitor şi se împărtăşesc peste o mie de scolarĭ de acéstă învăţătură.

«In scóla din Craiova, precum şi în Bucurescĭ s'a dat claselor începătóre o întindere maĭ potrivită cu trebuinţele, şi starea locuitorilor acestor oraşe; în Craiova se învéţă încă gramatica, aritmetica, geografia, limbele grecéscă şi franţuzéscă; 250 scolarĭ urméză astădĭ aceste învăţĕturĭ în scólele din Craiova; cu întristare însă Eforia arétă, că de nu s'a dat până acum aceştiĭ scóle tótă desvoltarea dupe dorinţă, şi de nu s'a dobêndit tótă rodirea ce se nădăjduia, aceste împedicărĭ a fost lipsa de încăperĭ potrivite cu întinderea trebuinţeĭ uneĭ scóle centrale.

«Despre altă parte cu mulţămire arétă eforia cinstiteĭ Adunărĭ, că magistratul aceluĭ oraş a dat dovadă de o deosebită râvnă luând pe sêma scóleĭ în mijlocul oraşuluĭ, un loc fórte întins, pe care Eforia nădăjduesce a se îndeletnici în véra viitóre să clădéscă o zidire dupe un plan regulat.

«*Invăţăturile* ce se urméză în scóla din Bucurescĭ, dupe întocmirea de acum, sunt: gramatica, caligrafia, aritmetica, desemnu, istoria, limbele latinéscă, grecéscă, franţuzéscă, rusésca, algebra, geometria şi pravilele pământuluĭ, precum în alăturata tablă se arétă.

«*Opt sute* de scolarĭ urmédă acum deosebitele învĕţăturĭ în scóla din Sf. Sava, şi 400 din cele-alte duoĕ scóle începătóre de prin plăşĭ.

«Pe lângă cele-alte Fforia a socotit de cea maĭ sfântă a sa datorie a întâmpina tóte trebuinţele scólelor prin cea maĭ mare economie. La sfêrşitul anuluĭ 1830 când s'a orânduit acéstă eforie, s'a aflat naht în casa scólelor leĭ 73.798.

«Dupe aceea s'a strîns pe anul 1831, leĭ 95.808 din vîndarea moşiilor şi din contribuţia preoţilor; s'aŭ adunat şi pe anul 1832, leĭ 53.220 din vîndarea moşiilor Glavaciocu. Iar din suma hotărîtă prin regulamentul organic şi prin budgetul cheltuelilor statuluĭ pentru ţinerea scólelor publice, ce s'aŭ primit de la Visterie maĭ mult de cât leĭ 94.660, din suma de 525.000 ce se cuvin scólelor pe 18 lunĭ, adică leĭ 175.000 pe semestrul din urmă 1831 şi leĭ 35.000 pe anul 1832.

«Cu acéstă sumă de leĭ 317.486 s'aŭ întâmpinat tóte trebuinţele scólelor în curgere de duoĭ anĭ, de la începutul anuluĭ 1831, până la lét 1833; d'intre aceştĭ banĭ Eforia a avut a întêmpina nu numaĭ cheltuelile regulate ce s'aŭ urmat pe fieş-care lună ci şi alte cheltuelĭ extra-ordinare, care s'aŭ suit până la o sumă de leĭ 60.000, ce s'aŭ întrebuinţat pentru meremetul scóleĭ din Sf. Sava, mobilarea sălilor de predare, îngrădirea curţiĭ cu zid, zidirea din noŭ a duoĕ odăĭ pentru portar şi pardosirea cu piatră a uliţeĭ d'inaintea acesteĭ scóle; pentru clădirea şi mobilarea sălilor în scólele începătóre din Sf. George şi de la Biserica Amzi, şi pentru meremetul şi mobilarea încăperilor unde se află acum aşeţată scóla din Craiova.

«Socotelile scólelor până la 1 Martie 1832, s'aŭ cercetat şi s'aŭ încheiat de către obştescul comitet, ce dupe deosebit regulament era atuncĭ însărcinat cu revisia caselor de folos obştesc; iar socotelile pe ţece lunĭ ale anuluĭ 1832, sunt gata a se supune obştescului control.

«Acestea sunt mijlócele ce a avut Eforia la mână, şi ce a întrebuinţat până acum de când s'a însărcinat cu îngrijirea scólelor publice; iar cât pentru sporirea învĕţăturilor, spre desĕvîrşire acum când dupe temeiurile ce s'aŭ aşeţat prin regulamentul organic, tóte ramurile administrative s'aŭ îmbunătăţit într'un chip simţitor, oblăduirea pătrunsă fiind de vecĭnicul adevĕr, că numaĭ deprinderea în obiceiurĭ bune póte vecĭnici legiuirile né-

www.dacoromanica.ro

murilor şi ca temeiul cel maĭ neclintit al orânduirilor uneĭ societăţĭ este învĕţătura tinerimeĭ, nu putea pierde din vedere un obiect pricinuitor de acest folos obştesc. De aceea, oblăduirea dorind a aşeda pentru viitorime învĕţătura pe temeiurĭ statornice, printr'o legiuire din cele maĭ de căpetenie, a îngrijit a alcătui regulamentul scólelor, care se pune astădĭ înaintea obşteşteĭ Adunărĭ şi care este o lucrare de multă vreme potrivită cu trebuinţele ce s'aŭ cunoscut şi cu cererile ce s'aŭ făcut.

«Printr'acest regulament scólele se află întocmite ast-fel în cât tinerimea va putea să urmeze cu înlesnire din trĕptă în trĕptă învăţăturĭ potrivite cu a sa vêrstă şi cu a sa stare. Invăţăturile iarăşĭ se află aşedate pe ast-fel de temeĭurĭ în cât să se pótă întinde fieş-care ramură a învăţăturilor din ce în ce maĭ mult, dupe trebuinţele statuluĭ şi dupe sporirea ce va face tinerimea la învăţăturĭ.

«Sórta tinerimeĭ pentru vremea viitóre se dă acum in chibzuirea obşteşteĭ Adunărĭ; la dênsa stă să i se dé printr'o bună întocmire a scólelor, miĵlócele de a dobêndi bunele învăţăturĭ şi bune obiceĭurĭ, prin care némul românesc să pótă păşi maĭ răpede spre fericire.»

Iscălit, Mădularul Eforieĭ scólelor, *B. Stirbeiŭ.*

*

Din acest discurs, constatăm: că scóla din St. Sava numĕra în 1833, Martie, 800 de scolarĭ şi 400 în cele 2 scolĭ primare din Bucurescĭ;

Că la 1830, înfiinţându-se Eforia, aŭ găsit capital scolar numaĭ 73.798 de leĭ, pe când budgetul pe 1833 era pe aprópe de 350.000 leĭ.

Scóla din Craiova avea 250 de scolarĭ şi Eforia nu era mulţămită de desvoltarea ce căpătase până atuncĭ. Zidirea acesteĭ scóle era hotărâtă pentru véra anuluĭ 1833.

Programa scóleĭ St. Sava, nu diferă în 1833 de aceea din 1832.

*

Profesoriĭ scóleĭ Sf. Sava, pentru 1833, sunt ceĭ ce 'ĭ-am vĕdut în 1832. Hill preda începuturĭ de limba latină, profesoruluĭ de limba rusescă i-se adaugă încă în Februarie 1833, 50 leĭ pe lună la ceĭ 400 ce avea pe atuncĭ ca léfă.

Dădurăm în anexă legea scólelor votată de obştésca obicĭnuita adunare *).

MOLDOVA.

In Moldova de asemenea, regulamentul scolar pregătit în 1832, se studiază încă la începutul anuluĭ 1833.

In 12 Ianuarie 1833, a fost prima şedinţă a comitetuluĭ scolastic.

Prima lucrare ce i s'a dat în cercetare a fost proiectul unuĭ regulament special scolastic, pregătit de referendarul Asaki.

Epitropia a îndemnat comitetul să'l cerceteze «*Povăţuiţĭ la acésta de ĵilnica practică a învĕţăturilor.*»

In 11 Martie 1833, comitetul scolastic, faţă fiind referendarul, raportĕză Epitropieĭ observaţiile ce a făcut asupra proiectuluĭ de regulament special scolastic.

*) Vedĭ în anexă Legea scólelor, votată de obştésca obicĭnuita Adunare în 1833. Vedĭ Buletinul oficial din acest an.

www.dacoromanica.ro

Iată în tótă cuprinderea lor cele 3 jurnále încheeate de comitetul scolastic maĭ înainte de jurnalul de la 11 Martie 1833.

Jurnal No. 1.

«Astădĭ Joĭ în 12 Ghenarie 1833, în cancelaria Eforieĭ scólelor publice din coprinsul gimnasieĭ, comitetul scolastic rânduit prin oficia aceleĭ cinstite Epitropiĭ din 23 Decembre 1832 şi sub presidenţia D-séle referendaruluĭ Aga Gh. Asaki, alcătuit de D-luĭ profesorul de legĭ Hristea Flechtenmacher, D-lor profesoriĭ gimnasieĭ D. G. Seulescu şi D. V. Fabian şi de profesorul normeĭ Sf. Sa părintele. Econ. Constantin, s'aŭ întrunit şi aŭ făcut deschiderea sesieĭ în care D. referendarul a împărtăşit regulamentul scolastic citind cu amĕruntul tóte articolele acestuĭ regulament. Numitul comitet însufleţit de dorinţa a rĕspunde la părintescul scopos a acesteĭ Epitropiĭ, înfăţoşază făcutele luărĭ aminte ş'anume :

La art. 7, atingĕtor de cercetarea cărţilor scolastice, comitetul doresce a se lămuri prin o anexă în care să fie specificate atât acele ce se ating de noimă cât şi acele ce privesc la prelucrarea filologică a limbeĭ românescĭ, pentru care s'a însărcinat D-luĭ profesorul filologieĭ a face un proiect, ce se va supune de comitet cinstiteĭ Epitropiĭ ;

La art. 14, atingĕtor de materiile învăţĕtureĭ în clasurile umanióre, socotinţa comitetuluĭ este, ca maĭ nainte de începerea retoriceĭ, să se înveţe partea elementară a logiceĭ în cât este neapĕrat trebuitóre pentru retorică. Asemenea la art. 31 prin care se opresce pedépsa trupéscă a scolarilor, ḑilnica lor practică fiind încredinţată a fi de neapĕrată nevoie de a se îngădui, pentru ceĭ vinovaţĭ, o mĕsurată pedépsă trupéscă, fiind-că prin casnica lor creşcere nu sunt încă primitorĭ de îndreptare numaĭ prin mustrărĭ şi miḑlóce de emulaţie.»

«Intru aşteptarea hotărîreĭ cinstiteĭ Epitropiĭ, dupe art. 9 al regulamentuluĭ scolastic, comitetul supune acest jurnal cinstiteĭ Epitropiĭ.»

(Semnaţĭ), Ceĭ 5 membri aĭ comitetuluĭ.

Iată luările aminte pe care mădularele comitetuluĭ scolastic le face asupra proiectuluĭ de regulament scolar pe lângă jurnalul sĕŭ de la 11 Martie 1833 :

«1) La art. ce se atinge de înfiinţarea comitetuluĭ părerea este : că acest comitet fiind supus Epitropieĭ, va forma prima istanţă scolară şi pe propunerile acestia Epitropia 'şĭ va răzima lucrările séle.

«Acest comitet de ḑilnica sa practică povĕţuit, se va îndelnicĭ cu felurile îmbunătăţitóre proiecturĭ privitóre către buna reorganisaţie a trebilor scolastice şi le va supune Epitropieĭ, ca cu acest mod să se pótă culege din aplicaţie cele maĭ nemerite regule şi pe încetul să se pótă maĭ îndeplini articolele regulamentuluĭ scolastic special.»

«2) La art. 7, despre reviḑuirea manuscriptelor. Comitetul ḑice că cercetarea acestor cărţĭ se va rezema întêiŭ în noima materieĭ, care simplă şi fără parecsigisie înţelésă să nu ḑică ceva în contra religieĭ, a moraluluĭ şi a Statuluĭ ; al duoilea va privi către lucrarea filologică a limbeĭ românescĭ, povăţuindu-se întru acésta de regulele filologice pe carĭ aŭ păşit tóte limbele moderne ale Europeĭ cultivându-se. Se vor rădima 1° pe curăţenia limbeĭ, care pre încetul se va introduce prin stilul scolastic şi 2° pe înavuţirea eĭ. La asemenea evgenisire a limbeĭ se vor întrebuinţa maĭ întêiŭ cuvintele adevĕrate de origine română, însă uĭtate, adoptându-le în locul celor străine de carĭ s'aŭ împresurat graiul românesc din neîngrijirea cărţurilor naţieĭ de la un timp încóce. La acésta vor sluji de

www.dacoromanica.ro

isvóre, de unde se vor aduna acest fel de cuvinte românescĭ, parte cărţile vechĭ tipărite, parte documentele, parte însăşĭ gura poporuluĭ, ce în osebite locurĭ şi provinciĭ locuite de românĭ, păstréză nişce asemenea odóre, o sémă uniĭ, şi o sémă alţiĭ; parte de ne vor lipsi cu totul, precum sunt maĭ ales cuvintele tecnice şi nomenclatura sciinţelor, a politiceĭ şi a maestrilor, se vor împrumuta de la mama limbeĭ românescĭ, latina, séŭ de la surorile eĭ, italiană şi francesă, modificate însă dupe sistemul şi aplicaţia gramaticeĭ românescĭ; iar parte de se va putea îndemna un înţeles maĭ lesnicios şi maĭ cuprindĕtor, se vor alcătui din alte nume românescĭ rădăcinale. De tóte aceste cuvinte se va face câte un vocabular alfabetic la sfêrşitul fieş-căreĭ cărţĭ, până ce societatea scolastică va alcătui un lexicon maĭ voluminos.

«Una din cele d'ântêiŭ de nevoie pentru a se putea fixarisi un regulat curs al învĕţăturilor scolastice ..... fiind maĭ ântêiŭ tipărirea cărţilor scolastice, pentru acésta, dupe ce autorul prin înscrisă cerere, către Epitropie, va căpăta voie a'şĭ tipări manuscriptul, cercetându-se de comitet;

«3) Acest comitet va căuta a înlesni cât se póte maĭ iute revizuirea manuscriptuluĭ ce va înfăţişa profesorul, în cât cólele revizuite îndată să se slobódă a intra şi la tipar, iar unde va întâmpina vro-o nedumerire, despre acésta comitetul va cere fără intărdiere deslegare a Epitropieĭ;

«4) La articolul ce se atinge de «Indatoririle profesorilor.» Pentru cea cu sfinţenie în curgerea de anĭ împlinirea datoriilor sale, pentru jertfele ce vor aduce naţieĭ întru lucrarea cultivireĭ duhuluĭ şi a literatureĭ naţionale şi întru asemenea obositóre îndeletniciri ale trudnicilor profesorĭ, pentru ajungerea la neputinţă, să se bine-voiască cu îndurare privite însemnatele temeiurĭ a se statornici o remuneraţie mângâetóre, atât în privirea traiuluĭ, cât şi a ranguluĭ cuviincios claseĭ uneĭ asemenea profesiĭ, dupe exemplul statutelor academice. Vrednicia unuĭ profesor se va cunósce şi se va întemeia pe împlinirea datoriilor sale atât cu paradosul obiecturilor, cu care va fi însărcinat, făcênd scolarilor sĕĭ regulatele publice examene, cât şi cu purtările sale moraliceşcĭ şi oficióse, urmând dupe regulele scolastice prescrise. In urmarea acestora, profesorul va fi pururea sigur în dregătoria sa şi dupe mărimea catedreĭ şi a obiectelor ce va paradosi, socotindu-se vremea din ţiua aşeţăreĭ sale de profesorat la îndeplinirea de un curs, prin miţlocirea Epitropieĭ cu deosebire se vor recompensa meritul slujbeĭ lor.

«Pururea se vor protemisi la catedrele profesoratuluĭ patrioţiĭ şi scolariĭ ce vor sĕvîrşi cu eminenţă cursul învĕţăturilor în aceste scóle naţionale *).»

1833, Martie 11, Iaşĭ.

Semnaţĭ: *Flechtenmacher,*
G. Seulescu,
V. Fabian,
Constantin Economu.

Asupra acestor observaţiunĭ ale comitetuluĭ scolastic din 12 Ianuarie şi 11 Martie 1833, Epitropia, în 15 Aprilie acelaş an, a desbătut şi a încheiat jurnalul important următor:

«Astăţĭ, Sâmbătă în 15 Aprilie 1833, adunându-se mădulările Epitropieĭ învĕţăturilor publice, aŭ cercetat raporturile comitetuluĭ scolastic din 12 Ghenar şi 11 Martie, cu însemnarea luărilor aminte asupra reglementuluĭ scolastic, dupe care aŭ a se povĕţui în-

*) Dos. No. 21, curent Arh. Stat, pag. 99.

www.dacoromanica.ro

vĕţătura şi administraţia scholerilor (?) din Eşĭ, şi asupra acestora s'aŭ făcut următôrea deslegare, care are a se întroluca către acest reglement la locurile cuvenite, şi anume la :

1) Fiind-că comitetul nu are iniţiativă în a sale lucrărĭ, apoĭ atributurile luĭ vor rĕmâne precum sunt specificate prin reglementul scolastic, cu adaos de împuternicire, ca pe temeĭul ḑilniceĭ cercărĭ, înţelegênd trebuinţa a se aduce ôre-carĭ îmbunătăţirĭ în partea sciinţifică, séŭ administrativă a scôlelor, să pôtă prin raport a supune Epitropieĭ ale sale opiniunĭ, îndeletnicindu-se de datorie încă şi cu alte lucrărĭ cu care se va însĕrcina de Epitropie.

2) La îndeletnicirea filologică, acel comitet nu va uita că limba este organul şi luminarea naţieĭ, este fondul datorieĭ sale şi că, privind la starea neculturei obşteşcĭ, nu se cuvine a desgusta pe doritorii de învĕţătură, şi în loc de a i le înlesni, a'ĭ nevoi de a se lupta, pe lângă greutatea sciinţeĭ încă şi cu rostirea lor strĕĭnă, ce maĭ virtos se cuvine a se sîrgui de a câştiga creditul public cu un înfiinţat folos, prin sporirea persónelor, numĕruluĭ persónelor învĕţate, şi că apoĭ cu ajutorul acestora se va putea păşi către deplina curăţire a limbeĭ dupe regulele filologieĭ.

Insă, cu tôte acestea, atât la alcătuirea cât şi la tălmăcirea şi la revisia cărţilor ce aŭ a fi pentru scóle, la neapĕrată întêmplare, comitetul pôte inavuţi limba cu noue cuvinte dupe deosebitele chipurĭ ce aŭ însemnat, însă până a nu fi acestea întrebuinţate şi tipărite de datorie va avea prin raport a supune Epitropieĭ, cu arĕtarea temeiurilor asupra cărora se razimă a lor urzie şi numaĭ dupe încuviinţarea Epitropieĭ asemenea cuvinte vor putea avea a lor putere şi curs.

3) Profesorul carele ar face o carte asupra materieĭ cu care este însărcinat, dator va fi a înfăţoşa comitetuluĭ de odată tot manuscriptul, ca din legătura totumuluĭ să se pôtă judeca în special fieşce-care parte şi asemenea întregul manuscript însoţit de opinia comitetuluĭ (afară de aceea a autoruluĭ, décă ar fi mădulariŭ) se va supune de-odată Epitropieĭ spre a fi de acésta încuviinţată tipărirea.

4) Drĕptă este remuneraţia cinstitôre şi materială pentru profesoriĭ cariĭ împlinesc cu sfinţenie a lor însărcinare în diastima uneĭ vremĭ hotărîte; pentru acésta Epitropia preţuind asemenea vredniciĭ, pentru mângâerea şi ajutorul celor ce vor jertfi a lor ḑile în a patrieĭ folositôre îndeletnicire şi pentru îndemnarea tinerimeĭ, până la întemeerea învĕţăturilor în ţĕră, aŭ hotărît următôrele:

I. *a)* Profesorul gimnasieĭ care in un curs, adecă în 4 anĭ va scôte a treia parte din aĭ sĕĭ scolarĭ îndepliniţĭ cu materia cu care este însărcinat, pentru cursul ântêiŭ va primi decret de mulţămire; pentru al duoilea curs de 4 anĭ va primi o remuneraţie de $^1/_2$ lĕfa sa de un an; la al treilea curs de 4 anĭ va primi de remuneraţie întrégă a sa léfă, care la încheerea fieşce-căruia 4 anĭ, împlinind condiţia de maĭ sus, va urma de a primi drept remuneraţie; dar cursul normeĭ fiind de 2 anĭ, profesoriĭ ce vor împlini condiţia de maĭ sus, vor primi la cursul ântêiŭ, decret de mulţămire, la al duoilea a patra parte, la al treilea jumĕtate de a lor léfă şi aşa maĭ departe in asemenea analogie.

b) Ajungênd profesorul la neputinţă, séŭ dupe îndelungată slujbă, séŭ dupe vre-o întêmplare, séŭ îndeplinind un hotărît numĕr de anĭ în slujbă, atuncea se vor păzi întru acésta legiuirile carĭ pentru asemenea cădere s'aŭ sfinţit în organicescul regulament dregătorilor politicesci a Statuluĭ şi anume la cap. 3, anexa lit. B, art. 7 şi 8 *(aci se citéză aceste articole în întregime, apoĭ jurnalul trece la No.:)*

II. Indată ce obştésca Adunare va statornici pentru dregătoriĭ Statuluĭ ranguri rĕspunḑĕtôre, Epitropia de datorie va socoti a miḑloci ca şi pentru profesoriĭ publicĭ să se hotă-

www.dacoromanica.ro

réscă rangurile potrivite cu asemenea folositóre, nobilă şi ostenitóre însărcinare. Ce se atinge de neschimbarea profesoruluĭ din post şi protimisirea pămêntenilor, acea ântêiŭ de rază de la cea cu sfinţenie păzire a datoriilor şi a purtărilor neprihănite, iar protimisirea este pămêntenilor asigurată în tóte ramurile slujbeĭ publice în cât înaintarea învĕţăturilor sciinţifice nu va cere întrebuinţarea de profesori strĕinĭ. Acésta se va împărtăşi comitetuluĭ central spre acea înainte lucrare*) »

Semnat, *M. Sturza.*

In 5 Februarie 1833, comitetul academieĭ a întocmit regulamentul îndatoririlor pedagogilor, din care regulament nu am aflat la dos. No. 18 curent din Archiva Statuluĭ de cât un fragment de 4 articole, pre carĭ nu le credem destul de importante a le aduce aci**).

MUNTENIA

Budgetul scólelor muntenescĭ pe anul 1833, de la 1 Ianuarie la finea luĭ Decembre este resumat ast-fel***):

a) Venitul . . .	334.462 leĭ	39 parale	
b) Spese	320.489 „	19 „	
Reserva pe 1834.	13.973 „	20 „	

A) Veniturile

Veniturile pe acest an aŭ provenit din următórele condeie :

a) Reserva din 1832	2.492 leĭ	39 parale	
b) Primiţĭ în diferite rêndurĭ de la Visterie.	249.000 „	— „	
c) Dobênda capitaluluĭ de 7.500 leĭ a scóleĭ din Piteşcĭ . . .	600 „	— „	
d) Arenţile a 2 moşiĭ a scóleĭ Ionaşcu din Slatina	16.300 „	— „	
e) „ moşiilor scólelor Obedeanu (până la 23 Aprilie 1834)	15.500 „	— „	
f) Baniĭ scólelor pe 1833 de M-rea Câmpu-Lung	450 „	— „	.
g) Arenţile a 15 moşiĭ a Glavacioculuĭ, din carĭ s'aŭ scăţut prealabil 3.100, cheltuiţĭ pentru restaurarea monastireĭ	50.120 „	— „	
Totalul veniturilor . . .	334.462 „	39 „	

B) Spese

a) 6 pensionarĭ la internatul Vaillant****)	10.900 leĭ	— parale	
b) In contul reparaţiuneĭ localuluĭ St. Sava, prin Hartel arhitectul	12.480 „	— „	
c) 30 exemplare din cartea luĭ Gherasim Gorjan, «Dascălul franţuzesc»	270 „	— „	
d) Cărţĭ pentru biblioteca colegiuluĭ	917 „	— „	
e) Cheltuiţĭ pentru aducerea din Paris a luĭ Dimitrie Pavlidi .	5.000 „	— „	

*) Dos. No. 20 curent, Arh. Stat.

**) A se vedea Dos. No. 18, fila 628.

***) Veḑĭ anexa la acéstă pagină.

****) Numaĭ în trim. I a fost 6 bursierĭ, apoĭ s'a plătit pentru 5 numaĭ şi pe trim. Iulie-Septembre; baniĭ s'aŭ dat în primirea luĭ G. Pop, luându-se bursierĭĭ sub îngrijirea Eforieĭ. Pe trim. Octombre-Decembre, adecă la noul an scolar 1833—1834, s'aŭ primit 9 bursierĭ.

www.dacoromanica.ro

f) O căruță de Brașov pentru trebuința scóleĭ. . . . . 693 leĭ — parale

g) Datĭ în primirea luĭ N. Stoian Gabrovățu, cleronomul rĕposatuluĭ dascăl Constantin Vardalah, fost dupe vreme profesor al scóleĭ grecescĭ din Bucurescĭ, pentru léfa sa ce s'a dovedit că a rĕmas ne plătită pe treĭ lunĭ ce a slujit în 1820 . . . . . 4.225 „ — „

h) Cărțĭ de premiĭ și tipărituri relative la solemnitate. . . . 3.169 „ — „

i) Subvențiune pensionatuluĭ de fete Bonnet . . . . . 3.000 „ — „

k) Modele de desen pentru clasul luĭ Valștein . . . . . 1.051 „ — „

l) Grădină în dosul scóleĭ, prin Hartel arhitectul . . . . . 1.062 „ — „

m) Ajutor de studiĭ luĭ N. Gănescu la universitatea din Moscova. 2.677 „ — „

n) Magistratuluĭ Craioveĭ spre a începe zidirea scóleĭ d'acolo . 30.000 „ — „

o) Suma totală rĕspunsă în lefĭ profesorale, era în luna luĭ Ianuarie de 17.909 și a ajuns în luna luĭ Decembre la 19.720. Séma din care estragem aceste informațiunĭ nu dă numele porsonaluluĭ didactic original pre care 'l reproducem în anexa C.

Studiind puțin acéstă sémă, tragem conclusiunile următóre:

Visteria iar nu Eforia, concentréză veniturile scólelor, afară de arendile moșiilor Bisericeĭ Obdeaenu, a Bisericeĭ Ionașcu și a Monastireĭ Glavacioculuĭ.

Eforia administréză capitalul donat scóleĭ din Piteștĭ.

Se constată existența bibliotecеĭ colegiuluĭ. Dimitri Pavlide devine profesor al colegiuluĭ, i se dă catedra de matematică prin jurnalul Eforieĭ din 20 Octombre 1833.

Pentru inspecțiile din județe Eforia își face trăsură cu caĭ.

Se ajută un pensionat frances de fete, dupe decisiunea luĭ Kiseleff.

Se sporesc bursieriĭ la 9; încă de la 19 Iuniŭ; pensionatul se pune sub directa privighere a Eforieĭ, în urma conflictuluĭ cu Vaillant, dupe regulamentul noŭ anexat *).

Se restaură definitiv localul de la St. Sava, prin Hartel arhitectul.

Se activéză zidirea scóleĭ din Craiova, hotărîndu-se la Ianuarie 23, de către Eforie să se dea pentru acéstă zidire câte 20.000 leĭ pe an.

Se plătesce datoria profesoruluĭ Vardalah, de la 1820, de care am vorbit în partea I-a a acesteĭ lucrărĭ.

*

In 8 Octombre Eforia maĭ închee un jurnal pentru clădirea scóleĭ din Slatina cu banĭ din venitul donațiuneĭ Ionașcu.

*

In 7 Septembre s'a făcut solemnitatea publică a esamenelor scólelor din Bucurescĭ. Iată cum descrie *Curierul* acéstă solemnitate:

«Joĭ, la 7 Septembriŭ, adunându-se în sala colegiuluĭ din St. Sava Clirosul **), boerimea

*) Regulamentul întocmit pentru pentionatul de la St. Sava, este coprins în regulamentul cel noŭ ce am dat în anexă.

**) Prin ofițul a Ex. S. D. Presidentuluĭ Plenipotent, sub No. 1.892, de la 22 August (ḑiua aniversară a încoronărĭĭ M. S. Impĕratuluĭ), către sfatul administrativ-extraordinar. P. S. Părintele Mitropolitul Grigore se aduce iarășĭ pe scaunul Archiepiscopal al S-teĭ Mitropoliĭ (Bulet. No. 38 28 August 1833).

www.dacoromanica.ro

și o mulțime de norod, s'a sărbătorit printr'o solemnitate publică esamenul general al scólelor, dupe chipul următor :

S'a cântat maĭ ântêiŭ de scolarĭ rugăciunea, séŭ Cântarea dimineţeĭ.

Pe urmă D. Dvornic Stirbeiŭ Logofĕtul instrucţieĭ publice a deschis sărbătórea examenuluĭ printr'un cuvênt plin de simţire și dor patriotic, care în inimele tuturor a făcut o mare mișcare.

Dupe acest cuvênt s'aŭ adus întru cercetare câte duoĭ scolarĭ din fie-care clasă ale scólelor începătóre de la Biserica Amzi, Sf. George și Sf. Sava. Clasul I-iŭ și al II-lea s'aŭ examinat la citire, patru lucrărĭ ale aritmeticeĭ, declinaţiĭ și conjugărĭ. Clasul al III-lea la începuturĭ de catihism, de gramatică, de aritmetică și de geografie. Clasul al IV-lea începuturĭ de aritmetică și geometrie, cunoscinţe usuale, desemn liniar și eserciţiĭ gramaticalĭ.

Dupe acésta s'aŭ adus într'o cercetare duoĭ scolarĭ din fie care clasă de învĕţăturile umaniore, și s'aŭ examinat dupe cum urméză :

Clasul I și al II-lea : gramatica românéscă rezonată, începuturĭ de limba franţozéscă, geografia și hronologia ; clasul III și al IV-lea : analisă gramaticală a limbeĭ franţozescĭ, aritmetica rezonată, începuturĭ de limba latină, sintaxa limbeĭ franţozescĭ, limba grecéscă și istoria generală.

Pe urmă s'aŭ cercetat cursurile cele slobode, adecă ceĭ de la limba ruséscă și limba grecéscă nouă.

Incepênd cercetarea învĕţăturilor complimentare s'aŭ adus asemenea înainte câte duoĭ scolarĭ din fie-care clasă, și s'aŭ examinat la algebră și geometrie, la pravila civilă și criminală, și în sfêrșit caligrafia și desemnul.

Sfêrșindu-se examenul, s'aŭ chiămat pe nume toţĭ scolariĭ ceĭ silitorĭ și li-s'aŭ împărţit darurĭ în cărţĭ spre încuragiare. Cărţile ce s'aŭ împărţit aŭ fost : Masillon, Bossuet, Fenelon, Atlasurĭ geografice, Marmontel, Gramatica, poesiĭ, Aritmetica luĭ Francoeur, Inălţarea și căderea romanilor de la Montesquieu, Mitologia, Deprinderĭ asupra cititului și autorĭ clasicĭ grecĭ.

Nu póte cine-va povesti bucuria, lacrimile cele fericite ale acesteĭ pline de râvnă adunărĭ! Vorbe nu ajung ca să dea a înţelege acéstă scenă simţitóre. Cine este părinte și doresce luminarea fiilor sĕĭ și o vede în faptă, cine este patriot și arde de focul acela ceresc spre a vedea în patria luĭ amiada filosofieĭ și a adevĕruluĭ și dintr'un întunerec de vécurĭ de odată i se arĕtă o diminĕţă veselă și strĕlucitóre în tótă slava eĭ; acela póte a'și închipui strĕmutările de bucurie ale acesteĭ adunărĭ, care cu vederea, cu auḑul însătoșat, nesăţios sta aţintată la rĕspunsurile cele potrivite ale tineritor. Copiĭ de câte 8 anĭ și 10 anĭ, pĕtrunșĭ de fiinţa întrebărilor și lecţiilor carĭ le-aŭ învĕţat în limba lor, în miḑlocul uneĭ adunărĭ, fără sfială, întocmai ca nisce profesorĭ pe catedra lor, se desvolt și 'și arĕtă pe tablă, séŭ prin graĭ, cunoscinţele lor cele statornice și încredinţate; adevĕrurile istorieĭ, pricinele înălţăreĭ și căderiĭ naţiilor, virtuţile și greșalele lor, le auḑiam din gura pruncilor, noĭ carĭ ne-am perdut tótă a nóstră tinereţe a învĕţa numaĭ vorbe. Adevĕrul matematic, scuturat de tótă bănuiala și nedomirirea, strĕlucea plin de graţiĭ în gurile cele nevinovate. Treĭ sute de scolarĭ la desemn acoperiseră păreţiĭ săleĭ de capo-d'operile lucrărilor lor de peste an, desemnurĭ topografice și de arhitectură, peisagiurĭ și icóne istorice în sumă nenumĕrată, dovédă că nu sunt fapta nicĭ a unuia nicĭ a ḑeciurĭ de ómenĭ, ci a sute de mânĭ, ce maĭ nainte de 20 de lunĭ eraŭ cu totul nedeprinse în frumósa acéstă artă.

www.dacoromanica.ro

Pré Sfinţitul Mitropolit, blagoslovind rodurile profesorilor şi silinţele scolarilor, a chiămat darul Duhuluĭ Sfânt, adevĕrul, blândeţea şi dragostea, ca, invĕţăturile formându-le mintea, aceste darurĭ cerescĭ să le formeze inimile spre a putea fi rĕzemul şi nădejdea patrieĭ, patrioţĭ şi creştinĭ aĭ Evangelieĭ luĭ Hristos, şi pe urmă spre ajutorul celor sĕrmanĭ a dăruit 1.000 leĭ.

In sfârşit, adunându-se boieriĭ eforĭ în sala de sfat aŭ ales d'intre scolariĭ ceĭ silitorĭ pe ceĭ ce se vor ţiné în pension cu cheltuiala scólelor. Cu numĕrul viitor se vor face cunoscute atât numele acestora cât şi al tuturor eminenţilor.

Acum, spre mulţămirea cititorilor noştri ne grăbim a publica cuvêntul D-luĭ Ştirbeiŭ, carele cu numĕrul viitor se va da şi in limba franţozéscă.

Eacă cuvêntul :

«Acum a duoa ôră se serbéză prin acéstă Adunare incheiarea anuluĭ scolastic şi se dă in cunoscinţă obştéscă urmarea invĕţăturilor de peste an.

«Din sporirea ce s'a arĕtat la invĕţătură, in puţină vreme la esamenul anuluĭ trecut s'a cunoscut folosul ce isvoresce din aşeḑămênturile ce s'aŭ intocmit pentru educaţia publică. Oblăduirea pătrunḑêndu-se de adevĕrul : ca invĕţăturile potrivite pe principiurĭ de religiă şi de moral sunt cele maĭ puternice miḑlóce pentru intemeiarea fericireĭ unuĭ ném, a aşeḑat scólele pe temeiurĭ maĭ statornice, dându-li-se o organisaţie potrivită cu trebuinţa ce se simte şi cu miḑlócele acesteĭ ţĕrĭ.

«Dupe acéstă nouĕ intocmire, aşeḑându-se tóte cursurile invĕţăturilor, s'aŭ deschis scólele la Octombre in 8 printr'o solemnitate (serbătorie) unde faţă fiind inalt Ex. S. D. deplin imputernicitul President a insuflat în inimile tinerimeĭ o nemărginită rîvnă la invĕţătură.

«Acum la cercetarea ce s'aŭ făcut in parte la sfârşitul cursurilor, Eforia scólelor a avut prilejul a se bucura de intrecerea tinerimeĭ la invĕţătură şi a mulţămi profesorilor de rivna cu care s'aŭ stráduit a'şĭ impărţăşi invĕţăturile, iar maĭ ales D. Directorul Poenaru, căruia suntem datorĭ cea maĭ mare parte a inaintăriĭ invĕţăturilor publice. Nădăjduim că cinstita adunare va incredinţa părerea Eforieĭ prin cercetarea publică ce este chiămată a face.

«Astăḑĭ se pune inainte acesteĭ cinstite adunărĭ rodul ce s'a dobândit in acest an, cercetându-se câte duoĭ scolarĭ de fie-care clasă ; dupe aceea se vor arĕta scolariĭ ce pentru a lor silinţă merită incuragiare şi dintr'aceştia uniĭ se vor alege pensionarĭ pentru a se ţiné la invĕţătură cu cheltuiala din casa scólelor, iar alţiĭ vor dobêndi premiele ce s'aŭ hotărât pentru fie-care pentru al lor merit.

«Cinstita adunare va bine-voi a se arĕta cu indulgenţă, luând in băgare de sémă că un noŭ aşeḑamênt de invĕţătură publică, până a se intemeia, are a se lupta cu multe neinlesniri şi că a trebuit sa se facă cea maĭ mare economiă ca să se intâmpine cele maĭ d'ântêiŭ trebuinţe.

«Cu tóte acestea prin osirdia Eforieĭ scólelor ale căreia lucrărĭ rĕmâne a se preţui de cinstitul public şi maĭ ales prin esperienţa şi stăruirea atât a D. Dvorniculuĭ A. Filipescu, care cu nepregetare de anĭ indelungaţĭ se află mădular al acesteĭ Eforiĭ, cât şi a D. Logofĕtuluĭ St. Bălăceanu, care a primit acéstă sarcină ca o moştenire de bune sentimente ale rĕposatuluĭ intru fericire părintele sĕŭ, invĕţăturile aŭ sporit din ce in ce maĭ mult şi intrecerea cu care acum tinerimea se silesce a se impărtăşi, dă cele maĭ bune nădejdĭ. Numĕrul scolarilor cresce din ḑi in ḑi ; peste 2.000 de tinerĭ aŭ urmat in acest an cele maĭ d'ântêiŭ invĕţăturĭ in scólele publice ce s'aŭ aşeḑat in diferite părţĭ ale principatuluĭ.

www.dacoromanica.ro

«De aceea se nădăjduesce că, precum tóte cele-l-alte aşeḑămênturĭ de folos obştesc înaintéză neîncetat, învĕţăturile publice nu vor rĕmânea maĭ înapoĭ şi în acéstă epocă, în care s'a urḑit tot materialul pentru zidirea monumentuluĭ de fericirea némuluĭ românesc se va lega maĭ cu tărie temelia acesteĭ zidirĭ, dându-se miḑlóce de a se desĕvêrşi şi întemeia educaţia publică, prin care singură se póte obicĭnui omul a iubi buna orânduélă în societate, a preţui aşeḑămênturile de folos obştesc, a se supune legilor şi a'şĭ împlini cu mulţămire tóte datoriile de un adevĕrat creştin şi bun mădular al societăţeĭ.

«Fiţĭ dér bine încredinţaţĭ, iubiţĭ tinerĭ, că tóte acum vĕ pregătesc o viitorime fericită. Vedeţĭ cu câtă râvnă toţĭ patrioţiĭ doresc luminarea némuluĭ; într'aceştĭ patrioţĭ scólele aŭ dobêndit acum un protector din ceĭ maĭ rîvnitorĭ pentru înaintarea învĕţătureĭ şi întemeĭarea bunelor obiceiurĭ: Pré Sfînţia Sa Mitropolitul Gregorie, îmbunătăţitul nostru păstor este cel maĭ ferbinte doritor de folosul obştesc.

«Siliţi-vĕ déră, tinerĭ, fiţĭ tot-d'a-una supuşĭ învĕţătorilor voştri, străduiţi-vĕ să le aduceţĭ mulţămire prin a vóstră silinţă şi să fiţĭ recunoscĕtorĭ pentru a lor strădanie. Vedeţĭ că toţĭ vĕ voesc binele ca din inima părintéscă.

«Ceĭ ce a'ţĭ isbutit şi vi s'a încununat strădania prin laude şi premiĭ să priviţĭ acésta numaĭ ca o îndemnare pentru a vĕ strădui să sporiţĭ maĭ departe la învĕţătură. Ceĭ ce a'ţĭ rĕmas maĭ indĕrăt să nu vĕ desnădăjduiţĭ, ci să vĕ siliţĭ maĭ cu deadinsul ca să vĕ împărtăşiţĭ de acum înainte şi voĭ de aceleaşĭ cununĭ de laudă, ca şi ceĭ-alţĭ tovarăşĭ aĭ voştriĭ.

«Vedeţĭ că părinţiĭ, fraţiĭ, prieteniĭ toţĭ s'aŭ adunat astăḑĭ ca să se împărtăşéscă de bucuria cea maĭ simţitóre.

«Mumele pe a casă aştéptă cu nerăbdare să afle isbândele vóstre la acéstă luptă a învĕţătureĭ, să vĕ îmbrăţişeze şi să vĕ blagoslovéscă. Alţiĭ dintre ceĭ maĭ de aprópe aĭ voştriĭ prietenĭ simt bătaia de inimă, nădejdea, îndoiala, veselia, cu un cuvênt, tóte simţimênturile câte frĕmântă în césurile acestea inimile vóstre cele fragede.

«Ucenic însumĭ, nu sunt mulţĭ anĭ, 'mĭ aduc astăḑĭ aminte, de când eram pe băncĭ şcolar ca dumnévóstră, şi cu o nemărginită plăcere mĕ împărtăşesc de simţirile cele maĭ pătrunḑĕtóre, vĕḑêndu-vĕ strădaniile de peste an încununate cu laude.

«Acestea, iubiţĭ tinerĭ, din inimă de adevĕrat prieten vi le puiŭ înainte, căcĭ tot-d'a-una v'am poftit o viitorime fericită, iar acum, când una din îndatoririle puse asupra dregătorieĭ ce mi s'a încredinţat este îngrijirea pentru învĕţătura publică, mĕ cunosc norocit că mi se dă prilegiŭ a prevedea, din sporul ce a'ţĭ făcut la învĕţătură, fericita viitorime ce vi se gătesce, a însoţi a mea bucurie şi mulţămire a sufletuluĭ cu cele maĭ dulcĭ nădejdĭ ale părinţilor, cu mulţămirea învĕţătorilor, şi cu lauda ce veţĭ dobêndi chiar de la tovarăşiĭ cu carĭ v'aţĭ întrecut.

«Grăbiţi-vĕ să vĕ folosiţĭ de vremea ce maĭ aveţĭ încă a petrece în scolĭ; ea trece iute, păziţi-vĕ să n'o perdeţĭ în îndeletnicirĭ netrebnice. Cu învĕţătură temeĭnică şi cu bune obiceluri veţĭ fi odată nădejdea şi sprijinéla némuluĭ; vedeţĭ câte felurĭ de miḑlóce de înaintare vi s'a deschis acum; la mâna vóstră stă să vĕ folosiţĭ de dênsele. Strĕduiţi-vĕ a le cunósce, a le preţui şi a vĕ face vrednicĭ de a le întrebuinţa.

«In sfêrşit tipăriţĭ în inimile vóstre acele cuvinte carĭ rĕsună încă într'acéstă sală:

«Fiţĭ doritori de fericirea patrieĭ, vi s'a ḑis, iubiţĭ întru tóte buna orânduială, lucraţĭ limba naţională şi străduiţi-vĕ fără pregetare la învĕţătură, căcĭ fie-care va dobêndi rĕsplătirea ostenelilor séle.»

www.dacoromanica.ro

«Insoţit cu aceste cuvinte vi se va aduce în veci aminte sprijinirea ce a dobêndit némul Rumănesc de la făcĕtorul sĕŭ de bine Pavel Kiseleff.

«Acest nume va trece din generaţie în generaţie, însoţit cu tóte aşeḑĕmintele câte s'aŭ întocmit pentru fericirea acesteĭ ţĕrĭ şi va fi, între alte doveḑĭ de nenumĕrate facerĭ de bine ale Impĕrătesceĭ Curţĭ a Rusieĭ, icóna cea maĭ adevĕrată de părintescele cugetărĭ ale Prĕ puterniculuĭ nostru ocrotitor.»

Listă de şcolariĭ ce s'aŭ cercat la eczamenul general şi aŭ luat premiĭ

Cl. I şi II de începĕtorĭ. St. Gheorghe Vechiŭ

Popa Ioniţă Andreiŭ.

Cl. I şi II de începĕtorĭ. Biserica Amziĭ

Răducanu Spiridon.
Petrescu Ioan.

Cl. I şi II de începĕtorĭ. St. Sava

Nicolae Ştefan.
Ştirbeiŭ Iorgu.
Ştirbeiŭ Grigorie.

Cl. III de începĕtorĭ

Costandin Grigorie.
Emanoil Costandin.
Băjăscu Iorgu.

Cl. IV de începĕtorĭ

Zanea Alecu.
Grădişteanu Manolache.

Cl. I şi II de umanióre

Nicolae Dumitru.
Papazolu Mihalache.

Incepĕtorĭ de limba franţozéscă. Cl. I şi II

Nicolae Ioan.
Dumitru Costache.

Caligrafie. Cl. I

Dumitru Andreiŭ.
Vasilescu Scarlat.

Desen. Cl. I, II, III, IV de umanióre

Teodor Iorgu.
Mavrodin Costandin.
Ioan Zugravu.
Ţigara Toma.

Geografie şi hronologie. Cl. II de umanióre

Papadonat Nicolae.
Costandin Grigorie.

Analis gramatical al limbeĭ franţozeştĭ. Cl. II şi III

Perticaru Iorgu.
Kircot Alecu.
Brătianu Dumitru.

Sintacsul limbeĭ franţozeştĭ. Cl. IV

Bâţcoveanul Grigore.
Râmniceanu Matache.

Istoria. Cl. III şi IV

Turnavitu Scarlat.
Strâmbeanu Toma.

Aritmetica. Cl. III şi IV

Burki Ştefan.
Florescu Ioan.
Hristea Alecu.

Limba latinéscă. Cl. III şi IV

Boerescu Scarlat.
Râmniceanu Matache.

Limba grecéscă veche. Cl. III şi IV

Panait Gheorghe.
Zisu Sevastian.

Cursurĭ slobode, limba ruséscă

Bâţcoveanu Mihalache.
Codreanu Costache.

Limba grecéscă vorbitóre

Costaforu Iorgu.
Ipceanu Iancu.

Invĕţăturĭ complimentare, geometrie şi algebră

Donescu Costache.
Râmniceanu Matache.
Kiţoran Ioan.

Invĕţăturĭ speciale, legile.

Marcovicĭ Gheorghe.
Lespezeanu Dumitru.
Petrovicĭ Costache.

www.dacoromanica.ro

«Duminecă 10 Septembre, s'a făcut examen şi s'a împărţit cununĭ şi premiĭ fetelor de la pensionul damelor de Comble şi Bonnet. Acéstă ceremonie s'a sĕvêrşit dupe chipul următor:

Până ce s'aŭ adunat persónele ce aŭ fost poftite să se afle de faţă la examen, muzica miliţieĭ rumânescĭ a înveselit momentele de aşteptare.

La 11 césurĭ mădulările Eforieĭ şcólelor sub presidenţia D-luĭ Marele Logofĕt al credinţeĭ şi al învĕţăturilor publice aşeḑêndu-se la masa de examen, o copiliţă în vêrstă de 6 anĭ, demoazela Carniev, a ḑis în limba franţozéscă un cuvênt arĕtând din partea damelor de Comble şi Bonnet şi din partea celor-alte tinere şcolare mulţămire publiculuĭ pentru încuragiarea ce li se face, vĕḑênd că acea adunare doresce a se înscinţa de urmarea învĕţăturei într'acest pensionat.

Dupe aceea scolarele s'aŭ examinat una dupe alta la gramatică, la geografie, la mitologie şi la istorie, şi prin rĕspunsurile ce aŭ dat fieş-care dintr'aceste tinere copile la întrebările ce li s'aŭ făcut, aŭ dat dovadă de o bună sporire la învĕţătură.

Asemenea s'a vĕḑut că tinerele pensionare învaţă cu multă silinţă şi cu spor caligrafia desemnul, musica şi lucrurĭ de mână în tóte formele cele maĭ graţióse.

Dupe examen s'aŭ chiămat copilele ce s'aŭ arĕtat maĭ cu silinţă la învĕţătură şi cu bună purtare, în şcólă, şi aŭ luat spre-încuragiare din mâna Dumnéluĭ Marele Logofĕt premiĭ de cununĭ şi de cărţĭ.

Şcolarele ce aŭ luat aceste premiĭ sunt:

D. D. Smaranda Văcăreasca.
Eliza Văcăreasca.
Eleni Mavrocordat.
Maria Andronescu.
Irini Văcăreasca.
Maria Sulti.
Mavrocordata.
Brătăşanca.
Carnieva.

Dintr'aceste şcolare D-eĭ Smaranda Văcăreasca a luat premiĭ pentru tóte invĕţăturile ce s'aŭ arĕtat maĭ sus.

D-eĭ Eliza Văcăreasca pe lângă cele-alte învĕţăturĭ a arĕtat multă sporire şi la caligrafie, la desen şi la lucrurĭ de mână în cusăturĭ fórte delicate. D-eĭ Eleni Mavrocordat s'a deosibit maĭ cu sémă la geografie şi la istorie.

Cele maĭ multe dintr'aceste copile se află în pension numaĭ de un an, şi cu tóte acestea s'a vĕḑut că tóte pronunţéză fórte bine limba franţozéscă, o sporire din cele maĭ preţióse la învĕţătura aceştiĭ limbĭ.

Dupe împărţirea premiilor adunarea a vizitat salele de dormire, de mâncare şi de învĕţătură, şi în tot locul s'a vĕḑut îngrijirea ce aŭ damele de Comble şi Bonnet nu numaĭ pentru învĕţătura copilelor, ci şi pentru a se păzi buna orênduială şi curăţenia întru tóte.

Tótă adunarea a eşit dintr'acest pensionat coprinsă de o bucurie nuoă, vĕḑênd deprinderea acestor copiliţe în învĕţătură şi în bune obiceĭurĭ, şi fieşce-care din persónele aceştiĭ adunărĭ îşĭ închipuia cu o dulce nădejde o lume nuoă, care va avea în epoca sa o fericită vieţuire.

Discursul adus maĭ sus la ocasiunea acestuĭ al 2-lea examen general de la reorganisa-

www.dacoromanica.ro

rea scólelor ne dispenséză de a aduce documente maĭ multe despre mersul acelor scóle până la 1834. Rezumăm însă aci următórele date:

Numĕrul total al scolarilor din scólele publice din tótă ţéra a fost de 2.000.

Membriĭ Eforieĭ scólelor continuă a fi Vornicul A. Filipescu, Logofĕtul Ştefan Bălăceanu şi Ştirbeĭ.

Directorul scólelor continuă a fi P. Poenaru, care nu este numaĭ acum numit în acéstă funcţiune, cum afirmă cu greşală D. A. Viţu, inspectorul general al scólelor, în studiul sĕŭ asupra învĕţămêntuluĭ secundar din România. Am arĕtat cum Poenaru a succedat bĕtrânuluĭ Arhimandrit Efrosin Poteca.

Clasa de desemn a luĭ Valştein a atras într'un mod deosebit atenţiunea publică prin exposiţiunea lucrărilor a 300 de scolarĭ, desemnurĭ topografice, de architectură, peisagiurĭ şi icóne istorice fórte multe, ceea-ce nu de puţin avênt a fost pentru arta pictureĭ la românĭ.

*

In urma acesteĭ solemnităţĭ presidată de Mitropolitul Grigorie, Eforiĭ presentéză raport către Generalul Kiseleff cu No. 283, din 15 Septembre, prin care 'ĭ daŭ sémă de progresêle reálisate prin scóle în cursul anuluĭ scolar din urmă 1832—1833. Iată acest raport:

A son Excellence le Général Paul Kisseleff aide-de-Camp de S. M. L'Empereur de toutes les Russies, Président plénipotentiaire des Divans de la Valachie et de la Valachie et de la Moldavie, Chevalier grand-croix de plusieurs ordres.

L'Ephorie des Ecoles a l'honneur de porter à la connaissance de Votre Excellence le résultat des examens pour les études suivies dans les écoles publiques de Bucarest pendant l'année scolaire de 1832—1833.

Le 17 Août les cours ayant été terminés les professeurs se sont occupés pendant plusieurs jours à examiner avec soin tous les élèves sans exception, et ils ont assigné à chacun la place qu'il a meritée par ses progrès et par sa conduite.

C'est après cet examen impartial, fait en public, dans les classes, qu'ont été choisis ceux qui devaient obtenir des prix.

Le concours pour le choix des boursiers eut lieu le 7 de ce mois dans le collège de St. Sava en présence de tous les membres de l'Ephorie, du haut clergé, des premiers Boyards et d'un public nombreux.

Le grand Logothète des affaires ecclésiastiques et de l'instruction publique a ouvert la séance par un discours qui a produit sur l'auditoire une vive impression; la traduction en est annexée au présent rapport *).

Ensuite les élèves les plus distingués de chaque classe ont été de nouveau examinés, ils ont justifié la préférence qui leur avait été accordée et ont reçu des prix analogues à leur mérite. Ces prix, au mombre de 56, étaient répartis de la manière suivante: 14 premiers prix, dix-huit seconds prix et 24 accessits.

A l'examen de l'année passée il y eut 165 prix, dont, 35 premiers prix, 48 seconds prix, et 82 accessits. C'était alors la première distribution régulièrement faite; les professeurs avaient cru devoir montrer plus d'indulgence, afin d'encourager les élèves et d'in-

*) Veţĭ anexa relativă.

www.dacoromanica.ro

téresser davantage le public au succés d'une institution, dont le pays est en droit d'attendre les plus grands bienfaits, mais pour cette année l'institution étant en pleine vigueur, on a procédé avec la justice la plus rigoureuse.

Le nombre des éleves qui ont fréquenté les écoles de Bucarest, pendant cette année s'élève à mille-soixante-deux, sur ce nombre 798 ont suivi les études primaires, 264 les humanités et les études complémentaires, 398 ont été jugés capables de passer à des classes plus élevées.

Après la distribution des prix, les membres de l'Ephorie et le grand Logothète se sont retirés pour délibérer sur le choix des cinq boursiers; ceux-ci ont été pris parmi les élèves qui ont le mieux rempli les conditions voulues par le règlement.

Leurs noms sont:

Floresco Jean,

Strimbeano Tomas,

Papadonat Nicolas,

Stanesco Demètre,

Gouliano Théodore.

Il ne reste plus qu'à obtenir le consentement de leurs parens par un écrit revêtu de leur signature, déclarant que, conformément aux dispositions du règlement des écoles, leurs fils exerceront les fonctions de professeurs pendant dix ans, après avoir terminé leurs études aux frais et sur les fonds de la caisse des écoles.

Dans le cas ou les parens de quelques uns de ces boursiers refuseraient d'accepter cette condition pour leurs enfans, ceux-ci seront remplacés par d'autres éléves qui se sont montrés également dignes de ce choix.

L'Ephorie s'estime heureuse d'annoncer à Votre Excellence que les professeurs ont rempli tous leurs devoirs avec un zèle et une assiduité exemplaires, les éléves ont dignement répondu aux efforts de leux maîtres par l'application et la docilité qu'ils ont constamment deployées.

Aussi, à la vue du résultat de cet heureux concours, Notre digne Métropolitain a témoigné une vive satisfaction qui a été partagée par tous les assistans.

L'Ephorie croit ne pouvoir mieux récompenser le zèle des professeurs qu'en les recommandant à la bienveillance de votre Excellence, dont l'approbation éclairée est, à elle seule, un puissant encouragement.

Mr. Poyénari mérite une mention particulière; comme professeur, il a droit aux mêmes éloges que ses collègues; comme Directeur du collège de St. Sava et gérant de l'Ephorie, son activité infatigable et sa sagesse sont audessus de tout éloge.

Alexandre Philippesco
E. Ballatzano, Stirbey.

No. 283.—15 Septembre, 1833. Bucarest.

Iată adresa prin care preşedintele plenipotent Kiseleff rĕspunde Eforieĭ la adresa de sus:

«Am primit reportul ce ni s'aŭ adresat de către Eforia scólelor, de la 15 Septembre, prin care mi se arĕtă isprava şi rodul ce s'a vĕḑut în examenele ce s'aŭ făcut în scólele din St. Sava. Am vĕḑut cu cea maĭ vie mulţămire înaintările ce învĕţătura publică a făcut în cursul anuluĭ acesta scolastic. Şi nicĭ de cum nu aşteptam maĭ puţin de la rîvna cea luminată şi de la nepregetata îngrijire a mădularilor ce alcătuesc Eforia, pentru care simt mare bucurie de a le mulţămi, în numele patrieĭ, lor precum şi D-lor profesorĭ carĭ

www.dacoromanica.ro

toţĭ 'şĭ-aŭ arĕtat în faptă rîvna şi silinţa. A lucra cine-va spre învĕţătura tinerimeĭ şi spre întinderea luminilor este cel maĭ frumos titlu ce póte dobêndi de la recunoscinţa obşteĭ. Eŭ nu pot să trec acest prilejŭ fără să mărturisesc mulţămirea cea cu totul deosebită cătră D. Stirbeiŭ, carele în îndouita sa calitate şi ca mĕdular al Eforieĭ şi ca Logofĕt al instrucţiuneĭ publice, nu încetéză a'şĭ desveli a sa rîvnă şi a'şĭ pune tóte silinţele carĭ tot-d'a-una este cine-va încredinţat că le va afla în D-luĭ în orĭ-care prilejŭ ce privesce spre binele de obşte ; precum şi către D-luĭ Poenaru directorul scólelor la ale căruia ostenelĭ şi luminĭ ţèra este datóre o parte pentru fericita ispravă dobêndită.»

*

Raportul acesta probéză odată maĭ mult, că vacanţele scolare nu începeaŭ în Iulie de óre-ce examenul şi în anul acesta se făcu dupe 15 August. Regulamentul organic prevedea în adevĕr finea anuluĭ scolastic pentru scólele începĕtóre la 15 Septembre ş'apoĭ urma pentru aceste scolĭ vacanţă de 1 lună de ḑile, iar pentru umanióre vacanţa era de la 1 Septembre la 15 Octombre. Pentru scólele complimentare şi cursurĭ speciale de la 1 August la 15 Octombre *).

Numaĭ scólele din Bucurescĭ aŭ avut în 1832—33 o populaţiune de 1.062 de scolarĭ din carĭ 798 aŭ urmat scólele primare şi 264 umaniórele şi studiile complimentare. Promoţiunile aŭ fost de 398 de scolarĭ.

Scolariĭ bursierĭ aleşĭ la ocasiunea solemnităţiĭ de la 5 Septembre, în presenţa publiculuĭ aŭ fost : Florescu Ion, Strâmbeanu Toma, Papadonat Nicolae, Stănescu Dimitrie şi Guliano Teodor.

Eforia laudă fórte mult zelul profesorilor şi în deosebĭ serviciile aduse de P. Poenaru.

*

Eată scolile ţinutale înfiinţate în 1833 **) cât şi scólele private de la acéstă dată.

Scóla publică din Giurgiu, cu local clădit din noŭ, cu cheltuiala orăşenilor.

Scóla publică în Piteştĭ	Aşeḑate în case închiriate de orăşenĭ.
„ „ „ Brăila	
„ „ „ Tĕrgovişte	
„ „ „ Focşanii-Muntenĭ	Idem.
„ particulară în Focşanĭ	
„ „ „ Râmnicul-Sĕrat	

Alte 28 de scolĭ private pe carĭ le dăm dupe o listă originală din acel an indicâud numĕrul scolarilor, locul şi mahalaua în care se află scóla şi sub ce învĕţător séŭ director.

*) Veḑĭ aşeḑĕmêntul învĕţ. publice în anexa.

**) Dăm în anexă o «însemnare de numĕrul scólelor în Prinţipat şi vremea în care sunt clădite cum şi de mŏnăstirile ce sunt sub a Eforieĭ îngrijire» făcută în 1836.

www.dacoromanica.ro

No.	No. scolarilor	În ce limbă se daŭ învăţăturile	Locul şi mahalaua la care se află scóla	Sub care învĕţător şi îngrijitor se află scóla
1	65	românéscă	Oltenilor, văpséua négră No. 136	Stan Lupescu.
2	18	„	Mahalaua St. Ión Têrgul-d'afară No. 1528.	Mihalachi Vasilachi
3	17	„	Biserica Precupeţiĭ, văps. galbenă	Stan Invĕţătoriul
4	16	„	Mahalaua St. Nicolae Şelarĭ	Constantin Ursachi
5	11	„	Mahalaua Lucacĭ No. 435.	Costache Mărunţescu
6	17	„	Mahalaua Batişteĭ No. 2172	Petre Popescu
7	19	grecéscă, franţuz. şi nemţés.	Hanul Derviş.	Stamatopol Anton
8	28	grecéscă	Lucacĭ, văpséua négră No. 415.	Constandin Theodosiade şi Ion Talavazu.
9	14	„	Mahalaua Colţea.	Gheorghie Ion
10	32	„	Mahalaua St. Mina No. 266.	Hristachi Popa Constantin
11	16	„	Mahalaua Scaune No. 113.	Nicolae Caraianoglu
12	13	„	Mahalaua Popa-Rusu No, 1894.	Gh. Anghelu
13	26	„	Mahalaua St. Ion Mic.	I. Jupaniotu
14	41	„	Hanul Stravopoleos.	Mihail şi Simion Hristides
15	13	„	Mahalaua Colţeĭ No. 313.	Gh. Alexandru
16	17	grec. şi român.	Mahalaua St. Nicolae.	Zaharia Nenovicĭ
17	65	românéscă	Dómna Bălaşa.	Ţinută de Băneasa Brâncovénu
18	23	pension băieţĭ	Casele Golescu, Podu Mogoşóeĭ	Louis Janiloni
19	17	idem	Biserica Bradu	Şarai Pastorul
20	22	idem de fete	Podu Têrguluĭ-d'afară	M-me Vaillant
21	18	idem	Mahalaua Cismegiŭ	M-mes de Comble et Bonet
22	24	grec. şi franţuz	St. Nicolae.	Ion Mitilineu
23	11	românéscă	Udricanĭ No. 88.	Nicolae Iorgu
24	10	idem	Mahalaua Hagiu No. 1019.	Stefan Stoicovicĭ
25	10	grecéscă	Mahalaua Negustorilor No. 534.	V. Vizantie
26	13	românéscă	Mahalaua Popa-Nanu No. 1670	Ştefan Sachelarie Ioniţă
27	6	idem	Mahalaua Popa-Sóre No. 789.	N. Marin
28	9	idem	Mahalaua Delea-Veche.	Ştefan Radovicĭ

*

Pensionatul de lângă St. Sava se întocmesce în definitiv numaĭ cu noul an scolar, 1833—1834.

«Eforia scólelor, chibzuind despre acéstă lucrare a deschidereĭ lângă liceul St. Sava, fără zăbavă a pensionuluĭ de băieţĭ din colegiul St. Sava sub direcţia Eforieĭ, dupe coprinderea regulamentuluĭ scólelor, a hotărît a însărcina pe D. G. Popp, cu îngrijirea cea maĭ de aprópe a acestuĭ pensionat, numindu'l censor, cu tóte îndatoririle ce se însemnéză în regulamentul scólelor, §. . .» Asemenea numesce şi pe D. I. Hurezeanu, iconom al acestuĭ pensionat, iar slujba de casier se dă vremelnicesce asupra secretaruluĭ Eforieĭ D-luĭ N. Iliescu.

De aceea :

1-iŭ. Se va face acum îndată un extract din regulele pensionuluĭ, după cum se coprinde în regulament, şi se va publica.

2-lea. Se va deschide o subscripţie la cancelaria scólelor, pentru copiiĭ ce vor fi să intre în pension.

3-lea. Lefile censoruluĭ, iconomuluĭ şi casieruluĭ, i ale celor-l-alţĭ ómenĭ de slujbă, se vor începe a se da din venitul pensionatuluĭ, numaĭ după ce se vor aduna în pension 25 de pensionarĭ internĭ cu plata părinţilor, (afară din pensionariĭ ce se plătesc din casa

www.dacoromanica.ro

scólelor), şi atuncĭ iarăşĭ se vor da acele lefĭ numaĭ pe jumĕtate din cât se arĕtă în regulamentul scólelor.

Iar când se va aduna un numĕr de 50 pensionarĭ cu plata părinţilor se vor da tóte lefile întregĭ, după cum se coprinde în regulament.»

1833, Iulie 17.

Alexandru Filipescu, M. Băleanu, B. Ştirbeiŭ.

Indată Eforia publică în Curierul avisul acesta:

«Se dă în cunoscinţa obştéscă, că acum de iznóvă s'a întocmit pensionul de băieţĭ din St. Sava, luându-se sub direcţia Eforieĭ, şi aşeţêndu-se cu regule bine chibzuite pentru a se da într'acest pension copiilor o bună cescere, prin îngriiirea de apróp pentru sporirea lor la învĕţătură, şi printr'o mare priveghiare pentru a lor bună purtare, precum acésta se va vedea pe larg în prospectul ce deosebit se alătură la acéstă fóe şi se împarte în dar de la cancelaria scólelor.

Cine dar va voi să aşeţe vre-un copil în pensionatul din St. Sava, va face maĭ ântêiŭ gătirea de lucrurile ce se cer ca să aĭbă copilul. după cum se va vedea în prospect. După aceea, va bine-voi a se adresa la cancelaria scólelor în St. Sava, ca să se aşeţe copilul în registru pensionatuluĭ.»

La ocasiunea deschidereĭ internatuluĭ, Eforia publică şi extract din regulamentul acestuia, arĕtênd tot-d'o-dată că pensionariĭ vor fi primiţĭ la 1 Octombre 1833 *).

Prin jurnalul Eforieĭ din 1833, se cere Logofeţieĭ bisericescĭ înfiinţarea de uniformă pentru scolariĭ de la St. Sava **).

Logofeţia bisericescilor treburĭ trămite la 25 Octombre anul 1833, adresa No. 2.437, Eforieĭ scólelor, cu copia de publicaţiune, ce deteram aci în notă şi pe care a publicat'o prin gazetă, pe la Ocârmuirile judeţelor şi pe la tóte consulaturile din ţéră.

Eforia apoĭ după cererea Logofeţieĭ bisericescilor treburĭ, trămite 5 modelurĭ de uniforme în desemn, ca să satisfacă cererilor consulaturilor ce i s'aŭ comunicat prin Secretariatul de Stat, trebuincióse fiind-că să le facă cunoscut consuliĭ supuşilor lor cu meseria de croitorĭ, şi ca să nu se înşele asupra comenţilor particulare ce s'ar putea face, croitoriĭ să fie obligaţĭ a veni la Eforie să întrebe décă uniformele comandate sunt pentru pensionariĭ din St. Sava.

Organisându-se internatul cu bursierĭ solvenţĭ, Eforia alege stipendiştiĭ gratuiţĭ prin jurnalul din 17 Septembre, ce dăm la vale, stipendiştĭ carĭ se destină la profesorat:

Jurnalul Eforieĭ prin care pe lângă eleviĭ de maĭ înainte admişĭ în pensionat, anume: St. Turnavit, M. Kinezu, I. Zalomit şi N. Gărdăreanu, maĭ admite încă 5 alţiĭ:

---

*) Veţĭ anexa de la acéstă pagină.

**) Iată publicaţiunea relativă la uniformă din Bulet. of. No 49 din 30 Oct. 1833:

«La pensionul de băieţĭ ce este întocmit în colegiul din St Sava, pe lângă cele-l-alte orânduelĭ, pensionaţiĭ ceĭ primiţĭ în lăuntru, sunt datorĭ a avea o îmbrăcăminte în uniformă, adică: postav civit cu şnur galben-închis, la frac, la pantalonĭ şi la şapcă.

De aceea, se dă în cunoscinţa tuturor că, afară din scolariĭ ce locuesc în arĕtatul pension, nicĭ un copil altul nu este volnic a purta o asemenea uniformă, iar care din croitorĭ va îndrăsni a lucra asemenea haine, séŭ aicĭ în Bucurescĭ, séŭ în judeţe, pentru copiĭ afară din pension, acel croitor va fi supus la straf, séŭ i se va închide prăvălia pe o curgere de vreme mărginită, şi asemenea cu întinderea vineĭ séle.»

www.dacoromanica.ro

«Astădĭ, în 17 Septembre 1833, Mădulările Eforieĭ adunându-se şi potrivit cu art. 182 al regulamentuluĭ scólelor, chibzuind a lua din scolariĭ ce s'aŭ arătat la examenul general că sunt maĭ sporiţĭ la învĕţătură, câţĭ-va pensionarĭ în colegiul din St. Sava, pentru a se ţinea cu cheltuiala scólelor până ce vor trece învĕţăturile ce le trebuesce a maĭ urma, aŭ ales cincĭ scolarĭ carĭ s'aŭ găsit că împlinesc condiţiile ce se coprind în art. 256.

«Aceştia sunt: N. Papadonat, T. Guliano, I. Florescu, T. Strâmbeanu şi S. Grigore.

«De aceea, maĭ ântêiŭ se vor lua înscrisurĭ de la părinţiĭ acestor scolarĭ, prin care se vor lega că după ce pensionariĭ vor săvêrşi cursul învĕţăturilor cu cheltuiala scólelor, se fie datorĭ a fi profesorĭ în scólele naţionale fieşĭ-care în vreme de şése anĭ; după aceea, se vor aşeda aceştĭ scolarĭ în pensionul din St. Sava, plătindu-se din casa scólelor pentru fieşĭ-care câte leĭ una sută pe lună, carĭ banĭ se vor rĕspunde pe fieşĭ-care trimestru.

«Aşedarea numiţilor scolarĭ în pension se va socoti de la 1 viitoruluĭ Octombre.

Alexandru Filipescu, Văcărescu, B. Ştirbeiŭ, N. Picolo iatros.

Eforia, după cererea D-luĭ P. Poenaru, provisorul pensionatuluĭ de la St. Sava, numesce în 9 Decembre 1833, doctor al internatuluĭ, vremelnicesce, pre doctorul Vasilopolu cu léfă de 200 leĭ pe lună.

Cu ocasiunea deschidereĭ pensionatuluĭ, profesorul G. Popp, trecênd ca censor al acestuia, se deschide primul concurs pentru ocuparea catedreĭ ce acela avusese la clasa a IV-a începĕtóre din St. Sava.

Iată în ce mod avea să se facă acel concurs:

«*Eforia scólelor.* Fiind-că D. G. Popp s'a însărcinat cu slujba de censor în pensionatul de băieţĭ ce s'a aşedat în colegiul naţional din Bucurescĭ, trebuesce a se orândui alt profesor înlocuitor la clasul al 4-lea de începĕtorĭ în scóla din St. Sava.

De aceea se dă acum în cunoscinţa obştéscă, că pentru a se putea alege o persónă destoinică de acéstă slujbă se va deschide un concurs în sĕrbătorile Crăciunuluĭ, adică în 27, 28 şi 29 Decembre 1833, la scóla din St. Sava.

Invĕţăturile ce se cer pentru acest clas, sunt:

Gramatica românéscă, aritmetica, desemnul liniar, elementurĭ de geografie şi elementurĭ de geometrie aplicată.

Concursul se va urma într'acest chip:

Fieşĭ-care din candidaţiĭ ce se vor arĕta pentru a ocupa postul vacant, va face pe rênd lecţie asupra tutulor învĕţăturilor de maĭ sus arĕtate înaintea unuĭ comitet ales de Eforie din profesoriĭ colegiuluĭ.

După aceea, candidaţiĭ vor scrie asupra uneĭ teme ce se va da de comitet.

In sfêrşit, mădulariĭ comitetuluĭ 'şĭ vor da fieşĭ-care părerea prin voturĭ tainice pentru acela din candidaţiĭ care se va socoti maĭ destoinic a împlini postul vacant, iar alegerea desĕvêrşită se va hotărî de către Eforie după cele maĭ multe glasurĭ *).»

*

Nu e de prisos, astădĭ, când, cu tot progresul făcut în scóle, părinţiĭ scolarilor sunt atât de puţin ţinuţĭ în corent de către directoriĭ respectivĭ despre silinţa fiilor lor, să arĕtăm că se practica alt-fel lucrul la 1833.

Iată publicaţiunea Eforieĭ de la acest an în acéstă privinţă:

*) Buletinul oficial No. 52 din 9 Noembre 1833.

www.dacoromanica.ro

«Se dă în cunoscinţa obştéscă că de la administraţia pensionatuluĭ de băieţĭ, ce ce află aşeḑat în Bucurescĭ, în colegiul din St. Sava, se trămite la sfârşitul fieşĭ-căreia lunĭ un Buletin (însciinţare) părinţilor séŭ vechililor lor, în care se arétă pentru fieşĭ-care scolar pensionar cum urméză la învĕţătură şi cum 'ĭ este purtarea. Acéstă însciinţare se va trămite celor şeḑĕtorĭ în Bucurescĭ prin ómeniĭ pensionatuluĭ, iar celor de prin judeţe prin expediţie.

*

Invĕţămêntul privat pe tótă ḑiua făcé maĭ multă neplăcere luĭ P. Poenaru, carele vedea în scolile franţuzescĭ un antagonist puternic al liceuluĭ St. Sava. De aceea el provócă din partea Eforieĭ, în 1832, publicaţiunea următóre în «Buletinul oficial» No. 50, din acel an:

«Prin § al 3-lea al articoluluĭ 364, al regulamentuluĭ organic s'aŭ legiuit cele următóre:

«Tóte scólele particulare ce sunt acum intocmite orĭ se vor întocmi de acum înainte, să fie cunoscute stăpânireĭ şi ea va avea băgare de sémă asupra sistemeĭ învĕţăturilor ce se cuvine a se ţiné în fieş-care scólá, prin miḑlocirea Eforieĭ scólelor.» *).

Pe acest temeiŭ se dă în cunoscinţă tuturor:

1) Câte scóle particulare şi pansionaturĭ se află astăḑĭ întocmite, séŭ în oraşul Bucurescilor, séŭ în cele-alte oraşe de căpetenie, se îndatoréză ca până la 20 ale acesteĭ lunĭ Noembre fieş-care să trimită, cele din Bucurescĭ d'adreptul, iar cele de prin judeţe prin ocârmuitorĭ, la Eforia scólelor din Bucurescĭ, înscris sub iscălitura directoruluĭ, séŭ a persóneĭ îngrijitóre de scóla privată şi de pansionat, coprinḑĕtor de sciinţele următóre:

A. De la ce leat şi lună s'aŭ deschis scóla, séŭ pensionatul, cu a cuĭ stăruire şi îngrijire? de locuesc scolariĭ în lăuntru seŭ nu şi ce plată se ia pentru fieş-care?

B. Invĕţămênturile ce se urméză în fieş-care şi orânduiala ce se păzesce asupra scolarilor şi césurilor de învĕţătură dupe programa închipuită, cu ceruta deslușire;

C. Numĕrul scolarilor, băeţĭ séŭ fete, cu numele, pronumele, vêrsta, naţia, locuinţa lor;

2) Fieşĭ-care scólă privată şi pansionat din cele ce vor fi acum, séŭ se vor deschide de acum înainte, vor înprenoi pe tóte 6 lunĭ, la 1 Martie şi 1 Septembre, trimiterea la Eforie a sciinţelor coprinse în paragrafurile *B* şi *C* de maĭ sus arĕtate, precum şi resultatul dobêndit întru înaintarea scolarilor la învĕţăturĭ în curgerea fieş-căruia semestru.

3) Nicĭ un pansionat, nicĭ scólă privată nu se va deschide pe vremea viitóre, până maĭ ântêiŭ va însciinţa Eforia, făcêndu'ĭ cunoscute staturile, pentru orênduiala ce are a se urma la învĕţăturĭ, şi pentru temĕiurile ce aŭ întru tóte a se păzi, precum şi programe de împărţirea clasurilor pentru osebite învĕţăturĭ.

MOLDOVA

Programa învĕţămêntuluĭ în scólele din Iaşĭ în 1833 diferă puţin de cum am adus'o pentru aniĭ anteriorĭ. Eat'o întrégă **):

---

*) Veḑĭ în anexă *istoricul* înscriereĭ acestuĭ § 3 în Regl. Organic, după propunerea Vorniculuĭ Mihalache Ghica, din 10 Aprilie 1831 în obştésca Adunare.

**) Dos. de la Ministerul de Culte, No. 76, din 18 Iulie 1833.

www.dacoromanica.ro

In clasa elementară

1. Cetirea. . . . 2. Scrierea . . . 3. Numerația . . 4. Rugăciunile . .	Dupe metoda lancastriană	Profesorĭ: D-niĭ Th. Verescu și Th. Stamate.

In clasa normală

1. Gramatica moldovenească, partea etimologică până la verburĭ . . . . . . 2. Geografia, principiĭ de geografia Europeĭ . .	Profesor Panait Silvan Sakelarie.
3. Aritmetica, cele 4 speţiĭ	Profesor D. G. Filipescu.
4. Intêile cunoscinţe până la fabule . . . . . 5. Religiunea, I și a III parte a catehismuluĭ .	Profesor Păr. Economul Constantin Facăș.

In gimnasiu

1. Retorica, introducerea și I-a parte a elocuţieĭ . . . . . . 2. Istoria universală, prescurtarea istorieĭ române până la Constantin-cel-Mare . . .	Profesor Gh. Sĕulescu.
3. Matematicele, fracţiĭ decimale și numere complexe . . . . . . 4. Limba latină, I-a parte a sintaxeĭ	Profesor V. Fabian.
5. Geografia, Africa, America și Oceania în special . . . . . . 6. Religiunea, a IV-a până la a VIII-a parte a catechismuluĭ	Profesor Păr. Economul Constantin Facaș.

Lecţiunĭ extraordinare

I. Legĭ: introducerea și I-a parte din codul civil. . . . . D. Hr. Flechtenmacher.
II. Limba ruséscă: cetire, scriere și gramatica până la pronume . D. V. Pelteki.
III. Limba elină: cetire, scriere, gramatica și explicaţiunĭ a clasicelor . . . . . Căminariul Atanasie.
IV. Limba francesă: gramatica până la verburĭ inclusiv, exerciţiĭ asupra ortografieĭ, cetire și traducere, recitarea fabulelor. . . . . D. C. Tissot.
V. Limba germană: cetire, caligrafie, gramatică până la verbe. D. Sam. Botezatu.
VI. Caligrafie și desemn, scriere în moldovenesce, franţuzesce, rusesce, grecesce; desen de peisagiurĭ și de florĭ . . . . D. Iosef de Adler.

*

Din serbările scolare din Iașĭ pe 1833, însemnăm pe cea de la 26 Aprilie *) Analoge serbărĭ încep a se face și prin judeţe. Locuitoriĭ din Bêrlad și din Galaţĭ, etc., aduc Epi-

*) Veḑĭ «Alb. rom.» pagina 72.

www.dacoromanica.ro

tropieĭ scólelor mulţămire pentru progresul constatat la examenele din urmă, dupe o funcţionare a scólelor pe alocurea numaĭ de 3 lunĭ, precum era casul la Bĕrlad *).

Maĭ importantă fu serbarea memorată de la scóla Vasiliană. La acéstă ocasiune Gh. Asaki pune în gura visterniculuĭ Mihail Sturza, unul din Epitropiĭ scólelor, o cuvêntare importantă şi care este ca o adevĕrată dare de sémă a tot ce se făcuse pentru scóle până în acest an. Dăm în anexă acéstă cuvêntare **). Din discursul acesta constatăm că la finea luĭ Aprilie 1833 în cele 6 scóle înfiinţate la judeţe, învĕţaŭ 600 de băeţĭ.

*

Pe la finea anuluĭ 1833 începe a se face vorbă şi în Iaşĭ despre trimiterea în strĕinătate a câtor-va tinerĭ pentru perfecţionare la studiĭ, ca să devină profesorĭ publicĭ.

In 15 Septembre 1833, Th. Stamate, Anton Velini, C. Zefirescu şi A. Costinescu, prin petiţie aŭ cerut Epitropieĭ să fie trimişĭ la studiĭ în strĕinătate spre a deveni bunĭ profesorĭ ***).

Eforia a pus pe petiţiunea acestor tinerĭ, redactată în stil cam emfatic de Th. Stamati, şi integral scrisă de el, resoluţiunea următóre: «Fiind-că sciinţa limbeĭ germane se cere neapĕrat spre a se putea urma cursul învĕţătureĭ, în staturile Austrieĭ, se vor îndeletnici jăluitoriĭ cu învĕţătura aceleĭ limbĭ până în primăvĕră; urmând fieşce-carele şi îndatorarea sa în postul în care se află spre a nu se arĕta fiĭ necunoscĕtorĭ către facerile de bine, părăsind acele locurĭ fără a fi alţiĭ, ca să se îndeletnicéscă acum de-odată şi în Aprilie vor fi trimişĭ de Epitropie, care nu are trebuinţă de îndemnarea numiţilor ca una ce de a pururea aŭ avut pentru dênşiĭ priincióse îngrijirĭ.»

Septembre 15.

*

Seminariul de la Socola începe a se mişca şi el în 1833.

La 17 Noembre, anul acesta 1833, Epitropia a scris circulară prin judeţe, trimiţênd publicaţia Epitropieĭ seminariuluĭ din Socola din 26 Octombre 1833, pentru înfăţişarea la el a fiilor de preoţĭ, diaconĭ şi dascălĭ bisericescĭ spre a fi primiţĭ în seminariŭ. Din dosarul de la Arhiva Statuluĭ No. 59, se vede cât de puţinĭ de asemenea tinerĭ se găsesc dispuşĭ a merge la şcólă.

Prin regulamentul seminariuluĭ se dispusese, că până ce vor eşi absolvenţĭ din seminariŭ să se pótă preoţi ceĭ carĭ vor învĕţa pe la scólele publice din judeţe. Acésta îndémnă pe mulţĭ din fiĭ de preoţĭ ca în loc de a intra în seminariŭ să năvăléscă la scóla publică. Aşa, bună-óră, profesorul de la Botoşanĭ, Alecu Corlăţan în raportul No. 5, din 1836, Februarie 9, arĕtă că «De la o vreme încóce, pe fieşce-care ḑi sporesce numĕrul lor, trecuţĭ încă peste paragrafia anilor primireĭ în scólă, maĭ ales fiind mulţĭ din aceştia şi gospodarĭ.» Corlăţan cere deslegare «cum şi în ce fel trebue să urmeze, căcĭ numiţiĭ cer a li se paradosi numaĭ o sémă din obiecturĭ, fără a urma regulatele cursurĭ a învĕţătureĭ statornicite pentru o scólă ţinutală, dupe care 'şĭ pretindirisesc a li se sloboḑi atestaturĭ ****).»

*) «Alb. rom.» pagina 125, (1833).

**) «Alb. rom.» 1833, pagina 118, veḑĭ anexa.

***) Dos. No. 166 curent, Arch. Stat., fila 10.

****) Dosar No. 59. curent de la Arh. Stat.

www.dacoromanica.ro

*

Din respectul culturei generale și a mișcărei literare, avem de amintit următorele fapte pentru anul 1833.

In Țéra românéscă se stabilesce în mod formal și riguros censura.

Iată mĕsurile luate de sfatul administrativ al țĕrei și publicate în «Buletinul oficial» No. 1, din 1833.

Mĕsurĭ pentru censură

«Măcar că la luna luĭ Aprilie din anul trecut, s'aŭ fost dat în cunoscința obștei că s'a așeḑat o secsie de censură pe lângă secretariatul Statuluĭ, poftindu-se vînḑĕtoriĭ de cărțĭ și tipografiĭ a urma regulilor ce s'aŭ întocmit despre acésta, dar spre a se opri orĭ-ce abatere d'intre aceste regulĭ, secretariatul de Stat publică prin «Buletinul oficial» rânduelile ce privesc la acéstă pricină, care rênduelĭ fiișĭ-care în parte, este dator să le urmeze întocmaĭ, ferinduse de a nu cădea sub strașnica rĕspundere la care se vor supune ceĭ înpotrivă următorĭ.

Art. 1. Nimenea nu póte să se neguțătoréscă cu vînḑare de cărțĭ, cu tipografie, séŭ cu litografie, fără a avea într'adins voïe dată de la stăpânire, și fără a da chezășuire și a se îndatora prin înscris, că se va asemăna întru tóte cu rânduelile ce s'aŭ hotărît.

Art. 2. Acéstă voie se va da numaĭ la obraze cu purtărĭ bune, pătrunse de a lor datorie, și cu bune cunoscințĭ de meseria lor.

Art. 3. La întêmplare de mórte, moștenitoriĭ obrazuluĭ ce va fi dobêndit acea voie, și carĭ vor da chezașurile cerute, vor putea urma asemenea neguțĕtorie séŭ meserie, séŭ să dea altuia acéstă voïe; dar într'amêndouĕ aceste întêmplărĭ este de neapĕrată trebuința a se reînoi acea voie de către Stăpânire.

Art. 4. Orĭ-ce manuscript, până a nu se da la tipar, séŭ la litografie, se va supune comitetuluĭ censureĭ, și dupe ce se va cerceta de către acest comitet, autorul nu va putea face nicĭ o schimbare fără voia censureĭ. Tipograful va fi rĕspunḑĕtor pentru orĭ-ce împotrivă urmare.

Art. 5. Orĭ-ce carte tipărită, orĭ la tipografie, séŭ la litografie, trebue să aibă numele autoruluĭ, séŭ și al librarulnĭ ce o va vinde; asemenea se va pune la titlul cărțiĭ și numele editoruluĭ, prin a căruia îngrijire și stăruire se tipăresce, cum și numele tipografuluĭ.

Art. 6. Orĭ-ce carte se va tipări la tipografie, séŭ la litografie fără să fie supusă la censură, se vor lua tóte exemplarurile, de către stăpânire, și tipograful se va pedepsi cu luarea înapoĭ a voïeĭ ce i s'a dat de către Stăpânire.

Art. 7. Editorul, autorul și tipograful sunt datorĭ a depune la secretariatul Statuluĭ un exemplar din cartea ce se va tipări, cincĭ la biblioteca națională, de la St. Sava din Bucurescĭ și duoĕ la biblioteca scóleĭ din Craiova.

Art. 7. Tóte téncurile, lăḑile și pacheturile ce vor fi cu cărțĭ tipărite, venite din țĕrĭ strĕine, trebue a le mărturisi la graniță, ca acolo să se pecetluiască cu plumb și să le trămită d'adreptul la carvasaraua centrală a orașuluĭ Bucurescĭ, séŭ la cea de la Craiova.

Art. 9. Vameșiĭ ceĭ orânduițĭ la graniță, sunt datorĭ ântêiŭ a fi cu tótă luarea aminte ca nicĭ un colet în care va fi cărțĭ tipărite să nu pótă trece fără a se pecetlui, al duoilea a raporta îndată la vama centrală din Bucurescĭ, séŭ din Craiova, arĕtând numele stăpânuluĭ aceluĭ colet, numele cărăușuluĭ, locul de unde vine, și ḑiua în care aŭ trecut granița.

www.dacoromanica.ro

Art. 10. Coleturile într'acest fel pecetluite, se vor descărca drept la una din duoĕ vămĭ ce s'aŭ ḑis maĭ sus, carĭ sunt datóre, în 24 de césurĭ să raporteze numaĭ de cât la secretariatul Statuluĭ, trimiţênd tot într'o vreme copie, iscălită de proprietar, de catalogul tuturor cărţilor tipărite ce vor fi în colet.

Art. 11. Librerii séŭ proprietariĭ cărţilor dupe voia ce li se va da, vor ridica de la vamă coleturile cu peceţile de plumb, ca să le ducă şi să le depue în magaziile lor, unde se vor despecetlui în fiinţa revisoruluĭ, carele va adeveri îndată acel catalog.

Art. 12. Dêca prin revisuire vor dovedi că în colet se găsesc cărţĭ carĭ nu sunt trecute în catalog, atuncĭ acel colet se va face contrabant.

Art. 13. Cărţile ce se vor trimite cu transit nu vor fi supuse la aceste regulĭ ce se ating de înfăţişarea catalogurilor şi de revisuirea cărţilor.

Art. 14. Cărţile cele cu totul oprite, se vor trimete iarăşĭ peste graniţă sub pecetea secretariatuluĭ Statuluĭ şi la a lor eşire nu vor fi supuse la nicĭ o plată de vamă.

Art. 15. Fieşĭ-care neguţĕtor séŭ librar, carele va vinde cărţĭ din cele oprite, séŭ va băga în principat coleturĭ cu cărţĭ tipărite, fără să le mărturiséscă la graniţă, i se va închide prăvălia, şi 'şĭ va perde privilegiul de a maĭ fi librar.

Iscălit secretarul Statuluĭ,
B. Stirbeiŭ»

Asemenea mĕsurĭ sunt fórte împedicătóre apariţiuneĭ cărţilor, dar şi introducereĭ de cărţĭ prin librăriĭ.

Neguţitoriĭ strĕinĭ aŭ provocat óre-care îndulcire a art. 8 de maĭ sus, protestând contra luĭ.

Iată jurnalul Sfatuluĭ administrativ care fu consecinţa reclamaţiuneĭ comercianţilor :

«Astăḑĭ la 28 Februarie, anul 1833. In adunarea Sfatuluĭ administrativ, luându-se în băgare de sémă jalba ce aŭ dat către secretariatul Statuluĭ neguţitoriĭ librarĭ din Bucurescĭ, în urma regulilor ce s'aŭ obştit prin suplimentul extraordinar, adăogat pe lângă «Buletinul oficial» No. 1 al acestuĭ următor an, ḑicênd numiţiĭ că când li se aduc cărţĭ tipărite din strĕinătate, vin într'un car însoţite şi cu alte mărfurĭ, şi numaĭ cu un chirigiŭ, iar nu cu om într'adins, şi factura se trămite deosebit prin scrisorĭ, séŭ prin poştie, şi aşa nu are cine să mărturiséscă cărţile la graniţă, făcênd rugăciune ca teancurile cu cărţĭ să trécă prin graniţă şi să vie d'adreptul la carvasara, dupe care vameşiĭ făcênd de şcire la censură, să mérgă revisorul a le vedea. Şi pentru ca şi scoposul stăpâniriĭ să se împlinéscă dupe duhul pentru care s'a alcătuit censura, dar şi neguţitorilor librarĭ să li se facă pe cât se va putea maĭ mult tótă înlesnirea întru a lor negoţ s'aŭ hotărît, ca articolele însemnate maĭ jos de mĕsurile pentru censură, să se alcătuiască cu coprinderea ce se vede, rĕmâind cele-alte articole întru tótă a lor întregime şi tărie dupe cum s'aŭ publicat prin maĭ sus pomenitul supliment.

«Art. 8. Tóte téncurile, lăḑile şi pacheturile ce vor fi cu cărţĭ tipărite, venite din ţĕrĭ strĕine, trebue a le mărturisi la graniţă, ca acolo să se pecetluiască cu plumb, şi să le trămită d'adreptul la carvasaraua centrală a oraşuluĭ Bucurescĭ, séŭ cea din Craiova,» séŭ spre înlesnirea neguţitorilor ca să nu fie îndatoraţĭ a'şĭ descărca tótă marfa la graniţă vor îngriji ca téncurile, lăḑile şi pacheturile cu cărţĭ să se aducă pecetluite cu pecetea Stăpânireĭ loculuĭ de unde vor fi cumpĕrate acele cărţĭ. Precum şi factura iscălită de librariul de la care se va fi făcut cumpĕrarea acelor cărţĭ.»

«Art. 9. Vameşiĭ ceĭ orênduiţĭ la. . .»

www.dacoromanica.ro

Urmĕză articolele 9, 11, 12 şi 15, întocmaĭ dupe cum sunt arĕtate în suplimentul Buletinuluĭ No. 1 din 4 Ianuarie 1833 *).

*

In *Moldova* censura este maĭ puţin împiedicătóre de óre-ce G. Asaki, proprietar al tipografieĭ şi referendar al scólelor, posedênd deplina încredere a Epitropieĭ şi a luĭ Kiseleff, are maĭ multă libertate, este supus la un control mult maĭ uşor **).

Cu tóte dificultăţile censureĭ, Ion Eliad, care nemulţămit de abonaţiĭ *Curieruluĭ românesc* încetasă de duoĕ lunĭ publicaţiunea «Curieruluĭ», anunţă că de la 15 Martie va reapare:

Programa la „Curierul rom." 27 Februarie 1833.

«Mulţĭ din rîvnitoriĭ şi îndemnătoriĭ a tot lucru ce privesce spre cinstea şi înaintarea naţieĭ, întristându-se până în suflet de încetarea «Curieruluĭ» s'aŭ atins de acéstă pagubă obştéscă ca de însăşĭ a lor pagubă şi n'aŭ încetat îndemnând pe compatrioţiĭ lor a căuta cu asemenea ochiŭ la acest început folositor ce se întocmise spre deşteptarea némuluĭ şi care slujia obşteĭ ca o scólă de politică, de moral, şi de literatură. Tot aceştĭ doritorĭ, ḑic, pe de altă parte nu aŭ încetat a îndemna asemeneă şi tipografia ca să se maĭ însărcineze şi în anul acesta cu tipărirea acesteĭ gazete, cercând că dóră alergarea şi sprijinirea românilor va întâmpina atât ale sale cheltuelĭ, cât şi alte neapĕrate cheltuelĭ ale redacţieĭ.

«Acéstă înfocare şi neobosită îndemnare din partea atâtor bărbaţĭ pătrunşĭ de acest fel de interes cinstit şi obştesc aducênd tipografia în stare a se ruşina óre-cum de încetarea sa, cu tóte că nu maĭ avea nicĭ un miḑloc de jertfire, a hotărit în sfĕrşit, nădăjduind la rîvna obştéscă, a întreprinde iară şi a începe tipărirea lucrărilor redacţieĭ «Curieruluĭ românesc».

Asupra acesteĭ hotărîrĭ a tipografieĭ, redacţia are cinste a face cunoscut obşteĭ, că până la 15 ale luĭ Martie «Curierul românesc» iarăşĭ, dupe o odihnă de duoĕ lunĭ, va începe drumul sĕŭ, dupe chipul următor:

1) Formatul sĕŭ va fi dupe cum se vede în acéstă programă, maĭ mărit cu o a patra parte dupe cum a fost maĭ nainte;

2) Faţa luĭ cea d'ântêiŭ mai obicĭnuit va coprinde o prescurtare din cele maĭ întemeĭetóre legiuirĭ şi mĕsurĭ ce se coprind în «Buletinul oficial;»

3) O jumĕtate a acesteĭ gazete, séŭ cele duoĕ feţe din miḑloc vor fi hotărîte pentru sciri din afară, de politică, împrumutate din alte gazete strĕine, rusescĭ, franţuzescĭ, nemţescĭ şi monitorul otoman;

4) Faţa cea din urmă maĭ obicĭnuit se va îndeletnici cu articole literale, comerciale, şi varietăţĭ. Va coprinde încă din când în când şi óre-carĭ articole ce privesc la o bună îngrijitóre şi stăpână de casă, precum întocmirea odăilor dupe comoditatea caseĭ, mobilarea lor cu bună orênduială şi cu gust, orênduiala mesi la prânz şi la cină, cinstele din partea stăpâni de casă către óspeţĭ, orênduiala curăţeniĭ şi alte asemenea cuviinţe şi da-

*) Buletinul oficial, No. 14, Martie 16 1833.

**) Dăm în anexă numele persónelor cuĭ se trimetea între 1833—40, Gazeta oficială a Moldoveĭ redactată tot de G. Asaki.

www.dacoromanica.ro

toriĭ casnice dupe care trăesce lumea cea civilisată. In acéstă parte, cu vremea, se va pune décă va interesa prenumeranţiĭ, şi mezaturile şi vînḑările ce se fac, spre sciinţa de obşte. Intr'acest chip va urma «Curierul» pe anul acesta şi cu tóte că formatul luĭ se va maĭ mări, dar preţul sĕŭ va fi ca şi maĭ nainte, adecă 4 împĕrătescĭ şi 6 leĭ în capitală, iar afară 4 împĕrătescĭ şi 12 leĭ. «Curierul» va eşi tot de duoĕ orĭ pe sĕptĕmână, fiind datóre redacţia a da pe un an 96 numere, şi se va împărţi regulat în ḑiua eşireĭ, pentru care, ca să lipséscă orĭ-ce fel de plângere şi supĕrare, redacţia va îngriji a trimete foile pe la fieşĭ-care prenumerant însoţite cu o condică unde va iscăli stăpânul, séŭ cel orênduit să le priméscă.

«Fiind-că afară, nu se póte pune la cale o acest fel de mĕsură, acolo unde cel puţin se vor aduna până la 5 prenumeranţĭ şi se va însărcina unul cu primirea pliculuĭ, acolo redacţia se îndatoréză a le trămite cu siguranţie. Redacţia, avênd dovadă, că dupe pilda şi îndemnul, ocârmuireĭ să sĕvĕrşéscă multe lucrurĭ folositóre, cu cinste se recomandéză şi rógă pe toţĭ D. D. Ocârmuitorĭ, ca uniĭ ce sunt maĭ mult pătrunşĭ de adevĕrurile ce pot să aducă la luminare şi fericire un norod, să bine-voiască a îndemna dar pe orăşeniĭ sĕĭ spre prenumeraţia acesteĭ foĭ, şi a sprijini întemeiarea eĭ părându-le rĕŭ şi supărându-se ca nisce păzitorĭ aĭ dreptăţiĭ şi îngrijitorĭ de bună orânduială, de tot lucru ce va putea să dărapene acest început, precum deschiderea plicurilor şi altele prin care se lipsesc ceĭ adevĕraţĭ prenumeranţĭ de drepturile lor.

«Păşirea spre desĕvîrşire a acestuĭ aşeḑămênt folositor spânzură de la rîvna patrioţilor, ca un lucru ce este al lor.

«Cu cât prin alergarea rîvnitorilor, se vor îmulţi veniturile, cu atât redacţia maĭ mult se póte întinde cu ţinerea a maĭ multor gazete strĕine, cu înmulţirea corespondenţieĭ, cu mărirea foeĭ şi cu adăogarea conlucrătorilor ş. c. l.

«Sunt rugaţĭ ca ceĭ ce vor dori a se prenumera, până la 10 Martie să bine-voiască a trimite redacţieĭ preţul arĕtat şi să priméscă bilet de primire.»

Redactorul «Curieruluĭ românesc.»

I. Eliad

Până în Decembre 1833, guvernul Muntean 'şĭ-a publicat lucrările în «Curierul românesc» şi în «Buletinul» ce Eliad publică pe lângă «Curierul.» De la anul 1833, finea luĭ Decembre, Buletinul luĭ Eliad ia un caracter cu totul oficial. In No. 62 al vechiuluĭ Buletin din 8 Decembre 1833 se publică următórea:

«*Programă:* Dupe punerea la cale a guvernuluĭ s'a hotărît să se întocméscă un Buletin al Statuluĭ, séŭ fóie oficială, care puindu-se în lucrare se dă în cunoscinţa obşteĭ că a început a se tipări.

Acéstă fóie va eşi odată pe sĕptĕmână, Joia, dupe formatul ce se vede, până la sfêrşitul anuluĭ acestuia; iar pe anul viitor dupe trebuinţe se vor da şi de duoĕ orĭ.

Ea se va împărţi în duoĕ părţĭ de căpetenie:

Partea administrativă şi cea judecătoréscă;

Partea administrativă va coprinde punerĭ la cale ale guvernuluĭ, mĕsurĭ, legiuirĭ, orînduirĭ în slujbă şi înălţărĭ în rangurĭ, rĕsplătirĭ şi pedepse.

Iar cea judecătoréscă: întărirĭ de judecăţĭ, mezaturĭ şi sequestrurĭ.

Pe fieş-care expediţie pe la toţĭ slujbaşiĭ se va trimite câte un exemplar, spre a lua cunoscinţă de tóte punerile la cale ale guvernuluĭ şi mĕsurile ce se vor lua, şi dupe care va sci fie-care a se regula.

www.dacoromanica.ro

Câţĭ din particularĭ vor dori a se prenumera la acéstă fóie se va adresa la redacţia «Curieruluĭ românesc.»

Preţul prenumeraţieĭ pe un an va fi patru împĕrătescĭ.

Redactorul «Buletinuluĭ Statuluĭ.»

I. Eliad»

In 6 Iulie 1833, Eforia scólelor publică concurs pentru lucrarea unuĭ Catechism destinat scólelor începĕtóre.

Iată acéstă publicaţiune, dupe Buletinul No. 25, de la data maĭ sus citată:

Eforia scólelor. «Intre învĕţăturile publice, ce după noua întocmire s'aŭ aşeḑat în scólele începĕtóre, aflându-se şi catechismul legeĭ crestinescĭ, Eforia scólelor a chibzuit a da în mânile tinerimeĭ, pentru acéstă învĕţătură o carte alcătuită după cele maĭ folositóre principiurĭ, şi fiind-că o ast-fel de carte nu se află în limba română, Eforia dă în cunoscinţa publiculuĭ, că a hotărît un preţ pentru acéstă lucrare şi o dă în concurs de acum până la sfârşitul luĭ Decembre viitor 1833, adecă cine până la acest soroc va trămite la Eforie cel maĭ bun manuscris pentru învĕţătura catechismuluĭ, acela va dobêndi o medalie de aur în preţ de 50 galbenĭ împĕrătescĭ.

Temeiurile pe carĭ trebue să se aşeḑe compunerea acesteĭ cărţĭ, vor coprinde:

1) Datoriile omuluĭ ca crestin.

2) Ca mădular al societăţeĭ.

3) Ca fiinţă cugetătóre şi cunoscĕtóre de fapte moralicescĭ.

In cea d'ântêiŭ se va arĕta dogmele legeĭ crestinescĭ, se va desluşi folosul trupesc şi sufletesc ce isvoresce pentru omenire dintr'aceste sfinte învĕţăturĭ.

In cea de a duoa se vor arĕta temeiurile buneĭ veţuirĭ in societate, adecă iubirea de patrie, paza buneĭ orânduelĭ, supunerea la pravilĭ, şi la ceĭ-ce sunt însărcinaţi a le pune în lucrare şi a le ocroti.

In cea de a treia se vor aşeḑa principiurile moraluluĭ şi se vor arĕta datoriile ce are fieşĭ-care om în parte nu numaĭ a se depărta de fapte rele, ci şi a lucra nepregetat cele bune spre folosul omenireĭ de obşte.

Intinderea acestuĭ catechism să nu fie maĭ multă de cât 25—30 cóle scrise de mână, séŭ de 8—10 cóle de tipar. Stilul alcătuireĭ să fie desluşit şi pe înţelesul tinerimeĭ pentru care se gătesce acéstă lucrare; idiotismul limbeĭ să se păzéscă întreg şi să se întrebuinţeze ḑiceri cât se va putea maĭ de obşte cunoscute; manuscrisul sĕŭ să fie curat şi cu slovă citéţă.

Autoriĭ 'şĭ vor adresa manuscriptele către Eforia scólelor neiscălite, ci numaĭ însemnate cu vre-un numĕr şi cu duoĕ litere óre-care, spre a se putea deosebi unul de altul; se va însoţi însă fieşĭ-care manuscris cu câte o scrisóre pecetluită în care se va arĕta numele şi adresul locuinţeĭ autoruluĭ.

La împlinirea soroculuĭ ce s'a arătat maĭ sus, adecă la sfĕrşitul anuluĭ curgĕtor, Eforia va da în cercetarea uneĭ comisiunĭ manuscrisele ce i se vor trimite de către concurenţĭ, şi după ce se va alege dintr'ênsele unul care se va găsi maĭ potrivit cu temeiurile care s'aŭ arĕtat maĭ sus, se va da de scire autoruluĭ ca să se aréte la Eforie şi să priméscă pentru rĕsplătirea osteneleĭ sale: «O medalie de aur de 50 galbenĭ împĕrătescĭ.» Atuncĭ manuscrisul se va da în tipar cu cheltuiala din casa scólelor, şi se va aşeḑa îndată în tóte scólele începĕtóre din principat; iar cele-alte manuscrisurĭ se vor da împreună cu scrisorile pecetluite când se vor cere după semnele lor».

www.dacoromanica.ro

*

In Moldova încă se preocupaŭ de cărţile didactice. G. Seulescu publică în tipografia Mitropolieĭ, pe spesele Epitropieĭ, după jurnalul eĭ din Septembre 1832, «Gramatica românéscă, séŭ observaţiĭ gramaticescĭ asupra limbeĭ românescĭ pentru scólele normale şi gimnasiale.» Seulescu crede că este cea ântêiŭ gramatică moldo-românéscă (pag. VI), credinţă ce noĭ astădĭ o scim eronată. In Februarie 1833, Seulescu dedică gramatica sa Mitropolituluĭ Veniamin.

G. Asachi referendarul, la 15 Maiŭ 1833, face către Epitropie următorul raport contra cărţeĭ de gramatică a luĭ G. Seulescu :

«Dupe coprinderea art. 7 a regul. învĕţ. sunt supuse cercetăreĭ comitetuluĭ scolastic tóte manuscrisele care aŭ să fie de parados la clasurile publicilor scóle, după care cercetare, manuscrisul împreună cu socotinţa aceluĭ comitet, afară de aceea a autoruluĭ, trebue a se supune C. Epitropie spre întărire şi încuviinţarea tipăriреĭ aceluĭ manuscris. De şi cu neîmplinirea acesteĭ rânduelĭ, s'aŭ tipărit şi s'aŭ dat la lumină gramatica română alcătuită de D-nu profesor G. Seulescul, totuşĭ, întemeiat pe sus menţionatul articol şi pe principiile care mĕ povăţuesc în dregătoria de referendar cu care mĕ aflu însărcinat, dupe cercetarea numiteĭ cărţĭ, cu ciuste supun din partea mea, următórea opinie :

«Nicĭ un lucru nu intereséză în deobşte o naţie ca limba, avênd asupra eĭ drit de proprietate până şi aceĭa care nu aŭ alta nimica. Din care urméză, că gramatica spre a fi a naţieĭ, trebue să se întemeeze pe firea limbeĭ şi pe regulele practice ce sunt într'ênsa şi pe care datoria gramaticuluĭ este a le culege şi a le orêndui în sistemă lămurită. Ipotezurĭ, iscodirĭ şi ideĭ particulare a le autoruluĭ nu pot fi regule, iar alcătuirea cuvintelor nouă este iertată a se face cu cumpătate şi la nevoĭe neapărată.

«A supune limba la o sistemă străină, cu de-a sila a o îmbrăca în forme clasice numaĭ pentru dragostea maiceĭ de la care se trage, este o tiranie filologică maĭ grea a se statornici decât acea politică. Dupe acésta, cu vie părere de rĕŭ cunosc că autorul gramaticeĭ, al căruia talant filologic îl preţuesc, la alcătuirea eĭ nu aŭ luat în băgare de sémă cuvintele sus arĕtate, şi că hotărînd a reforma limba după a sa idee, asupra regulelor simple aŭ ţesut atâtea paradoxe, în cât acea carte, menită a orândui regulele limbeĭ, coprinde în sine felurite stihiĭ, carele vor aduce nemulţămire, descreditare şi ură asupra institutuluĭ în al căruia sîn s'aŭ născut.

«De prisos ar fi a intra în acea cu amĕnuntul arĕtare a tutulor cuvintelor ce înfăţişéză asemenea neîncuviinţărĭ, maĭ fieşĭ-care filă le coprinde, atât în textul romanesc, cât şi în acel românesc.

«După asemenea luărĭ aminte, socotinţa mea este, că acéstă gramatică nu póte fi rênduită de carte elementară pentru scolĭ, ce, pentru că se află tipărită, s'ar putea îngădui ca o disertaţie filologică şi sistemă particulară a autoruluĭ, iar pentru interesul învĕţăturilor, care D. Seulescu a arĕtat doveţĭ de rîvnă, să fie D-luĭ însărcinat, cu împlinirea art. 7, a face un extract din a sa gramatică cu trebuinciósele îmbunătăţirĭ, care alcătuire simplă să rĕspundă la scoposul bine voitor a C. Epitr., de a înlesni învĕţăturile, fără a urdi din acésta vre-o colizie primejduitóre sporuluĭ şi cinsteĭ acestuĭ institut.»

«Sănĕtósele vederĭ ale luĭ G. Asaki despre cultivarea limbeĭ române aŭ scăpat din capul loculuĭ, literatura românéscă din Moldova, de direcţiunea greşită în care aŭ căḑut maĭ apoĭ în Transilvania prin exagerările latinistice. Epitr. a pus următórea resoluţiune

www.dacoromanica.ro

pe escelentele raport de maĭ sus al luĭ Asaki : «Fiind-că acea disertaţie filologică nu pôte a se întrebuinţa de gramatică spre învĕţătura tinerimeĭ, precum autorul sĕŭ a cunoscut'o, îndatorându-se ca să alcătuiască o gramatică cu regulele simple alé limbeĭ nóstre, până atuncea se va paradosi manuscrisul îmbunătăţit de Epitropie, asemenea poruncindu-se şi prof. scólelor ţinutale, care să se feréscă a paradosi acea disertaţie filologică abătută de la acel adevĕrat scopos *)».

20 Iunie 1833.

Afacerea gramaticeĭ luĭ Sĕulescu a revenit în 9 Iulie 1833, înaintea comitetuluĭ scolastic, cu ocasiunea tipărireĭ părţiĭ a II-a. Prin jurnalul comitetuluĭ scolastic sub No. 5, se vede că G. Asaki nu a adoptat nicĭ acéstă parte a II-a «Alcătuită pe principiile celeĭ I-a,... de şi maĭ mĕsurată la stil». Asaki n'o primesce pentru clase, ci pretinde, cum s'aŭ hotărît: un estract din partea I-a şi un estract din partea a II-a, când se va face a II-a ediţie. Duoĭ membri însă din comitet, ş'anume Vasile Fabian şi Economu Constantin, susţin cartea luĭ Sĕulescu : «Dupe cercetarea ce aŭ făcut cu deamĕruntul părţiĭ a II-a sintactice, aŭ aflat'o, şi dupe însuşirea regulelor limbeĭ românescĭ şi dupe stil, asemenea dupe cătăţimea a tôtă materia, potrivită cu însuşirile limbeĭ şi cu trebuinţa cerută pentru scolĭ, precum se arĕtă atât în estractul prescurtăriĭ, cât şi în scara intregeĭ materiĭ, însemnată la începutul gramaticeĭ, din carĭ profesoriĭ cu înlesnire se pot povăţui a da întêiŭ o generalnică idee de cuprinsul sintaxuluĭ ş'apoĭ a urma cu speciala paradosire **).»

*

Deja în 1 Iunie 1833, G. Sĕulescu şi V. Fabian, ceruseră prin suplică Epitropieĭ tipărirea manuscriptelor lor (Fabian: geografia şi gramatica latino-română; Sĕulescu: retorica cu elementele logiceĭ pe scurt şi estract din gramatica românéscă). Ambiĭ profesorĭ ḑic că pentru a se statornici un regulat şi grabnic curs al învĕţătureĭ, cea d'ântêiŭ trĕbă este tipărirea grabnică a cărţilor şi propun ca să se adune comitetul câte-va ḑile pe sĕptĕmână, în césurile afară de ale paradosuluĭ (4—6), ca să cerceteze manuscriptele cu orĭ-câţĭ membriĭ vor fi presenţĭ, fiind de faţă şi autoriĭ pentru a'şĭ susţine opera. Epitropiĭ : Mitropolitul Veniamin şi Mihaiŭ Sturza, hotărĕsc că comitetul scolastic să se adune Duminica şi Joia spre a cerceta manuscriptele şi a raporta ***).

*

Iată principalele opere tipărite în anul 1833 în ţĕrile române :

Dialoguri franceso-române, de Gr. Pleşoianu, ediţia II-a ;

Gramatica practică franceso-română, de Gh. Vida, (Buda) ;

Povĕţuitorul tinerimeĭ către adevĕrata şi drĕpta cetire, de Dascălul Gh. Lazăr, (Braşov) ;

Abecedar moral şi religios cu stampe, de Gr. Pleşoianu ;

Cele d'ântêiŭ cunoscinţe, ediţia II-a, de Gr. Pleşoianu ;

Catalogul cărţilor din librăria luĭ Iosif Romano, (Bucurescĭ) ;

Abecedar rom., a II-a ediţie, de Gh. Sĕulescu ;

---

*) Dosarul No. 21 curent, archiva Statuluĭ.

**) Dosar No. 21 curent, pag. 100, Arch. Stat.

***) Dosar No. 21, Arch. Stat., pag. 101.

www.dacoromanica.ro

Gramatica românéscă *), *séŭ observaţiĭ gramaticeşcĭ asupra limbéĭ românescĭ, pentru scólele normale şi gimnasie, partea I-a etimologică, partea II-a sintactică.* NB. Partea III-a prozodia limbeĭ române şi versificaţia, apare numaĭ în anul următor 1834, de *Gh. Séulescu, (Iaşĭ)*;

Despre vestita cometă a anuluĭ 1834 şi despre sistema sóreluĭ, traducere de Ion Sibineanu, doctorul carantineĭ şi a politieĭ Giurgiu. (Buda);

Alese şi frumóse istoriĭ morale. (Braşov);

Leonat beţivul şi Dorofata femeea sa, poemă. (Bucurescĭ);

Oglindă omuluĭ celuĭ din intru cu 10 stampe, editor Stareţu Dometian. (Monastirea Némţu);

Impărţirea de grăŭ a Sft. Ion gură de aur, traducere din greceşce de Mitropolitul Grigorie. (Buzĕŭ);

Triodul, Mitrop. Veniamin. (Monastirea Némţu);

Puţul Sft. Ion gură de aur. (Monastirea Némţu);

Theofron séŭ iscusitul sfătuitor, pentru neiscusita tinerime. traducere dupe I. H. Campé, de Ion Teodorovicĭ. (Buda);

Octoih cu catavasier. (Sibiĭ);

Orânduiala slujbeĭ la Paşcĭ, etc., Mitropolitul Veniamin. (Monastirea Némţu);

Engolpion de aur, ediţiune nouĕ, de Gr. Pleşoianu. (Sibiŭ);

Molitfelnic bogat. (Sibiŭ);

Acaftister, Idem;

Liturgie, Kesarie, episcop Buzĕŭ. (Bucurescĭ);

Codică civilă séu politicéscă a Principatuluĭ Moldoveĭ. (Iaşĭ);

Alexandria séŭ viaţa luĭ Alexandru (Braşov);

Psaltire. (8° Braşov);

Ale luĭ Iosif Monahu Brienie cuvinte 22 pentru purcederea Sf. Duh, din limba elină, de Mitropolitul Grigorie. (Buzĕŭ);

Descrierea bóleĭ věrsatuluĭ mare, Doctor Zissu Conofau. (Bucurescĭ);

Canónele soboruluĭ mare din 1833. (Blaju);

Proiecte de legĭ pe 1833. (Bucurescĭ);

In acest an continuă a apărea «Curierul românesc» (Bucurescĭ), «Albina românéscă (Iaşĭ), «Buletinul oficial al Valahieĭ şi cel al Moldoveĭ.»

*

Din respect cultural înregistrăm continuarea tipografiilor de care am făcut menţiune în anul trecut.

Lucrare artistică este un mausoleŭ ridicat la Monastirea Frumósa de Mihail Sturza, în 13 Martie 1833, tatăluĭ séŭ reposatuluĭ Grigorie Sturza. Acéstă operă artistică a fost descrisă de G. Asaki într'o broşură în 4° de 7 pagine, cu titlul «Mausoleŭ» tipărită la institutul Albineĭ în Iaşĭ.

Desemnul progresézǎ în Bucurescĭ sub Valştein şi în Iaşĭ sub Adler.

---

*) Acéstă carte a fost tipărită cu baniĭ scólelor dupe jurnalul epitropieĭ scólelor din Septembre 1832. (Vedĭ prefaţa gramaticeĭ, pag. 4).

www.dacoromanica.ro

*

La 1833, se întrunesc în Iaşĭ câţĭ-va doctorĭ şi constituesc o societate pentru sporirea sciinţelor medicale şi naturale în Moldova *); Despre acésta avem a vorbi în aniĭ viitorĭ.

In August 1833, Rusia, dupe intervenirea luĭ Kiseleff, decoréză pe următoriĭ doctorĭ din Muntenia :

Marsil	Echsarch
Gusi	Teodosie
Alexandridis	Fierari
Bubuchi	Vasilache
Ioanis	Fischler
Serafim	Ştefan
Şpor	Spiţerul Raimonte, şi afară din acestia luĭ Dumitru Ceapă, medalie de aur pe panglica Sfinteĭ Ane **).
Arsache	

Fórte considerabil este deja numĕrul doctorilor carĭ în 1833 sunt recunoscuţĭ de comisia doctoréscă din Bucurescĭ.

«Cinstita comisie doctoréscă din oraşul Bucureşcĭ îndreptând către redactorul «*Curierului*» următórea adresă, prin listele următóre arĕtă numĕrul şi numele tuturor doctorilor şi hirurgomamilor ce se află în anul 1833 în tot Principatul ţĕriĭ Rumâneşcĭ prin deosibite judeţe şi punturĭ de carantine. In lista doctorilor ceĭ carĭ se însemnéză cu semnul acesta * sunt şi hirurgĭ:

Domnule redactor,

«Fiind-că în lista de doctorĭ diplomaţĭ, carĭ s'aŭ obştit atât prin gazetă cât şi prin Buletinul oficial, s'aŭ vĕţut multe nume schimbate, iar alţiĭ din asemenea doctorĭ neînsemnaţĭ într'ênsa de loc ; acéstă comisie spre îndreptarea aceştiĭ scăparĭ din vedere, rógă pe acéstă redacţie, ca la cel maĭ ântêiŭ numĕr de gazetă şi buletin ce va urma, să se tipăréscă de isnóvă numele doctorilor, carĭ prin alăturata cu cea pe lângă acéstă listă se arĕtă :

Catalog al doctorilor în medicină

NUMELE	Locurile unde s'aŭ doctorat	Vremea în care s'aŭ doctorat
D. Petre Ferari	In Pavia	1797
„ Ioan Ţucăr	„ Herlengen	1799
„ Mihail Hristari	„ Pavia	1806
„ Constantin A. Filitis *	„ Halla	1808
„ Georgie Grunaŭ *	„ Göting	1809
„ C. Alexandrid *	„ Iena	1809
„ A. Arsachi	„ Halla	1812

*) Veţĭ discursul Logof. Ghica, din 18 Martie 1845, în Fóia pentru minte, pag. 129, acelaş an.
**) Buletinul No 39, din 22 August 1833.

www.dacoromanica.ro

Catalog al doctorilor în medicină

NUMELE	Locurile unde s'aŭ doctorat	Vremea în care s'aŭ doctorat
D. Teodosie Gheorghiad	In Halla	1814
„ S. Vreton	„ Paris	1814
„ I. Rasti	„ Pavia	1814
„ I. Serafim	„ Paris	1815
„ C. Papadopulu	„ Pavia	1815
„ A. Marsil	„ Paris	1822
„ A. Carazisul	„ Viena	1824
„ Antonie Paleologul	„ Piza	1825
„ Ioan Maier	„ Viena	1826
„ C. Estiotul	„ Paris	1827
„ C. Laĭvel	„ Vürţberg	1827
„ N. Gusi	„ Paris	1828
„ Georgie Papa	„ Vitemberg	1828
„ Nicolae Picolo	„ Piza	1829
„ C. Franţi	„ Piza	1830
„ D. Paţura *	„ Paris	1831
„ Vasilie Formion	„ Paris	1831
„ Petru Veron *	„ Minhen	1831
„ I. Seveni	„ Pesta	1831
„ Mavrichie Deţ	„ Pesta	1833

Catalog al hirurgomamilor

NUMELE	Locurile unde aŭ luat diplome	Vremea când aŭ luat diplomele
D. Mihail Craus	In Ermanstadt	1774
„ Iosif Braun	„ Pesta	1801
„ Stefan Basiliu	„ Viena	1805
„ Iosif Sporer	„ Viena	1807
„ Villem Ţigler	„ Klauzemburg	1807
„ Hristian Venert	„ Berlin	1809
„ Iosif Olert	„ Viena	1809
„ Ignatie Navara	„ Clauzemburg	1829
„ Daniil Homer	„ Clauzemburg	1829
„ Ioan Binder	„ Clauzemburg	1829
„ Tadeŭ Navara	„ Clauzemburg	1830
„ Iosif Milauer	„ Clagenfurt	1830
„ Ledeng	„ Pesta	1831
„ Vazarel	„ Pesta	1832
„ Carol Ţecheli	„ Clauzemburg	1832

Din respect cultural avem de înregistrat, la 1833, Decembre, organisarea de Ion Eliad şi Câmpineanu, a societăţiĭ filarmonice. Conformându-se publicaţiuneĭ logofeţieĭ trebilor bisericescĭ, publicată prin «Buletinul oficial» sub No. 50, de la 2 Noembre 1833, relativă la institutele private, Câmpineanu şi Ion Eliad, adreséză Eforieĭ scôlelor următôrea

www.dacoromanica.ro

adresă, care de şi este datată de la 19 Ianuarie 1834, are locul aci fiind-că se referă la o instituţiune născută în anul 1833.

Iată adresa în cestiune :

«Povăţuit de însciinţarea C. Logofăţiĭ a celor bisericeşcĭ, publicată prin «Buletinul oficial» sub No. 50, 2 Noembre, 1833, jos însemnaţiĭ aŭ cinste a aduce la cunoscinţa cinstiteĭ Eforiĭ, că scóla dă musică vocală, dă declamaţie şi literatură, întocmită dupe învoirea dorinţa şi ajutorul a maĭ multor obraze, are a se deschide la 20 ale acesteĭ lunĭ. Spre sciinţa cinştiteĭ Eforiĭ de scopul învăţăturilor acesteĭ scolĭ, de profesoriĭ eĭ, şi de mersul învăţăturilor, jos însemnaţiĭ, alătură cincĭ foĭ «Curierul românesc» de sub No. 71, 7 Ianuarie 1834.»

(Iscăliţĭ) : *Câmpineanu, I. Eliad* (cu litere) *).

*) Arch. Stat. Dos. No. 1.936.

www.dacoromanica.ro

CAP. VI.

ANUL 1834

Anul 1834, este de o importanţă mare nu numaĭ în istoria nóstră culturală, dar şi prin faptul, că ambele ţĕrĭ reintră în posesiunea Domnitorilor propriĭ, prin numirea la tronurile lor, a luĭ Mihail Sturdza în Moldova şi a luĭ Alexandru Ghica în ţéra Muntenéscă. Orĭ-cât protectoratul Rusieĭ face anevoiósă domnia acestora, nu maĭ puţin rĕspunderea morală pentru mersul trebilor şi maĭ cu sémă a cultureĭ naţionale revine Domnitorilor românĭ.

Din capul loculuĭ trebue să mărturim, că şi M. Sturdza şi Alex. Ghica, în primiĭ anĭ aĭ domnieĭ lor, ba Ghica şi maĭ îndelung, a rĕmas în fruntea curentuluĭ naţional cultural, unul ajutat de G. Asaki şi cel-alt de Petru Poenaru.

Anul 1834, este an de reforme şi de îmbunătăţirĭ însemnate în ramul scolar. Se creează în acest an primul institut în Iaşĭ pentru educaţiunea fetelor.

Seminarul de la Socola închis şi părăsit după arderea localuluĭ din causa manutanţiuneĭ şi a spitaluluĭ militar rusesc acolo aşeḍate, se redeschide. Se aduc profesorĭ din Ardeal, între carĭ Eftimie Murgu.

In Muntenia se înaintéză lucrărĭ pentru reorganisarea seminaruluĭ din Bucurescĭ, prin transformarea scóleĭ bisericescĭ atât de nesuficientă de la monastirea Antim.

Se încep lucrările pentru viitórea Academie Mihăileană din Iaşĭ.

Se trămit primiĭ tinerĭ stipendiştĭ din Moldova la studiĭ în străinĕtate, etc.

Vom vedea acestea tóte maĭ la vale.

*

MUNTENIA

Pentru cheltuelile scólelor în genere, Eforia a cerut 350.000 leĭ prin budgetul proiectat pe anul 1834.

In Ianuarie 25, acest an, Eforia a încheiat jurnalul No. 45, *) prin care hotărasce a se introduce în colegiŭ 6 clase de umanióre, adecă 2 maĭ mult decât în anul trecut.

*) Dosarul No. 73.

www.dacoromanica.ro

Cu jurnalul acesta se dispune, ca pentru clasele cele noue a V-a şi a VI-a, să se alégă dintre scolariĭ ceĭ maĭ bunĭ aĭ umaniórelor III şi IV, ast-fel că pentru cl. VI s'a ales câţĭ va scolarĭ din cl. IV, şi anume 24 de elevĭ, *) iar pentru cl. V s'aŭ ales scolarĭ din cl. a III-a.

Programul reorganisat coprinde în cl. VI-a :

Sintaxa limbeĭ latine, de profesorul Hil.

Sintaxa limbeĭ elene vechĭ, de G. Iónid.

Limba francesă, de C. Aristia.

Aritmetica complectă, de G. Popp.

Româna şi retorica de Simion Marcovicĭ.

Prin jurnalul Eforieĭ No. 46, se suprimă din program limba grécă vorbitóre.

Se adaugă un repetitor la colegiŭ, în Ianuarie 27, (Jurnalul Eforieĭ No. 48, Dosarul No. 67).

Prin jurnalele Eforieĭ No. 329 şi 571, (dosarul No. 73), se institue un sub-director al gimnasiuluĭ **) cu 400 leĭ.

In Aprilie, după jurnalul Eforieĭ 155, (Dosarul 73), Eforia urcă léfa profesoruluĭ de aritmetică din colegiŭ la 500 leĭ, dându-i-se şi predarea geometrieĭ. Léfa profesoruluĭ de algebră Dimitrie Pavlid, se urcă la 800, dându-i-se şi trigonometria, ce se cerea de Poenaru. Léfa directoruluĭ Poenaru este 1.250 leĭ pe lună. In Noembre se adaugă 200 leĭ.

*

Eforia dispune prin jurnalul din Maiŭ, ca pe viitor examenele generale să se facă la finea luĭ Iunie, împărţirea premiilor la St. Petru şi vacanţele să dureze Iulie şi August.

La 20 Iunie, dupe jurnalul No. 305, se hotărasce a se face concurs intre scolariĭ clasurilor de umaniòre şi a li se da testimoniĭ dupe gradul ce va avea fieşce-care.

După porunca superióră, prin jurnalul No. 178, (Dosarul No. 98), se dá pe tot anul o subvenţiune de 500 leĭ scolaruluĭ Panaite Petre.

*

Nu aflăm aprópe nicĭ o prefacere la scólele din Craiova, nicĭ la scólele judeţene.

Dóră se adaugă în Ianuarie, prin jurnalul Eforieĭ No. 17, (Dosarul 73), 100 leĭ la léfa de 300 a profesoruluĭ de desemn.

*

La 29 Ianuarie 1834, se incheie la Petersburg tratatul dintre Rusia şi Turcia, prin care acésta din urmă aprobă reglementele organice ce'şĭ dáduseră Principatele. In urmarea acestuĭ tratat, Ruşiĭ deşértă Principatele şi se numesc Domnitoriĭ M. Surdza şi Alex. Ghica. Generalul Kiseleff, lasă guvernul provisoriŭ în mânile consululuĭ general Baron de Rückmann, şi se întórce in Rusia, primind manifestaţiunĭ de simpatie şi de recunoscinţă în Bucurescĭ şi Iaşĭ.

---

*) Intre scolariĭ aceştia aflăm pe Alexandru Orescu, Ion Ghica, Dimitrie Brătianu, Scarlat Voinescu, Ión Florescu, etc.

**) Acest sub-director a devenit maĭ apoĭ censor al colegiuluĭ.

www.dacoromanica.ro

La ocasiunea plecăreĭ luĭ Kiseleff din Iaşĭ, *) s'a dat un banchet la care a cântat musica miliţieĭ, iar séra nobleţa ţereĭ 'ĭ-a dat representaţiune la teatrul Varietăţilor, încredinţând dirigerea serbăreĭ D-luĭ Aga G. Asaki.

S'a jucat o piesă de ocasiune intitulată: *Serbarea păstorilor moldoveni,* cu cântece şi danţurĭ. «Albina» ḑice, că acéstă piesă înfăţoşa slava oştenéscă a vechilor moldovenĭ, nenorocirile de carĭ acéstă ţéră aŭ fost certată adese-orĭ, facerile de bine ale nouluĭ aşeḑămênt şi mulţămirea locuitorilor pentru bunul lor ocârmuitor.

Piesa a avut succes, dar Kiseleff n'a asistat la representanţiune.

D-şórele Aristia Ghica, Maria Cantacuzino şi Ermiona Asaki, împreună cu părinţiĭ lor aŭ depus în logea Plenipotentuluĭ o cunună de dafinĭ, de florĭ nemuritóre şi de frunḑe de măsline. Acéstă cunună a fost adusă apoĭ luĭ Kiseleff de o deputaţiune compusă de Vorniciĭ Constantin şi Lupu Balş şi Post. N. Canta şi I. Ghica. Musica pieseĭ fu compusă de Elena Asaki.

Din ţéră plecară candidaţiĭ de domnie M. Sturdza şi Alex. Ghica, pentru a'şĭ primi investitura la Constantinopole. Examenele de iarnă trecură maĭ puţin băgate în séma din causa preocupaţiuneĭ societăţiĭ la ocasiunea noilor Domniĭ. Totuşĭ Eforia în Bucurescĭ şi Epitropia în Iaşĭ 'şĭ daŭ tótă silinţa ca să ducă maĭ departe lucrarea începută.

Noul regulament pentru întocmirea de seminariĭ ḑise preparande (dupe pilda din Ardeal) pe lângă Mitropolie şi Episcopie se întocmesce de Eforie, dar devine lege numaĭ în 2 Noembre 1834.

Dăm în anexă **) acéstă lege, care se născu în urma legiuireĭ pentru *seminariŭ, protopopĭ şi preoţĭ.*

Principalele disposiţiunĭ ale «*Regulamentuluĭ pentru învĕţăturile în seminariĭ şi ţinerea lor în bună orênduială,*» sunt cele următóre: Seminariile cuprind patru clase:

In clasul I, se va învĕţa: citirea, scrierea şi începuturĭ de gramatică şi de aritmetică.

Pe lângă acestea se va începe şi se va continua în cele-alte duoĕ clasurĭ următóre învĕţătura cântăreĭ bisericescĭ asemenea şi tîlcul Evangheliei care se va face în tóte Sâmbetile diminéţa asupra Evangheliei ce se citesce in următórea Duminică.

Clasa I-a se consideră ca un clas preparativ.

In clasa II-a se vor preda stilul scriereĭ cu aplicarea regulilor gramaticescĭ, elem. de geografie, catichetică, adecă deprinderĭ în compunerea de cuvinte (cazaniĭ), complectarea studiuluĭ aritmeticeĭ, agrimensura, legile relative la juraţiĭ satuluĭ.

Clasa III-a: Teologia dogmatică şi morală, chronologia şi ist. bisericéscă, cetirea cu înţelegere, în ore libere, a S-teĭ Scripturĭ.

Clasa IV-a: Teologia păstorală, corespondinţa parochială, ţinerea registrelor relative la parochie, câte-va lecţiĭ de vaccinaţie, medicina veterinară şi fisica populară, făcute de doctorul oraşuluĭ şi continuarea lectureĭ cu culegerĭ a S-teĭ Scripturĭ.

Administrarea seminariilor este lăsată Mitropolituluĭ şi Episcopilor respectivĭ. Aceştia numesc profesoriĭ dupe budgetul alipit la Regulament.

---

*) Albina română No. 36 diu 12 Aprilie 1834.

**) Veḑĭ anexa la acéstă pagină

www.dacoromanica.ro

Unul din profesorĭ va fi și inspector al scóleĭ.

Cheltuiala internatuluĭ (20 internĭ) și a profesorilor se urcă la 32 miĭ și 500 leĭ. Numĕrul internilor se póte adăogi.

Sunt la secțiunea a IV-a arĕtate disposițiunile relative la examene. Este un examen de fie-care an și la al patrulea an se dă scolaruluĭ un atestat general.

Se dispune de a nu se maĭ face preoțĭ peste 4 anĭ de esistența scóleĭ, de cât dintre absolvențiĭ seminariilor.

O fórte frumósă disposițiune a acesteĭ legĭ decretată în Noembre 1834, este aceea de la art. 16. Aci se pune obligațiunĭ tuturor preoților eșițĭ din seminariŭ și numițĭ parochĭ pe la sate să țină acolo scólă în care să învețe copiiĭ *tuturor* locuitorilor: cetirea, scrierea și patru operațiĭ.

Prin regulamentul *seminariilor preparande* legiuitorul tinde să facă din preot un important factor cultural. Preotul va sci nu numaĭ cele ale bisericeĭ, dar va putea și vaccina, va avea cunoscințe și de veterinărie, va cunósce fisica populară spre a combate prejudecățile de farmecĭ, nălucirĭ și alte părerĭ deșérte. Preotul va maĭ învĕța și arpentajul, ca să pótă împăca pe locuitorĭ de la cérta de moșiĭ.

Prin art. 16, repetim, seminariștiĭ maĭ tinerĭ preoțiți sunt datorĭ să țină și scólă în satul lor.

In acéstă scólă se va preda cetirea, scrierea și cele patru lucrărĭ ale aritmeticeĭ.

Locuitoriĭ din sat sunt obligațĭ a trimite copiĭ la asemenea scólă.

Admirabile intențiunĭ, dar câte din ele s'aŭ realisat?

*

Administrația seminariilor a rĕmas dupe art. 7 sub Mitropolie și, respective, Episcopiĭ. Eată una din causele nepropășireĭ acestor institute.

Din moment ce legiuirea ce am adus maĭ sus, la art. 14, dispunea că dupe 8 anĭ de funcționare a seminariilor preparande, nu se vor maĭ hirotoni de cât absolvențiĭ din aceste seminariĭ, Mitropolitul și Episcopiĭ, cu puține excepțiunĭ, aŭ vĕḑut cu ochĭ rĕĭ asemenea scolĭ. Acésta cu atât maĭ mult cu cât întreținerea seminariilor a fost lăsată pe cheltuiala Mitropolieĭ și a Episcopiilor din taxele ce se preleva de la preoțĭ și diaconĭ, apoĭ impuținarea acestora era supĕrăciósă prin faptul că scădeaŭ veniturile marilor prelațĭ.

*

Personalul seminarielor dupe regulamentul de sus, consta din patru profesorĭ, un inspector și un econom. Un seminariŭ cu un asemenea personal urca la suma de leĭ 32.500. Cu 40 de internĭ, 49.100 dupe budgetul anexat la regulament și reprodus de noĭ maĭ sus.

www.dacoromanica.ro

Eată programa întocmită pe clase, ḑile şi ore:

Impărţeala învĕţăturilor pe anĭ, cu cercetare de numĕrul profesorilor şi de ceasul predăreĭ

	INVĔŢĂTURI	ḑILELE	CEASURI	
			Inainte de amiaḑĭ	Dupe amiaḑĭ
	Anul I			
A.	Cetirea şi scrierea	In tôte ḑilele	8—9½	—
	Declinaţiĭ şi conjugărĭ	L. M. V.	9½—11	—
	Aritmetica până la frângerĭ	L. M. M. J. V.	—	2—4
	Cântarea bisericésca	In tôte ḑilele	—	4—5
B.	Ţilcul Evangheliei, ...	Sâmbătă	9½—12	—
	Anul II			
C.	Exerciţiĭ gramaticescĭ	In tôte ḑilele	9—9½	—
	Geografia	M. J.	9½—11	—
	Continuaţie din aritmetică şi ceva cunoscinţe de mĕsurarea locurilor şi de legiuirile ce sunt atribuţiile juraţilor satuluĭ. .	L. M. V.	9½—11	—
A.	Cântarea bisericéscă	In tôte ḑilele	—	4—5
B.	Tilcul Evangheliei.	Sâmbătă	9½—12	—
	Catihetica	In tôte ḑilele	7—8	—
	Anul III			
B.	Teologia dogmatică	L. M. V.	8—9½	—
	Hronologia din istoria românéscă	M. J. S.	—	2—4
A.	Cântarea bisericéscă	—	—	4—5
B.	Tilcul Evangheliei.	Sâmbătă	9½—12	—
	Cetirea S-teĭ Scripturĭ cu înţelegere, în césurĭ slobode.	—	—	—
	Anul IV			
B.	Teologia păstorală.	M. J. S.	8—9½	—
C.	Corespondenţe şi ţinerea registrelor în slujba bisericéscă	L. V.	—	2—4
D.	Vaccinaţia, medicina veterinară, de fisica populară. Continuaţie de cetirea St. Scripturĭ.	In tôte ḑilele	9½—12	—

Tôte stăruinţele puse de Eforie sunt paralisate de uniĭ din prelaţĭ, aşa că seminariile proectate încă până a nu se întórce din Constantinopole Domnitorul Alex. Ghica, nu se pot deschide nicĭ dupe întórcerea Domnitoruluĭ, în urma insistenţiĭ acestuia, de cât în anul viitor.

www.dacoromanica.ro

Alexandru Dimitrie Ghica, în 10 August, cu ordinul No. 24, se vede silit a imputa Mitropolituluĭ şi Episcopilor intârdierea ce aŭ pus până acum de a organisa seminariile preparande şi le ordonă să'ĭ raporteze despre lucrările sĕvîrşite până acum.

Iată acest act important din istoria seminariilor din Muntenia :

«**Noĭ Alexandru Dimitrie Ghica VV.**

Cu mila luĭ Dumneḑeŭ Domn al tŏteĭ ţĕrĭ Românescĭ

Regulamentul întocmit pentru seminare, protopopiĭ şi preoţiĭ luându-şĭ legiuita întărire de la 21 ale trecutului Aprilie, urméză negreşit a se fi luat mĕsurĭ pentru aducerea intru îndeplinire sĕvîrşire, căcĭ o întocmire odată ce se legiuesce nimic nu'ĭ pŏte stângini punerea în lucrare; de aceea, S-ta Mitropolie şi Episcopiile fiind pĕtrunse de sânţenia datorieĭ lor ce sunt puse asupră-le urméză a se fi îndeletnicit cu tŏtă osârdnica silinţă spre înfiinţarea seminariilor dupe temeiurile aşeḑate.

Iară acum este poftită să ne dea în grabă o curată deslușire de pregătirile ce se vor fi făcut atât din parte-ĭ, cât şi din partea fiesce-căruĭ Episcop pentru încăperile trebuincióse ale seminarelor şi pentru temeiurile pe carĭ aŭ a se organisa învĕţăturile într'aceste seminarie.

Nefiind Domnia Mea la îndoială că în şése luni de când s'aŭ dat la lumină acéstă legiuire se va fi făcut obiectul celor maĭ cu denadinsul chibzuirĭ, iară Domnia Mea aflându-mĕ doritor pentru întemeerea aşeḑămênturilor, suntem datorĭ a priveghia pentru strajnica pază a celor ce se legiuesc, şi pentru aducerea lor întru desĕvîrşire, ĕră maĭ cu sêmă a îngriji cu străjnicie şi a înlesni clirosuluĭ în tot felul înaintările învĕţăturilor celor nepreciuite, ca să se hrănéscă întru dênsul pilde viĭ de tŏtă înţelepciunea şi să rĕspundă la nădejdea ce este în norodul a aştepta de la duhovnicesciĭ sĕĭ Păstorĭ.

(Semnat), **Alexandru Ghica VV.**

Ministru Logofeţieĭ trebilor bisericescĭ, *B. Stirbeiu.*

No. 24.—Anul 1834, August 10.»

*

Incă nu eraŭ deschise seminariile preparande şi Epitropia se gândea cu drept cuvênt ce josnică nivelă culturală se va putea dobêndi din acele scolĭ, cu o programă atât de redusă. Cu mult superióre eraŭ studiile clericale din Socola, incă de maĭ 'nainte vreme. Petru Poenaru împinge decĭ Vornicia bisericéscă să se inființeze un seminariŭ maĭ înalt pe lângă Mitropolia din Bucurescĭ.

In Noembre 1834, Vornicia bisericéscă, dupe ce luă avisul părinţilor episcopĭ ocârmuitorĭ aĭ S-teĭ Mitropoliĭ (scaunul Mitropolitan era acum vĕduv), asupra unuĭ proiect de lege pentru întocmirea unuĭ seminariŭ central la S-ta Mitropolie, de învĕţăturĭ complimentare, ceru în 12 Noembre, cu anaforaua No. 2.585; la Domnitor, autorisarea să'l supună desbaterilor Adunăriĭ obştescĭ, dupe ce Sfatul administrativ extraordinar 'l-a aprobat.

Dupe acest proiect ce dăm în anexă*), seminariul ce se va înfiinţa la Mitropolie sub numele de central va fi pepiniera gradurilor înalte clericale.

Iată programa acestuĭ seminar :

Vor fi 3 clase;

---

*) Veḑĭ anexa la acéstă pagină.

www.dacoromanica.ro

Clasa I: Retorica bisericéscă (cuvinte dupe modelul S-tuluĭ Ioan Crisostomu, Grigore, Vasile, etc.), istoria sfântă, ermineftica, elementele limbeĭ latine.

Clasa II: Retorica, pravila bisericéscă, istoria universală cu aplicaţiune la istoria bisericéscă, limba latină;

Clasa III: Retorica, pravila ţĕreĭ, pedagogia, elemente de fisică.

Va fi un examen pe fie-care an şi dupe al III-lea an se va da o diplomă.

Pe lângă acest seminariŭ se va ţine un internat de 12 bursierĭ.

Numaĭ în anul următoriŭ 1835, obştésca Adunare aprobă o nouă legiuire şi Alexandru Dimitrie Ghica Vodă, în 27 Maiŭ, cu ofisul No. 282, promulgă legea acésta, comunicând'o Departamentuluĭ trebilor bisericescĭ.

*

In vedere cu aplicaţiunea regulamentuluĭ scólelor muntene, Eforia in loc de a organisa, cum se face în acest an la Iaşĭ, o scólă specială pentru crescerea fetelor, se mulţămesce de a subvenţiona pensionatul privat frances al D-neĭ Vaillant. Pe 1834, acest pensionat primesce 6.000 leĭ în loc de 3.000 leĭ câţĭ eraŭ prevĕduţĭ în budgetul acestuĭ an. Se vede că acéstă scólă era bine patronată de societatea maĭ alésă bucureşténă interesată a învĕţa pe fete să vorbéscă franţozesce!

*

La ocasiunea serbăreĭ impărţireĭ premiilor semestruluĭ de véră. Eforia face raportul sĕŭ despre mersul scólelor, în presenţa nouluĭ Domnitor.

Din acest raport, vedem că Eforia laudă pensionatul colegiuluĭ, că este cu mult maĭ bine ţinut de când s'aŭ luat sub directa administrare şi s'aŭ pus sub îngrijirea luĭ G. Pop.

Sunt 48 de internĭ, din carĭ 9 gratuiţĭ, aleşĭ la examenele trecute dupe merite.

Domnitorul rĕspunde Eforieĭ şi profesorilor prin discursul ce dăm în anexă *). Domnitorul subliniază importanţa pentru românŭ de a dobêndi cunoscinţĭ relative la situaţiunea luĭ, între carĭ «cunoscinţa ţĕreĭ şi legilor patrieĭ sêle şi a se deprinde în trebile pămêntuluĭ sĕŭ.»

Laudele făcute de Eforie luĭ G. Pop, censorul pensionatuluĭ de la S-tul Sava, sunt urmate de o recompensă maĭ reală.

Jurnalul Eforieĭ cu No. 471 din 18 Septembre 1834, prin care gratifică pe censorul G. Pop pentru zelul desfăşurat în cursurile învĕţăturilor internatuluĭ S-tuluĭ Sava

«Din dovedile ce s'aŭ dat atât la examenul general, cât şi in tótă curgerea anuluĭ de buna orânduială ce se păzesce în pensionul colegiuluĭ, şi de o necontenită sporire a scolarilor pensionarĭ la invĕţătură, se cunósce zelul cu care D. G. Pop, censorul acestuĭ pensionat, implinesce fără pregetare datoriile ce 'ĭ sunt puse asupră'ĭ.

Eforia scólelor se socotesce norocită orĭ-când i se dă prilegiŭ a mulţămi şi a rĕsplăti acelora ce contribuesc maĭ cu deadinsul la înaintarea instituţiilor de învĕţătură publică,

*) Vedĭ anexa de la acéstă pagină.

www.dacoromanica.ro

de aceea hotărésce să se dea D-luĭ G. Pop drept gratificaţie leĭ una mie şi cincĭ sute, din iconomia caseĭ pensionatuluĭ.

(Semnaţĭ), *Alexandru Philipescu, St. Bălăceanu, B. Stirbeiu, N. Picolo.*

In Decembre următor, Domnitorul recompenséză şi pe uniĭ din profesorĭ.

Cu ofisul No. 227, din luna Decembre 3, 1834, Domnitorul dă boeriĭ profesorilor şi anume: face pre P. Poenarul Vel-comis.; T. Paladi şi Simion Marcovicĭ, Vel-serdarĭ; Aron Florian, Ion Pop şi George Ioanide, Vel-medelnicerĭ; George Pop şi Stanciu Căpăţineanu, Vel-slugerĭ.

*

Nu vom termina cu analele scólelor muntene fără a menţiona următórele lucrărĭ:

1) La 24 August, prin jurnalul Eforieĭ No. 440, se institue un registru în cancelarie în care să se însemneze lipsirile profesorilor de la ceasurile predăreĭ;

2) Un condeiŭ de banĭ se hotărésce, care să servéscă pentru tipărirea în 1834 a Evangheliei şi Catechismuluĭ, iar baniĭ prinşĭ să reintre în casa scólelor;

3) Se înfiinţéză la Slatina, din venitul scóleĭ Ionaşcu, un doftor al aceluĭ oraş, cu 4.000 leĭ léfă;

4) La gimnasiul din Craiova, se adaugă, dupe arĕtarea inspectoruluĭ, câte 50 leĭ pentru cheltuelile scóleĭ, peste 300 leĭ pe lună;

5) Asemenea se adaogă post separat pentru desemn şi caligrafie, câte 300 leĭ pe lună la Craiova *).

*

In 1834, Septembre, Eforia scólelor refuză luĭ D. Hristea Căpitanovicĭ a'ĭ da, la cerere, o bursă ca să studieze medicina la Viena, dar apoĭ tot e silită a'ĭ acorda câte 100 galbenĭ pe 1835 şi 1836 prin ofisul No. 125 din 24 Octombre 1834, al Domnitoruluĭ.

Eforia motivéză refuzul sĕŭ pe consideraţiunea, că Căpitanovicĭ nu a fost învĕţat în scólele naţionale. Obligată de Vodă a acorda bursa, ea îndatoresce pe bursier să declare că va servi la revenire în ţéră, ca profesore. Eforia 'l maĭ obligă să studieze ca specialitate botanica.

*

In August 1834, Eforia primesce de la Efrosin Poteca 300 exemplare «*Elemente de filosofie*» imprimate de el la Pesta, dupe juriconsultul Aïnekie **), în dar şi ţice: «*le daŭ Bibliotecei ce se formĕză* la colegiul de la S-t Sava.»

*

«Alb. rom.» No. 34 din anul 1834, Ianuarie 25, anunţă redeschiderea seminariuluĭ din Socola de la 1 Ianuarie. Fiiĭ preoţilor şi alţiĭ carĭ simt chiămare către preoţie, dupe ce

*) Jurnalul Eforieĭ No. 307, Dosar No. 62.

**) Filosofia cuvêntuluĭ şi a năravurilor, adică loghica şi ithica elementară, cărora se pune înainte istoria filosoficéscă, scrisă întêiŭ latinesce de lăudatul profesor Gotlieb Ainechie, din Alla, apoĭ tradusă în limba elinéscă de D-luĭ Marele Ban Grigorie Brâncoveanul, iar acum în limba românéscă de Efrosin D. Poteca, Ierom. şi profesor de filosofie de la Bucurescĭ, spre povĕţuire la lecţiile sale de filosofie. Buda 1829.

www.dacoromanica.ro

aŭ făcut pe la ţinuturĭ examene de clasele începătóre, vin din tóte părţile Moldoveĭ spre a fi primiţĭ în seminariŭ a căruia solemnă deschidere peste puţin are a se face.

G. Asaki, în fóia sa maĭ sus citată, ḑice:

«Legiuirile organicesculuĭ regulament, hotărésc acestuĭ aşeḑămênt de bisericéscă crescere, sume îndestul de însemnătóre, şi noĭ avem tótă încrederea, că povĕţuirea dată de către P. S. S. Archipastorul acestuĭ ram de slujbă publică, ce are o înrîurire atât de însemnătóre asupra stăriĭ religióse şi morale a locuitorilor, va înfăţoşa în curênd cele maĭ împăcătóre isprăvĭ.»

Că seminariul de la Socola nu era cu totul nimicit resultă din conturile acesteĭ scolĭ*) încă pe anul 1832.

In adevĕr, la 1832, Mitropolitul Veniamin cu Episcopiĭ încheeseră un jurnal pentru aplicarea disposiţiuneĭ din regulamentul organic, relativă la seminariĭ. Mitropolitul Veniamin stăruise să se înscrie în regulamentul organic obligaţiunea pentru Mitropolie şi Episcopĭ de a da baniĭ necesarĭ pentru întreţinerea seminaruluĭ în sumă de 60.000 leĭ, fiind-că veniturile moşiilor Monastireĭ Socola nu eraŭ suficiente pentru acésta. De aceea, repetim, la 1832 Mitropolitul şi Episcopul hotărîră:

«Astăḑĭ întrunindu-ne aicĭ în Mitropolie spre a se face închipuire şi analogie banilor 60.000 leĭ ce dupe regulament se cuvine a se da la seminariul din Socola, atât din partea Mitropolieĭ, cât şi a Episcopiilor de Roman şi Huşĭ şi făcêndu-se analogie pe suma celor bisericescĭ din tus-trele Eparhiele, dupe drépta analogie ce s'a făcut, vine a se rĕspunde pe tot anul din partea Mitropolieĭ 25.000 leĭ, din partea Episcopieĭ de Roman 23.000 leĭ şi din partea Episcopieĭ de Huşĭ 12.000 leĭ şi împlinindu-se suma de 60.000 leĭ se vor rĕspunde regulat pe fie-care an de la 1 Ianuarie 1832, în mâna rânduituluĭ din partea Inalt Prea S-tuluĭ Mitropolit, spre care sfêrşit s'a încheiat acest jurnal.»

(Semnaţĭ), *Veniamin Mitropolit*
Sofronie Episcop Huşuluĭ

Din acest jurnal se vede că şi în Moldova ca în Muntenia, seminariele se intreţineaŭ din alte fondurĭ de cât budgetul general al scólelor.

*

In 1834, reorganisarea seminaruluĭ, care avea 47 de elevĭ, se face prin Damaschin Bojinca, bărbat luminat, jurisconsultul ţĕreĭ în urma luĭ Flechtenmacher.

Numit director al seminariuluĭ, de şi nu primi nicĭ o catedră, Bojinca regulamentă admiterea scolarilor, ne maĭ primind pe orĭ-cine, ci alegêndu'ĭ o comisiune specială compusă din profesoriĭ seminariuluĭ, pe baza capacităţiĭ. Noul director inspecta cursurile şi activa pe profesorĭ între carĭ eraŭ: Paharnicul Enache, Preotul Costache Teodorescu, Igretz doctor în medicină şi profesor de limba latină, căruia succedă la acéstă catedră Gh. Olărescu.

Cu tóte acestea seminariul de la Socola, incomparabil superior vechiuluĭ seminariŭ de la Antim din Bucurescĭ şi chiar şi celuĭ proiectat prin legea de la 1834—35 din Muntenia, este încă departe de a fi corespuns la aşteptarea ţĕreĭ.

---

*) Veḑĭ dos. No. 19, pe 1834 de la Mitropolia de Iaşĭ.

www.dacoromanica.ro

*

La ocasiunea sacruluĭ Domnitoruluĭ M. Sturdza, scólele aŭ un loc de onóre in cele 3 ḑile de festivitate a incoronăreĭ. Adevĕrat că in comisiunea insărcinată cu pregătirea «ţeremonialniceĭ intronărĭ» funcţiona G. Asaki şi Beldiman. *).

Epitropia scólelor sub impulsiunea luĭ G. Asaki se gândesce in 1834 la o nouă reorganisaţiune a gimnaziuluĭ Vasilian, de óre-ce Regul. organic prevedea intemeierea uneĭ Academiĭ. Pentru acéstă nouă instituţiune, activul referendar al scólelor pregăti localele in carĭ până in 1890 se află liceul din Iaşĭ, dar numaĭ in anul viitor 1835 se va face solemnă inaugurarea in noul local. Vom vorbi decĭ de acéstă instituţiune ceva maĭ la vale. Aci vom adăugi numaĭ, că «Spre a nu se lăsa neintrebuinţat semestrul curgĕtor (ântêiul din 1834—1835) s'aŭ hotărit de o cam dată, până la solemna instalaţie a Academieĭ, in paradosurile gimnazieĭ Vasiliane a se incepe fără preget cursul anuluĭ I-iŭ de filosofie dupe sistemele de alte academiĭ intrebuinţate ş'anume: Logica, Algebra şi Istoria universală rezonată **).

In 28 Februarie 1834, doctorul in medicină Cihac dă Epitropieĭ învĕţăturilor publice o adresă prin care declară, că «Insufleţit de dorinţa a contribuarisi in acest pămênt către sporirea invĕţăturilor folositóre şi incredinţat că sciinţele istorieĭ naturale pot prin a lor aplicaţie infiinţa asemenea scopos, m'am indemnat fără nicĭ o plată a deschide in limba moldovenéscă un curs public de acéstă învĕţătură, pentru care am şi alcătuit o carte elementară, care doresc a o da la tipariŭ, cu chipul subscriereĭ.»

«Supuind acest al meŭ scopos la cunoscinţa cinstiteĭ Epitropiĭ, rog să bine-voiască a mi se sloboḑi cuvenita imputernicire şi insemnarea localuluĭ potrivit cu asemenea trebuinţă ***).»

Epitropia incuviinţând cererea doctoruluĭ Cihac, acesta publică in «Albina románéscă» No. 27 din 11 Martie 1834, următorul avis:

«Dorind a spori inaintarea sciinţelor positive in acest pămênt, jos iscălitul are cinste a aduce la cunoscinţa publiculuĭ, cum că are scopos a deschide in limba românéscă, fără plată, un curs a istorieĭ naturale.

Toţĭ aceĭ carĭ ar avea plecare a se folosi de acéstă hărăzire, sunt poftiţĭ a se inscrie la jos iscălitul spre a putea el maĭ nainte cunósce numĕrul ascultătorilor şi dupe acéstă hotări locul trebuitor pentru paradosire precum şi numĕrul exemplarelor a cărţi de istoria naturală ce are scopos a tipări şi a publica in limba románéscă, şi care să fie carte elementară a lecţiilor séle. Tinerii in vêrsta peste 15 anĭ, se vor primi la acest curs, a căruia programă şi deschidere se vor face cunoscut prin miḑlocirea gazeteĭ.

Dr. Cihac, vice-president societ. Medico-ist.-naturală in Iaşĭ şi mădular a maĭ multor societăţĭ.»

Nu credem că eraŭ tocmaĭ pregătiţĭ scolariĭ pentru asemenea curs; de aceea menţiunĭ maĭ speciale despre acest curs nu aflăm de cât in 1837.

---

*) In dosarul de la Arh. Stat., cu No. 55 curent aflăm o adresă a «*Comisieĭ pregătitóre ţeremonialnieĭ întronărĭ*» sub No. 34 din 1834 August 23, către Direcţia scólelor, prin care i se comunică acestia programul celor 3 ḑile de festivitate a încoronăriĭ şi i se cere listă de personalul didactic pentru care va trimite bilete de intrare în biserica catedrală la ḑiua încoronăriĭ.

**) Veḑĭ «Albina românéscă» 1834, pag. 374. Pentru locale, veḑĭ dos. No. 248 la Arch. Stat.

***) Arch. Stat. Dosarul No. 57 curent.

www.dacoromanica.ro

La 1 Maiŭ 1834, Epitropia crede a face o bună reorganisare a internatuluĭ aducênd la direcţiunea luĭ pe germanul Tholhausen din Frankfort pe Main. Acéstă disposiţiune o ia cu jurnalul sĕŭ din anul 1834, Maiŭ 1, cu No. 12, Epitropia, «Pentru deplina organisaţie a institutuluĭ de creşcere şi invĕţătură, unde, in puterea organicesculuĭ regulament, aŭ să se primĕscă până la 100 fiĭ aĭ dregătorilor Statuluĭ», in cuprinderea art. 190 din regulamentul special al scólelor, numesce provisor institutuluĭ pre E. Tholhausen de la Francfort pe Main, cu contract, 12.000 leĭ pe an şi 50 galbenĭ spese de drum. I se scrie să vie indată fiind trebuitor pentru pregătirea organisaţieĭ institutuluĭ *).

*

G. Asaki se preocupă de ceĭ duoĭ importanţĭ factorĭ aĭ scóleĭ: Localul şi profesorul.

In vedere cu localul Epitropia presentéză Domnitoruluĭ M. Sturdza in 6 Maiŭ 1835 o anafora ce se va vedea la acel an. In 24 Septembre, anul 1834, Postelnicia mare a Moldoveĭ, (N. Suţu), cu adresa No. 710, vestesce Epitropieĭ scólelor că Sfatul a incuviinţat propunerea eĭ din anaforaua No. 27 pentru cumpărarea caselor rĕposatuluĭ P. Casimir pentru aşeḑarea Academieĭ şi a institutuluĭ de crescere a unuĭ numĕr de fiĭ aĭ dregătorilor Statuluĭ.

Curs acesteĭ cumpărătorĭ se dă, precum vom vedea, in anul următor.

*

In vedere cu trebuinţa de a forma profesorĭ, incă din 1833, August, G. Asaki, cugetase să trimită bursierĭ in strĕinătate.

Prin incheerea Epitropieĭ din 10 Maiŭ 1834, sub No. 17, se dispune trimiterea tinerilor Teodor Stamate, Anton Velini, Alecu Costinescu, C. Zefirescu, Năstase Fĕtu şi Leon Filipescu la diferite studiĭ in strĕinătate.

Iată importantul jurnal al Epitropieĭ :

«Prin a eĭ osirdie, din August 1833, Epitropia a orênduit ca, spre implinirea invĕţăturilor, să trimĕţă cu cheltuiala scólelor pe la Academiĭ strĕine, pe D-lor Teodor Stamate, Anton Velini, Alecu Costinescu, C. Zefirescu, tus-patru elevĭ aĭ institutuluĭ naţional din Iaşĭ. Prin acésta Epitropia doresce a da numiţilor miḑlóce, ca inzestrându-se cu nouĭ folositóre sciinţe, să fie in stare de a face patrieĭ slujbe, a'ĭ fi cunoscĕtorĭ pentru crescerea şi luminarea ce aŭ primit prin ea, sporind, dupĕ a lor inturnare in patrie, invĕţăturile publice prin rivnitóre lucrare. Luându-se apoĭ aminte la trebuinţa de a spori numĕrul acestor tinerĭ, cătră numiţiĭ s'aŭ maĭ adaos : Năstase Fĕtul şi Leon Filipescu, asemenea elevĭ aĭ acestuĭ institut. Drept aceea in cuprinderea hotărireĭ de maĭ sus, Epitropia rinduesce a se trimite numiţiĭ şése tinerĭ la universitate şi aşeḑămênturĭ de invĕţătură din cuprinsul Imperieĭ Austrieĭ, spre a invĕţa in public şi în curs de 4 anĭ următórele :

D. Stamati, un curs de filosofie şi in special matematica, fisica şi istoria naturală, cu sciinţele de aceste arĕtătóre ;

D. Velini, un curs de filosofie şi legile şi economia politică ;

D. Costinescu, sciinţele teoretico-practice de inginerie civilă şi militară, mecanică şi idraulică ;

D. Fĕtul, curs de filosofie şi legile şi economia politică ;

*) Dosar No. 20 curent, Arch. Stat., pag. 26.

www.dacoromanica.ro

D. Zefirescu, himie, technica şi sciinţa comerciala, în curs de 3 anĭ;

D. Leon Filipescu, economia rurală, botanica şi mecanica, asemenea în curs de 3 anĭ.

Tóte aceste învĕţăturĭ vor urma numiţiĭ, dupe instrucţiile generale ce se vor da fiescecăruia spre povĕţuire şi urmare.

Prin acéstă dovadă a părintesceĭ încredere, este cu drept a se aştepta, că D-lor se vor sîrgui să rĕspundă la nădejdea ce pune Epitropia asupră-le, cum că se vor arĕta vrednicĭ şi cunoscĕtorĭ uneĭ asemenea facerĭ de bine, purtând în cugetul şi inima lor, principiile mântuitóre ale sfinteĭ nóstre religiĭ, urmând şi plinind ale sale drepte dogme şi dragostea cea adevĕrată către patrie şi cu ajutorul acestor sentimenturĭ ferindu-se de molipsirea, care în ḑilele de astăḑĭ ameninţéză atât inimele ómenilor, cum şi sistema cea politică, aducĕtóre nenorocirilor private şi publice. Mergerea sus-numiţilor va fi maĭ nainte la Viena cu scrisorĭ de recomandaţie cătră cinstit D. Hagi Const. Popp, bărbat învĕţat şi priitor naţieĭ nóstre şi carele, dupe poftirea ce i se va face, se va sfătui cu D-lor Directoriĭ învĕţăturiĭ de acolo, a se hotărî pentru fiesce-care tênĕr anume locul unde are să învețe, în provinţie, séŭ în capitală, dupe cum va cere materia ce s'aŭ pus asupra fiesce-căruia din eĭ, şi sloboḑind cătră numitul D. Popp o poliţă pentru cheltuiala pe 6 lunĭ, pentru aceştĭ 6 tinerĭ, (afară de cheltuelile, gătirile şi a drumuluĭ până la Viena), ce se socotesc pentru toţĭ de 300 galbenĭ, pentru care semeşia scólelor va sloboḑi îndată suma cuvenită de 430 galbenĭ, din care o parte să se trimită poliţă la D. Popp, iar partea cheltuelilor drumuluĭ să se dea numiţilor în numĕrătóre, ce este 130 galbenĭ.

Apoĭ pentru că prin trimiterea numiţilor rĕmâind vacante câte-va posturĭ de profesorĭ, Epitropia a orênduit în locul D-luĭ Velini de la Botoşanĭ, pe D. Alex. Corlăţanul de la Huşĭ, cu léfa de 3.000 leĭ pe an, cu îndatorire a urma la Botoşanĭ şi un curs public de limba germană, dupe cererea ce aŭ făcut obştea aceĭ politiĭ. La postul de la Huşĭ se rînduesce Sf. Sa Părintele Sechilarul Ion. cu léfa ce o are aicea; locul Sf. Sale în Iaşĭ, îl va cupprinde provizor, cu suplinirea de profesorie D. Iancu Stavrat, cu léfa de 1.200 leĭ pe an şi în locul D-luĭ Stamati se numesce D. Fotache Gheţu, cu léfa de 3.100 leĭ pe an, carele pe lângă îndatoririle clasuluĭ sĕŭ va paradosi la ambe clasurile normale: Aritmetica şi maĭ în urmă geometria practică *).»

Veniamin Mitropolitul Moldoveĭ

Vornicul G. Asaki.

No. 17.—1834, Maiŭ 10.

In 7 (19) Iunie 1834, Epitropia scrie luĭ A. C. de Popp de la Viena, recomandându'ĭ ceĭ 6 tinerĭ Moldovenĭ pe carĭ 'ĭ trimite la universitate şi institutele publice din Austria, ş'anume: Stamate, Velini, Costinescu, Fĕtu, Zefirescu şi Filipescu **).

*

In 26 Maiŭ 1834, Th. Stamate, Anton Velini, C. Zefirescu, Asatasie Fĕtu, Leon Filipescu şi Alex. Costinescu, deteră la Epitropie declaraţie pentru condiţiunile cu carĭ primesc a fi trimişĭ la Viena pentru studiĭ.

Eată acéstă declaraţiune:

«Jos iscăliţiĭ, carĭ din frageda vêrstă ne-am norocit a fi primiţĭ la institutul gimnasieĭ Vasiliane în Iaşĭ, unde în curs de mulţĭ anĭ am crescut, ne-am hrănit, şi am petrecut

*) Dosar No. 166 curent, Archiva Statuluĭ.

**) Dosar No. 27 curent, Archiva Statuluĭ.

www.dacoromanica.ro

cursul învĕţăturilor orênduite, avênd norocire a câştiga bună-voinţa Cinstiteĭ Epitropiĭ care încă ne-aŭ înaintat la post de împlinitorĭ profesorieĭ. Asemenea nenumĕrate facerĭ de bine pătrundêndu-ne de datornica . . . . . *(rupt)*, ne-aŭ îndemnat a cugeta la mijlócele de a putea fi cunoscĕtorĭ patrieĭ dupe gradul facerilor de bine ce am primit. Pentru care prin jaloba nóstră, ne-am rugat ca să fim trimişĭ cu cheltuiala Statuluĭ în cuprinsul Imperieĭ Austrieĭ, unde pe la universităţile şi instituturile de învĕţătură să ne putem, parte îndeplini în învĕţăturile începute, şi parte a câştiga alte de care maĭ jos arĕtăm :

Eŭ Th. Stamate, mĕ îndatoresc a petrece în public un curs de filosofie şi în special fisica şi istoria naturală cu sciinţele de aceste arĕtătóre ;

Eŭ Anton Velini, un curs de filosofie, legile şi economia politică ;

Eŭ Anastasie Fĕtu, un curs de filosofie, idem, idem ;

Eŭ Alex. Costinescu, sciinţele teoretico-practice a inginerieĭ civile şi militare, mecanica şi hidraulica ;

Petrecênd noĭ acestea sus-însemnate în curs de 4 anĭ.

Eŭ Costache Zefirescu, chimia, technica şi sciinţa comercială.

Eŭ Leon Filippescu, botanica, mechanica şi economia rurală cu părţile eĭ.

Noĭ duoĭ avem a petrece acestea în curs de 3 anĭ.

Pre lângă acestea ne îndatorim a aduna felurĭ de sciinţe potrivite cu a nóstră chiemare, a păzi sfintele dogme a drept credincióseĭ nóstre religie, şi prin purtărĭ bune a ne feri de orĭ-ce... *(rupt)* cum a ne amesteca cu vorbă séŭ cu faptă în trebuinţă străină însărcinăreĭ nóstre... *(rupt)*... elele (cheltuelele ?) nóstre după hotărîta sumă de 100 galbenĭ pentru orĭ şi care..... *(rupt)*..... o datorie care întêmplându-se, să fie în rĕspunderea nóstră şi a câştiga dragostea maĭ marilor, ca prin a lor priinţă să ne putem îndemâna întru împlinirea scoposuluĭ, care este de a aduna sciinţă folositóre şi înturnându-ne în patrie, a'ĭ sluji cu tótă sîrguinţa şi..... *(rupt)*.

Ajungênd la Viena, avem a ne povăţui după sfaturile ce ni se vor da de către D. C. Popp, către carele suntem recomănduiţĭ, carele, după hotărîrea profesorilor, ne va aşeda acolo orĭ în alte politiĭ la scólele cuvenite.

Ne îndatorim a trimite C. Epitropiĭ raport la tótă trimenia despre învĕţăturile nóstre adeverit de direcţia scólelor, şi la încheerea învĕţăturilor a face public examen şi a dobêndi şi atestaturĭ.

La neîmplinirea acestor datoriĭ şi supunêndu-ne la orĭ-ce pedepse şi despăgubire către scólă, care cu dreptul s'ar hotărî către C. Epitropie.»

Din dosarul No. 166 curent, (arh. Stat.), se vede că aceştĭ bursierĭ aŭ dus marĭ greutăţĭ din neregulata trimitere a stipendiilor. Unul din eĭ, Leon Filippescu, la începutul anuluĭ 1839, învĕţând la institutul agronomic din Hohenheim (Vürtenberg), a fost inchis pentru datoriĭ *).

Doctorul Popp avu misiunea de a priveghia la Viena pe tineriĭ bursierĭ d'acolo. Gh. Asaki, în o relaţiune istorică a scólelor naţionale din Moldova, din «Buletinul oficial» pe 1838, No. 35, arĕtă că «Atestaturile Gimnasieĭ Vasiliene aflându-se potrivite cu a lor sciinţe, acele a Academieĭ din Viena, a primit pe tineriĭ Moldovenĭ de ascultătorĭ la clasele de filosofie şi technice, unde asemenea făcênd examene, aŭ câştigat întru tóte mărturiĭ de eminenţie» **).

---

*) Vedĭ fila 78, dosarul 166, archiva Statuluĭ.

**) Vedĭ «Albina românéscă» 1835, pag. 193. Vedĭ dosarul No. 44 şi 3 de la arch. Statuluĭ.

www.dacoromanica.ro

Tinerii întreţinuţi de Epitropia învĕţăturilor publice din Moldova, la scolĭ din Europa, sunt decĭ la anul 1834, puşĭ sub priveghierea D-luĭ Popp din Viena, şi întreţinuţĭ în pensionul Furlani în acel oraş. Popp ţine corespondenţă chiar şi cu Mitropolitul în privinţa acestor ţinerĭ stipendiştiĭ (vedĭ dosarul de la archiva Statuluĭ No. 44 curent).

Eată tineriĭ despre care raportéză în 1836 Popp:

Stamate în anul d'ântêiŭ, studiind matematica elementară, filosofia, logica teoretică şi aplicată, psicologia empirică şi raţională, metafisica şi mineralogia cu sciinţele din aceste atârnătóre.

In anul al 2-lea, filosofia morală, fisica partea dinamiceĭ şi astaticeĭ, acustica, optica chimia, geometria analitică, istoria filologieĭ cu sciinţele atârnătóre.

A. Velini şi *A. Fĕtu.* In anul I şi II, sciinţe pregătitóre către legĭ, filosofia, matematica elementară şi fisica ca şi Stamate.

A. Filipescu. In anul I: botanica pe scurt şi economia rurală; în anul al II-lea: mineralogia, matematica elementară, mecanica, veterinăria cu sciinţele atârnătóre.

A. Costinescu. Anul I: Matematica elementară şi desemnul.

In al II-lea: Fisica, înalta matematică cu urmarea desemnuluĭ la scóla politechnică.

C. Zefirescul. Anul I: Chimia generală şi specială, tecnologia cu mineralogia; anul al II-lea sciinţele comerciale, partea comerciuluĭ de obşte, dreptul comerciuluĭ şi a recşeluluĭ. sciinţa mărfurilor cu acele atârnătóre asemenea la scóla politechnică.

Popp dă sémă Mitropolituluĭ până şi de modul cum aceştĭ tinerĭ 'şĭ implinesc datoriile religióse *).

Din analele învĕţămêntuluĭ primar de la judeţe, aducem pentru anul 1834 următórele sciirĭ:

Buletinul oficial publică un act de facere de bine, in privinţa învĕţăturilor publice de la Roman. Reposatul Serdar Chiriac, încă de la anul 1827 aŭ aşedat la S-ta Episcopie de Roman, pe vreme vecĭnică, o sumă de 30.000 leĭ, cu a căria dobêndă să se ţie şi să se créscă fiiĭ sĕrmanĭ. Dorind a spori folosul acesteĭ faceri de bine, Epitropia învĕţăturilor publice, aŭ pus la cale ca din dobênda, ce până acum s'a adunat, să se zidéscă la Roman o scólă publică, în care să se ţie şi să se créscă un numĕr hotărit de orfanĭ, cu dobênda curgĕtóre aceleĭ dăruirĭ, care aşedămênt spre trainica aducere aminte a rĕposatuluĭ, se va numi a Serdaruluĭ Chiriac **).

Anexăm 4 acte relative la scóla din Cerneţĭ, pentru avesea donată eĭ încă de la 1804, de Hagi Iordan Severineanu Medelnicer. In Avgust 1834, e vorba de a se face din acéstă avere clădirea scóleĭ de la Cerneţĭ.

*

O bine-făcĕtóre instituţiune născută în 1834, a fost şi aceea a scóleĭ pentru educaţiunea fetelor, creată în Iaşĭ, conform regulamentuluĭ organic ***).

---

*) «Alb. rom.» No. 51, din 7 Iunie 1834, anunţă că Epitropia pentru a forma profesorĭ pămêntenĭ aŭ ales maĭ mulţĭ scolarĭ de talent şi de sîrguinţă şi 'ĭ-aŭ trămis cu cheltuiala Statuluĭ în ţĕrĭ streine la învĕţătură.

Aceştia sunt: T. Stamati, trămis pentru sciinţele fisico-matematice. Anton Velini şi Năstase Fĕtu pentrn jurisprudenţă. Alex. Costinescu pentru inginerie şi architectură. C. Zefirescu pentru cunoscinţele technice. Leon Filipescu pentru agronomie.

**) Alb. rom. No. 13 din 21 Ianuarie 1834.

***) Actul de fundare se păstréză la archiva Statuluĭ. Vedĭ şi dosarul No. 309 de la acéstă archivă.

www.dacoromanica.ro

Epitropia învĕţăturei publice, în 14 Septembre 1834, cu anaforaoa No. 31, propune Domnitoruluĭ M. Sturdza în următorul mod creaţiunea scóleĭ de fete din Iaşĭ :

«In privire că scoposul uneĭ bune-crescerĭ publice, este a revĕrsa între clasurile cetăţenilor principiile mântuitóre ale S-teĭ religiĭ drept credincióse şi a moraluluĭ, precum şi cu acele ântêiŭ cunoscinţe elementare, mijlóce de industrie şi de manu-faptură, neapĕrate pentru agonisirea vieţuireĭ, ca prin asemenea chipurĭ tinerimea să se feréscă de abatere şi să se facă folositóre mădulărĭ societăţeĭ, fără a fi de povară şi necinste, aŭ cugetat la mijlócele de a putea împlini asemenea scopos mântuitor, potrivit cu înţelépta şi părintésca îngrijire a Inălţ. Vóstre. Pentru care Epitropia aŭ socotit a statornici aicĭ în Iaşĭ o scólă publică pentru fetele orăşenilor, unde în curs de 3 anĭ să învețe în limba românéscă : cetirea, scrierea, catihisis, aritmetica şi ântêile cunoscinţĭ şi pre lângă acestea, să se deprindă la tot lucru de mâna femeesc, precum facerea călţunilor, cusutul de cămăşĭ, de straie, cusutul la gherghef, tapiseria şi alte lucrurĭ folositóre pentru căsnicia economică.

Drept aceea, pentru de a fi asemenea scólă îndemânatică pentru tinerimea femeéscă, Epitropia a socotit a se aşeda în coprinsul M-reĭ St. Ilie, ş'anume în 2 căsuţe, din care una să fie de paradosire, iară alta de locuinţă femeilor dascăliţe ce vor învĕţa acele manufapturĭ, pentru care a socotit a se alege de la M-rele Călugăriţelor o maică, potrivit cu însuşimea de a fi privighetóre acesteĭ scóle, unde să locuească cu dăscăliţele ce vor învĕţa în practică arĕtatele lucrărĭ de mână, pe lângă care să fie şi douĭ profesorĭ ce vor veni din afară, ş'anume unul catiheta şi cea-l-alt pentru cunoscinţele elementare, care aceste tóte cheltuelile ce se sue ca la 8.000 leĭ pe an, să se întêmpine din casa scólelor după alăturata fóie, avênd întru tóte acéstă scólă a se supune rânduielelor scolastice, după aicĭ alăturatul reglement special, potrivit cu scoposul şi firea uneĭ asemenea scóle elementare pentru fete.

Acésta supunênd cu respect inţelepciuneĭ Inălţimeĭ Vóstre, Epitropia aştéptă o hotărîtóre deslegare.

(Semnaţĭ) **Veniamin, Mitropolitul Moldoveĭ.** . . . .

Vornic *[Nedescifrabil]*, *G. Asaky Agă.*

Asupra acestuĭ raport al Epitropieĭ, Domnitorul, cu resoluţiunea sa din 5 Octombre 1834, sub No. 736, a dispus : «Se întocmesce acest de tótă cuviinţa aşedămênt la locul însemnat, iar de la primăvéra viitóre, se va alege un loc potrivit, precum este a M-reĭ Danculuĭ, unde se vor zidi case cu un rênd, adecă : duoĕ sălĭ, fieş-care pentru 200 de eleve şi patru odăĭ a lŏcuinţeĭ maicilor şi a învĕţătórelor. De pe acum se vor face şi têrgnirile acestor zidirĭ, cu un preţ hotărît, din capitalul scólelor şi care la véra viitóre să se gătéscă cât se va putea maĭ cu grabă. Pe lângă acele cu înţelepciune socotite de Epitropia scólelor, se maĭ adaogă, că dupe împlinirea fieş-căruia curs de 3 anĭ, să se deie 3 premiĭ câte 1.000 leĭ, adecă: câte unul la fieş-care din elevele cele din părinţĭ maĭ scăpătaţĭ, care eleve, atât prin iscusinţa lor în orênduitele învĕţăturĭ, cât şi prin un moral întru tot lăudat, s'ar învrednici de câştigarea unuĭ asemenea premiŭ.

Mihaiŭ Sturdza.

(L. S.)

Crearea primeĭ scóle publice de fete a provocat un real entusiasmu în Moldova.

Aga Scarlat Donicĭ, cu petiţiunea către Domnitor din 18 Octombre, donéză în favórea scóleĭ de fete 5.000 de leĭ, «spre înlesnirea grabniceĭ statorniciĭ a acestuĭ început.» .

In 22 Octombre, sub No. 2.135, Domnitorul primesce hărăzirea care se va întrebu-

www.dacoromanica.ro

inţa pentru edificiul de la M-rea Danculuĭ, «iar hărăzitoruluĭ i se va face înscris mulţămire de Epitropie, puhlicarisindu-se şi prin Buletin acest din partea D-luĭ Donicĭ patrioticescu prinos».

Eată şi regulamentul scóleĭ :

REGULAMENT

Al scóleĭ elementare aşeḑate în Iaşĭ pentru fete

I. Materiile învĕţăturei

§ 1. Cursul acesteĭ învĕţăturĭ se alcătuesce din 3 anĭ.

§ 2. Anul I: vor învĕţa elevele după metodul luĭ Pestallozzi: cetirea, scrierea, aritmetica din rost şi Sf. rugăciunĭ, împletitul de colţunĭ şi cusutul.

§ 3. Anul al II-lea : partea I a gramaticeĭ românescĭ prescurtată, patru speţiĭ a aritmeticeĭ, partea I de catehis şi lucrul de mână femeesc, precum : cusutul de cămăşĭ, de straĭe şi la gherghef, întâiele cunoscinţe.

§ 4. Anul al III-lea, partea a II-a a gramaticeĭ românescĭ şi cunoscinţa cetireĭ cu litere latine; din aritmetică: numerile complecse, fracţiĭ, ţinerea izvódelor de cheltuiala casnică, deosehite învĕţăturĭ a iconomieĭ şi a industrieĭ casnice, catehis şi facerea tapiserieĭ (covórelor), a horhotelor şi altor manu-făpturĭ.

II. Chipul primireĭ şi urmăreĭ la învĕţătură

§ 5. Tóte fiicele de religie creştinéscă, începênd de la vêrsta de 8 anĭ până la 15, se vor primi la acéstă învĕţătură recomânduite fiind de aĭ lor părinţĭ, séŭ aĭ lor maĭ marĭ, înscriindu-se numele în catalogul sholastic ce va fi la maĭca privighetóre a acesteĭ shóle.

Numĕrul lor se va potrivi de o-dată după încăperea paradosuluĭ.

§ 6. Primirea se face numaĭ la începutul cursuluĭ de tómnă; iar afară de acéstă epohă numaĭ acele se vor primi, care vor avea cunoscinţa acelor ce se vor paradosi până în ḑiua intrăreĭ lor în shólă.

§ 7. Invĕţătura va urma în tóte ḑilele, afară de sĕrbătorĭ, de la 8—11 şi de la 1 după prânz până la 4, şi anume :

Clasul I, pentru anul I

DIMINÉŢA	De la 8—9	De la 9—10	De la 10—11	Dupe amiaḑĭ de la 1—4
Lunĭ	Cetire-scriere	Istorisirĭ morale.	Lucrul de mână	Lucrul de mână
Marţĭ	„ „	Aritmetica.		
Miercurĭ . . .	„ „	Rugăciunĭ.		
Joĭ	„ „	Istorisirĭ morale.		
Vinerĭ. . . .	„ „	Rugăciunĭ şi elem. St. religiĭ.		

§ 8. Elevele vor face de 2 orĭ pe an un examen public înaintea Epitropieĭ shólelor, iar la acele sîrguitóre se vor da premiĭ.

www.dacoromanica.ro

§ 9. Elevele de la 10 anĭ maĭ înainte, vor fi datóre în tótă Duminica, a asculta S-ta Leturghie la biserica scólelor. Acele depărtate cu locuinţa vor aduce dupe fie-care serbătóre ţidulă de la biserica poporuluĭ lor, cum că aŭ ascultat S-ta Leturghie, séŭ de la părinţiĭ lor de pricina neîmplinireĭ acesteĭ îndatoririĭ.

(Urméză încă datoriile pentru împărtăşire, etc.).

De şi prin Regulamentul scóleĭ s'a prevĕdut numaĭ 3 anĭ de studiĭ, în realitate aceste se făceaŭ în 4 anĭ, precum se vede şi din jurnalul de la 1 Iulie1840, ce vom da la anul acela. Elevele scóleĭ eraŭ externe. S'aŭ primit numaĭ 4 stipendiste plătite de la Stat şi nimenĭ din profesorĭ séŭ dregătorĭ aĭ scóleĭ nu putea ţine, locuind în scólă, sub nicĭ un cuvênt alte fete cu şederea în casele lor.

*

Din compararea programeĭ acesteia cu aceea din 1836, *) se vede scopul urmărit de a se da scóleĭ o direcţiune escelentă profesională. Până la Maĭ, anul următor, când a urmat primul examen al acesteĭ scóle, ea numĕra 72 de eleve.

Personalul scóleĭ fu fórte restrîns, fiind compus din Părintele Economul Ión, Samoil Botezatu, pe care l'am vĕdut profesor de limba germană la Treĭ-Erarhĭ, şi o streină modistă «Madame Elisabeta.»

Progresele realisate de scólă în 1834—35, până la luna luĭ Maiŭ, îndémnă pre Domnitor că «vrênd să dea o nouă dovadă a îngrijireĭ sale», din ţiua aceea (4 Mai), să pună scóla fetelor sub particulara protecţie a M. S. Dómna Safta, «a căreia duĭoşie părintéscă şi înţelepciune vor aduce noŭ spor acestuĭ aşeţĕmênt **).»

Intru acésta, Domnitorul nu facea decât să urmeze un vechiŭ obiceiŭ, care îl aflăm până la Domnia luĭ Ion Sandu Sturdza. In adevĕr nu eraŭ scolĭ publice de fete înainte de 1830, dar soţiile Domnitorilor ţineaŭ în aşĭa ţisul lor *Harem* un numĕr cam de 12 fete orfane, fiĭce de boierĭ, pe care le învĕţa, ce e dreptul, puţină carte, dar le înţestra cu cunoscinţa a orĭ-ce lucru de mână şi de gospodărie.

Acestea eraŭ, óre-cum, Domnişórele de onóre din acele timpurĭ.

Creată la 8 Noembre 1834, scóla de fete aparţine maĭ mult anuluĭ următor; de aceea, acolo vom vorbi maĭ pe larg despre dênsa ***).

*

Eată acum şi lista diferitelor producţiunĭ literare din acest an:

«*Abecedar greco-român cu frumóse dialogurĭ, rugăciunĭ, legĭ moralicescĭ, ideĭ fisicescĭ, geograficescĭ şi istoricescĭ, cules din maĭ multe cărţĭ pentru învĕţătura copiilor*, a III-a ediţiune de Gh. Pleşoianu şi G. Lihrar (Petrovicĭ)?

De prosodia limbeĭ românescĭ şi de versificaţie, la care s'a maĭ adaos maĭ multe exemplurĭ de versurĭ, «partea a III-a a gramaticeĭ românescĭ a luĭ Gh. Sĕulescul (Iaşĭ).»

Gramatica românéscă pentru clasele elementare, prescurtată din cea pe larg compusă de G. Sĕulescul.

---

*) Vedĭ Albina românéscă pe 1835, No 36.

**) Vedĭ maĭ la vale la acest an.

***) Vedĭ Dosarul No. 309 de la Archiva Statuluĭ.

www.dacoromanica.ro

Partea etimologică (Iaşĭ).

Curs de ritorică, Simion Marcovicĭ (Bucurescĭ).

Elementele geografieĭ, cuprindĕtóre preliminărilor şi descriereĭ generale a 5 părţĭ a pământuluĭ, partea I de B. Fabian (Iaşĭ).

Disputaţiile asupra istorieĭ pentru începutul românilor în Dacia, Petru Maior (Buda).

Relaţie de lucrările departamentuluĭ Logofeţieĭ trebilor bisericescĭ, (Bucurescĭ).

Cuvênt la sfinţirea steagurilor ţĕreĭ românescĭ, Radu Tempea (Bucurescĭ).

Istoria şi ocârmuirea ţĕreĭ leşescĭ, Alexandru Beldiman.

Catihisis poporalnic séŭ învĕţătura creştinéscă, pentru poporeniĭ bisericilor ţĕreĭ, compus din orânduirea Pr. Inalt. Domn. M. Gr. Sturdza VV., şi din a In. P. S. Archiep. şi Mitrop. Suceveĭ şi Moldoveĭ DD. Veniamin Costache (Iaşĭ).

Disertaţie séŭ descrierea apelor minerale de la Borca, Dr. T. Plusc.

Filosoful indian, traducere din limba francesă de Iancu Buznea (Iaşĭ).

Scóla rurală şi dumesnică, séŭ învĕţătură pentru lucrarea pământuluĭ şi îmbunătăţirea pământuluĭ de câmp şi de casă. Postelnicul Mihail Drăghicĭ (Iaşĭ).

Din scrierile luĭ Lord Byron, partea III, traducere de I. Eliad (Bucurescĭ).

Hristoitia séŭ scóla moraluluĭ, care învĕţă tóte obiceiurile şi moravurile cele bune, din grec. în versurĭ de Anton Pan (Bucurescĭ).

Biblioteca românéscă, Zaharia Carcalechi părţile II până la VIII, în a 2-a ediţiune de la Buda.

Catechismul omuluĭ creştin, moral şi social, F. A. Aron (Bucurescĭ).

Elemente de geografie pentru clasele primare din România, în 12.

Oglinda Statuluĭ şi sfinţirea steagurilor, Protopopul Radu Tempea (Braşov).

Povĕţuire către cel ce se pocăiesce, Mitrop. Grigorie şi Episcopul Kesarie (Buzĕŭ).

Amfitrion, comedie în 5 acte de Molière, traducere de Eliade (Bucurescĭ).

Extract din testamentul vechiŭ din nemţesce, Ghiriac Kecrana (Sibiĭ).

Alzira séu Americaniĭ, tragedie în 5 acte de Voltaire, tradusă de Grigorie Alexandrescu (Bucurescĭ).

Istoria pentru începutul Românilor a luĭ Petru Maior, ediţia Dimitrie Bojiuca şi Iord. Mălinescu (Buda).

Evangeliĭ pentru seminariĭ şi scóle 4⁰, Episcop Kesarie (Buzĕŭ).

Aritmetică elementară, ediţia II, G. Pop (Bucurescĭ).

Istoria Sindipii filosofuluĭ 8⁰, (Sibiĭ).

Catehismul cel mic, ediţia II, 8⁰ (Buda).

Regulu, tragedie în 5 acte din nemţesce, tradusă de I. Văcărescu (Bucurescĭ).

Prisonierul de Şilon, lamentaţiile luĭ Tasso şi Bepo din Lord Byron, partea III, traducere de Eliad (Bucurescĭ).

Catehismul cel mic pentru pruncĭĭ neuniţĭ, ediţia II, 8⁰ (Sibiĭ).

Poesiĭ deosebite séŭ cântece de lume, ediţia II, A. Pan (Bucurescĭ).

Alese şi frumóse istoriĭ morale, traduse din nemţesce (Braşov).

Viĕţa şi pildele luĭ Esop, 8⁰ (Sibiĭ).

Flórea darurilor morale, traducere din grecesce, ediţia III (Sibiĭ).

Cazaniĭ la Duminicĭ şi sĕrbătorĭ, de Episcopul Kesarie (Buzĕŭ).

Ermióna séŭ Mirésa lumeĭ cea-l-alteĭ 8⁰, I. Văcărescu (Bucurescĭ).

Liturgiĭ (Bucurescĭ).

www.dacoromanica.ro

Evangelii 4⁰ (Buzĕŭ).
Evangelii în 2⁰, M-rea Němţuluĭ.
Pentikostariu în 2⁰, idem.
Calendar pe 1834 în 32⁰, Pleşoianu (Bucurescĭ).
Psaltirii în 8⁰, (Sibiĭ).
Caligrafie, ediţia IV, G. Pop (Bucurescĭ).
Gramatica franc.-rom. de Furnier 8⁰, ediţia II, de Gr. Pleşoianu (Bucurescĭ).
Intre publicaţiunĭ : *Gazeta de Transilvania* de 2 orĭ pe sĕptĕmână, şi
Fŏia pentru minte, inimă şi literatură, o-dată pe sĕptĕmână, G. Bariţiŭ şi Mureşeanu (Braşov).
NB. Apariţiunea acesteĭ foĭ şi activitatea eĭ în aniĭ următorĭ, aŭ fost salutate cu recunoscinţă de toţĭ româniĭ.
Albina română, Asaki (Iaşĭ).
Buletinul oficial al Moldoveĭ, Asaki (Iaşĭ).
Buletinul oficial al ţĕreĭ românescĭ, anul al 4-lea (Bucurescĭ).
Curierul român, anul al V-lea, Eliad (Bucurescĭ).

*

Albina românéscă No. 29 din 18 Martie 1834, publică o scrisóre a Cavaleruluĭ C. Stamati, însoţită de un poemu intitulat *Străjarul tabereĭ :*

«Luna împraştie raze vesele şi luminóse,
In senin admosfera pre cerul prevĕdĕtor
Ear preste pămênt se uită cu căutăturĭ milóse
Şi doresce să găséscă pe jalnicul muritor.
etc. etc.

Albina română No. 39 din 26 Aprilie 1834 :
Intru a sa îngrijire pentru tóte acelea care pot fi de folos acestuĭ pămênt. Ex. S. D. Plenipotent aŭ poruncit facerea hărţeĭ administrative a principatuluĭ Moldoveĭ, lucrată de D. sub-colonelul Bergenheim şi D. căpitanul Prinţul Galiţin, amênduoĭ oficerĭ din statmajor, şi tipărită în litografia D D. Eliad şi Bilitz la Bucurescĭ. Acéstă hartă, alcătuită din duoĕ cóle, afară de împărţirea pe ţinuturĭ şi ocóle, însemnéză rezidenţiile administrative şi judecătorescĭ, monastirile, drumurile de poştă şi alte lămuririĭ interesante. Doritoriĭ pot afla acéstă hartă la tipo-litografia Albineĭ în Iaşĭ, cu preţ de un galben.
Sciinţele dobândesc, pe lângă însemnătatea lor mărită în programele scólelor, o cultivire specială prin faptul înfiinţăreĭ în Iaşĭ şi a desvoltăreĭ societăţeĭ de istoria naturală.
Cetim în Albina română No. 15 din 28 Ianuarie 1834 :
Aşeḑământul cel noŭ, carele de duoĭ anĭ ocârmuesce pe Moldova, întemeiază o nouĕ epocă de rânduială şi de statornicie, şi spre a înfiinţa lucrul cel măreţ a regeneraţieĭ neamuluĭ, el chiamă spre ajutor cunoscinţele folositóre şi meşteşugurile menite a lăţi luminele şi a cerceta producturile unuĭ pămênt Europeĭ maĭ puţin cunoscut decât ale altor ţĕrĭ maĭ depărtate.
Urmând uneĭ asemenea folositóre povăţuirĭ şi însufleţirĭ de simţirĭ vrednice de tótă lauda, D-lor Doftori Zota şi Cihac, aŭ alcătuit în Moldova din alţĭ Doftorĭ şi bărbaţĭ învĕţaţĭ o societate numită a medicineĭ şi istorieĭ-naturale subt scutirea Ex. S. D. Plenipotent General adjutant de Kiseleff. Acest institut, carele dator este a sa urzire uneĭ

www.dacoromanica.ro

speciale protecţiĭ a Ex. S., serbéză epoca întemeiereĭ la 29 Iunie, ḑiua D-luĭ Plenipotent, a căruia nume este adânc săpat în inimile tutulor Moldo-românilor.

Scoposul de căpetenie al societăţeĭ este: a urma de aprópe înaintirilor sciinţeĭ şi a literatureĭ, a întemeia starea sănĕtăţeĭ şi a se îndeletnici cu istoria naturală a acestuĭ pământ, după statutele (regulele) de carĭ aci se alăturéză un extract.

In mare numĕr de ipochimene şi boierĭ vrednicĭ de laudă, pentru a lor dorinţă de a putea împreună lucra spre întemeiarea unuĭ aşeḑĕmânt patrieĭ atât de folositor, s'aŭ alăturat către societate sub nume de mădularĭ onorarĭ séŭ cinstitorĭ. D-lor M. Logofĕt C. Sturdza şi Aga G. Asaki, mădularĭ aĭ societăţeĭ, aŭ hărăzit pe întreg an sala cea frumósă din casele D-luĭ Alex. Balş, spre a fi de încăpere lucrărilor societăţeĭ şi unde se află acum aşeḑat al eĭ cabinet séŭ Muzeum, a căruia solemnă (cu serbare) deschidere se va face Duminica viitóre 4 Februarie. Dupe care apoĭ, în tótă Duminica, acest Muzeŭ va fi descbis pentru doritorĭ de la 10 până la 2 d. a.

«Alb. rom.» No. 40 din 20 Aprilie 1834, spune că:

«Societatea de medicină şi de istoria naturală din Moldova alésă preşedinte pe Marele Vistier Micb. Sturdza, la 14 Aprilie 1834».

D-ri: Cihak, Zota şi Birger, primesc diplome de membri aĭ societăţeĭ agronomice din Ducatul Baden, sub preşedinţa Markgrafuluĭ Wilhelm.

La 6 Maiŭ, Albina publică decretul plenipotentuluĭ Kiseleff No· 67, întărind statutele societăţeĭ medico-istorio-naturală şi hotărînd acesteĭ societăţĭ o subvenţiune anuală de 6.000 leĭ din casa scólelor.

*

Din respectul artelor avem de notat în acest an apariţiunea primelor tablourĭ în gravură din istoria naţională de G. Asaki, séŭ prin stăruinţa luĭ editate...

Incă la 1 Februarie 1834, Alb. rom. No. 16 anunţa apariţiunea celuĭ de al duoilea tabel din istoria naturală «isvodit şi lucrat în Iaşĭ». Acest tabel represintă pe Stefan cel Mare rostindu'şĭ testamentul séŭ politic.

Stampa pórtă informaţiunea: «tipărită la institutul tipo-litografic al Albineĭ».

Alb. rom. No. 30 din 22 Martie 1834, scrie:

«Frumósele meşteşugurĭ, acum la a lor nascere în acéstă ţéră, aŭ făcut o nemerită aplicaţie a odorilor séle, înnoind la vedere fapte mărite a vechilor moldovenĭ, ţintitóre a deştepta sentimentele uneĭ evgenicóse mândriĭ naţionale, şi a le formăreĭ şi întru urmarea virtuţilor (faptelor celor bune) publice. Ex. Sa D. President Plenipotent, a căruia înţeléptă administraţie a adus asemenea ferice isprăvĭ, drept preţuitor şi protector de tóte celea ce pot spori îmbunĕtăţirile, aŭ adresuit la acest prilej următórea ofiţie, ce împărtăşim din Buletinul oficial: Ofiţia Ex. S. D. Plenipotent adresuită către sfatul administrativ al Moldoveĭ, în 15 Martie 1834, No. 71.

«Aga G. Asaki 'mĭ-a înfăţoşat descrierea istorică a cadruluĭ al doilea alcătuit şi lucrat prin a sa îngrijire şi atingĕtóre de o epocă a Moldoveĭ vrednică de aducere aminte sub Domnia luĭ Stefan-cel-Mare. D. Asaki carele, la tóte prilegiurile ce a putut afla, s'a grăbit a da doveḑĭ a unuĭ adevĕrat patriotism şi a uneĭ statornice dorinţe de a spori luminarea între compatrioţĭ, prin o nouă slujbă către ţéră, a înfiinţat opinia pe care a câştigat'o de bărbat folositor şi de bun moldovean. Eŭ nu pot îndestul recomăndui Sfatuluĭ câtă da-

www.dacoromanica.ro

torie are ocârmuirea de a sprijini asemenea sîrguinţe ţintitóre a formarisi Duchul obşteĭ şi a evgenisi simţirile tinerimeĭ.

Faptele din istoria ţĕreĭ înfăţoşate în acele duoĕ cadre, ce s'aŭ publicat, şi ale lor descrierĭ lămuritóre care le însoţesc, agonisesc, nu numaĭ a împodobi cabineturile acelora ce se intereséză de mărirea patrieĭ lor, ci a întipări în cugetul tinerilor eleví, spre a'ĭ însufleţi cu dragostea patrieĭ şi cu virtuţile publice, carele singure înalţă pe o naţie şi fac înfloritóre ale sêle aşeḑămênturĭ.

In privirea acestor cuvinte, eŭ îndemn pe Sfat, ca din paragraful cheltuelilor extra-ordinare, să cumpăre 100 exemplare al acestor cadre, din care 25 să se dea la a mea cancelarie, iar rĕmăşiţa să se împartă pe la scóle şi aşeḑămênturĭ publice; Profesoriĭ vor fi îndatoraţĭ a da în a lor paradosire, drept temă descrierile lămuritóre făptuirilor acelor cadre; prin acésta eĭ vor afla miḑlócele de a întipări întru memoria (cugetul) elevilor, una din cele maĭ strălucite epoce a istorieĭ patrieĭ lor.

Iscălit: Imputernicitul President al Divanurilor, General adjutant, *Kiseleff.*»

Mare entusiasm a provocat între toţĭ româniĭ tabelele istorice naţionale editate de G. Asaki. Vorbesc de româniĭ în inima cărora simţul românismuluĭ era deşteptat.

In tóte casele profesorilor şi acelor carĭ citeaŭ cu dragoste tot ce apărea în limba românéscă, se aflară, în curênd tabelele naţionale ale luĭ Asaki.

*

Musica, şi încă musica naţională, are şi ea manifestaţiunĭ de progres. Tot G. Asaki publică o colecţiune de 42 cântece şi danţurĭ moldovene, românescĭ, grecescĭ şi turcescĭ, pentru piano, de D. Rusisco.

Kiseleff primesce să i se dedice acéstă colecţiune.

Desemnul face progres din moment ce s'a introdus în programele scolare.

Introducerea desemnuluĭ în programa scóleĭ secundare din Iaşĭ, avu, din capul loculuĭ, în mintea luĭ G. Asaki, tendinţa de a pune baza uneĭ adevĕrate scolĭ de zugrăvire. Suvenirile luĭ artistice din Roma îl împing la acéstă creaţiune. In 1834, August 25, eată decretul sub No. 78, pregătit de Epitropie pentru Ion Müller, ca profesor de desemn la gimnasiŭ:

«*Către Cinstit D-luĭ Ion Müller*»

«In urmarea reglementuluĭ scolastic, fiind a se aşeḑa un profesor public de desemnul figurilor şi a zugrăvitureĭ istorice în oleiŭ, Epitropia, preţuind a D-tale talanturĭ şi ghibăcie vĕdită prin sĕvêrşirea unor asemenea lucrărĭ, te orânduesce pe D-ta la Academia Ieşiluĭ, începênd de la ḑiua 1 Septembre, profesor public de desemn şi zugrăvitură istorică, în care însuşime să aĭbĭ D-ta a împlini datoriile de acésta atârnate întocmaĭ după reglementul speţial, către carele, în aceea-ce privesce asemenea datoriĭ, D-ta te veĭ conforma, împărtăşindu-te de drituri le legate către a Dtale sarcină; iar Epitropia rânduesce D-tale din casa scólelor câte 3.786 leĭ, hotărîtă léfă pe an».

Semnaţĭ: **Veniamin, Mitropolitul Moldoveĭ.**

G. Asaki. (Nedescifrabil).

No. 28. (L. S.)

www.dacoromanica.ro

Acestuĭ profesor, Ion Müller a succedat apoĭ un pictor vestit, care era adus din Italia pentru a zugrăvi icónele Mitropolieĭ celeĭ nouĕ, anume: Giovanni Scbiavoni, ale Mitropolieĭ a căreia fundamente aŭ fost puse la 3 Iulie 1833. In galeria de tablourĭ din Iaşĭ, se păstréză actualmente maĭ multe tablourĭ de Scbiavoni.

Despre Scbiavoni vom reveni la aniĭ următorĭ.

Teatrul licăresce şi el din când în când.

In Alb. rom. No. 8, de la 4 Ianuarie 1834, vedem că s'a dat o represintaţiune de ḑiua S-tuluĭ Nicolae, în onórea împĕratuluĭ rusŭ. La acéstă ocasiune, o tônĕră îmbrăcată în costum românesc, a ḑis prologul «*Glasul norodului*».

Acest Glas exprima din partea ţĕreĭ recunoscinţa pentru Rusia.

Cu suma cotisată de membriĭ societăţeĭ filarmonice din Bucurescĭ, s'a descbis scólă dramatică în acel oraş şi s'a dat pensiune la 5 fete, plătindu-se profesor de declamaţie pe Aristia, de musica vocală pe Bongeanini şi apoĭ pe Konti, şi de danţ pe Duport. In timp de 7 lunĭ s'a făcut şi un mic curs de literatură; s'aŭ exercitat scolariĭ la declamaţie, s'aŭ studiat musica vocală şi s'a început formarea unuĭ balet.

Scolariĭ scóleĭ societăţeĭ filarmonice, aŭ debutat cu tragedia «Fanatismul». Din clasa de musica vocală *Madam Caliope* cântă în aceeaşĭ séră Cavatina, din opera *Piratul*, de Belini.

In scólă fetele şi alţĭ treĭ-ḑecĭ de scolarĭ, aŭ învĕţat şi carte, uniĭ începênd cu silabirea, de la Mibalacbe Costacbe, care şi el însuşĭ juca în Fanatismul rolul luĭ Omar *).

Nu numaĭ încercărĭ de teatru atrăgea pe public, ci şi diverse concerte date de strĕiniĭ trecĕtorĭ. Musicile militare făceaŭ cea maĭ vie mulţumire societăţeĭ române, care se mândrea cum simpli ţĕranĭ de la plug în puţine lunĭ isbutiseră a cânta din instrumente diferite şi grele. . . . .

O altă serie de spectacole atrage în Iaşĭ, atenţiunea publică în Februarie 1834. Italianul Luţato sosind din Bucurescĭ, dă şi aci duoĕ representaţiunĭ de gimnastică şi de atitudinĭ sculpturale **).

Nimic nu póte descrie entusiasmul publiculuĭ la orĭ-ce scire, dovedind un cât de mic progres al cultureĭ naţionale. Décă Văcărescu va cânta steagul, pecetia ţĕreĭ, etc., este că acésta corĕspunde unuĭ simţimênt general al claseĭ mijlocie care începe a se ridica în faţa vecbeĭ boerimĭ.

Cu un adevĕrat lirism, cele duoĕ, treĭ jurnale românescĭ, vesteaŭ orĭ-ce succes cultural românesc.

«Vasul de comerciŭ românesc Mariţa, pentru prima dată a intrat la Constantinopole la 12 Decembre 1834, sub bandiera română.»

Curierul român al luĭ Eliade anunţând acésta, ḑice că Mariţa a intrat în Bosfor din porunca Sultanuluĭ, şi că Ex. Lor Seraskir Paşa, Halil Paşa şi Capitan Paşa, aŭ fost faţă la intrarea acestuĭ vas în liman.

«Arĕtarea unuĭ noŭ Pavilion de comerciŭ din provinciĭ îmbelşugate cu atâtea producturĭ, aŭ făcut în Capitală o plăcută impresie».

---

*) Veḑĭ «Lucrările societăţeĭ filarmonice» de la 1 Decembre 1833, până la 1 Aprilie 1835, 8o Bucurescĭ, 1835. Tipografia Eliad.

**) Veḑĭ Alb. rom. din 12 Decembre 1834.

www.dacoromanica.ro

CAP. VII.

ANUL 1835

Anul acesta are pentru Moldova o insemnătate culturală deosebită.

Inaugurarea Academieĭ Mihăilene şi promulgarea noueĭ legĭ a scólelor incă ar fi de ajuns pentru a arĕtă acéstă insemnătate.

La 1 Ianuarie 1835, are loc o recepţiune solemna la palatul nouluĭ Domn M. Sturdza. La acéstă recepţiune ia parte şi corpul academic, presintat de referendarul G. Asaki.

Eată cuvêntarea ţinută de acesta:

«*Prea Inălţate Dómne,*

«Anul noŭ ne rĕsare plin de nădejdiile uneĭ fericite viitorimĭ, pentru a căreia statornicire aţĭ ales de temeiŭ sădirea virtuţeĭ in inimile tinerimeĭ şi luminarea minţeĭ eĭ.

«Spre acest scopos se infiinţéză in acest an acea de demult, după a I. Vóstre plan pregătită Academie naţională, unde fiiĭ se vor adăpa cu principiile mântuitóre ale Sfinteĭ credinţe şi a moraluluĭ şi se vor deprinde intru cunoscinţa vieţeĭ folositórelor invĕţăturĭ.

«Corposul Academic inmândrit de a putea indeplini asemenea inţelepte mĕsurĭ, ca organ a tinerimeĭ patrieĭ, cu respect depune la piciórele I. V. in ḑiua ântêia a acestuĭ an memorabil, urările cele maĭ invăpăiate pentru indelungarea scumpelor ḑile a Inălţimeĭ Vóstre şi a familieĭ Sale şi pentru plinirea scoposurilor I. V. din care strălucesc: evlavia, inţelepciunea şi dragostea patrieĭ; carĭ sunt cele maĭ adevĕrate inchizeşluirĭ ale fericireĭ nóstre».

Domnitorul a rĕspuns:

«Primim cu plăcere urările ce ne rostiţĭ in numele corposuluĭ Academic. Ingrijirea ce s'aŭ hărăzit până acum invĕţăturilor publice, aŭ indemnat de a se organisa astăḑĭ pe temeiurĭ maĭ statornice. Nădăjduim cum că Domniĭ profesorĭ vor urma a implini cu rivnă disposiţiile atingĕtóre menite a da tinerimeĭ o educaţie potrivită cu starea fieşte-căreia trepte de locuitorĭ *)».

*) Alb. rom. No. 1, din 3 Ianuarie 1835.

După amiaḑĭ în aceeaşĭ ḑi o deputaţie a scóleĭ fetelor primită în apartamentul Dómneĭ, aŭ presintat cele ântêiŭ probe a lucruluĭ lor de mână şi una din fete aŭ rostit cuvêntul urmĕtor:

«Prea Inălţate Dómne, părintésca Vóstră ingrijire s'aŭ întins şi asupra nóstră, fiicele locuitorilor acesteĭ politie, carĭ cresceam până acuma întru întunerecul nesciinţeĭ datoriilor nóstre. Astăḑĭ când

www.dacoromanica.ro

Fórte abil, G. Asaki, profită de întêiŭ Ianuarie, ca să insinueze luĭ M. Sturdza de a se grăbi fundaţiunea Academieĭ, pentru care din anul trecut se cumpărase case. Planul rĕuşi: Domnitorul în cuvêntul de deschidere al Adunăreĭ Obşteştĭ la 21 Ianuarie 1835, el atinge chestiunea scólelor ḑicênd:

«Imbunătăţirĭ însemnătóre s'aŭ făcut şi în ramul obştesceĭ învĕţăturĭ.

Noĭ ne mărginim a face acum despre acésta numaĭ pomenire, rĕmânênd a se da Adunăreĭ lămurire maĭ întregită, când cel puţin după trecere de un an folosurile se vor adeveri.

Capitalul caseĭ scólelor aŭ îndemânat de a se cumpĕra pentru înfiinţarea Academieĭ naţionale o casă care se va înconjura cu zidirĭ cerşute de acéstă trebuinţă. Planul şi statuturile acestuĭ aşeḑămênt se vor împărtăşi adunăreĭ prin Epitropia învĕţămêntuluĭ public.

O scólă pentru tinerime parte femeiască s'a aşeḑat de curênd. In acésta ele vor putea învĕţa cele întêiŭ cunoscinţe de folos stăreĭ lor, vor putea învĕţa deosebite manolucrărĭ şi a agonisi sciinţele casniceĭ chivernisirĭ.

Ele se vor face prin acésta destoĭnice de a'şĭ întemeia o fiinţă cinstită şi vor aduce în sênul familiilor lor cele adevĕrate elementurĭ a uneĭ fericirĭ care în parte n'aŭ fost preţuite până acum».

La acest paragraf din discursul Domnesc, Adunarea rĕspunde cu paragraful următor:

«Imbunătăţirile făcute în cursul învĕţăturilor publice şi acele pe care I. V. ne faceţĭ ale prevedea, rĕspund întrunitelor nóstre dorinţe. Noĭ adânc simţim tot preţul lor: desvălirea folositórelor sciinţe, o sistemă de crescere înţeléptă şi morală sunt din numĕrul acelor maĭ marĭ faceri de bine, ce patria este întemelată a ascepta de la înţelépta îngrijire a I. V. *)».

*

Până să se deschidă Academia cea nouă, scóla Vasiliană este ameninţată de călugăriĭ grecĭ carĭ cércă cu stăruinţă la noul Domn să dobândéscă înlăturarea scóleĭ la 1828, în monastirea Treĭ-Ierarchĭ. Atuncĭ G. Asaki provocă o anafora a Epitropieĭ pentru curmarea definitivă a pretenţiilor neîntemeiate ale călugărilor grecĭ.

Eată acéstă anafora cu No. 18 din 1835:

«Cunoscut este Inălţimeĭ Vóstre, ca un Epitrop ce aţĭ fost asupra scólelor naţionale, procesul ce a urmat între Ecsarchia munteluĭ Aton asupra Epitropieĭ scólelor naţionale, cum şi hotărîrea ce aŭ dat în pricina acésta Obştésca Adunare a Divanurilor la 1830, Noembre 14, întemeiată pe documentele înfăţişate de către vechilul monastireĭ Treĭ Sfetitele la tractarisirea pricineĭ, prin care documenturĭ aevea se dovedesce că fericitul întru pomenire Domnul Vasile Voevod, cumpĕrând de la un comis Mihaiŭ Fortună la lĕt 7149

---

inima şi mintea începe a zări razele cele mântuitóre ale învĕţătureĭ, de întêia datorie cunóscem a depune la piciórele I V. cuvintele de mulţumire, care prin mine, se revarsă din inimile sóţelor mele.

Primiţĭ Dómnă acéstă mică pârgă a roduluĭ mânilor nóstre şi urarea care facem pentru îndelungarea ḑilelor şi fericirea obştesculuĭ nostru părinte, a M. S. Dómneĭ şi a străluciteĭ Vóstre familiĭ».

Domnitorul a primit cu mulţumire darurile copiilor, «care prin a lor firéscă plecare şi statornică sîrguinţă, aŭ făcut în curs de duoĕ lunĭ vrednice de mirare sporirĭ pentru învĕţătura începĕtóre şi la lucrul de mână».

*) Veḑĭ Alb. rom. No. 9, de la 31 Ianuarie 1835.

www.dacoromanica.ro

(1641), Aprilie 15, casele de aicĭ in Iaşĭ, din ulița Ciobotăréscă, cu tot locul cât ţine prin prejurul luĭ, aŭ zidit case de scóle, feredeu şi impreună cu tot venitul, lăudatul ctitor Vasile Voevod, le-aŭ afierosit ziditeĭ de către el monastirĭ a Treĭ Sfetitelor, fără induoială cu condiţie ca in vecĭ să se păzéscă cu nestrămutare un institut de fundaţie pentru publicul folos privitor către invĕţătura şi cultura némuluĭ moldovenesc.

Aceleaşĭ scóle aŭ fost numaĭ până in ḑilele luĭ Mihail Racoviţă Voevod, la leat 7232 (1724), când arḑênd de foc aŭ rĕmas locul slobod şi pustiŭ până la leat 7244 (1736), iară feredeiele nearḑênd, aŭ rĕmas intregĭ precum se vĕd.

In curgere dar maĭ mult de un veac, de 186 anĭ, rĕmâind tăinuite documentele doveditóre pomenituluĭ vecĭnic aşeḑămênt, şi tinerimea moldovenéscă lipsită de institutul naţionaleĭ învĕţăturĭ de atâta vreme, numaĭ de particularnicul interes urmat din partea acelora, cărora imbunătăţitul ctitor Domnul Vasile Voevod cu osebită incredere afierosise dania cu condiţie spre vecĭnică urmare; prin care faptă monastirea Treĭ Sfetitelor rĕmâne in vecĭ respunḑĕtóre inaintea némuluĭ moldovenesc, căcĭ inchinarea la acel sfânt locaş de sine inchezeşluia pe domnescul ctitor, că aşa mântuitóre voinţă şi hotărire va fi cu sfinţenie in vecĭ păzită şi urmată.

Eară acum Epitropia învĕţăturilor publice, când de nemărginita indurare a pronieĭ Dumneḑeeşcĭ iarăşĭ s'aŭ scos la lumină ingropatele dreptăţĭ ale naţieĭ moldovenescĭ, se cunósce indatorită a pune inaintea obştesculuĭ a patrieĭ părinte dreptăţile naţieĭ, la acéstă împrejurare apărată de către Epitropia scólelor şi carele sunt desvelite în acturĭ autentice şi in pomenita hotărire a Obşteşteĭ Adunărĭ a Divanurilor, cu neclintită incredinţare că Inălţimea Vóstră, ca un drept judecător, veţĭ bine-voi a intări arătata hotărire, şi a o pune in lucrare spre vecĭnica nestrămutată urmare a Sfinteĭ dănuirĭ, rĕmasă de la in vecĭ fericitul in aducere aminte Domnul Vasile Voevod, şi intărind acel vecĭnic monument de invĕţătură, I. V. il veţĭ invia, şi prin acéstă faptă făcêndu-Vĕ un al duoilea ctitor al acestuĭ Sfânt aşeḑĕmênt, inturnându'ĭ averea instrĕinată, prin cultura némuluĭ moldovenesc, veţĭ asigura fericirea şi slava nóstră şi a urmaşilor noştri. *).»

*

Pe când Obştésca Adunare se ocupa cu mĕsurile propuse pentru infiinţarea Academieĭ, Epitropia şi Comitetul Academic pregătea un noŭ reglement al scólelor spre a se conforma disposiţiunilor reglementuluĭ organic de la Cap. IX, Secţia III.

Acest reglement, de sigur operă a luĭ Asaki, şi care in originalul semnat se păstréză la Bibl. Univ. Iaşĭ, il dăm în anexă **).

Prefaţa séŭ introducerea regl. acestuia, este o parafrasare a introducereĭ regulamentuluĭ scólelor publice din Princip. ţĕreĭ românescĭ.

Eată câte-va rênduri puse faţă in faţă din ambele reglemente ***):

---

*) Dos. No. 43 curent, arch. Stat. No. 118 din 1835.

**) Lucrarea acésta pórtă următorul titlu:

Reglement al scólelor publice din principatul Moldoveĭ, subt auspiciile Prea I. Domn Mihail Gr. Sturdza V.V, întocmit de Epitropia învĕţăturilor publice. Iaşĭ, 1835.

***) Veḑĭ anexa la acéstă pagină.

www.dacoromanica.ro

Reglementul Muntean

Buna crescere este cea maĭ d'ântêiŭ trebuinţă a unuĭ neam, ea e temeiul şi chezăşia pentru paza tutulor aşeḑămintelor obştescĭ.

Lucrarea, ce buna crescere face pentru întemeierea fericireĭ fieş-căruia om in parte şi a tutulor némurilor de obşte, este fórte mare şi netăgăduită, de aceea meşteşugul de a împodobi pre un om cu bune obiceiurĭ, aŭ fost in tótă vremea cea maĭ mare îngrijire a legiuitorilor celor maĭ luminaţĭ şi o adâncă gândire pentru ceĭ maĭ învĕţaţĭ filosofĭ, etc., etc.

Reglementul Moldovean

Educaţia séŭ buna crescere este trebuinţa cea maĭ de frunte a unuĭ neam, ea este temeiul şi închezăşluirea trăĭnicieĭ tutulor aşeḑămintelor obşteştĭ.

Inrîurirea eĭ asupra fericireĭ persónelor în parte şi a naţiilor în deobşte, este atât de mare cât şi netăgăduită, în cât meşteşugul de a cresce şi de a formarisi pe ómenĭ, de a pururea aŭ fost îngrijirea legiuitorilor celor maĭ luminaţĭ precum de asemenea aŭ fost şi obiectul cugetăreĭ acelor maĭ marĭ filosofĭ, etc., etc.

Nu ne este scopul a determina care din duoĭ legiuitorĭ aŭ furat pe cel-alt în asemenea lucrare. . . . . Eată cum putem resuma regul. adus maĭ jos în anexă. El este din 5 Capitole, împărţite în secţiunĭ. Cap. I, Secţia I, clasifică scólele în ordinare şi extraordinare, cele ordinare sunt indispensabile pentru ceĭ-ce vor să învеţe sciinţele maĭ înalte. La cele extraordinare nu e admis cine n'a trecut cel puţin 4 clasurĭ începĕtóre ordinare.

Scólele ordinare cuprind: cele începĕtóre, gimnasia şi academia.

Scólele începĕtóre cuprind: scóla lancastrică de un an şi scóla normală de 2 anĭ.

Scóla gimnasială are 2 clasurĭ pregătitóre de câte un an şi 2 umanióre asemenea, apoĭ urméză cursul filosoficesc în care nu'ĭ admis cine n'a terminat ceĭ 4 anĭ de gimnasiŭ.

Scólele Academice cuprind 3 facultăţĭ: filosofică, juridică şi teologică, şi 2 cursurĭ speciale extraordinare: geometrico-practic şi cursul economieĭ.

Fie-care din aceste cursurĭ cuprind maĭ multe clase de câte un an. La facultatea juridică se admit numaĭ scolarĭ cu cursul filosofic. Asemenea la teologie, care se va paradosi în seminariŭ.

Scólele extraordinare numĕră: scóla reală, institutul technic, cursurile filologice ale limbelor elenă, francesă, germană, rosiană, italiană; cursul frumóselor meşteşugurĭ: desemnul de architectură şi geometrie, cum şi desemnul de figurĭ istorice.

Secţiunea II de la Capul I, se ocupă de cursurile ordinare, scóla începĕtóre, scóla normală, scóla gimnasială, materiile scólelor umanióre, materiile scólelor academice, cursurile extraordinare, între care aflăm şi cursul pedagogic şi scóla pentru fete. Se termină capitolul cu: «Disposiţiĭ generale atingĕtóre de felurimea scólelor şi de a lor organisaţie.

Observăm că cursul economic în 2 clase tinde a da o scólă de agricultură, foresterie şi veterinărie.

La § 30 institutul technic are în vedere industria, creând scóla de meseriĭ din Iaşĭ, unde se va învĕţa fabricarea de instrumente agricole şi de hydraulică, cum şi diverse meşteşugurĭ.

Scóla reală se numesce al 4-lea clas primar înfiinţat la Treĭ Ierarchĭ. Din scolariĭ acesteĭ clase legiuitorul 'şĭ propune a deschide apoĭ clasa a 4-a reală la Botoşanĭ, Roman, Bêrlad şi Galaţĭ. Gimnasiĭ şi facultăţĭ vor fi numaĭ la Iaşĭ.

La cursul de agronomie se primesc numaĭ tinerĭ din clasa reală.

Limbele moderne şi cea elenă, se vor preda în tóte ḑilele.

www.dacoromanica.ro

Cursul de agronomie se va urma într'un institut aşeḑat în apropierea Iaşilor, la verĭ-o moşie ce va sluji drept model de economie rurală.

Programele tutulor acestor scóle se întocmesc de Eforie, (§ 65).

Capul II se ocupă de administraţia scólelor publice. Secţia I pentru Epitropie, alcătuită din Mitropolit, 3 boierĭ epitropĭ şi un referendar séŭ director. Epitropii ţin câte o şediuţă pe săptămână, referendarul are vot consultativ la trebile extraordinare. (§ 72).

Epitropia face raport anual la Domn despre starea şi trebuinţele scólelor.

S'ajută pentru privigherea scólelor judeţiane de comitete compuse din 3 boierĭ de încredere, care vor inspecta scólele din judeţ şi vor asiste la examene.

Secţia II fixéză atribuţiile referendarului séŭ directorului, carele priveghéză tóte aşeḑămênturile din ţéră şi din Iaşĭ.

Secţia III tratéză despre cancelaria scólelor şi îndatoririlor diverşilor funcţionarĭ aĭ aceştia: secretarĭ, casierĭ, scriitorĭ.

§ 100 înfiinţéză un inspector peste scóle.

§ 101 determină personalul bibliotecei şi al cabinetelor de fisică şi mecanică.

Capul III, Secţia I se ocupă de numirea profesorilor prin *alegere*. Se cer atestate de la candidaţĭ c'aŭ învĕţat obiectele ce aŭ a preda.

Profesorul nu este numit definitiv de îndată, ci pus la încercare cât-va timp.

Profesoriĭ definitivĭ sunt numiţĭ prin decret Domnesc, afară de ceĭ de la scólele începĕtóre, carĭ se numesc direct de către Epitropie.

Profesorul este nestrămutat din post «de cât numaĭ dacă nu'şĭ va împlini datoriile séŭ nu va avea bună purtare». Se admite ocuparea catedrelor vacante prin supleant, care póte dupe un an, dând doveḑĭ de capacitate şi de bună purtare, să fie numit profesor. Nu se prea împacă negreşit acéstă disposiţie de la § 104 cu cele anterióre!...

Afară de la scólele începĕtóre, în tóte cele-alte se aşéḑă şi câte un repetitor de fie-care clasă dintre scolariĭ claselor de maĭ sus, sunt un fel de agregaţĭ plătiţĭ, carĭ suplinesc pe profesorĭ în cas de absenţe.

Secţia II de la acest capitol tratéză despre îndatoririle profesorilor.

§ 112 cere ca profesoriĭ să'şĭ gătéscă cursurile in limba românéscă. Aceste cursurĭ cercetate de comitetul academic să se şi tipăréscă, remunerându-se autoriĭ.

Profesoriĭ să'şĭ întemeeze cursul pe religiune şi morală, pe supunerea şi respect pentru lege, pentru guvern, bună orânduială şi patriotismŭ.

Profesoriĭ, carĭ nu vor face acésta, ci vor propovĕdui principiĭ subversive, dovedindu-se acésta dupe cercetare, se vor depărta de la catedră şi se vor declara nevrednicĭ de a împlini sarcina de profesor la vre-o scólă publică.

Secţia III relativ la institutele şi profesoriĭ privaţĭ. Aceştia vor fi liberĭ a ţine scóle, décă după prealabila cercetare de Epitropie, vor fi aflaţĭ vrednicĭ.

Epitropia le va «*însemna metodul după care vor avea a urma*», datorĭ fiind a face examenele lor sholastice în faţa unuĭ însărcinat din partea Epitropieĭ.

Secţia IV înşiră «*drituriile şi rĕsplătirile profesorilor.*» (§ 116—119). «*Este de neapărată trebuinţă de a înălţa în faţa publicului vrednicia persónelor care se jertfesc la acéstă profesie*». Decĭ li se vor hărăzi titlurĭ şi mulţămite şi «... a le *siguripsi o stare*» la bĕtrâneţe séŭ neputinţă. Decĭ, după 10 anĭ de slujbă, vor primi pensie tótă viéţa $^1/_3$ parte din léfa cea dupe urmă; $^2/_3$ după 16 anĭ şi léfa întrégă după 24 anĭ. Preste acésta, profesoriĭ aŭ dreptul de nobleţe personală séŭ moştenitóre.

www.dacoromanica.ro

Secţia V se ocupă de primirea scolarilor. (§ 120—124).

Secţia VI pentru disciplinâ. (§ 125—127).

Secţia VII pentru examene.

Trecerea de la un clas la altul este subordinată la examenul de véră.

Sunt 2 examene publice pe an. Se pun 3 întrebărĭ la fie-ce materie. Particulariĭ nu pot fi primiţĭ la examenele anuale, décă nu s'aŭ înscris prealabil în catalógele claseĭ.

Notele de însemnare sunt 1, 2, 3 şi 4.

Cu nota *4*, scolarul rĕmâne repetent. Directorele póte însă permite un alt examen şi chiar un al 3-lea în timp determinat.

Urméză în urma examenuluĭ semestrial al 2-lea alt examen solemn. Acum se vor alege bursieriĭ institutuluĭ şi se vor da şi premiurile. Concursul acesta se va face înaintea Eforilor, séŭ comitet de inspecţie, séŭ în Iaşĭ Epitropia învĕţ. Serbarea va fi precedată de o cuvêntare a unuĭ profesor, iar în Iaşĭ a directoruluĭ scólelor. Examenele pentru diplome se vor face de profesoriĭ cursurilor respective sub preşedinţa Epitropieĭ. Diplomele vor fi semnate de Epitropĭ, de Director, de Seniorul şi de unul din profesorĭ.

Secţia VIII tratéză special pentru diplome.

Diploma de laureat în literatura învĕţ. Academice pentru facultatea filosofică: laureat în sciinţe; avocat pentru facultatea juridică şi de ingineria civilă pentru cursul de matematică aplicată.

2 galbenĭ costă taxa diplomeĭ de umanióre.

5 „ „ „ pentru sciinţe şi arte.

8 „ „ „ „ drept şi inginerie.

Baniĭ vor fi utilisaţĭ la spese extraordinare.

12 anĭ dupe promulgarea acestuĭ regulament, diplomul va fi necesar spre a obţine slujbă de la Stat prin protimisis în administraţie şi în justiţie.

Secţia IX dispune despre vacanţe.

Vacanţele de véră încep, la scolile începĕtóre, la 15 Iulie şi la 15 August, cele-l'alte până la 1 Septembre.

Redeschiderea cursurilor se face solemn cu un discurs public.

Cap. IV. Se referă la internat «*instit. de educaţie*». Vor fi 50 de fiĭ de dregătorĭ şi 24 de stipendiştĭ, copiĭ de ómenĭ sĕracĭ.

Fiiĭ de boierĭ se aleg prin sorţĭ. Nu plătesc fiiĭ de dregătorĭ, numaĭ pe cât timp tatăl e slujbaş. Décă ese, plătesc 1.200 leĭ pe an, afară numaĭ décă elevul este fórte bun, când atuncea nu plătesce şi rĕmâne *supranumerantu*.

Se primesc solvenţĭ cu 1.400 leĭ pe an; numĕrul acestora e subordonat la local.

Provisorul priveghéză tineriĭ din institut. Eĭ locuesc în duoĕ secţiĭ: fiiĭ de dregătorĭ deosebiţĭ de stipendiştĭ (!)

Spre a fi primit în institut, se cere să fi absolvit o scólă primară publică séŭ privată, şi să aĭbă atestat de la scóla primară publică.

Acéstă mĕsură se va aplica de la 1837. Până atuncĭ se vor primi şi elevĭ fără clasele primare.

Repetitoriĭ îĭ vor învĕţa aceste materiĭ.

Pentru stipendiştĭ se cere concurs şi se vor obliga, terminând cursul, să paradoséscă în

www.dacoromanica.ro

scólele naţionale învĕţăturile la carĭ se vor găsi maĭ vrednicĭ, cu $^1/_2$ din léfă în curs de 3 anĭ.

Imbrăcămintea elevilor şi a stipendiştilor, este în comptul lor. Vor avea uniforma obligatorie la eşire din casă.

Secţia II. De personalul dregătorilor institutuluĭ.

(§ 165—184) provizorul, censorul, pedagogĭ, repetitorĭ, economul, pedelul.

Secţia III. Se referă la orânduiala şi disciplina institutu'uĭ.

Secţia IV. Pedepsele. Mustrările. Ameninţărĭ.

(?) Prând deosebit, prând după ce se vor scula alţiĭ de la masă, neimpărtăşire de recreaţie in ḑilele sĕptĕmâneĭ, idem în ḑilele de serbătóre, înmulţirea lecţiilor peste acea hotărîtă. Arest în cameră, arest la camera institutuluĭ de la 12 ore la 3 ḑile, scóterea din institut.

Secţia V. Despre infirmerie.

Cap. VI şi ultim are titlu: «Intocmirĭ deosebite».

Secţia I. Despre comitetul Academieĭ în fie-care an, la aniversala instituireĭ Academieĭ, comitetul va alege pe rênd un *Senior*, carele, la solemnităţile scolastice, va represinta pe comitet, şi va iscăli diplomele şi atestatele liberate de Epitropie. Seniorul va fi vice-preşedinte al comitetuluĭ, cu vot deliberativ.

Acest comitet este un fel de consiliŭ consultativ al Epitropieĭ.

Secţia II. Redacţia şi cercetarea cărţilor.

§ 222. Invĕţătura în limba patrieĭ fiind nouă şi cerêndu-se mare cumpănire şi chibzuire între alcătuirea séŭ tălmăcirea cărţilor sciinţifice şi înavuţirea limbeĭ românescĭ pentru maĭ exactă rostire a ḑicerilor abstracte şi technice, Comitetul Academieĭ, la care va fi de faţă şi autorul, va cerceta manuscriptul ce i se va trimite de Epitropie, şi décă cu a sa observaţie se va uni auctorul, manuscriptul cu observaţiile comitetuluĭ se va supune Epitropieĭ cu cuvintele auctoruluĭ spre deslegarea ponturilor împricinuite şi numaĭ după întăritura Epitropieĭ, se va putea tipări asemenea alcătuire şi a se paradosi în public.

Secţia III prevede întocmirea pe încet a bibliotecеĭ Academieĭ. Auctoriĭ şi editoriĭ se obligă a da gratis 5 exemplare pentru bibliotecă (art. 225), iar din gazete şi lucrărĭ periodice câte un exemplar.

Pe tot anul se vor cumpĕra instrumente de fisică, chimie, geometrie mecanică, modele de architectură, agricultură, colecţiĭ de ist. naturală, stampe, etc.

Secţia IV. Prevede pe tot anul o sumă pentru tipăritul cărţilor didactice, $^1/_2$ din exemplarele uneĭ cărţĭ se daŭ autoruluĭ. Cărţile se vor da gratis la scolariĭ eminenţĭ.

Din acéstă sumă anuală se vor da şi premiĭ pentru traducerĭ şi alte lucrărĭ trebuinciose la învĕţătura publică.

Secţia V. Art. 233. Se vor forma profesorĭ, trimiţându-se la universităţĭ strĕine, din vreme în vreme, tinerĭ dintre stipendiştiĭ absolvenţĭ cu *eminenţă* şi cu caracter moral. Acéstă preferinţă se va câştiga prin concurs ce se va face la *examenul general.*

Este în adevĕr prevĕḑut un examen general (§ 139), la finele cursuluĭ întreg de umanióre şi la finele învĕţăturilor Academice, spre a căpĕta diploma.

Art. 234 final al regulamentuluĭ, arĕtă cum va fi stema şi sigiliul Academieĭ, în cer albastru, un luceafĕr de argint avênd în mijloc pe Sfântul Duh ca porumb, iar la margine vorbele: «Academia Mihăileană, 1834».

Urmĕză apoĭ programele fie-căreĭ categoriĭ de acolo. (Veḑĭ anexele cu întréga lege).

www.dacoromanica.ro

*

Domnitorul M. Sturdza, primesce în 14 Iunie 1835, următórea anafora a Epitropieĭ, prin care 'ĭ supune la întărire reglementul scolastic maĭ sus analisat.

Eată acéstă anafora :

«Povăţuită de prinţipurile pline de înţelepciune care I. V. a'ţĭ statornicit pentru luminarea tinerimeĭ patrieĭ in epoca când aţĭ fost mădular sfatuluĭ învĕţ. publice, acéstă Epitropie n'a pregetat a urma unor asemenea sfiinţite indatoriri.

Drept aceea, in gimnasia Vasiliană, restaurată la anul 1828, incheiând uniĭ din scolarĭ cursul de umanióre, cu inceputul anuluĭ scolastic 1834, s'a pus la cale a li se paradosi clasurile filosofice provisornic in cuprinsul gimnasieĭ ; iară acum, făcêndu-se cuviinciósa pregătire pentru inauguraţia Academieĭ şi a institutuluĭ de crescere, Epitropia cu respect supune I. V. reglementul scolastic al organisaţieĭ ramuluĭ de invĕţătură, dupe care in viitorime aŭ a se povăţui atât dregătoriĭ scólelor, cât şi tinerimea, şi in care se cuprind drituriile şi datoriile lor. Legiuirile acestuĭ reglement, intocmit sub auspiciile I. V., sunt intemeiate pe principiile Sf. nóstre religie şi pe sistemă de invĕţătură folositóre in aplicaţia eĭ către sciinţă şi meşteşugurĭ, prin care să se statornicéscă şi să se sporéscă in patrie atât sciinţele cele positive, cât şi industria naţională. Cu acea inţelepciune, care strălucesce din tóte lucrările I. V., bine-voiţĭ a pĕtrunde acéstă legiuire şi aflând'o potrivită părintesculuĭ vostru scopos, să daţĭ I. V. intăritură, pentru ca acest aşeḑămênt legiuitor de luminare, prin puternică protecţie şi cu amĕnuntul păzire, ajungênd la a sa deplină desvălire şi aducênd doritul rod, să fie acea maĭ nimerită şi maĭ traĭnică inchezăşluire a fericireĭ şi laudeĭ patrieĭ. Pentru asemenea mântuitóre facere de bine, patria este datóre I. V. a eĭ recunoscinţă. Acésta se păstréză in inimile fieşte-căruia adevĕrat moldovean, şi spre a vădi lumeĭ un semn al acesteĭ datornice simţirĭ, Epitropia se rógă cu supunere, ca acest aşeḑămênt de invĕţătură, urḑit, pregătit şi adus la indeplinire de I. V., să pórte nume de *Academia Mihăileană*, spre vecĭnica aducere aminte a luminatuluĭ eĭ urḑitor, atât intre fiĭ patrieĭ, cât şi între strĕinĭ.

Supunênd aceste hotăririĭ I. V., Epitropia aştéptă şi însemnarea ḑileĭ când veţĭ afla de cuviinţă a se face solemna inauguraţie a Academieĭ.

Asupra acesteĭ anaforale, Domnitorul pune resoluţiunea aprobătóre ce o dăm aci in facsimile : (Veḑĭ facsimila).

*

Se decide inaugurarea Academieĭ pe ḑiua de Duminică, 16 Iunie.

Adresa direcţiuneĭ invĕţăturilor publice semnată de G. Asaki, invita profesoriĭ şi dregătoriĭ scolasticĭ să se adune in ḑiua de Duminică, 16 Iunie, in cuprinsul Academieĭ, diminéţa la 6 $^1/_2$ césurĭ, ca apoĭ să mérgă la biserica academieĭ numită a Talpalarilor, unde va oficia leturghia P. S. Arhipăstor pentru inaugurarea Academieĭ Mihăilene.

Cum că aŭ vĕḑut circulara, iscălesc: Sĕulescu, V. Fabian, Freivald, Sakelarie, Neculai Porfiroghenide, I. C. Adler, Samuil Botezatu, Theodor Verescu, I. Stavrat, N. Simionescu, pedagog şi Neculai, (in limba grécă nedescifrabil) *).

Eată darea de sémă a Alb. rom. No. 48 din 20 Iunie şi 49 din 23 Iunie :

Duminică in 16 Iunie, a urmat inauguraţia a Academieĭ Moldoveĭ cu tótă solemnitatea şi cuviinţa potrivită unuĭ asemenea memorabil şi folositor aşeḑămênt.

*) Dos. 55 corent. Archiva Statuluĭ.

www.dacoromanica.ro

Се потврди актот овој, кој е изработен
во двојно, а еден од истите примерци се задржува.
За актот овој се ставува печат - бр. 14
во 1935.

www.dacoromanica.ro

Potrivit cu asemenea împrejurare, s'a pregătit înaintea Academieĭ un arc de triumf, în asemĕnarea zidirilor luĭ Vasile Voevod, făcênd aluziune (pilduire) că înălţarea Academieĭ cu duoĕ veacurĭ era menită de acel Domn al Patrieĭ făcĕtor de bine.

Zidirea de căpetenie era împodobită pe din afară şi pe din năuntru cu festóne de frunze de stejar şi de florĭ, asemenea cu inscripţiĭ ţintitóre către scoposul pentru carele ea este urzită.

In sala ceremonială se afla în asemĕnarea bronzuluĭ statuele alegorice (chipurĭ), a teologieĭ, dreptăţeĭ, a ginţilor, a industrieĭ, agricultureĭ şi a frumóselor meşteşugurĭ; iar în faţă asupra draperieĭ încoronate de Stema Prea In. Domn şi al Academieĭ, care este Sf. Duch strălucitorŭ în un Luceafăr, se vedea de multe şi rare florĭ ecsotice ţifra M. şi vis-à-vis în relief în bronz o zugrăvélă cu un înscris: «Inţelepciunea duce pe aĭ eĭ elevĭ la templul virtuţeĭ».

Diminéţa la 6 césurĭ s'aŭ adunat în sală mădularele Epitropieĭ şi dregătoriĭ scólelor, în curtea Academieĭ D-lor profesoriĭ cu eleviĭ institutuluĭ şi aĭ lor povĕţuitorĭ şi în prejma bisericeĭ Academice se afla înşiraţĭ ascultătoriĭ scólelor normale, gimnasiale şi aĭ facultăţeĭ filosofieĭ.

La sunetul clopotelor, aŭ intrat cu toţiĭ în biserică unde P. S. Archiereŭ Sevastias a serbat Sf. Leturghie.

După care a urmat Te-Deumul pentru de a chema asupra acestuĭ de mare folos aşedămênt ajutorul ceresculuĭ luminător. La 9 ceasurĭ dupe încheierea acestor rugăciunĭ, P. S. S. Mitropolit Veniamin, înconjurat de înaltul cleros, a făcut în sală ceremonia, rugăciunile şi Sf. Aiazmă.

In sală era aşedate posturĭ pentru curtea Inaltuluĭ cleros, ântêile dregătoriĭ şi divanurĭ a Statuluĭ, D-lor consuliĭ şi agenţiĭ, pentru societatea medico-istorio-naturală şi pentru boierĭ, şi strĕiniĭ ceĭ maĭ însemnaţĭ. DD. profesorĭ, eleviĭ în uniformă, şi deputaţiĭ deosebitelor clasurĭ faţă în cerc înaintea Epitropieĭ.

Porţile şi uşile eraŭ cuprinse de gvardia d'onor.

La 10 césurĭ, aŭ sosit P. I. Domn, Dómna şi baronul Rükman general consul a I. S. Măririĭ şi s'aŭ urat de musica militară. Mădularele Epitropieĭ aŭ întâmpinat pre P. I. Domn jos la uşa Academieĭ, iar P. S. Mitropolit la uşa săliĭ.

Dupe ce s'aŭ aşezat şi s'aŭ urat de Epitropie, apoĭ P. I. Domn s'a sculat şi a rostit către adunare următorul cuvênt:

Domnilor,

«Bucuria care simţim astăţĭ la prilegiul inaugurăriĭ Academieĭ de învĕţătură este cu atâta maĭ mare, în cât vedem plinindu-se acea maĭ vie dorinţă de care suntem însufleţiţĭ, bine sciind, că singurul mijloc a fericireĭ prea iubiteĭ nóstre patriĭ, este o dréptă luminare a fiilor eĭ.

Omul după a sa de la Dumneţeŭ plăsmuire, este locuitor a duoĕ lumĭ, acea materială şi acea intelectuală. El este menit a vieţui şi a făptui în amênduoĕ. Educaţia numaĭ îl póte informa ca să împlinéscă cu vrednicie a sa înduoită chemare.

Drept aceea, la anul 1814, îndată ce ni s'aŭ incredinţat Epitropia scólelor, cugetarea nóstră a ţintit asupra mijlócelor, de a întemeia o sistemă de învĕţătura publică înlesnitóre, potrivită cu gradul luminateĭ Europeĭ, şi cu trebuinţa acesteĭ ţĕrĭ.

www.dacoromanica.ro

Metodul de a paradosi învĕţăturile în limba naţională cu ajutorul acelor clasice, prin care în epoca cea nouĕ fórte aŭ sporit luminare în lume, s'a încuviinţat şi de Epitropie, trecênd subt tăcere împiedicările care pe acéstă sistemă aŭ împotrivit'o în acel period şi năvălirea năprasnicilor întêmplărĭ care aŭ precurmat cursul învĕţăturilor până la întórcerea Nóstră din emigraţie, sosim la epoca ocârmuireĭ vremelnicescĭ, subt a căruia mântuitóre înrîurire împreună cu P. S. Mitropolit, sin epitropul.

D-lor Vor. Costache Mavrocordat şi referendarul Aga G. Asaki, am aflat îndemânare întru aplicarea acesteĭ sisteme în scólele Moldoveĭ, şi după trecerea a 7 anĭ de la deschiderea gimnasieĭ, s'aŭ vĕḑut ostenelele nóstre încununate de dorita ispravă.

Ajungând tinerimea scolastică la grad de a putea învĕţa sciinţele filosofice, noĭ în urmarea organicesculuĭ reglement, am poruncit a se înfiinţa Academia.

Epitropia ne-a supus reglementul special a ramurilor de învĕţătură şi după cercetare aflându'l potrivit cu dorinţa nóstră şi cu trebuinţa de faţă, noĭ am dat acestuĭ act legiuita putere întărindu'l cu Domnescu nostru Chrisov, spre a fi de povaţă. Bine-cuvêntarea care de la Dumneḑeŭ a chemat astăḑĭ P. S. nostru Mitrop. asupra acestuĭ aşeḑĕmênt, stăruinţele nóstre de a'l ocroti şi a'ĭ spori mijlócele, a Epitropieĭ îngrijire de a-l ocârmui după întocmitele legiuirĭ, sîrguinţa profesorilor de a fi următorĭ îndatoririlor şi a tinerimeĭ rîvnă de a se înzestra cu felurite şi folositóre sciinţe, vor desveli nouĕ mijlóce intelectuale, vor spori industria şi vor revĕrsa asupra patrieĭ nouĕ isvóre de fericire şi de slavă, care dorite resultaturĭ vor să fie cea maĭ dulce mângâere şi mulţămită».

Apoĭ aŭ luat reglem. ramurilor de învĕţătură, carele pe o perină de catifea îl ţinea un Pagiŭ, şi l'aŭ încredinţat P. S. Mitropolit.

La auḑirea acestor cuvinte pline de înţelepciune şi de îngrijire pentru luminarea fiilor patrieĭ, tótă sala aŭ resunat de întreit sunet «*Vivat Domnul nostru*».

După acestea, şeḑând cu toţiĭ, D. referendar al învĕţ. D. Aga G. Asaki, aŭ rostit următórele:

Prea Inălţate Dómne,

«După ḑiua cea vrednică de aducere aminte, când patria v'a urat de al eĭ Domn şi părinte, acésta este cea maĭ însemnată, pentru că către acele titluri vi se adaugă astăḑĭ nume de aci *luminător*, titlu cu care va ura pe I. V. vécurile viitóre, precum cu cunoscinţă se păstréḑă între noĭ facerile de bine de Domniĭ ceĭ vechĭ întemeiate.

In epoca cea maĭ înapoiată a stat. Moldoveĭ, de şi învĕluită de grele întêmplărĭ, totuş nu era neîngrijită crescerea tinerimeĭ. Un Domn atât de înţelept şi urḑitor a multor folositóre şi luĭ Dumneḑeŭ plăcute aşeḑĕmânturĭ, precum a fost Alexandru-cel-Bun, n'aŭ pregetat a statornici şi scóle, din al cărora sên a eşit Mitropolitul Damian, care pentru a sale rare sciinţe, a fost chemat la Constant. de Patriarhul Ioan, şi după sfătuirea urmată la patriarchie, împuternicit cu epistola sinodală, a mers la Florenţa împreună cu Mitrop. Mitrofan, unde aŭ figurarisit între teologiĭ ceĭ învĕţaţĭ. Domnul Vasile I, la 1562, a întemeiat o gimnasie la Cotnar, care era pe atuncĭ o politie inpoporată, aŭ aşeḑat acolo biblioteca, aŭ adus învĕţaţĭ precum era filosoful Peutscher şi matematicul Reticus, încredinţându-le fiĭ de boierĭ pentru învĕţătură. Vasile II, numit Lupul, a maĭ îndeplinit acest ram, întemeiând la 1640 în cuprinsul monastireĭ Treĭ-Ierarchĭ, o gimnasie cu bibliotecă şi tipografie.

Asemenea şi din aceste scolĭ aŭ eşit învĕţaţĭ cu care ne putem lăuda, precum: Mitro-

www.dacoromanica.ro

politul Dosofteĭ, Eclesiastic Cuvios şi Poeta bisericesc, Vorn. Costin Miron, istoriograful Moldoveĭ, Logof. Evstrachie, legist însemnat, şi vrednicul Mitropolit P. Movilă, fratele Domnuluĭ ocârmuitor, a căruia sciinţe temeĭnice şi sfânt caracter, era în stare a înainta şi a îndeplini învĕţăturile naţionale, dar nevoit de învăluirile politice a'şĭ părăsi patria, el 'şĭ-a aflat în Rusia strălucit adăpost. Chievul mărturisind cunoscinţa şi meritul, l'aŭ ales de al sĕŭ Mitropolit şi academiile de Nowogrod, de Cernicof şi de Moscva, sunt luĭ datóre cu a lor urdire, precum şi acea ântêia seminare în Rusia, care aŭ întemeiat-o la Chiev.

In cât ţéra acésta se ocârmuia de Domnĭ pământenĭ, scólele naţionale urma cu schimbătóre sórtă până la învĕţatul Domn Dimitrie Cantemir, a căruia scrierĭ se pot numĕra între cele clasice.

Dar ajungênd cârma guvernuluĭ în mânĭ străine, apoĭ o sistemă vătămătóre întru tóte s'aŭ rădăcinat, aşedămênturĭ de învĕţătură de pământenĭ întemeiate s'aŭ desfiinţat, sciinţele şi meşteşugurile s'aŭ dat uităreĭ, singura limba elinéscă era menită a îndeplini tótă educaţia, în cât cu învĕţătura naţională a pierit patriotismul, nouĕ moravurĭ şi deprindere s'aŭ introdus cu dialectul străinilor, rĕmânênd limba maiceĭ părăsită între sătenĭ şi puţin lipsea a fi locuitoriĭ acesteĭ ţĕrĭ împărţiţĭ în duoĕ deosebite naţiunĭ.

Când pe rotundimea pământuluĭ înflorea civilisaţia, ale sale raze cu anevoie rĕsbătea asupra acestuĭ orizont: de suflarea unor agere fortune se stârpise ramul Dafinuluĭ naţional şi asupra Moldoveĭ îndestrate cu nenumĕrate odóre a natureĭ, plutea o negură care învelea de întristare şi de orbire acéstă frumósă ţéră.

In mijlocul unor asemenea împrejurărĭ, pronia aprindêndu-vĕ în inima Sf. scântee a sciinţelor, a hărăzit nouĕ P. I. V. de mădular la Epitropia scólelor, când cu rîvna şi patriotismul P. S. nostru archipăstor şi D. Vorniculuĭ C. Mavrocordat a'ţĭ cercat reformarea învĕţăturilor publice ca un singur mijloc de mântuire morală, şi cu îmbunătăţirea fiinţeĭ politice, ce s'aŭ hărăzit Moldoveĭ, de îndatoritoriĭ şi prea puterniciĭ monarchĭ, aŭ rĕsărit pentru învĕţătura eĭ o nouă epocă.

Drept aceea, la 1828, ridicându-se din ale eĭ surpărĭ gimn. Vasiliană, I. V. a'ţĭ intemeiat în ea sisteme de învĕţătură potrivite cu acele care astădĭ se numĕră pe la naţiele megieşite, adecă a învĕţa sciinţele în limba patrieĭ, începênd de la cele elementare până la încheerea clasurilor umanióre. Lipsa cărţilor de paradosire şi înmiite îngreunărĭ n'aŭ curmat sporul acestuĭ plan. Indemnat şi povăţuit de înţelepciunea I. V., personalul profesoral îl urma cu statornicie, în cât dupe un curs de învĕţătură de 7 anĭ, aceĭ tinerĭ carĭ s'aŭ crescut cu cheltuiala scóleĭ la inst. gimnasial, statornic urmând studiile, acum la încheerea trecutuluĭ anuluĭ scolastic a sĕvârşit filologia, limba latină, geograf. chronolog. aritmet. catichism. ist. biblică, retorica, poesia şi archiologia şi aŭ ajuns în stare de a putea asculta filosofia.

In cursul acestor anĭ, 3.420 de tinerĭ pe rênd s'aŭ împărtăşit de învĕţătura scólelor publice aicea în Iaşĭ, şi pe la 6 scóle ţinutale înfiinţate de la introducerea reglementuluĭ.

6 din aceĭ maĭ vrednicĭ elevĭ s'aŭ trămis cu cheltuiala Statuluĭ la univers. şi academ. din Viena. Atestaturile gim. Vasiliane aflându-se potrivite cu a lor sciinţe, acele academiĭ aŭ primit pe tineriĭ moldovenĭ de ascultătorĭ la clasurile filosofice şi technice, unde asemenea făcênd examen aŭ câştigat întru tóte mărturiĭ de eminenţă.

La îndemnarea Epitropieĭ, din deosebite părţĭ, s'aŭ adunat bărbaţĭ vrednicĭ de a paradosi înalte obiecturĭ sciinţifice, a căror paradosire până acuma a şi urmat de la trecutul anuluĭ scolastic de o-dată în cuprinsul gimnasieĭ.

www.dacoromanica.ro

Din porunca I. V., cinstita Epitropie cu împreună lucrarea nouluĭ eĭ mădular D. Vist. N. Canta, a pregătit locașul muzelor.

Aceste conjurate de tóte ale lor atributurĭ cu încredere între astădĭ în acest templu ce li s'aŭ sfinţit, spre a înavuţi pe tinerime cu odórele cele maĭ preţióse şi maĭ trainice a virtuţeĭ şi a înţelepciuneĭ.

Pentru de a ajunge la acel mântuitor scopos, I. V. a'ţĭ bine-voit a legiui provisornic aşeḑĕmêntul de organisaţia ramuluĭ de învĕţătură, până când aplicaţia va arăta cele de cuviinţă.

Coprinderea acestuĭ reglement in privirea materiilor ce se vor paradosi, este următórele :

(Urméză cetirea capuluĭ I din reglement).

Cu acest fel de rânduială se întemeiază astădĭ la rĕsăritul Europeĭ un aşeḑĕmênt de învĕţătură, care subt înriurirea Sf. sĕŭ simbol, va revĕrsa asupra doritorilor dréptă lumină, va sădi în inimile lor simţirĭ de virtute şi va povăţui mânile lor către folositóre meşteşugurĭ.

Subt povĕţuirea acestor rânduelĭ, păzite cu sfinţenie de D-niĭ profesorĭ, şi cărora eĭ în cuget juruesc credinţă, tinerimea fără a se înstrăina, va putea începe şi a îndeplini tot cursul de învĕţătură.

In acéstă academie avem încredere, că părinţiĭ vor fi martorĭ de sporul şi îmbunatăţirea fiilor, biserica iĭ va adăpa cu ale sale sfinte învĕţăturĭ şi societatea va câştiga folositóre mădulare, ea este singurul scopos a acestuĭ aşeḑĕmênt carele 'ĭ dat, pregătit şi înfiinţat de I. V. se va împodobi în vecĭ cu numele de *Academia Mihăileană*, întru memoria şi slava strălucituluĭ eĭ urḑitor şi drept semn al recunoscinţeĭ ce vĕ este datóre patria».

Un entusiastic : Să trăiască P. I. nostru Domn! Să trăiască Mihăileana! aŭ resunat de 9 orĭ din fundul inimeĭ uneĭ tinerimĭ aprinse de rîvna învĕţăturilor şi recunoscĕtóre facerilor de bine ce li s'aŭ pregătit. Lacrimĭ de duioşie aŭ vĕrsat asupra feţeĭ bĕtrânilor părinţĭ, carĭ aŭ mulţămit Pronieĭ că vĕd prin asemenea mijlóce închezeşluită fericirea fiilor, şi streiniĭ, preţuitorĭ unuĭ asemenea bine, aŭ mărturisit aevé a lor mulţămirĭ.

P. I. Domn cu toţĭ poftiţiĭ, aŭ bine-voit a visita tóte apartamentele, dormitórele, salele de studiŭ, clasurile, cancelaria şi archiva Epitropieĭ, trapezarul, sala sănătăţeĭ, garderoba şi câte atârnă de acest aşeḑĕmênt, urzit după pilda acelor maĭ nemerite în Europa, şi toţĭ aŭ mărturisit a lor mulţămire, pentru buna rânduială, curăţenia şi exactitatea cu care pretutindenea este organisat.

După purcederea M. S., aŭ urmat pentru poftiţiĭ boierĭ, pentru D-niĭ profesorĭ şi elevĭ o gustare, la care s'aŭ făcut tuasturĭ în sănătatea strălucitului urḑitor al Academieĭ şi al împreună lucrătorilor. Séra zidirea Academieĭ şi arcul aŭ fost iluminate.

In acest chip a urmat inauguraţia uneĭ Academiĭ de învĕţătură, a căreia principiĭ sunt menite a revĕrsa asupra némuluĭ moldovenesc o dréptă luminare, a forma bărbaţĭ folositorĭ şi în stare de a sluji cu spor patria.

Dăm în anexă hrisovul de fundaţiune al Academieĭ Mihăilene *).

*

Treĭ ḑile după aprobarea dată de M. Sturdza, ca noua Academie să se numéscă Mihăi-

*) Veḑĭ anexa de la acéstă pagină.

www.dacoromanica.ro

leană, şi a duoa-ḑi după solemnitatea inaugurăreĭ eĭ, G. Asaki convócă comitetul Academic în 17 Iunie 1835.

Acest Comitet compus din G. Sĕulescu, V. Fabian, Major Singuroff şi G. Asaki, fiind necomplect, încheie jurnalul No. 1, prin care constată că n'aŭ putut alege în acéstă şedinţă pre «*Senioruł*», adecă Decanul Academieĭ după cererea Epitropieĭ. Apoĭ Comitetul se crede incomplect pentru de a «tractarisi despre mijlócele şi mĕsurile de a întrebuinţa pentru deschiderea învĕţăturilor după programa însemnată. Drept aceea, fiind-că aceĭ maĭ mulţĭ din elevĭ şi uniĭ din scolariĭ externĭ nu aŭ însuşirile cerute prin art. 159, privitor către gradul învĕţătureĭ lor, apoĭ spre a-ĭ pregăti întru acésta, s'aŭ socotit de cuviinţă următórele :

1) Vacanţele orênduite vor fi în acest an numaĭ pentru cursurile ordinare;

2) Tóte cursurile extraordinare vor începe îndată şi vor urma în cursul vacanţelor până la acele viitóre;

3) In cuprinsul Academieĭ se vor aşeḑa 2 clase sub nume de *pregătitóre*, în care se vor împărţi după a lor putere eleviĭ institutuluĭ şi ceĭ nouĭ externĭ scolarĭ spre a învĕţa : gramatica română, limba latină, geografia, aritmetica, catichisis şi caligrafia ;

4) In aceste duoĕ clasurĭ vor paradosi D. Draghinici de la 8—10 diminéţa, D. Stavrat în tóte ḑilele de la 8—10 şi de la 2—3 dupe amiaḑĭ, Sf. S. Părintele Ion Micul caticheta Lunea, Miercurea, Vinerea şi Sâmbăta câte 2 ḑile în fie-care clas de la 3—4 dupe prânḑ Miercurea şi Sâmbăta, iar de la 8—10 diminéţa Lunĭ şi Vinerĭ». Preotul Atanasie de la biserica Academieĭ (Talpalariĭ), a fost ales de Comitet «ca să împlinéscă provisoriŭ datoria de *Efimerium* la institut».

Disposiţiunea de sus a Comit. Academic ne arétă că nu se găsea încă scolarĭ pentru clasele umanióre. Comitetul voia decĭ să împlinéscă golurile din clasele 1 şi 2, pregătind un numĕr dintre scolarĭ în timpul vacanţelor.

*

In 18 Iunie 1835, Comitetul Academic, sub preşedinţa Vorniculuĭ C. Mavrocordat, primesce aprobarea încheierilor sale anterióre, şi ia nouĕ disposiţiunĭ.

Una din acestea hotărasce că Facultatea filosofică «care până acum s'a paradosit provisornic» la gimnasiul Vasilian, să rĕmână acolo până după examen.

Se hotărasce şi ţinerea examenelor pentru semestrul al II-lea, couform art. 130 din regulamentul noŭ.

La 25 Iunie, Comitetul se adună iarăşĭ sub preşedinţa Vorniculuĭ Mavrocordat, şi ia nouĕ disposiţiunĭ prin jurnalul No. 5.

Intre acestea notăm :

1) Impărţirea orelor de clase provisoriŭ s'aŭ hotărît: toţĭ profesoriĭ ordinarĭ şi extraordinarĭ vor preda câte de 2 orĭ pe sĕptĕmână câte o oră şi jumĕtate. Prof. de matematicĭ va preda însă de 3 orĭ pe sĕptĕmână ;

2) Iancu Stavrat este numit profesor de limba franceză pentru eleviĭ micĭ.

www.dacoromanica.ro

*

La 29 Octombre 1835, Epitropia adreséză Domnitoruluĭ un raport în care dă sémă de starea scólelor pe anul acesta scolastic, care a avut de a lupta ca tóte întreprinderile nouĕ.

Dupe raport se constată că în Iaşĭ aŭ urmat scólele 322 de copiĭ şi pe la ţinuturĭ 487, carĭ «s'aŭ îndestrat cu cunoscinţa gramaticeĭ a maiceĭ limbe, a dogmelor creştinescĭ, a elementelor geografieĭ şi a aritmeticeĭ». 87 scolarĭ în clasele gimnasiale «aŭ petrecut filologia românéscă, acea latină, chronologia, matematica până la algebră, catechisis şi geografia specială. Uniĭ s'aŭ dedat la învĕţarea limbeĭ elene, aceleĭ franceze, germane şi rosiene. 26 scolarĭ aŭ intrat în clasul filosofieĭ, dintre carĭ 6 pe cheltuiala statuluĭ urméză la Viena. «50 sĕrmanĭ se cresc la Vasiliana, iar la institutul Academieĭ 40 de fiĭ de dregĕtorĭ. Numĕrul total al scolarilor din Iaşĭ şi de la ţinuturĭ cu 149 de fete de la noua scólă de fete s'aŭ urcat în anul acesta la 1.013 scolarĭ. Epitropia constată apoĭ lipsa de locale suficiente şi mulţumesce Domnitoruluĭ că în călĕtoria luĭ prin ţéră a visitat tóte scólele ţinutale. Iĭ maĭ mulţumesce pentru că a asistat la examenul ultim a claseĭ de filosofie. Epitropia declară că s'aŭ preocupat mereŭ cu formarea candidaţilor de profesorĭ. Constată cu mângâere că scólele aŭ dat deja maĭ mulţĭ impiegaţĭ prin cancelariĭ; că uniĭ s'aŭ apucat de negoţ şi că «în acéstă vreme dorul luminăreĭ obştescĭ aŭ început a spori între tinerime. Epitropia termină rugând pe Domnitor să resplătéscă pe profesoriĭ G. Sĕulescu şi V. Fabian, cariĭ s'aflaŭ slujind de la întemeierea scólelor naţionale la anul 1828, pe Theodor Verescul, care servă tot d'atuncea, pe Vasile Peltechi, Samoil Botezatul şi pre secretarul Manoil Mavrodin, în serviciŭ de la 1831. Epitropia recomandă egalmente Domnitoruluĭ pe Vasile Paulini, fostul profesor din Focşanĭ ş'acum la gimnasiŭ, şi pe profesoriĭ scólelor ţinutale Ion Zahărescu, Toma Giuşcă, Ion Nanul, Ion Martinovicĭ, împlinitor de pedagog, şi pe pedagogul Gh. Petruţŭ. In dosarul No. 20 curent, Arch. Statuluĭ nu aflăm ce urmare a dat Domnitorul la acéstă anafora *).

Examenele claseĭ de filosofie se ţin tocmaĭ la 1 Octombre, 11 ore diminéţa. G. Asaki convócă pe toţĭ profesoriĭ Academieĭ şi aĭ gimnasieĭ să fie de faţă, căcĭ va asiste Domnitorul **).

Noul institut de fete, avu primul examen public la 4 Maiŭ, în sala gimnasiuluĭ Vasilian.

Publicul care dori să asiste la acéstă solemnitate, fu atât de numeros, în cât se simţi nevoe să nu se permită intrarea în sală decât cu bilete speciale.

Iată darea de sémă a acesteĭ serbărĭ scolare :

«In acéstă ḑi s'aŭ făcut în sala gimnasieĭ examenul public al scóleĭ de fete în fiinţa Domnitoruluĭ, strălucitul urḑitor al acestuĭ aşeḑĕmênt, a M. S. Dómneĭ, a Epitropieĭ, a acelor ântêiŭ dame a boierilor şi strĕinilor din Capitală, precum şi a unuĭ mare numĕr de persóne.

«Gătirea săleĭ, exposiţia feluritelor lucrurĭ de mână şi a fetelor scolare împodobite cu ghirlande de florĭ şi cu eşarfe cu vopsele naţionale, înfăţişa o interesantă privire.

«După sosirea P. I. Domn, scolarele aŭ rostit într'un glas sfintele rugăciunĭ, după care Zoiţa, fiică de 10 anĭ a repausatuluĭ Econom Eftimie, a rostit următorul cuvênt :

---

*) **Rangurĭ boereştĭ la profesorĭ**

La archiva Statuluĭ se păstréză sub No. 87 curent, un dosar al Epitropieĭ învĕţăturilor din Moldova, cuprinḑênd petiţiunĭ şi lucrărĭ dintre aniĭ 1835—1847, relative la hărăzirĭ şi cererĭ de rangurĭ boerescĭ la profesorĭ.

**) Dos. No. 18 curent, arch. Statuluĭ, fila 187.

www.dacoromanica.ro

Prea Inălțate Domne,

De când părintésca și înțelépta îngrijire a I. V. pentru statornicirea bineluĭ patrieĭ aŭ rĕspândit a sale raze și asupra nóstră, fiicele credincioșilor Voștri supușĭ, acésta este ḑiua ântêia în care ni se înfățoșéḑă doritul prilej de a depune înaintea I. V. pârghia sîrguinţeĭ, ce de la așeḑarea scóleĭ nóstre, în curs de 6 lunĭ, cu bine-cuvêntarea Inalt P. S. nostru Archipăstor și sub povĕțuirea cinstiteĭ Epitropiĭ, am întrebuințat întru câștigarea cunoscinţeĭ îndatoririlor creștinescĭ și a acelor potrivite cu casnicele îndeletniciri.

In acest timp neîndelungat, sporindu-se ale nóstre mijlóce morale și materiale ale vieţuireĭ, s'aŭ umplut de mângâere inimile părinților noștri, care astăḑĭ cunosc înavuțirea fiicelor cu ḑestre statornică, menită a închega șirul fericireĭ sociale, ce va revĕrsa asupra Luminatuluĭ eĭ urḑitor, a nóstră și a viitorimeĭ bine-cuvêntare, cea maĭ prețiósă și maĭ dorită moștenire a unuĭ nume hotărît a trăi în vecĭ în inimile Moldovenilor *)».

Aŭ fost examinate 72 de fete din religie, ântêiele cunoscinţe, aritmetica, scrierea dictando și ḑicerea fabulelor de rost, cum și diferite lucrărĭ de mână, «din care s'aŭ vĕḑut sîrguinţa profes. Părintele Economu Ion, Samoil Botezatu și Madama Elisabeta», cărora Domnitorul le-aŭ arătat mulțumire, bine-voind, spre a da o nouă dovadă îngrijireĭ sale, după ce aŭ împărțit premiĭ la elevele cele maĭ bune, să pună scóla fetelor sub particulara protecție a M. S. Dómneĭ.

*

Institutul alipit pe lângă Academie, se află în primele lunĭ ale anuluĭ 1835, tot sub provisorul Tholhausen. Acesta în August 1835, dă maĭ multe raporturĭ relative la întreţinerea localuluĭ și a internatuluĭ. Intr'unul din aceste raporturĭ, de la 12 Iulie 1835, se jeluesce către Vorn. C. Mavrocordat, unul din Epitropĭ, că Asaki vrea să'l înlocuéscă cu D. Crassa, (maître de langue italienne) **).

*

Indată după inaugurarea Academieĭ și a institutuluĭ sĕŭ, dar maĭ ales în Octombre 1835, scolariĭ afluiră în numĕr relativ considerabil, de óre-ce preste vre-o 60 de scolarĭ strămutațĭ din scóla Vasiliană, maĭ fură primițĭ alțĭ 40 la începutul nouluĭ semestru scolar 1835—1836, aceștia abandonând pensionatele private.

Negreșit că nu numaĭ superioritatea studiilor ce puteaŭ afla în Academia cea nouă, aŭ atras pe ceĭ 40 de fiĭ de boierĭ de prin pensionate private, ci și împrejurarea că pe lângă Academie în tómna anuluĭ 1835 s'a deschis un noŭ internat gratuit pentru fiiĭ de funcționarĭ și de boierĭ, rĕmânênd la scóla Vasiliană internatul maĭ redus pentru copiiĭ de părinţĭ scăpățațĭ admișĭ prin concurs.

*

Noul an scolar începe sub cele maĭ bune auspiciĭ.

Eată programul materiilor și al orelor al scóleĭ normale din Treĭ-Ierarchĭ:

*) Alb. rom. No. 36 din 1835.

**) In Octombre aflăm în adevĕr provisor pe Crassa. (Dos. No. 27, curent, Arch. Statuluĭ).

www.dacoromanica.ro

TABLOŬ

al împărţireĭ ceasurilor peste sĕptĕmână pentru obiectele ce se paradosesc în scóla normală din Capitală, în monastirea Treĭ-Sfetitelor, pe semestrul anuluĭ 1835—1836

ŢILELE	CLASUL LANCASTRU	O R E	CLASUL I NORMAL	O R E	CLASUL II NORMAL	O R E
Lunĭ	Inveţătura elementară, cetire şi scrisóre Numeraţie	8—11 2—4	Gramatica românéscă Cetirea latină d. a. Caligrafia	8—9½ 9½—11 2—4	Geografia Aritmetica d. a. Catichisis	8—9½ 9½—11 2—4
Marţĭ	Sfintele rugăciunĭ Antêile cunoscinţe	8—11 2 4	Geografia Aritmetica d. a. Catichisis	8—9½ 9½—11 2—4	Sintaxul român Elemente latine d. a. Caligrafia	8—9½ 9½—11 2—4
Mercurĭ	Cetirea şi scrierea Inceputul aritmeticeĭ	8—11 2—4	Ca Lunĭ	8—9½ 9½—11 2—4	Geografia Aritmetica d. a. Desemnul	8—9½ 9½—11 2—4
Joĭ	Ca Marţĭ	8—11 2—4	Geografia Aritmetica d. a. Desemnul	8—9½ 9½—11 2—4	Sintaxul român Elemente latine d. a. Aritmetica	8—9½ 9½—11 2—4
Vinerĭ	Cetirea, scrisórea, numeraţia Antêile cunoscinţe	8—11 2—4	Ca Lunĭ	8—9½ 9½—11 2—4	Ca Lunĭ	8—9½ 9½—11 2—4
Sâmbătă	Sfintele rugăciunĭ Aritmetica	8—11 2—4	Geografia Aritmetica d. a. Aritmetica	8—9½ 9½—11 2—4	Sintaxul Elemente latine d. a. Desemnul	8—9½ 9½—11 2—4
	Numerul scolarilor, 103.		Numĕrul scolarilor, 41.		Numĕrul scolarilor, 24.	

Dosarul No. 18 curent, (archiva Statuluĭ), fila 638.
Ceasurile câte paradosește fiește-care profesor pe septemâna: 18 S. S. Economu Ioan Mielu. — 31 D. T. Verescu cu adjunctul seu Simionescu, (limba română, limba latină). — 9 D. V. Peltechi, (gramatica romăna). — 18 D. F. Gheţu, (geografia şi aritmetica). — 16 D. V. Adler, (caligrafia şi desemnul).

www.dacoromanica.ro

Dăm aci asemenea noul program şi orariŭ pentru cele duoĕ prime clase de umanióre şi cursurile extraordinare în Academia Mihăileană :

TABLOŬ

al obiectelor ordinare şi extraordinare, care se urméză în Academia Mihăileană în cursul de iarnă 1835—1836

ŢILELE	CLASUL I	ORE	CLASUL II	ORE	LECŢII EXTRAORDINARE	ORE
Luni	Sintaxul român Gramatica latina d. a. Geografia	8—9½ 9½—11 2—4	Geografia Limba grecéscă d. a. Aritmetica	8—9½ 9½—11 2—4	Ingineria Literatura elinéscă Zugrăvitura istorică Limba francesă cl. I Limba rosiană Limba italiana	10—12 11—12 11—12 4—6 4—6 4—6
Marţi	Limba grecéscă Aritmetica d. a. Istoria biblică	8—9½ 9½—11 2—4	Chronologia ist. Filologia románésca d. a. Geografia	8—9½ 9½—11 2—4	Desemnul liniar Limba germană cl. II Limba francesă cl. II Limba germană cl. I Literatura francesă	11—12½ 11—12½ 4—6 4—6 4—6
Mercuri	Sintaxul român Gramatica latină d. a. Geografia	8—9½ 9½—11 2—4	Aritmetica Istoria Sfânta d. a. Chronologia	8—9½ 9½—11 2—4	Ingineria Literatura elinéscă Zugrăvitura Limba francesă cl. I Limba rosiană Limba italiană	10—12 11—12 11—12½ 4—6 4 6 4—6
Joi	Istoria biblică d. a. Recreaţie	8—11 —	Gramatica latină Filologia d. a. Recreaţie	8—9½ 9½—11 —	Desemnul liniar Limba germană cl. II Caligrafia Limba francesă cl. II Limba germană Literatura francesă	11—12½ 11—12½ 2—4 4—6 4—6 4—6
Vineri	Aritmetica d. a. Limba grecéscă	8—11 2—4	Gramatica latină Chronologia ist. d. a. Aritmetica	8—9½ 9½—11 2—4	Ingineria Literatura elinéscă Zugrăvitura istorică Limba francesă cl. I Limba italiană	10—12 11—12 11—12½ 4—6 4—6
Sâmbătă	Sintaxul român Gramatica latină d. a. Aritmetica	8—9½ 9½—11 2—4	Limba grecéscă Istoria Sfântă d. a. Gramatica latină	8—9½ 9½—11 2—4	Limba francesă cl. II Desemnul liniar Limba germană Literatura francesa	4—6 11—12 4—6 4—6

Dos. No. 18 curent, archiva Statuluĭ, fila 553 şi 573.

NB. In acestaşĭ Dos. la fila 636, exista un alt Tabloŭ de împărţirea orelor a Academieĭ Mihăilene pe 1835—1836, cu puţine modificărĭ. Observăm numaĭ că în acest program este în tóte ḑilele musica vocală de la 6—7 ore.

www.dacoromanica.ro

In vedere cu programul celor duoĕ clase umanióre, se aleg în 28 Octombre eleviĭ pregătiţĭ în vacanţă, precum maĭ sus vĕdurăm.

«Prin jurnalul Comitetuluĭ academic No. 10 din 28 Octombre 1835, amintindu-se punerea la cale făcută la 1 Iulie 1835, prin care s'aŭ făcut pentru eleví 2 clase pregătitóre spre a învĕţa în ele obiectele neapărate pentru de a putea urma cursul ordinar rânduit prin reglement, acum comitetul cercetéză eleviĭ din aceste 2 clase pregătitóre, şi dispune a se alege din a 2-a clasă 21 de scolarĭ maĭ bunĭ, pentru a forma din eĭ clasa I de umanióre, dându-li-se de profesorĭ Seulescu şi Fabian pentru filologie, matematică şi latină. Eleviĭ maĭ slabĭ vor rĕmânea tot în clasa a 2-a *)».

*

Iată lista exactă a personaluluĭ didactic pe 1835—1836, în Iaşĭ:

Profesor I al claseĭ elementare din Treĭ-Ierarchĭ, T. Verescu.

Adjunctul claseĭ elementare, Nestor Simionescu **).

Adjunctul claseĭ I normale, Iancu Stavrat, (cu léfă 1.800 leĭ).

Profesor al claseĭ II normale, Fotache Gheţul.

Profesor gimn. filosofie, Pach. Sĕulescu.

Profesor al 2-lea al gimn. şi filosofie, Pach. Fabian.

Profesor de filosofie Eftimie Murgu ***).

Profesor de legĭ, acum de germana şi latină, Flechtenmacher.

Profesor de latină în gimnasiŭ, Nicolae Draghinici.

Caticheta clasurilor normale, Păr. Economu Ioan.

„ „ gimnasiale, Medel. Verescu.

Profesor de limba rosiană la Academie şi a gramaticeĭ românescĭ şi latine, Peltechi, (400 leĭ).

Profesor elem. al limbeĭ francesă, Malgouverné, (3.600 leĭ).

„ literatureĭ francese, Répé, (7.000 leĭ) ****).

„ limbeĭ germane, Medel. Samoil Botezatu.

„ de zugrăvitură, Müller.

„ „ inginerie, Maior Singurof.

„ „ limba elenă, Ghenaton.

„ „ literatura elenă, Cuculi.

„ „ desemn, architectură şi geometrie, Fraivald.

„ „ caligrafie la Academie şi normă, I. B. Aldler *****)

---

*) Dos. No. 86 curent, archiva Statuluĭ.

**) Era şi pedagog la Treĭ-Ierarchĭ. Veḑĭ Dos. No. 54, fila 35.

***) D. Xenopol în memoriul sĕŭ asupra învĕţămêntuluĭ superior în Moldova, rĕmâne cam în îndoială décă Murgu a trecut de la scóla Vasiliană la Academie, orĭ décă dupe cum 'ĭ-a afirmat D. Nicolae Ionescu numaĭ cât a dat examen cu scolariĭ sĕĭ în semestrul I la Academie, ş'apoĭ s'ar fi dus din Iaşĭ. Noĭ afirmăm, ca şi vechiul profesor N. Măcărescu, că Murgu a continuat cât-va timp cursul sĕŭ de filosofie la Academie, cum dovedesce acésta jalba luĭ Gh. Stihi «*Ascultător filosofieĭ*» de la Treĭ-Ierarchĭ, cerênd în 1835, Octombre 20, să fie strămutat în internatul Academieĭ, «*unde se şi învĕţă clasul filosofieĭ*». Dăm întréga petiţiune în anexă.

****) A succedat luĭ Victor de Lincourt, profesor de literatura francesă la Academia din Iaşĭ, aŭ rĕposat în 11 Aprilie 1835. Era în ţérĕ de maĭ mult de 20 anĭ.

*****) I. B. Adler era în 1835, Ocrombre, de 4 anĭ ţiitor al postuluĭ de înaltă caligrafie, desemn de planurĭ topografice la scóla din Iaşĭ. S'a îmbolnăvit şi a fost înlocuit câte-va lunĭ de Peltechi, perḑêndu'şĭ léfa pe 18 lunĭ. (Dos. No. 54, pag. 7 şi 24, archiva Statuluĭ).

www.dacoromanica.ro

D. Vasile Paulini, profesor al gimnasieĭ.
Léfa doftoruluĭ hărăzită pentru ajutorul scolarilor stipendiştĭ :
Bărbierul scóleĭ câte 30 leĭ pe lună, de la 1 Iulie.
Ceasornicarul scóleĭ câte 20 leĭ pe lună, de la 1 Iulie.

La scóla fetelor

Profesor al clasuluĭ elementar, D. Samoil Botezatu.
Catiheteĭ, Economul Ioan.
Dăscăliţa cusătóre, Madama Elisaveta.
Maica priveghetóre (Susana Monachia), 30 leĭ pe lună.
Vătaful, carele va fi şi priveghetor, Iordache Gheorghiu.

Scólele ţinutale

1 profesor de Roman, Pitar Ioan Nanu.
1 „ „ Huşĭ, Păr. Ioan.
1 „ „ Botoşanĭ, care urméză şi de limba germană.
1 „ „ Bêrlad, Pitar Ioan Zacharescu.
1 „ „ Focşanĭ.
1 „ „ Galaţĭ, Pitar Toma.
Lemne, lumînărĭ, argaţĭ la aceste scóle *).

*

Credem util de a înregistra aci şi personalul cancelarieĭ scólelor şi al internatuluĭ :
Aga G. Asaki, referendar.
Casier Spătarul Enuţă.
Secretar Medel. Emanoil Mavrodin.
Scriitorul cancelarieĭ şi archivar, Alecu Mavrodin.
Provisorul institutuluĭ de la 1 Octombre, Crasa.
Treĭ pedagogĭ repetitorĭ: Anghel, Martinovicĭ şi Malcocĭ.
George Petruţă, vătaf şi stolnic la Treĭ Ierarchĭ.
Un vătaf şi stolnic la Academie.
Douĭ sofragiĭ.
Patru feciorĭ câte 480 leĭ pe an.
Pedelul Pintilie.
Un comisionar de purtat pachetele.
Douĭ bucătarĭ câte 600 leĭ.
O femeie la infirmerie.
Patru rândaşĭ.
Un portar cu uniforma de la dênsul.

*

De cărţĭ încă se îngriji Comitetul scolar.
Comitetul a dispus să se înfiinţeze o comisie, care se va aduna în fie-ce Duminică la 10

*) Dos. No. 54 curent, (archiva Statuluĭ), fila 9—10.

www.dacoromanica.ro

ore diminéţa şi în fie-ce Joĭ la 3 ore dupe amiaḑĭ, pentru a face revisia manuscriptelor alcătuite de studiile elementare trebuitóre la clase.

Comisiunea va fi din sênul comitetuluĭ, adăogându-se ca comisar Christia Flechtenmacher *).

*

De toţĭ factoriĭ carĭ constitue scóla, Comitetul Academic şi Epitropia s'aŭ ocupat cu stăruinţă în decursul anuluĭ 1835. Décă corpul didactic 'şĭ-a făcut ast-fel datoria, nu putem ḑice că şi guvernul din Iaşĭ 'şĭ-o făcu tot asemenea a sa faţă cu corpul didactic. In Dos. No. 54 curent din archiva Statuluĭ, vedem cât de anevoie 'şĭ primeaŭ profesoriĭ lefile lor.

In 1835, aceste lefĭ nu eraŭ plătite pe maĭ multe lunĭ **).

*

Infiinţarea internatuluĭ pe lângă Academie era prevĕḑută încă de la finea anuluĭ 1834, de óre-ce în Dosarul de la archiva Statuluĭ pe 1835, cu No. 112, aflăm petiţiunĭ solicitând admiterea în acest internat de bursierĭ gratuiţĭ. Cea d'ântêiŭ petiţiune din acest dosar cu data din 1 Ianuarie 1835, este a luĭ Aga Gh. Hermeziu, în favórea fiuluĭ sĕŭ. Părinţiĭ funcţionarĭ aveaŭ dreptul să-şi aşeḑe copilul propriŭ séŭ chiar şi vre-o rudă de aprópe. Eată ca dovadă petiţiunea din 10 Septembre 1835, a Cluceruluĭ Alexandru Popovicĭ Urechiă, către cinstita Epitropie a învĕţăturilor publice din Principatul Moldoveĭ :

Clucer Al. P. Urechiă, cilen giudecătoru ţinutuluĭ Neamţu

Jalbă.

«Aşa precum dupe aşeḑĕmênt este hărăzit acelor aflătorĭ în slujba patrieĭ a avea la institutul elevilor câte un copil pentru învĕţătură, cu plecăciune rog pe cinstita Epitropie a primi la acel institut pe *nepotul meŭ* Neculai Grigoriu, fiul D-sale Paharnicul Costache Grigoriu ***).»

Décă la întemeiarea internatuluĭ de la scóla Vasiliană, G. Asaki găsise miḑlocul să micşoreze nedreptatea Regul. organic de a nu se primi în acest internat decât fiĭ de boierĭ şi de funcţionarĭ, primind totuşĭ în acelaş internat, prin concurs, şi câţĭ-va copiĭ de ómenĭ scăpătaţĭ, acum, cu înfiinţarea internatuluĭ special de la Academie, G. Asaki nu póte să împedice alegerea şi separarea în acest internat a fiilor de boierĭ şi de funcţionarĭ şi relegarea, óre-cum, a fiilor de neguţĕtorĭ şi de ómenĭ maĭ de jos în internatul redus, care se va menţine apoĭ la Treĭ-Ierarchĭ. Scriitorul acesteĭ istoriĭ 'şĭ aduce însuşĭ aminte de *neconsiderarea* în care internii de la Academie, aveaŭ pe internii de la Treĭ-Ierarchĭ, carĭ veneaŭ ca externĭ, aduşĭ de pedagogĭ, să frecuente cursurile de la Academie.

---

*) (Dos. No. 86 curent, archiva Statuluĭ).

**) Dosarul citat, pag. 7.

***) Dăm ca curiositate în anexă scrisórea în limba grecéscă şi cu traducere a luĭ Ion Sturdza V.V., (cum semnéză), în favórea a 2 copiĭ rude Costache Ghica şi Gheorghie Sturdza, spre a fi priimiţĭ în internat. Domnitorul M. Sturdza, apostiléză favorabil acéstă cerere în 9 Noembre 1835. Clucerul Al. Urechiă a fost tatăl autoruluĭ acesteĭ cărţĭ.

www.dacoromanica.ro

*

Despre seminariul de la Socola, nu aflăm nimic deosebit de semnalat pentru 1835.

O scólă sătéscă exista în acest an pe moşia Flămânḑi, a Domnitoruluĭ Mihaiŭ Sturdza. Acesta o inspectéză în 25 Maiŭ 1835 *).

Numaĭ studiile literare nu preocupă pe Epitropia scólelor din Iaşĭ. In adevĕr, în 26 Noembre, comitetul academic, spre a pune în lucrare un articol din regulamentul scólelor relativ la înfiinţarea uneĭ scóle de agronomie şi de osebite mecanice şi technice învĕţăturĭ, cere Eforieĭ :

1) A se alcătui cu un bărbat vrednic de a îndeplini întru acésta condiţiile cerute ;

2) De a chiăma pe candidatul Filipescu de la institutul din Würtenberg, unde, dupe instrucţiile date, trebue să fie sevêrşit învĕţătura agronomieĭ, ca să fie numit adjunct în acéstă slujbă ;

3) Acest noŭ institut agronomic şi mecanic, se va aşeḑa pe o moşie, care să înfăţişeze tóte materialurile şi înlesnirile pentru practisirea tinerilor în deosebilele sus arĕtate ramurĭ **).

Chiar şi direcţiunea de dat învĕţătureĭ fetelor nu scapă din băgarea de sémă a autorităţilor scolare. Ele vor ca direcţiunea acésta să fie spre învĕţarea de meseriĭ. De aceea, la 28 Decembre 1835, Epitropia face contract cu un *politechnic* şi cu soţia sa, angajaţĭ de la 1 Ianuarie 1836, la institutul fetelor din Iaşĭ. Politechnicul se angajéză a preda câte 3 césurĭ pe ḑi : modelurĭ de céră a tot felul de póme şi fructe, facerea florilor fine din materiĭ, vopsitul cordelelor, spĕlatul de horbote şi blonde, vopsitul acestora, spĕlatul, vopsitul, curăţitul şi încreţitul penelor, scóterea petelor din orĭ-ce materie, lucrul figurilor din solḑĭ şi tot lucrul de carton, precum şi alte ale industrieĭ şi economieĭ casnice.

Acestaşĭ politechnic se obligă a învĕţa şi pre stipendiştiĭ gimnasieĭ meşteşugul cartonerieĭ.

Soţia sa se obligă a învĕţa fetele se facă capele, bonete, berete, tocurĭ, pălăriele, frize, baiadere, etc.

Sunt opriţĭ de a învĕţa alte fete strĕine decât scolariĭ ***).

*

Clasa de inginerie ia o importanţă deosebită în 1835.

Generalul, inspectorul miliţieĭ principatuluĭ Moldoveĭ, în 8 Iulie 1835, cu adresa No. 1.380, înscrie Epitropieĭ mulţămindu'ĭ că a primit in clasa de inginerie maĭ mulţĭ oficierĭ şi iuncărĭ.

Eată numele acestor oficierĭ : dintre adjutanţĭ porocicul Stamatin şi Por. Codreanu. Porucicul Pavlov dintre oficiriĭ de front şi Casmir idem, asemenea Praporciciĭ Stata-

*) In 25 Maiŭ, plecând din Iaşĭ, în aceeaşĭ ḑi la 11 ore, Domnitorul cu Dómna şi Vornicul C. Mavrocordat, adiotantul Major Asaki şi Proto-medicul Sakelarie, aŭ sosit la moşia Domnéscă «Flămânḑi». Aci 'l-aŭ întâmpinat Baş-boierul Th. Balş cu mulţĭ proprietarĭ vecinĭ şi 1.000 de sătenĭ.

Curtea a mers la biserică, apoĭ aŭ visitat scóla satéscă. Aci un elev a rostit un discurs de ocasiune.

**) Dos. No. 86 curent, archiva Statuluĭ.

***) Dos. No. 18 curent, archiva Statuluĭ, (pag. 600).

www.dacoromanica.ro

chi, Frunză, Danu, Crupenski, Mavrocordat, și iuncăriĭ Ilie Stavrat, C. Gheuca, G. Pancrate, Mavromate, Evgenie Alcas, A. Mavrocordat, G. Mișoglu, Gr. Botez, Iacovache Ranet, C. Duca, I. Costin, D. Miclescu, N. Chiriak, M. Cațiki, G. Anghelichi, Dimitrie Asaki, Manolache Palade, V. Sterian, I. Voinescu, Enache Arghiropol, I. Cațiki, Enakache Christea, C. Frunză și Feldvebel G. Boteșatu.

NB. Inspectorul milițieĭ era Hatmanul T. Balș.

*

Din efemeridele anuluĭ acestuia al cultureĭ Moldovene, amintim faptele următóre :

1) Proprietatea Mareluĭ Logofĕt Th. Balș, este numită de la 14 Aprilie în loc de Têrgul Noŭ : Mihăileniĭ, în onórea luĭ Vodă;

2) M. Kogălniceanu a fost înaintat la rang de Cornet în aceașĭ ḑi cu Principele Gr. Sturdza, cu carele împreună are a merge la învĕțătură în Franța *);

3) La 21 Aprilie acest an, sub No. 46, G. Asaki învită tot corpul academic și profesoriĭ în genere, ca cu scolariĭ și stégul respectiv al scóleĭ, să mérgă la Treĭ-Ierarchĭ, de unde va păși cortegiul cu móștele și cu P. S. Mitropolit, spre a face obștésca litanie pentru neploarea ce urméză.

NB. Scolariĭ eraŭ dușĭ în fie-care an cu stelpărĭ de la St. Nicolae la mitropolie, în ajunul Floriilor **).

*

ȚÉRA MUNTENEASCĂ

Nu aflăm deosebirĭ esențiale în budgetul pe anul 1835, și de aceea nicĭ că le reproducem.

Nicĭ o prefacere de remarcat în personalul séŭ programele scólelor muntene în 1835.

Budgetul ce vom reproduce însă pentru anul 1836, va avea să aréte care a fost organisațiunea acestor scóle și pe ultimele lunĭ ale anuluĭ 1835, adecă pe primul semestru al anuluĭ scolar 1835—1836.

*

Intre nouele creațiunĭ proiectate de Eforie, aflăm una, care suntem ținuțĭ a o înregistra aci. In August anul 1835, cu anaforaua No. 406, la îndemnul de sigur al luĭ P. Poenaru, eforiĭ Alex. Filipescu și Bălăceanu, cer învoire de la Domnitor să publice un jurnal în limba românéscă și în cea franțuzéscă, sub redacția Eforieĭ și sub îngrijirea directoruluĭ. Acest jurnal va avea numirea : «Muzeu de literatură și industrie.» Dăm integral aci ḑisul raport către Domnitor, din care cititorul va afla scopul frumos ce'șĭ propunea redacțiunea jurnaluluĭ, cât și miḑlócele pentru susținerea luĭ.

Prea Inălțate Dómne,

«Cu întinderea învĕțăturilor obștescĭ se face din ce în ce maĭ simțitóre trebuința de a se publica atât lucrările de literatură și de industrie ce se sĕvĕrșescŭ între alte neamurĭ luminate, cât și resultatul aplicațieĭ acelor lucrărĭ în țéra nóstră.

*) Alb. rom. No. 45 din 2 Iunie 1835.

**) Dos. No. 55 curent, archiva Statuluĭ).

www.dacoromanica.ro

Acéstă trebuinţă se póte împlini numaĭ printr'un jurnal ce s'ar alcătui într'adins şi s'ar publica regulat la vreme hotărîtă. Şi fiind-că pentru asemenea foĭ publice gustul cititorilor nu este în destul desvoltat ca să se pótă întêmpina cheltuiéla numaĭ din prenumeraţiĭ, Eforia a chibzuit că s'ar putea întêmpina fondul trebuincios pentru acéstă publicaţie, cu ajutorul ce s'ar da atât din casa scólelor, cât şi din alte case obşteşcĭ.

Prin urmare, Eforia plecat supune la înalta judecată şi hotărîre a Mărieĭ Tale următórea chibzuire ce s'a făcut pentru întocmirea unuĭ asemenea jurnal, şi pentru miḑlócele prin care s'ar putea întêmpina cheltuelile trebuincióse la acésta.

1) Jurnalul va avea numirea «Muzĕu de literatură şi industrie.» Se va publica de 2 orĭ pe lună în limba românéscă şi în cea franţuzéscă, pe o cólă în formatul hârtieĭ Leon;

2) Redacţia se va face în cancelaria Eforieĭ scólelor, sub îngrijirea directoruluĭ;

3) Acest jurnal va cuprinde articole: Despre lucrările şi observaţiile fisice şi literale ce se fac atât la alte némurĭ luminate, cât şi într'acéstă ţéră, în deosebite ramurĭ ale aşeḑĕmênturilor de folos obştesc, precum în scóle, la spitalurĭ, în soţietăţĭ industriale şi alte asemenea.

Cheltuelile pentru publicaţia acestuĭ jurnal în 2 limbĭ şi pentru figurile litograficescĭ, carĭ se vor adăoga la text, când va cere trebuinţa, se socotesc că se vor sui până la leĭ 12.000.

Pentru întêmpinarea acestor cheltuelĭ, Eforia a socotit că ar fi de cuviinţă să se dea miḑlóce de la casele aşeḑĕmênturilor obşteşcĭ, în a cărora trebuinţă maĭ cu sémă se alcătuesce acest jurnal.

Pe acest temeiŭ se propune dar următórea analogie de prenumeraţie, pentru o sumă de 300 de galbenĭ împĕrătescĭ pe an, adecă plata prenumeraţieĭ pentru un exemplar pe an, fiind hotărît câte 2 galbenĭ şi prenumerându-se scólele pe 35 exemplare

în preţ de	70	galbenĭ
Spitalurile pe 25 exemplare în preţ de	50	„
Mitropolia „ 35 „ „ „	70	„
Episcopiile „ 45 „ „ „	90	„
Soţietatea de agricultură pe 10 exemplare	20	„
Se adună o sumă de	300	galbenĭ

care fac leĭ 9.450. Lipsa până la 12.000 leĭ se nădăjduesce a se îndeplini din prenumeraţiile ce se pot face pe séma departamenturilor administrative şi judecătorescĭ. Intr'acest chip fiind asigurate miḑlócele de întêmpinarea cheltuelilor trebuincióse, jurnalul acesta va urma regulat şi cu miḑlocul împărţireĭ exemplarelor pe la cele maĭ însemnate aşeḑĕmênturĭ obşteşcĭ, se dă prilej de a se întinde cunoscinţa de lucrările ce se fac, séŭ ce trebue să se facă în folosul obşteĭ, şi fieş-care dintr'aceste aşeḑĕmênturĭ póte întrebuinţa acest jurnal în publicaţia articolelor ce privesc la ale lor lucrărĭ şi observaţiĭ.

Alex. Filipescu, Ştefan Balăceanu, P. Poenaru.

No. 406. — Anul 1835, August, Bucurescĭ.

Asupra acestesteĭ anaforale, Domnitorul a pus resoluţiunea:

«Se recomandarisesce în chibzuirea Sfatuluĭ administrativ extraordinar.» Pare că a întârḑiat soluţiunea, căcĭ jurnalul nu póte apărea decât în 1836.

Un fórte important decret al Domnitoruluĭ Alexandru Dumitru Ghica, apare în istoria scólelor cu data din 5 Octombre 1835, sub No. 534.

Este recunóscerea dreptuluĭ omuluĭ de sciinţă, a omuluĭ de carte, să fie preferit la

www.dacoromanica.ro

slujbele Statuluĭ înaintea celuĭ ignorant *boierit*. Se póte că asemenea disposiţiune să fie contribuit întru cât-va a face din scóle pepinieră de solicitatorĭ aĭ posturilor publice, dar nu este maĭ puţin acésta o mĕsură, care în primiĭ anĭ a fost factor puternic al cultureĭ naţionale, favorind scóla română şi oborind privilegiul.

Eată acest decret domnesc :

Noĭ, Alexandru Dumitru Ghica Voevod

Către Sfatul administrativ

«Luând Domnia Mea cu dinadinsul în băgare de sémă pe de o parte că dreptatea şi obştescul folos cere neapărat, ca tinerimea, ce intră în slujbă, să fie pregătită cu învĕţăturĭ temeinice şi cu bune obiceiurĭ; iar pe de alta şi scólele naţionale de acum înainte pot avea tóte miţlócele să împlinéscă acéstă trebuinţă; am chibzuit, că la intrarea în slujbele Statuluĭ, pe viitorime, să se pue înainte atestaturile ce trebue să aibă fieş-care de la scólă, şi pentru cursul învĕţăturilor ce aŭ făcut şi pentru moralul sĕŭ, ca după temeiul acestora să facă stăpânirea primirea lor în aceste slujbe. Sfatul administrativ extraordinar va face punere la cale spre a se aşeţa şi a se obşti acéstă orânduială *).»

*

Eforia scólelor dispune în mod definitiv în 1835, timpul la care aŭ să începă vacanţele marĭ, prin următórea însciinţare :

«Luându-se în băgare de sémă de către Eforia scólelor, că vremea căldurilor luĭ Iulie, este timpul cel maĭ potrivit pentru vacanţele scólelor publice, s'aŭ făcut întocmire a se incheia de acum înainte cursul învĕţăturilor de peste an la sfĕrşitul luneĭ luĭ Iunie. De aceea examenele se vor începe est timp maĭ de timpuriŭ. Şi fiind-că Eforia doresce a face maĭ de obşte cunoscut resultatul învĕţăturilor ce se urméză în scólele publice, dă în scirea obştéscă, că examenele particulare ce s'aŭ urmat, pe anul acesta în colegiul Stuluĭ Sava, se vor începe la 17 ale acesteĭ lunĭ şi se vor urma în tóte ţilele până la 28. Intr'acele ţile toţĭ scolariĭ se vor cerceta pe rênd, la tóte învĕţăturile ce vor fi urmat şi potrivit cu rĕspunsurile scolarilor, profesoriĭ vor da în cancelaria Eforieĭ însemnare de gradul învĕţătureĭ fie-căruia scolar, ca să i se dea atestaturĭ ce i se cuvine.»

Eforia maĭ dispune ca examinarea să se facă pe rênd alfabetic, şi invită pe părinţĭ la aceste examene **).

*

Proiectul pentru întocmirea seminariuluĭ central din Bucurescĭ, de care am vorbit la anul 1834, cercetat de Obştésca Adunare, a fost întărit de Domnitorul Alex. Dumitru Ghica, în 7 Maiŭ 1835, cu ofisul No. 281, ce dăm în anexă ***), împreună cu legea priimită de Obştésca Adunare.

*

Comitetul carantinelor prin jurnalul din 20 Februarie 1835, cu aprobarea Domnitoruluĭ, dispune, că «nicĭ un ţîrcovnic dintr'aceĭ ce se vor afla învĕţând sciinţele canónelor

*) Buletinul oficial al Valachieĭ, No. 33 din 28 Octombre 1835.

**) Buletinul Valachieĭ No. 20.

***) Veţĭ anexa.

www.dacoromanica.ro

bisericescĭ, în scólele statornicite în politia Bucurescilor şi prin judeţe, după care eĭ se fac vrednicĭ daruluĭ preoţieĭ, să nu se chirotonisésică maĭ înainte până nu va fi îndeplinit şi cu meşteşugul *vaccinarisituluĭ*. Şi drept aceea, fie-care din asemenea scolarĭ, după ce 'şĭ va îndeplini cursurile scóleĭ sale, apoĭ să se îndatoreze ca în vremea când doctorul părţeĭ loculuĭ, unde el se află trăitor, adecă în oraşul Bucurescĭ, al vopseleĭ şi prin judeţe al ocoluluĭ, va urma cu vaccinarisitul, să mérgă împreună ca să i se aréte de către doctor în câte-va ḑile chipul de cum trebue să vaccinarisésică şi el, şi apoĭ să aibă voie a se chirotonisi, supuindu-se ne smintit prin cine se cuvine toţĭ aceştĭ scolarĭ pe lângă învĕţătura scóleĭ lor.....»

*

In 21 Iulie 1835, s'a complectat la internatul S-tul Sava, bursieriĭ gratuiţĭ până la numĕrul de 12, cu jurnalul Eforieĭ No. 400.

*

Din respect al mersuluĭ sciinţific, anul 1835 nu este inferior celor din urmă. Incă la 13 Ianuarie 1835, constatăm întocmirea uneĭ societăţĭ agronomice. Buletinul oficial No. 20, de la 20 Ianuarie acelaşĭ an, anunţă acésta ḑicênd :

«Cu mulţumire însciinţăm, că în urma uneĭ jalbe îndreptate către M. S. pentru întocmirea uneĭ societăţĭ agronomice, Prea I. N. Domn a bine-voit a primi şi a întări acéstă întocmire folositóre. Acéstă societate s'a constituit la 13 ale acesteĭ lunĭ. D. Marele Vornic şi cavaler M. Ghica s'a ales preşedinte, D. cavalerul Iacobsohn vice-preşedinte, D. cavalerul Scarlat Rosset prim secretar, şi D-lor colonel cavaler Câmpineanul, Comisul şi cavalerul Poenarul, directorul scólelor. D-niĭ Mayer şi Zukar mădularĭ activĭ, din care se alcătuesce comitetul ocârmuitor al societăţeĭ.

«Rîvna ce insuflă pe mădularele acesteĭ societăţĭ şi protecţia cea însemnătóre cu care M. Sa a bine-voit să cinstéscă şi să încurajeze aşĭa un început vrednic de tótă lauda, ne face a nădăjdui cele maĭ folositóre resultaturĭ pentru lucrarea pămêntuluĭ, care este temeiul fericireĭ noródelor.»

In 1835, doctoriĭ Estiotul, Ioan Rasti, C. Alexandrid, A. Carazisul, N. Gusi, analiséză apa minerală de la Boboci *).

In Iaşĭ, societatea istorico-naturală da semne de prosperitate.

Domnitorul M. Sturdza donéză societăţeĭ istorico-naturale din Iaşĭ, o floră de 60 volume cu 400 de icône colorate.

Prin Albina rom. No. 22, din 17 Martie 1835, societatea aduce mulţămirĭ Domnitoruluĭ, cum şi boierilor Aga Al. Balş, (al eĭ preşedinte), care 'ĭ-a donat 862 leĭ, Hatmanuluĭ Gr. Ghica, pentru 1.725 de leĭ, Hatmanuluĭ T. Balş, pentru 1.242 de leĭ, consilieruluĭ de curte C. Balş, pentru 897 de leĭ, Spăt. M. Cantacuzino, pentru 2.070 de leĭ.

Societatea vestesce că naturaliştiĭ ceĭ maĭ slăviţĭ aĭ Europeĭ aŭ primit a fi mădularĭ aĭ acesteĭ societăţĭ cu mare plăcere, şi aŭ intrat în corespondinţă cu ea, făcênd cele maĭ bine-voitóre hărăziri prin darurĭ, séŭ prin schimb, cu care se va înavuţi cabinetul istorico-natural.

---

*) Buletinul oficial No. 20.

www.dacoromanica.ro

Principele Alex. Cantacuzino, înainte de a purcede din Moldova pentru Rusia, a dăruit cabinetuluĭ de istorie naturală, o colecţie de medaliĭ elene şi din evul de mijloc, cu care s'a început secţia de numismatică a cabinetuluĭ *).

Cabinetul de istorie naturală se deschide publiculuĭ în tótă Duminica, de la orele 10—1 p. m. Un membru din societate va da explicaţiunĭ **).

Societatea acésta din Iaşĭ, nu se mărginesce la atât, ci începe a cerceta ţéra prin misiunĭ sciinţifice. Aşĭa în Maiŭ 1835, însărcinéză pe botanistul german Iulius Edel, să facă o excursiune în Carpaţiĭ Moldoveĭ, pentru a aduna Flora maĭ ales medicală.

D. Edel a plecat din Iaşĭ la 3 Maiŭ, spre a cerceta, împreună cu un ajutor al sĕŭ, nu numaĭ pólele rĕsăritene ale Carpaţilor şi maĭ cu sémă Ceahlăul, şi punctele cele maĭ înalte ale munţilor Moldoveĭ, dar şi malurile Dunăreĭ din cuprinsul Moldoveĭ, ale Siretuluĭ şi ale Bistriţeĭ.

Edel va maĭ însemna locurile cele maĭ însemnate şi pictorescĭ. Spiţeriĭ vor dobêndi din acéstă excursiune botanică scire de plantele ce pot găsi în ţéră.

Societatea rógă publicul moldovean să primésca favorabil pe călĕtorul Edel ***).

Despre diversele lucrărĭ sĕvîrşite, adunarea generală a societăţeĭ ia cunoscinţe în 29 Iunie 1835.

*

Din direcţiunea artelor se face menţiune despre proiectul din 1835, pentru ridicarea unuĭ monument în grădina publică de la Iaşĭ.

La ocasiunea recepţiuneĭ de la Palat, din 1 Ianuarie 1835, M. Sturdza, în discursul sĕŭ vestesce: «cu plăcere ne este a ne împărtăşi accinameaua care am primit de la Constantinopole asupra înălţăreĭ monumentuluĭ. Prin acest rĕspuns se laudă sentimentele care v'aŭ îndemnat a invecĭnici aducerea aminte a uneĭ epoce atât de fericite, care va fi cu atât maĭ mult cu cât lucrările D-vóstre vor urma a fi potrivite cu credinţa, dragostea şi faptele cele bune, care caracterisesc pre bărbaţiĭ ceĭ înţelepţĭ ****).»

Se scie că acest monument este pentru amintirea dotăreĭ ţĕreĭ cu Regulamentul organic, care a fost aprobat de Turcia prin hatişeriful primit de M. Sturdza la 17 Ianuarie 1835.

*

Orĭ cât de memorabilă este data promulgăreĭ Regulamentuluĭ organic, noĭ credem că maĭ memorabilă póte fi pentru istoria modernă a cultureĭ românilor, data de 15 Iulie 1835, când guvernele din Bucurescĭ şi Iaşĭ aŭ încheiat prima convenţiune relativă la comerciŭ, convenţiune care póte fi considerată ca o îndrumare spre unirea ţĕrilor, unire prevĕdută şi în Regulamentul organic *****).

---

*) Veḑĭ Alb. rom. No. 28 din 1835.

**) Alb. rom. No. 33 din 1835.

***) Albina rom. No. 35 din 5 Maiŭ 1835.

****) Alb. rom. No. 1 din 1835.

*****) Veḑĭ Buletinul oficial al Muntenieĭ No. 4 din 1835. Veḑĭ Reg. organic al Moldoveĭ, secţia V, art. 425—427.

www.dacoromanica.ro

Musica continua a fi cultivată în scolĭ.

In 18 Iunie 1835, Comitetul academic din Iaşĭ, sub preşedinţa epitropuluĭ Vornic C. Mavrocordat, dispune că: «fiind-că câţĭ-va din elevĭ invéţă musica vocală şi cea instrumentală, apoĭ se îngăduesce la acest obiect extra-ordinar să se pótă învĕţa în una din scólele Academieĭ la ceasul şi ḑile însemnate şi cu plată către dascăliĭ musichieĭ din partea părinţilor *).

Paulo Cervati, care a cântat în Iaşĭ în drama: *Caton in Utica*, se stabilesce în capitala Moldoveĭ şi da lecţiunĭ de cântare italiană **).

La Bucurescĭ arta dramatică şi cântarea, fac maĭ răpeḑĭ progrese.

La 1 Noembre 1835, Vinerĭ, apare primul numĕr al «*Gazeteĭ teatruluĭ naţional*», în 4°, tipărit la Eliad în tipografia privilegiată.

Acéstă fóie promite să ésă o-dată pe lună şi va costa jumĕtate galben pe an.

Membriĭ redacţiuneĭ sunt: P. Poenaru, S. Marcovicĭ, F. Aron şi I. Eliade, carĭ se cotiséze cu câte 350 de leĭ pe an pentru tipar. C. Negrutzi din Iaşĭ, donéză şi el pentru acéstă fóie 12 galbenĭ, séŭ 384 de leĭ.

Apariţiunea acesteĭ foĭ, a decis'o comitetul societăţeĭ filarmonice, ***) prin jurnalul şedinteĭ sale extra-ordinare din 26 Octombre 1835, pe temeiul art. 12 al regulamentuluĭ societăţeĭ.

In acéstă fóie se hotărésce a se publica: actele societăţeĭ, daniile ce se vor face din partea soţilor spre înaintarea societăţeĭ, producţiunile literale din repertoriul teatruluĭ naţional şi critica asupra lor, din respectul regulilor scrisuluĭ şi a gustuluĭ şi în scopul cel moral aplicat dupe obiceiul pămĕntuluĭ nostru. Fóia va maĭ cuprinde şi bucăţile dramatice, carĭ se vor representa pe teatrul naţional cât şi pe cel străin şi critica actorilor românĭ în rolurile lor. Redacţiunea se légă ca în lipsă de materiĭ din ţéră, să culégă materie şi din alte gazete de teatre din Europa.

Eliade apeléză la scriitorĭ; el va publica bucuros articolele lor mărginite în programul fóieĭ şi carĭ «nu se vor atinge de cele maĭ scumpe puncturĭ ce are fie-care societate, adecă de religie, de politică şi de buna cuviinţă.»

Cel ântéiŭ numĕr al foiĭ cuprinde cuvĕntul rostit la Panachida de 40 de ḑile a Vorniculuĭ M. Manu şi de 9 lunĭ a fiuluĭ sĕŭ Aga C. Manu, membru al societăţeĭ filarmonice.

Societatea agitéză chestiunea zidireĭ unuĭ teatru. In primul numĕr al foiĭ se înscriŭ darurile priimite cu acest scop. Marele Logofĕt al dreptăţeĭ A. Filipescu, donéză în favorul zidireĭ teatruluĭ baniĭ scutelnicilor pe un an C. Rasti donéză 1.000 de leĭ pentru tipărirea comedieĭ ce aŭ tradus: *Vicleniile luĭ Scapin*, care se va vinde în profitul zidireĭ teatruluĭ.

Piesa acésta a fost jucată în 30 Octombre 1835, de către scolariĭ societăţeĭ filarmonice. S'aŭ distins dintre juniĭ actorĭ *Romniceanul*, care altă-dată a isbutit în «*Bădăranul boierit*» şi ca *Sgănărilă*. Acum juca pe Argant.

In No. 2 al foiĭ (1 Decembre 1835), comitetul societăţeĭ compus din I. Câmpineanul,

*) Veḑĭ anexa.

**) Alb. rom. No. 33 din 1835.

***) Dăm în anexă extract de lucrările societăţeĭ filarmonice de la 1833—1835.

www.dacoromanica.ro

P. Poenarul, I. Eliade, I. Voinescul şi I. Ruset, daŭ sémă de casa societăţeĭ de la 1 Aprilie 1835, până la 1 Iulie 1835.

Din acéstă sémă se vede că s'aŭ representat piesele *Mahomet şi Amphitrion*, şi aŭ produs în Aprilie 2.519 şi în Maiŭ 4.595, iar în Iunie 4.791 de leĭ.

Aceştĭ banĭ s'aŭ cheltuit:

10.155 lefile profesorilor, scolarilor şi slujbaşilor teatruluĭ pe 3 lunĭ, Aprilie, Iunie şi Iulie.

Chiria teatruluĭ şi a săleĭ de scólă câte 20 de galbenĭ pe lună, de la 15 Aprilie până la 15 Iunie.

Garderoba pentru piesele date.

Orchestra, 14 representaţiunĭ câte 100 de leĭ.

1.279 decoratorul.

S'aŭ representat în 1835, dupe cum resultă din sémа de maĭ sus, piesele următóre: Mahomet, Amphitrion, Alzira, Căsătoria silită, *) Amorul Doctor, Vicleniile luĭ Scapin, Doctorul fără voie, Preciósele, Şteful nerod, Triumful amoruluĭ, Orest şi Semiramide.

Triumful amoruluĭ, Vodevil de Winterhalter, pune în cunoscinţă publică meritele luĭ Wachmann, compositorul musical, în beneficiul căruia s'a dat piesa.

A representa opera Semiramida cu cântăreţĭ românĭ, era negreşit o cutezare, dar ea s'a făcut. Eliade laudă cântecul *Madameĭ Caliope* şi demoazeleĭ Vlasto. D-şóra Raliţa şi tenorul M. Costache, de asemenea sunt lăudaţĭ de Eliade. In Zaira, Eliade laudă pe Andronescu, pe Curie şi pe Caragiale, de acest din urmă face pronosticurĭ marĭ pentru viitor.

Cu tótă silinţa pusă de societatea filarmonică pentru a grăbi zidirea teatruluĭ, lucrul nu mergea, căcĭ fondul era tot mic. Comitetul cercase să'l facă prin acţiunĭ de câte 15 galbenĭ, dar şi acestea nu prindeaŭ. Eliade putea să măréscă fondul prin vinderea pieselor tipărite în profitul aceluĭ fond. Nu credem să se fi adunat mult din vinderea celor 15 piese puse la disposiţiune în 1835. Totuşĭ cu aceste piese s'a câştigat literatura dramatică, şi din acest punct de vedere societatea filarmonică din Bucurescĭ merită tótă recunoscinţa publiculuĭ român.

Cel maĭ însemnat capital dobêndit pentru zidirea teatruluĭ naţional, a fost suma de 55.000 de leĭ donaţĭ pentru acésta de rěposatul Aga Costache Manu.

Eată însciinţarea luĭ Ioan Eliade, relativă la fondul teatruluĭ şi la piesele publicate:

INŞCIINŢARE

«După dania ce aŭ făcut rěposatul întru fericire Aga Kostake Manul, de 55.000 miĭ leĭ la zidirea Teatruluĭ, după înşciinţarea ce s'a făcut pentru împărţirea de zapise de câte 15 galbenĭ, adunându-se o sumă încă nedestoĭnică spre a se începe o asemenea zidire vrednică de Capitala nóstră şi de înaintările ce a făcut ţéra întru tóte, maĭ mulţĭ răvnitorĭ, ostenindu-se prin scrierĭ aŭ tradus maĭ multe bucăţĭ teatrale, şi cu un fond ce este hotă-

*) 11 Martie 1835. Scolariĭ societăţeĭ filarmonice din Bucurescĭ, aŭ representat pentru ântêiaşĭ dată comedia luĭ Molièr, *Căsătoria silită*, tradusă în românesce de Aristia, profesor de declamaţie, traducĕtorul nemuritórelor tragediĭ ale luĭ Alfieri: Brutus, Virginia şi Saul.

Curierul românesc vestind acésta, aprobă limba traducereĭ şi pe juniĭ actorĭ.

Acestora le da însă sfatul să gesticuleze maĭ puţin, să nu'şĭ caricatureze prea mult obrazul.

www.dacoromanica.ro

rît, s'aŭ dat în tipar spre a se vinde în folosul caseĭ Filarmonice, spre a se întrebuinţa întru înaintarea scoposuluĭ Soţietăţeĭ; însă fiind-că cugetul cel principal al Soţietăţeĭ este formarea teatruluĭ, care nicĭ o-dată nu va prospera până când nu se va zidi un local cuviincios spre acésta, de aceea s'a hotărît şi acest folos din cărţĭ să se întrebuinţeze iarăşĭ spre zidirea teatruluĭ. Pentru care sunt rugaţĭ toţĭ iubitoriĭ de citit şi de înaintarea teatruluĭ naţional, ca să bine-voiască a contribui spre desfacerea acestor cărţĭ, cumpărând din fieşce-care câte un exemplar şi îndemnând şi pe alţiĭ a se subscri; iar cărţile sunt cele următóre :

		Leĭ	Par.
1. Fanaticul	Eşite din tipar	6	30
2. Alzira		6	30
3. Amfitrion		6	30
4. Regulu		6	30
5. Ermiona		6	30
6. Preţiósele		4	—
7. Şteful nerod		4	—
8. Bădăranul boierit	Subt tipar	6	—
9. Virginia		6	30
10. Sgârcitul		6	30
11. Doctorul fără voia luĭ		5	—
12. Vicleniile luĭ Scapin		5	—
13. Don Juan		6	—
14. Intriga şi amorul		6	30
15. Cina între prietenĭ		5	—
	Suma peste tot	89	—

I. Eliade.»

*

Operele produse în cursul anuluĭ 1835, sunt cu mult maĭ numeróse şi maĭ importante decât cele din aniĭ anteriorĭ, şi acest spor grăĭesce eloquent despre importanţa scólelor, şi cum ele aŭ deşteptat gustul cetireĭ în popor.

Eată principalele opere apărute în provinciile românescĭ :

Gramatică românéscă pentru clasele începătóre, I. Pop, editura Eforieĭ scólelor din ţéra românéscă, (Bucurescĭ), tipografia Eliade.

Prescurtare de gramatica franţuzéscă, C. Aristia, idem, idem.

Geografie istorică, astronomică, naturală şi civilă a continentelor în genere şi a Românieĭ în parte, I. Genilie, profesor de geografie şi chronologie în colegiul naţional, (Bucurescĭ).

Idee repede de istoria Principat. ţĕreĭ românescĭ, de F. Aaron, profesor de istoria generală în colegiul naţional *).

Cuvêntul Prea Inălţatuluĭ Domn M. Gr. Sturdza, adresuit către generalnica obicĭnuită Adunare a anuluĭ 1835. (Iaşĭ).

Fabule în versurĭ séŭ poesiĭ alegorice, de G. Sĕulescu, profesor public al filologieĭ românescĭ şi al istorieĭ universale. (Iaşĭ) **).

---

*) Veḑĭ dupe acéstă carte nota ce va urma la anul 1836.

**) Se scie păţania luĭ Sĕulescu cu acéstă carte. Scăpându'ĭ din condeiŭ câte-va fabule cam prea naturalıste, a cheltuit în urmă mulţĭ banĭ ca să rescumpere exemplarele de pe la abonaţĭ.

www.dacoromanica.ro

Bourgeois gentil homme, traducere de I. Voinescu II. (Bucurescĭ).

Operele luĭ Cezar Boliac. (Bucurescĭ).

Din scrierile luĭ Boliac, în proză şi poesie. (Bucurescĭ).

Abecedar român în 16⁰. (Buzĕŭ).

Meditaţiĭ, opere originale 8⁰, Cesar Boliac. (Bucurescĭ).

Uniforma Feld-Mareşaluluĭ Velington, dupe Kotzebue, tradusă de Samoil Botezatu, prof. limbeĭ germane în gimnasia Vasiliană. (Iaşĭ).

Elemente de istoria Sfântă în 12⁰, F. Aaron. (Bucurescĭ).

Din nopţile luĭ Young, traducere de I. Marcovicĭ, nouă ediţie. (Bucurescĭ).

Deprindere asupra cetituluĭ în 12⁰, (G. P.—G. H.)

Şteful Nerod, farsă într'un act din Kotzebue, traducere G. Niţescu. (Bucurescĭ).

Elzira sĕŭ Americaniĭ, traducere de Gr. Alexandrescu. (Bucurescĭ).

Amphitrion de Molière, traducere de I. Eliade. (Bucurescĭ).

Organicescul Regl. capul VIII. (Iaşĭ).

Instrucţiĭ povĕţuitóre ispravnicilor. (Iaşĭ).

Treĭ mentuare sĕŭ abecedare în 12⁰, Dimitrie Jianu. (Bucurescĭ).

Păstrătorul pruncieĭ şi tinereţeĭ, G. Ioanid, profesor. (Sibiĭ).

Hrisov sobornicesc pentru daniĭ din 1875, edit. nouă. (Iaşĭ).

Regulamentul scólelor publice din Prinţipatul Moldoveĭ, întocmit de Eforia învĕţăturilor publice. (Iaşĭ).

Tabloŭ generalnic al materiilor de învĕţătură, care se paradosesc în Academia Mihăileană şi scólele publice din Moldova. (Iaşĭ).

Calendar noŭ pe 1835, Asaki. (Iaşĭ).

Psaltirie, traducere de Th. Pop, profesor. (Blaj).

Geometrie, de P. Poenaru *).

Viĕţa Sfântuluĭ Vasile-cel-Noŭ, vămile văzduhuluĭ şi drépta judecată, Protos. Rafail. (Sibiĭ).

Filosoful indian, Dimitrie Jianu. (Sibiĭ).

Halima, sĕŭ povestirĭ mitologhiceşcĭ, I. G. Gorjan. (Sibiĭ).

Invĕţătură către preoţĭ şi diaconĭ, Episc. Kesarie. (Buzĕŭ).

Robinson Crusóe **) 2 tom. dupe Campé, traducere de V. Drăghicĭ. (Iaşĭ).

Treĭ-ḑecĭ de anĭ din viĕţa unuĭ jucător de cărţĭ, C. Negrutzi. (Iaşĭ).

Bertoldo şi Bertoldino. (Sibiĭ).

Paraclisul St. Haralambie şi Mina. (Braşov).

Tîlcuiĕla evangeliilor de Duminicĭ şi sĕrbătorĭ. (Buda).

Gemeniĭ din Bergam, comedie de Florian, traducere de I. Florescu. (Bucurescĭ).

Preţióselе de Molière, Ion I. Ghica (Bucurescĭ).

Sicilianul sĕŭ amorul zugravuluĭ, tradus de I. Burchi. (Bucurescĭ).

Aritmetică pentru clasele începĕtóre, G. Pop. (Sibiĭ).

Abecedarul moral şi religios, ediţia II, Gr. Pleşoianu. (Sibiĭ).

Virginia, tragedie în 5 acte de Alfieri, traducere de C. Aristia. (Bucurescĭ).

Catechismul mic. (Braşov).

---

*) Acéstă carte a fost cercetată dupe însărcinarea Eforieĭ de N. Picolo, Serdarul Marcovicĭ şi D. Pavlide.

**) A apărut tomul I din Robinson Crusóe la institutul Albineĭ, în Februarie 1835.

www.dacoromanica.ro

Istorii morale, G. Lupulov. (Buda).
Ciaslov mare, Monastirea Neamţuluĭ.
Apostol. (Iaşĭ).
Tîlcul evangelieĭ. (Blaj).
Dracul şchiop, de Lesage, traducere Cat. Sâmboteanca. (Bucurescĭ).
Pilde filosoficescĭ şi rugăciunĭ bisericescĭ, ediţia III. (Sibiĭ).
Piram şi Tisbe, sĕŭ perirea a duoĭ amorezaţĭ, în versurĭ, V. Aaron. (Bucurescĭ).
Calendar pe 1835. (Buda)
Vocabular franco-greco-român, G. Apos. Scalistiru. (Bucurescĭ).
Lucrările societăţeĭ filarmonice, de la 1 Septembre 1833, până la 1 Aprilie 1835.
Catehis. (Braşov).
Cazania. (Buzĕŭ.
Oglinda stat. bisericesc şi politicesc, ediţia II de Radu Tempea. (Braşov).
Bucvariul pentru pruncii românĭ (Buda).
Molitfelnic. (Buzĕŭ).
Psaltirie, Episcopul Kesarie. (Buzĕŭ).
Liturgii. (Buzĕŭ).
Acaftistieru. (Blaj).
Regulu, tragedie de Corneille, ediţia II, traducere de I. Văcărescu. (Bucurescĭ).
Gazeta de Transilvania, Bareţi şi Mureşeanu. (Braşov).
Fóia pentru minte, etc., idem, idem.
Universul, fóie ebdomadară de Iosif Genilie. (Bucurescĭ).
Curierul român, de Eliade. (Bucurescĭ).
Buletinul oficial al ţĕreĭ românescĭ.
Albina românéscă, de Asaki. (Iaşĭ).
Buletinul oficial al Moldoveĭ, de Asaki. (Iaşĭ).
Resumatul istorieĭ universale, în 2 volume, de G. Sĕulescu *) (Iaşĭ).
Istoria naturală de Dr. M. Cihac (Iaşĭ).
Geografia mică, de Popescu Scriban (Iaşĭ).
Aritmetică, *Algebră*, *Tabla chronologică*, } Gh. Asaki (Iaşĭ).

---

*) Cărţile de la acésta, până la cea din urmă, sunt enumerate de D. Xenopol ca apărute în 1835.

www.dacoromanica.ro

CAP. VIII.

ANUL 1836

Tot pe suma de 350.000 de leĭ este budgetul scólelor pe 1836, dar Eforia profită de suma de 207.825 de leĭ ce Visteria 'ĭ-a rĕmas datóre pe aniĭ trecuţĭ, ca să facă unele îmbunătăţirĭ şi lucrărĭ nouĕ, de care ne vom ocupa maĭ la vale.

Maĭ ântêiŭ vom observa că Alex. Ghica Vodă, aprobând în 8 Aprilie cu ofisul sĕŭ No. 251, *) acest budget, impută Logofeţieĭ trebilor bisericescĭ, că fără prealabila autorizare, Eforia scólelor a făcut adăogirĭ la budget şi a luat deosebite mĕsurĭ. Acestea le poruncesce Vodă acum pe cuvintele ce Eforia dete pentru aceste către departamentul bisericesc, prin otnoşenia sa de la 29 ale luĭ Ghenarie trecut, dar pe viitorime trebue să se ţină neclătit de orânduelile prescrise prin art. 120 al maĭ sus pomenituluĭ Regulament, ca pentru acest fel de împrejurărĭ să facă raport către stăpânire şi să aştepte a i se da poruncile cuviincióse.

Eată acum analisa budgetuluĭ, pe care l-dăm integral în anexă **):

Venituri:	Leĭ	Par.
Venitul la capit. scólelor din Pitescĭ	600	—
Arenţile moşiilor monastireĭ Glavacioc	91.350	—
Din casa centrală a Mitropolieĭ ***)	191.983	13
Din venitul caseĭ Mitropolieĭ	66.666	27
Total . . .	350.600	— ****).

Cheltueli:

a) Continuă scólele judeţiane din Cerneţĭ, (învĕţător Gh. Pleşoianu), T.-Jiuluĭ (C. Stanciovicĭ), Caracal (Ion Truţescu), Râmnicul-Vâlceĭ (Toma Serghiad), Pitescĭ (Simonide), Câmpu-Lung (D. Jianu), Giurgiu (D. Serghiad), Rnşiĭ-de-Vede (Alexe Popovicĭ), Brăila (Ion Penescu), Focşanĭ (Alexe Fortunat), Buzĕŭ (Dionisie Ieromonah), Têrgovişte a (M. Drăghiceanu), Văleniĭ-de-Munte (Gherasim Gorjan), Ploescĭ (Costache Mălureanu),

*) Dăm în anexă ofisul Domnitoruluĭ, din 8 Aprilie.

**) Anexa budgetulŭĭ pe 1836.

***) Baniĭ ce în aniĭ trecuţĭ se dădeaŭ de la Visterie, aŭ a se incasa direct de la Mitropolie, spre a nu se face întârdiere Eforieĭ la plata lor, cum se întêmplă când îĭ primea din Visterie direct.

****) Veniturile scóleĭ Ionaşcu şi Obedeanu, sunt prevĕdute în budget deosebit.

www.dacoromanica.ro

Numaĭ în cursul primăvereĭ din 1836, a se deschide scóla de Călăraşĭ, după ce se va pregăti mobilierul necesar. In budget nu este prevĕḑută suma de 4.440 de leĭ pentru acéstă scólă, ca pentru tóte cele-l-alte de maĭ sus *).

b) Scóla din Craiova (incepĕtóre).

Profesorul cl. I şi II (Gr. Mihăescu), a 250 de leĭ pe lună. 3.000

„ cl. III Gh. Călinescu, profesor al 2-lea, a câte 300 de leĭ pe lună, decĭ pe an 3.600

Total . . . 6.600

*c) Umanióre*le din Craiova costaŭ pe an suma de 24.600 de leĭ.

Nu existară decât 3 clase, cu următoriĭ profesorĭ: Stanciu Căpăţineanu, **) (gramatica română în cl. I şi aplicaţia regulelor la compunere spre deprindere la stil în cl. II şi III, cu léfă de 450 de leĭ pe lună); A. Vizamont, (limba francesă în cl. I, II şi III, cu 500 de leĭ pe lună); Costache Leca, (caligrafie în cl. I şi desemnul în cl. II şi III, cu 400 de leĭ pe lună).

Invĕţătura complementară. Gheorghiu Pop, (aritmetica în cl. VI de umanióre şi geometria în cl. I complem., cu 500 de leĭ pe lună); D. Pavlid, (algebra în cl. I compl. şi trigonometria în cl. II compl., cu 800 de leĭ pe lună). Cursul de legĭ ocupat de *C. Moroĭ*, cu 500 de leĭ pe lună.

A. Cesciot de limba rusésca cu 300 de leĭ pe lună.

Era vacantă catedra de logică din cl. II compl., prevĕḑută cu 500 de leĭ pe lună.

Directorul scólelor, P. Poenaru, era plătit, în 1836, cu 1.250 de leĭ pe lună, iar subdirectorul colegiuluĭ (Florian Aaron), cu 400 de leĭ pe lună.

Se maĭ plătia postul de «Colaborator», o adevĕrată sinecură în favórea fostuluĭ medic al luĭ Kiseleff, Dr. Piccolo, cu 500 de leĭ pe lună. Amintesc în trécăt şi de lefile micĭ ale funcţionarilor subalternĭ aĭ Eforieĭ: secretar (N. Iliescu, 300 de leĭ), casierul (Stoln. Dumitrache, 300 de leĭ), 2 scriitorĭ, un registrator.

*

In internatul scóleĭ se întreţin regulat ceĭ 12 copiĭ, (14.400 de leĭ pe an).

d) Cu venitul de 16.300 de leĭ ***), al scóleĭ Ionaşcu din Slatina, se plăti în 1836 profesorul cl. I şi II (250 de leĭ) omul de slujbă şi lemne de foc (120 de leĭ pe lună), doctorul oraşuluĭ (4.000 de leĭ pe an), cheltuiala bisericeĭ (100 de leĭ), pensie de 80 de leĭ pe lună Constantineĭ, soţieĭ rĕposatuluĭ profesor al scóleĭ din Slatina *Gheorghe Ardeleanul.*

Escedentul venituluĭ scóleĭ pe 1836, de 5.700 de leĭ, fu destinat a mări suma de care să se rezidéscă localul scóleĭ;

e) Cu venitul moşiilor scóleĭ Obedeanu din Craiova, prevĕḑut în sumă de 15.500 de leĭ, se va plăti în 1836 leĭ 4.000 spesele bisericeĭ Obedeanu şi restul de banĭ va servi la clădirea scóleĭ din Craiova ****).

---

*) S'a vĕḑut că în acéstă sumă intră: 250 de leĭ léfa profesoruluĭ de cl. I şi II, şi 120 de leĭ pe lună: «omul de slujbă şi lemne de foc.» Decĭ, 370 de leĭ pe lună, séŭ 4.440 de leĭ pe an.

**) I se maĭ dădea alţĭ 250 de leĭ pe lună ca inspector al scóleĭ acesteia şi alţĭ 350 de leĭ pe lună pentru lemne şi spese mărunte.

***) La noua arendare în 1836, Aprilie, a moşiilor scóleĭ Ionaşcu, arenḑile se urcară la 31.300 de leĭ. Decĭ rĕmase din 1836 pe 1837, un escedent de 15.000 leĭ.

****) S'aŭ rearendat moşiile scóleĭ Obedeanu şi s'a suit venitul la 29.750 de leĭ, decĭ pe 1837, este un adaos de 14.250 de leĭ. Pentru clădirea începută a scóleĭ din Craiova, s'a rĕspuns până la finea anuluĭ 1836, leĭ 110.300.

www.dacoromanica.ro

Kiriță Barbovicĭ, (fost învĕțător la Cerneți în aniĭ anteriorĭ, preda geografia în cl. II și chronologia în cl. III, cu 350 de leĭ pe lună); C. Murdannotu, numit profesor de limba grécă în cl. II și III, cu 350 de leĭ pe lună.

f) Scóla din Sf. Sava.

Scóla începĕtóre avea 4 clase, ocupate de Vasilache Jorj, (cl. I și II cu 300 de leĭ pe lună), Ioniță Poenaru, (cl. III cu 350 de leĭ pe lună), Mateĭ Sivai, (cl. IV cu 350 de leĭ pe lună), și un supleant pentru tóte clasele, care era Alexe Marinovicĭ, (100 de leĭ pe lună).

g) Alte 2 scolĭ începĕtóre din Bucurescĭ, era acea de la Sf. Gheorghe-Vechiŭ, (învĕțător C. Petrovicĭ, cu 300 de leĭ pe lună la 2 clase), și acea de la biserica Amzeĭ, unde preda iar la cl. I și II A. Crețul, cu aceeași léfă.

Umanitórele

Ión Pop, (gramatica rom. în cl. I și deprinderile la stil în cl. II și III, cu 600 de leĭ pe lună); *C. Aristia,* (limba francesă în cl. I și II cu 400 de leĭ pe lună); *Alecu Pop,* (caligrafia în cl. I cu 250 de leĭ pe lună); *Iosif Genilie,* (geografia în cl. II și chronologia în cl. III cu 400 de leĭ pe lună); *Scarlat Valenștein,* (desemnul *) în cl. I, II, III, IV și V, 500 de leĭ pe lună); *Langhion* (?) profesor de limba francesă în cl. III cu 400 de leĭ pe lună; *G. Iónid,* (de limba grécă veche în cl. IV, V și VI cu 500 de leĭ pe lună); *Gros,* (de limba francesă în cl. IV și V cu 600 de leĭ); *Florian Aaron,* (istoria în cl. IV și V cu 500 de leĭ); *G. Hill,* (de limba latină în cl. V și VI cu 400 de leĭ); *Simion Marcovicĭ,* (retorica, în cl. VI cu 500 de leĭ).

h) Condeĭe prevĕdute din noŭ pentru nouĕ lucrărĭ, condeĭe din care putem vedea frumósele scopurĭ urmărite de Eforia scólelor muntene, sunt cele următóre:

1) Se înființéză un Muzeu și colecțiune de instrumente de fisică. S'a prevĕdut lèfa unuĭ *conservator* al acestuĭ Muzeu, (100 de leĭ pe lună) și un prefect, adecă director al muzeuluĭ, (400 de leĭ pe lună);

2) Biblioteca înființândă ié ființa separată.

Ea este pusă sub direcțiunea prefectuluĭ Muzeuluĭ, dar i se dă un custode special și un ajutor al acestuia, (ambiĭ cu 200 de leĭ pe lună).

Un condeiŭ de *6.000 de leĭ* se prevede pentru cumpărare de cărțĭ pentru bibliotecă și pentru tipărirea celor ce se vor socoti de cuviință;

3) Se organiséză un serviciŭ special al zidirilor scolare și bisericescĭ sub numirea de direcția architectoréscă, (200 de leĭ pe lună). De sigur nu era mare trébă, dar era un bun început;

4) Se subvenționéză jurnalul literar «Muzeul Național», cu 2.205 de leĭ pe an;

5) Se ajută, în mod indirect, tipărirea de cărțĭ și prin înscrierea în budget a condeiuluĭ de 5.000 de leĭ pentru cheltuiala examenelor scólelor din Bucurescĭ și Craiova, din care condeĭe se cumpără *cărțĭ de premiĭ*;

6) Se servă câte o bursă anuală studenților din universitățĭ streine: Christea Capitanovicĭ, (botanica, la Viena), și N. Ganescu (6.500 de leĭ pe an ambiĭ).

Eată, negreșit, pașĭ marĭ făcuțĭ înainte în direcțiunea multiplă culturală.

Dar Eforia se sili să facă și maĭ mult decât prevĕduse în budget.

Așĭa ea hotărî, în cursul anuluĭ 1836, să se facă o sală pentru Muzeu și alte lucrărĭ

*) In 1836, s'a cumpărat iarășĭ de maĭ multe sute de leĭ modele de desemn pentru colegiŭ.

www.dacoromanica.ro

de restaurarea localuluĭ St. Sava, priimind aprobarea luĭ Vodă pe jurnalul sĕŭ (al Eforieĭ) No. 565 *).

In Iulie 1836, maĭ dă o subvenţiune de 100 de galbenĭ luĭ Hariton, fiuluĭ directoruluĭ Gheorghiadi, care studia în Edimburg **).

In 7 August 1836, D. profesor şi sub-director la St. Sava, dobêndesce, cerênd în Iunie, la Vodă, un ajutor de 2.500 de leĭ ca prenumeraţie pentru tipărirea tomuluĭ al 2-lea şi 3-lea din opera sa: Istoria ţĕreĭ românescĭ, din care a tipărit singur tomul I în anul trecut ***).

Şi pe când cu asemenea mod ajuta publicarea uneĭ cărţĭ, care pe atuncĭ făcu o adevĕrată revoluţiune morală în sînul naţiuneĭ, Eforia nu perde din vedere şi nevoile culturale ale limbeĭ naţionale. Ea, prin jurnalul sĕŭ No. 515, (dosarul No. 126 al Eforieĭ), întocmi un comitet literar dintre profesoriĭ scóleĭ St. Sava, cu obligaţiunea să se ocupe de limbă, de îmbunătăţirea eĭ şi a scrierei eĭ.

Dăm în anexă în întregime actul memorabil al Eforieĭ şi cele ce acest act a provocat apoĭ.

*

O mĕsură importantă a Eforieĭ în decursul anuluĭ scolar 1835—1836: Ea dispune să se facă examene serióse, iar nu numaĭ — cum se obicĭnuia — în faţa publiculuĭ, în 2 séŭ 3 ore, în ḑiua împărţireĭ premiilor. Acéstă mĕsură o aduce la cunoscinţa publiculuĭ, invitând pe părinţĭ să visiteze examenele particulare, adecă nu numaĭ cel *Ceremonial* din ḑiua festivităţeĭ scolare anuale.

La ocasiunea examenelor de véră din anul acesta, Eforia publică o programă tipărită de cursul învĕţăturilor urmate la St. Sava în anul scolar 1835—1836.

O dăm întrégă în anexă, ****) fiind de o deosebită importanţă.

Eată modul cum anunţă examenele acestea Curierul rom. No. 37 din 13 Iunie 1836:

«Muzeul naţional» în numĕrul de la 10 ale acesteĭ lunĭ, dă programa examenelor particulare ce se vor face în colegiul St. Sava.

Aceste examene încep la 15 ale curgĕtóreĭ lunĭ, şi vor urma până la 27 pentru tóte cursurile, de la 9—11 césurĭ de diminéţă, iar pentru desemn şi caligrafie de la 3—5 d. a.

Fieşĭ-care scolar în parte va da examen cu deamĕruntul asupra tutulor cursurilor ce va fi urmat. Părinţiĭ şi tóte persónele ce vor dori să se domiréscă de înaintarea scolarilor în deosebitele clasurĭ, pot merge la colegiul St. Sava, ca să se afle faţă la examene la ḑilele şi ceasurile maĭ sus arĕtate.

Duminică, la 28 ale acesteĭ lunĭ, se va face cu obicĭnuita ţeremonie, examenul general, care urmând a se sĕvîrşi în puţine ceasurĭ, nu privesce atât a arĕta maĭ cu dinadinsul înaintarea scolarilor la învĕţătură, cât a'ĭ încuragĭa prin împărţirea de darurĭ.»

Eată acum darea de sémă de solemnitatea împărţireĭ premiilor *****).

«Dupe examenele publice, care s'aŭ făcut pentru fieşĭ-care scolar în parte, în vremea celor din urmă 15 ḑile, potrivit cu programa ce s'a publicat prin «Muzeul naţional» cu

---

*) Dosarul No. 89.

**) Veḑĭ dosarul Eforieĭ No. 89.

***) Jurnalul Eforieĭ No. 404, semnat de Al. Filipescu, Ştef. Bălăceanu şi N. Piccolo.

****) Veḑĭ anexa.

*****) Curierul român No. 41 din 29 Iunie 1836.

www.dacoromanica.ro

No. 37, Duminică, la 28 ale acesteĭ lunĭ, s'a făcut împărţirea darurilor cu tótă pompa cuviinciósă.

I. S. Prinţul Stăpânitor, nelăsând să trécă vre-un prilej spre încuragĭarea învĕţăturei obşteşcĭ, şi de a insufla în inima tinerimeĭ iubirea de învĕţătură, a bine-voit, cu aflarea sa de faţă, a cinsti acéstă solemnitate. Inaltul cler, ceĭ maĭ însemnaţĭ mădularĭ din nobleţă, s'aŭ aflat asemenea de faţă la acéstă adunare solemnelă, şi o mulţime nenumĕrată de privitorĭ a împlut sala colegiuluĭ.

Marele Logofĕt al trebilor bisericescĭ, Scarlat Michălescu, a deschis şedinţa prin următorul discurs:

Prea Inălţate Dómne,

«Folosul cel maĭ mare ce se póte aduce patrieĭ este, fără îndoială, îngrijirea de crescerea şi învĕţătura tinerimeĭ. Adevĕrul acesta s'a pĕtruns de către Inălţimea Ta cu duhul unuĭ bun părinte al acesteĭ ţĕrĭ. Mărturie netăgăduită pentru acésta este rîvna cea fierbinte cu care Inălţimea Ta sprijinescĭ învĕţătura acestuĭ aşeḑĕmênt obştesc, care slujesce spre lauda acesteĭ ţĕrĭ.

Crescerea tinerimeĭ, care prin protecţia M. T. se lucréză în scólele naţionale, va sluji o-dată spre slavă Inălţimeĭ Téle, spre nobilarea naţieĭ şi fericirea de obşte.

Isprăvindu-se anul scolastic, cea maĭ scumpă datorie ca să se arete Inălţimeĭ Téle sporul acestuĭ aşeḑĕmênt pe care 'l sprijinescĭ cu atâta rîvnă. Eforia scólelor va avea acum cinstea a împlini acéstă datorie şi norocirea cea mare va fi décă ea va putea rĕspunde la aşteptarea I. T. şi la mulţămirea a tóteĭ acesteĭ cinstiteĭ adunărĭ».

A luat cuvêntul apoĭ Comis. P. Poenarul, şi a rostit următorul cuvênt:

Prea Inălţate Dómne,

«Impărtăşirea ce M. T. bine-voeşcĭ a lua în toţĭ aniĭ la acéstă sĕrbătóre de familie, insuflă în inimile tutulor acelor care se intereséză de fericirea obştéscă, o încredinţare, care din ḑi în ḑi cresce maĭ mult, despre sórta şi viitorimea morală a tinerimeĭ românescĭ.

Protectând cu atâta rîvnă aşeḑĕmênturile de învĕţătură obştéscă, M. T. aĭ dat în tot prilejul dovadă învederată de încredinţarea ce aĭ, că, ca să se facă ómenĭ maĭ bunĭ, trebue să se lumineze prin învĕţăturĭ şi că o bună oblăduire nu póte fi întemeiată pe nesciinţă. Intr'adevĕr, ca să fie ómeniĭ supuşĭ şi credincioşĭ guvernuluĭ, care îĭ ocârmueşce, ca să pótă preţui folosurile ce dobêndesc eĭ de la acesta, trebue să li se dea învĕţăturĭ bune, spre a se apĕra de căile celea înşelătóre, pe care prea lesne se pornesc din nesciinţă.

Pĕtruns de acest adevĕr, M. T. dorescĭ cu cea maĭ ferbinte rîvnă a întinde învĕţăturile şi la clasele cele maĭ sĕrace dintre supuşiĭ M. Tale.

Familiile câte aŭ simţit preţul acesteĭ sprijinirĭ ce dobândesc de la M. T. învĕţăturile, s'aŭ întrecut a se folosi de acéstă facere de bine, nu numaĭ trimiţêndu'şĭ copiiĭ la scóla obştéscă, ci şi îngrijind de dênşiĭ de aprópe ca să 'şĭ urmeze învĕţăturile regulat şi să aibă şi afară din scólă purtare bună.

Aceste familiĭ vor afla resplătirea îngrijirilor în bucuria ce vor simţi vĕḑêndu'şĭ copiiĭ încununaţĭ pentru isbutirea la învĕţătură.

Intr'acéstă ḑi solemnă înfăţişându-se înaintea M. T. scolariĭ, carĭ s'aŭ găsit maĭ destoinicĭ a dobândi premiĭ, se vor cerceta câţĭ-va dintr'ênşiĭ la învĕţăturile ce aŭ urmat în colegiŭ, în curgerea anuluĭ trecut. Vremea însă ce se póte întrebuinţa astăḑĭ pentru acéstă cercetare fiind scurtă, nu se va putea da o ideie lămurită de resultatul învĕţăturilor

www.dacoromanica.ro

de peste an. Scopul acestuĭ mic examen de astădĭ, ce s'a urmat și în aniĭ trecuțĭ în asemenea ḑi solemnă, a fost numaĭ, ca să se dea de o cam-dată cinstitelor persóne dintr'acéstă adunare o ideie repede de șirul învĕțăturilor ce se află acum așeḑate în scólele obștescĭ, până a se obicĭnui fieș-care a visita examenele particulare, carĭ, fiind-că se urméză în maĭ multe ḑile și fără nicĭ o paradă, nu putea de o cam-dată să tragă curiositatea publiculuĭ. Acum însă când vedem că publicul a început a lua óre-care gust a visita examenele particulare, Eforia socotesce de cuviință a nu maĭ osteni prea mult acéstă cinstită adunare cu îndelungarea uneĭ seanțe, pe care timpul și strimtórea localuluĭ o face ostenitóre, și a supune la înalta hotărîre a M. T. chibzuirea, ca de acum înainte să nu se maĭ facă și examen într'acéstă ḑi de paradă, ci numaĭ împărțirea premiilor; iar cine va voi să se însciinţeze de starea învĕțăturilor, să vie să asculte la examenele particulare. Este cunoscut, că destoinicia și strădania profesorilor nu sunt îndestule ca să facă pe scolarĭ să sporéscă la învĕțăturĭ, ci că trebue să se învețe și părinţiĭ a lua subt o îngrijire maĭ de aprópe urmarea copiilor la scólă. Felurĭ de mijlóce s'aŭ întrebuinţat în toţĭ aniĭ, atât de către Eforie, cât și de către profesorĭ; la înscrierea scolarilor în registrurile cancelarieĭ, s'aŭ chiămat și părinţiĭ, séŭ corespondenţiĭ lor, ca să li se dea în cunoscință regula după care se urméză acum învĕțăturile și privegherea ce trebue să aibă asupra copiilor. Profesoriĭ iarăși, însciinţând pe părinţĭ prin bileturile ce se daŭ copiilor în tóte sĕptĕmânile pentru gradul învĕțătureĭ și purtarea scolarilor, i-aŭ îndatorat a se arĕta din vreme în vreme la scólă ca să afle obiecturile asupra cărora trebue să aibă maĭ cu deosebire băgare de sémă în privigherea asupra copiilor. Asemenea și la examenele particulare, scolariĭ aŭ fost îndatoraţĭ sá chiame și pe părinţĭ a se afla faţă.

Printr'aceste felurite mĕsurĭ, părinţiĭ învĕțându-se din an în an să cerceteze maĭ de aprópe urmarea copiilor la scólă, lipsirĭ aŭ fost maĭ rarĭ și stredanie maĭ cu dinadinsul.

La examenul particular de estimp, care s'a început în 15 ale acesteĭ lunĭ, și s'a urmat în tóte ḑilele până alaltăierĭ Vinerĭ, în 26, s'a vĕḑut că mulţĭ din părinţiĭ, carĭ aŭ visitat aceste examene, eraŭ familiarisaţĭ cu regulele scóleĭ, și adevĕrat că copiiĭ acelora aŭ făcut și maĭ mult spor la învĕțătură.

Aci trebue să ḑicem, că décă maĭ mulţĭ asemenea părinţĭ, și maĭ ales persónele carĭ se deosibesc prin a lor posiţie socială, ar lua cunoscinţă de învĕțăturile ce se urméză în scólele publice, toţĭ 'șĭ-ar deschide atuncĭ inima la dorire și nădejde de o maĭ bună viitorime; aceia s'ar încredinţa că nu ar fi trebuinţă neapărată să'șĭ trimiţă copiiĭ la scólele de prin strĕinătate în vêrstă prea fragetă și să se întórcă de acolo orĭ-ce alt afară de românĭ, ci s'ar ţinea să trécă maĭ ântêiŭ în scólele naţionale învĕțăturile pregătitóre, ce se află așeḑate aci.

In sfêrșit, în urma atâtor lupte materiale, care de atâtea veacurĭ aŭ întârḑiat înaintarea neamuluĭ românesc în civilisaţie, nu am avea acum și lupte intelectuale, nisce nedomiririĭ, care, ca o fatalitate, ne împing să dărîmăm într'o ḑi ceea-ce d'abia s'ar putea zidi în mulţĭ anĭ. Cu tóte acestea, fieșĭ-care știe, că datoria și interesul adevĕratuluĭ patriot este a sprijini așeḑĕmênturile de luminarea neamuluĭ; prin împărțirea luminilor se îmbunătăţesc năravurile și viéţa fieșĭ-căruia se face maĭ ticnită. Învĕțătura este trebuinciósă la tóte clasele de ómenĭ, la tóte ramurile de industrie și la orĭ-ce fel de îndeletnicirĭ; ea nu depărtéză pe ómenĭ de la meșteșugurĭ, séŭ de la meserĭĭ, și nu este tot-d'a-una adevĕrat a ḑice, că cine învĕță carte nu va maĭ voi să fie plugar, séŭ de orĭ care altă meserie, căcĭ învĕțătura din potrivă nobilând tóte profesiile, le face pe tóte de o potrivă cinstite, și așĭa plugarul nu va perde gustul îndeletnicireĭ séle când va sci să citéscă cărţĭ de

www.dacoromanica.ro

agricultură, când va putea să socotéscă tot felul de producte ale pământuluĭ, și va afla prin învĕţătură mijlócele de a lor îmbunătăţire.

De vom cerceta starea agricultureĭ pe tótă suprafaţa globuluĭ, vom vedea, că pământul într'acele părţĭ este maĭ bine lucrat, unde scólele populare sunt maĭ întinse. Meșterul de fer, séŭ de orĭ-ce alt, nu 'șĭ va pierde aplicarea la a sa meserie, când va putea singur să 'șĭ facă socotelile, fără de a maĭ avea trebuinţă de alt scriitor, când, aflând prin citanie desĕvêrșirile ce se fac în meșteșugul sĕŭ, va putea să mulţămésca maĭ bine pe muștériĭ.

Asemenea n'ar avea nicĭ un temeiŭ nicĭ aceia carĭ ar socoti, că cu întinderea învĕţăture se pierde legea; o părere înșelată ce numaĭ aceia o pot avea, carĭ socotesc că religia stă în superstiţie, căcĭ creștinul cel adevĕrat puter'ar propovĕdui nesciinţa, puter'ar uita că Domnul Christos învĕţa însușĭ pe norod în biserică, că el poruncia ucenicilor sĕĭ să propovĕduéscă adevĕrul, și că aceștĭ propovĕduia în tótă lumea, că nu trebue să se ascundă lumina subt obroc. In sfêrșit, fără de a maĭ fi trebuinţă de maĭ multe dovedĭ, décă învĕţătura este folositóre, de se va lua în de apróp băgare de sémă ceea-ce resultéză din urmarea tinerimeĭ nóstre la scóle, nimenea nu va putea tăgădui adevĕrul, că acestĭ scolarĭ, de o-dată cu deprinderea minţeĭ în ideĭ, carĭ sporesc sciinţa omuluĭ, 'șĭ împodobesc sufletul cu sentimente, care 'ĭ recomandéză despre a lor bună purtare între ómenĭ.

Dreptatea cere, iubiţĭ tinerĭ, a se face acéstă solemnă mărturisire din partea Eforieĭ, căcĭ ceĭ maĭ mulţĭ aţĭ fost nepregetaţĭ în strĕdanie de a vĕ folosi de învĕţăturile și povăţuirile ce v'aŭ dat profesoriĭ voștri; nu este îndoială, că și de acum înainte vĕ veţĭ sili să meritaţĭ asemenea laudă. Nu perdeţĭ nicĭ o-dată din aducerea aminte că, ca să vĕ recomanduiţĭ și să fiţĭ o-dată ómenĭ însemnaţĭ în bună societate, trebue să nu aveţĭ pregetare a dobêndi acum în vêrsta fragetă, acele învĕţăturĭ carĭ in zadar le veţĭ dori maĭ târdiŭ, și că numaĭ atuncĭ veţĭ putea avea viéţă plăcută, când sciinţele ce veţĭ dobêndi vor avea de temeiŭ și de scopos virtutea, însă acea virtute care avêndu'șĭ isvorul în Sânta religie, va tipări adânc în inimile vóstre acele sentimente de cinste, care fac pe fiŭ iubitor de aĭ sĕĭ părinţĭ, pe scolar supus și străduitor, pe cetăţean zelos patriot, pe prieten cea maĭ dulce mângâere, pe părinte cel maĭ bun rézem al familieĭ.

Pĕtrundeţi-vĕ tinerĭ, de dorirea și bunătatea prea înaltuluĭ nostru Domn, care din cele d'ântâiŭ momente ale suireĭ M. Sale în scaunul acesteĭ ţĕrĭ, a luat în deosebită băgare de sémă învĕţătura publică ca pe cea maĭ importantă parte a administraţieĭ.

Precum în tot prelegiul așĭa și astădĭ bunul Prinţ, ingrijind de fericirea supușilor M. Sale, vĕ încuragiéză a vĕ face vrednicĭ de o nouă epocă, străduindu-vĕ a vĕ pĕtrunde de duchul veaculuĭ de acum, care este duchul sciinţeĭ, al linișteĭ, al iubireĭ de omenire, al supunereĭ, al pravileĭ și al oblăduitorilor ce le sprijinesc; in sfêrșit, duchul acela pe care creștinismul ni'l insuflă și învĕţătura ni'l luminéză.»

După acésta I. S. Prinţul a poruncit a se cerceta uniĭ din scolarĭ la deosebite învĕţăturĭ după alegerea temelor atât de către I. S. cât și de către P. P. S. Lor Părinţiĭ Episcopĭ, spre dovadă de norocitele resultate ce s'aŭ dobêndit peste tot din tóte învĕţăturile.

Cu părere de rĕŭ mărturisim, că scurtarea vremeĭ n'a îngăduit ca să se facă cercetarea maĭ pe larg; cu tóte acestea, rĕspunsurile scolarilor aŭ mulţămit pe deplin adunarea. După acésta, s'aŭ privit caligrafia și desemnul, care asemenea aŭ tras la sine mulţămirea obștéscă.

In sfêrșit, s'aŭ chiămat scolariĭ, carĭ s'aŭ deosebit maĭ mult, ca să primésca darurile ce se cuvenia pentru resplătirea silinţeĭ lor; aceĭ din scolarĭ carĭ aŭ primit premiul I, aŭ primit cununĭ din mâna I. S. Prinţuluĭ. Nu era maĭ frumos decât să vĕdă cine-va pe acestĭ ti-

www.dacoromanica.ro

nerĭ scolarĭ întorcêndu-se la locurile lor cu inima săltând de bucurie, ca să primésc̆ă îmbrăţişerile părinţilor lor şi felicitaţiile tovarăşilor lor şi ale publiculuĭ.

In vremea în care s'a făcut împărţirea darurilor, musica polculuĭ ântêiŭ al miliţieĭ naţionale a cântat deosebite bucăţĭ, spre a mări bucuria şi a străluci triumful acestor isbutirĭ.

I. S. înainte de a pleca s'a dus să cerceteze pensionatul, de unde a eşit fórte mulţămit.

*

Din discursurile aduse, cititorul póte afla bună parte din starea scólelor din ţéra Muntenéscă pe 1835—1836.

In cifre iată resultatul dobêndit :

«In curgerea trecutuluĭ an scolar, 3.141 de scolarĭ aŭ urmat cursurile publice în scólele naţionale; dintr'aceştia 1.619 în scólele începętóre de prin judeţe, 337 în scóla Craioveĭ, 320 în scólele începętóre din Bucurescĭ şi 865 în colegiul din St. Sava.

După cele din urmă cercetărĭ, 33 de scolarĭ aŭ primit premiile d'ântêiŭ, alţĭ atâţia de al duoilea şi 21 acsesiţĭ. 575 de scolarĭ s'aŭ găsit destoinicĭ a trece în clasele maĭ înalte, şi 290 vor avea să repeteze cursurile anuluĭ trecut». *)

Invĕţătura privată, séŭ care era împărţită gratuit pe spese private, numéra ênc̆ă o sumă considerabilă de scolarĭ. Intre aceste scolĭ numĕrăm scóla începętóre de la monastirea Colţea cu peste 200 de scolarĭ **); scóla de la Dómna Bălaşa, pensionatul de fete Vaillant, etc.

In aceste scolĭ private nu era adoptată pretutindenea metoda Lancaster. La Colţea se hotărî prefacerea localuluĭ în vedere cu predarea acesteĭ metóde o-dată cu anul noŭ scolar.

*

Multă întârdiere continuă a pune ceĭ maĭ mulţĭ din prelaţiĭ bisericeĭ pentru a deschide proiectatele seminariĭ preparande. Abia la Ianuarie 1836, se adună tinerĭ la Mitropolie spre a se organisa seminariile.

La 3 Ianuarie, logofeţia bisericéscă scrie din noŭ Mitropolieĭ, ca cel mult la Bobotéză să se pótă deschide scóla.

---

*) Curierul român No. 47 din 20 Iulie 1836.

**) Se citesce în Curierul român No. 1 din 3 Februarie anul 1836:

«In Joia trecută, fiind hramul monastireĭ Colţea, M. S. P. I. Domn, însoţit de statul-major şi de înalta nobilime, s'a dus de a ascultat leturghia la biserica acesteĭ monastirĭ, la 9 césurĭ diminéţa. După slujba bisericeĭ, M. S. a visitat spitalul ce se află în zidurile monastireĭ. Cu registrurile înaintea ochilor şi înconjurat de slujbaşiĭ acestuĭ aşedĕmênt, Prinţul, mergênd la patul fie-căruĭ bolnav, a cercetat în tóte amĕruntele căutarea ce li se face la bólă şi le-a adresat cuvinte mângâitóre. In urma acesteĭ cercetărĭ, M. S. a bine-voit a'şĭ arĕta mulţămirea către mădularele acesteĭ administraţiĭ, pentru buna îngrijire ce se dă la căutarea bolnavilor şi ajutorul ce li se face fără întârdiere.

M. S. a visitat după aceea scóla ce se ţine în încăperile monastireĭ. Peste duoĕ-sute de scolarĭ urméză într'acéstă scólă învĕţăturile începętóre; unul din scolarĭ a spus cu multă îndrăsnélă şi inţelegere un cuvênt analog cu circumstanţa. Prinţul a bine-voit ênsuşĭ a face întrebărĭ unor scolarĭ, şi s'a vĕdut că eĭ rĕspundea cu îndrăsnélă şi cu acurateţă la întrebările ce li s'aŭ făcut».

www.dacoromanica.ro

Iată adresa cu No. 15 a Logofeţieĭ bisericescĭ :

Sfânteĭ Mitropoliĭ

«Fiind-că deschiderea seminaruluĭ, după silinţele ce face acéstă Logofeţie întru pregătirea celor trebuincióse, urméză a şĭ-avea locul eĭ negreşit după Bobotéză, cu cinste aduce la cunoscinţa sfânteĭ mitropoliĭ, să bine-voiéscă a chibzui şi a hotărî profesoriĭ trebuincioşĭ pentru predarea învĕţăturilor în seminar, dupe rânduiala prescrisă în regulament. Dintre carĭ unul va avea deosebit şi însărcinarea de inspector, şi tot-de-o-dată să cumpere şi cărţile de învĕţătură câte vor trebui. Iar pre Logofeţia o va cinsti cu rĕspuns de punerea la cale» *).

Numaĭ la 2 Februarie 1836, cu chiŭ cu vaĭ, se inaugură seminariul cu un numĕr de 42 de scolarĭ.

Ioan Eliade, dând sémă **) de festivitatea acesteĭ inaugurărĭ, înfruntă pre Episcopĭ:

«După reforma ce s'a făcut în administraţia acesteĭ ţĕrĭ, învĕţătura obştéscă luase o nouă organisaţie şi îmbunătăţirĭ simţitóre se introdusese în acéstă ramură. Ţéra românéscă se bucură, de sunt acum câţĭ-va anĭ, de rodul acesteĭ întocmirĭ; dar cu tóte acestea, tineriĭ ce ar fi voit să se hotărască pentru starea preoţéscă, rĕmăseseră a aştepta ăncă momentul în care să fie şi eĭ chiamaţĭ a se împărtăşi de folosurile ce doria a dobêndi dintr'o învĕţătură întocmită într'adins pentru cinul preotesc.

O administraţie, ce era cu totul îndeletnicită spre îmbunătăţirĭ, nu putuse lăsa acéstă lipsă în aşeḑĕmênturile nóstre; Regulamentul organic legiuise asupra unuĭ obiect aşĭa de folositor, şi o pravilă deosebită, ce s'a hotărît în anul 1834, aşeḑase temeiurile ce privia la întocmirea seminarelor şi dădese asupra Episcopilor şi Mitropolieĭ însărcinarea de a întâmpina fondurile trebuincióse pentru ţinerea acestor aşeḑămênturĭ.

Cu tóte acestea nimic nu se făcuse, punerea în lucrare se părea că întâmpină óre-care neînlesnirĭ, în sfêrşit mulţămită fie hotărîreĭ buneĭ voinţe a Mărieĭ Sale Prea Inălţatuluĭ nostru Domn şi rîvneĭ Prea Sfinţilor Episcopĭ, tóte pedicile s'aŭ învins.

Mitropolia dete acum cea d'ântâiŭ pildă cu deschiderea seminaruluĭ sĕŭ ; spre acest sfêrşit s'aŭ gătit de-o-cam-dată câte-va încăperĭ la Antim, metohul Sf. Episcopiĭ Argeş, până ce zidirea în care trebue să se aşeḑe seminarul acesta se va clădi în cuprinsul Mitropolieĭ.

O întêmplare, ce se aştépta cu atâta dorire, ce se cerea de tótă obştea, şi care va avea o influenţă folositóre în moralul obşteĭ, şi maĭ ales între locuitoriĭ de prin sate pe carĭ nu'ĭ póte cine-va indestul plânge, căcĭ duchovnicesciĭ lor *păstorĭ, ce 'ĭ-aŭ avut până acum, nu dobândiseră nicĭ un mijloc de a se pĕtrunde de sfânţenia slujbeĭ lor şi de întinderea datoriilor puse asupră-le, acéstă întêmplare, ḑicem, trebuia să fie obiectul uneĭ serbărĭ obşteşcĭ.*

Duminică dar, în 2 ale acesteĭ lunĭ, M. S. Prea Inălţatul nostru Domn, însoţit de o numerósă suită, s'a dus pentru acésta la Episcopia Argeşuluĭ.

M. S. s'a coborît la încăperile Seminaruluĭ, unde s'aŭ primit de înaltul cler. Scolariĭ seminariştĭ aŭ întêmpinat pe M. S. cu cântarea unuĭ imn de mulţămire. După aceea, P. S. S. părintele Ilarion, Episcopul Argeşuluĭ, a ḑis un cuvênt plin de elocuinţă şi potrivit

*) Chiar după ce s'a deschis, Mitropolia refusa în cursul anuluĭ 1836 de a plăti spesele făcute. Veḑĭ anexele la acéstă pagină.

**) Curierul român No. 3 din 10 Februarie 1836.

www.dacoromanica.ro

cu circumstanţa, care cuvênt se va face cunoscut într'unul din numerile următóre. In urma acestuĭ cuvênt, profesorul de teologie D. Bălăcescu, a făcut o arĕtare pre scurt de şirul învĕţăturilor ce aŭ a se urma şi de rânduiala ce trebue să se păzéscă într'acest aşeḑămênt.

Scolariĭ s'aŭ adunat până acum în numĕr de 42; toţĭ sunt fiĭ de preoţĭ din eparchia Mitropolieĭ.

Tineriĭ ce se hotăresc la cinul preoţesc, găsesc într'acest aşeḑămênt tóte mijlócele de învĕţătură trebuincióse la acest cin: un locaş odihnit, o hrană sănătósă şi o îmbrăcăminte potrivită. M. S. Prinţul a cercetat după aceea tóte ale acestuĭ aşeḑămênt, şi s'a fórte mulţămit de întocmirile ce s'aŭ făcut.

Inălţimeĭ Sale era păstrată mulţămirea de a întêmpina o trebuinţă atât de mult simţită; de a pune un hotar la o aşteptare prea multă vreme prelungită, şi a grăbi mijlócele de a se întinde folositórele luminĭ într'o clasă a societăţeĭ atât de importantă, precum este a preoţilor, cărora le este maĭ cu sémă încredinţat moralul obştesc.

Avem bună nădejde că începutul ce s'a făcut la S-ta Mitropolie, se va urma curênd şi în eparchia episcopiilor.»

*

Zidirea pròiectată pentru scóla de la Craiova, se dă în întreprindere în Iunie 1836. Eforia publică licitare:

«Zidirea scóleĭ de la Craiova fiind a se începe acum în luna luĭ Iulie, se dă în cunoscinţa obştéscă ca tocmĭala pentru lucrul zidărieĭ şi al lemnărieĭ acesteĭ scóle ce face prin mezat la cancelaria Eforieĭ în colegiul Sf. Sava. Orĭ-cine din architecţĭ şi meşterĭ va voi să intre în tocmĭală pentru acest lucru, se va înfăţişa, în orĭ-ce cés din ḑi, la pomenita cancelarie, unde se va vedea planul şi modelul scóleĭ.» *)

*

In decursul anuluĭ 1836 a vizitat ţĕrile române un ilustru scriitor şi profesor frances St.-Marc.-Girardin.

Despre vizita acestuĭ bărbat, facută scólelor scrie «Curierul rom.» No. 66, din 9 Octombre 1836, aşĭa:

«D. St.-Marc.-Girardin care este fórte bine cunoscut în lumea literară şi la tribuna Camerĭĭ deputaţilor din Franţa, petrecênd vr'o câte-va ḑile în Capitala nóstră, a cercetat deosebite aşeḑămênturĭ obştescĭ, din care colegiul de la St. Sava a tras maĭ cu deosebire băgarea sa de sémă. Preămblându-se în tótă zidirea, s'a încunoştiinţat cu deamăruntul de la profesorĭ despre materiile de învĕţătură şi de metodul ce se urméză. Asemenea a visitat şi Pensionatul, şi cercetând maĭ mulţĭ scolarĭ a rĕmas prea mulţumit de prea buna orânduială care se păzesce în acest aşeḑămênt şi despre chipul cu care s'aŭ aşeḑat şi se urméză cursurile de învĕţătură. Buna-voinţa şi lauda ce a arĕtat acest învĕţat atât de deosebit, este mărturie de starea cea bună în care se află acest aşeḑămênt şi va fi un bold puternic atât pentru profesoriĭ noştriĭ, cât şi pentru tinerimea care se consfinţeşce la învĕţătură:» **).

*) Curier No. 36, din 12 Iunie 1836.

**) Veḑĭ în anexă, ce a scris însuşĭ St.-Marc.-Girardin, despre acéstă visită.

www.dacoromanica.ro

*

Noul semestru 1836/7 **Anunciu scolar**

«Curierul rom.» No. 52, 14 August 1836, publică: «Vacanţa colegiuluĭ naţional din Sf. Sava luând sfêrşit pentru scólele incepętóre acum la 15 August, şi pentru scólele umanióre la 1 Septembre, se face cunoscut, că invęţăturile scólelor incepętóre se incep la 17 ale curgętoruluĭ August şi invęţăturile scólelor umaniore la 1 Septembre. De aceea, scolariĭ ce aŭ urmat in anul trecut invęţăturile in clasurile colegiuluĭ, precum şi aceĭ ce acum ântâia dată ar intra in vre-un clas, aŭ să vie cu părinţiĭ séŭ corespondenţiĭ lor la colegiŭ, cu 3 ḑile maĭ nainte de a se incepe invęţăturile, ca să se inscrie in registrurile cancelarieĭ. Câţĭ din scolariĭ vechĭ séŭ noĭ, carĭ doresc a urma invęţăturile colegiuluĭ, nu vor veni ca să se inscrie la inceputul învęţăturilor, nu vor fi primiţĭ din pricina neorânduelelor ce se intêmplă din venirea lor cea târḑie.»

*

Domnitorul muntean manifesta la orĭ-ce ocasiune buna-voinţa sa pentru scóla română. In orĭ-ce călętorie prin ţéră el nu negligia de a cerceta scóla. Aşia in 19 Septembre 1836, vizitând Giurgiul, «după ce aŭ cercetat tóte aşeḑęmintele de aicĭ aŭ *cercetat şi scóla*, unde a găsit mare plăcere ênsuşĭ in persónă M. S. să cerceteze pe fie-care *scolar* despre invęţătura sa. Profesorul scóleĭ a făcut un cuvênt mulţămitor pentru părintescile domnescĭ ingrijirĭ, şi M. S. 'ĭ a arętat mulţămirea pentru sporirea in invęţăturĭ a scolarilor.» *).

«Vinerĭ séra, la 4 Decembre, ajunul prasnicului bisericiĭ St. Sava, M. S. P. I. nostru Domn, insoţit de tot statul-major, a mers la pomenita biserică ca să asculte slujba de séră, o parte insemnată din cea mai mare nobleţă, toţĭ *profesoriĭ colegiuluĭ şi mulţime de persóne* de tóte stările s'aŭ aflat faţă la acéstă ceremonie.» **).

Nu tot asemenea va fi in curênd purtarea luĭ M. Sturdza din Moldova.

MOLDOVA

Abia deschisă Academia Mihăileană şi pe dată incepe a avea detractorĭ. Spiritul liberal şi naţional ce scóla română deştepta viŭ şi intusiast in tinerime, nu intârḑie a displăcea Rusieĭ şi domnitoruluĭ. De aci maĭ ântêiŭ o surdă nemulţămire contra Academieĭ, nemulţămire, care nu va intârḑia a da pretexte de a o lovi, orĭ măcar a'ĭ schimba direcţiunea.

G. Asaki era ênsă acolo ca să pareze lovitura şi să dejóce intriga.

— Nu-ĭ bine cum merge Academia? — Dar e bine cum merge St. Sava din Bucurescĭ?

Şi trămite pre provizorul Crassa la Bucurescĭ să viziteze St. Sava, să raporteze deosebirile de organizare faţă cu scólele moldovene ***).

---

*) Curierul rom. No. 64, din 28 Sept. 1836.

**) Idem din 7 Decembre 1836.

***) La 27 Ianuarie 1836 Epitropia însărcinéză pe Crassan, provisorul institutuluĭ, să mérgă la Bucurescĭ să visitege scólele şi maĭ cu sémă institutul de la Sf. Sava şi să facă raport de organisaţia lor. I se dă pentru călętorie 50 de galbenĭ.

www.dacoromanica.ro

Deschiderea Academieĭ Mihăilene în anul trecut continuă cu tôte acestea a intusiasma ţéra. Negreşit deabia organisate clasele, pentru primul semestru al anuluĭ scolar 1835—1836 nu vom avea de înregistrat immediate progrese.

*

Comitetul academic, înfiinţat prin legea de organisare a academieĭ, era o bună instituţiune, menită, în mintea luĭ G. Asaki, de a se substitui cu încetul administraţiuneĭ adesea arbitrare a Epitropieĭ. Acest consiliu séŭ comitet academic coprindea pre referendarul Epitropieĭ, în calitate de delegat al acesteia în comitet, (rectorul academieĭ era preşedintele comitetuluĭ), apoĭ ca membri eraŭ profesoriĭ cursurilor superióre.

*

In interesul îmbunătăţireĭ şi îmulţireĭ personaluluĭ didactic, activul referendar G. Asaki isbutesce să chiame de peste hotare câţĭ-va profesorĭ importanţĭ, aşĭa D-rul Maisonabe, care în 1837 va deveni rector al academieĭ, preşedintele comitetuluĭ Academic şi profesor de drept public şi de literatura înaltă francesă; asemenea D-rul Petru M. Campianu (ḑis şi Maler), care va succede luĭ Murgu, în 1837, la catedra de filosofie, etc. *).

*

Anul noŭ 1836, debutéză cu un scandal, invocat apoĭ de neamiciĭ scóleĭ ca un semn de incapacitatea profesorilor românĭ de a manţine disciplina.

O petiţiune a unuĭ evreŭ, Şulim Groper, supus austriac, din 1836, Ianuarie 26, adresată Mitropolituluĭ, ca preşedinte al Epitropieĭ, arétă că studenţiĭ eraŭ justiţiabilĭ de comitetul academic şi pentru fapte strĕine scóleĭ. Groper se tânguesce, că în 23 Ianuarie vre-o 20 de studenţĭ întorcênduse de la academie la Treĭ-Ierarchĭ, nóptea, aŭ intrat în dughiana luĭ de mărunţişurĭ şi l'aŭ bătut.

Mitropolitul trimite fapta în cercetarea comitetuluĭ scolastic. (Dos. No. 120 curent, Archiva Statuluĭ).

Seulescu făcênd cercetare află pre studenţĭ nevinovaţĭ. (Fila 3 de la acelaşĭ dosar).

*

Décă umaniórele, bine-rĕŭ, se înşghebaseră, nu tot aşĭa eraŭ înfiinţate cursurile superióre. Flechtenmaher, încă la Februarie 1836 dădea lecţiunĭ de l. latină şi germană, dar nu începuse cursul de legĭ. Flehtenmaher, în 15 Februarie, anunţă Direcţia învĕţătureĭ publice, că s'aŭ tălmăcit în clas la limba latină viaţa luĭ Epaminonda şi s'aŭ făcut teme din românesce în latinesce, iar din limba germană s'aŭ învĕţat din literatură, partea poetică cu exemple din autoriĭ clasicĭ germanĭ. (Dosar No. 21 Arch. Stat. pag. 104).

Acelaş profesor, în 2 Maiŭ (1836), întreba pre Direcţia scólelor publice: «Când îĭ va

*) Eftimie Murgul, prin petiţiunea din 11 Maiŭ 1836, ḑice, că aflându-se până acum profesor de filosofie, de la începutul anuluĭ scolastic a propus o parte din Metafisica teoretică şi decĭ cere Epitropieĭ să i se fixeze ḑi de examen pentru elevĭ cât maĭ curênd «pentru că maĭ îndelungat nu voiŭ putea zĕbovi aicea.». Iată fixată data plecăreĭ luĭ Murgu.

Dos. 18 curent, Arch. Stat., fila 186.

www.dacoromanica.ro

veni rîndul de a paradosi legile positive ale pămêntuluĭ acestuia?» (Dosar citat, pag. 22).

Se pare chiar că și léfa nu ș'o primea Flehtenmaher, nicĭ ca profesor de limba latină și germană, căcĭ o reclamă cu jăluire *).

*

In 12 Maiŭ 1836, Epitropia constată, că ascultătorii clasuluĭ filosofieĭ aŭ cerutele cunoscințe pentru a putea urma cursul legilor ; decĭ ordonă ca profesorul de legĭ Flechtenmacher, să începă a paradosi dreptul natural *(jus naturae)* de 4 orĭ pe sĕptemână.

*

In 15 Aprilie 1836, comitetul Academic încheie jurnalul No. 11 pentru examenele sĕvîrșite conform programeĭ Epitropieĭ.

Examenele aŭ durat apoĭ în ḑilele de 16, 17, 18, 20 și 21. Comitetul constată, că unia din scolarĭ «socotind a fi destul că s'aŭ deprins a scrie și a face socotelile» aŭ părăsit învĕțătura și aŭ intrat prin cancelariĭ, séŭ în alte îndeletniciri.

Epitropia, cu anaforaua No. 71 din 2 Maiŭ 1836, arétă luĭ Mihaĭ Sturza, că s'aŭ sfêrșit examenele speciale și 'ĭ cere să hotărescă o ḑi «Pentru solemna înfățișare a generalniculuĭ public examen, carele să se norocéscă și de ființa I. Vóstre, spre a putea însușĭ judeca despre starea învĕțătureĭ publice.»

Domnitorul, cu însășĭ mâna sa pune resoluțiune : «Publicul examen va fi Sâmbătă în 9 Maiŭ, pentru care Epitropia va pofti pe obștésca Adunare și pre alțĭ boerĭ a se afla fața.» (In 5 Maiŭ 1836, dos. 18 curent Arch. Stat., fila 228).

Semnat, **M. Sturdza.**

Vodă chiamă Adunarea obștéscă la examene, cu gândurĭ neprietene scóleĭ. Indată apoĭ va sbucni furtuna contra limbeĭ române ca organ de predare în scóle, cu gând ca să se înlocuéscă învĕțătoriĭ românĭ cu streinĭ, spre a se ezi curentul național.

Despre acésta avem a ne ocupa maĭ departe.

Aci ênsă vom menționa, că la 26 Maiŭ (1836), Epitropia complectéză comitetul academic, care «*s'află acum neîndeplinit*» prin «rânduitul de către P. I. Domn D-lu Căminar Costin Veissa, cu însușire de mădulâr extraordinar,» și prin provisorul institutuluĭ Gherasim Crassan, Maiorul Singurov, profesor filosofieĭ Căminar Flechtenmacher, pah. G. Sĕulescu, profesorul literatureĭ francese Rĕpey, carĭ conform art. 120 din regulamentul scólelor vor fi datorĭ a se aduna regulat odată pe sĕptemână sub președința unui membru al Epitropieĭ, séŭ în lipsă a referendaruluĭ **).

Acéstă introducere de noĭ membri în comitetul academic nu provine din bune intențiunĭ. Crassan și Repey ***), déca nu și Veissa, eraŭ instrumentele, cu carĭ M. Sturdza spera

*) Și în loc de a fi plătițĭ regulat, li se ceré numaĭ lor să nu facă absențe !

**) Cu puțin maĭ înainte Epitropia a dispus că: Singurov să începă un curs de inginerie «care se va urma pe lângă paradosul geometrieĭ teoretice și a istorieĭ pragmatice. (Dosar 20 curent, Arch. Stat.).

***) Acest L. Repey va fi silit nu târḑiŭ să se ducă din Moldova în Muntenia. La Bucurescĭ va publica în 1841, la tipografia Valbaun, opera : «Istoria elementară, pentru trebuința tinerimeĭ moldo-românescĭ», în 8° în limbile francesă și română, dedicat luĭ Alex. D. Ghica Vodă.

www.dacoromanica.ro

să isbéscă direcţiunea naţională a Academieĭ. Provizorul Crassan reintors din vizita didactică de la Bucurescĭ, se puse să facă, inţeles cu Répey, un proiect de reorganizare a scólelor. Scopul urmărit de ceĭ doĭ cumetri era: înlocuirea in Academie, in cursurĭ, a limbeĭ române cu cea franceză. Ce se câştiga cu acésta? Se inlăturaŭ din invĕţămênt profesoriĭ naţionalĭ..... Aşĭa ceva va face M. Sturdza şi in vremea revoluţiuneĭ de la anul 1848, cum la timp vom vedea!

Epitropia trămise proiectul luĭ Crasan şi Répey in studiul comitetuluĭ academic, după ce'l completase cu chiar aceştĭ neamicĭ aĭ scóleĭ române. E probabil că eĭ şi Domnitorul speraŭ, că şi noiĭ membri aĭ comitetuluĭ academic, Maior Singurov şi Flehtenmaher, vor fi pentru noul proiect. Se inşelară! Comitetul adresă Epitropieĭ următorul raport, in 28 Iunie 1836:

«Jos iscăliţilor mădulărĭ ale Comitetuluĭ Academic, impărtăşindu-se proiectul de reformă atingĕtor de invĕţăturile publice, inchipuit de DD. provisorul Crassan şi profesorul de literatura francesă Repey şi vĕdênd că tóte aceste disposiţiĭ sunt prevĕdute de Reglementul scolastic, afară de socotinţa a nu se paradosi sciinţele in limba naţională, dar in limbĭ streine, care idee s'aŭ şi anerisit de Cinstita Epitropie, potrivit cu legiuirile organicesculuĭ Reglement, ce glăsuesc «că cursurile tuturor invĕţăturilor să se facă in limba românéscă, nu numaĭ pentru inlesnirea invĕţăreĭ tinerilor şi cultura limbeĭ naţionale, dar şi pentru că tóte trebile publice aŭ a se tratarisi in acéstă limbă, care este şi limba bisericeĭ» şi potrivit cu insuşĭ interesul şi cinstea naţieĭ; declarăm că afară de aceea socotinţă a sus-numitelor mădulărĭ, la tóte cele-l-alte ne unim, ca cu acele carele sunt cuprinse în Reglementul scolastic, precum spre pliroforia Cinstiteĭ Epitropiĭ s'aŭ insemnat anume paragrafurile pe marginea aceluĭ proiect, adăogênd jos iscăliţiĭ, că acea cu sfânţenie păzire a Reglementuluĭ scolastic şi aplicaţia în tótă a luĭ coprindere, potrivit cu inţelépta intăritură a Prea Inaltuluĭ Domn, va putea infăţoşa rodurile dorite precum şi cazurile cele neprevĕdute spre analóga indeplinire.»

Iscăliţĭ: *Seulescu Paharnic.*
Major Singurov
Flehtenmaher Caminar
Refer. G. Asaki

Eşi 1836, Iunie 28.

De-ocamdată pericolul fu inlăturat prin energia membrilor comitetuluĭ academic, şi maĭ ales a referendaruluĭ G. Asaki. Lucrul rĕmase in zacere şi Domnitorul de-ocamdata se mărgini a introduce in Troia calul luĭ Ulis: el infiinţă un post plătit de procuror al scólelor publice. Acesta avea, in mintea luĭ Sturdza, să privigheze de aprópe la ce se facea în scóle. Insuşĭ G. Asaki referendarul avea să fie controlat de noul procuror, Caminarul Costin Veisa, deja introdus in sinul comitetuluĭ Academic.

La 6 Iulie 1836, Epitropia cu jurnalul No. 119, dispune ca profesoriĭ să nu lipséscă de la clas «fără pricină de bólă adeverită prin mărturia doctoruluĭ, séŭ in cas extraordinar încredinţat». De va lipsi, ântêiŭ să'ĭ facă observaţie comitetul academic şi pentru fieşcare dată casierul iĭ va trage un anologon din léfa sa. De va lipsi de 3 orĭ in o lună va perde postul sĕŭ.

Tot acum se ia disposiţia a se pedepsi şi scolariĭ, carĭ lipsesc de la clas fără motiv. Cel care lipsesce de 3 orĭ in o lună se va depărta din scólele publice.

Cu jurnalul No. 19 din 14 August 1836 se dispune, că scolariĭ externĭ să urmeze regulat clasele. Părinţiĭ să dea declaraţie pentru acésta şi că de nu vor fi următorĭ să aibă

www.dacoromanica.ro

a plăti o amendă. Din suma adunată din amende se va ţine în internat un scolar sêrman. (Dos. No. 86 curent, Arch. Stat.).

*

In 24 Septembre 1836 se daŭ instrucţiĭ nouĕ observate de domnitor pentru povăţuirea procuroruluĭ scólelor publice, Căminarul Costin Veisa ; ele se comunică acestuia şi el rĕspunde de primire în 10 Octombre 1836.

Acum bateriile sunt pregătite şi în 2 Noembre (1836) Domnitorul aruncă fulgerile, prin *ofisul* ce adresézĕ Epitropieĭ, sub No. 77.

Cu mila luĭ Dumneḑeŭ

Noĭ Mihail Grigorie Sturza VV.

Domn ţĕriĭ Moldoveĭ,

Către Epitropia învĕţăturilor publice.

«Domnia Mea avênd pururea plecare a îndemâna mijlócele către înflorirea ramuluĭ sholastic, din carele odrăslesc imbunătăţirile soţiale, găsesc neapărat spre a se da luĭ cuvenita direcţie, a chiăma tótă luarea aminte a Epitropieĭ asupra unuĭ obiect de o aşĭa mare cuviinţă, pentru a siguripsi cu un chip neclintit fericirea tinerimiĭ, care este acea a învĕţăturiĭ şi a bunuluĭ moral.

Pentru a se câştiga acéstă îndoită ispravă ar fi cu totul neapărat, ca Epitropia, fără întârḑiere, să se îndeletnicéscă :

1) Intru a cerceta décă *învĕţătoriĭ limbeĭ romanescĭ au cunoscinţele cerşute în obiecturile ce învĕţă, a cerceta metodul lor* *) *şi a atârna asupră-le* o grea rĕspundere pentru rodul ce are a se culege, hotărîndu-le şi obiecturile ce eĭ sunt îndatoriţĭ a învĕţa elevilor până la examenul de peste an ;

2) Intru a lămurĭ obiecturile ce se cuvin a se paradosi în limba românéscă **) precum şi acele in limba franţuzéscă ; căcĭ pentru a învĕţa cu folos vre-o sciinţă trebuesce autoriĭ şi o limbă bogată în feluri de scripturĭ şi tălmăcirĭ înţelepte. Un ritor, carele paradoseşce ritorica, este sigur despre isprava luĭ şi încredinţat de a aduce în sêrguinţă pe eleviĭ sĕĭ, décă el are in vedere cărţile tribunilor Atineĭ, a Romiĭ şi altor luminate neamurĭ, precum şi de a le arĕta marele folos ce eĭ pot trage din tóte acele discursurĭ, culegênd frumósele maxime rĕspândite într'ênsele şi învĕţând a cunósce osebitele noróde prin feluritele mijlóce, ce eĭ le intrebuinţéză intru a se face destoinicĭ bineluĭ patrieĭ. Analisând figurile retoriceĭ, profesorul găsesce o mulţime de pilde de tot felul, în retoriĭ de tribună şi în aceĭ de amvonă. Şi aşĭa precum noĭ ne avênd ênca tóte *aceste bogăţiĭ în limba nóstră, nicĭ în orighinalurĭ, nicĭ in bune tălmăcirĭ, este vederat că trebuie cine-va în vremea de faţă să alerge la limba franţuzéscă, ca una ce este pretutindenea rĕspân-*

*) Apare de aci, că principalul scop urmărit era înlăturarea profesorilor, carĭ displăcuseră Domnuluĭ, séŭ maĭ bine Rusieĭ.

**) Argumentarea din lucrarea anterióră a luĭ Crassan reapare aice. Din § V se vede, că Crassan nu era nicĭ de astă-dată strein la afacere şi 'şĭ trăgea cenuşa pe turtă.

www.dacoromanica.ro

dită şi îndestrată cu cele maĭ multe originaluri şi care este maĭ înlesnitóre pentru bogaţia imitativă în iscusitele sale tălmăciri.

«Aceea ce noĭ ḑicem de ritorică va putea asemenea a fi aplicarisită şi la filosofie; şi întru adevĕr un profesor, care nu ar avea în vedere Cercarea asupra înţelegeriĭ omenesci a luĭ Loke, Trataţia simţirilor a luĭ Condilac, Duhul pravilelor a luĭ Monteskio pentru dreptul firesc şi acel al ómenilor şi îndestule alte cărţĭ nemuritóre, nu ar fi de cât un profesor fie-cum şi nu póte avea de cât elevĭ ce se vor desgusta de învĕţătură. Drept aceea, de cea maĭ neapĕrată trebuinţă ar fi, ca epitropia să se îndeletnicéscă întru a jertfi în câte-va ḑile tótă a sa luare aminte asupra clasurilor franţuzescĭ, porunciud profesorilor cea maĭ cu dinadinsul stăruinţă la învĕţătură şi ţintind către mijlócele sporireĭ acestuĭ ram. Iar în cât pentru un profesor bun de filosofie, un asemenea este cu totul de trebuinţă a se îndemâna cu cât se va putea maĭ în grabă, din ţéră străină, avênd calităţile cerşute de a ocuparisi cu vrednicie acest scaun.

3) Domnia mea am şi făcut trebuitórele punerĭ la cale pentru ca de aci înainte profesoriĭ să fie plătiţĭ regulat la fie-care triminie, şi Epitropia va lua mĕsurile trebuincióse asupra raporturilor, pe carĭ direcţia iĭ va face în tóte lunile, pentru ca profesoriĭ să împlinéscă cu scumpĕtate datoriile lor;

4) Referendarul trebue să se afle douĕ césurĭ pe ḑi la Academie şi procurorul cel puţin de treĭ orĭ pe sĕptemână. Aceştĭ douĭ foncsionarĭ urméză a se înţelege cu provizorul, pentru ca profesoriĭ să fie îndeletnicĭ în clasurile lor, fără a se depărta, afară de cazurile extraordinare, care trebue a fi aduse îndată prin înscris la cunoscinţa provizoruluĭ;

5) Provizorul, în lipsa referendaruluĭ, este însărcinat cu aceeaşĭ îndatorire ce şi acesta implinesce, căcĭ fără de acésta va urma neascultare şi în sfĕrşit confuzie şi neorînduială;

6) Aşĭa precum pedagoghiĭ şi ţenzorul sunt orînduiţĭ dupe reglement, pentru a se îndeletnici de măruntele trebĭ ale slujbiĭ, eĭ sunt, pentru a se lăsa provizoriuluĭ vremea trebuitóre întru îndeletnicirea sa la lucrurĭ de cuviinţă maĭ mare, îndatoriţĭ a fi cu rîvnă şi energie, căcĭ altmintrelea vor fi depărtaţĭ din postul lor;

7) Procurorul rânduit din partea ocârmuireĭ pentru control şi ţenzură, trebue ca să aibă şciinţă de orĭ-ce se întêmplă atât în academie cât şi în scóla Sânţilor Treĭ-Ierarhĭ şi într'acea a fetelor, pentru ca să pótă odată pe lună a se face raportul sĕŭ întemeiat şi pe larg. La sfĕrşitul fie-căreĭ trimeniĭ el este dator a cerceta condica sameşuluĭ şi în deobşte a priveghia ca să nu urmeze înprăştiere din baniĭ scólelor;

8) Sameşul este dator a plăti lefile negreşit la sfĕrşitul triminieĭ, fără să fie amploiaţiĭ scólelor îndatoraţĭ a alerga adesea şi în zadar;

9) Epitropia va aduce prin înscris la cunoscinţa comitetuluĭ sholastic tóte aceste punerĭ la cale, pentru ca de pe acum să se pue în deplină lucrare, aşĭa precum şi acele ce până acum s'aŭ publicarisit prin mijlocirea tiparuluĭ.

Mihail Sturza VV.

No. 77, anul 1836
Noembre 2 ḑile

L. S.

Oficiul domnesc făcea din provisorul internatuluĭ şi din procuror agenţiĭ principalĭ. Procurorul maĭ ales se substituia aprópe în totul referendaruluĭ G. Asaki. Lupta era vĕdită în contra actualeĭ organisaţiunĭ a scólelor şi în contra acelor ce lucraseră şi lucrau pentru ele.

Prin isgonirea limbeĭ române de la maĭ multe materiĭ de învĕţămênt, se puneaŭ, se dedeaŭ la o parte profesoriĭ românĭ neplăcuţĭ.

www.dacoromanica.ro

La oficiul domnesc, comunicat Comitetuluĭ Academic, rĕspunde acesta cu un lung raport, care va ocupa un ma'e loc în istoria scóleĭ şi în particular a limbeĭ naţionale. Orĭce am ḑice noĭ va fi maĭ slab de cât înseşĭ vorbele luĭ G. Asaki, G. Sĕulescu, Damaschin Bojinca, Flechtenmacher şi Singurof. Iată-le :

«In urma ofisuluĭ Cinst. Epitropiĭ, din 11 ale acestia, prin care se recomanduesce comitetuluĭ a intra în cercetarea următórelor ponturĭ, comitetul în cursul seanţelor din 12, 14 şi 24 a curgĕtóreĭ, luându-le în trataţie aŭ lămurit acestea :

1) Ce se atinge de vrednicia învĕţătorilor, de aŭ cunoscinţele cerşute în obiecturile cu carĭ sunt însărcinaţĭ a le paradosi ? Comitetul s'aŭ încredinţat că : respectiviĭ profesorĭ, din carĭ uniĭ aŭ urmat cursurile învĕţăturiĭ aice, iar alţiĭ în Academiile Rosieĭ şi Austrieĭ, ântêiŭ, măcar că la primirea lor aŭ fost îndatoriţĭ a înfăţoşa atestaturile de la scólele de unde aŭ învĕţat, potrivit cu ceruta orênduială, cu tóte acestea comitetul, spre împlinirea datorieĭ cuprinsă prin pontul 1-iŭ a ofisuluĭ, aŭ dorit din noŭ a i se împărtăşi, din care s'aŭ vĕḑut: vremea când, locul unde şi chipul cu care aŭ urmat învĕţăturile, precum se arĕtă lămurit prin alăturata aice fóie formulară sub lit. A, din care cinstita epitropie va cunósce şi pe aceia din învĕţătorĭ, cariĭ n'aŭ înfăţoşat atestaturĭ de sĕvîrşirea învĕţăturilor cu carĭ sunt însărcinaţĭ, şi a judeca despre a lor vrednicie. Insuşimile pentru posturile ce ocuparisesc se dovedesc : 1-iŭ din atestaturile înfăţoşate; 2-lea prin aplicaţie, cu prilejul examenilor publice ce s'aŭ făcut cu scolariĭ din materiile paradosite, agonisind mulţămirea cinstit. Epitropiĭ şi a publiculuĭ ; când de altă parte, uniĭ din aceştĭ profesorĭ aŭ dat doveḑĭ şi prin tipărirea cărţilor analogice.

In privirea metoduluĭ a fieş-căruĭ profesor, comitetul rĕspunde, că, spre a se putea din noŭ cerceta de urméză profesoriĭ paradosirea dupe regulile metodice, se cere o maĭ îndelungată vreme şi aflarea de faţă a comitetuluĭ în vremea paradosireĭ a fieş-căruia profesor, dar şi fără de aceste, urmarea lor dupe regulele metodice păzite până acum se dovedesce iarăşĭ din rezultatele examenelor, făcute dupe vreme, la carĭ s'aŭ vĕḑut bunul progres întru învĕţăturĭ, lucru ce n'ar fi putut urma décă n'ar fi păzit metodul cuviincios în paradosire.

Ce se atinge de întrebarea, décă împlinia profesoriĭ datoriile lor cu venirea la césurile paradosuluĭ, comitetul alăturéză aice, sub lit. B, fóia ţenzoruluĭ, de absenţe, din care se va lămuri cinst. Epitropie, carĭ din profesorĭ lipsesc de la împlinirea acesteĭ datoriĭ. Asupra pontuluĭ de sunt hotărîte obiectele ce aŭ a se paradosi în cursul unuĭ an scolastic, reglementul orînduit de cinst. Epitropie a se urma, regularisesce cu lămurire, de la § 10—29 inclusiv, nu numaĭ materiile ce trebue a se paradosi pe fieş-care an şi semestru, dar şi în tot cursul învĕţăturilor de la clasele cele maĭ micĭ până la cele maĭ înalte ; potrivit cu care s'aŭ făcut şi ḑilnica împărţire a césurilor, întărite de cinst. Epitropie, dupe care se şi urméză, iar profesorul pentru neîmplinirea datoriilor sale cade în rĕspundere prin § 114 a reglementuluĭ depărtându-se din postul sĕŭ ;

2) Asupra întrebăriĭ de a lămuri, ce obiecte sunt hotărîte a se paradosi în limba românĕscă şi care în cea franţuzéscă şi cum se urméză? Comitetul cu cinste rĕspunde, că potrivit cu mântuitórea legiuire a organicesculuĭ reglement, cap. IX, § 357, ce ḑice că : **«cursul tuturor învĕţăturilor se face în limba românĕscă, nu numaĭ pentru în-«lesnirea scolarilor şi cultivirea limbeĭ patrieĭ, ci încă şi pentru cuvêntul că «tóte pricinile publice, trebue a se tratarisi în acéstă limbă, pe care locuitoriĭ «o întrebuinţéză şi în serbărĭ bisericescĭ.»** Reglementul scolastic întărit de Prea I. Dom. rĕzămându-se pe legiuirea de maĭ sus aŭ speţificat osebitele obiecte ce aŭ a se pa-

www.dacoromanica.ro

radosi în acéstă limbă, ca unele neapĕrat de trebuinţă pentru cetăţeni de orĭ-care stare şi anume: Sf. relighie, gramatica românéscă, aritmetica în tótă a eĭ întindere, geografia specială a patrieĭ, şi cea universală hronologhia, filologhia românéscă cu ritorica, care este cel maĭ de aprópe, maĭ potrivit şi maĭ îndemânatic organ, de a cultivi limba naţională prin informăluirea şi împodobirea stiluluĭ şi înavuţirea eĭ cu cuvinte ce se dobêndesce cu prilejul alcătuiriĭ şi tălmăciriĭ a felurĭ de pilde şi modelurĭ culese din autoriĭ clasicĭ vechĭ şi noĭ a limbelor cultivite, carĭ limbĭ pentru asemenĭ scopos sunt orênduite a se învĕţa în deosebĭ, precum se şi urméză cu autoriĭ lor pentru a se putea adăpa tinerimea şi din ênseşĭ originalurile lor cele clasice. Pre lângă aceste tot în acelaş reglement se legiuesce a se paradosi în limba românéscă tóte sciinţele, atât filosofice şi juridice, cât şi teologice în seminarie;

3) Asupra întrebăriĭ décă literatura şi şciinţele hotărîte a se paradosi în limba românéscă pot fi urmate în graiul eĭ?

Comitetul rĕspunde, că probele până acum prin fapte înfăţoşate, atât în scólele de aice, cât şi în cele din ţéra românéscă şi în cele pedagogice, înfiinţate în staturile Austrieĭ pentru naţia românéscă, tóte aceste dovedesc putinţa lucruluĭ şi prilejurile ce va avea limba românéscă în viitorime, paradosind sciinţele, o va face maĭ vrednic organ al acestor sciinţe şi în stare a rĕspunde cu ajungerea înaltuluĭ scopos a rĕspândireĭ folositórelor sciinţe şi cultivirĭ graiuluĭ naţional.

Iar în limba franţuzéscă, care în reglementul scolastic este hotărîtă a se învĕţa tot numaĭ ca o limbă, pre lângă gramatică, cu tóte părţile eĭ, se paradosesce ritorica şi literatura, pe care aceste, comitetul le găsesce de ajuns spre învĕţarea limbeĭ franţozescĭ, cu desĕvîrşire, ca pe nisce miḑlóce, carĭ nu numaĭ că cuprind tótă fiinţa şi practisirea limbeĭ, dar pórtă în sine şi tótă podóba cu care aŭ înavuţit'o autoriĭ clasicĭ aĭ Franţeĭ, în vreme când prin învĕţarea şi a altor sciinţe în acéstă limbă, nu numaĭ că n'ar spori doritul rezultat, ci încă l'ar întărḑia prin însărcinarea tinerimeĭ cu alte obiecturĭ potrivite numaĭ pentru câştigarea ideilor, iar nu cunoscinţa limbeĭ.

Drept aceea, pentru învĕţarea limbeĭ franceze sunt orênduiţĭ treĭ profesorĭ şi înfiinţate şése clasurĭ, în cât aşĭa se paradosesce acésta la fieş-care clas pe tótă ḑiua câte douĕ césurĭ, adecă peste tot şése césurĭ pe ḑi, când obiectele ce se învĕţă în limba românéscă fieş-care nu se paradosesce pe sĕptĕmână maĭ mult decât unele de treĭ orĭ, şi altele numaĭ de douĕ orĭ şi lăsând a ḑice, că pentru învĕţarea uneĭ limbĭ cu desĕvîrşire sunt prea multe césurile arĕtate maĭ sus şi stinghiritóre celor-l-alte învĕţăturĭ a sciinţelor; dar cu tóte acestea décă cinstita Epitropie va socoti de cuviinţă a se statornici şi în viitorime atâte césurĭ a limbeĭ franţuzescĭ, de şi cu jertfirea vremeĭ ce s'ar cuveni a se întrebuinţa întru învĕţătura celor maĭ neapĕrate sciinţe în limba naţională; apoĭ comitetul ia îndrăsnéla a face luarea aminte, că pentru acéstă limbă nu are trebuinţă maĭ mult de cât douĭ profesorĭ şi un repetitor, dintre carĭ profesorĭ, unul împărţind lecţiile sale în 2 clase, să paradoséscă gramatica cu tóte ramurile eĭ, iar cel-alt împărţind materiile sale deasemenea în douĕ clase, să paradoséscă rîtorica şi literatura franţuzéscă.

La alte universităţĭ şi academiĭ (afară de Franţa) se găsesce numaĭ câte un profesor de limba franceză şi cu tóte acestea se învĕţă acea limbă cu desĕvîrşire, când de altă parte şi iconomia caseĭ scolastice se intereséză a nu fi maĭ mulţĭ profesorĭ pentru un obiect decât cere trebuinţa. Tot pe asemenea temeiurĭ, comitetul face luare aminte şi pentru limba grecéscă, că ar putea fi de ajuns un profesor, când astăḑĭ se găsesc duoĭ.

Iar în privirea întrebăreĭ: câte clase din cele orênduite prin reglement 's ŏaŭ înfiinţat

www.dacoromanica.ro

până acuma? Comitetul cu cinste rĕspunde, că din clasele cele ordinare până acum s'aŭ infiinţat :

a/ Clasele normale a căror curs impreună cu *Lancastrul* este de treĭ anĭ ;

b/ Clasele gimnaziale a căror curs impreună cu *umanioarele* este de patru anĭ.

Iar pentru sciinţele cele maĭ nalte hotărite prin reglement de a se paradosi in academie, acestea nu se paradosesc in acest an, din pricină că nu s'aŭ rinduit până acuma respectiviĭ profesorĭ. Cerênd trebuinţa a se infiinţa şi acele clasurĭ pe viitoriĭ anĭ, când numaĭ atuncĭ se vor putea culege în deplină mĕsură rodurile ce se aştéptă din infiinţarea Academieĭ ;

c/ Iar asupra intrebăriĭ in privirea scoposuluĭ infiinţăreĭ scólelor naţionale, a moralicesciĭ luminărĭ a némuluĭ şi a cultureĭ graiuluĭ naţional, de póte fi maĭ de folos a se paradosi sciinţele in alte limbĭ ?

Comitetul se simte dator a arĕta, ântêiŭ că nu póte fi cu putinţă a se paradosi sciinţele in orĭ-care limbă străină, décă tóte scolile până şi cele incepĕtóre, atât din capitală cât şi de pe la ţinuturĭ, nu se vor preface din românescĭ în aceeaşĭ limbă străină, precum acésta urmĕză in Bucovina la Moldovenĭ, in Galiţia la Polonĭ, in Bohemia la Bohemĭ, unde tóte sciinţele se paradosesc in limba germană, străină acelor naţiĭ. Căcĭ pentru de a putea fi in stare să învеţe sciinţele, ce se paradosesc în clasele gimnaziale, toţĭ scolariĭ ce vor intra vor trebui să scie cu deplinire acea limbă străină in care se învaţă sciinţele, pe care pentru acest cuvênt, va trebui să incépă a o invĕţa cel puţin cu treĭ anĭ maĭ inainte, adecă la clasul elementar, care limbă, de pildă franţeză, ar trebui să fie de obştie pentru toţĭ tineriĭ scolarĭ, căcĭ numaĭ din scolariĭ acestor clasurĭ incepĕtóre pot treptelnic intra in gimnaziurĭ şi maĭ departe. Al doilea, că miḑlócele cele maĭ de aprópe pe care D-ḑeŭ a dat făpturilor sale cuvintătóre spre a'şĭ impărtăşi unul altuia ideĭ, a se povăţui către virtute şi a se lumina prin invăţĕturĭ, este graiul fieş-căriĭ naţiĭ; pentru asemenea scopos, invăţĕtorul şi mântuitorul Is. Hristos a insuflat pre Sfinţiĭ sĕĭ Apostolĭ prin Dumnezeescul Duh de a vorbi in tóte limbile, ca tuturor, in graiul lor, să propovĕduiască cuvêntul mântuitórelor invĕţăturĭ ale Evangheliei ; in cât de şi era a tot puternic n'a voit a face ca tóte naţiile pămêntuluĭ să vorbéscă in o limbă, adecă a Apostolilor, dară pre Apostolĭ in limbele naţiilor.

Naţia şi graiul eĭ naţional fiind identice, ingrijirea de cultivirea luĭ, este ingrijirea de cultura naţieĭ, că, precum istoria ne adeveresce, atuncĭ a inflorit un neam, când a ajuns la flóre şi graiul sĕŭ, şi odată cu vestejirea acesteĭ caracteristice, cel maĭ chiar suflet al naţieĭ, vedem că s'aŭ stins şi acele neamurĭ de pre faţa pămêntuluĭ şi nicĭ odinióră nu s'aŭ putut cultivi poporul acela în câtă vreme graiul sĕŭ n'a fost introdus in templul muzelor, în câtă vreme nu s'aŭ intrupat in el Dumneḑeescile sciinţe, şi nu s'aŭ rostit printr'ênsul, după ḑisa celor vechĭ : *Cereşcile fiinţe !*

Pe lângă acestea, pentru că scoposul scólelor nu póte fi altul, de cât a formarisi bărbaţĭ vrednicĭ in cea maĭ scurtă vreme, cu miḑlócele potrivite de a purta sarcinile trebilor Statuluĭ cu cea maĭ lesniciósă indemânare, priitóre patrioţilor şi fiind-că tóte acele trebĭ atât in ramul administrativ cât şi judecătoresc, se pórtă in limba naţională, iar nu in vre-o limbă străină, apoĭ de sine urméză că trebuesce a aduce in desĕvirşită indeplinire cunoscinţa ḑisuluĭ organ, adecă a limbeĭ naţionale; căcĭ invĕţând sciinţele in limbă străină, ar urma, că după ce va intra têněrul in slujba Statuluĭ, atuncĭ să se vĕdă nevoit de a incepe a invĕţa limba gramaticală, construcţiile ritorice şi terminile trebuitóre, pentru a da putere cu bun folos să implinéscă cerşutele datoriĭ ale insărcinăriĭ sale, care

www.dacoromanica.ro

acésta nu puţină îngreuire şi înapoere ar aduce tinerimeĭ menite a se hărăzi trebilor publice. Ce se atinge de propunerea unora din mădulariĭ comitetuluĭ, cariĭ voind a face sincatavasis, sunt de idee a se paradosi îndoit sciinţele, în limba franceză şi în românéscă, adăogând a ḑice: că in alt-fel nu ar înţelege sciinţele în limba franceză cel ce le-ar învĕţa în acea românéscă; tuturor sciut este, că de la cunoscinţa limbelor nu derază cunoscinţa sciinţelor, pentru că mulţĭ sunt carĭ sciŭ bine limba franceză şi pentru aceaşĭ totuşĭ nu aŭ idee de sciinţe, décă nicĭ cum nu le-aŭ învĕţat în limba franceză: filosofia, matematica şi altele; şi totuşĭ le sciŭ décă le-aŭ învĕţat în altă limbă, chiar şi în acea românéscă; pentru că dacă cineva învĕţă o sciinţă cu temeiŭ, in orĭ-ce limbă, póte să o înţelégă cu desĕvîrşire în orĭ-care limbă, décă o scie gramaticesce; asemenĭ vedem pe Germanĭ, că fără a învĕţa eĭ sciinţele in limba franceză, sunt în stare a tălmăci orĭ-ce alcătuire înaltă franţuzéscă numaĭ în puterea învĕţăriĭ acesteĭ limbĭ sade gramaticesce, şi din împotrivă. Şi măcar că precum este cunoscut, că némurile aŭ imprumutat sciinţele unele de la altele, precum Grecia de la Egiptenĭ şi Romaniĭ de la Grecĭ, cu tóte acestea, asemenea sciut este, că nicĭ greciĭ n'aŭ paradosit în patria lor sciinţele în limba Egipteană, dar în cea Grecéscă, nicĭ Romaniĭ în cea Grecéscă, dar în limba lor latinéscă. Pe lângă acestea, décă pentru a lor poziţie moldoveniĭ sunt datorĭ a învĕţa maĭ multe limbĭ străine, apoĭ de a se paradosi sciinţele în limbile câte se învĕţă în academie, este un lucru cu neputinţă şi in privirea mijlócelor trebuitóre, căcĭ pentru fieş-care limbă s'ar cere împătriţĭ profesorĭ de câţĭ sunt acuma; şi in privirea timpuluĭ, căcĭ care scolar sĕvîrşind cursul sciinţelor într'o limbă, le va începe de al doilea, séŭ de al treilea, nicĭ plecarea, nicĭ vîrsta iertândul?

De acest adevĕr pătrunse naţiile Europeĭ, cu un veac şi jumĕtate maĭ înainte, pe când limba latină stăpânia în Europa, atât prin tribunalurĭ şi bisericĭ cât şi prin scóle, de şi limbile lor se păreaŭ fórte barbare şi nedestoinice a se putea paradosi în ele sciinţĭ, a se ruga luĭ Dumneḑeŭ prin bisericĭ şi a se rosti dreptul cetăţenilor prin tribunalurĭ, cu tóte acestea înţelegênd, că tocmaĭ pentru aceea le era graiul nedestoinic şi neîndemânatic, pentru că în locul luĭ vorbea şi se protemisia graiul cel străin, nu pregetă a'l înlătura şi a introduce pe al lor naţional, şi măcar că la început întâmpinară greutăţĭ, dar pe tóte, cu statornică sîrguinţă învingêndu-le, ajunseră limbele lor astăḑĭ aşa de strălucite şi inavuţite ca şi latina, încă şi mult maĭ căutate, în cât articolul întrebuinţăriĭ graiuluĭ naţional în scolile şi tribunalurile uneĭ ţĕrĭ, ajunse a fi astăḑĭ cea de căpetenie condiţie a traiuluĭ sĕŭ politic.

In sfêrşit, însăşĭ limba nóstră nu este pentru altă pricină astăḑĭ rĕmasă atât de înapoĭ, fără numaĭ că aŭ zăcut aruncată din întrebuinţarea literală, atât în cele politicescĭ şi bisericescĭ, cât şi din scóle, impilată fiind maĭ nainte vreme de către limba sêrbéscă şi apoĭ de către cea grecéscă, şi de asemenĭ va pătimi şi de acum înainte décă s'ar îngădui uneĭ altia să'ĭ răpéscă sciinţele din rostul eĭ, şi tot să se ţie ferecată în obezile barbarismuluĭ, de care nu se va putea scăpa fără numaĭ făcêndu-se organ al sciinţelor şi al învĕţăturei, şi décă limba nóstră s'ar fi început a se lucra pe atuncĭ, pe când graiul naţiilor de astăḑĭ cultivite, apoĭ fără îndoială s'ar fi adus şi ea séŭ in asemenea grad de cultură, séŭ măcar în cel maĭ deaprópe cu dênsele. Care adevĕr se dovedesce, că în scurta epocă de când netemêndu-se de greutăţĭ, râvnitoriĭ bărbaţĭ aŭ început, uniĭ în cele bisericescĭ, alţiĭ în cele profane, a tălmăci şi a tractarisi felurite materiĭ, limba românéscă din ḑi cu ḑi se inavuţesce cu noue cuvinte iar naţia cu noue ideĭ. La acest mare interes al naţieĭ privind Obştésca Adunare, aŭ legiuit în organicescul Regulament, să se paradoséscă sciinţele

www.dacoromanica.ro

prin scolile publice pe care temeiŭ urdind cinstita Epitropie şi reglementul speţialnic intărit de Prea I. Domn să şi urméză, ca şi in scólele ţériĭ românescĭ, precum se adeveresce din programa invĕţăturilor publice.

Iscălitele mădulărĭ, incredinţate din teorie şi prin aplicaţie de asemenea mulţămitóre prinţipiĭ şi legiuirĭ, ca de unicele miḑlóce maĭ inlesnitóre luminăriĭ neamuluĭ şi cultiviriĭ graiuluĭ şi inchizăşluitóre traiuluĭ sĕŭ politic, se unesc cu desĕvirşire intru acésta: ca tóte sciinţele să urmeze a se paradosi in limba românéscă, avénd de ajutor limbele clasice vechĭ şi nouĭ, potrivit cu glăsuirea legiuirilor, precum in faptă se şi urméză.

Asupra intrebăriĭ privitóre către creşterea şi moralitatea elevilor ţinuţĭ cu cheltuiala Statuluĭ? Comitetul nu póte tăgăduĭ, că precum aŭ ajuns şi la cunoscinţa cinst. Epitropiĭ, in acéstă vreme s'aŭ ivit abaterĭ şi cazurĭ neplăcute din neurmarea intocmaĭ a instrucţiilor, pentru a cărora păzire n'aŭ lipsit direcţia a lua deapururea mĕsurĭ indreptătóre şi privitóre către ţinerea buneĭ orênduelĭ.

Asupra pontuluĭ décă instrucţiile privitóre de datoriile dregătorilor institutuluĭ sunt de ajuns ?

Comitetul rĕspunde, că după cercetarea lor s'aŭ vĕḑut a fi indestule, de dorit fiind numaĭ a se păzi de către toţĭ cu amăruntul; însă décă in viitorime se vor ivi cazurĭ noue, comitetul nu va lipsi a le supune cinstiteĭ Epitropiĭ, spre a se legiui asupra acestora instrucţiile cuvenite.

Asupra pontuluĭ al patrulea, de urméză trebuinţa de a se maĭ aduce un profesor pentru limbĭ strĕine ?

Comitetul rĕspunde, că din cele maĭ sus ḑise, măcar că personalul aflător pentru obiectu limbeĭ franceze se vede a fi de ajuns, insă décă cinst. Epitropie va socoti pe lângă douĭ pedagogĭ-repetitorĭ, francez şi german pentru deprinderea elevilor in voróvă şi maniere, a se maĭ aduce un profesor de insemnătóre reputaţie, maĭ inzestrat cu sciinţele inalteĭ literaturĭ, a ritoriceĭ şi a stiluluĭ diplomatic in ramurile eĭ, acésta rĕmâne la chibzuirea şi inalta botărire a cinstiteĭ Epitropiĭ.

(ss) *Flehtenmaher comis, G. Asaki, Maior Singuroff, Pahar. Damaschin Bojinca, G. Seulescu Paharnic.*

Eşĭ, 29 Noembrie 1836 *).

*

Lupta nu se sfirşeşce aci, ea va continua şi anul următor. Trebue să recunóscem că in conspiraţiunea acésta in contra scólelor naţionale era intrat şi un bărbat strĕin, de valóre, anume I. F. Neugebauer. Vom da in anexă cele ce apoĭ scrise Neugebauer despre scolile din Moldova **).

*

Cu tóte isbirile proiectate, séŭ presimţite numaĭ, comitetul Academic urmări cu stăruinţă misiunea sa bine-făcĕtóre.

Prin jurnalul sĕŭ No. 15, din 2 Iulie 1836, dispusă, ca internatul să se aşeḑe in casa din noŭ cumpĕrată, fostul hotel Petersburg. Cu acest mod Crasan, provisorul in-

*) Dos. No. 307 curent, archiva Statuluĭ.

**) Veḑĭ anexa la acéstă pagină.

www.dacoromanica.ro

ternatuluĭ, era óre-cum inlăturat din calea profesorilor, carĭ ţineaŭ clasele in casa ceal-altă.

Dintre tineriĭ ajutaţĭ de Comitet la invĕţătură aflăm in 1836 pe câţĭ-va studenţĭ de la filosofie.

Comitetul academic ajută cu banĭ din léfa de peste an hărăzită de doctorul academieĭ, impărţind'o la studenţiĭ filosofieĭ: Ionescu, Popescu, Vitzu, Stichi, Platon, Gusti, Macarescu şi D. Demetriu, carĭ se cresc cu cheltuiala Statuluĭ cu scop de a fi intrebuinţaţĭ in slujba scólelor.

Tot-odată arétă că *Popescu* şi *Vitzu* sunt deja insărcinaţĭ cu clasele pregătitóre in academie şi că e de dorit ca *Ionescu, Gusti* şi *Platon* să fie insărcinaţĭ repetitorĭ aĭ elevilor maĭ înaintaţĭ aĭ institutuluĭ.

Epitropia nu incuviinţéză ajutorul in banĭ şi dispune a li se face la toţĭ imbrăcăminte pe comptul eĭ.

*

Scólele incepĕtóre din judeţe prosperă anevoie.

Prin infiinţarea academieĭ rĕmân in Iaşĭ mulţĭ din tineriĭ, carĭ ar fi putut, după absolvirea scóleĭ Vasiliane, să fie trimişĭ ca invĕţătorĭ pe la judeţe. Ast-fel sunt fórte puţine adausele ce putem constata in personalul didactic al acestuĭ ram. In acest an se deschide scóla incepĕtóre de băĭeţĭ din oraşul Piatra.

Scóla sătéscă de la Flămânḑĭ continuă şi anul acesta, avénd invăţĕtor pe G. Economu. Domnitorul 'ĭ plătea 1.000 de leĭ pe an, dar invăţĕtorul cerénd maĭ mult, M. Sturdza recomandă petiţiunea la Epitropie, 13 Martie 1836.

Era primul pas către abandonarea scóleĭ, căcĭ Epitropia n'avea de unde să maĭ platésca o scólă nouă sătéscă, cánd dénsa nu putea să plătésca profesorilor la scólele infiinţate de dénsa *).

In 14 August 1836, cu jurnalul sĕŭ No. 19, Comitetul Academic se ocupă de scóle private şi cere Epitropieĭ catagrafiarea tuturor acestora pentru a li se aplica disposiţiunile nouluĭ reglement scolastic **).

Epitropia la 28 Decembre 1836, a scris tuturor ispravnicilor de ţinuturĭ şi luĭ Aga de Iaşĭ, să adune sciinţe de scólele private, cu numĕrul elevilor şi numele invĕţătorilor.

Catagrafia acésta nu s'a terminat de cât in Aprilie anul următor, decĭ o vom da-o la acel an.

*

Am vĕḑut Epitropia trecénd contract la finea anuluĭ 1835 cu Gustav Hofman şi soţia luĭ pentru introducerea in scóla de fete din Iaşĭ a unor profesiunĭ femenine;

*) Dosar No. 54 (fila 21) Archiva Stat. In ţara Muntenéscă la anul acesta aflăm înfiinţate scolĭ la sate: la Vadu-Lat de Hatm. A Vilara; la Câmpina de Colonel I. Câmpineanu; la Benescĭ de Fraţiĭ Grigore şi George Oteteleşeanu; la Scăenĭ de Vornicul M. Bălăceanu; la Dărăscĭ de dragomanul P. Serafim. (Veḑĭ «Curierul rom.» pe acest an).

**) Dosar No. 96, Arch. Stat.

www.dacoromanica.ro

Pe de o parte în 1836 se înfiinţéză la acéstă scólă de fete clasa III-a, numindu-se la ea profesor adjunct pre diaconul Bucur, cu léfă de 1.000 de leĭ pe an, şi pe de alta se introduce în programul scóleĭ, de la 1 Ianuarie 1836, unele modificărĭ la regulamentul din 1834. Iată aceste modificărĭ semnate de Logof. Canta şi G. Asaki :

«Epitropia învăţăturilor publice

«După ce de la urdirea institutuluĭ scóleĭ fetelor, elevele aŭ petrecut materiile orânduite pentru anul ântêiŭ şi al doilea, Epitropia, în urmarea aşedămêntuluĭ scólelor, aŭ pregătit tóte trebuitórele şi pentru învĕţarea meşteşugurilor politecnice, după următórea programă :

Materiile învĕţăturei

Cursul acesteĭ scóle s'alcătuesce de 3 anĭ.

In anul I-iŭ vor învĕţa elevele :

Cetirea, scrierea, aritmetica de rost şi sfintele rugăciunĭ. Impletitul de colţunĭ şi cusutul.

In anul al II-lea :

Gramatica românéscă prescurtată, patru speţiĭ a aritmeticeĭ, partea I de catihisis, ântêile cunoscinţe şi lucrul de mână femeesc, precum : cusutul de căměşĭ, la ghergiev, spĕlatul pânzăriilor fine.

In anul al III-lea :

Sintaxul vulgar şi cunoscinţa cetireĭ cu litere latine. Din aritmetică, numerile complexe, fracţiile, ţinerea catastihelor de cheltuială casnică, catihis, deosebite învĕţăturĭ a economieĭ şi industrieĭ casnice, facerea tapiserieĭ (covórelor) a horbotelor şi a altor manufăpturĭ, facerea din céră a tot felul de póme şi fructurĭ, facerea florilor fine din materie cu tótă deplinătatea, văpsitul cordelelor, spĕlatul de horbote şi blonde, văpsitul acestora, spĕlatul, văpsitul, curăţitul şi încreţitul penelor de purtat, scóterea petelor din orĭ-ce materie, lucrul figurelor de solḑĭ şi tot lucrul de carton, facerea de capele, bonete, berete, tocurĭ, pelerine, frize, baiadere şi alte podóbe de gălantărie.

Dorind însă ca învĕţarea acestora să fie temelnică, folositóre tinerimeĭ şi potrivită scoposuluĭ ocârmuireĭ, ce este de a înzestra pe fiĭcele orăşenilor cu deplină sciinţă, s'aŭ hotărît următórele :

1) Nimene nu póte învĕţa manufăpturile însemnate pentru anul al III-lea fără a fi petrecut maĭ înainte acele pregătitóre învĕţăturĭ orânduite pentru anul I-iŭ şi al II-lea, urmând tot-o-dată şi cele ce sunt împreună orânduite cu aceste ;

2) Drept aceea părinţiĭ séŭ maĭ mariĭ fetelor scolastice, la priimirea lor în scólă, vor depune în canţelaria Epitropieĭ o declaraţie, cum că fiicele lor vor fi următóre îndatorireĭ de a sĕvîrşi cursul întreg, despre care numaĭ bóla séŭ extraordinare împrejurărĭ le pot scuti; iar din potrivă să fie părinţiĭ séŭ protectoriĭ îndatoriţĭ a plăti la casa scóleĭ, cheltuiala potrivită cu vremea ce vor fi învĕţat acele fete;

3) Desĕvîrşite la învĕţătură se vor socoti fetele, după petrecerea cursuluĭ întreg de 3 anĭ, facerea examenuluĭ public şi primirea atestatuluĭ de sciinţă şi moral, când atuncĭ, la cele maĭ vrednice, se va împărţi şi o ḑestre din casa scólelor.

Semnaţĭ : *Canta Logofĕt, G. Asaki.*

La 18 Ianuarie, cu jurnalul No. 15, 1836, Epitropia adaogă în programul scóleĭ de fete manufacturile în urma numireĭ luĭ Gustav Ofman şi soţieĭ sale maiştriĭ la acéstă

www.dacoromanica.ro

scólă, ş'anume: Gustav Ofman politechnicul, va învĕţa pe eleve câte 3 ore pe ḑi: modeluirea în céră a tot felul de póme şi fructe, facerea florilor fine din materiĭ, văpsitul cordelelor, spĕlatul de horbote şi blonde, văpsitul acestora, spĕlatul, văpsitul, curăţitul şi încreţitul penelor, scóterea petelor din orĭ-ce materie, lucrul figurilor din solḑĭ şi tot lucrul din carton, precum şi altele ale industrieĭ şi ale economieĭ casnice.

Madama Ofman va învĕţa asemenea, in césurĭ rinduite, pre eleve tot lucru de manufăptură: capele, bonete, berete, tocurĭ, pelerine, frize, baiadere, etc.

Lucrurile lucrate se vor păstra până la examen. Se póte primi şi lucru particular.

Ofman şi soţia sa nu pot aiurea da lecţiĭ în oraş, «fiind hotărit ca numaĭ fetele ce urméză cursul învĕţăturilor la institut să se deprinḑă . . . »

Ofman este însărcinat a învĕţa în tótă ḑiua, după amiaḑă, şi pe stipendiştiĭ de la gimnasiu în meseria cartonerieĭ.

Eată aci originea scólelor nóstre profesionale de fete.

*

In direcţia cultureĭ generale anul 1836 are specială însemnătate.

Bibliotecile din Bucurescĭ, Iaşĭ şi Craiova sunt pe cale prosperă *). Asemenea colecţiunile de instrumentele de fisică, chimie, etc.

*

Introducerea censureĭ, pentru publicaţiunĭ de orĭ-ce fel, a fost de sigur óre-care piedică pentru libera desvoltare a cugetăreĭ. Din causa acesteĭ censurĭ, tineriĭ scriitorĭ îşĭ trimit lucrările lor la gazeta Transilvanieĭ séŭ se împrăştie in manuscrise, carĭ âmblă din mână în mână, maĭ ales când sunt satire séŭ pamflete contra Domnieĭ orĭ a guvernuluĭ. Literatura acésta anonimă este pe tótă ḑiua maĭ bogată in opere. Culegerea şi publicarea lor ar fi de mare folos pentru istoria naţională şi e regretabil că incă nu s'a făcut.

*

Eată acum şi principalele opere produse în cursul acestuĭ an 1836 in tóte provinciile române:

Mentor sĕu abecedar, D-trie Jian, 1836 (De la colonisarea Dacieĭ 1730), (Sibiŭ).

Inceputurile limbeĭ latine, pentru tinerimea scólelor din principatul Moldoveĭ, româneşce şi latinesce, tipogr. Albineĭ. (Iaşĭ).

Istoria biblicéscă cu întrebărĭ şi rĕspunsurĭ pentru folosul scólelor româneşcĭ. (Sibiŭ).

S-ta Scriptură pe scurt intr'o 140 istoriĭ culese din biblie şi din evangelie, urmată de un catehism mare pentru seminariu, trad. din grecesce, de Eufrosin Poteca, Arh. M-reĭ Motru. (Bucurescĭ).

Istoria Principatuluĭ ţĕreĭ românescĭ, tom. I-iŭ şi continuare de tipărire celuĭ al II-lea, F. Aaron. (Bucurescĭ).

Poesiĭ de G. Asaki. (Iaşĭ).

Invĕţătura hristiană, séŭ in scurt sfânţită istorie şi catihisis a bisericeĭ drept credincióse pentru scólele naţionale. (Iaşĭ).

Elemente de matematică. Aga G. Asaki, partea I Aritmetica. (Iaşĭ)

*) Dos. No. 188 şi 215 din Arch. Stat.

www.dacoromanica.ro

Elemente de desemn şi arhitectură, Scarlat Valştein. (Bucurescĭ).
Catehismul cel mare in 8⁰. (Blaj).
Manual creştinesc, I. G. Gorjan. (Bucurescĭ).
Cronicul valahilor de Cantimir, tom. al II-lea. (Iaşĭ).
Culegere de scriere în prosă şi versurĭ, ediţ. III-a. (Bucurescĭ).
Elemente de istoria S-tă a nouluĭ şi vechiuluĭ testament, Dimitrie Jianu. (Buzĕŭ)?
Invĕţătura creştinéscă. (Iaşĭ).
Cristianismul la începutul sĕu, I. Eliad.
Grădinarul orb séŭ Aloes infloriţĭ, comedie în 2 acte cu cântece, I. Văcărescu. (Buc.).
Halima, tom. III şi IV, I. G. Gorjan. (Sibiŭ).
O mie şi una de nopţĭ, tom. I—IV, I. Barac. (Braşov).
Vechiul şi noul pentru tot-d'a-una ghicitor, A. Geanoglu Lesviodax. (Sibiŭ).
Hiromantia cu treĭ figurĭ, idem, idem.
Tilcul viselor, idem. (Bucurescĭ).
Prohodul Domnuluĭ, Episc. Kesarie. (Buzĕŭ).
Ciaslov in 8⁰. (Sibiŭ).
Idem in 8⁰. (Braşovŭ).
Idem Mare. (Braşovŭ).
Viaţa Cuviósei Marieĭ Egiptence, Episc. Kesarie. (Buzĕŭ).
Filosoful indian, ediţ. II, de Jianu. (Sibiŭ).
Octoih in 2⁰. M-rea Némţuluĭ.
Apostol in 2⁰. (Buzĕŭ).
Acaftesteru. (M-rea Némţu).
Adelaida séŭ păstoriţa alpicéscă, de Marmontel, trad. de G. Sĕulescu. (Sibiŭ).
Evangelie, Episcopul Kesarie. (Buzĕŭ).
Abecedar român ediţ. III, G. Sĕulescu. (Iaşĭ).
Calendar pe 7 planete pe 140 de anĭ. (Blaj ?).
Calendar in 8⁰. (Buda).
Gramatica română pe scurt pentru începĕtorĭ, edit. nouă, I. Pop. (Bucurescĭ).
Le courrier de Bukarest, jurnal de douĕ orĭ pe sĕptĕmână, Alfred Poissonier. (Bucur.).
Vĕduva vicléná, comedie în 3 acte de Goldoni, tradusă de C. Moroi. (Bucurescĭ).
Zgârcitul, de Molière, trad. de I. Roseti. (Bucurescĭ).
D-lu Pursoniac, de Molière, trad. de Gr. Sc. Grădişteanu, fiŭ. (Bucurescĭ).
Saul, tragedie de Alfieri, trad. de C. Aristia. (Bucurescĭ).
Triumful amoruluĭ şi actorul fără voĭc, E. Vinterhalder. (Bucurescĭ).
Juncţea luĭ Carol al XII-lea de Duval, trad. de I. Voinescu. (Bucurescĭ).
Douĕ bilete séŭ amorezatul nerod, de Florian, traducere de I. Creţescu. (Bucurescĭ).
Vieţile sfinţilor din Maiu, etc. (Bucurescĭ).
Gemeniĭ din Bergam, comedie ediţ. II, I. Florescu. (Bucurescĭ).
Bădăranul boerit, de Molière, trad. de I. Vionescu, II. (Bucurescĭ).
Sicilianul séu amorul zugravuluĭ, comedie de Molière, trad. de I. Burchi. (Bucur.).
Nóptea şi ḑiua Rosieĭ, séŭ mitologia slavonilor şi creştinirea lor. A. G. Lesviodax. (Bucurescĭ).
Alcătuirea aurită pentru evreĭ, de Samoil Ravi. (Buzĕŭ).
Obiceiul ouĕlor roşiĭ la Paşcĭ de A. G. Lesviodax. (Sibiŭ).
Bertoldo şi Bertoldino, edit. nouĕ (?).

www.dacoromanica.ro

Almanahul Statuluĭ anul I-iŭ, de Zaharia Carcalechi. (Buda).
Predica la înmormêntarea luĭ Stoica de Bacĭ Constantin Alantan. (Blaj).
Regulu, tragedie, ediţ. nouă, traducere de I. Văcărescu. (Bucurescĭ).
Vocabular rom.-german şi germano-rom. Andreas Clemens. (Sibiŭ).

Foile periodice continuă a rĕspândi luminá, cu tóte greutăţile censureĭ. «Curierul românesc» a luĭ Eliad, in Bucurescĭ, impreună cu «Muzeul naţional» in Bucurescĭ (Poenaru Aron, Marcovicĭ) şi «Gazeta teatruluĭ naţional» ; iar in Iaşĭ «Alb. rom.» a luĭ G. Asaki publică articole cu referinţă la literatura şi arta română, pe cánd in Transilvania G. Bariţiu ţine sus facla culturală in «Gazeta de Transilvania» şi «Fóia pentru minte», de strĕbate luminile eĭ până dincóce de munţĭ.

Societatea istorio-naturală a proiectat să publice un jurnal sciinţific cu numele «Osiris» in 1836 şi s'a rugat prin petiţiune Domnitoruluĭ (20 Noembre 1836) să îndemne pe Dregătoriĭ administrativĭ, să se aboneze, platind 72 de leĭ pe an pentru acest jurnal. Domnitorul a recomandat cererea către Sfatul ad-tiv. Acesta a arĕtat Domnitoruluĭ, cu anaforaua No. 480, că impiegaţiĭ sunt insărcinaţĭ deja cu plata «Albineĭ» şi a «Monitoruluĭ otoman» iar I. Sa a insemnat resoluţia, ca să se deschidă o prenumeraţie in favorul arĕtateĭ foĭ fără a se pune cu datorire asupra cuĭ-va.

Acésta vesteşce N. Suţul din partea Sfatuluĭ ad-tiv, cu adresa No. 806 din 5 Iunie 1837, către societatea de istoria naturală.

Atenţiunea publică, atrasă incă din aniĭ trecuţĭ asupra scrierilor luĭ Dimitrie Cantemir, a fost viŭ solicitată prin publicarea in anul acesta a tomuluĭ II din Chronicul Moldo-Valachilor.

In miţlocul lupteĭ deschise contra limbeĭ române din scóle, in 29 Noembrie 1836, Gh. Sĕulescu a cerut Epitropieĭ să se facă o nouă ediţiune din estractul gramaticeĭ sale. De astă dată Mitropolitul Veniamin dă cartea acésta în cercetarea referendaruluĭ şi a jurisconsulţilor Flechtenmacher şi Bojinca *).

«D. C. Aristia traducĕtorul luĭ Omer şi Alfieri, dintre alte bucăţĭ dramatice ale poetuluĭ Italian ce are gata, a pus sub tipar vestita tragedie Saul. Prin gazeta teatruluĭ se va vedea o scenă, unde se póte judeca despre marele talent al traducĕtoruluĭ, ce se póte numi cu drept cuvênt Alfieri românesc. Literatura nóstră e mult datóre acestuĭ ostenitor bărbat, şi limba strănepoţilor romanilor din colonia luĭ Traian se póte pune, prin geniul şi osteniala acestuĭ literator, de alăturea cu sora eĭ italiană.

Mlădierea şi energia limbeĭ, justeţa fraselor şi a ţicerilor, armonia şi cadenţa versurilor, aerul aceleĭ poesiĭ sánte şi suavitatea psalmilor, tóte le-a sciut artistul să le păzéscă sub pana sa şi să dea aripĭ de a se invĕţa limba intocmaĭ cu geniul sĕŭ, in cát cetitorul, insuflat de tot farmecul poesieĭ, se simte strămutat d'impreună cu David in acele locurĭ sfinte şi clasice ale bisericiĭ. Spre inlesnirea cheltuelilor tiparuluĭ, pe lângă ostenelile ce 'şĭ-a pus traducĕtorul, are trebuinţă de o subscripţie. Tiparul este curat şi hârtia velină, formatul in octavo. Preţul va fi 3 sfanţĭ. Doritoriĭ se vor indrepta la redacţia «Curieruluĭ» **).

Se maĭ citesce in «Curierul rom.» No. 52 din 14 August 1836.

D. Medelnicer G. Ioanid, profesorul limbeĭ elinescĭ in colegiul naţional din capitală, a

*) Dos. No. 21, Archiva Statuluĭ, pag. 103.
**) Curierul rom. No. 70, din 20 Octombre 1836.

www.dacoromanica.ro

dat la lumină în anul trecut o cărticică de 40 feţe, tălmăcită din limba franţuzéscă în cea românéscă, cu un stil simplu şi curat, asupra mijlócelor celor maĭ bune despre crescerea copiilor de la nascere până la vêrsta junieĭ, fiind-că D-sa printr'acéstă lucrare nu a avut alt sfêrşit decât a împărtăşi ideile cele maĭ temeinice asupra crescerilĭ.»

Insemnătatea spornică a biografieĭ românescĭ e manifestă şi prin faptul inmulţireĭ librarilor.

La 23 Noembre 1836, F. Belle cere luĭ Vodă Sturdza privilegiul exclusiv de librar al Curţiĭ, al Academieĭ şi al scólelor publice. Domnitorul nu aprobă acésta cu titlul de monopol, dar încuviinţéză, ca librăria luĭ Belle să fie librărie scolastică *).

In Bucurescĭ, cu deosebire, librăria română prosperă.

Fraţiĭ Mihail şi Simeon Hristidi **) fac cunoscut către toţĭ iubitoriĭ de învăţătură, că din cărţile ce se daŭ în tipar de către dènşiĭ, celea ce sunt gata sunt cele următóre :

Abecedar mare, coprinţĕtor de gramatica grecéscă nouă şi dialogurĭ.

Abecedar mic.

Istoria luĭ Enric.

Caligrafia grecéscă şi franţuzéscă.

Table de alilodidactică, coprinţĕtóre şi de cele 4 lucrărĭ ale aritmeticeĭ, şi

Octoih coprinţĕtor de tóte trebuinciósele slujbe ale vecernieĭ şi utrenieĭ ;

Iar cele ce sunt sub tipar, sunt cele următóre :

Epistolariul luĭ Zilblas al căruĭ cel d'ântêiŭ tom a eşit; istoria grecilor noĭ, şi noua enciclopedie în 8 tomurĭ (care va fi cu sholiĭ şi dictionar fie-care tom la sfêrşit).

Iar după tipărirea ocestora se vor pune în tipar :

Aritmetica, Dopia-Scriptură, Antologia postuluĭ mare, noul sinopsis bisericesc.

Cáţĭ dar vor voi să dobèndéscă séŭ pe cele gata, séŭ să se subscrie prenumeranţĭ la cele ce se tipăresc şi se vor tipări, se vor indrepta către însuşĭ, la Stavropoleos,» etc.

Un alt librar din Bucurescĭ, Romanov, încă anunţă in «Curierul românesc» No. 33, numeróse cărţĭ române aflătóre de vinţare la el.

Iată cărţile de la acest librar :

1) Fanatismul de la Volter de I. Eliad.
2) Amfitrion de la Molier, idem.
3) Regulu de D. I. Văcărescu.
4) Ermiona, idem.
5) Eraclie de la Corneil de D. I. Ruset.
6) Preţiósele de la Molier de D. I. Ghica.
7) Stefu nerod de la Coţebu de D. Niţescu.
8) Bădăranu boerit de la Molier de D. Căpit. Voinescu.
9) Vicleniile luĭ Scapin de la Molier de D. C. Rasti.
10) Sgârcitul de la Molier de D. I. Ruset.
11) Gemeniĭ din Bergam de la Florian de D. Praporc. I. Florescu.
12) Triumful amoruluĭ compus de D. Vinterhalder.

*) Dosarul No. 21 din 30 Iunie 1837, Archiva Statuluĭ.
**) Curierul român No. 83 din 11 Decembrie 1836.

www.dacoromanica.ro

13) Actorul fără voie, idem.
14) Sicilianul séŭ amorul zugravuluĭ de D. S. Burchi.
15) Grădinarul orb séŭ Aloiu înflorit de la Coţebu de D. I. Văcărescu.
16) Lord Biron partea I.
17) Idem, partea II.
18) Eliezer şi Neftali.
19) Bărbatul bun şi femeea cum sunt prea puţine.
20) Meditaţiĭ poetice. Din poesiile D. Văcărescu.
21) Culegere de prosă şi de poesie D. Eliad.
22) Aritmetica luĭ Francoeur.
23) Proiecte de pravilă ale Obşteşteĭ adunărĭ din 1831.
24) Idem, idem, 1832.
25) Idem, idem, 1834.
26) Tarife de vamă.
27) Pentru clacă séŭ datoriile reciproce intre proprietarĭ şi clăcaşĭ.

*

Muzĕul naţional No. 34 din 1836, publică statutele uneĭ «*societăţĭ literare*» înfiinţate de Eforia scólelor în Bucurescĭ şi la care dênsa numi un prealabil comitet, compus din Comis. P. Poenaru, Serd. E. Marcovicĭ, Medel. George Ioanid, I. Pop, F. Aaron.

Eforia prin jurnalul sĕŭ de organisare a acesteĭ societăţĭ, ḑice :

«Cu întinderea scriereĭ şi publicăriĭ a feluri de cărţĭ românescĭ, vĕḑêndu-se trebuinţă de a se aşeḑa óre-carĭ regulĭ prin carĭ să se pótă păzi o uniformitate în construcţia ḑicerilor, ce se introduc în limba românéscă, Eforia scólelor a chibzuit a întocmi un comitet literal căre să se ocupeze a cerceta cu deamĕruntul duhul limbeĭ şi lipsele ce are şi a îndeplini aceste lipse prin introduceri séŭ construcţiĭ de ḑiceri şi de frase rezemate pe regulĭ gramaticescĭ şi potrivite cât se va putea maĭ mult cu insuşirea limbeĭ românescĭ. Acest comitet se va îndeletnici şi la alcătuirea unuĭ dicţioner românesc şi franţozesc.

Spre acest sfêrşit Eforia numesce mădularĭ întocmitorĭ acestuĭ comitet pe DD. Comisul P. Poenaru, Serdarul I. Marcovicĭ, Medelniceriĭ G. Ioanid, I. Pop şi F. Aaron. Numiţiĭ vor întocmi statutele dupe care aŭ să urmeze lucrările comitetuluĭ şi le vor supune în aprobaţia Eforieĭ.»

Iscăliţĭ : *A. Filipescu, I. Bălăceanu, N. Picolo, P. Poenaru.*

Protocol, *N. Iliescu.*

Regulĭ dupe care aŭ a se urma lucrările societăţiĭ literale

Prin jurnalul Cinst. Eforiĭ a scólelor, încheiat în 9 Octombre 1836, No. 115, suptsemnaţiĭ, numiţĭ fiind a întocmi un comitet de societate literală, care să aibă drept scop a afla şi a înlesni miḑlóce, prin care s'ar putea introduce cu încetul uniformitatea limbeĭ între românĭ şi prin care ar putea să se înainteze cultura limbeĭ românescĭ ; aŭ alcătuit următórele temeiurĭ dupe care va avea a se regula acéstă societate în lucrările sale.

Aceste temeiurĭ sunt :

1) A alătura tóte dialectele rumânescĭ precum şi provinţialismele în tóte părţile unde sunt rumânĭ, a alege din tóte cele ce se va părea maĭ potrivit cu însuşirea limbeĭ, avênd

www.dacoromanica.ro

de temeiŭ în pricina acésta maĭ cu sémă cărţile bisericescĭ şi a aşeda nişte regule statórnice asupra construcţieĭ în limba românéscă ;

2) A hotărî formele la ḑicerile cele străine ce sunt primite, séŭ se vor primi de acum inainte în limba rumânéscă dintr'alte limbĭ; precum la : nêm, ortografie, terminaţie, adică: dacă trebue să se ḑică *clas* séŭ *clasă*, *loghică* séŭ *logică*, a *favorisi* séŭ *favoriza*, *favoresc* saŭ *favorisesc* şi dacă unele ḑicerĭ trebuesce a se scrie cum se scriŭ în limba din care se împrumută, séŭ după cum se pronunţă ; acéstă băgare de sémă privesce maĭ cu sémă la numele propriĭ.

Décă la pronumele compuse trebue să nu se pue sufix deosebit la fieş-care persónă, precum : *eŭ însumĭ*, *tu însuţĭ*, *el însuşĭ* séŭ să se pue numaĭ un sufix însuşĭ pentru tóte persónele.

Décă la declinarea substantivelor femeescĭ cu adjective în cazul genetiv şi dativ trebue să se schimbe adjectivele viind după substantive şi din potrivă, adică cum ar fi maĭ bine să se ḑică : *caseĭ frumóse* saŭ *frumósă* ş. c. l.

Décă la verburile de conjugarea I-iŭ persóna a III-a de la îmulţitul presentuluĭ hotărîtor trebue să se facă ca persóna I-iŭ a singurituluĭ séŭ cea a III-a de la acelaş numĕr, adică : *copiĭ învĕţŭ* séŭ *copiĭ învĕţă* ş. c. l.

Décă participiile presente precum : *murind*, *strălucind*, se pot face schimbătóre ḑicênd : *murindul om*, *murinda femee*, *strălucinda lună* ş. c. l.

Décă ḑicerile trebue să se scrie întocmaĭ după cum se pronunţéză, întrebuinţând apostrófe la elipsele de vocale, cum : décă scriind *case* trebue să se pue apostrof *cas'a* asemenea şi *luândul* dacă trebue să se scrie *luându'l* ş. c. l.

Décă la ḑicerile schimbătóre care se sfêrşesc în consonante trebue să se pue un *ŭ* scurt la sfêrşit : *om* saŭ *omŭ*, *învĕţ* séŭ *învĕţŭ*.

Décă unele ḑicerĭ compuse trebuesc să se lege cu trăsura unireĭ (-) precum : *cele-l-alte* şi alte multe.

Décă la unele ḑicerĭ compuse din preposiţiĭ póte a se îndoi consunanta de la începutul ḑicereĭ radicale, precum : *suffer* séŭ *sufer*, *suppuiŭ* séŭ *supuiŭ*.

Décă în sintax trebue să se urmeze construcţia franţuzéscă în óre-carĭ întêmplărĭ, precum în frasurile acestea : *il n'est que deux heures*, *nu sunt de cât douĕ ceasurĭ* în loc de *sunt numaĭ douĕ cèsurĭ* ; *c'est ce que je ferai*, *acèsta e acea care eŭ voiŭ face*, în loc de *acésta oĭ să fac*.

3) A forma ḑicerĭ nouĕ din rădăcină rumânéscă prin prepunere de prepoziţiĭ séŭ adăogare de óre-care silabe la sfêrşit, adecă : décă se póte de la *simţ*, *simţitiv*, *simţiciune*, *simţimênt*, *simţimêntal*, *simţimentalitate* de la *duc*, *reduc*, *reducere*, *reducţie*, *produc*, *producţie*, *product* şi *productiv* şi c. l.

4) A hotărî ḑicerile şi frasele ale căror înţeles se póte lua în douĕ chipurĭ, adecă, ce deosebirĭ este între ḑicerea *vieţuire* şi *traiŭ*, între *om însemnat* şi *om însemnător* ?

5) A regula pe cât se va putea óre-care anomaliĭ din limba rumânéscă, care se bagă de sémă, atât în etimologie, la unile din părţile cuvêntuluĭ, cât şi în sintax la legarea unor ḑicerĭ între dênsele, precum şi în ortografie ; adecă, décă trebue substantivele neutre şi unele adjective polisilabe să se scurteze făcênd din : *doftoricesc*, *doftoresc* şi din *analiticesc*, *analitic*, ş. c. l.

Societatea literală se alcătuesce din mădularĭ, carĭ şeḑênd în capitală pot a se afla faţă tot-d'a-una la seanţele societăţiĭ în carĭ se fac chibzuirĭ, dezbaterĭ şi hotărîrĭ în pricina limbeĭ ; şi din mădularĭ corespondenţĭ, carĭ neputênd a fi faţă la seanţele societăţiĭ, ajută

www.dacoromanica.ro

lucrările eĭ, prin trimitere de băgarĭ de sémă asupra limbiĭ, după temeiurile de maĭ sus.

Mădulariĭ carĭ acum sunt numiţĭ de C. Eforie, pentru întocmirea comitetuluĭ spre a se rosti lucrările societăţiĭ sunt împuterniciţĭ a alege prin majoritatea voturilor pe câţĭ vor socoti de cuviinţă mădulariĭ ordinarĭ séŭ corespondenţĭ.

Eforia scólelor se socotesce de prezident al societăţeĭ literale al căruia loc-ţiitor este directorul scólelor.

Societatea are încă un viţe-prezident şi un secretar. Amênduoĭ aceştia se vor alege prin majoritatea voturilor pe câte un an.

Prezidentul, séŭ în lipsa acestuia viţe-prezidentul, va fi dator a cârmui lucrările societăţeĭ în seanţele sale şi a sloboḑi la mădulariĭ aleşĭ de societate diplome de numire, întărite cu iscălitura sa, a viţe-prezidentuluĭ şi a secretaruluĭ.

Datoria secretaruluĭ este a alcătui jurnalele asupra hotărîrilor ce va face societatea.

Societatea se va aduna odată pe săptămână într'o ḑi la óre-carĭ césurĭ hotărîte, când, fieş-care mădular ordinar, este dator a se afla faţă ; iar întêmplându-se a nu putea veni, va face cunoscut maĭ d'inainte prin înscriere.

Fieş-care mădular va fi dator în curgerea săptămâneĭ a face băgare de sémă asupra limbiĭ, după temeiurile de maĭ sus şi ale depune în seanţele următóre pe masa societăţiĭ.

Mădulariĭ corespondenţĭ vor fi datorĭ asemenea, cel puţin pe lună odată, a trimite băgărĭ de sémă ce vor face asupra limbiĭ, regulânduse în pricina aceea tot după temeiurile de maĭ sus.» *).

*

Nu exista în Bucurescĭ numaĭ literatura oficiósă a *Muzĕuluĭ*: cu o vigóre extra-ordinară se manifesta curentul literar şi filologic în «Corespondenţa» între duoĭ românĭ, Costache Negruzzi din Moldova şi I. Eliad din Muntenia, publicată în «Curierul» din Bucurescĭ. Dăm în anexă o parte din acéstă frumósă lucrare, care a pus bazele cele maĭ înţelepte pentru cultura limbeĭ naţionale. Costache Negruzzi, maĭ ales, este antecesorul scóleĭ filologice, care în ḑilele nóstre, cu atât succes, în sînul chiar al Academieĭ române, a isbutit să înlăture procidimentele fatale ale scóleĭ latinisatóre la extrem. C. Negruzzi nu este cu tóte acestea părintele intelectual, nicĭ al acelor ultraţĭ archaisatorĭ aĭ limbeĭ române, carĭ sub pretext de a o păstra românéscă, caută a conserva ca monedă curentă a eĭ, gologani şterşĭ, fără curs şi în tot casul străinĭ, voim să ḑicem vorbe slavone, unguescĭ, turcescĭ, carĭ de şi întrebuinţate când-va, icĭ colea, de vre-un traducĕtor de cărţĭ bisericescĭ, totuşĭ n'aŭ avut curs nicĭ odată între poporul român.

*

In Bucurescĭ unde se înfiinţéză acea primă societate literară, avem de înregistrat, tot pe 1836, şi organisarea uneĭ corporaţiunĭ speciale de spiţerĭ. Statutele acesteĭ corporaţiunĭ cuprinse în 9 articole aŭ fost cercetate de comitetul carantineĭ, compus din : Marele Vornic M. Ghica, Obştescul inspector Mavru şi Doctorul Const. Estiotu **).

*

In direcţiunea archeologică încă încep a se face lucrărĭ în 1836.

«Curierul rom.» No. 48 din 31 Iulie 1836, scrie :

«Marele Vornic din lăuntru trecênd prin judeţul Romanaţĭ şi visitând capitala acestuĭ

*) Veḑĭ *Foaia literară* din Braşov No. 4 de la 22 Ianuarie 1838. Asemenea *Foaia pentru minte* pe 1838, pag. 27—30.

**) Bulet. ofic. al Munteniei pe 1836, No. 15 şi 16.

www.dacoromanica.ro

judeţ, Caracalul, a fost rugat de cârmuitorul judeţuluĭ D. Coţofană şi Prezidentul Petrache Obedeanu, de a visita ruinele vechiĭ coloniĭ Romane, ca la o jumĕtate de cés departe de oraş.

La vederea măgurilor făcute, ce se întind în laturea şoseleĭ romane, şi a căror adevĕrată întrebuinţare, prin nicĭ o tradiţie nu s'a descoperit până acum locuitorilor, D. Marele Vornic socotindu-le de morminte vechĭ, a gândit să pue când-va să sape câte-va în folosul Muzĕuluĭ naţional. Pentru acésta să şi găsi cu cale să se facă îndată cercare. După câte-va césurĭ, 25 de lucrătorĭ adunaţĭ pe dată, deschiseră douĕ movile din cele maĭ ridicate. Isbânda cea maĭ desĕvîrşită şi cea maĭ neaşteptată încoronă acéstă întreprindere îndrăsnéţă. Descripţia frumosuluĭ sarcofagiŭ de piatră, aflat în cea maĭ mare movilă, şi a gropiţeĭ de cărămidĭ găsită în a doua movilă se va da prin Muzĕul naţional, la No. viitor."

«Curierul rom.» No. 50 din 7 August 1836, dă descrierea promisă *).

*) Nous croyons faire plaisir à nos lecteurs français, en leur donnant ici le texte de la relation sur la découverte d'un sarcophage antique, qui a été faite dans les environs de Caracala, par les soins de Monsieur le Grand-Vornique de l'Intérieur, et dont nous avons donné la description en Valaque, dans le No. 24 du Musée national.

Tombeaux anciens

Découverts en petite Valachie

«Le No. 48 du Courier Valaque contient la relation du dernier voyage de Monsieur le Grand-Vornique de l'Intérieur et des découvertes archéologiques intéressantes faites à son passage par Caracala...

Nous avons promis une description detaillée du procédé et du résultat de ces fouilles et nous nous hatons d'en donner la publication avec d'autant plus d'empressement que déjà la curiosité publique la réclame avec instance.

Les ouvriers, appelés à l'excavation des tumulus en question, situés le long des accôtements de la chaussée romaine servant d'avenue aux anciennes ruines d'Antina (voir l'article y relatif du Musée national No. 7), divisé en deux bandes, ont été placés sur deux de ces monticules, choisis de dimension distincte, le premier ayant neuf pieds, l'autre six pieds environs de hauteur au centre. Nous parlerons d'abord du plus grand des deux, qui en est aussi le plus intéressant.

En ouvrant une large tranchée le long de son plus grand diamètre, les ouvriers, après avoir rencontré une bâtisse quadrangulaire en forme de caveau défoncé et comblé de terre, faite en larges dalles de terre cuite posées à sec, sans mortier ou ciment et ayant extrait ainsi une centaine de ces briques antiques, donnèrent contre un des oreillons d'une large pierre, qui degagée en un instant de la masse terreuse qui l'enfouissait, offrit le beau sarcophage d'un seul bloc calcaire, qui est ici figuré No. 1. La longueur en est de huit pieds de Vienne; la largeur de trois pieds quatre pouces, et la hauteur de quatre pieds huit pouces.

Quatre crampons de fer, battus et fichés dans la pierre, à bain de plomb, retenaient le couvercle sur le corps du sarcophage. Ils ont été ausitôt détachés et le ciment onctueux qui mastiquait les fissures entre ce couvercle massif et les arrêtes supérieures du tronc de la tombe, fut également défoncé. On culbuta cette lourde couverture sur elle-même et on decouvrit un squelette humain parfaitement conservé.

La figure No. 2 de la planche, représente ici l'aspect qu'offrit alors la tombe et les ossemens ainsi dégagés.

En voici l'examen scrupuleux:

Le corps gisait au fond de la tombe sur des planches; sa couche était composée de laurier dont les branches entières parfaitement conservées se dessinaient gracieusement au chevet du défunt. Les parties charnues avaient disparu, mais on voyait que tout le corps et la tête particulièrement, avaient été embaumés avec un soin extrême. Des herbes sèches de diverses espèces étaient réparties à profusion dans les endroits convenables; la racine d'iris (violette) y dominait de préférence. Au lieu de vêtemens on remarquait sur différentes parties du corps des traces d'un tissu léger qui fuyait

www.dacoromanica.ro

Ne rămâne a înregistra aci scirile despre mersul teatruluĭ din ambele ţărĭ.

La începutul anuluĭ 1836, direcţiunea teatruluĭ din Bucurescĭ este încredinţată D-luĭ C. Cornescu. Există trupă străină sub direcţiunea luĭ Zimerman, care a succedat direcţiuneĭ foste a luĭ Miller.

Cornescu laudă printr'o scrisóre a sa pe Zimerman şi 'l apără de intrigile ce'ĭ face de la Viena fostul director Miller *).

---

sous les doigts aussitôt qu'on voulait le saisir et qui semblait avoir recouvert le cadavre de pied en cap.

La tête enveloppée dans une espèce de sachet friable, était ceinte de plusieurs petits cerceaux fort minces et en bois léger, qui traversaient d'outre en outre de petits globules composés de feuilles (de balsamine ou de lotus peut être) entassées les unes sur les autres et roulées sous cette forme. Au travers de ces cerceaux artistement et simétriquement disposés, il y avait un bandeau en cuir, sur lesquels étaient attachées des feuilles d'or à l'imitation de ceux du laurier et découpées avec soin. Des feuilles du même métal imitant le chéne étaient réparties à côté et paraissaient avoir appartenu à un second bandeau posé non sur la tête, mais à côté du trépassé.

Tout le squelette était parfaitement conservé; on a été jusqu'à extraire intactes des touffes de cheveux qui étaient très foncés (châtains) et bouclés. La denture était blanche et pure. Dans les coins inférieurs du tombeau on voyait les restes de brodequins en cuir de forme indécise, remplis de petits clous ou boutons en fer dont les têtes chatoyantes étaient artistement travaillées en verrerie.

Une médaille très oxidée et tout-à-fait fruste reposait au dessus de la gorge. Aucune inscription n'a été trouvée sur les lieux. Tout porte à croire que le sarcophage en question servait d'asyle mortuaire à quelque personnage de distinction agé de 20 à 30 ans. Il parait que ces dépouilles admises aux honneurs de l'embaumement et placées provisoirement dans un cercueil en bois, avaient d'abord reposé long-temps dans le caveau en brique découvert à côté et dont il a été question plus haut, et que, déposées, bien plus tard, dans le sarcophage en pierre, elles y furent renfermées avec le fond seul du cercueil provisoire, sans lequel, le cadavre risquait d'être disloqué, et dont le reste de parois parait avoir été tellement décomposé, qu'il n'a été plus possible de s'en servir. Les clous ramassés ainsi dans les coins du sarcophage, semblent avoir fait partie des ornements appartenant au cercueil détruit.

La figure représente la coupe transversale du tombeau découvert dans le second tertre de plus petite dimension. Il est construit en dalles ou fortes briques, entassées à sec les unes sur les autres, avec ordre et symétrie et faisant voute par leur simple juxta-position. Ce tombeau parait avoir récélé un corps de femme, dont la décomposition, au reste était complète. Les ossements mêmes étaient en poudre. Deux pendant d'oreilles, en or, un astre symbolique en feuilles du même métal, des fragmens de sandale en liège; une médaille fruste, obole d'usage, destinée au nautonier des enfers pour le passage des fleuves Cocyte et Achéron; deux vases en terre cuite parfaitement conservés et déposés aux pieds de la défuncte et qui paraisaient avoir servi a renfermer l'huile et l'eau lustralle appartenant aux ablutions et libations d'usage sur la tombe des trépassés; tels ont été les accessoires découverts dans ces débris mortuaires.

L'absence d'indices incontestables et de données positives sur le compte de ces tombeaux et de leurs ossements, nous engagent à nous abstenir de toutes conjectures, jusqu'à ce que de nouvelles découvertes, que nous attendons avec impatience de Mr. P. Obédiano chargé de poursuivre sur les lieux un autre essai de fouilles, ne viennent à l'appui des suppositions que nous aurions à avancer à cet égard.»

W. d. Bl. (Blaremberg ?)

*) Iată scrisórea D-luĭ Cornescu:

1836, Febr. 21, «Curierul rom» No. 6.

Primind următórea scrisóre, ne grăbim a o publica prin glasul acesteĭ gazete.

Domnule redactor!

«D. Zimerman, directorul trupeĭ străine, a primit de la Viena o scrisóre tainică prin care se înştiinţéză că D. Miler directorul fosteĭ trupe străine se silesce prin tóte acelea în a luĭ putinţă mid-

www.dacoromanica.ro

Representaţiunile trupeĭ străine se combinaŭ uneorĭ cu ale trupeĭ române. Aşĭa vedem în 9 Aprilie 1836 dându-se un spectacol compus din : Bărbierul de Sevila, urmat de al doilea act al vodeviluluĭ românesc «Cina între prietenĭ», jucată de trupa naţională *).

Despre mersul fonduluĭ zidireĭ teatruluĭ şi despre representaţiunile române culegem informaţiunĭ din numerile gazeteĭ teatruluĭ de la al VII-lea până la al XIII-lea şi ultimul, apărută până la 1836.

Iată coprinsul analitic al acestor foĭ : No. 3, Aprilie 1836, coprinde un studiŭ tradus despre *Paganini*.

Intre notiţe aflăm :

a) S'aŭ cumpĕrat pentru zidirea teatruluĭ locul Dragomanuluĭ Serafim, ce se numesce hanul *Câmpinenceĭ*, drept 5.500 galbenĭ. Acum societatea întreprindĕtóre zidireĭ teatruluĭ, pregătesce planul teatruluĭ, care va începe a fi zidit cel maĭ tărdiŭ la Iulie 1836;

b) Hatmanul C. Cornescu, a donat pe un an baniĭ scutelnicilor şi 100.000 oca var adus la locul zidireĭ.

D. C. Lipănescu donéză 25.000 cărămidă şi 10.000 oca var, aduse la locul zidireĭ ;

c) De la finea carnavaluluĭ, din . . . până la Aprilie 1836, s'aŭ representat de scolariĭ societăţeĭ filarmonice (câte o-dată pe sĕptĕmână): *Cina între prietinĭ, Vicleniile luĭ Scapin, Triumful amoruluĭ, Bădăranul boerit, Crispin servitor, Rivalul stăpânuluĭ sĕŭ, Grădinarul orb, sĕŭ aloiul înflorit şi Anfitria.*

In 1836 (primă-véra) a sosit din Iaşĭ la Bucurescĭ trupa francesă sub direcţiunea luĭ B. Furo.

---

lóce, a defăima pe D. Zimermann, societatea acesteĭ intreprinderĭ, şi stăpânirea, cu cuget de a sprijini pe actoriĭ ce ar dori să intre la teatrul din Bucurescĭ.

Subt-iscălitul, ca un director al teatruluĭ, şi fiind fórte interesat la acéstă pricină, nu póte privi cu nebăgare în sémă o asemenea despreţuitóre defăimare din partea unuĭ om către care tótă greşala stăpâniriĭ a fost, că l'a ajutat tot-d'a una. De aceea de a sa datorie socotesce asupra acesteĭ ruşinóse arĕtărĭ prin următórele băgărĭ de sémă :

1) D. Zimermann în loc de a nu căuta de datoriile sale, le îndeplinesce din potrivă cu o rîvnă fórte mare, care acésta a tras asupră'ĭ bună-voinţa şi stima publiculuĭ, a înalteĭ nobleţe şi a stăpânireĭ. Indestulă dovadă este subscripţia ce s'a făcut în dar pentru desĕvîrşirea trupeĭ prin adăugarea şi de alţĭ actorĭ vrednicĭ.

2) D. Miller, la sosirea sa aicĭ cu trupa se afla atât de strîmtorat, în cât a fost silit să facă în credit garderoba pentru cea d'ântêiŭ representaţie ce a dat pe teatrul Bucurescilor. Cu tóte acestea prin jertfele ce aŭ făcut atât înalta stăpînire, cât şi alte persóne bine-voitóre, dintre care subt-iscălitul, cu tótă smerenia ce trebue să păzească cine-va, când vorbesce de sine, a fost fórte înrâvnat. D. Miller s'a vĕḑut în stare de a întêmpina tóte cheltuelile teatruluĭ şi ale trupeĭ, şi a'şĭ face şi o stare simţitóre. El ar fi putut să se ţie maĭ multă vreme, dacă réua sa purtare către actorĭ şi o iconomie cumplită nu ar fi adus pe toţĭ la supĕrare.

Cu dreptate se póte dar mira cine-va vĕḑênd pe D. Miller, care ar fi trebuit să se stăpânéscă de singurul sentiment al recunoscinţeĭ către stăpânirea românéscă cum şi către nobleţă şi public, a unelti acum defăimărĭ în tot chipul vrednice de despreţuire;

3) Subt-iscălitul se socoteşce cu acest prilegiŭ dator a declara, că, câţĭ din DD. actorĭ ar dori să intre la teatrul din Bucurescĭ, de vor fi însă în stare să îndeplinéscă rola lor cu cinste, se pot îndrepta către sub-iscălitul pe care tot-d'a-una îl vor afla gata a primi cererea Dumnealor şi a le da tóte cuviinciósele înlesnirĭ.

Te rog, Domnule, să bine-voiţĭ a pune acéstă scrisóre în viitorul numĕr al «Curieruluĭ românesc» şi a primi încredinţarea deosebiteĭ mele cinstirĭ.

Bucurescĭ, 20 Februarie. Iscălit, *Cornescu.*

*) Curierul român No. 20 din 13 Aprilie 1836.

www.dacoromanica.ro

Piesele tipărite în un an de la începerea regulată a representaţiunilor române, până la Aprilie anul 1836, total 13, şi anume:

Fanatismul de la Voltaire, tradusă de I. Eliad.
Anfitrita de la Moliere, tradusă de I. Eliad.
Regulu, tradus de I. Văcărescu.
Ermiona, tradusă de I. Văcărescu.
Eraclie, de la Corneille, tradusă de Roset.
Preciósele, de la Mollière, tradusă de I. Ghica.
Ştefu nerod, de la Cotzebue, tradusă de Niţescu.
Bădăranul boierit, de la Molliere, tradusă de Căpitan Voinescu.
Vicleniile luĭ Scapin, de la Mollière, tradusă de C. Rasti.
Sgârcitul, de la Mollière, tradus de I. Roset.
Gemeniĭ din Bergam, de la Florian, tradusă de I. Florescu.
Triumful amoruluĭ, compus de D. Vinterhalter.
Actorul fără voie, compus de D. Vinterhalter.

No. 3 al foeĭ arétă, că sunt sub tipar încă 4 piese şi anume:
Sicilianul séŭ amorul zugravuluĭ, tradus de Stef. Burki.
Grădinarul orb, de la Cotzebue, tradus de I. Voinescu.
Vĕduva viclénă, de la Gondoni, de C. Moroiu.
Virginia, de la Alfieri, de C. Aristia.
In fine maĭ eraŭ gata a fi puse sub presă piesele următóre, în numĕr de 23, şi anume.
Matilda, compusă de Cesar Boliac.
Saul, de la Alfieri, tradusă de C. Aristia.
Marino Faliero, de la Byron, tradusă de I. Eliad.
Zaira, de la Voltaire, tradusă de I. Eliad.
Intriga şi amorul, de la Schiller, tradusă de Colonel Câmpineanu.
Cina între prieteni, de D. I. Roset.
Nebunul de la Perun, de D. I. Roset.
Incurcătura, de la Cotzebue, tradusă de G. Munteanu.
Doctorul fără voie, de la Mollière, tradusă de Majorul Voinescu.
George Dandin, de la Mollière, tradusă de Majorul Voinescu.
Silita căsătorie, de la Mollière, tradusă de C. Aristia.
Amorul doctor, de la Mollière, tradusă de M. Florescul.

*

Fóia cu No. 12 din 1836, (fără lună).

Pag. 91, coprinde o scrisóre a luĭ C. Negruzzi, către Eliade, prin care laudă mult traducerea luĭ *Saul* de C. Aristia.

In acestaş numĕr, C. Aristia adreséză versurĭ luĭ C. Negruzzi, căcĭ a publicat: «Aprodul Purice».

*

Tot în No. 12, *Barbu Catargiu*, publică un articol despre Teatrul naţional. «Treĭ anĭ sunt de când voinţa *unuĭ om*, voinţă de acelea ce nu o opresce nicĭ o stavilă, nu se cla-

www.dacoromanica.ro

tină de nicĭ o isbire, face pentru ântêia dată românul să încalţe conturul, să ia masca comică şi să facă să rĕsune pe scenă astă limbă, ce maĭ nainte de 15 anĭ, socotea cine-va că nu este în stare de cât să expaime cunoscinţele muncitoruluĭ séŭ cel mult — care era şi maĭ rĕŭ — rătăcitele ideĭ ale logofeţilor vremeĭ».

B. Catargiu, naréză cum actoriĭ românĭ, s'aŭ încercat în tôte ramurile. Critică el publicul, căcĭ cu prea marele sĕŭ intusiasm a făcut rĕŭ actorilor, dându-le o mândrie rătăcită, că dór eĭ sunt perfecţĭ . . . Arétă apoĭ, că tragedia şi drama franceză n'aŭ prins la teatrul român. Nicĭ cu *satire* şi cântecul n'aŭ isbutit teatrul român, «că românul nu are trebuinţă de cântare, că nu are poftă de joc . . .» şi pentru că «satira maĭ mult muşcă de cât face bine, şi românul a fost destul muşcat ; acum cere *folos* şi va să se vindece . . . »

B. Catargiu, găsesce că cu represintaţia pieseĭ *Misantropia şi pocăinţa* s'a făcut altă nouă încercare în teatrul român, şi că calea din noŭ deschisă e minunată. Actoriĭ românĭ reuşiră deplin în astă piesă, după Catargiu. De ce actoriĭ românĭ fură într'o ḑi aceea-ce nu putură fi în treĭ anĭ ? Pentru că treĭ anĭ aŭ ămblat incercând, pentru că în treĭ anĭ eraŭ rătăciţĭ în drumul lor, şi pentru că într'o ḑi se vĕḑură la sine, se vĕḑură la locul lor.

B. Catargiŭ este contra comedieĭ şi strigă românilor, «Lăsaţĭ, voĭ fiĭ aĭ acelor marĭ domnitorĭ aĭ lumeĭ, *bufoneria*, lăsaţĭ satira pe séma acelor suflete înghesuite, pe séma acelor spirite sĕrace. Părinţiĭ voştri aŭ fost marĭ şi voĭ nu puteţĭ fi micĭ. Vreĭ ca actorul român să se arate ceea-ce este ? Fă'l să trăiască în elementele strĕmoşilor sĕĭ : Slava, amorul, generozitatea, patriotismul, rĕzbunarea, trufia, dreptatea. Iată ce'ĭ trebue luĭ ca să fie mare. Dă'ĭ *tragediĭ sîngeróse* şi *drame* scrise cu lacrimĭ, şi le va juca bine. Nu'ĭ da comedia, că el nu scie să fie bufon ; el n'a sciut a se slugări şi a se maimuţa, nu'l veĭ vedea vre-odată să'şĭ scie rola, pentru că nu'ĭ place nicĭ în glumă a fi măscăriciŭ.

B. Catargiu cere ca teatrul să fie o scólă de moral . . . Actorul român să nu pue peruca bufonuluĭ, să se facă o caricatură şi să se umiléscă spre a se scălâmba înaintea unuĭ public, ce şi el e sémăn şi singur nu scie să'şĭ dea socotélă de ce nu'ĭ place. Asta e misiunea teatruluĭ . . . »

*

In No. 13. La pag. 109, se dă de redacţiune séma de bani adunaţĭ pentru prenumĕrare şi ajutóre : 2.860 leĭ, cheltuiala a 16 cóle tipar şi legătură a 600 exemplare ; 2.860 leĭ, 60 aŭ fost prenumeraţiĭ, 600 s'aŭ dat gratis.

Cu No. 13 încetéză gazeta teatruluĭ.

www.dacoromanica.ro

CAP. IX.

ANUL 1837

MUNTENIA

Budgetul anuluĭ acestuia este tot cel de 350.000 de leĭ la care s'adaugă însă 117.000, ce are a lua casa scólelor de la Visterie din socotelile anilor trecuţĭ.

Nu vom aduce integralmente acest budget, care nu diferă de cât în puţin, dar vom menţiona faptele relative la starea scólelor şi deosebitele creaţiunĭ, orĭ îmbunătăţirĭ ce putem constata pentru anul acesta.

Maĭ înainte de tóte aflăm, că internatul scóleĭ St. Sava, este în mare decădere.

Vaillant care, cum vĕḑurăm, ĭ-a dat primele lovituri cu scop de a transforma scóla românéscă din St. Sava în scólă privată francesă, a isbutit în planul sĕŭ. Eforia ḑice, că prin clevetirile rĕspândite contra internatuluĭ de la S-tu Sava n'a maĭ rĕmas în el, pe lângă ceĭ 12 băeţĭ întreţinuţĭ din budgetul scólelor, din 40 de solvenţĭ, câţĭ era în aniĭ trecuţĭ, de cât 4 şi că cu baniĭ de la aceştia, adauşĭ la suma ce se acordă pentru bursieriĭ Statuluĭ, nu se maĭ póte ţ ne acest internat. Eforia cere la Marea Logofeţie a acelor bisericescĭ, cu raportul sĕŭ No. 145 *) din 27 Martie 1837, ca orĭ să se acorde fondurĭ din carĭ să se pótă ţinea internatul, orĭ să se desfiinţeze cele 12 burse, şi maĭ bine baniĭ acestora 14.400 leĭ să servéscă pentru trimiterea la universităţĭ streine a duoĭ scolarĭ, carĭ să se aşeḑe maĭ pe urmă profesorĭ la scólele naţionale. Eforia arétă în lista **) ce dăm în anexă cheltuiala ce se necesită pentru un scolar intern.

Logofeţia bisericéscă a pus, în 4 Aprilie, cu raportul No. 1.106, cestiunea în desbaterea Sfatuluĭ Administrativ extraordinar. Acesta nu cuteză să desfiinţeze bursele, de óre-ce regulamentul organic, ceré înmulţirea lor până la 100 ci, tot amână soluţiunea afacereĭ până în Noembre acestaş an, când Eforia mereŭ stăruind să i se dea miḑlócele pentru internat, Sfatul extraordinar decide: să se acorde suma reclamată în plus de 13.680 leĭ. Tot-o-dată, pentru a concura pre institutele private, se scade plata la internat a scolarilor particularĭ de la 60 de galbenĭ la 40 pe an. Vom vedea însă că nicĭ acéstă mĕsură nu salvă internatul de decădere.

*) Veḑĭ anexa la acéstă pagină.

**) Veḑĭ anexa la acéstă pagină.

www.dacoromanica.ro

Altele eraŭ promisiunile date scolilor la începutul anuluĭ 1837. La ocasiunea anuluĭ noŭ, la palat, în Bucureccĭ, P. Poenarul, directorul scólelor naţionale a rostit următorul cuvênt, în numele corpuluĭ profesoral *):

«In ḑiua anuluĭ noŭ, într'acéstă ḑi care trebue să ne aducă aminte vremea trecută spre îmbunătăţirea celiĭ viitóre, şi să adune într'o unire împrejurul tronuluĭ Mărilĭ Tale pe orĭ-care român doritor de fericirea némuluĭ sĕŭ, corpul profesoral a simţit tot cea maĭ dulce plăcere a înfăţoşa M. Tale cele maĭ adevĕrate ale sĕle urărĭ.

Cu acestea urărĭ ale nóstre se unesc şi ale tuturor familiilor, carĭ sunt datóre M. Tale ceea-ce ele aŭ maĭ de mult preţ: încredinţarea ce se întemeiază din ḑi în ḑi maĭ mult despre viitorimea morală a copiilor.

Acum şi la noĭ ceĭ maĭ mulţĭ se află pătrunşĭ de adevĕrul, că învăţĕtura obştéscă întemeiată pe religie şi pe moral, este una din cele maĭ neapărate trebuinţe pentru acéstă ţéră, un isvor din cele maĭ îmbelşugate pentru a eĭ fericire, că acésta ne învéţă să ne bucurăm cu bună chibzuire de intocmitele legiuirĭ şi să le păstrăm cu scumpĕtate; că ea încă insuflă bună orênduială, pregătesce supunerea la pravilĭ şi face pe ómenĭ fericiţĭ, dându-le mijlóce de a cunósce îndatoririle şi drepturile lor.

Profesoriĭ insuflaţĭ de necontenita înaltă sprijinire a M. Tale şi şciind că a lucra cineva pentru învăţĕtura tinerimeĭ este a rĕspunde la nobilele cugetărĭ ale M. Tale şi a'şĭ dobândi cel maĭ bun titlu la recunoşcinţa obştéscă, eĭ trebuesc din tótă inima să împlinéscă cu vrednicie slujba ce le este încredinţată. Scolariĭ iarăşĭ vĕḑênd că tóte aceste strĕdaniĭ sunt pentru a lor folos, se îndémnă din ce în ce maĭ mult a se îndeletnici la învĕţătură maĭ fără pregetare, şi sunt bune semne, că peste puţinĭ anĭ se vor dobândi cele maĭ dorite resultaturĭ.

Fie ḑilele Mărilĭ Téle îndelungate la mulţĭ anĭ, ca să te bucurĭ de acea fericită viitorime, ce noua generaţie va fi datóre părinteşceĭ M. Tale îngrijirĭ.»

Pentru întâiaşĭ dată la asemenea serbare a anuluĭ noŭ se presintă un representant al nouluĭ seminariŭ înfiiinţat la Mitropolie, Nicolae Bălăsescu (maĭ apoĭ călugărul Nifon) ţine şi el următorul discurs:

«De când pronia cea Dumneḑeéscă bine aŭ voit a te înălţa pe tronul strĕmoşesc, nicĭ un miḑloc n'aĭ lăsat ne cercat, pentru fericirea credincioşilor supuşĭ aĭ Mărilĭ Téle. Mărturie netăgăduită de acéstă părintéscă îngrijire dovedescŭ aşeḑĕmintele obşteşcĭ în tóte ramurile administraţieĭ. Să tac altele; îngrijirea pentru creşcerea şi procopsirea tinerimeĭ fiind sub înalta protecţie a M. Tale, se sprijinesc cu cea maĭ ferbinte rîvnă şi înaintéză cu spor însemnat către doritul sfĕrşit; şi nu fără dreptate, căcĭ acestea sunt cele maĭ puternice miḑlóce spre întemeierea adevĕrateĭ fericirĭ în orĭ-care societate; numaĭ omul cel bine crescut iubeşce buna orânduială; numaĭ acesta şcie să preţuiască aşeḑĕmênturile cele folositóre în obşte, numaĭ acesta se supune cu smerenie legilor, şi 'şĭ împlinesce cu mulţămire tóte datoriile luĭ.

Numaĭ creşcerea cea bună este maica, care naşce şi isvorul din carele curge tótă fericirea unuĭ neam. Creşcerea, dar însă cea întemeiată pe principiile religieĭ creştineseĭ, şi a moraluluĭ evangheliei luĭ Is. Christ.

Religia e temeiul tuturor societăţilor, acésta e legătura cea maĭ tare şi maĭ sântă, cu care e strînsă tótă omenirea în D-ḑeŭ. Religia arétă nu numaĭ în lumea acésta viaţă liniştită şi bună, ci ne dă să cunóşcem miḑlócele vieţiĭ de vecĭ şi dincolo de grópă. Religia

*) Curierul român No. 90 din 11 Ianuarie 1837.

www.dacoromanica.ro

forméză viaţa şi inima fieş-căruia deosebĭ; pentru că ea légă într'un chip necoprins căsătoriile; face pe părinţĭ împlinitorĭ de datoriile lor, iar pe fiĭ ascultătorĭ, face pe stăpânitorĭ blânḑĭ şi temătorĭ de D-ḑeŭ, iar pe supuşĭ credincioşĭ; şi aşĭa, orĭ-unde va lipsi vr'una dintr'acestea împliniri ale datoriilor, putem cu încredinţare să ḑicem, că acolo lipsesce crescerea cea bună, lipsesce religia.

De asemenea sfinte sentimente pătruns fiind M. Ta, aĭ îngrijit cu deosebire pentru educaţia persónelor bisericeşcĭ în a căror mânĭ este încredinţată religia; te-aĭ milostivit părinteşce a porunci să se înfiinţeze seminariĭ teologiceşcĭ, în carĭ s'aŭ aşeḑat tinerĭ, spre a'şĭ dobândi sfîrşitul, pentru care sunt hotărîţĭ, a cărora chiămare este, ca să fie propovĕduitorĭ învăţĕtureĭ Mântuitoruluĭ şi povăţuitorĭ creştinilor în drépta credinţă şi adevĕrata moralitate. Aceştia la vremea lor vor arĕta cuvêntul adevĕruluĭ în tot pământul românesc, vor învĕţa pre credincioşiĭ supuşĭ aĭ Mărieĭ Tale, că numaĭ atuncĭ vor fi fericiţĭ, décă într'o unire 'şĭ vor iubi patria, décă se vor supune sfintelor legĭ, şi décă vor cinsti pre P. I. lor Domn, ca pre un obştesc părinte, cu un cuvênt, le vor arĕta calea către adevĕrata foricire atât pământéscă cât şi ceréscă.

Acesta e folosul cel nepreţuit, carele va curge din aceste instituturĭ publice.

Bucură-te dar, P. I. Dómne! căcĭ prea-milostivuluĭ Dumneḑeŭ aşĭa 'ĭ-a bine plăcut, ca tocmaĭ sub fericita oblăduire a M. Tale, în acéstă epocă însemnată pentru Ţéra românéscă să se statornicéscă ast-fel de aşeḑămênturĭ folositóre; numele şi faptele M. Tale nu se vor şterge nicĭ odată din analele patrieĭ şi din istoria lumeĭ. Dar noĭ ce jertfă de mulţămire vom aduce M. Tale pentru atâtea pricinĭ isvorîtóre de fericire? şcim cu încredinţare, că M. Ta nimic alta nu pofteşcĭ de la noĭ, de cât o inimă curată, spor întru învĕţătură, şi înaintare în moralitate. Pentru aceea tinerimea seminaruluĭ nostru, obştea cea mică şi noă a bisericiĭ, prin mine representatorul lor, şi sluga cea supusă şi credinciósă a M. Tale, ca la cea-d'ântêiŭ înfăţişare, în semn de mulţămire, pentru nemărginita milă ce aĭ M. Ta către dênsa, 'şĭ ridică mânile către ceriŭ, şi cu inima lor cea nevinovată, smerit se rógă; că la deschiderea acestuĭ an noŭ să'şĭ deschiḑă şi cerul uşile bunătăţiĭ séle, şi să verse peste acest pământ tóte blagosloveniile. Iar eĭ toţĭ cu o inimă şi cu o gură strigă: Mulţĭ anĭ să trăiască, să oblăduiască, Prea Inălţatul nostru Domn! *)».

*

Şi la alte ocasiunĭ corpul didactic a adus manifestaţiunĭ de încredere în protecţiunea Domnitoruluĭ pentru învĕţământ. Aşĭa aniversarea de la 30 August, a numeluĭ Domnitoruluĭ (S-tu Alexandru):

«Corpul profesoral aducênd urările din partea tinerimeĭ şi a învĕţătorilor, dovedesce înălţimeĭ Téle, că părintésca îngrijire, ce puneţĭ pentru creşcerea tinerimeĭ, singură pregăteşce o viitorime maĭ simţitóre, o generaţie pĕtrunsă de recunoscinţă, în inimile căria ḑiua de astăḑĭ şi numele I. S. vor fi adânc săpate, şi că singura acéstă îngrijire părintéscă este ca urarea cea maĭ curată ce de sine ca o tămâe se urcă până la tronul celuĭ Prea înalt într'o asemenea ḑi; într'un cuvênt că urările cele maĭ înflăcărate şi aripate ce pot dobândi părinţiĭ lor, sunt faptele lor, la care trec din veac până la altul şi le vecĭnicesc numele **)».

*) Curierul rom. No. 91, din 15 Ianuarie 1837.
**) Curierul rom. No. 34, Marţĭ 7 Septembre 1837.

www.dacoromanica.ro

*

Eforia scólelor făcea tot posibilul, ca să asigure scólelor prestigiul înaintea ţĕreĭ şi a guvernuluĭ eĭ. Aşĭa căută să oblige pe profesorĭ la cea maĭ mare regularitate în frecuentarea claselor. Dăm aci jurnalul 23, din 14 Ianuarie 1837 :

Jurnalul 23 din 14 Ianuarie 1837

«Fără a se înduoi de rîvna şi exactitatea Domnilor Profesorĭ la împlinirea îndatoririlor ce le sunt puse asupră-le, Eforia, ca să pótă da şi dovadă publică, că fără vre-o împedicare neapĕrată nicĭ un profesor nu lipsesce de la postul sĕŭ, a chibzuit, prin jurnalul încheiat în anul 1835, în luna luĭ August, ca orĭ-când vre-unul din profesorĭ va fi silit a lipsi în vre-o ḑi de la scólă, în césurile predăriĭ, să aibă a încunoşciinţa, măcar cu un cés maĭ nainte cel puţin, ca să se închiḑă clasul într'acel cés, spre a se depărta turburările ce se pot face între scolarĭ în lipsa profesorilor.

Asemenea s'a făcut atuncĭ chibzuire, ca venirile Domnilor profesorĭ la scólă şi lipsirile să se trécă într'un registru şnuruit şi la fieş-care treĭ lunĭ făcêndu-se extract dintr'aceste însemnărĭ, să se dea în cunoscinţa Mareĭ Logofeţiĭ a învăţĕturilor publice.

După punerea în lucrare a acestiĭ mĕsurĭ s'aŭ ivit maĭ la urmă óre-carĭ observaţiĭ, care meritéză a se lua în băgare de sémă, că adecă la însemnările ce se trec în registru, despre venirea şi lipsirea profesorilor la césul predăriĭ póte să se întêmple vre-o greşală şi să resulteze reclamaţie. Eforia ca să depărteze dar tot felul de induoială, hotărĕşce cele următóre :

1) Registrŭ de venirea şi lipsirea profesorilor, şnuruit sub pecetia Mareĭ Logofeţiĭ, şi iscălit de mădulările Eforieĭ, se va ţine pe masă în sala de aşteptare a profesorilor şi într'acest registru fieşĭ-care profesor va iscăli pe rênd unul sub altul la césul predăreĭ, maĭ înainte de a intra în clas.

Fieşĭ-care profesor când va fi silit de vre-o împrejurare neapărată a lipsi de la scólă la césurile predăreĭ, va încunosciinţa la cancelaria Eforieĭ maĭ înainte de vremea predăreĭ, prin înscris, arĕtând împrejurarea care 'l împedică, şi acéstă însciinţare se va însemna atuncea îndată în registru.

Alexandru Philipescu, Constantin Bălăceanu, B. Ştirbeiŭ, N. Picolo, Petrache Poenaru *).

Ḑilele de sĕrbătorĭ şi feriate încă le regulĕză Eforia prin următorul jurnal :

«Din cercarea ce s'a făcut până acum, dupe punerea în lucrare a noilor întocmirĭ în predarea învĕţăturilor, luându-se în băgare de sémă, că în unele clase atât scolariĭ cât şi profesoriĭ sunt fórte împovoraţĭ cu lecţiile ce se predaŭ în tóte ḑilele, că şi uniĭ şi alţiĭ aŭ trebuinţă de o ḑi slobodă în sĕptĕmână, pentru meditaţie; chibsuindu-se pe de o parte ca în unele sĕptĕmânĭ întêmplându-se maĭ mult decât o sĕrbătóre şi ţiindu-se tóte se perde prea multă vreme la urmarea învĕţăturilor ;

Eforia hotărésce :

1. La lecţiile carĭ se predaŭ în tóte ḑilele într'acelaşĭ clas, să fie de acum înainte Joia ḑi de vacanţă, însă numaĭ într'acele sĕptĕmânĭ în care nu va fi vre-o serbătóre, care trebue a se ţine, iar de va fi în sĕptĕmână vre-o serbătóre, atuncĭ Joia va fi ḑi de lecţie.

*) Dos. de la ministerul de culte pe anul 1837, cu No. 132.

www.dacoromanica.ro

2. Serbătorile carĭ trebue a se ţinea sunt cele 12 praznice şi acestea următóre, adecă: Sf. Ion Botezătorul, Sf. Gheorghe, Sf. Constantin şi Elena, Naşcerea Sf. Ion Botezătorul, Apostoliĭ Petru şi Pavel, S-ţiĭ Ierarchĭ Vasilie, Grigorie şi Ión, Proorocul Ilie, Sf. Panteleimon, Sf. Alexandru, Sf. Grigorie Teologu, Cuviósa Paraschiva, Sf. Dimitrie, S-ţiĭ Arhanghelĭ Mihail şi Gavril, Sf. Nicolae şi Sf. Stefan; afară de acestea şi de Duminicĭ nu se vor ţinea în scóle.

Acéstă chibzuire se va publica prin circulare pe la tóte scólele din prinţipat.

Alexandru Filipescu, Stefan Bălăceanu, B. Ştirbeiŭ, N. Picolo, Petrache Poenaru».

1837, Ghenarie 8.

Eforia Scólelor Naţionale

D-lor profesorĭ din colegiul Sfântu Sava

«Din alăturatul jurnal încheiat de mădularele Eforieĭ, la 8 Ianuarie 1837, veţĭ lua D-vóstră înţelegere pentru întocmirea ce s'a făcut de a fi Joia vacanţie pentru lecţiunile ce se predaŭ în tóte ḑilele şi de a se păzi numaĭ serbătorile ce s'aŭ însemnat într'acest jurnal.

Dintr'acesta se înţelege, că vacanţa ce se ţinea în scólele începętóre Sâmbăta dupe amiaḑĭ se desfiinţéză şi prin urmare bileturile ce se daŭ până acuma Sâmbătă de diminéţă se vor împărţi dupe amiaḑi, ţinêndu-se clasul precum şi în cele-l-alte ḑile, duoĕ césurĭ.

Pentru mădularele Eforieĭ, *P. Poenaru.*

Semnăturile profesorilor de urmare întocmaĭ, *F. Aaron, Hill, D. Pavel, C. Aristia, G. Ioanid, G. Popp, I. Popp, I. Poenaru, I. Genilie, A. Popp, V. Jeorgescu, Gross, Aaron Kreţa, I. Petrovicĭ, C. Moroiu* *).»

*

Pentru a împedica lipsirile lungĭ din ţéră, Domnitorul dă ofisul următor:

«**Noĭ, Alexandru Dimitrie Ghica Voevod,**

Cu mila luĭ Dumneḑeŭ Domn a tótă ţéra românéscă.

Către Sfatul administrativ extraordinar

Pentru amploiaţiĭ tuturor departamenturilor ce 'şĭ cer voïe cu soroc hotărît, ca să mérgă afară pentru în parte ale lor trebuinţe, poruncim Domnia Mea Sfatuluĭ, ca pe viitorime să se păzéscă fără strămutare acéstă orînduială: adică, pentru o lună să'şĭ primésca léfa lor întrégă, iar pentru cât maĭ mult vor zăbovi depărtaţĭ de la posturile lor dupe trebuinţe bine-cuvêntate, să se orînduiască locţiitorĭ aĭ lor, carĭ vor primi jumĕtate din léfa ce intră în casa departamentuluĭ în lipsa celuĭ dus.

(Urméză semnătura Mărieĭ Séle). Secretarul Statuluĭ, *C. Cantacozino.*»

No. 486. — 1837, Septembre 15.

In 26 Septembre acelaşĭ an, Eforia închee jurnalul cu No. 465:

J u r n a l

«Prin ofisul M. S. Prea Inălţatuluĭ nostru Domn cu No. 486, Sept. 15, se poruncesce ca: «pentru orĭ-care amploiat va cere voïe cu soroc hotărît a merge afară pentru în parte

*) Dos. de la ministerul de culte pe anul 1837, cu No. 132.

www.dacoromanica.ro

a sa trebuinţă, să se păzéscă fără strămutare acéstă orînduială, adecă pentru o lună să'şĭ priméscă léfa sa întrégă, iar pentru cât maĭ mult va zăbovi de la postul sĕŭ dupe trebuinţă bine-cuvêntată, să se orînduiască locţiitor al sĕŭ, care va primi jumĕtate din léfa ce intră în casa departamentuluĭ în lipsa celuĭ dus».

Spre a se păzi întocmaĭ cele poruncite într'acel ofis al Mărieĭ Séle, Eforia scólelor dă în cunoscinţă tutulor amploiaţilor acesteĭ administraţiĭ, ca niménĭ să nu lipséscă de la postul sĕŭ. Iar décă vre-unul din vre-o neapĕrată trebuinţă va fi silit a lipsi câte o-dată, să aibă maĭ ântêiŭ a cere voĭe prin raport de la Eforie, şi să aştepte deslegarea, ce i se va da la acésta iarăşĭ prin în scris.

A. Filipescu, Stefan Bălăceanu, B. Ştirbeiŭ, N. Picolo.

No. 465. — 26 Septembre 1837.»

Ast-fel, pe de o parte se iéŭ tóte precauţiunile pentru regulata frecuentare a profesorilor la scolĭ, şi pe de alta Eforia se gândesce să stimuleze acelaşĭ lucru şi silinţa şi sporirea scolarilor la învĕţătură. Cu acest scop ea închee jurnalul următor :

Jurnal

«Pentru a se cerceta maĭ cu deamĕnuntul şi a preţui silinţa şi sporirea scolarilor la învĕţătură, Eforia a chibzuit a desvolta prin întocmirile următóre coprinderea regulamentuluĭ scólelor, § 155, unde ḑice : că «la începutul fieşĭ-căreĭ lunĭ profesorul va întrebuinţa o seanţă pentru a cerceta pe scolarĭ asupra învĕţăturilor ce vor fi urmat în luna trecută, ş. c. l.»

Acéstă întocmire se va schimba precum urméză :

1. Se va face în tóte clasurile colegiuluĭ concurs, care se va urma la fieşĭ-care cincĭ-spre-ḑece ḑile o-dată în clasurile ce vor avea de la 50 scolarĭ în sus; şi pe tótă luna câte o-dată numaĭ în clasurile ce vor avea de la 50 scolarĭ în sus.

2. Acest concurs se va urma după chipul următor :

Profesorul va dicta scolarilor subiecturĭ de compunerĭ ce se va potrivi cu lecţiile clasuluĭ şi asupra căruia vor putea să facă lucrările ce vor fi învĕţat. Acest subiect trebuind a se lucra într'o seanţă în clas chiar şi înaintea profesoruluĭ, va fi potrivit cu vremea hotărîtă pentru acéstă seanţă.

3. In vremea lucrăreĭ, profesorul va priveghea, ca scolariĭ să n'aibă nicĭ o comunicaţie unul cu altul, ca să se cunóscă întru adevĕr printr'acea lucrare sporirea fieşĭ-căruia scolar la învĕţătură.

4. Compunerile scrise pe foĭ slobode şi iscălite de scolarul ce le va face, se vor aduna de profesor însuşĭ şi îndreptându-se de către dênsul, se vor da scolarilor înapoĭ maĭ înainte de celă-l-alt concurs. Atuncĭ profesorul va clasifica fieşĭ-care scolar în clasul sĕŭ, după meritul ce va arĕta la lucrarea composiţieĭ, dându'ĭ unuĭ numĕr, care va înfăţişa gradul fieşĭ-căruia între tovarăşiĭ sĕĭ. Dupe aceea, profesorul va trimite în cancelaria colegiuluĭ, prin ceĭ d'ântêiŭ scolarĭ un catalog aşeḑat dupe şirul gradelor pentru toţĭ scolariĭ ce se vor fi aflat la concurs şi de aceĭa ce vor fi lipsit. Dupe acel catalog se vor trece în registrele colegiuluĭ gradele fieşĭ-căruia scolar şi acele grade vor sluji de bază la împărţirea darurilor.

5. Deosebitele obiecturĭ din care se află compusă învĕţătura în fieşĭ-care clas, se vor lua unul dupe altul drept subiect de concurs, şi pentru fieşĭ-care dintr'acele obiecturĭ se vor da la împărţirea darurilor câte duoĕ premiĭ ântêiŭ şi al duoilea, şi până la opt numirĭ onorabile.

www.dacoromanica.ro

6. Dupe trimiterea catalógelor de concurs în cancelarie, se vor da celor d'ântêiŭ duoĭ scolarĭ un testimoniŭ de încredinţare, că aŭ meritat locurile cele d'ântêiŭ.

7. Fiind-că se pot întêmpla împrejurărĭ nenorocite, care să fie pricina de neisbutirea vre-unor scolarĭ la cele d'ântêiŭ concursurĭ, şi cu tóte acestea aceĭaşĭ scolarĭ prin înduoirea sîrguinţelor să se pótă îndrepta maĭ la urmă şi să se potrivéscă cu scolariĭ ceĭ maĭ înaintaţĭ, se socoteşce cu dreptate a se lua în băgare de sémă şi acea sîrguinţă, de şi tărdiŭ. De aceea, se hotărésce, ca concursul cel de pe urmă, care va precede examenele, să preţuéscă drept treĭ concursurĭ.

8. Pentru concursurile claselor al 3-lea şi al 4-lea începętóre, se vor da scolarilor teme, care să fie compuse de tóte subiecturile clasuluĭ.

Alexandru Filipescu, Stefan Bălăceanu, Barbu Ştirbeiŭ, N. Picolo.

1837, August 15. — No. 384, Bucurescĭ.»

O bună mĕsură ié Eforia scólelor şi prin înfiinţarea de conferinţe a profesorilor adunaţĭ la Eforie, un fel de congres didacfic a profesorilor secundarĭ şi superiorĭ.

Jurnal No. 24 din 15 Ianuarie 1837

«Luându-se în băgare de sémă, că pentru a se chibzui mijlócele cele maĭ înlesnitóre spre desvoltarea şi înaintarea învĕţăturilor publice, este trebuinţă a se face óre-care conferenţiĭ între mădularile Eforieĭ şi între profesoriĭ de deosebite ramurĭ ale învĕţătureĭ, Eforia hotărésce, ca o-dată pe lună, în Duminica cea d'ântêe a luneĭ, să se facă adunare în sala colegiuluĭ, compuindu-se acéstă adunare de mădularile Eforieĭ şi de profesoriĭ clasurilor de umanióre şi de complementare.

Se va da dar acéstă întocmire în cunoscinţa D-lor profesorĭ, ca să îngrijéscă a se afla la numita adunare în ḑilele hotărîte.

Alexandru Filipescu, Stefan Bălăceanu, B. Ştirbeiŭ, P. Poenaru.»

*

Intre mĕsurile nuoe îmbunătăţitóre studiilor de la S-tul Sava, avem de însemnat următórele :

1) Admiterea în corpul didactic a profesoruluĭ Murgu, care aşĭa dar a abandonat Iaşiĭ.

Iată jurnalul încheiat între eĭ :

«Potrivit cu arĕtarea ce s'a făcut de către Eforie, prin adresa sa cu No. 43, la prilejul supunereĭ spre hotărîre a budgetuluĭ pe anul curgĕtor pentru trebuinţa ce este de a se maĭ adăoga óre-care învĕţăturĭ în colegiul din Bucurescĭ, dându-se înaltă deslegare, prin ofisul M. S. Prea Inălţatuluĭ Domn No. 53, ca pe lângă cele-l-alte învĕţăturĭ ce sunt a se adăoga în anul scolar viitor să se aşeḑe şi catedra de logică şi dreptul roman subt acelaşĭ profesor ;

Eforia îngrijind a înfiinţa aceste învĕţăturĭ, acum la deschiderea claselor;

Vĕḑându-se atestatele ce are la mână D. Murgu, prin care se dovedesce, că numitul a urmat cu bun spor la universitatea de la Peşta cursul de filosofie şi de legĭ;

Potrivit cu § 150 din regulamentul scólelor, se hotăresc cele următóre :

1. D. Murgu este numit vremelnicesce îndeplinitor de profesor pentru predarea învĕţĕturilor loghiceĭ şi a dreptuluĭ roman.

www.dacoromanica.ro

2. Predarea acestor învĕţăturĭ se va face în clasul I complimentar în tóte ḑilele, şi lecţia va ţine un cés şi jumĕtate.

3. Léfa pentru aceste duoĕ învĕţăturĭ este de 500 leĭ pe lună, şi se va începe de la 1 Septembre.

Alexandru Filipescu, Stefan Bălăceanu, Barbu Ştirbeiŭ, N. Picolo.

No. 386. — 1837, August 16.»

2) Iată jurnalul Eforieĭ de la 16 August 1837, relativ la organisarea în alt mod a cursuluĭ de limba şi literatura francesă:

Jurnal

«Pentru învĕţătura limbeĭ franţuzescĭ, ce se urméză în colegiul din Bucurescĭ, chibzuindu-se o nuoă întocmire a claselor, pe temeiurĭ carĭ pot asigura maĭ multă sporire a scolarilor la acéstă învĕţătură, Eforia hotărésce:

1. Cursul de limba franţuzéscă ce se făcea până acum de D. Gros în clasul al 4-lea de umanióre, se va face de acum înainte de D. Languilon dând lecţiĭ în tóte ḑilele.

2. Cursul de limba franţuzéscă, ce se făcea iarăşĭ de D. Gros în clasul al V-lea şi al VI-lea de umanióre, va rĕmânea vacant până se vor lua alte mĕsurĭ.

3. Fiind-că D. Languilon se însărcinéză pe lângă cursul ce face de limba franţuzéscă în clasul al 3-lea şi cu cursul aceleeaşĭ limbĭ în clasul al 4-lea, i se adaogă pe lângă patru sute leĭ ce a avut léfă până acum, încă 250 pe lună, făcêndu-i-se peste tot leĭ şése sute cincĭ-ḑecĭ pe lună.

Acéstă orînduială se va pune în lucrare de la 1 Septembre.

Alexandru Filipescu, Stefan Bălăceanu, B. Ştirbeiu, N. Picolo.

No. 385. — 1837, August 16.»

*

Scóla din Craiova n'a rĕmas neîmbunătăţită în anul acesta.

Iată jurnalul Eforieĭ în privinţa îmbunătăţirilor de introdus într'acéstă scólă sub noua direcţiune a profesoruluĭ Maiorescu, strĕmutat aci de la scóla din Cerneţĭ, cu începutul nouluĭ an scolar 1837—1838:

«In scóla centrală din Craiova fiind trebuinţă a se da maĭ multă desvoltare învĕţăturilor şi a se lua deosebite mĕsurĭ spre maĭ multă sporire a scolarilor în cunoscinţe temeĭnice, Eforia hotărésce:

1. Pe lângă cele-l-alte învĕţăturĭ, se aşéḑă acum în scóla din Craiova cursul de istoria universală, din care o parte se va preda în clasul al 3-lea în locul cursuluĭ de chronologie, şi cea-l-altă parte în clasul al 4-lea, de câte treĭ orĭ pe sĕptemână în fieşĭ-care clas.

2. In clasul al 4-lea se vor urma încă limba elinéscă în tóte ḑilele, limba franţuzéscă de treĭ orĭ pe sĕptemână şi desemnul de topografie, asemenea de treĭ orĭ pe sĕptemână.

3. D. Maiorescu, care a fost până acum profesor la scola de la Cerneţĭ, se mută profesor şi inspector la scóla de la Craiova, în locul D-luĭ Sluger Stanciu Căpăţineanul, care este chiămat la altă destinaţie.

Ca profesor, D. Maiorescu este însărcinat a preda la acéstă scólă: *a)* Istoria universală în clasul al 3-lea şi al 4-lea. *b)* Stilul scriereĭ în limba românéscă în clasul al 3-lea şi

www.dacoromanica.ro

va da lecţie de istorie în arătatele clase de câte 3 orĭ pe săptemână, iar de stilul scriereĭ în tóte ḑilele; pentru acésta se hotărésce léfă de 400 leĭ pe lună.

Ca inspector, D. Maiorescu are a priveghia spre a se păzi buna orênduială întru tóte, dupe instrucţiile date; pentru acésta i se dă léfă de leĭ 200 pe lună, făcênd peste tot leĭ şése sute pe lună.

4. D. Dimitrie Serghiade, care a fost până acum profesor la scóla de la Giurgiu, se mută la scóla Craioveĭ, însărcinat a preda acolo în clasul ântêiŭ şi al duoilea de umanióre, cursul de deprindere la scrierea în limba românéscă cu aplicarea regulelor gramaticeĭ; pentru acésta i se hotărésce léfă treĭ sute cincĭ-ḑecĭ leĭ pe lună.

5. D. C. Barbovicĭ, care până acum a predat în scóla Craioveĭ geografia, va urma tot cu predarea geografieĭ in clasul al 2-lea, dând lecţiĭ în tóte ḑilele ; iar în locul chronologieĭ va face un curs de aritmetică rezonată în clasul al 4-lea, dupe uvragiul luĭ Franclin, făcênd predare în tóte ḑilele.

6. D. Gros, care a fost până acum profesor de limba franţuzéscă în colegiul din Bucurescĭ, se orênduesce profesor tot de aceeaşĭ limbă la scóla centrală din Craiova, în locul D-luĭ Visamont. Acolo D. Gros va preda cursul limbeĭ franţuzescĭ in patru clasurĭ, adecă în clasul ântêiŭ citirea şi scrierea cu partea cea d'ântêiŭ a gramaticeĭ, făcênd predare în tóte ḑilele; în clasul al 2-lea, partea a II-a a gramaticeĭ cu tălmăcirĭ din franţuzesce în românesce, făcênd predare în tóte ḑilele. In clasul al 3-lea sintaxul limbeĭ franţuzescĭ şi traducerĭ, făcênd predare de duoĕ orĭ pe săptemână; în clasul al 4-lea compunerĭ în limba franţuzéscă şi traducerĭ în franţuzesce din românesce, făcênd predare de treĭ orĭ pe săptemână. Pentru acésta D. Gros va avea léfă 500 leĭ pe lună.

Acéstă întocmire se va pune în lucrare de la 1 Septembre.

Alexandru Filipescu, Stefan Bălăceanu, Barbu Ştirbeiŭ, N. Picolo, P. Poenaru.

No. 383. — 1837, August 15. Bucurescĭ.»

Tot în Craiova, in anul acesta 1837, se creează o scólă de fete din fondurĭ private, dar importantă, pentru că este prima scólă de fete. Acésta e aceea care în Iunie 1837 se întocmesce cu fondurile date de Crucierul Iordachi Oteteleşeanu.

Intusiasmul pentru scóle era destul de viŭ şi în Craiova. Un alt generos bărbat, Paharnicul Lazăr donéză pentru acéstaşi scóla de fete casele sale.

Cu tóte acestea, scóla acésta de fete avênd a fi publică, nu are fondurĭ suficiente din donaţiunea Oteteleşeanu. Atuncĭ orăşeniĭ cer guvernuluĭ din Bucurescĭ, să se acorde scóleĭ un ajutor din venitul bisericeĭ M-rea Precista Dudu.

Vom reveni asupra acesteĭ scolĭ în aniĭ următorĭ.

*

Solicitată de atenţiunea ce începuse a da scóleĭ, publicul din Craiova, Eforia aduce unele îmbunătăţirĭ acesteĭ scóle secondare, adăogênd la ea în August predarea istorieĭ universale şi a aritmeticeĭ.

*

Seminariul Metropolitan din Bucurescĭ tot nu merge bine *). In 25 Maiŭ 1837, cu

*) Că nu mergea bine se póte vedea şi din petiţiunea de la 2 Iulie 1837, a profesoruluĭ N. Balaşescu către Logofeţia bisericéscă. O dăm în anexă.

www.dacoromanica.ro

raportul No. 1.729. Logofětul trebilor bisericescĭ arĕtă luĭ Vodă, că: «Baniĭ ploconuluĭ ce se strîng de la preoţĭ din eparchia S-teĭ Mitropoliĭ, sunt hotăriţĭ de regulament a se întrebuinţa la cheltuiala seminarieĭ. Primirea acestor banĭ este încredinţată unuia din amploiaţiĭ S-teĭ Mitropoliĭ, şi dupe sciinţa ce a luat Logofeţia, se urca acest venit în leat 1835 până la talerĭ 21.984, iar după suma preoţilor şi a diaconilor ce se găsesce în condica acestuĭ departament alcătuită dupe cele din urmă catagrafiĭ trebuia să priméscă leĭ 26.000. Pentru acéstă scădere, ca de leĭ 4.000, Logofeţia, in leat 1836, aŭ fost făcut băgare de sémă S-teĭ Mitropoliĭ, că şi baniĭ ploconuluĭ sunt o ramură de venit şi se cuvine să se dea tot în primirea economuluĭ caseĭ, carele va infăţişa Logofeţieĭ catastişele cucernicilor Protopopĭ, cu numele preoţilor şi a diaconilor ce alcătuesc acest plocon, ca găsindu-se soglăsuite cu suma ludelor din maĭ sus ţisa condică, să'ĭ dea ţidulă a încheea socotéla protopopuluĭ. Dar fiind-că S-ta Mitropolie nicĭ un rĕspuns n'a dat Logofeţieĭ asupra acesteĭ propunerĭ, şi primirea se face tot de către acel amploiat cu paguba seminaruluĭ, din pricină că nu cunósce adevĕratul numĕr de preoţĭ din plasa fieşĭ-căruia protopop, subt iscălitul supune plecat acéstă părere a sa la cunoscinţa Inălţimeĭ Vóstre, ca, de o veţĭ găsi cuviinciósă, să bine-voiţĭ a da luminată poruncă de a se pune în lucrare.»

1837, Maiŭ 25.

No. 1.729, Masa II-a

Nu era de sigur uşor Logofeţieĭ să învingă reaoa voinţă a Mitropolieĭ, care avea în darea polconuluĭ un venit vechiŭ al sĕŭ, ce i se luase acum pentru seminare. Domnitorul aprobă propunerea Logofeţieĭ, de maĭ sus, şi în Iunie 3, cu No. 1815, departamentul trebilor bisericescĭ, comunică acéstă hotărîre S-teĭ Mitropoliĭ, îndemnând'o să bine-voiască «a face punere la cale spre a se aduce întru sĕvĕrşire acéstă înaltă poruncă, dupe coprinderea de maĭ sus».

M. Cornescu.

*

Décă partea financiară mergea rĕŭ, nu maĭ bine mergea seminariul şi din alte puncte de vedere. Acésta se dovedesce din noua reclamaţiune de la Iunie 30 a profesoruluĭ N. Bălăsescu, (maĭ târţiŭ călugărit cu numele Nifon).

Acéstă reclamare ce posedem în original, se va vedea în anexă *).

Insuşĭ Domnitorul Alexandru Dimitrie Ghica, intervine pentru complectarea catedrelor la seminare, prin ofisul No. 185 din August 20, în coprinderea următóre:

Noĭ Alexandru Dimitrie Ghica Voevod, etc.,

Către departamentul trebilor bisericescĭ

«Vĕţênd raportul aceluĭ departament cu No. 1.168, precum şi acela al ocârmuireĭ S-teĭ Mitropoliĭ, asupra complectuireĭ trebuinciosuluĭ numĕr de profesorĭ în seminariul de aicea a S-teĭ Mitropoliĭ; luând în băgare de sémă cuvintele pentru care pomenita ocârmuire ţice, că s'aŭ prelungit ocârmuirea profesorilor la acest seminariŭ, poruncim următórele:

Numĕrul legiuiţilor profesorĭ să se aducă la îndeplinire fără zăbavă, potrivit cu ofisul nostru sub No. 119, ca să se îndeletnicéscă aceştia atât întru predarea învĕţăturilor ce-

*) Veţĭ anexa.

www.dacoromanica.ro

rute, cât și întru tălmăcirea cărților trebuinciose. Iar alegerea personaluluĭ rămâne în sarcina ocârmuireĭ S-teĭ Mitropoliĭ.

D-luĭ șeful depart. trebilor bisericescĭ va aduce acéstă poruncă a nóstră la îndeplinire prin înțelegere cu ocârmuirea S-teĭ Mitropoliĭ».

Alexandru Ghica.

No. 185, anul 1837, Aprilie 20.

Mitropolia se scuza că nu găsesce profesor de teologie în țéră. Atuncĭ Marele Logofĕt al treburilor bisericescĭ, M. Cornescu, cu noŭ raport No. 1.167, August 9, către Domnitor combate scuzele Mitropolieĭ și spune, că Logofeția a fost îndreptat la Mitropolie pe un Neagoe, român din Transilvania, «care este și caligraf desĕvârșit» și n'a voit să'ĭ cerceteze diplomele ce le are de a luĭ învĕțătură, pe acel temeiŭ numaĭ... că la anul d'ântêiŭ nu era trebuință să înființeze de o-dată toțĭ profesoriĭ, nefiind copiĭ împuternicițĭ de tóte clasurile, și n'aŭ prevĕdut, că limba românéscă are lipsă de multe cărțĭ teologicescĭ, care urmĕză a se traduce din limbĭ strĕine, de bărbațĭ vrednicĭ, carĭ vor fi desĕvârșițĭ întru acéstă învĕțătura, nicĭ aŭ judecat că, profesorul Bălăsescu nu póte numaĭ singur să se îndeletnicéscă întru asemenea ostenitóre lucrare, fără să aibă ajutor cu întrégă sciință, ca să tălmăcéscă din latinéscă, séŭ din nemțéscă, cărțĭ teologicescĭ». Marele Logofĕt, maĭ ales că de la Septembre va fi și clasa II în seminariŭ, propune chiămarea din Transilvania ca profesor la seminariŭ, a unuĭ român de legea pravoslavnică, care împreună cu Bălăsescu să aducă în limba patrieĭ tóte cărțile cerute a se preda în seminariile pregătitóre și în seminariul central al S-teĭ Mitropoliĭ, tipărindu-se acele cărțĭ cu a eĭ cheltuială *).

*

Iată darea de sémă bănéscă presintată la 31 Octombre 1837, de către Iordache Zosima, către ocârmuitoriĭ Mitropolieĭ, pentru baniĭ cheltuițĭ până la data acésta cu seminariul:

Prea cinstita ocârmuire a adunăreĭ Mitropolieĭ

Plecat raport

După resoluția Prea Sființiilor Vóstre de sub No. 1.813, pusă la raportul inspectoruluĭ seminaruluĭ de sub No. 16, cuprindĕtóre, că se rĕspund leĭ 5.000 pentru trebuinciósele cheltuelĭ ale seminariuluĭ, iar ne maĭ fiind banĭ de aĭ poclonuluĭ asupră'mĭ să fac arĕtare, cu plecare fac cunoscut, că eŭ cu scirea Prea Sfințiilor Vóstre am început să strîng baniĭ poclonuluĭ dupe la preoțĭ prin părințiĭ protopopĭ aĭ Eparchieĭ Sfinteĭ Mitropoliĭ de la lĕt 836 și până acum, adecă pe douĭ anĭ, și după poruncile Prea Sf. Vóstre ceațĭ sloboḑit către mine în scris, 'ĭ-am și rĕspuns rênduri-rênduri în primirea inspectoruluĭ, și nu cunosc de o-cam-dată asupră'mĭ niscare-va banĭ, afară de leĭ 285, parale 21, și ceĭ care vor maĭ fi asupra unor protopopĭ ce n'aŭ incheiat încă socotéla cu mine pe acest următor an, pe care dupe ce voiŭ primi și pe aceștia, nu voiŭ lipsi ca să'ĭ rĕspund în trebuința seminariuluĭ, dupe poruncile ce mi se vor da; iar acum spre maĭ bună pliroforie a Prea Sf. Vóstre de ce banĭ s'aŭ primit de mine pe suma ludelor ce aŭ dat catastih protopopieĭ și cum s'aŭ rĕspuns, nu lipsesc a așterne maĭ joș și socotélă curată.

Al Prea Sfințiilor Vóstre prea plecată slugă,

Iordache Zosima. Anul 1837, luna Octombre 31.

*) Veḑĭ anexa la acéstă pagină.

www.dacoromanica.ro

Suma luḑilor preoţilor ce aŭ încheiat socotóla părinţiĭ protopopĭ pe lét 1836 :

Lude	Talerĭ		
90	900	Eclesiarch Luca	Bucurescĭ.
96	950	Protopop Pantazi	
324	3240	Eclesiarchu Gheorghe	Sud. Dâmboviţa.
84	840	Gheorghe al Cozieĭ	
157	1570	Andreĭ sud. Ialomiţa.	
89	890	Stan al Mostişteĭ	sud Ilfov.
90	900	Petrache al Gheorghiţeĭ	
91	910	Grigore al Sabaruluĭ	
169	1690	Christea	sud Teleorman.
137	1370	Niculae al Cotmeaneĭ	
131	1310	Păun	
178	1780	Spiridon	sud Vlaşca.
101	1010	Ión al Isvoruluĭ	
140	1400	Dimitrie	sud Prahova.
43	430	Ión	
294	2940	Elefterie sud Muscel.	
2214	22140		
	21129	se adaogă primiţĭ diu baniĭ poclonuluĭ leat 1837 ; şi nu se arétă anume, căcĭ n'aŭ încheiat toţĭ protopopiĭ socotelile.	
	43269	Tótă suma primiţĭ de mine în lét 1836 şi 1837 ; se scad daţĭ însă :	
	42983 19	5000 — inspectoruluĭ în lét 836 cu porunca D. Mitropolieĭ No. 1.230.	
		5000 — ipac . . . . . No. 1.487	
		5000 — ipac . . . . . No. 1.846	
		5000 — ipac . . . . . No. 2.082	
		2080 — ipac leat 1837 . . . . . No. 448	
		2920 — ipac . . . . . No. 261	
		5000 — ipac . . . . . No. 447	
		5000 — ipac . . . . . No. 605	
		5000 — ipac . . . . . No. 880	
		2000 — ipac . . . . . No. 1.445	
		360 — pentru patru-ḑecĭ cărţĭ i tertage ce s'aŭ cumpĕrat pentru copiiĭ seminaruluĭ.	
		623 19 s'aŭ ţinut în séma preotuluĭ Elefterie sud Muşcel şi a luĭ Gheorghe sud Dâmboviţa, pentru poclónele ce aŭ trimis la praznicul Mitropolieĭ dupe poruncile D. Mitropoliĭ sub No. 621 şi 622.	
		42983 19	
285 21		Adecă leĭ douĕ sute opt-ḑecĭ şi cincĭ rĕmân tot asupra mea.	

Zosima.

*

Abandonăm seminarul Metropolitan care cu atâta dificultate se înjgheabă şi trecem la materiĭ maĭ suriḑitóre.

Eforia a hotărit înfiinţarea în 1837 a uneĭ tipografiĭ a şcólelor.

La Didot în Paris a şi comandat acéstă tipografie, în preţ de 2.000 galbenĭ, care sumă are să se rĕspunḑă din arieratele de la Visterie. De câtă utilitate va fi pentru scólă înfiinţarea acesteĭ tipografiĭ, vom vedea în aniĭ următorĭ.

www.dacoromanica.ro

*

Câte-va informaţiunĭ acum relative la scolile primare.

„Curierul Rom.“ din 1837 vestesce, că se va deschide scólă prin subscriere, creată de locuitoriĭ din Găescĭ, Curtea-de-Argeş şi Alexandria.

La Craiova, pe lângă scóla publică funcţionéză încă alte douĕ scóle, fondate de fraţiĭ Craciun şi Hristea Ivanovicĭ împreună cu alţĭ cetăţenĭ.

In budgetul anuluĭ trecut am vĕdut inscrisă scóla de la Văleni-de-Munte, dar se vede că acésta a rĕmas neorganizată, de óre-ce în Ianuarie 1837 locuitoriĭ din acest oraş ceru să li se dea scóla, căcĭ eĭ aŭ adunat prin contribuţiune 13.773 leĭ.

In Februarie 1837 Stolnicul Ioan Socolescu dăruesce o casă cu 8 camere pentru scóla din Pitescĭ.

*

Cu tóte aceste parţiale îmbunătăţirĭ, scólele publice incepĕtóre sunt insuficiente şi Eforia, în lipsă de mijlóce pentru nuoĭ creaţiunĭ, se gândesce cum ar putea utilisa scolile private ţinute pe la bisericĭ prin mahalale şi care subsistaŭ din vechea organisare a învĕţămêntuluĭ.

Deja în 1837 Eforia începe a recunósce şi a utilisa unele din aceste scolĭ, ţinute de cântăreţĭ de la bisericĭ, scolĭ a căror listă am adus'o la unul din anĭ anteriorĭ.

*

D. Marin, actualul profesor de chemie de la universitatea din Bucurescĭ, este numit, acum 25 anĭ, profesor de clasa IV incepĕtóre, prin următorul:

Jurnal

„Luându-se în băgare de sémă, că cu reposarea D-luĭ Sinac profesorul de clasul al patrulea de incepĕtorĭ, rĕmâind acéstă catedră vacantă, D. Alexe Marinovicĭ ce a fost numit repetitor al claselor incepĕtóre din S-tul Sava a implinit lipsa de profesor la acéstă catedră cu esactitate şi destoinicie, de sunt acum 6 lunĭ, Eforia hotărésce:

Potrivit cu § 150 din regulamentul scólelor D. Alexe Marinovicĭ este numit vremelnicesce profesor de clasul al patrulea incepĕtor, cu léfă legiuită, prin regulament, de 350 pe lună, care léfă se va socoti de la 1 Noembre.“

A. Filipescu, Stefan Bălăceanu, B. Stirbeiŭ, P. Poenaru.

No. 527. — Anul 1837, Octombre 31.

O bună mĕsură din 1837, cu referinţa la scóla primară, este retipărirea tabelelor lancastrice:

„Exemplarele de tablele lancastrice ce aŭ fost tipărite în românesce, fiind acum rĕmase în prea puţin numĕr, şi făcênd trebuinţă a se tipări acum de al douilea, cu deosebită întocmire, s'aŭ pohtit uniĭ din D-niĭ profesorĭ să ia asuprăle alcătuirea acestor tabele, chibsuind a le întocmi după maĭ nouĕ perfecţie, ce s'aŭ dat acestuĭ metod.

www.dacoromanica.ro

Impărţirea acesteĭ lucrărĭ s'aŭ făcut după cum urméză:

D. G. Pop s'a însărcinat cu alcătuirea tablelor de silabism şi de aritmetică.

D. S. Pop cu tablele de gramatică.

D. G. Ioanid cu sentenţiile morale.

D. P. Genilie cu geografia şi cronologia.

D. Forian Aaron cu catechismul, istoria sfântă şi istoria ţĕreĭ.

D. P. Poenaru cu industria şi istoria naturală.

Aceste tóte, alcătuindu-se dupe metodul franţuzesc, se vor tipări cu cheltuiala din casa scólelor, atât în table cât şi în cărţĭ manuale, ca pe aceste cărţĭ să pótă copiiĭ repeta şi a casă ceea ce vor învĕţa în scólă pe tablă.

Cărţile manuale ce se vor tipări dupe table se vor vinde cu îndoit preţ din cât va costa cheltuéla tiparuluĭ lor, ca din jumĕtate preţul să se despăgubéscă casa scólelor, iar ceal-altă jumĕtate să se împartă între ceĭ carĭ vor fi alcătuit aceste tabele şi manuala în proporţia numĕruluĭ cólelor ce se vor lucra de fie-care dintr'înşiĭ.

După ce se va sevĕrşi alcătuirea tuturor acestor table, maĭ înainte de a se da în tipar, se vor revisui cu deamĕnuntul de o comisie întocmită de conlucrătoriĭ acestuĭ uvraj, carĭ adunându-se în câte-va seanţe, vor corecta cu toţiĭ împreună alcătuirea tablelor şi vor face cuviinciósele îndreptărĭ.

Tablele şi cărţile manuale ce se vor compune de o persónă se vor şi corecta la timp de aceeaşĭ persónă.

Alexandru Filipescu, Ştefan Bălăceanu, Barbu Ştirbeiŭ, N. Picolo, Petrache Poenaru. No. 365. — 1837, Iulie 31. Bucurescĭ.

*

O altă mĕsură menită a da pentru cât-va timp bune resultate, a fost întocmirea, în Noembre 1837, de *„comiteturĭ de inspecţie,* pe la scolile de prin judeţe, orânduindu-se, după sciinţa ce s'a dat Mareĭ Vorniciĭ" mădulariĭ al acelor comiteturĭ persónele ce s'arétă maĭ jos, şi prezident ocărmuitorul judeţuluĭ, adecă:

La Craiova: D. Clucer Iordache Oteteleşanu şi maĭ la urmă Serdar Chinezu.

Cerneţĭ: Serd. I. Gărdăreanu şi Serd. Burileanu.

T.-Jiul: Logof. Vasile Biungescu (?) şi Medelnicerul Grig. Bălteanu.

Caracal: Slugierul Amza Jianu şi Andreĭ Prijbeanu.

Rômnicu-Vălceĭ: Pitarul Borănescu şi Vist. N. Giulescu.

Slatina: Sard. Deleanu şi Gr. Obedeanu.

Pitescĭ: Stol. D. Brătianu şi Stol. Socolescu.

Giurgiŭ: Doftor Sibineanu şi D. Popa Luca.

C.-Lung: Stol. Urseanu şi Vist. D. Aricescu.

Ploescĭ: Medeln. Suslanescu şi Slugerul Cuţarida.

Tĕrgovisce: Sard. K. Hiotu Buzeu, Serd. Gaud şi Serd. Gavrilă.

Văleni-de-Munte: Medelnicerul Murzea, căcĭ căminariul A. N. Filipescu s'a lepădat.

Focşanĭ: Paharnicul Alecu Mărgărit şi Serd. Ghiţă Şonţu.

Ruşi-de-Vede: Slugierul Sandu şi Serd. G. Butculescu.

*

Muzeul naţional, fóie literală a ţĕreĭ românescĭ, dă o relaţie despre examenele publice urmate la colegiul S-tul Sava din Bucurescĭ, şi solemna împărţire a darurilor urmată

www.dacoromanica.ro

Duminică în 4 Iulie în ființa P. I. Domn și a unei numeróse adunări de streini învățați și de pământeni.

Ceremonia s'a deschis de D. C. Bălăceanu Logofětul trebilor bisericesci, după acésta în locul cercetăriĭ obicinuite a scolarilor, D. Serd. Simion Marcovici, profesor de Retorica, a rostit cu un rar talent un cuvînt academic asupra civilisației.

După acésta, D. Comis. și Cavaler P. Poenaru, directorul scólelor, prin un cuvînt plin de ritorie, din partea Epitropieĭ scólelor, a înfățoșat resultatul învățăturei trecute și îmbunătățirile ce aŭ a se introduce pe viitorul an.

In urmă s'aŭ chiămat pe rînd scolariĭ, carĭ era vrednicĭ a lua premiile (darurile) cuvenite pentru rĕsplătirea silinței lor, iar aceĭ maĭ însemnațĭ aŭ primit din mâna I. S. cununĭ, carele a bine-voit a adresui fie-căruia câte un cuvînt bine-voitor. Muzica regimentuluĭ suna în tot timpul împărțireĭ premiilor.

După acestea, I. S. cu toțĭ óspețiĭ strĕinĭ și pământenĭ aŭ cercetat cu amĕnuntul tot așeḑemîntul și aŭ arĕtat a sa plăcere Epitropieĭ pentru buna ținere și râvnă ce desvelesce în favorul învățăturilor.

Cursul superior încă primesce óre-carĭ îmbunătățirĭ, prin adăogirea la 19 Decembre 1837, a douĕ catedre de legĭ, la S-tul Sava. Marele Logof. al dreptățeĭ Barbu Știrbeiŭ cere acésta de la Domnitor: prin anaforaua sa sub No. 15.304 propune adăogirea de douĕ catedre nuoĭ de legĭ la S-tul Sava, pentru a se înlesni formarea candidaților de amploiațĭ în posturĭ judecătorescĭ. Fiind-că acéstă cestiune intră prin resolvirea eĭ în anul 1838, vom reproduce diversele acte relative în analele anuluĭ următor.

*

In Moldova, procesul, séŭ maĭ bine conspirațiunea contra limbeĭ române continuă în 1837 și ia o formă maĭ acută. După memorabilul raport din 28 Noembre 1836 al Comit. Academic, semnat de G. Asaki, G. Seulescu, Damaschin Bojinca și Maior Singurof, raport prin care aceștia întîmpinaŭ la punctele din ofisul domnesc comunicat cu officia Epitropieĭ din 11 Noembre, se păru un moment, că afacerea este terminată. Dar în Martie 1837 revine cu maĭ multă iuțeală.

De astă dată, alăturea cu braviĭ profesorĭ, carĭ luptaŭ pentru limba română, ia loc și însăși Epitropia, sub prețedința Mitropolituluĭ Veniamin. Lungĭ și frumóse fură desbaterile Epitropieĭ asupra raportuluĭ academic din anul trecut. Prin jurnalul cu No. 66 din 19 Martie, Epitropia conchide, că s'a lămurit, ca o mĕsură cea maĭ de priință: a rĕmânea cu neclintire statornicită sistema învățăturelor publice în limba patrieĭ, precum acésta este legiuit și prin Reglementul organic, cap. 9 art. 357, avênd de ajutor și alte limbĭ vechĭ și nouĭ.

Acuzațiunile aduse scóleĭ române eraŭ îndreptate, precum vĕḑurăm, în contra actualilor profesorĭ, declarându-ĭ de incapabilĭ. Mitropolitul Veniamin, pe de o parte amintesce că după Regulamentul organic, limba românéscă nu póte fi isgonită din scolĭ, și pe de alta, ca să înlăture objecțiunea de incapacitate, povățuit negreșit de G. Asaki, isbutesce pe lângă colegiĭ sĕĭ din Epitropie a-ĭ face să ia mĕsurĭ de îmbunătățirea corpuluĭ didactic cum și a se pregăti cărțile necesare în limba românéscă. Epitropia decĭ dispune aducerea doctoruluĭ Petru Câmpeanu; chiămarea candidaților de profesorĭ trimișĭ la Viena; aducerea unuĭ profesor de limba și literatura franceză; aducerea a doĭ pedagogĭ, unul francezĭ și unul german pentru institut; instituirea de către comitetul academic a uneĭ comisiunĭ

www.dacoromanica.ro

pentru compunerea, traducerea şi reviduirea cărţilor didactice şi maĭ ales a unuĭ lexicon românesc. Pentru inlesnirea acesteĭ de pe urmă lucrărĭ Epitropia hotărésce a se cumpĕra manuscriptul lexiconuluĭ reposatuluĭ consilier Ion Budaĭ „care carte impreună cu lexiconul alcătuit de D-luĭ Căminariul Costin Veisa, să inlesnéscă comisia in acéstă lucrare, adunând atât din gura poporuluĭ românesc cât şi din cărţĭ, séŭ dresurĭ vechĭ, tóte cuvintele naţionale; iar in locul acelor ce ar lipsi, să se alcătuéscă acele maĭ potrivite de pe maica limbă, cu finale românescĭ, inţelegêndu-se insă direcţia scólelor în asemenea lucrare şi cu direcţia scólelor din ţéra românéscă.

Iară apoĭ, spre sporire, despre o parte a numĕruluĭ lucrătorilor literalĭ, cât şi a cărţilor folositóre, stipendistiĭ carĭ aŭ incheiat tot cursul invĕţăturilor să fie datorĭ a tălmăci de pe o limbă strĕină câte o carte, ce se va hotărî de comitetul academic, folositóre invĕţăturilor. *)

*

Un singur punct maĭ negru in tot jurnalul acesta al Epitropieĭ: După venirea personaluluĭ noŭ la academie „şi inainte de inceperea cursuluĭ scolastic al anuluĭ 1837, ḑice Epitropia să se facă o cercetare a Reglementuluĭ scólelor şi a personaluluĭ aflător acum in a lor slujbă, atât pentru de a se alcătui tot personalul pe viitorime, din aceĭ ce se vor socoti în stare de a purta respectivele lor posturĭ, cât şi pentru economia caseĭ scólelor, de a putea pune paradosirea a maĭ multor objecturĭ asupra unuia din profesorĭ."

Va să ḑică, Epitropia ceda intru cât-va curentuluĭ stabilit de direcţunea franceză a luĭ Crassan şi Vaillant şi bănuia şi ea cum că scolile nu mergeaŭ bine.

Cu toate acestea, aducerea unuĭ noŭ profesor de limba şi literatura franceză ni se pare indreptată in contra luĭ Crassan, pe care comitetul şi Epitropia voiaŭ să'l elimineze din Academie.

*

La 18 Martie 1837, Epitropia, cu anaforaua No. 67, comunica Domnitoruluĭ rĕspunsul sĕŭ de maĭ sus, redactat in modul următor:

Prea Inălţate Doamne,

„Luminatul ofis al Inălţimeĭ Vóstre, din 2 Noembre, trecut adresat către acéstă Epitropie, prin care i se impărtăsesce óre-care propunere atingĕtóre de ramul invĕţăturilor publice, primindu-se cu adânc respect, Epitropia a cunoscut inţeleapta ingrijire a I. V. pentru statornicirea şi sporirea acestuĭ obiect atât de insemnător, menit a intemeia binele patrieĭ, prin o drĕptă luminare a fiilor eĭ şi a reversa asupra I. V. o laudă cu drept agonisită. Povăţuită de propunerile I. V. coprinse in acel ofis, Epitropia a cerut intru acésta şi socotinţa Comitetuluĭ academic precum şi altor persóne a căror ideĭ invrednicesc a fi preţuite, supuind apoĭ acestea uneĭ indelungate desbaterĭ s'aŭ lămurit intr'o unire a fi ca o mĕsură maĭ priitóre uneĭ drepte luminărĭ, a urma invăţătura publică in limba patrieĭ, dupe cum rostesce mântuitórea legiuire a Regulamentuluĭ organic cap. 9 § 357, avênd insă de ajutor limbele clasice vechĭ şi nouĭ, a căror invĕţătură. atât în literatura cât şi sciinţe, are să fie de model şi povăţuire, luând tot o dată următórele deosebite mĕ-

*) Dos. No. 117, Arch. Stat.

www.dacoromanica.ro

surĭ in privinţa îmbunătăţireĭ invĕţăturilor: a se chiema pe D. doctor Petru Câmpeanu, carele atât prin ale sale atestaturĭ, cât şi personale recomandaţiĭ, se arĕtă vrednic a lucra în slujba scólelor in ramul sciinţelor politice, precum matematica şi fizica.

Asemenea a se chiăma de la Viena pe aceĭ douĭ candidaţĭ moldovenĭ, carĭ se vor socoti in stare a paradosi unele din sciinţe, pentru a căror invĕţătură să fie al treilea an la Universitate. Crescerea elevilor şi a stipendiştilor la institut fiind acea maĭ însemnătóre sarcină de la care se aşteaptă informarea insuşirilor morale şi sciinţifice a tinerimeĭ nobile, cerênd neapărat aceea maĭ cu amĕnuntul ingrijire, Epitropia socotesce a se aduce douĭ pedagogĭ strĕinĭ şi anume unul francez şi altul german, cu haractir recomanduitor şi acel cu maĭ potrivite insuşirĭ uneĭ asemenea insărcinare şi carĭ tot o-dată să pótă fi de corepetitorĭ aĭ clasuluĭ german şi francez; asemenea pentru învĕţarea limbeĭ franceze cu a eĭ literatură şi informarea deosebitelor stilurĭ s'aŭ socotit de neapărată trebuinţă a se aduce de la Paris un invĕţat, carele atât prin al sĕŭ haractir, cât şi sciinţă, să rĕspundă acesteĭ trebuinţe.

La venirea personaluluĭ sus insemnat, să se supue revizieĭ, organizaţia scólelor şi potrivit cu trebuinţa să se alcătuiască tot personalul din aceĭ carĭ se vor socoti in stare a purta sarcina profesorieĭ, atât in privirea sporuluĭ, cât şi a economieĭ caseĭ scólelor. Iar pentru cărţile scolastice, comitetul academic s'aŭ insărcinat de a alcătui o comisie privighitóre, ca profesoriĭ respectivĭ şi candidaţiĭ stipendiştĭ să tălmăcéscă cărţile cele maĭ neapărate pentru paradosit invĕţăturile. Maĭ ales nevoĭe fiind a se alcătui un lexicon románesc cu vre-o limbă modernă, Epitropia socotesce a se cumpĕra manuscriptul rĕposatuluĭ consilier Ion Budai, ca impreună cu alcătuirea D-luĭ Căminar Costin Veisa să fie comisieĭ de temeiŭ, la alcătuirea aceluĭ lecsicon, povăţuindu-se întru aceste de metodul urmat şi de alţiĭ, la asemenea imprejurărĭ, adunând toate cuvintele moldovene alese şi uĭtate, de prin dresurĭ şi cărţĭ vechĭ, precum şi din gura poporuluĭ; apoĭ acele cuvinte ce ar lipsi de tot, să se alcătuiască după trebuinţă de la maica limbă, şi in asemenea lucrare să se înţeleagă direcţia scólelor cu acea din ţéra románéscă. La acest prilej Epitopia cu respect supune I. V. resultatul examenelor publice, atât aicĭ la Eşĭ, cât şi pe la scolile departamentale, din care se arĕtă că la inchierea anuluĭ 1836 se afla in Eşĭ 436 scolarĭ, intre carĭ 42 elevĭ şi 58 stipendişti, iar la ţinuturĭ 538 scolarĭ, adecă peste tot 973, a căror numĕr după luarea aminte ce s'a făcut, in cursul de vĕră pururea cu o pătrime sporesce. Din raportul Comitetuluĭ academic şi a procuroruluĭ s'aŭ vĕdut resultatul examenelor in deobşte impăcătoriŭ, in care câţĭ-va tinerĭ invrednicise luare aminte a ocărmuireĭ şi despre care la generalnicul examen, Epitropia nu va lipsi a raportui, iar cercetarea clasificaţiilor şi a notelor aŭ vĕdit pentru aceĭ ce se ţin cu cheltuiala Statuluĭ, că puţinĭ din elevĭ aŭ avut clas bun, fiind uniĭ cu mijlociŭ talent, şi asemenea sirguinţă, care fără smintélă se va putea indrepta prin o stăruitóre de aprópe a lor privighere, prin mĕsura unor pedagogĭ îndepliniţĭ. Iar pentru aceĭ externĭ s'aŭ insemnat că a lor nesporire urméză maĭ ales din neregulata venire la clas, pentru care smintélă Epitropia nădăjduesce cum că va inceta indată ce prin neagonisirea unor bune atestaturĭ din scóle publice tinerimea nu se va primi în slujba cănceleriilor, unde maĭ cu sémă stăruesce a intra.

După plata caselor cumpărate pentru scóle, cassa, maĭ are la Visterie 317.057 leĭ 19 parale, afară de suma cuvenită pe aniĭ curgĕtorĭ, incât este in stare, atât a intimpina cheltuiala zidărieĭ comunicaţieĭ intre academie şi institut, cât şi de a incepe a cumpĕra pentru biblioteca publică cărţĭ şi instrumenturĭ pentru cabinet.

Supuind aceste la cunoscinţa I. Vóstre, Epitropia socotesce asemenea mĕsurĭ maĭ po-

www.dacoromanica.ro

trivite pentru împlinirea părintesculuĭ scopos, în privirea luminăreĭ tinerimeĭ şi vĕ rŏgă să bine-voiţĭ a da într'acésta, înalta hotărîre, spre a putea Epitropia îndată păşi către sus însemnatele mĕsurĭ.

Al înălţimeĭ vóstre către Dumnezeŭ smerit rugător,
Veniamin, Mitropolitul Moldoveĭ,
şi plecate slugĭ
Canta Logofĕt,
Ghica Logofĕt,
Assaki.

No. 67.
1837, Martie 18.
Eşĭ.

Pe acéstă anaforă Domnitorul pune hotărîrea următóre manuproprie:

„*Se încuviinţĕză aducerea bărbaţilor ce se cunosc de Epitropie a fi neapĕrat trebuincioşĭ şi pentru care va şi primi îndată mĕsurĭ, ca să nu mijlocĕscă întârdiere.*"

M. Sturdza. In 20 Martie, anul 1837.

*

Graţie patriotismuluĭ profesorilor şi a majorităţeĭ membrilor Epitropieĭ, furtuna care ameninţa cu ruinare scóla română, se termină de astă dată prin un real câştig al acesteĭ scóle.

In adevĕr, un numĕr însemnat de profesorĭ bunĭ se adaug la personalul didactic al Academieĭ, în decursul anuluĭ 1837. Intre nuoiĭ profesorĭ vom cita pe doctorul Petru Câmpeanu, pe doctorul Cihac, pe St. André (de l. franceză *), A. Costinescu, N. Draghinicĭ, Ioan Ionescu, N. Singurof, V. Popescu (Scriban), Corinos, Iancu Stavrat, Partenie Antonof, Sulgeru Paulini, Maisonabe doctor în medicină etc.

In urma disposiţiilor direcţieĭ învĕţăturilor, D. doctor Cihac, profesor de istoria natuturală la Academie, va paradosi Marţia de la 10 până la 11 césurĭ înainte de amiadă-ḑi, şi Sâmbătă de la 9 până la 10 césurĭ. (Luna Octombre.)

Ascultătoriĭ externĭ, carĭ ar dori a urma aceste intereresante învăţăturĭ, se vor înscrie maĭ întâiŭ în Academie, la censorul, D. doctor P. Câmpeanu. **)

Iată numele ascultătorilor cursuluĭ de istorie naturală la anul 1837 Iunie 1:

1) Ion Ionescu, 2) Vasile Popescu, 3) Dimitrie Grigoriu, 4) Iancu Albineţ, 5) Ghiţă Caliman, 6) Dimitrie Gustea, 7) G. Stihi, 8) G. Platon, 9) A. Grigoriu, 10) A. Asaky, 11) G. Vâlcu, 12) Scarl. Baroti, 13) Ilie Hermeziu, 14) Panaite Donicĭ, 15) N. Ionescu, 16) N. Dumitriu, 17) C. Stratul, 18) Stavrat Iancu, 19) Mihalache Cerchez şi 20) Ion Donicĭ. (Dos. No. 57 idem. ***)

In primele ḑile din August 1837 sosesce în Iaşĭ doctorul P. Câmpeanu (Maler ****). El nu începe cursul decât în semestrul viitor. Câmpeanu e numit profesor de filosofie şi

---

*) Dos. No. 45 corent Arch. Stat. Acest profesor este numit la 31 Maiŭ 1837.

**) Alb. rom. pag. 19 din 1837.

***) Alb. rom. No. 65 din 19 August 1837 publică:

„Tipărirea istorieĭ naturale, care cea întâia ŏră s'aŭ compus de D. doctor Cihac în limba românéscă s'aŭ încheiat. Acéstă carte, înfrumuseţată de 20 frumóse stampe litograficite este rînduită pentru învĕţătura tinerimeĭ, în cât D-lor subscriitoriĭ se vor adresui la librăria D. Bel et Comp. spre a primi ale lor exemplare; doritorii pot a găsi de acestea şi la Inst. Albineĭ, iar pe la ţinuturĭ pe la D-lor profesorĭ."

****) Alb. rom. No. 65 din 19 August 1837.

www.dacoromanica.ro

censor internatuluĭ. Instalarea luĭ în acéstă funcţiune se face cu mare solemnitate, la 30 Septembre 1837.

Asemenea solemnitate până acum neobicĭnuită, o socotim făcută cu óre-care ostentaţiune spre a atrage atenţiunea publică asupra îmbunătăţireĭ corpuluĭ didactic al Academieĭ. Introducerea la catedră a doctoruluĭ Câmpeanu o face nu de mult numitul Rector al Academieĭ, doctor Maisonabe. Acesta sosise în Iaşĭ la 1837. Alb. rom. No. 59 din 29 Iulie îl numea, anunţându'ĭ sosirea: „Profesor şi oficiant al Universităţeĭ crăescĭ de Francia.“ La Septembre 1 Epitropia învĕţăturilor publice amintesce prin jurnalul sĕŭ cu No. 223, că aŭ adus şi alţĭ profesorĭ „Mădularĭ aĭ acelor întêe Universităţĭ ale Europeĭ, pentru catedrele înaltelor obiecte“, şi apoĭ organizéză comitetul academieĭ ast-fel:

Referendar preşedinte G. Asaky.

Dr. Maisonabe, rector Academieĭ, prof. de legĭ şi dr. aşeḑĕmintelor scolare din Iaşĭ şi provisor.

Dr. P. Câmpeanu, prof. de filosofie şi censor.

Maiorul Singurov, întâiul prof. de inginerie.

Pah. G. Seulescu, prof. de filologie, de istorie şi inspectorul scólelor normale şi directorul cancelarieĭ comitetuluĭ.

Th. Stamate, prof. de fisică şi înalta matematică.

Cam. Costin Veisa, procuror din partea Ocărmuireĭ.

De şi Petru Câmpeanu, este deja membru al comit. academic la 1 Septembre, instalarea luĭ, de care maĭ sus vorbirăm, se face numaĭ la 30 Septembre.

Iată în ce mod dă séma despre acéstă festivitate scolară Alb. rom. în No. sĕŭ 78, din 3 Octombre 1837.

„Joĭ în 30 a trecuteĭ lunĭ la 7 ceasurĭ diminéţa, D. Rectorul, avênd sub a sa povăţuire pe D-lor profesoriĭ şi eleviĭ Academieĭ, aŭ mers la biserică spre a fi faţă la serbarea leturghieĭ, care în urmarea cereriĭ sale, Prea S-tul nostru Inalt Archipăstor a fost orînduit a se face.

După ce s'aŭ înturnat în coprinsul Academieĭ, s'aŭ instalat D. doctorul filosofieĭ P. M. Câmpeanu, în fiinţa D. referendaruluĭ cinstiteĭ Epitropiĭ şi a tuturor elevilor. După ce aŭ cerut la D-luĭ loco-ţiitorul cinstiteĭ Epitropiĭ învoire de rostire, D. rectorul a cuvîntat următórele:

„D-lor eleviĭ! acesta este profesorul vostru de filosofie, pe carele vĕ înfăţoşez. Pe lângă titlul de profesor al acesteĭ catedre, D. dr. Câmpeanu unesce şi acela de censor al studiilor, prin care se face maĭ inalt la grad peste colegiĭ sĕĭ, în cât pentru îndoit acest cuvînt i sunteţĭ datorĭ cuvenitul respect.

Dar D. dr. Câmpeanu are încă drituri prin preţiósele însuşimĭ asupra încredereĭ, pot ḑice asupra dragosteĭ, care cu atâta îngenuitate aţĭ înfăţoşat-o mie, din ḑiua întâiŭ când ne-am vĕḑut în acest locaş sfinţit bunelor învĕţăturĭ şi lucrărilor felurite, prin care aveţĭ a vĕ face adevĕraţĭ creştinĭ, cetăţenĭ luminaţĭ, adecă bărbaţĭ îmbunătăţiţĭ. Plecările cu care se află înzestrat profesorul vostru întru împlinirea îndatoririlor sale, sunt după a mea încredinţare, pentru care eŭ rĕspund,-întru tôte potrivite cu ale mele.

A vĕ da o temelnică învĕţătură, care va fi D-vóstre purure trebuitóre sĕŭ folositóre, a vĕ deprinde de a iubi şi de a practisi virtutea; acésta este a sa însărcinare, şi acésta îndatorire este nedespărţită de acea de a vĕ învĕţa a lucra în tóte împrejurările, cu sfiinţenie plinitorĭ îndatoririlor vóstre către Prinţul, părintele patrieĭ, şi către povĕţuitoriĭ

www.dacoromanica.ro

sfinteĭ vóstre religiĭ, pentru care nicĭ odineóră sa nu pregetaţĭ a înfăţoşa pururea acel maĭ adânc respect.

Eŭ mĕ întemeez, D-lor elevĭ, pe sinceritatea (curăţenia cugetuluĭ) făgăduinţelor ce 'mĭ aţĭ dat pentru a mĕ încredinţa despre bunele vóstre plecărĭ.

Atuncea să fiţĭ maĭ înainte încredinţaţĭ de a mea cunosciinţă. Prin puterea vóstră aţĭ câştigat de acum a mea dragoste, şi mĕ măgulez, că vĕ este de plăcere a primi din parţea mea asemenea încredinţare, precum de plăcerea mea este a vĕ o da."

După aceste cuvinte, D. prof. Câmpeanu a rĕspuns în limba latină următórele:

„Prea vrednice rector al acesteĭ Academiĭ. Astăḑĭ mĕ socotesc cu atâta maĭ norocit a mĕ afla sub ale D-tale auspiţiĭ între colegiĭ meĭ, carĭ întrunesc tóte ale lor puterĭ, ca să pótă spori studiile în acest Principat, în cât am avut cinstea cea însemnată de a fi chiămat la înaltul post al catedreĭ filosofieĭ, prin orînduirea cinstiteĭ Epitropiĭ de învĕţătură publică, după autorisaţia P. I. Domn.

Drept aceea, după ce cu căḑutul respect am înfăţoşat tótă a mea cunoscinţă I. Sale fundatorul acestuĭ mare aşeḑămênt şi cinst. Epitropiĭ, eŭ de asemenea vĕ mulţămesc pentru îmbrăţoşarea şi cordialitatea cu care aţĭ bine-voit a păsi către a mea încatedruire la profesoria filosofieĭ, catedră însemnătóre, care făgăduesc a o purta cu tótă rîvna şi sirguinţa de care sunt însufleţit, pătruns fiind de dorinţa de a insufla în cugetul tinerimeĭ sfinţenia principiilor, pe care fie-carele dintre noĭ, nu numaĭ ca om şi mădular al societăţiĭ, ci maĭ mult de cât tóte, ca un creştin, trebue să aibă drept povaţă ca a sa religie cu amĕnunt să plinéscă.

Cu tóte acestea se cuvine a mărturisi, că numaĭ asemenea disposiţiĭ din partea mea, póte că nu ar fi îndestule întru plinirea dorinţelor mele, déca nu m'aşĭ rezema pe a D-vóstră înţelepciune, practisire, şi ale vóstre luminĭ, care v'aŭ agonisit tótă încrederea Augustuluĭ şef al acestuĭ Principat, a cinst. Epitropiĭ şi a celor întâĭ aĭ sĕĭ locuitorĭ aĭ ţĕreĭ.

Drept acea am norocirea a mĕ putea încrede în a vóstră bună-voinţă către mine, în hotărîrea şi în mijlócele vóstre de a vĕ arĕta vrednic de postul atât de însemnat la carele sunteţĭ chiămat. In spre infiinţarea bunelor mele plecărĭ, vĕd numaĭ ajutor şi încurajare din a vóstră parte, prin care nemerirea sarcineĭ mele este siguripsită."

*

In 2 Octombre 1837 Ludovic Iordan este numit profesor I al limbeĭ franceză în locu luĭ St. Andrea, care ocupase provisoriŭ acest post şi care, ḑice un raport al comit. academic, cu No. 151, către Epitropie, „neavênd cunoscinţa limbeĭ românescĭ nu póte a fi profesor."

Iată în ce mod comitetul academic rĕspundea indirect celor carĭ făceaŭ şi făcuseră rĕsboiŭ limbeĭ române!

*

Monitorul frances publică în 1837 o descriere lăudăróşă a înaugurăreĭ Academieĭ Mihailene şi un tabel de starea învĕţătureĭ în Moldova. Acéstă comunicaţiune a gazeteĭ franceze încă era o apĕrare indirectă şi abilă a scóleĭ române, faţă cu Rusia şi cu agenţiĭ acesteĭ ţĕrĭ. Veḑĭ acésta în anexă. *)

*) Veḑĭ anexa.

www.dacoromanica.ro

In Iulie 11 G. Asaki avu mulţămirea să facă pe chiar ilustrul muscal Demidof a constata, cât de nedrepte eraŭ acusaţiunile aduse Academieĭ Mihăilene.

„D. Demidof şi învĕţaţiĭ francezĭ aŭ cercetat Academia şi cabinetul nostru de istoria naturală şi aŭ arĕtat a lor mulţămire pentru rînduiala ce aŭ găsit şi pentru câte-va obiecte rare ce coprinde acel cabinet.“

*

Douĕ visite preţióse primi scolile din Iaşĭ în 1837, acea a luĭ Ioan Eliad şi Aristia. Din relaţiunile acestea ale bărbaţilor noştri, dinainte de 1848, se stabilesce curentul politic al unireĭ Principatelor.

Iată în ce mod anunţă G. Asaki visita luĭ Eliad şi Aristia:

„D. I. Eliad de la Bucurescĭ, românilor cunoscut cu laudă pentru zilosul carele de demult disvaleşce întru cultura naţională, a petrecut între noĭ câte-va ḑile, puţine întru adevĕr pentru mulţămirea prietinilor şi pentru dorinţa mirătorilor sĕĭ, dar tóte minutele petreceriĭ sale aŭ harazit întru cercetarea aşeḑĕmintelor publice şi a persónelor, carĭ în aşĭa scurt timp aŭ ţintit a sa luare aminte. Impreună cu D-luĭ se afla şi râvnitorul D. profesor al literatureĭ, Aristias, traducĕtorul luĭ Saul, a luĭ Alfieri şi al Iliadeĭ pe limba românéscă.“ *)

*

Altă visită:

„D. Logofĕtul Ioan Văcărescu a căruĭ nume este unit cu poesia născĕtóre a românilor prin numeróse compunerĭ lirice, după ce aŭ petrecut aicea la Iaşĭ câte-va ḑile în sînul familieĭ sale şi a numeroşilor sĕĭ prietenĭ, a plecat la Bucurescĭ.“ **)

*

Introducerea în personalul didactic al Academieĭ a luĭ Maisonabe este semnalul uneĭ schimbărĭ în disciplina scolarilor. El lucréză pentru înlăturarea pedepseĭ cu bătaia. In Octombre 1838 a avut un adevĕrat conflict cu bĕtrânul profesor Verescu şi a cerut destituirea luĭ, căcĭ bătuse pe elevul Crupenski. ***) Maisonabe nu isbuti în campania luĭ, căcĭ Verescu fu susţinut de colegiĭ sĕĭ.

Iată programa materiilor ce se învĕţă în acest an în 2 clase gimnasiale câte eraŭ deschise, în 2 clase umanióre şi în clasele de filosofie şi de drept:

Academia Mihăileană

Clasa I gimnasială

1) Principiile aritmeticeĭ până la proporţiĭ, 2) limba latină, 3) cronologia de la începutul lumiĭ până la decăderea imperiuluĭ roman, 4) geografia Europeĭ, 5) religia.

Clasa II gimnasială

1) Aritmetica raţională, de la proporţiĭ până la sfirşit, 2) limba latină: etimologia, 3) geografia: America, Africa şi Oceania, 4) cronologia: de la decăderea imperiuluĭ roman până la descoperirea Americeĭ, 5) religia.

Profesorĭ: Sulgerul Paulini şi Iancu Stavrat.

---

*) Alb. rom. No. 36 din 9 Maiu 1837.

**) Alb. rom. No. 60, din 1 August 1837.

***) Dos. No. 120 curent, Arch. Stat.

www.dacoromanica.ro

Cursurĭ extraordinare :

Caligrafia de supleantul Parteni Antonov, mecanica populară și desemnul liniar de A. Costinescu.

Clasa I de umanióre

1) Retorica, 2) cronologia : dela descoperirea Americeĭ până la pacea de la Westfalia, 3) sintaxa latina și analisa, 4) algebra, 5) geografia veche, 6) limba elină, 7) religia și morala.

Clasa II de umanióre

1) Aplicația retoriceĭ, 2) mitologia, 3) istoria literatureĭ și versificația în limba românéscă, 4) cronologia: de la pacea de Westfalia până în ḑilele nóstre, 5) geometria teoretică, 6) poesie latină, 7) geografia patrieĭ (a ambelor principate), 8) sintaxa elină.

Profesorĭ : N. Drăghinicĭ, Ion Ionescu, V. Popescu și Carinos.

Clasa de filosofie

1) Logica, 2) metafisica, 3) estetica, 4) istoria rațională, 5) matematicele.

Profesorĭ : Doctorul P. Câmpeanu, Paharnicul Gh. Sĕulescu, Anton Velini.

Clasa de drept

1) Inalta literatură francesă, dreptul public și acel privat al diverselor popóre.

Profesor : C. Maisonabe *).

Se face o excepțiune de Epitropie în favórea luĭ Maisonabe, cât privesce limba de predare, încuviințându-se ca să nu fie limba românéscă, ci limba francesă, sub cuvênt că : «acest curs fiind încă noŭ în Europa, și o culegere de codice a deosebitelor națiĭ fiind tipărită numaĭ în limba francesă, paradosul se va face în acéstă limbă, până când D. profesor va fi format vrednicĭ elevĭ de al paradosi în limba românéscă.»

*

In urma introducereĭ atâtor profesorĭ nouĭ în Academie, **) mulțĭ din eĭ iaŭ locul cum vĕḑurăm, în sînul comitetuluĭ academic; așĭa, Doctorul Maisonabe, P. Câmpeanu, N. Singurov, etc. ***).

Dintre profesoriĭ de matematică din 1837, aflăm și pre fiul luĭ G. Asaki, locotenent Dimitrie Asaki. Epitropia cu adresa No. 256, l'a numit la clasa de architectură profesor fără léfă ****).

*

Seminariul Veniamin continuă, maĭ îmbunătățit, sub direcțiunea luĭ Damaschin Bojinca. Administrat în afară de Epitropie, despre el nu aflăm documente maĭ însemnate în archiva acesteĭa.

---

*) Veḑĭ Albina română pe 1837, pag. 315, veḑĭ și Buletinul oficial al Moldoveĭ No. 76 din 1837; dăm aci, în anexă, după dosarele de la archiva Statuluĭ No. 29 și 44, statistica tutulor scolarilor.

**) In No. 75 al Alb. rom., (supliment din 23 Sept. 1837), se publică compunerea comitetuluĭ scolar și programa materiilor ce aŭ a se paradosi în scólele publice ale Moldoveĭ pe 1837—38. (Veḑĭ Alb. rom. tom. pe 1835).

***) Veḑĭ dosarul de la Arch. Stat. No. 348.

****) Cond. comitetuluĭ academic No. 151 curent, fila 7.

www.dacoromanica.ro

Dăm în anexă tot ce am găsit in Buletinul oficial al Moldoveĭ pe 1837, şi în Albina românéscă. Despre acest an nimica, nicĭ o scire nu aduce scrierea tocmaĭ despre seminariŭ, a D-luĭ C. Erbiceanu : Istoricul seminariuluĭ Veniamin. (Iaşĭ, 1885).

*

Relativ la scóla primară, iată informaţiunile ce putem culege pentru anul 1837 :

In locul trecutuluĭ din viéţa Pit. I. Nanu, profesorul scóleĭ publice de la Roman, Cinstita Epitropie a rînduit împlinitor aceluĭ post pe D. Candidatul I. Vitzu *).

La 22 Noembre 1837, I. Nanu, fost elev al seminariuluĭ Veniamin, îndemnat de orăşeniĭ din Piatra, deschide acolo scólă primară cu 64 scolarĭ **).

Festivităţile de peste an ale scólelor din Moldova, ne daŭ ocasiune, multe din ele, să constatăm mersul cultureĭ.

In Februarie 8 până la 15, conform § 130 din regulament, se ţin examene publice, anunţate prin următorul avis publicat în Alb. rom. No. 91 din 7 Februarie:

«In urmarea reglementuluĭ scolastic, § 130, avênd a se face examenele publice ale semestruluĭ ântêiŭ, Cinst. Epitropie, prin resoluţie asupra raportuluĭ comitetuluĭ academic, aŭ hotărît a se începe acele examene Lunĭ, 8 Februarie, urmând în 9, 10, 11, 12, 13 şi 15 în tóte ḑilele, de la 8 diminéţa până la 12, şi de la 3 până la 5 césurĭ séra, anume după programa întru acésta alcătuită pentru deosebite clasurĭ şi obiecturĭ ordinare şi extraordinare. Drept aceea, toţĭ cunoscĕtoriĭ şi doritoriĭ învĕţăturilor sunt poftiţĭ a fi faţă la acéstă cercetare.

Examenele scolilor ţinutale se vor face pe la închierea acesteĭ lunĭ, în ḑilele hotărîte de D-lor inspectoriĭ acelor scóle şi subt a lor Presidenţie.»

Alb. rom. No. 53 din 8 Iulie, anunţă examenele urmate pentru examenele de véră şi serbarea examenuluĭ general pe ḑiua de 10 Iulie.

Examenele speciale ale claselor începĕtóre, acelor gimnasiale şi acelor umanióre, precum şi ale obiectelor extraordinare făcêndu-se in public, de la 28 Iunie până în 6 a curgĕtóreĭ, Epitropia învĕţăturilor aŭ hotărît, ca solenitaua unuĭ examen general să se facă Sâmbătă, în 10 Iulie, la 9 césurĭ diminéţa.»

1837, Iunie 24, Alb. rom. No. 49.

«Asupra raportuluĭ comitetuluĭ academic, întemeiat pe aşeḑĕmêntul învĕţăturilor publice, Cinstita Epitropie a rînduit a se începe în Iaşĭ examenele speciale a clasurilor publice, pentru semestrul curgĕtoriŭ, Lunĭ, în 28 Iunie, urmând până la 6 Iulie, în tóte ḑilele de la 8 până la 12 diminéţa şi de la 3 până la 6 după amiaḑĭ, după înadinsa programă aci alăturată, pentru clasele începĕtóre, gimnasia şi institutul învĕţătureĭ fetelor. Drept aceea, părinţiĭ şi doritoriĭ sunt poftiţĭ a fi de faţă la aceste cercetărĭ, după a cărora cu amĕnuntul închiere va urma şi solena înfăţoşare, despre care se va hotărî ḑiua. Iar ḑiua examenelor pe la scólele ţinutale, se va hotărî prin mijlocirea cinstiţilor inspectorĭ.»

*

La scóla de fete din Iaşĭ examenul se face în 15 Iulie ***).

*) Veḑĭ Alb. rom. No. 37 din 13 Maiŭ.
**) Dosarul No. 54 curent, arch. Statuluĭ.
***) Veḑĭ dosarul No. 18 curent, Archiva Statuluĭ.

www.dacoromanica.ro

Iată ce spune Albina română No. 57, despre resultatele dobêndite la examenul scóleĭ de fete:

«Joĭ, în 15 ale acecteĭ luni, s'aŭ făcut examenul public la institutul pentru învĕţarea fetelor, în fiinţa P. S. S. Mitropolit şi a uneĭ numeróse adunărĭ. Numĕrul total al elevelor a fost de 104 fiice de boierĭ, dregătorĭ şi neguţitorĭ. Deosebite treĭ clasurĭ s'aŭ cercetat despre religie, gramatică, ântêile cunoscinţe, aritmetica simplă şi cu numere complexe, elemente de istoria naturală.

Elevele aŭ înfăţoşat probe de caligrafie şi aŭ rostit alese compunerĭ. Expoziţia (arĕtarea) deosebitelor lucrurĭ de mână, în numĕr de 216 bucăţĭ, lucrate în acéstă şése lunie, precum: cusăturĭ, broderiĭ, strae, florĭ meşteşugite şi altele, aŭ fost fórte mulţămitóre.

La prilejul examenuluĭ, o tênĕră damă a hărăzit spre întrebuinţarea scolăriţelor:

«Istoria Sfântă» presçurtată de ea în limba românéscă şi Rut, Idilu biblic, prelucrat de pe limba germană. Aceste doue cărţĭ, îmbunătăţindu-se de cinstita Epitropie, se vor tipări spre a fi la acéstă scólă de învĕţătură elementară *).»

Comitetul academic cunoscênd disposiţiunile spirituluĭ public faţă cu scóla, făcu din examene o ocasiune nouă de manifestare publică.

Duminică, în 11 Iulie, comitetul cere Epitropieĭ 1.086 leĭ pentru cheltuelile de programe, invitaţiunĭ, cărţĭ de premiĭ, etc. In raport semnéză Gherasim Crassa, în litere rusescĭ.

Domnitorul fixéză generalnicul examen pe Sâmbătă, la 10 Iulie.

Epitropia învĕţăturilor dă în supl. Alb. rom. No. 56 din 1837, o dare de sémă despre examenele semestruluĭ de véră începute la 16 Iunie şi terminate la 6 Iulie. La 10 Iulie a fost generalnicul examen în presenţa Domnitoruluĭ, a I. Cler etc. Scolariĭ gim. s'aŭ cercetat din religiune, Ist. S-tă şi testamentul noŭ, din cronologie (de la începutul lumiĭ, până la stingere în Franţa a ramureĭ Valesilor), din geografie: Europa; din aritmetică: fracţiile şi proporţiile; din limba latină: sintaxul.

Scolariĭ claseĭ umanióre s'aŭ cercetat din geografia veche (Egiptul, Grecia, Italia şi Dacia), din matem. algebra până la equaţia graduluĭ II, din geometrie până la plani-metria; din istorie: de la descoperirea Americeĭ până în ḑilele nóstre; din retorică şi poesie, din limbele germană, rusésca, franceză şi elinéscă. La aceste, cuvintele olintiace ale luĭ Demosten şi tragediile Ecuba şi Medea de Euripid.

Din desen s'aŭ vĕḑut 28 bucăţĭ de architectură, 60 istorice, 6 litografiĭ, 3 litocromă, 3 zugr. de uleĭ, apoĭ lucrărĭ de carton şi paserĭ înpaiate. Tóte aceste, ḑice Epitropia aŭ adus adunăreĭ o deplină mulţămire.

Epitropia cu ocasia serbăreĭ scolare arĕtă şi cărţile nu numaĭ scolastice, dar şi în alte ramurĭ tipărite în cursul ultimuluĭ semestru séŭ numaĭ cât traduse şi gata pentru tipar. Cărţĭ tipărite aŭ fost:

a/ Istoria naturală cu 20 stampe, de Dr. Cehac.

b/ Cronologia şi Istoria universală în 2 tomurĭ de Pach. Seulescu.

c/ Elemente de matematică, partea I, de Aga G. Asaki. Pe lângă aceste cărţĭ tipărite maĭ eraŭ gata, ḑice Epitropia:

a/ Lexicon juridic, séŭ al pravelelor, de Căminar Flechtenmacher.

b/ Retorica, prelucrată în limba românéscă, înavuţită cu deosebite pilde culese din retorĭ elenĭ, romanĭ şi ceĭ noĭ, de Pach. Seulescu.

---

*) Era Ermiona, fiica luĭ G. Asaki, maĭ târḑiŭ D-na Quinet.

www.dacoromanica.ro

Drept dovadă de rîvna scolarilor Epitropia înșiră 29 de cărțĭ și compunerĭ traduse de scolarĭ din deosebite limbĭ în graiul patrieĭ și anume: de candit. Ionescu, candit. V. Scriban; candit. I. Albineţĭ, Dimitrie Grigoriu, Dimitrie Gustea, Alecu Grigoriu, Cost. Strat, G. Iamandi, T. Codrescu, G. Călimănescu, M. Cerchez, cadeţĭ D. și A. Asaki, adjunctul I. Stavrat, Partenie Antonof și sulg. Paulini. *)

Vom da în notă, aci, lista lucrărilor acestor scolarĭ și profesorĭ.

La Februarie 1837, iată care era numărul scolarilor din Iașĭ:

40 elevĭ, 60 stipendiștĭ, 166 elementarĭ, 45 norma I-a, 27 norma II, 17 în clas pregătitor, 18 gimnas I, 19 gimnas II, 15 gimnas III și 20 în gimnas IV; total 397 **).

---

*) **Lucrurĭ pregătite de scolarĭ în 1837**

1. Biografia filosofilor, după a luĭ fenelon în 2 părțĭ, după limba franceză.	D. candidatul B. Scriban
2. Culegerĭ literatureĭ franceze a luĭ Noel.	
3. Din Cicero: Cato bătrânul, după limba latină.	
4. Cuvînt al luĭ Masalion, după franceza.	
5. Nóptea și dina Rosieĭ.	
6. Guiliom Tel după a luĭ Florian, după franceza.	
7. Cornelius Nepos, viața împĕraților, dupe limba latină.	Traduse de D. Ionescu și Scriban
8. Amărozi Cruzoe, istorisire morală.	
9. O culegere de cercărĭ poet ce.	
10. Gramatica franceză a luĭ Furnie, pentru moldovenĭ.	
10. Cuvinte funerale originale.	
12. Cuvinte pentru pacea cu aprópele, a luĭ Burdalu.	
13. Leonidas, séŭ bătălia de la Temopili.	

14. D. candidat Iancu Albineț: Igea séŭ universala învĕțătură sănĕtățeĭ, pentru tóte stările societățeĭ, dupe limba germană, a luĭ Sobernhaim, doctor, medic.

15. D. Dimitrie Grigoriu: Comóra de istorie și moral, dupe limba franceză a luĭ Dela-Roș.

16. D. Gnstea: Istoria mareluĭ Alex. Macedon, dupe scriitoriĭ rĕsărituluĭ.

17. D. Alecu Grigoriu: Descoperirea Erculanuluĭ și a Pompeianuluĭ, tr dusă din limba franceză.

18. D. Costache Strat: Cuvinte olintiatice a luĭ Demosten, dupe Elinésca.

19. D. George Iamandi: Oglinda fapteĭ ceĭ bune, istorisirĭ morale, după limba franceză.

20. D. Teodor Codrescu: Henrik, séŭ înturnarea a unuĭ tĕnĕr pe calea cea drĕptă, istorisire morală.

21. D Mihaĭ Cerchez: Ecuba, tragedie a luĭ Euripidis, dupe elinésca.

22. D George Călimănescu: Recreația tinerimeĭ, învĕțătura spre folosul eĭ.

23. Cadetul Dimitrie Asaki: Manual, séŭ povĕțuirea pentru desenul liniar și architectură, cu figurĭ.

24. Cadetul Alexandru Asaki: Culegerea istorisirilor romane.

25. D. Adjunctul I. Stavrat: Stilul epistolar pentru tinerime, cu pilde.

26. D. Sulg. Paulini: Geografia lumeĭ vechĭ.

27. Idem: Gramatica latină pentru românĭ.

28. Table cronologice de D. P. Antonov.

Lista de maĭ sus era menită să dovedéscă, că scóla română cu limba românéscă a produs și produce tinerĭ folositorĭ patrieĭ.

**) La examenul din Iulie aŭ fost examinaţĭ numaĭ numărul de scolarĭ aci arĕtat:

Clasele elem. și normale de la Treĭ-Ierarchĭ, scolarĭ		223.
„ pregătitóre din Academie	„	20.
„ I gimnasială	„	19.
„ II „	„	16.
„ III „	„	14.
„ IV „ (II-a umaniórĕ)	„	18.
Total	„	310.
La limba germană învĕțaŭ		16.
„ „ francesă în 3 clase		83.
„ „ ruséscă		18.

In suplimentul Albineĭ române No. 56, din 1837, Epitropia învĕțătnrilor din Moldova dă séma de examenele de la scólele publice de la 26 Iunie până la 6 Iulie acel an. (Veḑĭ anexa).

www.dacoromanica.ro

Numĕrul total al scolarilor secundarĭ este în catalóge de 429 din carĭ 50 elevĭ la Academie şi 60 stipendiştĭ la Vasiliana. Dintre aceştia 10 aŭ sfârşit maĭ înainte cursul învĕţăturilor şi anul I al filosofieĭ şi pot fi întrebuinţaţĭ, ḑice Epitropia, în deosebite posturĭ a ramuluĭ de învĕţătură, iar 18 aŭ terminat învĕţăturile gimnaziale şi aŭ să păşéscă la studiile maĭ înalte.

Epitropia exprimă mulţămirĭ corpuluĭ academic pentru resultatele dobândite.

Cinstita Epitropie a învĕţăturilor publice, urméză a primi de D-lor inspectoriĭ scólelor departamentale raporturĭ fórte mulţămitóre despre examenele publice.

La Galaţĭ, afară de boerime aŭ fost faţă D-lor consuliĭ şi neguţitorĭ strĕinĭ, carĭ aŭ mărturisit cu toţiĭ a lor mulţămire pentru sporul elevilor. La Huşĭ, D. Spat. G. Cuza, inspectorul scóleĭ şi D. I. Holban aŭ făcut darurĭ pe la aceĭ din scolarĭ, carĭ prin a lor sirguinţă şi moral aŭ fost învrednicit a primi premiĭ din partea cinstiteĭ Epitropiĭ.

Comitetul academic nu se mărginesce numaĭ la manifestaţiunĭ de acestea, ci propune şi mĕsurĭ represive contra profesorilor, carĭ aŭ absentat de la clasă, cât şi instrucţiunĭ pentru conducerea internatuluĭ în mod maĭ corespunḑĕtor decât cum face Maisonable. Spre a ridica nivela învĕţăturilor, comitetul fu maĭ aspru decât obicĭnuit la examenele de iarnă din 1837.

Iată chestiunile care le atinge comitetul academic la acéstă ocasiune:

Raportul comitetuluĭ către Epitropie constatând căderea la examene a maĭ multor scolarĭ internĭ, ḑice, că provine acésta din *„nedeajunsa privighiare şi neîngrijirea ce se aduce la îndeplinirea datoriilor, în sfârşit disciplina de care s'au tânguit şi însuşĭ profesoriĭ.“*

Comitetul cere Epitropieĭ de a lua mĕsurile cele maĭ de aprópe privitóre către educaţia elevilor *„fără care personalul profesorilor nu va fi în stare a face cu dênşiĭ cerşutul spor întru învĕţătură.“*

Comitetul maĭ denunţă Epitropieĭ şi neregulata venire la clasă a unora din profesorĭ, ceea ce face o puţină sporire cursuluĭ materiilor încredinţate lor.

Comitetul propune, să se aplice acestora dispoziţiunea din ofisul de la 6 Iunie 1836, adecă să se oprésca analogu lefiĭ pe ḑilele absentate. Comitetul cere, ca acéstă amendă să fie îndoită, decĭ nu numaĭ analogie. Pentru acésta comitetul cere un noŭ ofis şi ordin către casierie: de a opri din lefile profesorilor denunţaţĭ de comitet, că aŭ făcut absenţe.

Acest raport semnat de G. Asaki, maior Singurof, Veisa caminar procuror, şi G. Seulescu, ne arétă nemulţămirea contra luĭ Maisonable carele avea îngrijirea internatuluĭ. Epitropia se vede că nu era tocmaĭ de părerea acestor membri aĭ comitetuluĭ, căcĭ se mărgineşce a pune resoluţiunea: *„Să se aducă prin anafora la cunoscinţa P. I. Domn starea examenelor scolare.“* *)

*

O duióşă faptă avem de înregistrat, din 1837, Februarie 11. Un biet impiegat, secretarul Comit. academic, Medelnicerul Emanoil Mavrodin, intusiasmat de rĕspunsurile date la examen, în acea ḑi, din filologie, la profesorul Sĕulescu, de stipendistul N. Ionescu

*) Dos. N. 18 curent, Arch. Stat. fila 437.

www.dacoromanica.ro

și admirând talentul și sîrguința acestuia, declară către Comitet, că pe socotéla sa ofere numituluĭ elev o uniformă nouă de postav bun.

G. Asaki primesce darul cu mulțămire și comunică informațiune despre acésta și Epitropieĭ, care ordonă, ca fapta luĭ Mavrodin să se facă cunoscută la intréga scólă, pentru îndemnarea la învĕțătură și a altor tinerĭ *).

Iată statistica generală a scólelor din Iașĭ și județe, de la finea anuluĭ 1837 :

Roman, clasa I elevĭ 31 și 4 fete.
„ „ II norma 33 cu fetele.
Total 68

Galațĭ, clasa I 72
„ „ II 27
99

Bêrlad, clasa I 85
„ „ II 37
122

Focșani, clasa I 36
„ norma „ I 29
„ „ „ II 10
75

Botoșanĭ, elevĭ 39
„ normă 21
NB. limba germană se preda aicea la 27 scolarĭ, total 87.

Hușĭ, elevĭ 43
„ norma 43
7 fete
90

Iașĭ. Auditoriĭ filosofieĭ: Vasile Popescu (Scriban) stipendist, D. Grigoriu, D. Gustea, stipendist, G. Călimănescu, stipendist, Iancu Albineț, stipendist, Ion Ionescu, stipendist, D. Tudori, stipendist, N. Ghiorghescu, stipendist, Iancu Vasiliu, stipendist, N. Manu, stipendist, G. Stihi, stipendist, C. Platon, stipendist.

Gimnasie clasa I, 30; clasa II 17, (toțĭ stipendiștĭ).
„ II norma 28
„ I „ 36
„ lancastrică 154

NB. La Vasiliana eraŭ stipendiștĭ 58
La Academie eraŭ elevĭ internĭ 40

Scóla de fete a numĕrat clasa I elem. 40
„ II „ 39
79

Adunare totală

537 scolarĭ în scólele județene.
11 „ la filosofie.

*) Dosarul No. 18 curent, Archiva Statuluĭ, fila 438.

www.dacoromanica.ro

30 scolarĭ clas. gimnasial.
64 „ din ambele clase normale.
154 „ clasuluĭ Lancastric.
79 fete.
875 totalul populaţiuneĭ scolare după condica No. 148 de la Archiva Statuluĭ pe 1837 *).

*

In învĕţămêntul primar din judeţe nicĭ o prefacere notabilă. De sigur că profesoriĭ de judeţe din Moldova, fiind cu studiĭ maĭ superióre decât ceĭ cu carĭ s'aŭ organisat scólele primare în ţéra muntenéscă, mersul scólelor moldave este maĭ asigurat.

In genere se póte observa, că în organisarea scólelor, moldoveniĭ aŭ procedat maĭ încet dar maĭ cu multă şi seriósă pregătire.

Dificultatea ce aŭ de a învinge scólele primare din judeţe, vine de la împrejurarea, că întreţinerea materială a acestor scóle era lăsată pe comptul municipalităţilor. Acésta, orĭ din nesuficienţă de fondurĭ, orĭ câte o-dată şi din rea voinţă, aŭ făcut, în multe judeţe, anevoiósă mergerea propăşitóre a scóleĭ.

*

Invĕţămêntul privat începuse a fi o pedică scólelor publice. In contra scólelor private se tânguesc profesoriĭ scóleĭ din Roman, Botoşanĭ, Focşanĭ, etc. La Botoşanĭ scólele private nu numĕra maĭ puţin de 280 scolarĭ **).

La Roman, scóla publică în luptă cu cele private, era încurajată de inspectorul eĭ Doctor Theodori şi de Episcopul Meletie. La ocasiunea examenelor din August 1837, fac marĭ laude învĕţătoruluĭ Vitzu.

«D. Doctor A. Teodori, luminat şi rîvnitor inspector al scóleĭ publice din Roman» prin al sĕŭ raport, adresuit către Cinstita Epitropie a învĕţăturilor, însciinţéză, că la 1 August s'a făcut examenul scolarilor în fiinţa P. S. S. Episcopul Meletie, a boierilor şi a numeroşilor ascultătorĭ.

D. profesor Ioan Vitzu, a rostit la acest prilej un cuvênt, şi scolariĭ s'aŭ cercetat despre deosebite materiĭ.

P. S. S. aŭ adresuit către tinerime felurite întrebărĭ, carĭ tóte s'aŭ rĕspuns spre mulţămirea P. S. S. şi a obşteĭ. Acest vrednic Archiereŭ aŭ rostit apoĭ un cuvênt prin care aŭ făcut cunoscută tótă mulţămirea cuvenită Cinst. Epitropiĭ pentru părintésca îngrijire ce hărăzesce în favorul crescereĭ fiilor patrieĭ, adăogênd încă, cum că este de a se ferici de a avea în acest post de profesor pe un elev al institutuluĭ naţional, şi a căruia zilos, şi învĕţătură dovedesc nemerirea mijlócelor întrebuinţate la acel aşeḑĕmênt pentru întemeiarea bunelor învĕţăturĭ. Indată după acest cuvênt, carele s'aŭ ascultat cu cea maĭ mare luare aminte, aŭ urmat împărţirea premiilor, când P. S. S. aŭ bine-voit a încurajea pe scolarĭ şi a le infăţoşa a sa binecuvêntare, împărţind şi presenturĭ la aceĭ maĭ vrednicĭ în-

*) Veḑĭ şi No. 151, Archiva Statuluĭ.
**) Veḑĭ fila 4 şi verso la Condica No. 151 curent, Archiva Statuluĭ.

www.dacoromanica.ro

tru a lor sporire la învĕţătură. D. Asesorul G. Hermeziu, a urmat acesteĭ pilde frumóse date de P. S. S., şi atât de nemerite pentru de a destepta emulaţia (rîvna) tinerilor. *).»

La 28 Noembre 1836 Epitropia a scris la ispravniciĭ de ţinuturĭ şi orăşenesciĭ agiĭ să dea sciinţă despre scólele şi pensiónele aflătóre, cu numĕrul elevilor şi numele învĕţătorilor.

In Aprilie 1837 sub No. 6.885, ministerul din năutru comunică resultatul, care e cel următor:

Ţinuturile	No. scólelor	No. pensiónelor	No. profesorilor	NUMELE INVĔŢĂTORILOR	No. elevilor	LIMBILE	
Roman	1	—	1	D. Ión Sava Hagiolu	22	In limba naţională, grecesce şi rusesce.	Cu particulară alcătuire
	1	—	2	Dascălul Constantin.....	17	Naţională.	
	1	—	3	„ Jean Franţuz.....	2	Franţuzesce şi nemţesce.	
Suceava	1	—	1	„ Ioniţă Cadin.....	20	Naţională.	Dascălului se plătesce şi de către Archim. Veniamin Velisco.
Covurluiŭ.....	1	—	1	Spiridon.....	30	Naţională şi grecesce.	Particulară alcătuire
	1	—	2	Stefanache.....	50	Asemenea.	
	1	—	3	Preotul Constantin	80	„ şi cântare biseric.	
	1	—	4	„ Anastase Turcu.....	6	Grecesce.	
	1	—	5	Dascălul Jnacu.....	30	Naţională.	
	1	—	6	„ Paruş.....	20	„	
	1	—	7	Gheorghe Loghiotatu	20	Grecesce şi franţuzesce.	
	1	—	8	Panaite Caragi.....	20	„	
	1	—	9	Bernardiki.....	6	Franţuzesce.	
	1	—	10	Dascălul Toader.....	10	Naţională.	
	1	—	11	„ Vértor.....	15	Grecesce.	
	1	—	12	„ Iornici.....	15	Naţională.	
Fălciŭ.....	1	—	1	„ Anastasie	11	„	
	1	—	2	„ Nicolae sin Diacon.....	28	„	
	1	—	3	„ Diacon Pavel.....	39	„	
	1	—	4	„ Constantin.....	20	„	
	1	—	5	„ Costea.....	12	„	
	1	—	6	„ Diacon Vasile	22	„	
Putna	1	—	1	„ Mina Papafitin.....	25	„ şi grecesce.	
	1	—	2	„ Alexandru	8	„	
	1	—	3	„ Diacon Atanasie	3	„	
	1	—	4	„ Atanasie.....	6	„	
	1	—	5	„ Diacon Stefan	4	„	
	1	—	6	„ Costin.....	6	Grecesce.	
	1	—	7	„ Cabilla.....	3	Franţuzesce.	
Botoşauĭ	1	—	1	„ Nicolai Panaiti.....	19	Grecesce.	
	1	—	2	„ Gregorc	5	„	
	1	—	3	„ Constantin.....	2	„	
	1	—	4	„ Ioan	5	Psaltichia bisericéscă.	
	1	—	5	„ Vante.....	7	Naţională.	
	1	—	6	„ Nică.....	29	„	
	1	—	7	„ Simion	7	„	
	1	—	8	„ Ion	8	„	
	1	—	9	„ Preot Iordan	17	„	
T.-Burdujenĭ.	1	—	10	„ Diaconul.....	10	„	
Stefănesci....	1	—	11	„ Diaconul Ion	8	„	
Hărlău	1	—	12	„ Diaconul Gheorghe.....	7	„	
Tutova.....	1	—	1	„ Psaltul Ion Damian.....	42	„	
	1	—	2	„ Vistase Ion.....	7	„	
	1	—	3	„ Furmuzake	30	„	
	1	—	4	„ Gheorghe Corciovă	20	„	
	1	—	5	„ Costache Popa	12	„	
	1	—	6	„ Panaite Ion.....	50	„	
Bacăŭ	1	—	1	„ Vasile Sîrbiski.....	19	Franceză.	
	1	—	2	„ Panaite Grecu.....	9	Grecesce.	
	1	—	3	„ Cosma.....	5	Naţională în Bacău.	
	1	—	4	„ Stefanake.....	9	„	
	1	—	5	„ Dumitrake Bursuk	10	„	
	1	—	6	„ Ioan	7	„	
T.-Ocneĭ	1	—	7	„ Diamandi.....	39	„	
„	1	—	8	„ Nicolae	51	„	
Oraşul Iaşĭ...	1	—	1	„ Ión sin Iconomul Ioan.....	30	„	
	1	—	2	„ Nicolae Anghel.....	7	„	
	1	—	3	„ Psaltul Ión.....	2	„	
	—	1	—	Madame Garé.....	16	Fete în limbĭ streine.	
	1	—	4	Dascălul Gh. Panaite.....	21	Grecesce.	
	1	—	5	„ Diacon Nicolae.....	16	Moldovenesce.	
	1	—	6	„ Psaltul Dumitrake.....	11	„	
	1	—	7	„ Pal. N. Cuenba.....	44	Elină, francesă şi germană.	
	1	—	8	„ Serd. Chiriac Trandafir....	27	„	

*) Albina română No. 63 din 12 August 1837.

www.dacoromanica.ro

Ţinuturile	No. scólelor	No. pensionelor	No. profesorilor	NUNELE INVĂŢĂTORILOR	No. elevilor	LIMBILE	
Putna.....	1	—	9	Domnul Cunin.....	20	Franţuzesce, nemţesce, rusesce.	Cu particulară alcătuire
	1	—	10	Candinini.....	10	Franţuzesce, grecesce şi nemţesce.	
	—	1	—	M-a Baronne Şubin, fete.....	16	Fr., rus., nemţ. şi alte musicescĭ practisirĭ.	
	1	—	11	Domnul Maier.....	21	Franc., germ., elină clavir şi zugrăvit.	
	1	—	12	Ene Parpariţa.....	5	Moldovenesce.	
Ţinutul Iaşĭ şi T.-Frumos..	1	—	1	?.....	16	Naţională.	
Piatra.....	1	—	1	Profesor D. Nanu.....	15		
				Adunare			
Roman.....	3	—	3	. . . . .	40		
Suceava.....	1	—	1	. . . . .	20		
Covurluiŭ.....	12	—	12	. . . . .	302		
Fălciŭ.....	6	—	6	. . . . .	122		
Putna.....	7	—	7	. . . . .	55		
Botoşanĭ.....	12	—	12	. . . . .	124		
Tutova.....	6	—	6	. . . . .	161		
Oraşul Iaşi...	12	2	12	. . . . .	250		
Neamţu.....	1	—	1	. . . . .	51		
T.-Frumos...	1	—	1	. . . . .	16		
					1291		

*

Conformându-se disposiţiunilor regulamentuluĭ scolar, Eforia din Bucurescĭ dispune ţinerea de concurs pentru trimiterea în strĕinĕtate a 2 bursierĭ noĭ, în Septembre 1837, prin acest jurnal :

«După chibzuirea ce s'a facut de a se trămite cu cheltuiala din casa scólelor la universităţĭ, douĭ tinerĭ dintre scolariĭ colegiuluĭ, ceĭ maĭ înaintaţĭ, spre a se desăvêrşi la învĕţătură şi întorcêndu-se iarăşĭ în patrie să fie profesorĭ în scólele naţionale, Eforia deschide anume un concurs, prin care să se pótă alege aceştĭ douĭ scolarĭ.

1. Numaĭ scolariĭ carĭ vor fi trecut tóte clasele colegiuluĭ vor fi primiţĭ a intra în concurs.

2. Până în 15 ḑile după publicaţia acesteĭ înşciinţărĭ, scolariĭ carĭ vor voi să intre în concurs, îşĭ vor înscrie numele la cancelaria Eforieĭ. La sfârşitul acestor 15 ḑile, adunându-se la colegiŭ profesoriĭ: D-niĭ Simeon Marcovicĭ, I. Pop, G. Ioanid, Florian Aaron, G. Hil, E. Langhilon, se vor chibzui împreună cu D. directorul pentru obiectele de concurs ce vor trebui să se dea scolarilor a le lucra.

3. Temele de concurs se vor da maĭ ântêiŭ asupra Stiluluĭ limbeĭ românescĭ, după acésta asupra compunereĭ în limba franţuzéscă, asupra traducereĭ din limba latinéscă şi din cea elinéscă în cea românéscă; în sfârşit se vor da şi din istoria universală câte treĭ obiecte de descriere, însă unul din istoria romană, altul din istoria grecilor şi altul din istoria vîrsteĭ de mijloc.

4. Treĭ ḑile se vor da concurenţilor pentru lucrarea acelor teme, dar ca să fie încredinţaţĭ că fieşĭ-care va lucra numaĭ din mintea sa fără ajutóre de alte persóne séŭ cărţĭ, se vor aşeḑa într'o sală şi vor putea rĕmânea acolo lucrând sub priveghiare de la 9 césurĭ diminĕţa până la 2 după amiaḑĭ. Indă ce vre-unul din concurenţĭ va sĕvêrşi lucrarea o va da în mâna D-luĭ director şi după ce tóte temele se vor sĕvêrşi într'acest chip se vor

(Dosarul No. 144 curent, Archiva Statuluĭ).

www.dacoromanica.ro

aduna iarăşĭ D-niĭ profesorĭ şi cercetând cu deamănuntul acele lucrărĭ, vor însemna gradul de deosebire ce va merita fieşĭ-care.

5. D-niĭ profesorĭ vor face după aceea cercetarea fieşĭ-căruia concurent şi prin graiŭ asupra obiectelor de învĕţătură ce s'aŭ ţis maĭ sus.

6. In sfârşit alăturând resultatul acesteĭ cercetărĭ cu mijócele şi deprinderea ce va avea fieşĭ-care concurent a'şĭ exprima ideile prin scris şi prin graiŭ, luând în băgare de sémă şi gradul ce se va arĕta în atestatele lor, că aŭ dobêndit în tóte învĕţăturile ce se urméză în colegiŭ, D-niĭ profesorĭ vor alege douĭ dintre concurenţĭ ce se vor deosebi la acest examen, şi 'ĭ vor da în cunoscinţa Eforieĭ prin raport.

După acésta, fiind-că pentru scolariĭ ce se trămit la universităţĭ strĕine cu cheltuiala din casa scólelor este legiuit prin regulament, § 246 & 213, că după săvêrşirea cursuluĭ de învĕţăturile ce li se vor hotărî, vor fi datorĭ a preda în scólele naţionale acele învĕţăturĭ, se va lua pentru acésta un înscris de la scolariĭ ce se vor alege, prin care înscris să se îndatoreze, sub chezăşia părinţilor lor, că după ce va săvĕrşi cursul învĕţăturilor ce i se vor hotărî, să sĕ întórcă iarăşĭ în patrie şi să predea acele învĕţăturĭ în scólele publice în curgere de îndoiţĭ atâţia anĭ, câţĭ se va fi ţinut scolarul în strĕinătate cu cheltuiala din casa scólelor, şi pentru acéstă slujbă să i se dea leafa ce va fi hotărîtă pentru învĕţătura cu care vor fi atuncĭ însărcinaţĭ a preda. Iar déca scolarul se va abate dintr'acéstă îndatorire, să fie supuşĭ, orĭ înşişĭ eĭ, séŭ chezaşiĭ lor, a întórce în casa scólelor, cu dobânda lor, baniĭ ce se vor cheltui cu ţinerea acelor scolarĭ în strĕinătate.

Acéstă întocmire se va face cunoscută acelor carĭ vor dori să intre în numĕrul concurenţilor pentru alegerea acelora ce sunt a se trimite la universităţĭ strĕine cu cheltuiala din casa scólelor.

Alexandru Filipescu, Ştefan Bălăceanu, B. Ştirbeiŭ, N. Picolo, P. Poenaru.

No. 449. — Anul 1837, Septembre 18.

*

Iată care era situaţiunea celor 6 bursierĭ Moldovenĭ la 13 Aprilie 1837.

„ . . . . . din atestaturile carĭ aŭ câştigat la universitate şi institutul politechnic urméză, că D-niĭ candidaţĭ Th. Stamati, Anton Velini şi Anastase Fĕtu, ascultătorĭ filosofieĭ, aŭ învĕţat şi aŭ căpătat eminenţia: din matematică, filosofie, fizică, istoria filosofieĭ şi filosofia morală.

D. Alex. Costinescu a învĕţat cu sirguinţă la institutul politechnic : desemnul, matem. elem. şi înaltă, fizica şi architetura.

D. C. Zefirescu, la institutul politechnic : chimia specială, chimia technică, legea cambieĭ şi a negoţuluĭ, cunoscinţa mărfurilor.

D. Leon Filipescu a învĕţat cu sirguinţă la universitate: matematica elem., economia rurală, botanica, mecanica întru aplicaţie către meşteşugurĭ şi istoria naturală.

Din atestaturile oficiale şi adeverinţele D-luĭ Pop, însărcinat cu inspectarea acestor tinerĭ, se vedeşce că, toţĭ fără osebire, aŭ împlinit sarcina pusă asupra lor prin istrucţiile cinstiteĭ epitropiĭ din Iunie 1834, adică că D-niĭ Stamati, Vilini şi Fĕtu aŭ încheiat cursul sciinţelor filosofieĭ şi acest dupe urmă a şi început ascultarea legilor ; iar aceştĭ douĭ d'intâiŭ, după înadinsa stăruire a direcţieĭ de aicea, aŭ căpătat voia guvernuluĭ a depune doctoratul în filosofie, însă în termen a maĭ urma alte speciale învĕţăţurĭ folositóre, numaĭ în Austria, care cere încă douĭ anĭ de ţile. Dar pentru că neapĕrata trebuinţă este a se aduce aicea o sumă din aceştĭ tinerĭ spre a fi întrebuinţaţĭ în slujbele scólelor

www.dacoromanica.ro

şi că tot o-dată pentru decorul Academieĭ se cuvine să aibă titlul de doctorĭ, când din sus arĕtatele atestaturĭ se vedeşce cum că aŭ câştigat tóte sciinţele cerute de facutatea de filosofie, noĭ socotim, că spre a implini condiţia de maĭ sus, fiind şi de folos pentru intemeierea sciinţetor câştigate, că D-niĭ Stamate şi Velini voesc a visita alte aşeḑĕmînturĭ de învĕţătură de prin Germania, în cât aceştĭ douĭ să mérgă în aceşt semestru de véră la universităţile Bavarieĭ şi la Heidelberg, *unde vor putea pune maĭ îndegrabă doctoratul, (?)* spre a se putea înturna aicea la încheierea luneĭ luĭ Septembre, împreună cu D. Costinescu, carele să depună ale luĭ riguróse, spre a fi îndată întrebuinţaţĭ la respectivele clasurĭ. D. Fĕtu să urmeze legile la universitate. D. Zefiressu practisire la fabricĭ şi technice aşeḑĕmînturĭ de miniere. Iar D. Filipescu la un institut practic de agronomie, în Austria meridională, ca la 1838 aceştĭ douĭ dinpreună să se pótă înturna spre a fi întrebuinţaţĭ în respectivele lor ramurĭ.“ *)

Epitropia a aprobat propunerea.

*

Epitropia scólelor acordă în 1837 câte 200 galbenĭ pe an la douĭ fiĭ aĭ D-neĭ Ecaterina Brăescu pentru a merge la studiĭ în ţĕrĭ strĕine, după stăruinţe maĭ de sus, după ce maĭ ântêiŭ refuzase bursele aceste **).

*

Pregătirile pentru noul an scolar 1837—38 sunt escepţionale. De acum nu se vor maĭ primi în Academie scolarĭ nepregătiţĭ.

Iată ce ḑice în acéstă privinţă publicaţiunea Epitropieĭ:

„Pentru regularisirea învĕţăturilor spre a adeveri însuşimile elevilor, dispoziţia art. 159 a regulamentuluĭ scólelor rinduesce: ca tineri carĭ aŭ drit a fi primiţĭ în numĕrul de elevĭ séŭ stipendiştĭ la institut, afară de semnele cerute, trebue maĭ înainte să înfăţişeze o adeverinţă a inspecţieĭ cum că aŭ petrecut cu laudă cursul normal în public, séŭ în privat, séŭ să se supue examenuluĭ înaintea comitetuluĭ de profesorĭ. Pentru de a înlesni pe tinerimea doritóre de învĕţătură, la 1835, epoca înfiinţăreĭ institutuluĭ academic, Epitropia a fost aşeḑat acolo provisornic şi anume pe 2 anĭ, un clas pregătitor; acuma încheind şi acel termen, Epitropia statornicesce în întrégă lucrare legiuirea art. 159, în cât în viitorime nicĭ un scolar nu se va primi la loc vacant în numĕr de elev, séŭ stipendist, de nu va împlini maĭ întêiŭ legiuirea maĭ sus însemnată“ ***)

Scólele se deschid la 15 Septembre după un noŭ plan publicat de Epitropia învĕţăturilor publice *après-coup*, în Septembre 23, prin supl. Alb. rom. No. 75.

Iată acéstă publicaţinne:

«Epitropia învĕţăturilor publice în principatul Moldoveĭ

Potrivit cu dorinţa Epitropieĭ şi cu ţintirea legiuirilor Reglem. scolastic, cerênd sporul învĕţătureĭ elevilor, ca, pre lângă clasele normale, gimnasiale şi umanióre, organisate până

*) Dos. No. 166 fila 199 Arch. Stat. şi dos. No. 330.

**) In 1837 Pahar. Ecaserina Braescu ceruse la sfatul adminis. în Iulie, să i se dea câte 200 galb. la 2 fiĭ aĭ sĕĭ, ca să studieze în Austria. Sfatul aprobă, dar Epitropia respinge, cu adresa din August 1837, către postelnicie, ḑicênd, că casa scólelor n'are de unde plăti asemenea burse, că d'abia póte plăti lefile şi spesele bursierilor sĕĭ din strĕinătate şi că are nevoĭe de banĭ ca să aducă 4 profesorĭ nouĭ din strĕinătate.

***) Alb. rom. No. 68 din 29 August 1837.

www.dacoromanica.ro

acuma, să se înfiinţeze şi maĭ înainte clasurĭ de sciinţa facultăţilor, Epitropia, după înaltă încuviinţare, n'a pregetat a aduce şi alţĭ profesorĭ, mădularĭ a celor întâe universităţĭ a Europeĭ, pentru catedrele înaltelor objecturĭ.

Pre lângă acésta, atât în privirea cruţăreĭ caseĭ scólelor, cât şi în privirea uneĭ maĭ simple administraţiĭ din lăutru, acest ram s'aŭ statornicit în chipul următor şi după înadinse disposiţiĭ a Reglementuluĭ academic.

Referendar al Epitropieĭ şi al eĭ loco-ţiitorĭ în comitetul academic, D. Aga G. Asaki.

Comitet

Prezident: rector academieĭ, profesor legislaţieĭ, D. dr. Maisonable.

Profesor de filosofie şi censor D. dr. Petru M. Câmpeanu.

D. Maior Singurov întâiŭ profesor de inginerie.

Profesor filosofieĭ şi de istorie, inspector scólelor normale şi secretar al comitetuluĭ, D. Pach. G. Sĕulescu.

D. T. Stamati profesor de fizică şi de înalta matematică.

Afară de aceştia sunt faţă la seanţe: D. spat. I. Caso, casier şi D. Camin, procuror Costin Veisa.

Acest aşeḑĕmênt de administraţie din năutru scólelor, sub nume de comitet al Academieĭ, întrunindu-se în regulate sesiĭ, va cârmui după legiurile statornicite trebile ramuluĭ de învĕţătură, care în casurĭ extraordinare vor cere hotărîrea Epitropieĭ.

PROGRAMA

Materiilor ce aŭ a se paradosi în scolile publice ale Moldoveĭ, pe anul scolastic 1837 — 38

In coprinsul Academicĭ

D. doctorul Meisonable propune înalta literatură franceză, legea publică şi legislaţia privată a osebitelor popóre.

Acest dupe urmă curs fiind încă noŭ în Europa şi o culegere de codice a deosebitelor naţiĭ fiind tipărită numaĭ în limba franceză, paradosul se va face în acéstă limbă, până când D. profesor va fi informat vrednicĭ elevĭ de al putea paradosi în limba românéscă.

Filosofia

Anul I

D-niĭ Dr. Petru Câmpeanu, Pach. George Săulescu, Anton Velini.

Logica, metafisica, estetica, istoria, gramatica, înalta matematică.

Umaniére

Profesorĭ: D. Draghinici, D. Ionescu, Popescu şi Carinos.

Clasul IV

a) Aplicaţia retoriceĭ şi disposiţia, *b)* mitologia, *c)* istoria literatureĭ şi versificaţia în limba românéscă, *d)* cronologia, de la pacea Vestfalica până în ḑilele nóstre, *e)* limba latină: prosodie şi versificaţie, *f)* geometria, *g)* geografia patrieĭ, *h)* sintaxul limbeĭ elenice şi traduceri.

Clasul III

a) Retorica, elocuţia şi invenţia, *b)* cronologia: de la descoperirea Americeĭ până la pa-

www.dacoromanica.ro

cea Vestfalică, *c)* limba latină, sintaxul ornat și analisul autorilor clasicĭ, *d)* algebra, *e)* geografia veche, *f)* limba elenică : începutul și etimologia cu traducerĭ.

Clasurile gimnasiale

Profesorĭ: D. Sulg. Paulini și D. Stavrat.

Clasul II

a) Aritmetica cu rezóne de la proporțiĭ până la sfârșit, *b)* gramatica latină, sintaxul, *c)* geografia: America, Africa și Australia, *d)* cronologia: de la căderea împĕrățieĭ romanilor până la descoperirea Americeĭ, *e)* religia.

Clasul I

a) Aritmetica de la început, cu rezóne până la proporțiĭ, *b)* limba latină : etimologia, *c)* cronologia, de la început până la căderea împĕrățieĭ romanilor, *d)* geografia, Europa în special.

D. suplent Partenie Antoni pentru înalta caligrafie.

D. Costinescu, clasul de mecanică populară și de desen liniar.

Clasurile din coprinsul S-ții Treĭ-Erarchĭ

Sf. Sa Păr. Economul Ioan Melu, D. medel. Pelteki și D. med. Teodor Verescu. D-niĭ candidațĭ Gusti și Stihi.

Clasul II

1) Catechismul tot, cu istoria biblică, 2) aritmetica: patru speciĭ prin numerile complecse, fracțiile, regula de treĭ practică, 3) geografia : Africa, America și Australia, 4) sintaxul românesc cu analisul și compunerea ḑicerilor, 5) limba latină : declinațiĭ și tălmăcirĭ din abecedar, 6) caligrafia.

Clasul I

1) Catichismul și sobórele, 2) aritmetica cu 4 speciĭ și numere complexe, 3) geografia preliminară, 4) scrierea din dictando și etimologia românéscă cu analise, citirea latină.

Clasul începĕtor

Loco-ţiitorul D. Gustea.

Citirea, scrierea, numĕrarea, sfintele rugăciuĭ.

Tot acestea se propun și la institutul pentru învĕțătura fetelor, cu adăogire de lucrurĭ de mână, unde sunt profesorĭ: D-niĭ med. S. Botezatu întêiul profesor, S. S. Păr. Economu Ioan Melu, S. S. Diac. Bucur și învĕțătórea Elisaveta.

Obiecturĭ extraordinare

Limba franceză, D. Sant-Andree; sintaxul. D. Tisso; gramatica, D. Mal-Gouverné; limba elenéscă, D. Pach. Kukuli; limba germană, D. Medel. S. Botezatu; limba rosiană, D. Medel. Vasile Pelteki; ingineria civilă, D. Costinescu; zugrăvitura, D. Miler.

Eleviĭ așeḑațĭ la institut se împărțesc în 4 secțiĭ. Capul aceĭ întâe D. Gaspar Naiman pedagog repetitor; aceĭ al doilea D. I. Albineț; aceĭ al treilea D. Platon; aceĭ al patrulea D. Măcărescu. Pedagog la S-ţiĭ Treĭ-Erarchĭ, D. Șimionescu. Afară de acești repetitorĭ,

www.dacoromanica.ro

carĭ nicĭ odinióră nu se despărțesc de elevĭ, un monitor, însărcinat de a înlesni a lor privighere, este ales dintre ceĭ maĭ bunĭ aĭ secțieĭ.»

Noul an scolar află scóla de fete din Iașĭ lipsită de unul din ceĭ maĭ importanțĭ profesorĭ aĭ sĕĭ. Politechnicul Gustav Hoffmann, în urma conflictuluĭ cu directorul Samoil Botezatul, și cu alțĭ profesorĭ de la scóla de fete, a fost îndepărtat la data acésta *).

*

Din efemeridele anuluĭ acestuia, vom înregistra următórele :

In Martie 1837, s'a întêmplat la Treĭ Ierarchĭ o mică rebeliune a stipendiștilor, carĭ s'aŭ opus de a merge în clas pentru că profesorul ar fi certat pe un conscolar, Enacachi Kogălniceanu, ș'apoĭ cu toțiĭ aŭ eșit din institut, neîntorcêndu-se nicĭ séra, nicĭ diminéța, la urma lor. In 10 Maiŭ 1837, comitetul scolastic, împreună cu procurorul, adecă representantul guvernuluĭ pe lângă scolĭ, cercetéză afacerea și închee jurnal, propunênd pedepsirea celor culpabilĭ, ș'anume : G. Giușcă, G. Vêlcul, I. Ponicĭ, N. Dimitriu, Th. Codrescu și Kogălniceanu.

Epitropia hotărésce arestarea în scólă pe 7 ḑile, pe pâne și pe apă, a acelor 6 d'ântêiŭ, și depărtarea din scólă a luĭ Kogălniceanu, iar părințiĭ tutulor stipendiștilor să dea închizeșluire înscris că 'ĭ vor lăsa întru deplina disposiție a ocârmuireĭ scólelor la orĭ-ce întêmplare de neorânduială **).

*

«Ḑiua numeluĭ Domnuluĭ Sturdza s'aŭ serbat în biserica catedrală prin S-ta Leturghie și un Te-Deum de către P. S. S. al nostru Archipăstor, în ființa I. Séle, a celor ântêĭ dregătorĭ aĭ Statuluĭ civilĭ și militarĭ, a D-lor Consulĭ și a boierimeĭ, carĭ aŭ întrunit a lor rugĭ cu ale înaltuluĭ Cleros, pentru sănătatea Augustuluĭ Domnitor și fericirea țĕreĭ.

După acésta aŭ urmat presentație la curte.

Indată ce înaltul Cleros și D-lor miniștriĭ aŭ înfățoșat a lor urărĭ, Epitropia învĕțăturilor publice și D-luĭ Rectorul, cu corposul Academic, aŭ avut cinste a înfățoșa tributul respectuluĭ lor, și I. Sa, prin cuvinte bine voitóre aŭ rostit a Sa mulțămire, adăogând, că acest așeḑĕmênt menit a fi isvorul virtuțeĭ, a sciințelor și a tutulor fericirilor patrieĭ, va fi pururea unul din cele ântêĭ obiecturĭ a îngrijirilor Sale.

Un cleric al Seminariuluĭ din Socola a avut norocire a rosti un cuvênt analog cu împrejurarea ***).»

*

G. Asaki, în numele Epitropieĭ, învită corpul didactic să asiste în ḑiua de S-tul Nicolae la Te-Deum pentru aniversarea onomastică a Impĕratuluĭ Rusieĭ. Profesoriĭ să fie în uniformă.

---

*) Dosarul No. 120 curent, Archiva Statuluĭ.

**) Dosarul No. 21, pag. 117, archiva Statuluĭ.

***) Alb. rom., No. 89 din 11 Noembre 1837.

www.dacoromanica.ro

O măsură de mare consecinţă pentru Moldova, pentru cultura eĭ, a fost declararea Galaţilor de porto-franco în 1837 *).

*

Din reproducerea statuluĭ de lefĭ a personaluluĭ didactic, ce dăm în anexă, **) după dosarul de la archiva Statuluĭ cu No. 412, se póte avea sciinţa cea maĭ exactă despre totalul scólelor din Moldova.

*

După bogatul foileton de documente relative la scólă, în 1837, să trecem acum la ultima parte a cercetărilor nóstre, relative la diversele manifestaţiunĭ culturale din acelaşĭ an.

In 8 Iulie 1837, Eforia scólelor din Muntenia, înfiinţéză Muzeul de sciinţĭ naturale şi de antichităţĭ, şi numesce director pre profesorul de desemn *Valenstein.*

Iată jurnalul Eforieĭ :

«In colegiul S-tu Sava, aflându-se acum felurĭ de obiecturĭ de istoria naturală şi de antichităţĭ, culese cele maĭ multe dintr'acéstă ţéră şi dăruite de patrioţĭ rîvnitorĭ de înaintarea învĕţăturilor obştescĭ, şi chibzuind Eforia mijlóce de a aşeḑa aceste obiecte la un loc, a le păstra în bună orênduială şi a le înmulţi cu vreme, cunósce că este neapărat a însărcina cu acéstă îngrijire pe o persónă, care să pótă da tótă vremea trebuinciósă la o asemenea specială îndeletnicire.

De aceea, potrivit cu deslegarea dată de înaltul guvern încă din anul trecut, Eforia, numesce pe D. Valenstein profesorul de desemn şi conservator al museuluĭ ce se întocmesce în colegiul S-tu Sava.

Indatoririle conservatoruluĭ vor fi : să aşéḑe în bună orânduială şi sistematicesce tóte obiectele ce sunt adunate şi se vor maĭ aduna ; să prepareze animalele, dupe cum trebuesce, pentru a se păstra nestricate; să formeze scolarĭ, carĭ să se deprindă cu tótă lucrarea acesteĭ preparaţiĭ ; să desemneze în natura lor tóte obiectele ce se aşéḑă în muzeŭ, ca să fie gata când va face trebuinţă a se da în tipar; să aĭbă îndatorirea de a se afla în muzeŭ în tóte ḑilele de la 10—12 césurĭ înainte de amiaḑi, în care vreme ocupându-se Dumnéluĭ de îndatoririle séle, să pótă fi şi museul deschis pentru orĭ-care va dori să privéscă obiectele din muzĕŭ.

Pentru acéstă osebită îndeletnicire ce se dă D-luĭ Valenstein, i se adaogă pe lângă léfa de leĭ 500, ce are ca profesor de desemn, leĭ două sute pe lună, şi dintr'acéstă sumă va avea a'şĭ cumpĕra Dumnéluĭ şi instrumentele ce 'ĭ vor trebui la preparaţia animalelor.

Léfa numituluĭ profesor pentru acés'ă însărcinare se va socoti de la 1 Iulie, şi se va trece regulat în statele lefilor pe fieşĭ-care lună.

Alexandru Filipescu, Stefan Bălăceanu, Barbu Ştirbeiŭ, N. Picolo.

No. 313.—Anul 1837, Iulie 8. Bucurescĭ".

*

In acestaşĭ timp în care se deschide la Bucurescĭ un muzeŭ, Banul M. Ghica, Marele

*) Aşeḑĕmênt pentru porto-franco şi întreposit la Galaţĭ. (Veḑĭ suplimentul la No. 25 al Albineĭ rom. din 28 Martie 1837).

**) Anexa după dosarul No. 412, archiva Statuluĭ.

www.dacoromanica.ro

Vornic din lăuntru, împreună cu Blaremberg, inginerul Statuluĭ, fac excursiunĭ şi explorărĭ archeologice.

Iată darea de sémă a acesteĭ călătoriĭ din «Curierul românesc» No. 46, de la 22 Noembre 1837 :

Antichităţĭ românescĭ

Articolul I

«Domnul Banul M. Ghica, marele vornic al celor din năutru, dimpreună cu D. Blaremberg inginerul Statuluĭ, a făcut în trecutele ḑile o călătorie în judeţele de lângă Olt, ca să vaḑă locul cel noŭ, ce s'a ales, aprópe de Turnu, ce este pe marginea Dunăreĭ, spre întemeierea unuĭ oraş, care în potriva de cetatea turcéscă Nicopoli va să fie schela nóstră comercială a Dunăreĭ, precum şi ca să facă óre carĭ cercetărĭ archeologice asupra aflăreĭ unuĭ templu închinat la sóre, ale căruĭ semne se descoperiseră de curênd, aprópe de ruinele aşeḑămêntuluĭ Roman din vechia Dachie.

D. marchizul Châteaugiron, agentul consul general al Francieĭ în aceste principate, s'a dus şi D-luĭ, ca să fie de faţă la aceste cercetărĭ.

Deosebind din acéstă călătorie interesantă grijile ce a avut de administraţia din năutru, spre care maĭ cu deosebire se şi dusese D. Banul Ghica, partea cea-l-altă rămâne un epizod tot-d'o-dată şi pitoresc şi sciinţific al acesteĭ preămblărĭ, despre care vom face aci interesantă arătare.

Către partea despre amiază-ḑi şi răsărit, şi cu depărtare maĭ cu douĕ óre de Caracal, ce este un oraş nu departe de ruinele romane cu acelaş nume *) fiind urmele drumuluĭ celuĭ antic roman, ce 'şĭ preămbla încă pietrosul sĕŭ aşternut prin câmpia roditóre a judeţuluĭ Romanaţĭ **) în ţéra românâscă mică şi şerpue ţiindu-se de cotişurile primitive ale malurilor Oltuluĭ, se află în ḑiua de astăḑĭ Slăveni, un sat alcătuit de curând de câte-va case. O casă câmpenéscă a propietaruluĭ loculuĭ şi clădită cu douĕ caturĭ se înalţă albă şi zîmbitóre, d'asupra, pe creştetul cel maĭ înalt al săpărilor de care vorbirăm. Vederea se afundă în departe în orizonul acesteĭ câmpiĭ deschise, şi către răsărit este şi maĭ frumósă. Aci este valea Oltuluĭ, a acestuĭ rîŭ răpede, întins, şi mare şiroiŭ ce a săpat vêrfurile cremenóse ale Carpaţilor, şi a trecut dincóce imprăştiindu'şĭ apele sale capricióse şi sgomotóse pe un aşternut móle şi plin de nisce prejme graţióse. Maĭ departe sunt şi alte înălţărĭ ale matceĭ acestuĭ rîŭ şi maĭ abrupte, care întinḑêndu-se în departe asupra celuĭ-l-alt mal al rîuluĭ, îl pun la miḑloc şi închipuesc d'a stânga întinsa brazdă a domenelor ţĕreĭ românescĭ ceĭ marĭ. ***) Intr'un cuvênt locul acesta este unul din sitele familiare ale Dacieĭ ceĭ vechĭ, ale acestuĭ pământ bogat înzestrat de câte trele domniile natureĭ, ce a fost atâta vreme objectul nesaţiuluĭ împĕraţilor romanĭ, şi pe urmă biruinţa cea dorită şi triumful, monumentul al luĭ Traian Daciculuĭ.

---

*) Veḑĭ No. 7 al Muzeuluĭ Naţional din 1836, la articolul întitulat suvenirĭ istorice, şi archeologice ale Dacieĭ ceĭ vechĭ.

**) In judeţul acesta a fost cea dintâiŭ descalicatóre şi cele dintâiŭ aşeḑămênturĭ romane, unde s'a colonizat Dacia transalpină, adică ţéra românéscă din ḑiua de astăḑĭ. Numele însuşĭ de Romanaţĭ arétă origina italică, pentru că sémănă că ar fi venind de la Romana-naţio. Româna naţie, séŭ póte de la Romae-nasci, norod născut, venit de la Roma. (C. Romanat Im. Romanaţĭ.)

***) Principatul ţĕreĭ româneşscĭ de astăḑĭ se împarte în mare şi mică ţérĕ românéscă, care se desparte prin rîul Oltuluĭ. Aci ne este vorba de cea dinteiŭ, căcĭ ţéra românéscă mică este cunoscută maĭ cu deosebire sub numele de banatul Craioveĭ, ce maĭ din vechime se ḑicea banatul Severinuluĭ, de la numele anticeĭ cetăţĭ Severinum. (Veḑĭ No. 4 al Muzeuluĭ.)

www.dacoromanica.ro

Aprôpe de acéstă locuinţă câmpenéscă, despre care am vorbit, in pôlele răpedeluĭ povêrnişĭ al acestuĭ peisagiŭ incântător, în punctul unde Oltul vine să atingă côsta satuluĭ despre care am vorbit, şi printr'un unghiŭ sinos 'şĭ schimbă d'odată direcţia, ca să se apropie de malul din potrivă, aci ḑic, isbirea acestuĭ răpede riŭ a descoperit de câtă-va vreme, semnele uneĭ petre ce locuitoriĭ loculuĭ numaĭ decât o şi desgrădiră, şi care pricinui dărimarea in parte, ce fu urmată de a se ivi şi o altă pétră asemenea, dar ceva maĭ mică, avênd amêndoue sub forma de altare, séŭ de socle cu cornişe, nisce inscripţiunĭ cu litere latineşcĭ. Starea cum s'aŭ stricat feţele principale ale acestor grămăḑĭ calchere, a lăsat numaĭ nişce urme abia însemnate şi fôrte intrerupte. Cu tôte aceestea se citeşce fôrte lămurit, in capul acestor inscripţiĭ, asupra uneia vorbele: Solis Invicto Mithrae, (La Mitra, sôre nebiruit) şi asupra alteia: Ara solis. (Altar consfinţit la sôre,)

Povĕţuiţĭ de asemenea semne, şi chiar la faţa loculuĭ a acesteĭ descoperirĭ, D. Banul Ghica şi tovarăşiĭ sĕĭ de călĕtorie, aŭ stătut de faţă la săparea şi cercetarea ce s'aŭ făcut acestuĭ act curios. Rezultatele sunt de un interes clasic şi cu părere de rĕŭ trebue a spune, că întorcerea cu grabă a D-lor, a fost pricina de a nu se urma maĭ înainte acéstă cercetare cu o privighere luminată.

In căutarea ce s'aŭ făcut s'a scos multe sfărămăturĭ din năutru uneĭ locuinţe subterane (de sub pământ), ale căreia podôbe fuseseră unse cu o tencuială de ips zugrăvite in deosebite feţe. Maĭ inainte, in locul din afară al locuinţeĭ, zăcea in cărămiḑile pătrate de o mărime straşnică, ce semăna că sunt in temeliile uneĭ porşe séŭ peristil, ce slujia ca un fel de intrare la pomenita locuinţă. Pardoséla inăutru era asemenea cu cărămiḑĭ.

In trupul acesteĭ pivniţĭ pustiate şi acóperite cu multe veacurĭ maĭ inainte de exploataţia nóstră, sub dărămăturile sale, s'aŭ descoperit nisce bas-reliefe in marmură, cele maĭ multe în bucăţĭ despărţite, şi avênd incă urmele ale acesteĭ dărămăturĭ de maĭ inainte; bas-reliefele sunt, care maĭ mult, care maĭ puţin stricate, se infăţişéză intr'o formă maĭ pătrafă şi se sfârşesc in partea din sus printr'o incadrare cu boltă în formă de peşteră; închipuirea fie-căreia este o alegorie mistică, care poftoresce pe fie-care din trênsele. Căcĭ este maĭ tot acea inchipuire, infăţişând un tinĕr intr'o cavernă, in cap cu mitra, şi pe dênsul cu tunica şi blamida; ţine pe un genuche un taur ce l'a doborit şi i-a infipt un cuţit in gât. Un şarpe şi un câne se răped asupra dobitoculuĭ şi sémănă că ajută, ca să rĕstórne jertfa*), douĕ figurĭ de marginea incadrăreĭ sunt aşezate una in potriva alteia, şi intr'o poziţie ce insemnéză odihnă. Douĕ din aceste bas-reliefe coprind, afară de grămada principală, nişce adause, precum: un om inţepând un boŭ ce l'a prins de córne, gurna sfinţită şi paserile simbolice poftorite in capul inchipuireĭ. Dedesubt un şir de închipuirĭ mitice împărţite în despărţirĭ neregulate in formă de peştere, din care una coprinde un cap de leŭ, alta o jertfă omenéscă, a treia nişte ómenĭ şeḑênd cu torţe in mână. Maĭ departe se vede o cadrige (un fel de căruţ cu douĕ róte) in care sunt douĭ ómenĭ imbrăţoşaţĭ, pe urmă o figură bărbătéscă strinsă şi incolăcită de un şérpe; în sfârşit tot acest şérpe se vede in tôtă lungimea, ca pe d'asupra tutulor despărţirilor acestea, un car tras de douĭ caĭ, douĕ figurĭ intr'o poziţie de rugăciune şi in faţa uneĭ pasere şi a unuĭ cap de taur; o mică statue trunchiată de colo până dincolo şi un simulacru al luĭ Joe, inchipuesc atâtea fragmente singuratice ce alcătuesc totul norocitelor rezultate a acestor cercetărĭ. Tălmăcirea origineĭ locuinţeĭ subterane ce s'a aflat, precum şi a semnelor simbolice

*) D. Marchizul de Châteaugiron a recunoscut acest simulacru a fi o jertfă la Mitra (séŭ sôre) după cum câţĭ-va vechĭ anticarĭ şi anume părintele Bernard de Montfocon aŭ reprodus în gravurile lor tipul acesteĭ jertfe.

www.dacoromanica.ro

ce se vĕd, alcătuesc o disertaţie de cel maĭ înalt interes, ce o păstrăm pentru al doilea articol ce se va publica în numĕrul viitor.

Bucureşcĭ.

Antichităţĭ românescĭ

Articolul II

Alăturând o fóie deosebită cu închipuire a bas-reliefelor de care am vorbit în art. 1, voim a face cunoscut isprava deosebitelor nóstre cercetărĭ asupra acesteĭ materiĭ, care cu tóte că ne lipsesce cea maĭ multă parte din ajutórele sciinţifice trebuincióse la acéstă lucrare, însă pot să dea tălmăcireĭ nóstre rézămul cel maĭ aprópe de adevĕr.

Din antichitatea cea maĭ veche şi maĭ depărtată, magiĭ religieĭ lu Zoroastru, în Persia, se încbina la sóre, séŭ privindul ca o icóně şi ministru al creatoruluĭ, séŭ socotindul ca un Dumnedeŭ, care dă viaţă la tótă natura, şi 'l slăvea sub numele de Mitras, ce însemnéză iubitor, séŭ făcĕtor de bine. Epitetul acesta încetul cu încetul se făcu ca un nume propriŭ al acestuĭ deŭ, ale căruia ţeremoniĭ venite din strĕinătate, figurară câtă-va vreme în imperiul roman, peste ruinele mitologieĭ greceşcĭ. Cultul (séŭ slujba) deuluĭ Mitra trecu în Kapadochia şi în Grecia. Pompeĭ în résboiul cu piraţiĭ 'l făcu cunoscut în Roma, de unde s'a rĕspândit în tótă Italia.

După aşedămêntul luĭ Zoroastru, care el cel dintâiŭ alese o peşteră răcorită de fântâne şi încoronată de verdéţă ca să serbeze misterele acestuĭ deŭ, sĕrbătoríle şi ţirmoniile religióse întemeiate spre cinstea luĭ Mitras se sevĕrşa în dile hotărîte, prin peşterĭ.

Iată ingeniósa tâlcuire ce face episcopul d'Adria despre un monument Mitriac descoperit într'un asemenea altar. După disa luĭ „Taurul ceresc ce se află în semnele zodiaculuĭ în care sórele (în luna luĭ Aprilie) începe a da dovedĭ de puterea sa, este asemenea şi simbolul luneĭ. Mitras sub chipul unuĭ tênĕr, în cap cu bonetul frigian şi îmbrăcat orientalesce şi care dobóră un taur, însemnéză puterea sóreluĭ, când se înpotrivesce influirilor luneĭ a se rĕspândi asupra pămêntuluĭ ca să'l rodnicéscă; de aci iar semnul tauruluĭ este şi simbol al Vinereĭ. Cânele este Sirius, séŭ câinele ceresc, în care planetul principal aste in cea maĭ înaltă tréptă de putere. El se răpede la taur, ca să'l facă a vărsa îmbelşugate influenţe, ce aŭ drept simbol sângele ce curge în unde. Deul 'í-a deschis gâtlejul cu un cuţit şi zĕma dătătóre de viaţă curge în îmbelşugare din rană. Un şérpe se strecóră ca să lingă sângele ce curge în unde; el este simbolul cunoscut al sóreluĭ şi al anuluĭ, dar maĭ cu deosebire emblema deuluĭ Sabazinos, deitate a elementuluĭ curgător séŭ umed.

Tóte aceste analoghiĭ aŭ nisce relaţiĭ învederate cu aceleaşĭ tipurĭ simbolice a fragmentelor nóstre pămêntescĭ, ce se vĕd în alăturata fóie, şi nu e trebuinţă a maĭ face o altă tâlcuire.

Putem dar cu îndrăznélă să arĕtăm, că rĕmăşiţele subterane descoperite la Slăvenĭ era o parte din templul închinat la misterele sóreluĭ; că încbipuirea de căpetenia a bas-reliefelor nóstre, este înfăţişarea acoperită a însăşĭ acesteĭ stele şi cunoscute sub numele şi forma deuluĭ Mitras; că încadrarea cocârjită cu care se vede ocolită închipuirea acésta, însemnéză peştera, séŭ templul subteran ce 'ĭ era consfinţit; că acele douĕ petre cu inscripţiĭ ce s'aŭ aflat în acelaşĭ loc aŭ fost altare votive; şi că în sfârşit tóte petrele deosebite ale acestuĭ loc religios şi mistic, despre care am dat aci o desăvêrşită descriere sunt atâtea înfăţişerĭ simbolice ce aŭ relaţiĭ cu ţirmoniile mitriace.

Cele douĕ figurĭ asemenea ce se vĕd stând la mărginile acestor douĕ monumente, fiecare ţiind câte o torţă, din care una este rĕsturnată şi alta ridicată, sunt emblemele luĭ Lu-

www.dacoromanica.ro

ţifer şi Esperito, séŭ ale ḑileĭ şi nopţeĭ, douĕ geniurĭ din suita obicĭnuită a luĭ Mitras Persanul.

Mica statue deosebită despre care am vorbit în descoperirile nóstre şi care aci se arétă în marginea alăturateĭ foĭ, sémănă a aduna în sine tipul nedespărţit a unuia din aceste geniurĭ.

Inchipuirile simbolice, înşirate în forma leuluĭ, simbolul tărieĭ sóreluĭ, când ajunge la acest semn al zodiaculuĭ; sub forma aceluĭ om îmbrăcat ca ḑeul Mitras, ce este gata a înjunghia, şi altul îngenuchiat, este un preot mitrian care cércă pe un tĕnĕr cu una din cele 80 de încercărĭ prin care trebuia să trécă cine-va ca să fie primit în misterele luĭ Mitra, şi care aci este încercarea ce se numea a săbieĭ. Adică că acel primit este ameninţat prin tóte chipurile cu ascuţitul uneĭ săbiĭ ce ministrul, séŭ preotul ḑeuluĭ 'ĭ face asupra tutulor părţilor trupuluĭ. Cele douĕ figurĭ ce şed cu torţe aprinse în mână înfăţişéză o grămadă din ómeniĭ introduşĭ în misterurĭ ca nisce paznicĭ aĭ templuluĭ şi însărcinaţĭ cu focul sfinţit. Afară din acest coprins religios întunecos şi in aer, dupe cum se arétă prin lipsa încadrăreĭ peşterei séŭ a subteraneĭ, este Apolon, ḑeul sóreluĭ la I. regĭ şi romanĭ ce sta în carul sĕŭ tras cu patru caĭ, a căror îndreptare a capetelor arétă aşĭa de bine cele patru părţĭ ale lumeĭ, sémănă că se împărtăşesce cu Mitras, ce este închipuit lângă dênsul, întocmaĭ ca el, exerciţiul roditóreĭ sale puterĭ, alegorie ingeniósă, a douĕ culte séŭ credinţe solare ale aceĭ epohe; adecă a rĕsărituluĭ şi a apusuluĭ, ca să arĕte, că aŭ un tot acela şi singur început.

In sfîrşit cea din urmă figură este un Laocoon, icóna al cultuluĭ luĭ Apolon, al căruia el este preotul sfinţit şi care coprins prin mijlocul trupuluĭ printr'un grozav şi mare şérpe, cu o mână caută să se mântue şi cu alta cere ajutorul ceruluĭ.

Corbul fiind maĭ cu deosebire consfinţit la Mitras, pasĕrea închipuită pe fragmentul deosebit, cum şi ceea ce figuréză şi în cele-l-alte bas-reliefe îndată după arcul tras, sémănă că închipuesc acéstă pasĕre simbolică.

Tóte aceste scobiturĭ (sculpture) curat romane, sunt d'un stil neîngrijit, ce póte să le socotéscă cine-va că sunt din vécul III, când superstiţia şi despotismul băgase în tóte sufletele o sistemă de nimicie şi slugărie, ce se întinse şi chiar peste imaginaţia artiştilor.

W. de Bl. (de Blaremberg).

Tezaurul de la Petrósa a căruĭ istorie şi studiŭ l'a făcut D. Al Odobescu, în monumentala D-sale lucrare recentă, încă preocupă atentiunea bărbaţilor culţĭ din principate.

Alb. rom. din 1837, în Septembre, în supl. de la No. 74, termină o dare de sémă despre acest tesaur.

*

Şi în Moldova se fac unele săpăturĭ, de şi rĕŭ conduse. Alb. rom. No. 79 (7 Octombre 1837) scrie:

„Fiinţa ruinilor (surpăturĭ) a uneĭ politiĭ romane, aprópe de Galaţĭ, s'aŭ insemnat acum maĭ mult de cât un véc, de învĕţatul Domn Dimitrie Cantemir.

Dar de atuncea împrejurările nu se părea favorisitóre unor asemenea cercărĭ archeologice. Numaĭ în véra trecută s'aŭ făcut óre-care căutare şi resultatul a îndemnat pe D. C. Ventura a face nouĭ cercărĭ, care s'aŭ încununat cu o dorită ispravă. In 30 a trecu-

www.dacoromanica.ro

teĭ lunĭ, s'aŭ găsit în acele surpăturĭ un vas cu 3.700 bucăţĭ antice monedă de argint, care îndată s'aŭ trimes aicea spre a fi înparte aşeḑate la muzeul naţional.

G. Seulescu a dat maĭ apoĭ promisa descriere.

*

Societatea de sciinţe naturale din Iaşĭ prospera. In Aprilie 1837 ea publica în Alb. rom. No. 27, următorul avis.

„Se aduce la cunoscinţa obşteĭ, cum că cabinetul istorieĭ naturale, cu învoirea cinstiteĭ Epitropiĭ a învĕţăturilor publice, s'aŭ aşeḑat în casele institutuluĭ, în prijma Academieĭ şi că in tóte duminicile este deschis, diminéţa de la 10 césurĭ până la 2 după amiază-ḑi."

La 13 Decembre 1837 comitetul cabinetuluĭ de istoria naturală: C. Sturdza, Dr. Ciliac şi Fr. Bel, aŭ adresat luĭ Vodă o petiţie cerênd *local stabil*, propriŭ a înlesni desvoltarea sporindă a cabinetuluĭ. Societatea propusese boerimeĭ cumpĕrarea caselor D-luĭ C. Sturdza prin o societate de acţionarĭ.

Cumpĕrarea nu isbuti, căcĭ nu se aflase de cât 44 subscriitorĭ din 100 necesarĭ pentru a se dobândi 3.000 galbenĭ, preţul caseĭ. Societatea spera să pótă instala muzeele în catul de jos şi să închirieze pe cel de sus, ca să plătéscă cu venitul ratele împrumutuluĭ.

Vodă pune resoluţia către sfat: „să se ia în băgare de sémă acéstă cerere şi să se facă cuvenita punere la cale spre a se statornici acest aşeḑămênt de mare cuviinţă şi de cinste ţĕreĭ nóstre. De care prin anaforă să Ni se aducă la cunoscinţă fără întârḑiere."

Scheletul de elefant, ajuns legendar prin sfaturile prealabileĭ alegerĭ a luĭ Vodă Cuza a fost cumpĕrat, în parte, prin subscriere publică în 1837. Departamentul trebilor din năutru în 28 luna Maiŭ 1837, cu No. 10.018, rĕspunde societăţeĭ de istorie naturală, la adresa eĭ No. 12, că după raporturile din judeţe, numaĭ în Bacăŭ s'aŭ adunat 372 leĭ pentru scheletul elefantuluĭ.

Deja în Ianuarie 1837, cabinetul de sciinţe naturale se înavuţise cu maĭ multe darurĭ.*)

«Societatea Istorio-Naturală cu plăcere aduce la cunoscinţa publică, cum cá aŭ primit pentru Cabinet, în schimb de óre-carĭ obiecturĭ din ţéră, următórele: 1. De la Francfort 55 felurĭ de quadrupede şi paserĭ străine ale Europiĭ, intre care maĭ cu sémă se deosebesce Ornithorinchus Paradoeus de la Noua Olandia (în a 5-a parte a lumiĭ) dobitoc fórte curios, semănând cu quadruped (patru picióre) şi cu o raţă. Nasua-rufa de la America de amédi, ce este un fel de urs al căruia nutreţ sunt numaĭ furnicile.

Un Irax Capensis de la Capul buneĭ Speranţe ce este un fel de Blero.

2) De la Minchen s'aŭ primit 11 felurĭ de quadrupede şi de pasĕrĭ intre carĭ se însemnéză Antilopa pigmea, un fel de căprióră, care nu se face nicĭ o dată maĭ mare de un mel de 3 sĕptemânĭ.

3) De la Maĭanţa 17 felurĭ, intre carĭ se află un tênĕr urs de felul cel maĭ înalt şi cel maĭ sĕlbatec al Americeĭ de Nord. O vulpe de Virginia (America), fórte frumos exemplar. Câte-va rare felurĭ de liliecĭ aĭ Americeĭ de Nord, a cărora aripĭ întinse sunt de douĕ palme.

Maĭ multe felurĭ de pasĕrĭ apatice de la Marea îngheţată.

Societatea nădăjduesce ca D-lor boeriĭ şi publicul vor avea din acésta o probă că a eĭ rîvnă întru lucrare urméză sporind intru adăogirea Cabinetuluĭ.»

*) Alb. Rom. No 9 din 3 Ianuarie 1837.

www.dacoromanica.ro

*

In No. 74 al Alb. rom. din 1837, de care deja vorbirăm, se spune despre congresul naturaliştilor de la Freiburg, din 1838, la care va lua parte şi D-nu Cihak, ca representant al societăţeĭ Istorieĭ-Naturale din Iaşĭ. *)

*

In acestaşĭ an 1837, Societatea de naturaliştĭ din Iaşĭ proectéză editarea uneĭ foĭ sciinţifice-practică.

Alb. rom. No. 3, din 10 Ianuarie 1837 scrie:

«Potrivit cu scopul urziriĭ sale, Societatea Istorio-Naturală în Moldova, dorind a se face folositóre iconomilor şi lucrătorilor de pământ, aŭ publicat programa uneĭ gazete în limba românéscă şi intitulată Oziris, a căreia redacţie s'aŭ încredinţat, D-nilor Aga G. Asaki, Doctoruluĭ de Cihak şi D. A. L. Vinkler.

Cărţile cele vestite şi gazetele străine în asemenea materie, precum şi rodul cercărilor culese aicea în ţéră, vor fi îmbelşugat isvor, de unde se va adăpa acéstă fóie periodică, care va tractarisi tóte ramurile iconomieĭ rurale şi va publica tot-d'o-dată preţurile producturilor prin ţéră, la Galaţĭ şi Brăila, un extract după tóte mĕsurile administrative care Guvernul va lua în folosul agriculturei şi a comerciuluĭ. D-niĭ proprietariĭ, plătind câte un leŭ pe rêndul tipărit, vor putea publica în acea fóie vîndarea producturilor lor, séŭ darea în posesie a moşiilor.

Fóea se va tipări în 4° o dată pe lună, câte 32 până la 48 feţe, cu stampe litografisite. Preţul pe an este de 72 leĭ. Abonamentul se face în magasia librărieĭ Bell et Compagn.

*

In anul 1837, se tipăresce cartea de versurĭ a luĭ Barbu Paris Momulénul. Autorul murise în 1836.

Eată tristul apel ce Eliade face pentru tipărirea versurilor luĭ Momulénu: **)

„Rĕposatul Barbu Paris Momulénul, murind în anul trecut, a lăsat o familie numerósă de micĭ copiĭ nevêrsnicĭ, băeţĭ şi fete, şi o soţie vĕduvă fără nicĭ o stare, neputênd să lase nimic fiilor sĕĭ, decât un nume cinstit şi câte-va poesiĭ netipărite, sórta maĭ a tuturor ce se uĭtă pe sine vrênd să slujéscă din putinţele sale altora. Vĕduva acestuĭ poet, care a dat afară maĭ multe poesiĭ ale sale, într'o vreme când nimic nu se vedé în literatura nóstră, neavênd nicĭ un mijloc de a'şĭ cresce nevîrstnica şi numerósa sa familie, se arétă compatrioţilor sĕĭ cu sigura moştenire de la soţul sĕŭ, cu poesiile luĭ. Un creştin s'a găsit şi cu a sa cheltuială le-a şi pus în tipar, dar ca să se pótă face vre-un ajutor acesteĭ vrednice de tótă ajutorinţa familiĭ, nu e destul să fie tipărită; trebue să se şi cumpere de amatorĭ, şi negoţul cărţilor până acum nu este întins în ţéra nóstră. Pentru care sunt rugaţĭ toţĭ câţĭ simt că li se bate ceva în inimă, când vĕd nenorocirea altuia, că îĭ tremură buza şi i se împle ochiĭ de lacrimĭ, când aud un prunc că cere pâne la mumă-sa, care neavênd de unde să 'ĭ-o dea rădică ochiĭ la ceriŭ, să alerge spre cumpĕrarea şi desfacerea acestor cărţĭ pe la cunoscuţiĭ lor. Acest om a cântat nenorocirea patrieĭ, a veselit pe mulţĭ cu poesiile séle, a fost cel d'întêiŭ ce a făcut pe Românĭ să vĕdă şi eĭ tipărite óre-

*) Doctoriĭ din Iaşĭ aŭ pus să bată o medalie comemorativă a protecţiuneĭ ce M. Sturzda a acordat sciinţeĭ.

**) Curierul român No. 4, din 26 Martie 1837.

www.dacoromanica.ro

carĭ poesiĭ maĭ regulate, a alergat plin de bucurie ca să slujéscă la miĭ de ómenĭ. Masa luĭ era deschisă la mulţĭ sĕracĭ, casa luĭ a găzduit pe mulţĭ călĕtorĭ, şi e pĕcat de Dumnedeŭ, copilaşiĭ luĭ să fie străinĭ în pămêntul lor! Nu întind mâna, că nu sciŭ să cĕră, dar fie-care ţine câte o carte a părinteluĭ lor, o întinde la ceĭ ce-ĭ aud şi dice: „Ne e fóme!“

Colecţia acestor poesiĭ coprinde următórele:

1. Omul în starea fireĭ şi în societate. 2. Patria. 3. Munţiĭ. 4. Virtuosul. 5. Pĕcătosul. 6. Nădejdea. 7. Lacrimile. 8. Pocăinţa. 9. Nóptea. 10. Luna. 11. Medul nopţeĭ. 12. Cocoşul. 13. Clopotul. 14. Primăvéra. 15. Tómna. 16. Mormîntul. 17. Fabule şi altele. Preţul cărţeĭ este 4 sfanţĭ. Doritoriĭ se vor îndrepta a se prenumĕra la D. profesor de istorie F. Aaron, în Sfîntul Sava; iar la judeţe la d-niĭ profesorĭ aĭ şcólelor naţionale.

Cartea până în Pascĭ va eşi de sub tipar“. *)

*

Un scriitor de merit ca Momulénu lasă după el familia in mizerie. Nu se póte dice însă că tuturor scriitorilor li se întêmplà aşĭa ceva. Insuşĭ Domnitorul protegé pe uniĭ din scriitorĭ.

Citim in Curierul român No. 8, din 10 Aprilie 1837:

«M. S. Prea Inălţatul nostru Domn în cuget să încurageze talentul şi să cinstéscă ostenelile celor ce se străduesc întru cultura limbeĭ, a bine-voit a adresa către D. C. Aristia traducĕtorul luĭ Omer, următórea epistolă, care a pricinuit o mare simţiciune în tóte duhurile învĕţaţilor, ca o pildă şi frumos inceput de a-şĭ arunca stăpânitoriĭ un ochiŭ băgĕtor de sémă şi la ostenelile şi producţiile duhuluĭ şi talentuluĭ, pildă care până acum nu s'aŭ arĕtat în analele patrieĭ nóstre. Când un stăpânitor ĭea de apróape îngrijirea scólelor şi încurageréa bărbaţilor ce se ostenesc a pregăti o viitorime maĭ inţelegĕtóre, tot-d'a-una a fost semn, că s'a pus in punctul cel adevĕrat de vedere al inalteĭ sale însărcinărĭ, şi a vĕdut curat adevĕratele elemente ce-ĭ trebuesc spre îndreptarea şi fericirea norodelor sale, şi despre acésta M. S. a dat dovadă îndată după suirea sa în scaun, cu cinstea ce a făcut profesoratuluĭ şi cu vizitarea şcólelor.

«Noĭ, **Alexandru Dimitrie Ghica Voevod,**

Cu mila luĭ Dumnedeŭ Domn a tótă ţéra românéscă.

Către D. Constantin Aristia.

«Primind de la Domnia ta traducţia Rapsodieĭ 1. a Iliadiĭ luĭ Omer, am vĕdut silinţele şi talentul Domnieĭ tale in acéstă frumósă şi esactă traducţie, care adăogêndu-se pe lângă cele-l-alte strădaniĭ ce aĭ pus şi in alte îndeletniciri, iţĭ câştigă, Domnule, un drept de recunoscinţă din partea Domnieĭ mele şi a tuturor Românilor.

Citind acéstă traducţie, am vĕdut iar şi câtă dovadă daĭ despre destoĭnicia limbeĭ românéscĭ sub pêna de artist, şi mĕ bucur când asemenea bărbaţĭ, cu mijlóce ca ale Dumitale, îşĭ întrebuinţéză ast-fel de frumos césurile lor de odihnă.

Trimiţând pe lângă acésta o tabacheră de aur, primesce-o ca un semn al luăreĭ nóstre in sémă a folositórelor Dumitale ostenelĭ.»

Anul 1837, Aprilie 7.

*) Vedĭ anexa la acéstă pagină.

www.dacoromanica.ro

*

Eforia scólelor din Bucurescĭ dispune a se face o lucrare de o însemnătate maĭ deosebită. Acésta este acea prevĕdută prin jurnalul da la 1 Maiŭ 1837. Eforia botăresce, ca o comisiune de 5 persóne (Poenaru, Marcovicĭ, I. Popp, G. Iónide, F. Aaron) să traducă în românesce dicţionarul: *„L'Abrégé du dictionnaire de l'Académie française"*.

Jurnal

„După cbibzuirea ce s'a făcut de cinstita Eforie a scólelor, subsemnaţiĭ se însărcinéză a lucra un dicţionar francezo-românesc cu îndatoririle şi condiţiile următóre:

1) Fieş-care din subsemnaţiĭ colaboratorĭ va lucra cel puţin câte treĭ feţe pe sĕptĕmână din dicţionarul cel mic al luĭ *Maçon*.

2) Toţĭ colaboratoriĭ să se adune câte o dată pe sĕptĕmână pentru revisia acesteĭ lucrărĭ.

3) Foile ce se vor lucra de fieş-care colaboratorŭ să se trécă într'o listă însemnându-se de la care şi până la care ḑicere se încep şi se încbee foile lucrate de fie-care. Acéstă listă şnuruită cu pecetea Eforieĭ şi iscălită de toţĭ colaboratoriĭ se va păstra în cancelaria scólelor.

4) Corectura la tipărirea dicţionaruluĭ va trebui să se facă iarăşĭ de colaboratorĭ, lucrând fie-care cu rêndul câte o cólă de tipar. Iar déca vre-unul din colaboratorĭ va lipsi din rêndul sĕŭ, se va împlini trebuinţa de acela care va reveni după dênsul. Cóla de corectura cea după urmă în care ne maĭ găsindu-se nicĭ măcar o greşélă se va scrie *imprimatur*, va trebui să se iscăléscă de acela care va fi făcut corectura, şi să se însemneze într'o deosebită listă, ca să se scie câte cóle va fi corectat fie-care colaborator. Acéstă listă se va păstra iarăşĭ în cancelaria Eforieĭ, şnuruită şi iscălită, precum maĭ sus s'aŭ ḑis, şi pentru cea-l-altă listă de traducere.

5) Dicţionarul să se tipăréscă cu cbeltuială din casa scólelor în treĭ miĭ exemplare; după aceea, făcêndu-se socotélă de costul tipărireĭ şi al legătureĭ, precum şi de plata comisionuluĭ vînḑĕreĭ, să se botăréscă pentru vînḑarea aceluĭ dicţionar, un preţ ast-fel, în cât din vînḑarea a una mie exemplare, să se despăgubéscă casa scólelor de tóte cbeltuelile şi apoĭ după ce se va vinde acéstă una mie exemplare cele-l-alte douĕ miĭ se vor vinde iarăşĭ sub îngrijirea cinstiteĭ Eforiĭ în folosul colaboratorilor, îngrijindu-se că la fie-care adunare de leĭ douĕ miĭ să se împarţă acéstă sumă după analogul ce se se va cuveni fie-căruia, adecă se va socoti cóla tălmăcită şi cóla corectată deopotrivă, şi se va da parte de beneficiŭ fie-căruĭ colaborator proporţionat cu numĕrul cólelor ce va fi tălmăcit şi va fi corectat fie-care din subsemnaţiĭ colaboratorĭ.»

Ión Popp. G. Iónid. Simion Marcovicĭ. F. Aaron. Petrache Poenaru.

«Lucrarea acésta fiind fórte folositóre peutru înlesnirea traducerilor în limba românéscă, se primesce cu mulţămire propunerea ce se face într'acésta şi se întăresce de către Eforie, spre a se urma întocmaĭ.»

Alexandru Filipescu, Stefan Bălăcénu, Barbu Ştirbeiŭ, N. Picolu.

Anul 1837, Maiŭ 1. Bucurescĭ.

Altă lucrare proiectată de Eforie, prin jurnalul sĕŭ de la 31 Iulie, dispune a se da o medalie de aur la acea persónă, care va traduce atlasul luĭ Besaf (?) în românesce. Cu acéstă lucrare însărcinéză apoĭ pe D. Iosif Genilie, profesor de Geografie.

www.dacoromanica.ro

*

Epitropia învĕţăturilor publice din Moldova se ocupă şi ea de cărţile didactice. Se tipăresc maĭ multe cărţĭ sub patronagiul eĭ.

Profesorul gimnasial Paulini a tradus şi prelucrat gramatica româno-latină, partea etimologică, după o programă germano-latină utilisată in scólele austriace.

Profesorul N. Drăghinicĭ a tipărit 300 exemplare din abecedarul latin, după porunca Epitropieĭ.

Popescu Scriban, în 28 Decembre 1837, propune Epitropieĭ tipărirea cărţeĭ: *„Intâile cunoscinţĭ“* cu text frances; asemenea gramatica de Fournier; asemenea *Ambroise Crusoe*, carte morală; asemenea *Mórtea luĭ Socrate*, dramă; asemenea *Prescurtare a geografieĭ vechĭ a Dacieĭ, a Moldoveĭ şi a ţĕreĭ Românescĭ.*

Epitropia aprobă tipărirea acesteĭ din urmă, dar Asaky, conformându-se regulamentuluĭ scolar, in 12 Ianuarie 1838, cu adresa No. 8, trimite cartea în prealabila cercetare a uneĭ comisiĭ ce o va numi comitetul academic. Acesta, în Februarie 1838, raportéză cu No. 7, Epitropieĭ, că: „după însărcinarea pusă asupra iscăliţilor de a lua în revisie cărticica alcătuită de D-luĭ Pitarul V. Popescu, intitulată „Scurtă privire a geografieĭ Dacieĭ, a Moldoveĭ şi a ţĕreĭ românescĭ“, şi neaflând într'insa nimic în potriva religieĭ, guvernuluĭ şi a moraluluĭ, se aprobéză de către iscăliţiĭ a se da în tipar, spre folosul public“. *)

Curiósă cercetare didactică! Comisiunea este preocupată în acéstă critică didactică de rolul de censură, în loc de a judeca lucrarea din respect didactic şi sciinţifiic. (Dosarul No. 21 curent Archiva Statuluĭ).

*

G. Seulescu, la Iunie 1, 1837, conform decretuluĭ Epitropieĭ de la 1836, ḑice el, „alcătuind şi paradosind o prescurtare de cronologie şi istorie universală pentru clasele gimnasiale“, cere tipărirea eĭ dupe resoluţiunea Epitropieĭ din 15 Septembre 1836. Epitropia aprobă.

Referendarul G. Asaki, la 14 Aprilie 1837, raportéză Epitropieĭ, că „D. Ion Ionescu, carele din îngrijirea cinstiteĭ Epitropiĭ a ajuns în staie de a putea fi folositor ramuluĭ învĕţăturilor, pentru care se aflá şi candidat la catedra filologieĭ românescĭ,“ a tradus acum din franţuzesce «*vieţele filosofilor de Fénélon*». Asaki propune tipărirea acesteĭ cărţĭ cu cheltuiala caseĭ scólelor în folosul alcătuitoruluĭ, conform art. 229 şi 230 din reg. scolastic de la 1835. (Dosar No. 21, Arh. Statuluĭ, pag. 113).

Prin jurnalul de la 28 Martie 1837, comitetul academic aprobă tipărirea cărţeĭ de „Istorie naturală de D-rul şi cavaler Cihak“. Cartea fiind deja tipărită de chiar autoriĭ, cu multă ostenélă şi cheltuélă, comitetul propune a i-se da o remuneraţie analogă cu ostenéla. In raportul lor Asaki şi Sĕulescu, amintesc un fapt, că Cihak, de şi a fost numit profesor de istoria naturală la Academie, cu decretul de la Septembre 1835, n'a

*) In comisiune eraŭ: Petru Câmpénu, prefesor de filosofie şi censorul Academieĭ şi G. Seulescu. (Dosarul No. 21 curent, archiva Statuluĭ).

www.dacoromanica.ro

ţinut curs până astădĭ (28 Martie 1837) *„din pricină că prescrisul lecţiilor ar fi îngreuĭat pe scolarĭ“*. Epitropia în 2 Iunie, 1837, *„spre dovada mulţămirii şi spre îndemnu şi altora“* gratifică pe autor cu 200 galbenĭ. *)

In 24 August 1837, comitetul cu jurnalul No. 205, aprobă ca opere didactice: Catechismul în scurt, şi Aritmetica luĭ Aga Asachi, precum şi Abecedarul latino-românescŭ. **)

*

In Bucurescĭ vĕdurăm că se publică o colecţie de traducerĭ din autoriĭ străinĭ. Despre înaintarea acestor colecţiĭ, publică «Curierul român» în 1837 următorul avis:

«Pînă acum din colecţia autorilor, aŭ eşit cele următóre: 1-iŭ. Saul din Alfieri, 2-lea. Corsarul din Biron, 3-lea. Lara, idem, 4-lea. Rapsodia întâia din Omer, 5-lea şi 6-lea. Maria Tudor, din Victor Hugo.

«Subt tipar sunt: Rapsodia II din Iliada luĭ Omer; Gilblas, şi Nuoa Eloiza.

Traduse şi aşteptând téscurĭ vacante: Angelo, din Victor Hugo, de D. C. Negrutzi, Cântulŭ întâiŭ din Dante, de D. C. Aristia; Novelele luĭ Florian, de idem: Zaira de I. Eliad; O poemă din Osian, de idem.

Cele ce se traduc: Dante de D. Aristia; Ierusalimul deliberat a luĭ Taso de D. Negrutzi, Aristia şi Eliad.

«Preţul pe 24 numere séŭ broşure, de la 4—5 cóle, este duoĭ galbenĭ şi jumĕtate pe hârtie velină, iar ceĭ ce vor voi în parte aceste cărţĭ, le află de vîndare până la No. 6, la librăria D-luĭ Iosif Romanov.»

In Martie 1837, apărură cărţile acestea la Bucurescĭ:

„Partea a treia din ediţia d'ântâiŭ a luĭ Lord Byron, care coprinde Prizonierul de Şillon, Lamantaţiile luĭ Tasso, şi Beppo. Se află de vîndare la D. Iosif Romanov, preţul este cincĭ leĭ. ***)

Următórele cărţĭ încă se aflaŭ anunţate de „Curierul român,“ în vîndare, la 1837:

„Douĕ bileturĭ, comedie, traduse din Florian de D. Creţeanu; se află de vîndare la aceeaşĭ librărie, preţul duoĭ leĭ.

A doua broşură din Gilblas.

Misantropia şi Pocăinţa.

Omer, Rapsodia, III şi IV.

se află de vîndare la D. Iosif Romanov.

„Omer Rapsodia, V, VI.

„Noua Eloiza, broşura a duoa.

„Lord Byron, Marino Faliero.

„Istoria ţĕriĭ a D-luĭ Aaron. Tomul III.

„Enriada, de D. Spătariul Pogor.

„Victor Hugo, Cea din urmă nópte a unuĭ osêndit la mórte.

---

*) Dosarul No. 21 arh. Statuluĭ, pag. 115.

**) Dosarul No. 21, archiva Statuluĭ pag. 115.

***) Curierul român No. 5, din 31 Martie 1837.

www.dacoromanica.ro

*

G. Asaki, vĕḑênd că, la Bucurescĭ, acum apărea foĭ speciale literare, se decide să scóță pe lângă Albina românéscă, câte un supliment, cu titlul *Alăuta românéscă*, destinat literatureĭ și arteĭ.

Albina românéscă, de la 11 Martie No. 20, publică insciințarea următóre despre acéstă decisiune:

«Luând aminte că literatura românéscă află între a nóstră tinerime mulțĭ părtinitorĭ și lucrătorĭ, și dorind a o îndemna și a o înlesni întru sporirea uneĭ asemenea îndeletnicirĭ, redacția au hotărît a publica o dată pe lună câte un supliment literal intitulat: Alăuta românâscă, în care se vor trece, gratis, tot felul de cuviincióse compunerĭ, interesante, în versurĭ séŭ proză, pentru care D-lor autoriĭ vor bine-voi a le adresa către redacție subt a lor iscălitură.»

Vom observa că publicațiunile literare ale Alăuteĭ românescĭ, sunt, în genere, maĭ inferióre decât ale gazetelor din Bucurescĭ și chiar din Brașov. In acest jurnal, apărênd cu neregularitate, articole maĭ importante aŭ fost cele publicate de G. Seulescu. Alăuta românéscă are totușĭ un merit, acela de a ține pe moldovenĭ în cunoscință de mișcarea literară din cele-l-alte țĕrĭ române.

Ast-fel iată în ce mod se vestesce prin fóia luĭ G. Asaki, aparițiunea jurnaluluĭ literar al societățeĭ literare din Bucurescĭ, în No. Albineĭ românescĭ de la 28 Februarie 1837:

«Socotim de cuviință a ținti luarea aminte a compatrioților asupra uneĭ interesante publicațiĭ, care urméză la Bucurescĭ. Acesta este un jurnal literal, tipărit cu scoposul cel folositor spre a înfățișa născĕtóriĭ literature Moldo-românescĭ, un mijloc de întrunire, ca un fel de archivă, unde se vor putea depune producturile fugitive, carele adese-orĭ, din pricina lipseĭ înlesniriĭ autoruluĭ, rĕmân necunoscute, în portofoliul tinerilor literatorĭ. Noĭ nădăjduim, cum că o asemenea întreprindere va fi primită cu simpatie de publicul Moldoveĭ. Abonamentul se face în Iașĭ la D-niĭ Bel et Compania. Jurnalul se publică în tótă luna, câte o caetă de 4 cóle în 8, și prețul este 3 sorocoveți pe lună.»

Iată cum anunță G. Asaki, aparițiunea în Brașov a *Fóeĭ de Duminecă* și cât de judicios îndémnă spre unitatea de limbă:

«Cu plăcere insciinți̇ăm, cum că romăniĭ din Ardél aŭ căpătat asemenea o fóie periodică in limba națională, numită: Fóie de Duminecă, menită de a împărtăși publiculuĭ ideĭ interesante și instructive (de învĕțătură).

Intreprinderea aŭ făcăt'o D-lor R. Orghidan și Marin, cărora se cuvine tótă lauda și mulțămirea. De dorit este, că Societatea învĕțaților, însărcinată cu redacția acesteĭ foĭ, să pășéscă cu stilul și limba într'o unire cu acele ce se urméză în Principaturĭ, și care se cuvine a fi întemeiate pe stilul cărților bisericescĭ vechĭ tipărite, și pe dialectul acelor romănĭ, carĭ aŭ păstrat rostirea lor maĭ curată, căcĭ numaĭ prin păzirea uneĭ singure sisteme, va putea spori literatura românilor, carĭ de și vorbesc deosebite dialecturĭ, după deosebitele provinciĭ, în care locuesc, dar limba literală se cade a fi una, precum li este acea bisericéscă. Asemenea avem spre pildă pe germanĭ, din carĭ aceĭ din Germania de jos vorbind abia pot înțelege pe ceĭ din Austria, totușĭ cărțile unora și altora sunt scrise fără deosebire, în tot acea limbă.

Doritoriĭ acesteĭ foĭ, de care aŭ eșit până acum 16 numere, se pot prenumĕra aicea în Iașĭ, la magazia d-luĭ Nicoli Georgiu".» *)

*) Albina românească No. 36, din 9 Maiŭ 1837.

www.dacoromanica.ro

*

Pe când ţéra muntenéscă avea de a plânge mórtea luĭ Momulénu, Moldova regreta pre acea a luĭ A. Hrisoverghi, tênĕr poet pe care mórtea l'a secerat înainte de vreme. Credem util a da în anexă versurile luĭ Hrisoverghie „Tínĕrul la pârĕŭ" publicate în Alăuta românéscă, din 24 Iunie. *)

*

Post. Manolache Drăghicĭ represintă pe la anul acesta poesia cum o înţelegeaŭ bătrâniĭ de la începutul secoluluĭ al XIX-lea. El a publicat versurĭ în Alăuta românéscă, sub titlu: „Luărĭ aminte pentru slăbiciunile omenescĭ".

Literatura romantică câştigă mult tĕrêm de când societatea română póte citi de asemenea cărţĭ în limba francesă. In locul cărţilor populare din secoliĭ anteriorĭ se substitue pe tótă ḑiua romanul frances.

In 1837 apare *Pustnicul* de vicomtele Darlancourt tradusă de *„nobilul P. Pruncu"*.

Iată în ce mod Albina românéscă anunţă apariţiunea acesteĭ cărţĭ de puţină valóre:

„Literatura românéscă aŭ câştigat un noŭ adaos prin tipărirea romansuluĭ întitulat: Pustnicul, a luĭ Vicont Darlancurt, care carte s'aŭ prefăcut în limba nóstră de D. nobilul P. Pruncul. Acest romans, fórte interesant, va eşi peste puţin la lumină în 2 tomurĭ, cu stampe, şi se va afla la D-luĭ autorul şi la librăria D-luĭ Bel et Comp. cu preţ de un galben. Asemerea carte se va putea găsi la ţinut pe la D-lor profesoriĭ scólelor departamentale".

Asemenea operă se vindea în Iaşĭ la librăria Bel şi de sigur deja maĭ cu succes decât lucrarea seriósă anunţată în acelaş numĕr al Albineĭ No. 23, din 21 Martie 1837:

„Asemenea se află la acea librărie harta generală a lumeĭ ceĭ vechĭ, spre înţelegerea istorieĭ, cu tabloŭ cronologic şi sinoptic a întâmplărilor de căpetenie urmate de la începutul lumeĭ până la căderea imperieĭ romane, adecă: surparea Romeĭ de Genzeric, la anul 476, de la Chrs. alcătuire de D. Aga G. Asaki şi întâia óră în limba românéscă tipărită; se vinde cu preţ de 10 leĭ".

In Septembre 1837, legistul şi profesor Flechtenmacher anunţă publicaţiunea uneĭ foĭ juridice, care nu scim să fi reuşit. Totuşĭ este în istoria cultureĭ nóstre o încercare care nu se cuvine a fi uitată.

Iată apelul luĭ Flechtenmacher:

«Pentru publicarea uneĭ foĭ juridice în limba românéscă intitulată: *Jurnal juridic séu a legilor*, pentru luminarea tuturor dregĕtorilor în ramul judecătoresc, şi a persónelor doritóre a avea despre legiuire o practică sciinţă. Acest jurnal, carele se va începe de la 1 Ianuarie 1838, va fi prelucrat de jos iscălitul dupe cele maĭ bune cărţĭ, ce se publică in deosebite limbĭ străine, şi se va tipări în tótă luna câte un caet de cincĭ cóle, pe hârtie bună şi cu tipar curat, în forma 8⁰.

Preţul prenemeraţieĭ pe un an este 3 galbenĭ impĕrătescĭ, a se plăti înainte. Impărţirea se va face la casa jos iscălituluĭ, iar pe la ţinuturĭ prin D-lor presidenţiĭ tribunalurilor. Drept aceea se deschide o prenumeraţie, atât aicea la casa jos iscălituluĭ, cât şi pe la ţinuturĭ, unde D-lor preşedinţiĭ vor bine-voi a se insărcina cu acéstă trebuinţă. **)

Com. Flechtenmacher, legist al Statuluĭ.

---

*) Alb. rom. No. 49.

**) Alb. rom. No. 76, din 26 Septembre 1837.

www.dacoromanica.ro

*

Nu trebue să uităm a nota în acéstă istorie bibliografică și apariţiunea tractatului de caligrafie românéscă a luĭ S. Neagoe profesor de caligrafie.

Romaniĭ aŭ avut aprópe aceeaşĭ icóna de scrisóre înainte de deschiderea scólelor regulate. De atuncĭ incóce icóna scrierii a variat mult din causă că invĕţătura caligrafieĭ, cu modelele de scriere, aŭ fost diferită pentru fie-care provincie românéscă. Şi astăţĭ românul ardelean are altă icónă de scriere decât munténul, precum şi munténul alta decât moldovénul. Constatăm acésta, pentru ca să exprimăm dorinţa reunificăriĭ icóneĭ grafice, căcĭ şi icóna grafică este o manifestaţiune naţională. Cine nu cunósce dintr'o mie scrisórea unuĭ francez, a unuĭ engles, a unuĭ german etc? De ce să nu fie tot ast-fel şi cu scrisórea românuluĭ? Iată anunciul apariţiuneĭ caligrafieĭ prof. Neagoe:

„D. S. Neagoe, profesor de caligrafie şi artist, după tóte regulele şi înlesnirile arteĭ, cunoscut atât în ţéra Românéscă, cât şi în Ungaria, a dat afară o caligrafie românéscă, cu tóte regulele acesteĭ măestriĭ, şi cu poveţile înlesnitóre începĕtorilor. Tablele sunt sĕpate in aramă şi tipărite cu cea maĭ mare exactitate.

„Preţul unuĭ exemplar este, pentru ceĭ-ce vor lua maĭ multe, câte 4 sfanţĭ, iar pentru una sigură 10 leĭ.“ *)

Operele produse în cursul anuluĭ acestuia, înmulţesc considerabil fondul bibliografic al limbeĭ române, aşĭa în cât de unde până acum cărţile eraŭ numaĭ ca un supliment de marfă în dughenile braşovenilor, care le păstra între fierăriĭ, bidinele, periĭ şi altă marfă de Braşov, acum Romanov, în Bucurescĭ, şi in Iaşĭ Bel, aŭ librăriĭ speciale. Nu'ĭ vorbă, că Bel găsea mijlocul să maĭ ţie pe lângă cărţĭ de vînḑare şi brânză de Sviţera!... Bel nu deschise în 1837 propriamente o librărie de fond românesc, dar faptul că putea trăi o librărie în Iaşĭ, fie şi cu cărţĭ franceze, grăesce în favórea estindereĭ gustuluĭ de cetire şi indirect documentéză o maĭ mare rĕspândire a lumineĭ.

Pe lângă cărţile puse în lucrare de Eforia din Bucurescĭ şi de Epitropia din Iaşĭ, de carĭ cărţĭ am vorbit maĭ sus, iată titlurile principalelor opere apărute în anul 1837:

Biblioteca tinerilor începĕtorĭ, trad. Dionisie Romano, (Buzĕŭ).

Poesiĭ, Paris Momuleanu, (Bucurescĭ).

Omer, Rapsodia I-a şi II-a, trad. de Aristia, (Bucurescĭ).

Istoria Principatuluĭ ţĕreĭ românescĭ, Tom. II, Aaron Florian, (Bucurescĭ).

Gramatică ungurésca, a luĭ Emerie Salci, trad. de Petru Câmpeanu, (Buda).

Descrierea istorico-geografică, a cetăţeĭ Caput bovis, Gh. Sĕulescu, (Iaşĭ).

Cronologia şi istoria universală, Gh. Sĕulescu. 2 volume, (Iaşĭ).

Vestitele vitejiĭ ale luĭ Mihaiŭ Vodă, în grecesce de Neofit, iar în românesce trad. de Theodor M. Eliad, (Bucurescĭ).

Cuvêntul luĭ M. Gr. Sturdza Vodă, către General. obicĭnuita Adunare la 1837.

Cronograf, adecă numĕrare de anĭ, de Dimitrie Rostoveanu, M-rea Neamţul.

Elemente de geometrie, după Legendre, tipăr. cu cheltuiala Eforieĭ scólelor din Bucurescĭ.

Elemente de matematică, partea II, G. Asaki, (Iaşĭ).

Istoria naturală, ântêia óră in limba românéscă de Dr. medicineĭ şi cavaler Cihac, (Iaşi).

---

*) Curierul român, No. 21, din 19 Ianuarie 1837.

www.dacoromanica.ro

Manualul meŭ, carte de obște folositóre pentru economiĭ de casă și de câmp, (Bucurescĭ).

Aprodul Purice, anecdot istoric de C. Negruzzi.

Noul Erotocrit, în versurĭ, Anton Pan, (Sibiĭ).

Angelo, tiranul Padoveĭ, de Victor Hugo, trad. C. Negruzzi, (Bucurescĭ).

Regulul, tragedie in 5 acte, trad. I. Văcărescu, (Bucurescĭ).

Apele metalice din România Mare, Dr. Stefan Episcupescu, (Buzĕŭ).

Poetice cercărĭ, anonim, (Bucurescĭ).

Cuvinte bisericescĭ ale Sfinților Atanasie, Vasile și Ion, de Enache Papasolu. (Buzĕŭ).

Regulamentul organic al Moldoveĭ, (Iașĭ).

Maria Tudor, de Victor Hugo, trad. C. Negruzzi, (Iașĭ).

Corsarul, Lara, Strigoiul, Ghiaurul, luarea Corintuluĭ, de Lord Byron, traducere de I. Eliade, (Bucurescĭ).

Pravilă comercialĕ din limba germană, trad. Em. Ion Nechifor, (Brașov).

Pusnicul de Vicontele d'Alencourt, trad. de Pavel Pruncu, partea II, (Iașĭ).

O mie și una de nopțĭ, tomul 5 și 6, trad. I. Barac, (Brașov).

Didahie, séŭ cuvinte de învĕțătură de Ilie Miniat, trad. Mitrop. Veniamin, (Iașĭ).

Gramatica română, ediție nouĕ, I. Pop, (Bucurescĭ).

Privighiarea ostașuluĭ român, Gh. Asaki, (Iașĭ).

Carte ce se numesce Ideia, sciința celuĭ ce adevĕrat se pocăesce, de Mitropolitul Veniamin, (Brașov).

Țiganiĭ, poemă de Puschin, trad. A. Donicĭ, Bucurescĭ.

Antonie, dramă de Dumas, trad. A. Crisoverghi, (Bucurescĭ).

Panachidă și Litia mică, (Iașĭ).

Asupra traducțieĭ luĭ Omer, Eliade, (Bucurescĭ.

Bucóvnă, (Sibiĭ).

Almanahul Statuluĭ pe 1837, de Carcaleki, (Bucurescĭ).

Foile Duminiceĭ, de o societate de învĕțațĭ, (Brașov).

Lameh și Zila, Th. Paladi, (Iașĭ).

Plăcerea simțireĭ, Dimitrie Ralet, (Iașĭ).

Acatistier Episc., Kesarie, (Buzĕŭ).

Ciaslov, idem, idem.

Prașția asupra evreilor și eresul lipovenilor, (M-rea Neamțu).

Gil Blas de Sentilanne, tom. I și II, Le Sage, trad. Sim. Marcovicĭ, (Bucurescĭ).

Economia rurală și domestică, Manol. Drăghicĭ, (Iașĭ).

Bucóvnă, (Brașov).

Creștinirea unuĭ preot al Isidieĭ, ediție nouĕ, Eliade, (Bucurescĭ).

Lapeirouse, dramă de Cotzeboue, trad. G. Asaki, (Iașĭ).

Virginia, tragedie de Alfieri, trad. I. Crețianu, (Bucurescĭ).

Cântece de lume, ediția III, A. Pan, (Bucurescĭ).

Cuvêntare scolastică, G. Bariți, (Brașov).

Evanghelia, Episcop Chesarie (Buzĕŭ).

Douĕ bilete, séŭ amorezatul nerod, ediție nouĕ de I. Crețianu.

Curierul român, anul al 8-lea, (Bucurescĭ).

Curier de ambe sexe, partea I, Eliad, (Bucurescĭ).

Curiosul, Cezar Boliac, (Bucurescĭ).

www.dacoromanica.ro

Cantor de avise, Carcaleki, (Bucurescĭ).
Muzĕu naţional, Poenaru, Aaron, Marcovicĭ, (Bucurescĭ).
Gazeta de Transilvania, Bariţi, (Braşov),
Fŏia pentru minte, Bariţi, (Braşov).
Buletinul oficial, al ţĕreĭ românescĭ, (Bucurescĭ).
Buletinul oficial, idem al Moldoveĭ (Iaşĭ).
Albina românéscă, anul al 8-lea, (Iaşĭ).
Vestitorul bisericesc, ? ?
Harta postelor şi carantinelor românescĭ, Pleşoianu, etc.

In Moldova, censura continuă a face dificultăţĭ incepĕtorilor scriitorĭ. Cu tótă asprimea neindurată a fórfecilor eĭ, cartea română se înmulţesce. Când intr'o limbă se póte ceti scrierĭ ca: «Aprodul purice» al luĭ Negruzzi, ca lucrările luĭ Anton Pan, poesiile luĭ Momuleanu Paris, şi numerósele lucrărĭ de tot genul ale luĭ I. Eliade, acea limbă nu maĭ are de a se teme de pedicile censureĭ. Cugetarea a aflat formele in care póte a se imbrăca şi a existe de plină in ciuda censureĭ. Numaĭ satira şi pamfletul politic nu pot incă afla mijloc de a fi tipărite in Principate.

Tot ce nu se póte de altmintrelea imprima in Iaşĭ şi Bucurescĭ, găsesce loc de reproducţiune in gazetele din Braşov.

*

Amĕsurat cu sporirea cărţilor românescĭ, se inavuţesc şi bibliotecile din Iaşĭ, Bucurescĭ şi Craiova. In Bucurescĭ colecţiunea de cărţĭ de la St. Sava este deja aşĭa de însemnată, că Eforia numesce conservator şi bibliotecar al eĭ, în anul 1837, pe profesorul Ioanid.

*

Artele nu rĕmân nicĭ ele îndărătul mişcăreĭ literare. Clasa de pictură continuă la Iaşĭ a impămenteni acéstă artă, sub conducerea pictoruluĭ Schiavoni, care succede la 1 Noembre luĭ Miller *).

*

In 1837, Noembre 21, **) scrie D. Schiavoni, zugrav de portreturĭ şi de istorie, de curênd sosit in acéstă politie, s'a numit profesor de zugrăvélă la Academie.

La Bucurescĭ, Walenstein este in fruntea mişcăreĭ picturale. Un inceput de pinacotecă se face in muzeul deschis la St. Sava, sub direcţiunea luĭ.

*

La Iaşĭ, teatru francez aclimatiséză drama şi comedia franceză, şi face cunoscut pe

*) Condica registratureĭ Comitetuluĭ academic pè 1837—1838, No. 151 curent, Arch. Statuluĭ.
**) Albina românéscă No. 92.

www.dacoromanica.ro

lângă multe opere de puţină valóre şi unele din operele maĭ cunoscute. Se jócă în iarna anuluĭ 1836—37, Angelo, séŭ Tiranul de Padova, a luĭ Victor Hugo.

Iată darea de sémă ce face Albina rom. No. 6, de la 21 Ianuarie 1837 :

«Actoriĭ francezĭ, carĭ sporesc plăcerile carnevaluluĭ nostru, aŭ dat Vinerĭ, în 15 Ianuarie, spre beneficiul D-luĭ Teodor, dramul Angelo, séŭ Tiranul de Padoa, a luĭ Victor Hugo.

Cu nu puţină plăcere s'aŭ vĕḑut, în asemenea depărtare de Francia, nemerita înfăţoşare a uneĭ compunerĭ atât de slăvite.

Nicĭ odinióră nu s'aŭ presentat la noĭ o piesă cu maĭ plăcută mulţămire, în cât ar fi putut îndestula şi pe publicul altor capitaliĭ.

D-lor Teodor, Iul, Madamile Ieni şi Lebrun, aŭ desvĕlit mult talent ; adevĕrul şi expresia joculuĭ lor, adeseorĭ aŭ adunat de la spectatorĭ aplauzurĭ generale şi agonisite.»

Impreună cu trupa franceză, ca şi la Bucurescĭ, jócă une-orĭ diletanţĭ în românesce.

«Marţĭ, în 2 Februarie, s'aŭ jucat la teatru în beneficiul D. Valeri, vodevilele : Bufonul Prinţuluĭ şi Balul lucrătorilor. Din deosebită priinţă pentru acest artist favorit, duoĭ tinerĭ nobilĭ aŭ jucat în limba românéscă pe Actorul făr de voĭe, aceştĭ diletanţĭ asemenea şi beneficiantu, s'aŭ primit cu aplauzurĭ de către o numeróşă adunare.» *)

Pe la începutul anuluĭ 1837, G. Asaki se ocupă cu fundaţiunea uneĭ societăţĭ filarmonice-dramatice, după exemplul celeĭ din Bucurescĭ.

Albina românéscă No. 13 din 14 Februarie, anunţă ast-fel rĕuşita întreprindereĭ luĭ G. Asaki şi neîntârḑiata deschidere a teatruluĭ naţional :

„O societate de boerĭ, doritorĭ de musică, aŭ informat prin miḑlocirea subscrieriĭ, un conservator filarmonic-dramatic, unde gratis (fără plată) se învéţă musica vocală şi declamaţia în limba patrieĭ.

Directoriĭ conservatoruluĭ s'aŭ ales D-niĭ Vorn. Stefan Catargiu, Aga Asaki şi D. Spătar Vas. Alexandri, carele s'aŭ însărcinat a fi şi casier al acestuĭ conservator, aşeḑat în o casă particulară aprôpe de Sf. Ilie.

D. Paulo Cervati, tenor, artist însemnat şi D. Cună aŭ început lecţiile de la 15 Noembre trecut, iar un mădular al societăţiĭ s'aŭ însărcinat cu paradosirea declamaţieĭ. Douĕspre-ḑece dame şi tinere învaţă de 4 orĭ pe sĕptĕmână diminéţa, iar 16 tinerĭ dupe méḑă-ḑi.

Spre a înfăţişa elevilor un prilegiŭ de a se practisi, direcţia aŭ pus a se pregăti câte-va piese, carĭ se vor representa drept cercare la teatru, încă, precum ni fac a nădăjdui, în curgerea acestuĭ carneval.

Acest aşeḑĕmênt pôte înrîuri într'un chip fôrte favorisitor, asupra desvĕliriĭ talentelor musicale şi informarea unuĭ teatru naţional, ce este adevĕrata scólă a moraluluĭ şi isvorul plăcerilor nevinovate".

Dosarul No. 212 din archiva statuluĭ, coprinde documinte despre fundaţiunea teatruluĭ din Iaşĭ în aniĭ aceştia.

In 23 Februarie 1837, se întêmplă inaugurarea teatruluĭ românesc din Iaşĭ, cu titlu „teatru varietăţilor". G. Asaki scrie pentru acéstă ocasiune un prolog pe care'l dăm în anexă, după gazeta literară, din 1838 (pag. 153, No. 20). **)

*) Albina românéscă No. 10, din 4 Februarie.

**) Veḑĭ anexa de la acéstă pagină. Acolo aducem şi darea de sémă intusiastică a primeĭ representaţiunĭ cu piesele : *La Peruz* şi prologul.

www.dacoromanica.ro

*

In Aprilie 1837, G. Stichi student în filosofie dă referendaruluĭ G. Asaki o petiţiune care aduce luminĭ asupra mersuluĭ scóleĭ dramatice din Iaşĭ. Cu acest titlu o publicăm aci dupe Dos. No. 138, archiva Statuluĭ.

„Iată o diastemă de 3 lunĭ de când D-vóstră, îndemnat de patrioticésca rîvnă, aţĭ orênduit urzirea teatruluĭ românesc şi în numĕrul acelor tinerĭ trebuitorĭ, m'aţĭ orênduit şi pe mine, care am fost următor la-tóte cele poruncite de D-vóstră. Acum dupe representaţiile date, am vĕdut că uniĭ din tinerii întrebuinţaţĭ, pentru a lor ostenélă nu numaĭ că aŭ primit de la D-vóstră o remuneraţie, dar li-s'aŭ hotărît şi léfă prin care să-'şĭ pótă închipui cele de trebuinţă. Decĭ şi eŭ ca unul ce până acum am fost în rêndul celor întrebuinţaţĭ, cu tot respectul îndrăsnesc a vĕ întreba de aveţĭ scop a mĕ întrebuinţa şi maĭ departe (căcĭ eŭ dorinţă am a vĕ sluji) şi a'mĭ hotări léfa prin care să-mĭ pot înlesni cele de nevoïe, căcĭ lipsirea lor mĕ vor sili nu numaĭ a părăsi conservatorul, dar şi a ruga pe cinstita Epitropie, că décă nu sunt vrednic a mĕ întrebuinţa in ramul scolastic precum pe ceĭ-l-alţĭ aĭ meĭ colegĭ, apoĭ să bine-voiască a-mĭ da atestaturile clasurilor petrecute, d'impreună cu o recomandaţie, ca potrivit cu glăsuirea reglementuluĭ scolastic, să fiŭ întrebuinţat în ramul politicesc, căcĭ de a fi tot în lipsă, ca un neputincios (când din a proniei milostivire sunt putincios), nu pot a suferi maĭ mult neertându-mĕ atât puterile trupescĭ cât şi cele sufletescĭ.

Al D-vóstre prea plecat şi supus serv,
George Stichi.»

*

A III-a representaţiune a elevilor Conservatoruluĭ din Iaşĭ, întêmplată la 8 Aprilie, introduce în scenă drama istorică : *Petru Rareş* de G. Aaaki.

Representaţiunea dramatică de la 8 Aprilie a fost alcătuită din 2 piese ; I) Petru Rareş-Vodă, dramă serie în 2 acturĭ, imitarisită pentru scena Moldovenească, şi II) Contradanţul séŭ intunecimea de lună, comedie în 2 acturĭ, asemenea slobod prelucrată de pe cea germană prin D. Aga G. Asaki. Drama care înfăţoşază un istoric episod din epoca 1538, acea plină de fapturĭ şi de haractir nobil a moldovenilor, se deosibea prin a eĭ ţintire morală şi patriotică. Portul cel adevĕrat a strămoşilor noştri, şi nemerita a elevilor representaţie, ca prin o magie înfăţoşind înainte ochilor o întêmplare de treĭ vécurĭ, aŭ pătruns pe privitoriĭ de nobile sentimenturĭ.

Iar comedia, care era adaptarisită la întunecime de lună, ce aevea urma în acea sară in cerĭ, aŭ adus mare plăcere prin intriga cea curióşă a sugetuluĭ, (cuprindere) care de asemenea cu nimerire s'aŭ representat. De şi urma o plóie mare, teatrul era plin, şi mulţimea obşteĭ a vĕdit nu numaĭ aplausurile nepregătite ce şi cererea de a se representa acéstă piesă încă odată.» (Alb. rom. No. 29, 11 April 1837).

Vinerĭ în 30 April s'aŭ făcut a patra representaţie a elevilor Conservatoruluĭ filarmonic. Drama Petru Rareş-Vodă s'aŭ jucat a doua óră, şi spectacolul s'aŭ încheiat prin pastoreasca serbare a Armindineĭ (de la *armentum*, cuvênt latin însemnând *turmă*) pe care pastoriĭ noştriĭ păzesc la 1 Maĭ, întru aducere aminte de Palia a Romanilor, ce serbă în acéstă ḑi aniversală de Urzirea Romeĭ. D. Aga Asaki, aŭ compus pentru acest prilegiŭ o

www.dacoromanica.ro

Idilă Moldovenéscă, cu cântice şi dansurĭ. Profesorul conservatoruluĭ D. Paulo Cervati aŭ jucat asemenea un rol, şi prin al sĕŭ rar talent, de noŭ aŭ bucurat pe publicul, carele cu plăcere auḑea limba naţională rĕsunând prin cele maĭ armonióse cântice ale Italieĭ. Corurile celea frumóse, danţul păstorilor şi a păstoriţelor, tablo ce aŭ înfăţoşat, urarea ce aŭ rostit un bĕtrân pentru fericirea obşteĭ, şi o plóie de florĭ, ce s'aŭ presurat piste privitorĭ, aŭ făcut în acéstă séră acea maĭ plăcută petrecere, care s'aŭ încununat de conglăsuitóre încuviinţare.» *)

Intusiasmul provocat de succesele soc. filarmonice din Iaşĭ e mare. Insuşĭ ministrul din lăuntru, boerul Iordache Catargiu Vel-Logofĕt, adreséză luĭ Asaki următórea scrisóre în urma representaţiuneĭ de la 23 Februarie :

«*Iubite fiule simpatriote Archon Aga G. Asaki,*

«Nimica de la mine, ce de la filopatria D-tale, care înzestrată sciinţă şi cunoscinţă aduce rodurĭ ce'ţĭ învrednicesc a obştieĭ mulţămire.

Iscălitul, însărcinat astăḑĭ cu tot aceea ce póte fi de îndestulare, linişte, bună petrecere şi mulţămirea publică din lăuntrul Principatuluĭ, mĕ cunosc dator, când aflu cel maĭ mic prilej, a îmbărbăta pe aceĭ din simpatrioţĭ, carĭ prin fapte şi împăcătóre închipuirĭ moraliceşcĭ, urzesc acelea ce pot spori o înţeléptă civilisaţie, către care suntem datorĭ a păşi.

Asemenea ţintire aŭ avut alcătuirea Conservatoruluĭ Filarmonic, la a căruia întemeitorĭ se cuvine tótă mulţămirea, şi a căruia rod ni s'aŭ înfăţoşat în public prin representaţia din 23 Februarie.

Eŭ nu voiŭ vorbi despre simţirile, de care împreună cu tótă noblesa şi publicul m'am împărtăşit în cursul acesteĭ plăcute petrecerĭ, în care întêiaşĭ dată limba patrieĭ aŭ rĕsunat cu armonie pe versul musiciĭ italiane, de la a căria maică se trage şi al nostru dialect ; nicĭ voĭ însemna cuvintele de moral, care cu plăcere întrunite, s'aŭ semânat de pe scenă între privitorĭ; voiŭ mărturisi numaĭ vrednicia ideiĭ aceluĭ, al începutuluĭ representaţieĭ, rostit Prolog, în care se cuprinde oglindită dorinţa a fieşcăruia bun sinpatriot ! Acolo am vĕḑut pe Zina Moldoveĭ, de închipuitul duch a sciinţelor povăţuită, păşind cu sfiire pre calea cea grea, care duce către locaşul Muzelor; am auḑit vrednice de laudă rostirĭ, prin care a eĭ călăuz i înfăţoşa statornică fericire, câştigată prin jertfe şi fapte îmbunătăţite; o priveam ajunsă la rĕspîntene, unde ar fi putut alege o altă cale maĭ uşóră, pe care fără ostenélă ar petrece a eĭ viaţă, dar nicĭ cum eram la îndoială despre nemerita eĭ alegere. In acéstă strălucită epocă a reformiĭ sale, Moldova pórtă în sînul eĭ obştésca dorinţă a îmbunătăţirilor în tóte ramurile, şi inima 'mĭ-aŭ săltat de bucurie când am vĕḑut'o înaintânduse către Parnas, nu numaĭ prin închipuita representaţie, ce chiar aévé prin aĭ sĕĭ fiĭ, fiĭ însufleţiţĭ de minunatele D-tale pilduirĭ, care prin stichurĭ, zugrăvituri patriotice şi representaţiĭ teatrale, cu energie vorbesc la tóte simţirĭ, la tóte vrâste şi stărĭ ! Asemenea indeletnicirĭ, aducĕtóre de folosurĭ adevĕrate şi laudă patrieĭ, ca unul ce socotesc binele Moldoveĭ acel maĭ înalt al meŭ bine, preţuindu-le dupe tótă mĕsura, mărturisesc în scris acea din partea obşteĭ aevé vĕdită mulţămire, prin îndesitul numĕr de privitorĭ, prin a lor necurmate semne de plăcere, cât şi prin obştésca cerere a se maĭ face în altă séră acea representaţie cu care s'aŭ poftorit şi covârşitórea mulţămire a privitorilor.

*) Alb. rom. No. 34, 2 Maiŭ 1837.

www.dacoromanica.ro

Pre lângă acestea doresc, ca în privinţa lăudatelor D-tale îndeletnicirĭ să te întăréscă D-ḑeŭ cu putere şi să aibĭ intru acésta vrednicĭ urmaşĭ râvnitorĭ.

Al D-tale iubitor patrioticesc părinte,

Ministrul trebilor din lăuntru, a multor Ordine Cavaler, *Iord. Catargiu Vel-Log.*»

Iaşĭ, 1 Martie 1837 *).

D. Logofĕtul şi Cavaler C. Conaki, preţuind lucrările Conservatoruluĭ filarmonic aŭ hărăzît caseĭ, afară de suma hotărîtă pentru subscriitorĭ, şi 36 galbenĭ ajutorŭ **)

Un anonim, străin călĕtor, publică în Alăuta românéscă dare de sémă despre impresiunile Iuĭ, asistând la representaţiunile teatruluĭ român din Iaşĭ.

De asemenea Comisul Rasti, unul din patroniĭ teatruluĭ român din Bucurescĭ, visitéză Iaşiĭ şi se intusiasméză şi el de succesele dobêndite de tênĕrul conservator. Cu adresa sa din 20 Martie, arétă direcţieĭ Conservatoruluĭ filarmonic din Iaşĭ, deplina mulţămire care aŭ simţit la representaţia dramatică, ce s'a făcut aicea, în limba naţională, şi dorind a îndemâna asemenea plăcută îndeletnicire, hărăzesce biblioticeĭ acestuĭ Conservator 17 piese dramatice in limba românéscă, tălmăcite la Bucurescĭ, de pe deosebite limbĭ, şi tipărite sub nume de Repertoriul Teatruluĭ naţional, care piese se representéză pe teatrul aceĭ Capitale.

Direcţia acestuĭ Conservator pătrunsă de recunoscinţă, vede din asemenea împărtăşire o interesuire a obşteĭ românilor pentru o lucrare care va însufleţi literatura naţională, şi iĭ va deschide o lăudată carieră ***).»

In Iunie 1837, G. Asaki dispune a se tipări piesele represintate, şi anunţă acésta în Albina română No. 46 :

«Spre a îndestula cereriĭ obşteĭ, care cu bine-voitóre priinţă aŭ îmbrăţoşat aşeḑămêntul Conservatoruluĭ filarmonic-dramatic, s'aŭ hotărît a publica o culegere a pieselor representate, în cât sub titlul de «Repertoriul Teatruluĭ Românesc în Moldova» aŭ şi eşit acea ântêiŭ dramă: Laperuz, cu cântece, de D. G. Asaki. Acéstă carte cu gust broşuită (legată), se află la librăriile din Iaşĭ, iar pe la ţinuturĭ pe la D-lor profesorĭ, în preţ de 5 leĭ una».

In 17 Octombre 1837, a doua stagiune a teatruluĭ naţional urméză a se începe. Ea este anunţată prin acest avis :

«Direcţia Conservatoruluĭ filarmonic

«Potrivit cu scoposul înfiinţăreĭ acestuĭ Conservator, ca pentru îndemânarea uneĭ estetice petreceri să se întemeieze şi în Moldova muzica vocală, şi să se informeze un teatru în limba naţională, direcţia aŭ păşit până acuma cu a eĭ lucrărĭ, pre cât slabile sale mijlóce aŭ putut ierta, dând despre acésta, de la începutul anuluĭ, patru cercărĭ dramatice, carĭ s'aŭ primit de cinstitul public cu îngăduinţă vederată de a îndemna rîvna elevilor.

*) Alb. rom. No. 20, 11 Martie 1837.

**) Alb. rom. No. 35, 6 Martie 1837.

***) Alb. română No. 24, din 25 Martie 1837.

No. 13 al gazeteĭ teatruluĭ din Bucurescĭ, coprinde duoĕ scrisorĭ din Iaşĭ despre deschiderea teatruluĭ de acolo. Una este lăudătóre şi ḑice, că ambele piese: *Laperuz* (operetă) şi *Temperamentele*, séŭ *Vĕduva vicleană*, aŭ rĕuşit. A duoa scrisóre atacă *Conservatorul*. (Scrisórea paremi-se că e de C. Negruzzi; iar muzica din Laperuz era adaptată de Dómna Asaki).

Despre piesă ḑice, că limba este bună, dar are vorbe ca *filotimie* : evlavie, evgheniŭ, etc., şi le regretă. De actorĭ şi rĕŭ şi bine (pag. 107—108).

www.dacoromanica.ro

Avênd acuma a păşi iar către urmarea îndatoriреї séle, direcţia aduce la cunoscinţa obşteї, cum că Duminică în 17 Octombre, se vor începe representaţiile dramatice a elevilor Conservatoruluї şi a unor din D-niї diletanţї, carї vor bine-voi a împreună—lucra întru acésta. Drept aceea D-lor subscriitoriї, ce încă n'aŭ plătit a lor loje séŭ scaune, sunt poftiţї a trimite la casă preţul cuvenit. Pentru că aceї carї până în Sâmbăta viitóre nu vor împlini condiţia către care însuşї s'aŭ fost îndatorit, se vor socoti deslegaţї de prenumeraţia lojelor séŭ scaunelor, care se vor da la alţї doritorї. Cu acest prilej D-lor subscriitoriї vor trimite a lor bileturї la casă, spre a fi schimbate cu alte noї, ce vor fi şi pentru celel-alte representaţiї a subscriereї. *)

Dificultatea de a găsi tinerї carї să se destine la cariera dramatică silea pe G. Asaki să distragă de la studiї pre tinerii şcolarї.

In 3 Decembre 1837, dupe stăruinţa luї G. Asaki Epitropia autorisă pe scolariї din clasele maї înaintate să urmeze la Conservatoriŭ.

*

Teatru din Bucurescї merge şi el înainte, séŭ singur, séŭ amestecat cu representaţiunї franceze. In 30 August, de ţiua aniversală a Domnitoruluї:

«Sfatul orăşenesc s'a înfăţişat maї întâiŭ şi prezidentul sĕŭ, printr'un cuvênt, aducênd din partea oraşuluї urările de fericire, şi tălmăcindu-se sentimentele de credinţe şi dragoste ale orăşenilor, a rugat pe M. S., ca să bine-voiască a pofti séra la teatru, unde oraşul cu a sa cheltuială, de faţă cu tótă obştea adunată, doresce a vedea, pe Prinţul sĕŭ, şi a-ї arĕta doveţile de bucurie şi de credinţă. **)

In „Curierul român" No. 40, din 13 Octombre 1837, aflăm pregătirile pentru stagiunea teatruluї din iarna anuluї 1837—1838. Precum am ţis, teatru românesc păşesce alăturea cu cel frances, sub patronagiul guvernuluї.

Iată ce scrie despre acésta ţisul jurnal:

«Cu încurajarea şi ajutorul Prea Inălţatuluї nostru Domn, D. Eugen Hette directorul trupeї franţuzescї pornind la Paris spre a angaja, acolo, actoriї trebuincioşї pentru complectarea trupeї sale, se întórce peste puţin, aducênd cu sine artiştї vrednicї şi cunoscuţї, între care se afla Madam Dodel, ce a fost în ceї dupe urmă treї anї în teatrul St. Martin, cu destulă ispravă în rolele cele d'intiiŭ marї şi de mumă nobilă; D. Buri ce a representat cu isbutire pe tatăl nobil şi rolele cele d'intâiŭ, marї, în teatru de la Odeon, cum şi alţї actorї, destoînicї pentru haractire şi *bon ton*, ce aŭ jucat asemenea pe şcenele capitaleї. D. Hette, aduce încă cu sine un repertoriŭ bogat de piesele cele maї însemnate şi nouĕ ce se jócă acum în Franţa şi o garderóbă curată şi potrivită, încât dupe insciinţarea sa, nădăjduim că tétrul nostru nu va fi maї jos decât cele d'intéiŭ teatre de provincie ale Franciei, întru aceia ce se atinge de talent şi de artă.

«Pe de altă parte trupa exersată de D. Aristia este gata a da pe Saul, cât de curênd, în limba naţională. Aceste douĕ trupe vor forma, dupe dorinţa stăpânireї, un teatru naţional despărţit în douĕ secţiї: Una românéscă, şi alta franţuzéscă, fie-care cu directorul sĕŭ. Trupa cea franţuzéscă va fi model de învĕţătură, şi un îndemn de înaintare celeї românescї, şi bucăţile ce se vor representa de romănї se vor da în paralel şi de francezї. D. A-

*) Alb. rom. supl. No. 81, din 14 Octombre 1837.

**) Curierul român No. 34 din 7 Septembre 1837.

www.dacoromanica.ro

ristia din parte'ĭ va pune tóte silinţele a da nouilor artiştĭ de sub direcţia sa lămuririle asupra sujetuluĭ bucăţiĭ, asupra haractiruluĭ personagiilor, asupra frumuseţeĭ stiluluĭ, asupra iconomieĭ şcenelor, asupra costumuluĭ şi a obiceiuluĭ véculuĭ şi va introduce pe şcolarĭ întru tóte frumuseţile şi regulele arteĭ dramatice. Ast-fel nu ne îndoim, că sub umbrirea şi ajutorul stăpânireĭ, teatrul naţional va păşi catre desĕvêrşire şi către ajungerea la scoposul sĕŭ, de a forma gustul, şi de se face o scólă de obiceiurĭ.

La 1 Decembre 1837, se anunţă representaţiunea primă a pieseĭ *Saul* în modul următor :

«Mercurea viitóre la 1 Decembre, scolariĭ de sub direcţia şi învĕţătura D-luĭ Aristia, vor representa în sala teatruluĭ tragedia de la Alfieri: Saul. Tóte îngrijirile s'aŭ luat spre a se sui pe şcenă dupe cuviinţă acéstă vestită bucată dramatică. Declamaţia potrivită cu acel véc profetic; costumul séŭ îmbrăcămintea dupe rolul fie-căruia, şi dupe locul şi véc ul în care se socotesce şcena; desluşirile religióse şi literale ale poesieĭ sfinţite; nimic nu s'a uĭtat spre a putea a se arĕta pe şcena românéscă acest fel clasic religios. Ostenelĭ, vreme, cheltuelĭ, tot s'a jertfit, dupe puterile şi mijlócele de acum. Peste 12 miĭ leĭ a costisit suirea pe şcenă a acesteĭ bucăţĭ. Iubitoriĭ de a sprijini acéstă întocmire folositóre vor avé o dovadă despre strădania şi a D-luĭ profesor şi a D-lor scolarĭ, şi se vor sili a încoraja acest început spre a'şĭ lua adevĕrata sa direcţie, de a se face o scólă de moral şi de luminare, ca prin pilde viĭ a se desvolta în public înaltele simţimînte ale religieĭ, patriotismuluĭ, cetăţenieĭ, cunóscerii drepturilor şi a datoriilor, ascultăreĭ către pravile şi către ceĭ maĭ marĭ, despre care David este o viuă icóna. Décă naţia nóstră, pruncă încă, începe în tóte, déca şi noródele în pruncia lor aŭ trebuinţă de o creşcere morală şi politică, şi déca fie-care creşcere trebue să'şĭ iea un metod ; metodul acesteĭ resor. séŭ organ de creşcere, teatru zic, este a se începe prin felul clasic, care contribuesce la formarea şi a limbeĭ, şi a duhuluĭ şi a inimeĭ, a acesteĭ treimĭ, prin care omul se deosebesce din dobitoc, işĭ închipuesce o icóna vie a Dumnezeireĭ, care în tóte se înfăţişéză în treime».

Representaţiunea se dete cu succes şi „Curierul român“ No. 50, din 16 Decembre 1837, aduce următórea dare de sémă asupra eĭ :

Teatrul Naţional

«Mercurĭ 1 Decembre, s'a dat pentru întêia óră de către scolariĭ de sub direcţia şi învĕţătura D-luĭ Aristia, «Saul», tragedie din cincĭ acte, tradusă de la Alfieri, de D. Aristia. La 7 $^1/_2$ césurĭ s'a inceput priveliştea. Teatru era încă plin de la 6 césurĭ. Mulţime de ómenĭ s'aŭ întors înapoĭ, pentru că n'aŭ putut afla locurĭ. Isbutirea scolarilor, frumósa traducţie, armonia costumelor şi a colórelor, într'un cuvênt suirea pe şcenă a acesteĭ bucăţĭ, potrivită cu marea eĭ cuviinţă religióşă şi clasică le aŭ exprimat şi le exprimă intr'o inimă glasul publiculuĭ. Când totul e frumos, nesaţiul nostru începe a ne da pricina spre a ne gândi cum póte fi şi maĭ frumos, dupe cum şi când totul e urît, de multe-orĭ de milă zicem şi câte o vorbă bună. Aci a fost frumosul în tóte, şi aceste rênduri ale nóstre se mărginesc numaĭ a face óre-carĭ băgărĭ de sémă D-lor şcolarĭ.

D. I. Curie a jucat pe Saul, în tótă desĕvîrşirea şi adevĕrul. Declamaţia curată şi justă, vorbele înţelese până în cel-l-alt căpĕtâiŭ al săleĭ, furiile luĭ Saul, bine colorate, gesturile firescĭ, într'un cuvînt rola cea obositóre atât pĕtrunsese pe tênĕr şi-l doborîse încât la sfîrşitul bucăţeĭ, când a eşit să mulţăméscă aplaudărilor publiculuĭ, a căzut leşinat pe

www.dacoromanica.ro

scenă, atât de grozav, încât de la amêndouĕ braţe i s'a luat sânge, care la început nu eşea nicĭ de cum, atâta se oprise în vinele sale. După-ce sângele a curs în destule asvîrlituri, abia s'a deşteptat tînĕrul Saul, care va putea ḑice, că 'şĭ-a vĕrsat sângele pe scenă pentru cinstea teatruluĭ românesc, şi sprijinirea acesteĭ róle atât de anevoïe şi obositóre.

«D. Olănescul aŭ făcut pe David. Limba, gesturile, statura, tóte favorisézĕ pe acest tînĕr. Toţĭ aŭ rĕmas mulţămiţĭ; la tótă scena era întêmpinat şi petrecut cu aplaude. Noĭ însă am dori să vedem în David, un ostaş insuflat de Domnul, un profet cu păvaza şi lancea în mână: iar nu un Ahil şi Orest. Trecerea cu vederea a acesteĭ micĭ nuanţe da tablouluĭ public un ce omeric, care n'ar fi iertat în icónele marilor artiştĭ. Cât e lumea de pretenţiósă! şi câte cere de la un tînĕr diletant ce abia se vede în tinda misterelor arteĭ!

«D-na K. Buzoiasca întâia dată a debutat pe scenă. Cu tóte acestea a sprijinit peste nădejdile privitorilor rola Micoliĭ. Glasul iĭ era atât de curat, în cât făcea să se auḑă fiecare silabă. Simţitate desvoltă îndestulă; iĭ vedea cine-va lacrimile. Mulţĭ aŭ băgat de vină, că glasul iĭ era prea plângeros. Nu s'aŭ pus însă în locul uneĭ soţiĭ ce'şĭ câştigă şi'şĭ perde soţul cel iubit, ce plânge bóla, nebunia şi nenorocirea tată-sĕŭ, dintr'a căria casă îşĭ ridicase Dumneḑeŭ mâna. Era prea plângeros glasul? Şi ce e rola Micoliĭ, decât o plângere de la început până la sfîrşit? Acéstă băgare de sémă îşĭ are locul când cu adjectivul plângeros ar vrea cine-va să ḑică monoton, dar variaţia glasuluĭ, acea muzică a declamaţieĭ, acel diapazon cu trecere pe nesimţite din ton în ton, póte că e desĕvêrşirea însăşĭ a arteĭ, séŭ coróna eĭ şi nu o putem cere de la o începĕtóre.

«D. Mavrodin în rola luĭ Ionatan, cu tóte că era fórte bine pĕtruns de rola luĭ Avner, mulţĭ ḑicea, că de aceea a isbutit, căcĭ póte cine-va a vedea Avnerĭ maĭ cu înlesnire: dar un zugrav când va zugrăvi un şérpe în adevĕrul sĕŭ, nu perde cinstea pentru că şerpiĭ sunt maĭ lesne de vĕḑut de cât leiĭ şi elefanţiĭ. Noĭ însă ḑicem, că putea să facă şi maĭ bine pe Avner, când modelele sunt maĭ lesne de vĕḑut.

«D. Grigorescul, avea tótă marea cuviinţă pontificală în rola luĭ Achimeleh: dar de ar fi venit maĭ în faţa sceneĭ, şi de ar fi făcut să i-se auḑă maĭ bine rĕspunsul sĕŭ, la ocările luĭ Saul, publicul nu numaĭ că ar fi rĕmas mulţămit, dar ar fi rĕsbunat şi clerul, ce în gura luĭ Saul este atât de sfâşiat. Triumful luĭ Achimeleh, este frumosul sĕŭ rĕspuns. Nu scim D. Grigorescul décă din sfială n'a perdut rĕspunsul sĕŭ, décă a vrut să lase întipărite în urechile publiculuĭ netăgăduite atacurile nebunuluĭ Saul. De va fi din sfială, la a doua óră nu va lăsa să triumfeze rĕutatea. De va fi din artă, îmĭ place duhul, dar nu'l las, vréŭ să debute cu atâta fineţe de rĕsbunare.

Finea Tomuluĭ I.

www.dacoromanica.ro

TABELA MATERIILOR TOMULUI I

Pagina

1. Prefaţa.
I—80. Introducere.
81. Cap. I. Istoria scólelor de la 1800—1828
117. „ II. „ „ „ „ 1828—1829
131. „ III. „ „ „ „ 1830—1831
163. „ IV. „ „ pe anul 1832
223. „ V. „ „ „ „ 1833
257. „ VI. „ „ „ „ 1834
279. „ VII. „ „ „ „ 1835
311. „ VIII. „ „ „ „ 1836
347. „ IX. „ „ „ „ 1837
195. Facsimele dupe tabelul gratificaţiuneï din 1832.
203. „ „ sigiliul gimnasiuluï de la Treï-Ierarhï.
286. „ de scrisórea luï M. Sturdza Vv.

www.dacoromanica.ro

PUBLICAŢIUNI DE V. A. URECHIA

1851. — *Grinda de aur*, nuvelă morală, 8⁰ Iaşĭ. Tipografia Berman.
1854. — Articol despre Exposiţiunea universală din Londra, în fóia „Zimbrul“ a D-lor T. Codrescu, D. Gusti, etc.
1853—1858. — Diverse poesiĭ şi articole în „Zimbrul“ şi în foiletonul „Zimbruluĭ“. Iaşĭ, Tipogr. Buciumuluĭ român.
1853. — *Un vis*, în calendarul „Buciumuluĭ român“ pe 1853.
1854. — *Şetrarul Gurluescovicĭ*, în calendarul „Buciumuluĭ român“ pe 1854.
1855. — *Mozaic*, cnlegere literară, 8⁰ Iaşĭ. (Tipogr. Bucium. român.) 1855.
1855. — Logofĕtul Baptiste Veleli, nuvelă istorică publicată în *România literară* din Iaşĭ 4⁰, 1855. Tipogr. Berman.
1857—1858. — Diverse corespondenţe în limba franceză, în jurnalele Constitutionnel, Le pays, şi la Patrie, din Paris, despre unire, Principe străin, etc.
1857—1858. — Coliba Mariucăĭ, fragment de roman, publicat în foiletonul „Zimbrnluĭ“.
1857. — *Opiniunea*, jnrnalul Românilor din străinĕtate sub direcţiunea luĭ V. A. Urechiă. Paris, f⁰.
1858. — *Zimbrul şi Vulturul* cu începere de la 1 Noembre 1858 în colaborare cu D-nul Iancu Codrescu. Folio mic. Iaşĭ. Tipografia Buciumuluĭ Român.
1859. — Biografiĭ. — Isoria Românilor dupe metoda catihetică; prima ediţiune a acesteĭ cărţĭ didactice e din 1857 8⁰. Tipografia Bncinmuluĭ român. Din acest op s'aŭ dat vre-o 12 ediţiunĭ până în 1866.
1859. — Schiţarĭ de literatură românéscă, 8⁰. Iaşĭ Tip. Bncinmnl român.
1859. — *Stéoa Dunăreĭ*. Colaborare cu M. Kogălniceanu, Vasile Melinescu şi Iancu Codrescu.
1859. — *Vieriţa cea frumósă*, nuvelă istorică publicată în „Stéoa Dunăreĭ“ în 1859. Iaşĭ.
» Discnrs rostit la împărţirea premiilor, ca director Ministeruluĭ de culte şi instr. publică, şi la care a rĕspuns Mih. Kogălniceanu, Ministru-preşedinte de Cabinet.
1859—1860. — „Bondarul“, fóe umoristică. — Colaborare cu I. V. Adrian. Iaşĭ. Tip. Bucium.
1860. — *Revista sĕptĕmânală a instr. publice*. Singur numĕr. 4⁰ Iaşĭ.
1859—1860. — Instrucţiunĭ la profesoriĭ din scólele primare cnm să se predee diversele materiĭ.
» Regulamentul scóleĭ de musică din Iaşĭ în 1860.
» Hrisovul scólelor române pentru israeliţĭ. 1860.
» Extract din mesagiul domnesc la adunarea electivă, relativ la mersul scolilor în 1859.
1860—1861. — Idem din mesagiul de la 1860.
1860. — Documentele Universităţeĭ de la Iaşĭ. Octombre 1860.
1860—1864. — Diverse corespondenţe şi foiletóne în «Românul».
1860 Sept. 15.— *Ateneul Român*. Revistă sĕptĕmânală în 4⁰. Iaşĭ. Tipogr. Berman.
1861. — *Ateneul Român*, transformat în revistă lunară 8⁰. Iaşĭ. Tipografia Berman. (Lunile Maiŭ şi Innie.—Iulie şi August şi Sept.—Octobre).
1861. — *Dacia*, jnrnal politic şi literar, în colaborare cn G. Petrescu.
1862. — Desminţire la rĕspunsul D-luĭ Cneaz D. Cantacuzino la interpelaţiunea D-luĭ M. Kogălniceanu 8⁰ Bucurescĭ, tipogr. jurn. Naţionalul. 1862.
1863. — O vorbă despre literatura desfrênată, ce se încércă a se introduce în Societatea română, 8⁰. Iaşĭ, tipogr. Berman Peleski. 1863.
1864. — Conferinţa în onórea aniversăreĭ de 300 de anĭ a nascereĭ luĭ Schakespeare. Iaşĭ. 1864.
1864—1867. — Discnrs la împărţirea premiilor în Iaşĭ. 1864.
» Inaugurarea noulnĭ an scolar. 1864—65, Bucurescĭ.
» Actele înfiinţăreĭ muzĕuluĭ de antichităţĭ, Bucurescĭ 1865.

www.dacoromanica.ro

1864—1867. — Seminarul catolic din Iaşĭ, 1864—65.
„ Despre apelul nominal în scolĭ, 1864—65.
„ Suntem în progres? Articol din Anuarul scólelor, 1864.
„ Băncile din clase. — Studiŭ. Idem.
„ Discurs la inaug. Bustuluĭ luĭ S. Barintiu. Iaşĭ.
„ Discurs la inaugurarea scóleĭ de comerciŭ din Bucurescĭ.
„ Proclamaţiunea aplicăreĭ obligativităţeĭ, 1865.
„ Contra propagandeĭ maghiare în sate.
„ Propunerea gramaticeĭ în scólele primare.
„ Cursurĭ de adulţĭ.
„ Discurs de inaugurare a primeĭ sesiunĭ a consil.-general.
„ Actele înfiinţăreĭ Academieĭ române.
„ Apel la primariĭ din sate, să facă scolĭ.
„ Apel la proprietarĭ şi arendaşĭ să facă scolĭ.
„ Extras din mesagiul locotenenţeĭ domnescĭ la deschiderea Constituanteĭ.
„ Despre scólele deschise pentru fete.
„ Inciclopedistul. — Explicarea aparatuluĭ inventat de V. A. Urechiă.
1865. — *Balul mortuluĭ* 8⁰. Bucurescĭ, tipogr. Rasidescu. 1865.
„ *Femeea română*, prima conferinţă la Ateneul din Bucurescĭ. Bucurescĭ, tipogr. Rosetti 8⁰. 1865.
„ De clasicism, romantism şi realism. — Conferinţă la Ateneŭ 8⁰. Bucurescĭ. 1865.
„ Cronicele nóstre.—Conferinţă 8⁰. Bucurescĭ 1865.
1866. — Buletinul instr. publice 4⁰. Bucurescĭ 1866.
„ Elocinţa română 8⁰. Bucurescĭ 1866.
„ Anuarul instr. publice pe anul 1863—1864 4⁰. Bucurescĭ 1866.
1867. — Alocuţiune la deschiderea Ateneuluĭ din Bucurescĭ 1867.
„ Societatea pentru învĕţătura poporuluĭ romăn 4⁰. 1867.
„ Discurs la inaugurarea bustuluĭ luĭ Evangeliŭ Zappa şi a Societăţeĭ Academice.
„ Almanahul cultelor 4⁰. Bucurescĭ 1867.
„ Poesia înaintea politiceĭ, conferinţă, 8⁰. Bucurescĭ 1867.
„ Serbarea inaugurăreĭ Societăţeĭ academice cu ilustraţiunĭ 4⁰. 1867 Bucurescĭ.
1868. — *Patria Română*, notiţe etnografice, etc. 16⁰. Bucurescĭ 1868.
„ Limba friulană 8⁰. Bucurescĭ 1868.
„ Buletinul instr. publice 4⁰. Bucurescĭ 1868.
„ Cum iubiaŭ Românii, conferinţă. Bucurescĭ 1868.
„ Istoria scolilor sătescĭ 4⁰. Bucurescĭ 1868.
„ Planurĭ de scolĭ sătescĭ 4⁰. Bucurescĭ 1868.
„ Escursiune în Mavro-Vlachia. Bucurescĭ 1868.
„ Anuarul instr. publice pe 1864—65 4⁰. Bucurescĭ 1868.
„ Carol I. Biografie, corectată de însuşĭ M. Sa Domnitorul, folio. Bucurescĭ 1868.
„ Vornicul Bucioc, dramă, ediţie lux. 8⁰, tipogr. Curţeĭ. Bucurescĭ 1868
„ Poesiĭ de V. A. Urechiă, ediţiune de 50 exemplare 16⁰. idem, idem.
„ Semănătoriĭ de ideĭ 8⁰. Bucurescĭ 1868. (Conferinţă.)
1869. — *Adunarea naţionale*. Jurnal în colaborare cu D. T. Pascal, f⁰ Bucurescĭ, 1869.
„ La Fiancée de l'Empereur, 4⁰ Bucurescĭ, 1869.
„ Faptele naţiuneĭ înainte de 1680 fură numaĭ instructive seŭ de consciinţă şi naţionale? Conferinţă la Ateneŭ, 8⁰ Bucurescĭ, 1869.
„ *Informaţiunile bucurescene*. Jurnal f⁰ în 3 formate deosebite, în colaborare cu D. N. Pop la Bucurescĭ şi cu D. G. Mihăilescu la Galaţĭ. Bucurescĭ, Iaşĭ şi Galaţĭ, 1869—1870
„ „*Ateneul român*". Revista societăţeĭ. Câte-va numere din ediţiunea Bucurescĭ.
„ Fóia societăţeĭ pentru învĕţătura poporuluĭ romăn, 4⁰ Bucurescĭ, 1868.
„ Oda la Elisa. Comedie într'un act, Bucurescĭ, 1869.
1870. — Fidanţata împĕratuluĭ, 8⁰ Bucurescĭ, 1870.
„ *Revista contimporană* în colaborare cu DD. P. Grădişteanu, Zamfirescu, Dr. Brânză, Laurian, Marian, etc.

www.dacoromanica.ro

1877. — Anuariul Institutului Urechiă pe 1870—77.

1878. — Opere complete, Drame, 8⁰. 1878, Bucurescĭ, Tipografia pasagiu.
„ „ „ Comediĭ, 8⁰ „ „ „ „
Lugubre monumentum Besarabiae, 8⁰ Bucurescĭ, 1878.
Opere complete. Discursurĭ academice, 8⁰ „ „
„ „ Conferinţe şi discursurĭ „ „ „
Incercare bibliografică despre Istria şi Dalmaţia, 8⁰ 1878.

1880. — Album Macedo-Român, folio. Bucurescĭ, 1880.
„ Anuariul institutului Urechiă pe 1881.
„ Examene anuale 1880—81.
„ Fratilia întru dreptate, 4⁰, 1880.
1881. — Inmormêntarea luĭ Ŭ (la ocasiunea banchetuluĭ pentru Alexandri).
1882. — Cartă etnografică a Românilor, f⁰ 1882.
1883. — Relaţiunile Franciei cu România, 8⁰. Bucurescĭ, 1883.
„ Didactica, 8⁰. Bucurescĭ, 1883. Tipografia Curţeĭ regale.
„ Novele-Cugetărĭ, foiletóne, bibliografiĭ, 8⁰. 1883.
„ Discursurĭ academice, seria B. Tomul II. 8⁰, Bucurescĭ, 1882.
1885. — Schiţe de istoria literatureĭ române, 8⁰. Bucurescĭ, 1885.

1886. — Cartografia română.
„ Cronica anonimă, în jurnalul D-luĭ Tocilescu.
„ Miron Costin, opere complete, vol. I, 8⁰ Bucurescĭ, 1886.

1887. — Séma tĕreĭ Moldoveĭ la 1818, 4⁰ Bucurescĭ, 1887.
„ Inscripţiunĭ dupe manuscrise. 4⁰ „ „

1888. — Miron Costin, opere complete, vol. II, 8⁰. Bucurescĭ, 1888.
„ Notiţe despre Sloboḑiĭ, 4⁰. 1888, Bucurescĭ.
„ Séma ţĕreĭ Moldoveĭ pe 1776, 4⁰. 1888.
1889. — Activitatea literară a Arhim. Vartolomei Mazareanul.
„ Autografele luĭ Varlam Mitropolitul, 4⁰. Bucurescĭ, 1889.
„ Istoria evenim. din Orient, 4⁰. Bucurescĭ, 1889.
„ Moratorium, 4⁰. Bucurescĭ, 1889.
„ Documente relative la anĭ 1800—1831, 4⁰. Bucurescĭ, 1889.
„ Despre bresle în „Convorbirĭ", 1889.
„ Monumentul luĭ Miron Costin, 8⁰. 1889.
„ Memoriĭ presintate Academieĭ în 1887—88, 4⁰ Bucurescĭ.
1890. — Biserica din Cetatea Neamţ, 4⁰ Bucurescĭ. — G. Asaki. Cuvênt la inaugurarea statueĭ, 8⁰ Bucurescĭ 1890.

1891. — Schiţe de sigilografie română, 4⁰ Bucurescĭ, 1891.
„ Discursul asupra proiectuluĭ de lege a instrucţiuneĭ publice, 8⁰. Imprimeria Statuluĭ, 1891.
„ *Istoria Românilor*, curs făcut la facultatea de litere din Bucurescĭ, 8⁰. 1891, t. I.
1892. — Tom. II şi III.
1867—1892. — Memoriĭ diverse şi desbaterĭ literare istorice în Analele Academieĭ române.

SUB PRESA

Istoria scólelor, tom. II—VI.
Istoria Românilor, tom. IV—VIII.

www.dacoromanica.ro